శాంతినిలయ గ్రంథమాల

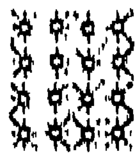
దశమ పుష్పము

మహామానవ మహాత్మాగాంధీజీ

జీవనవేదము

మహావాక్యములు

రచయిత – ప్రకాశకుడు:

ఆకురాతి చలమయ్య,

శాంతినిలయ గ్రంథమాల,

కాకినాడ.

1948

14692

గ్రంథములకు:—

ఆకురాతి చలమయ్య,
శాంతినిలయ గ్రంథమాల
కాకినాడ.

రాజమహేంద్రవరమున
మెజస్టిక్ ప్రెస్‌నందు
ముద్రితము.

మాతృదేవి కస్తూరిబాయ్

విషయసూచిక

మ హా వా క్య ము లు

నివేదన

స్త్రీలు, పురుషులు, పిన్నలు, పెద్దలు, బాలుర, బాలికలు, విద్యార్థులు, విద్యార్థినులు, అందరును సులభముగా మహాత్మాజీమాహాత్మ్యమును గ్రహించవలెనను ఉద్దేశముతో నేను ఈ గ్రంథమును తయారు చేసితిని. ఆ మహానుభావుని మహత్తర జీవితమును అందరును పారాయణము చేయదగినది. దీనిలో భాషావిషయక భ్రమప్రమాదములు, రచనా నైపుణ్యాలోపములు, శైలివిషయక శైథిల్యము, వ్యాకరణ వ్యతిక్రమములు అనేకము లుండవచ్చును. అవి అన్నియు క్షంతవ్యములు. ఆమహామానవుని మాహాత్మ్యమును సుబోధ్యముగ కీర్తించుటయే యీగ్రంథరచన యొక్క ప్రధానోద్దేశము.

ఈగ్రంథముద్రణలో నాకు అనేకవిధముల సహాయము చేసిన వారందరికిని నాహృదయపూర్వక నమస్కృతుల నర్పించుచున్నాను.

మా 'శాంతినిలయ గ్రంథమాల' లో మహారాజపోషకులుగా, రాజపోషకులుగా, పోషకులుగా, చందాదారులుగా చేరి యిట్టి ఉత్తమగ్రంథముల ముద్రణకు తోడ్పడిన ఉదారగుణసంపన్నులకును, తమస్నేహితుల ననేకవిధముల ప్రోత్సాహపెట్టి యీ పట్టికయందుగల అనేకమందిని రాజ

పోషకులనుగా చేర్పించినవాడను, ఆయన నామమెరుగక ఆయన గుణగణములకు, సేవాపరాయణత్వమునకు, పరోప కారపరాయణత్వమునకు, కార్యదీక్షాపరత్వమునకు ప్రజలచే 'స్వాములవారు' అని పిలువబడుచున్న మదీయ అగ్రసోద రులగు శ్రీరంగనాయకులుగారికి నాహృదయపూర్వకనమస్సు లర్పించుచున్నాను.

కోరినవెంటనే యీగ్రంథమునకు కావలసిన కాగిత రీముల నన్నిటిని సరఫరా చేసిన నేషనల్ ట్రేడింగ్ కంపెనీ ప్రొప్రయిటరు శ్రీ. వి. వీరయ్యగారికిని, అత్యంతశ్రమకోర్చి వ్రాతప్రతిని సవరణచేసి ప్రూఫులు సరిచూచి, ఇంక ననేక విధముల గ్రంథముద్రణలో తోడ్పడిన శ్రీయుతులు మల్లాది లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారికిని, త్వరితగతిని గ్రంథమును ముద్రించి యిచ్చిన ముద్రణాలయములవారికిని నాకృతజ్ఞతా పూర్వకనమస్కృతు లర్పించుచున్నాను.

రచయిత—ప్రకాశకుడు.

మహాత్ముని స్వప్నము

ఏ భారతదేశములో దరిద్రతమప్రజలుకూడ యీ దేశము తమ దేశమనియు, ఈ దేశములో క్రియాశీలమైన, మహత్తరమైన సత్తాగలదనియు, మానవులవలె జీవించుటకు శాశ్వతగౌరవము, అధికారము గలదనియు తలంపగలరో అట్టి భారతదేశమును నిర్మింపగోరుచున్నాను. ఈభారత దేశములో ఉచ్చ, నీచములైన శ్రేణులుండవు. సకలమతములవారును అన్నదమ్ములవలె కలసిమెలసి వసింపగలరు. ఈ భారతదేశము అస్పృశ్యతాభిశాపము నుండి విముక్తమగును. మద్యరూపాభిశాపము అచ్చటనుండి అదృశ్యమై పోవును. ఇచ్చట స్త్రీలుకూడ పురుషులవలె సమానాధికారమును పొందుదురు.

మనము ప్రపంచప్రజలతో శాంతియుతముగా నడచుచుందుము. మనము శత్రువుయెడలకూడ కోపము చూపించక, ప్రశాంతమనస్సుతో క్షమించెదము. మనము ఒకరిని పీడింపము. మనము పీడితులము కావలదు. మనసైన్యము సాధ్యమైనంతవరకు తక్కువగా నుండవలయును.

ఏయే కార్యములు భారతదేశములో కోటానుకోట్ల ప్రజలకు విరుద్ధమైనవి కావో, విదేశస్వదేశము లనుభేదము

లేకుండా వాటిని సంరక్షించుకొనుచుండవలయును. నేను వ్యక్తిగతముగా స్వదేశవిదేశము లనుభేదములను సృష్టించుటకు పరమ ఏహ్యాభావము ననుభవించుచుందును.

ఇట్టిభారత దేశమే నాస్వప్నము.

కృతజ్ఞత

ఈదిగువ నుదహరించిన గ్రంథముల ననుసరించి నేను ఈ 'జీవనవేదమును' తయారుచేసితిని. ఆయాగ్రంథకర్తలకు నాహృదయపూర్వక కృతజ్ఞతను నివేదించుకొనుచున్నాను—

1	Great thoughts of mahatmaji.	ఇంగ్లీషు
2	Mahathmaji and the depressed Humanity.	ఇంగ్లీషు
3	Gandhiji.	ఇంగ్లీషు
4	మహామానవ మహాత్మా గాంధి	బెంగాలి
5	గాంధిజీ నిగ్రహించుట	బెంగాలి
6	అంతిమమున గాంధీజీ	బెంగాలి
7	గాంధీజీ శాంతియాత్ర	బెంగాలి
8	గాంధీజీ అగ్నిపరీక్ష	బెంగాలి
9	మృత్యుంజయ గాంధీజీ	బెంగాలి
10	కలియుగ దధీచి	బెంగాలి
11	ఆత్మచరిత్ర	తెలుగు

అంకితము.

విశ్వప్రపంచమున సూర్యచంద్రులను మహత్తరశక్తిద్వయము మహోజ్జ్వలములు. మానవప్రపంచమున మహత్తరశక్తిసంపన్నులగు వ్యక్తులిరువురు — రవీంద్ర, కరంచంద్రులు. సూర్యచంద్రులశక్తు లెట్టివో, రవీంద్ర కరంచంద్రులశక్తు లట్టివే. సూర్యుని తేజము అంధకారగహ్వరమును భేదించుకొని పోయి జ్యోతిర్మయము గావించును. చంద్రుని ప్రశాంతకాంతులు తన్మయత్వమును కలిగించి తద్గతచిత్తులను గావించుకొనును. రవీంద్రుని తేజోమయభావములచే మానవుల హృదయాంధకారము పటాపంచ లగుచుండును. కరంచంద్రుని తపోమయజీవిత ప్రశాంతకాంతులచే మానవులు తన్మయులై తద్గతజీవులగుచుందురు. మానవప్రపంచమున కీ యుభయజ్యోతులు సూర్యచంద్రులవలె అమరములు. నిత్యనూతనములు. అట్టి మహామానవుల పవిత్రస్మృతికి భక్తిపురస్సరముగా

మహాత్మాజీ జీవనవేదము

సమర్పితము.

మా గ్రంథమాలయం దత్యంత ఆదరాభిమానములతో ఉదారవిరాళముల నిచ్చిన దాతలు.

మహారాజ పోషకులు :

1. శ్రీ శ్రీ శ్రీ ఆదిలక్ష్మీదేవమ్మ మహారాణీవారు, గద్వాల సంస్థానము, (నైజాం)
2. ,, జటప్రోలు రాజావారు, జటప్రోలు సంస్థానము.
3. ,, వనపర్తి రాజావారు, వనపర్తి సంస్థానము.
4. ,, కాసల వెంకటస్వామి. అవ్వారు రంగయ్యగార్లు (పుల్లంపేట)
5. ,, యిమంది కన్నయ్యగారు అండ్ సోదరులు, మిల్లు ఓనర్సు, (విశాఖపట్టణం.)
6. ,, చిట్టూరి వీరన్నగారు, భూస్వాములు. (అంజూరు)

రాజపోషకులు :

శ్రీ గాథంశెట్టి సుబ్బరాయగుప్త, వరఫ్.
,, బి. యస్. గుప్తా హంసా సోప్ వర్క్సు, బనగానపల్లి.
,, కవిరాజహంస పి. హనుమంతరెడ్డిగారు, గుండ్లకొండ (కర్నూలు.)

పేర్లు	ఊరు
శ్రీ వడ్డెపల్లి విఠోబా గారు. ,, బూర్గుల రామక్రిష్ణయ్యగారు. ,, చిలకా మల్లయ్యగారు.	షోలాపురం
,, గుంటక నరసయ్యపంతులుగారు ,, బి. రామచంద్రయ్యగారు	హైదరాబాదు
,, పల్లెర్ల లక్ష్మీపతిగారు ,, స్వర్గం లక్ష్మయ్యగారు	కొత్తపల్లి, కరీంనగర్ జి॥ నైజాం
,, ద్వారంపూడి వీరారెడ్డిగారు.	తొస్సిపూడి, పందలపాక
,, రావుసాహెబ్ శ్రీ జి. బాలక్రిష్ణయ్యగారు,	(మద్రాసు)
,, కోసూరి కామస్వామి అండ్ సన్ గార్లు.	(కాకినాడ.)
,, రావుసాహెబ్, సంఘోద్ధారక శ్రీ రావుల లోకనాథంపంతులుగారు. ,, దేవేంద్రనాథం పంతులుగారు	పేరాల
,, గుద్దంటి శేషయ్యగారు ,, వడ్డె పుల్లయ్యనాయుడుగారు	
,, వూటుకూరి రామయ్యశ్రేష్ఠిగారు ,, ఊటుకూరి ఉపేంద్రగుప్త అండు బ్రదర్సు వారు ,, వూటుకూరి కోటయ్యశ్రేష్ఠిగారు ,, మూనె గోవిందరాజులుశ్రేష్ఠిగారు ,, ద్రాక్షారామం చంద్రమౌళి అండు బ్రదర్సువారు	చీరాల

,, ఆలపాటి సూర్యనారాయణగారు, గోవాడ.

,, గుత్తుల సూర్యనారాయణగారు, అమలాపురం, తా.

,, తొమ్మండ్ర లక్ష్మీనరసయ్యగారు,
మర్చెంటు—పత్తికొండ, కర్నూలు.

పోషకులు:

శ్రీ సిద్ధుల మల్లయ్య అండ్ సన్సువారు, భువనగిరి,
నైజాం.

,, తుమ్మలపల్లి సత్యనారాయణమూర్తిగారు, పిప్పర,
ప. గోదావరి.

,, పోతుల వెంకట్రామారెడ్డిగారు, గోపాలపురం,
కొవ్వూరు.

,, ఎ. గోపాలక్రిష్ణయ్యగారు, గుంటూరు.

,, విద్యాసాగరుగారు, కాకినాడ.

శ్రీ వి. ఆర్. చిత్రాగారు, మద్రాసు.

,, యం. గోపాలరావుగారు ప్రెసిడెంటు,
వర్తకసంఘం-ఆదవాని.

పత్తికొండ వీవర్సుకోఆపరేటివ్ సొసైటీ, పత్తికొండ,
కర్నూలు.

శ్రీ భావనాఋషిస్వామివారి పద్మశాలీయసంఘం,
బెస్తవారపుపేట.

చేనేత సహకారసంఘంవారు, బెస్తవారపుపేట.

శ్రీ పాలతల రామచంద్రారెడ్డిగారు, చిత్తూరు.

,, వి. రాజారెడ్డిగారు, వెల్లివేడు, చిత్తూరు.

ఈదిగువ మూడు పేర్లను మహారాజ పోషకులలో చేర్చి పఠింపదగును.

శ్రీ కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు దివాను, పిఠాపురం ఎస్టేటు.

,, కమ్మసంఘమువారు కారంచేడు, (చీరాల)

,, దగ్గుపాటి పాపయ్యచౌదరిగారు కారంచేడు(చీరాల),

జా తీ య గీ త ము

1 జనగణ మన అధినాయక జయహే భారతభాగ్యవిధాతా!
పంజాబ సింధు గుజరాటమరాఠా ద్రావిడ ఆంధ్ర వంగ,
వింధ్యహిమాచల యమునా గంగా ఉచ్ఛలజల ధితరంగ;
తవ శుభనామె జాగె తవ శుభ ఆశిష మాగె,
గాహె తవ జయగాథా!
జనగణ మంగళదాయక జయహే భారతభాగ్యవిధాతా!
జయహే, జయహే, జయహే, జయ జయ జయ
జయహే॥

2 అహరహ తవ ఆహ్వానప్రచారిత శునితవ ఉదారవాణీ;
హిందు బౌద్ధ శిఖ జైన పారసిక ముసలమాన క్రీస్టాన్,
పూరవపశ్చిమ ఆషే తవ సింహాసనపాషే, ప్రేమహార
హాయిగాథా!
జనగణ ఐక్యవిధాయక జయహే భారతభాగ్యవిధాతా!
జయహే, జయహే, జయహే, జయజయజయజయహే॥

3 పతనఅభ్యుదయబంధురపంథా యుగయుగ ధావితయాత్రి
హే చిరసారథి తవ రథచక్రే ముఖరితపథదిన రాత్రి
దారుణవిప్లవమాఝే తవ శంఖధ్వనిబాజే సంకట
దుఃఖత్రాతా॥

జనగణ పథపరిచాయక జయహే భారతభాగ్యవిధాతా।
జయహే, జయహే, జయహే, జయజయజయజయహే॥

4 ఘోరతిమిరఘననిబిడనిశీథే పీడితమూర్ఛితదేశే।
జాగ్రతఛిలో తవ అవిచలమంగళనతనయనే అనిమేషే,
దుఃస్వప్నే ఆతంకే రక్షాకరికేలే అంకే,
స్నేహమయీ తుమి మాతా,
జనగణదుఃఖత్రాయక జయహే భారతభాగ్యవిధాతా,
జయహే, జయహే, జయహే, జయజయజయజయహే॥

5 రాత్రిప్రభాతిలో ఉదిలోరవిచ్ఛవిపూర్వఉదయగిరిభాలె,
గాహే విహంగమపుణ్యసమీరణ నవజీవనరసఢాలె,
తవ కరుణారుణరాగే నిద్రితభారతజాగే,
తవ చరణే నతమాథా,
జయ జయ జయ జయహే జయ రాజేశ్వర భారత
భాగ్య విధాతా,
జయహే, జయహే, జయహే, జయజయజయజయహే.

(అర్థము (1) జనగ...విధాతా, పంజాబ......
గంగా, ఉచ్ఛల=ఉప్పొంగుచున్న, జలధితరంగ=సముద్రతరంగములు, తవశుభనామె = నీశుభనామమువలన, జాగే=
మేల్కొనుచున్నవి.తవ శుభఆశీష=నీశుభఆశీర్వాదములను,

మాగే= కోరుచున్నవి. తవ జయగాథా = నీజయగీతములను, గాహే= పాడుచున్నవి. జనగణమంగళ.....జయహే॥

(2) అహరహ=సర్వదా,తవఆహ్వాన=నీఆహ్వానము, ప్రచారిత=ప్రచారితమగుచున్నది. తవ ఉదారవాణి=నీఉదారసందేశమును, శుని=వినుచున్నాము. హిందు...పశ్చిమ, తవ సింహాసనపాశే= నీసింహాసన సమీపమునకు, ఆశే = వచ్చుచున్నారు, ప్రేమహార ప్రేమహారము, గాథాహాయ్ = కూర్చబడుచున్నది, జనగణఐక్య...జయహే॥

(3) పతన అభ్యుదయ బంధుర పంథా=పతన అభ్యుదయములతో కూడినబంధురమార్గమున, యుగయుగధావిత యాత్రి= యుగయుగములనుండి మానవయాత్రికుడు పరుగిడుచున్నాడు, హేచిరసారధి = ఓశాశ్వతసారధి, తవ రధచక్రే=నీరధచక్రములవలన, దినరాత్రి=రాత్రింబవళ్లు. పధ= మార్గము, ముఖరిత=ప్రతిధ్వనించుచున్నది, దారుణవిప్లవ మాఝె=భయంకర విప్లవములలో, తవ శంఖధ్వని=నీశంఖారావము, భాజే=మ్రోగుచున్నది, సంకటదుఃఖత్రాతా= సంకటములనుండి, దుఃఖములనుండి రక్షించిన రక్షకుడవు. జనగణపథ.....జయహే॥

(4) ఘోరతిమిర = ఘోరాంధకారమై, ఘననిబిడ నిశీథే=ప్రగాఢనిశీధమున, పీడితమూర్ఛితదేశే=పీడింపబడి

మూర్ఛ జెందిన దేశమున, తవ=నీయొక్క, అవిచలమంగళే= అచంచలమంగళము, నతనయనే అనిమేషే = నయనములను నతనముచేసి రెప్పవాల్చక, జాగ్రతభిలో=జాగరూకమై యుండెను. దుఃస్వప్నే=దుఃస్వప్నములో, ఆతంకే= భయసమయములలో, అంకే = వడియందుంచుకుని, రక్షా కరిలె=రక్షించితివి. స్నేహామయితుమిమాతా=స్నేహపూర్ణమైన మాతవు నీవు. జనగణదుఃఖ...జయహే॥

(5) రాత్రిప్రభాతిలో=రాత్రిప్రభాతమైనది, పూర్వఉదయగిరిభాలే=పూర్వఉదయగిరిఫాలమున, రవిచ్ఛవి=సూర్యబింబము, ఉదిలో=ఉదయించెను. విహంగమ=విహంగములు, గాహే=పాడుచున్నవి. పుణ్యసమీరణ =పవిత్రవాయువులు, నవజీవనరస=నవజీవనరసమును, ఢాలే=కుమ్మరించుచున్నవి. తవకరుణారుణరాగే=నీకరుణఅరుణకాంతులచేత, నిద్రితభారతజాగే = నిద్రితభారతదేశము మేల్కొనుచున్నది. తవచరణే=నీచరణములపై, నతమాధా=శిరమును నతము చేయుచున్నది. జయ జయ......జయహే॥

మహాత్ముని మాహాత్మ్యము

[గురుదేవులు శ్రీ రవీంద్రనాధఠాకూరు]

౧

♦ అస్పృశ్యతానివారణసందర్భమున పూనాలో గాంధీజీ అవలంబించిన ఆమరణ నిరాహారదీక్షా సమయమున నొసగిన ఉపన్యాసము.

♦యుగయుగములలో దైవానుగ్రహమువలన నీప్రపంచమునకు మహాపురుషు లేతెంచుచుందురు. వారిదర్శనము తరుచుగా మనకు లభించదు. నేడు మనదుఃఖమున కంతము లేదు. ఎన్నియో ఉత్పీడనములు, ఎంతయో దైన్యము, ఎన్నియో రోగశోకతాపములను మనము నిత్యము అనుభవించుచున్నాము. దుఃఖములు పర్వతరూపము దాల్చినవి. అయినను నేడొక ఆనందము సమస్తదుఃఖములను అతిక్రమింప గలిగినది. ఏభూమిపై మనము జీవించుచున్నారమో, సంచరించుచున్నారమో, ఆభూమిపై యీభారతదేశములో అసమానప్రతిభావంతుడగు మహాపురుషుడు జన్మించినాడు.

మహాపురుషులు ఈప్రపంచమున కేతెంచినప్పుడు వారిని మనము సరిగా గ్రహింపజాలము. ఏలననగా, మన

మనస్సులు భీరువులు, అపవిత్రములు. స్వభావము శిథిలమైనది. అభ్యాసములు, దుర్బలములైనవి. మహత్తరమైన విషయములను సంపూర్ణముగా గ్రహించునట్టి, స్వీకరించునట్టి శక్తి మనస్సునకు లేదు. అందరికంటె మహానుభావులైనవారిని మనము దూరముగా త్రోసిపుచ్చితిమి.

జ్ఞానులు, గుణశీలురు, కఠోర తాపసోత్తములు, వీరిని గ్రహించుట సహజమైన విషయము కాదు. ఎందువల్లననగా మనజ్ఞానము, బుద్ధి, సంస్కారములు వారితో ఏకీభవింపజాలవు. కాని ఒక్క విషయమును గ్రహించుట అంతకఠినముగా నుండదు. అది ప్రేమ. ఏ మహాపురుషుడు ప్రేమచేత తనపరిచయమును తెలియచేయునో ఆయనను మనప్రేమ చేతనే ఒకవిధముగా గ్రహింపగలము. అందువలన భారత దేశములో ఒకఆశ్చర్యకరమైన సంఘటన జరిగినటుల మనము యీసారి గ్రహించితిమి. ఇట్టి సంఘటన సామాన్యముగా సంఘటింపదు. మనమధ్యకు ఏతెంచినవారు మహోన్నతమైనవారు, మహత్తరమైనవారు. అయినను ఆయనను స్వీకరించితిమి. ఆయనను తెలుసుకొంటిమి. ఆయన నావాడు అని అందరును గ్రహించినారు. ఆయన ప్రేమకు ఉచ్చనీచ భేదములు లేవు. మూర్ఖులు పండితులు అనుభేదము లేదు. ధనికులు దరిద్రులు అనుభేదము లేదు. ఆయనప్రేమను అందరికిని సమానముగా పంచి పెట్టి యున్నారు.

అందరికిని శుభము కలుగుగాక, అందరికిని మంగళము చేకూరుగాకయని ఆయన నుడివినారు. నుడి విన విషయము వాక్యములతోగాక దుఃఖా వేదనముతో నుడివినారు. ఎన్నియో ఉత్పీడనములను, ఎన్నియో అవమానములను ఆయన సహింపగలిగినారు. ఆయన జీవనేతిహాసము దుఃఖపూర్ణేతిహాసము. దుఃఖములు, అవమానములు కేవలము భారత దేశమునందే అనుభవించుట కాదు. దక్షిణాఫ్రికాలో ఎన్నియో దెబ్బలు ఆయనను మరణతీరమునకు చేరవేసెను. ఆయన దుఃఖము ననుభవించుట తనవిషయసుఖముల కొరకు కాదు. స్వార్థముల కొరకు కాదు. ప్రజల శ్రేయస్సు కొరకు. ఎన్నిదెబ్బలు అనుభవించినను తిరిగి ఒక్కమాట నైనను అనలేదు. కోప దృష్టినైనను చూపలేదు. సకలాఘాతములను శిరసావహించి స్వీకరించెను. ఆయన ధైర్యమును,మహత్వమును చూచి శత్రువులుసహా ఆశ్చర్యాన్వితులైరి. ఆయన సంకల్పములు సిద్ధి పొందినవి. జబరదస్తివలన కాదు. త్యాగమువలన, దుఃఖమువలన తపస్సువలన ఆయన జయింపగలిగినారు. ఆయన నేడు భారతదేశదుఃఖభారమును తనదుఃఖము ద్వారా తొలగింప ఆవిర్భవించినారు.

కొందరికి ఆయనను ప్రత్యక్షముగా దర్శించు సౌభాగ్యము లభించినది. సమస్త భారతదేశము ఆయనను తెలుసుకొనుటేగాక ఆయనయెడల అపారభక్తికి నిదర్శముగా

ఆయనకు మహాత్మాయని నామమునొసంగినది. భారతదేశము ఆయనను మహాత్ముడని ఎట్లు గ్రహింపగలిగినదో ఆశ్చర్యకరమైన విషయము. మహాత్ముడని అనేకులను పిలుచుచుందురు. కాని దానికి అర్థములేదు. కాని ఈమహాపురుషుని మహాత్ముడనుటలో అర్థము గలదు. ఎవరి ఆత్మ మహత్తరమైనదో ఆయనయే మహాత్ముడు. ఎవరి,ఆత్మ క్షుద్రమైనదో విషయసుఖములలో ఆబద్ధమైనదో, ధనధాన్యములలో, సాంసారికసుఖలాలసలలోనిమగ్నమైయున్నదో అట్టివారుదీనాత్ములు. అందరి సుఖదుఃఖములను తనవిగా భావించినవారే, అందరిశుభమును తనదిగా గ్రహించినవారే మహాత్ములు.

ఏలననగా అందరి హృదయములలో ఆయన వసించుచుందురు. ఆయన హృదయములో అందరును వసించుచుందురు. ఈశ్వరుని మహాత్ముడని మనశాస్త్రములలో చెప్పబడియున్నది. మర్త్యలోకములో ఆదివ్యప్రేమ, ఆప్రేమైశ్వర్యము దైవానుగ్రహామువలన లభించుచుండును. ఆప్రేమ ఎవరియందు ప్రకాశించినదో ఆయన హృదయపూర్వకముగా అందరిని ప్రేమించినారని మనము గ్రహింపగలిగితిమి. కాని సంపూర్ణముగా గ్రహింపలేకున్నారము. చక్కగా గ్రహించుటకు ఆటంకము ఏర్పడి యున్నది. మాన మనస్సు వంకరపోయి యున్నది. సత్యమును స్వీకరించుటకు మనకు భయవ్యథాసంకోచములు ఆటంకములు కలిగించుచుండును?

కష్టములేక లభించుదానిని స్వీకరింతుము. కఠినమైన దానిని ఒకప్రక్కకు త్రోసివేయుచుందుము. ఆయనలోగల మహత్తరసత్యమునుస్వీకరింపజాలకపోయితిమి. ఇచ్చటనే ఆయనను ఆఘాతపరిచితిమి. ఆయన వచ్చినారు, తిరిగి పోయినారు, ఆయనను స్వీకరింపజాలకపోయితిమి.

ఆచారనిష్ఠులగు యూదులు ఏసుక్రీస్తును శత్రువుగా భావించి హత్యగావించినటుల క్రైస్తవశాస్త్రములలో చదివియుంటిమి. కాని దెబ్బలు దేహమునకు చెందినవా? ఎవరు తనప్రాణమునుసహా సమర్పించి కల్యాణమార్గమును తెరచుటకు ఏతెంచెనో ఆమార్గమును బాధాగ్రస్థము చేయుట కూడ దెబ్బవేయుట కాదా? అన్నిటికంటె గొప్పదెబ్బ అదియే. ఎంత అసహనీయ ఆవేదనముతో ఆయన నేడు మరణవ్రతమును అవలంబించినారు. ఆవ్రతమును మనము స్వీకరింపకున్నయెడల ఆయనపై మనము దెబ్బలు వేయుట కాదా? మన క్షుద్రమానసిక భయసంకోచములు సిగ్గుపడవా? ఆయనఆవేదనమును మనము హృదయములో అనుభవింపజాలమా? ఆయన దానమును స్వీకరింపజాలమా? మన కింత సంకోచమా, యింతభయమా? ఆయనలో భయకారణ మెచ్చటను లేదు. ఆయన సాహసమున కంతులేదు. మరణమును సహా ఆయన తుచ్ఛమైనదిగా తలంచినారు. కఠినకారాగారము, దానిసమస్తలోహశృంఖలములు ఆయన

యిచ్ఛకు ఆటంకములు కలుగజేయలేకపోయెను. అట్టిఆయన మనమధ్యకు ఏతెంచినారు. మనము భయముచే వెనుకబడిన యెడల మనము సిగ్గుచే తలదాచుకొనుటకైనను స్థానముండదు. చిన్నవారిని పెద్దవారిని అందరిని ఏకము చేయుటకై ఆయన నేడు మరణవ్రతమును అవలంబించినారు. ఆయనలో గల ఆ సాహసము, ఆ శక్తి మనబుద్ధిలో, కార్యములలో ప్రవేశించును గాక! నీవు పోవలదు. నేడు మేము నీవ్రతమును స్వీకరించితిమని ఎలుగెత్తి నుడువుదుముగాక! అట్లు చేయక ఇంత మహత్తరమైన జీవితమును వ్యర్థము చేయబూనుదుమేని అంతకంటె భయంకరమైన సర్వనాశనము మరియొకటి లేదు.

విదేశీయులు మనతో శత్రుత్వము చేయుచున్నారని నుడువుచుందుము. కాని అంతకంటె మహత్తర శత్రువు మనలోపలనే ఉన్నాడు. అది మనపిరికితనము. ఆపిరికితనమును జయించుటకు విధాత మనకొక మహత్తరశక్తిని ప్రసాదించియున్నాడు. ఆయన జీవితముద్వారా, ఆయనఅభయము ద్వారా మనభయమును హరింప ఏతెంచినాడు. ఆయనను, ఆయన దానముతోసహా మనము త్రిప్పి పంపివైచెదమా? ఆకౌపీనధారి మనద్వారములపై దెబ్బలువేయుచు తిరుగుచున్నారు. మనకు ఆపద యెచ్చటెచ్చట గలదో చూపించి జాగ్రత్తపరచుచున్నారు. మానవు డెచ్చట మానవుని అవ

మానపరచునో మానవునికి భగవానుడచ్చటనే విముఖుడగుచున్నాడు. శతసహస్రవత్సరములనుండి మానవులయెడల అవమానవిషమును భారతదేశ రక్తనాళములలోకి సహా మనము ప్రవేశపెట్టితిమి. హీనత్వముయొక్క అసహనీయ భారమును శతసహస్రసీతమస్తకములపై పడవేసితిమి. దాని భారమువల్లనే నేడు దేశము క్లాంతిచే దౌర్బల్యముచే పీడితమగుచున్నది. ఆ పాపమువలన నిలువున నిలువబడియుండజాలకున్నారము. మనమునడుచుమార్గములలో అడుగడుగునకు పంకిల గుండములను తయారుచేసి యుంచితిమి. మన సౌభాగ్యమంతయు దానిఅడుగున పడిపోవుచున్నది. ఒక సోదరుడు మరియొక సోదరునినొసట స్వహస్తముతో కళంకమును లేపనము చేసియున్నాడు. మహాత్ముడు ఆపాపమును భరించలేకపోయెను.

సమస్తహృదయము నొగ్గి ఆయనసందేశమును ఆకర్ణింపుడి. ఆయనసంకల్పబల మెంతమహత్తరమైనదో అనుభవింపుడి. నేడు తాపసోత్తముసు నిరాహారదీక్ష నారంభించినాడు. ఆయన అన్నమును ముట్టరు. మీరుఆయనకు అన్నము పెట్టరా? ఆయన సందేశమును స్వీకరించుటయే ఆయనకు అన్నము. తద్వారా ఆయనను బ్రతికింపవలయును. అపరాధముల ననేకము గావించితిమి. పాపములు పుంజీభూతములైనవి. సోదరులతో శునిసలవలె, పశువులవలె వ్యవహ

రించితిమి. ఆ యవమానమువలన మనము ప్రపంచదృష్టిలో క్షుద్రులమైపోతిమి. వారికి తగినగౌరవమును మనమొసగి యుండినయెడల మనకు నేడిట్టిదుర్గతి పట్టియుండెడిది కాదు. ప్రపంచములో యితరసంఘములవారి నందరిని ప్రజలు గౌరవింతురు. వారికి భయపడుదురు, ఏలననగా వారు పరస్పరము ఐక్యతాపత్రముచేత బంధింపబడి యున్నారు. మన హిందూసంఘమును ఆఘాతపరచుటకును, అవమానపరచుటకును, ఎవరికిని భయము లేదు. ఏబలముచేత వారి కింతటి అహంకారము కలిగినదో దాని నొక్కనిమిషమైనను మరువకుందుముగాక.

ఏగౌరవమును మహాత్ముడు అందరికిని ప్రసాదింప గోరుచున్నాడో, ఆగౌరవమును మనమందరికిని ఒసగెదము. ఈయలేనివారికి ధిక్కారము. సోదరుని సోదరునిగా స్వీకరించుటకు ఆటంకము కలుగజేయు సంఘమునకు ధిక్కారము. ఆసంఘము జీర్ణవిశీర్ణమైనది. పతనమునుగ్రహించియు స్వీకరింప జాలనప్పుడే అన్నిటికంటె మహత్తర భీరుత్వము ప్రకటిత మగును. ఆభీరుత్వమునకు క్షమాపణ లేదు.

దేశముపై అభిశాపము బహుదినములనుండియున్నది. దానికొరకు ఒక్కరు ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొన సమకట్టినారు. ఆప్రాయశ్చిత్తములో మనమందరమును మిళితము కావలయును. ఆసమ్మేళనమునందే మన శాశ్వతసమ్మేళనము

ఆరంభమగును. ఆయన ప్రాయశ్చిత్తమును మరణపాత్రలో నునిచి మనసమక్షమున పట్టుకొని యున్నారు. మన హస్త ములకు అందించినారు. అందరును స్వీకరింపుడి. పాపక్షాళ నము గావింపుడీ, మంగళము చేకూరును. ఆయన అంత్య విషయమును మీకు తెలియజేయ వచ్చితిని. ఆయన దూర మునం దున్నారు. కాని ఆయన దూరమునందు లేరు. ఆయన మన అంతరములలోనే యున్నారు. మనకొరకు ఆయన జీవితమునే పోగొట్టుకోవలసి వచ్చినచో మన పరి తాపమున కంత ముండదు.

మనతల సిగ్గుచే బద్దలై పోవును. ఆయన మనవద్ద కోరినవ్రతము దురవగాహ్యమైనది, దుస్తరమైనది. కాని అంతకంటె దుస్సాధ్య కార్యము ఆయన గావించినారు. అంత కంటె కఠినవ్రత మాయనది. ఆయన ప్రసాదించిన వ్రత మును సాహసముతో స్వీకరింతుముగాక. మనము దేనికిభయ పడుచున్నారమో అదేమియు కాదు. అది మాయ, అది మిథ్య. అది సత్యము కాదు, దానిని మనము స్వీకరింపము. ఆమిథ్యను స్వీకరింపమని అందరును ఏకకంఠముతో నుడు వుడు. భయ మేలయని నుడువుడు. సకలభయములను హరించి ఆయన కూరుచుని యున్నాడు. మృత్యుభయమును జయించినారు. మనకు ఏభయము లేకుండునుగాక. లోక భయము, రాజభయము, సంఘభయము, దేనికిని మనము

వెరచియుండ కుందుముగాక. ఆయన మార్గములో ఆయననే అనుసరించి నడచెదము. ఆయనకు పరాభవమును కలుగనీయము. సమస్తప్రపంచము మనవైపునకు తేరిచూచుచున్నది. మనవలన ఎట్టిఫలితము ఫలింపకుండినయెడల యింతమహత్తరమైన విషయము హాస్యాస్పదవిషయమగును. ఆయనశక్తియొక్క అగ్ని మనఅందరి మనస్సులలో జ్వలించినయెడల, తాపసోత్తమా నీకు జయమగుగాక, నీతపస్సు సార్థక మగుగాకయని అందరమును ఏకకంఠముతో నుడువగలిగినయెడల ప్రపంచమంతయు విస్మయమొందును. ఈజయధ్వని సముద్రమున కివ్వలిపారమునుండి ఆవలిపారమునకు చేరినయెడల సత్యవాణి అమోఘమైనదని అందరును నుడువుదురు. భారతదేశము ధన్యమగును. నేటిదినమున యింతమహత్తరమైన సార్థకతకు ఆటంకము కలుగజేయువాడు అత్యంత హేయమైనవాడు. దానిని మీరు భయముచే శిరసా వహింతురేని అంతకంటె హేయులగుదురు.

ఈముహూర్తమున మృత్యువును సమక్షమునందిడుకొని ఆసీనుడైయున్న తాపసోత్తమునకు, భగవానుని హృదయమునందిడుకొని, సమస్తహృదయప్రేమను మహోజ్వాలముగా జ్వలింపజేసికొనిన ఆతపోధనునకు జయము చేకూరుగాక! మీరు ఆయనను గురించి జయజయధ్వాన

ములు గావింపుడి, మీకంఠస్వరములు ఆయన ఆసనసమీపమునకు చేరునుగాక, నిన్ను స్వీకరించితిమనియు, నీసత్యమును స్వీకరించితిమనియు నుడువుడు.

నేను ఏమి చెప్పగలను. నాభాషకు బలమేది? ఆయన ఏభాషలో నుడివినారో అది కర్ణేంద్రియములతో వినదగినది కాదు. హృదయముతో వినదగినది. మానవుని చరమభాష మీహృదయములలో తప్పక ప్రవేశించియే యుండును.

ఇతరులు ఆత్మీయులైనప్పుడే మనకు పరమసౌభాగ్యము. ఆత్మీయులు పరులైనప్పుడే ఆపదలు సంభవించును. అపరాధములు అవసాన మొందుగాక. అమంగళము తొలగిపోవుగాక! మానవునకు గౌరవము నొసగి మనుష్యత్వగౌరవమును పొందుదుముగాక.

పూనా యాత్ర

అత్యంత విచారముతో, ఆశా హృదయముతో పూనాకు బయలు దేరితిమి. దీర్ఘమార్గము, ముందుకుపోయిన కొలది ఏమగునో యని మనస్సునందు ఆదుర్దా అధిక మగు చుండెను. పెద్దస్టేషనులోకి వచ్చినవెంటనే నా సహకారులు వార్తాపత్రికలను కొని నా కిచ్చుచుండిరి, ఆదుర్దాతో చదువు చుంటిని. మహాత్ముని శారీరకపరిస్థితులు Danger Tooreకి ఎక్కినవని డాక్టర్లు చెప్పుచుండిరి. దేహములో అధికదిన ములు సహింపగల మేదస్సుగాని, మాంసముగాని లేదు. మాంసపునరములుకూడా కృశించుచుండెను. Apoplexy వలన ఏక్షణమందైనను ప్రాణహాని జరుగవచ్చును. బహు దినములనుండి స్వపక్ష ప్రతిపక్షులతో వివిధసమస్యలను గురించి ఆలోచనములను జరుపవలసివచ్చెను. తుదకు అను న్నతసంఘమును హిందూసంఘమునకు అంతర్గతమైనదిగా భావించి దానికి రాష్ట్రనైతిక విశేషాధికారము నొసంగు విషయమై ఉభయ పక్షములవారిని అంగీకరింపజేసిరి. దైహి కబాధలను, దౌర్బల్యమును జయించి ఆయన అసాధ్యసాధన మును గావించిరి. ఈయేర్పాటుకు ఇంగ్లీషువారి అంగీకార ముపై అంతయు ఆధారపడియుండును. అంగీకరింపబడకపోవు

టకు తగిన కారణ మేమియు నుండదు. ఏలననగా, అనున్నత సంఘముతో ఏకమై హిందువులు ఏవ్యవస్థలను అంగీకరింతురో వానిని ప్రధానమంత్రికూడ అంగీకరింపవలసినదే యుండును.

ఆశానిరాశలతో ఆందోళితమై సెప్టెంబరు 26వ తేదీ ఉదయమున మేము కల్యాణస్టేషనుకు చేరితిమి. అచ్చట శ్రీమతి వాసంతీదేవి, శ్రీమతి ఊర్మిళాదేవి కానుపించిరి. వారు మరియొకరైలులో కలకత్తానుండి యింతకుపూర్వమే అచ్చటికి వచ్చియుండిరి. కాలయాపన చేయక మాకు ఏర్పాటుచేయబడిన కారులో నెక్కి పూనావైపు ప్రయాణమైతిమి.

పూనాలోని పర్వతమయమార్గ మత్యంత రమణీయమై యుండెను. పురద్వారమునకు చేరునప్పటికి సామరిక అభ్యాసములు జరుగుచుండెను. Armoured cars machine guns అనేకములు అమర్పబడియుండెను. మార్గములో సైనికుల ప్రేల్పులు వినవచ్చుచుండెను. తుదకు విఠలభాయ్ థాకర్సేగారి ప్రాసాదమువద్ద కారు నిలువబడెను. ఆయన వితంతుభార్య మాకు ఆనందవదనముతో స్వాగతమిచ్చి తోడ్కొనిపోయిరి. సోపానముల కిరుప్రక్కల ఆమెవిద్యాలయములోని విద్యార్థినులు గానములను పాడుచు అభినందనములను తెలియజేసిరి.

గృహములో ప్రవేశించిన వెంటనే వాతావరణ మంతయు సందేహముతో భారాక్రాంతమై యున్నటుల గ్రహించితిమి. అందరివదనములలో విషాదచ్ఛాయలు అలముకొని యుండెను. మహాత్ముని శారీరక పరిస్థితులు ఆపత్కరముగా నున్నవని గ్రహించితిని. ఇంగ్లాండునుండి అప్పటికింకను తంతి రాలేదు. ప్రధానమంత్రిపేరుతో నే నొకజరూరుతంతిని పంపియుంటిని.

పంపించవలసిన అవుసరము లేదు. ఇగ్లాండునుండి అంగీకారము వచ్చినదని వార్తలవలన తెలియవచ్చెను. కాని వార్త సత్యమైనదో కాదో తెలియుటకు కొన్నిగంటలు పట్టెను.

నేడు మహాత్ముని మేనావలంబనదినము. ఒంటిగంట తరువాత మాట్లాడుదురు. నేను ఆసమయములో వారివద్ద ఉండవలెనని వారికోరిక. మార్గములో పోవునప్పుడు యెరవాడజైలుకు కొంచెము దూరములో నుండగా మాకారుకు ఆటంకము కలిగెను. ఏబండి పోనిచ్చుటకు అనుమతి లేదని ఆంగ్లసైనికుడు నుడివెను. ఈరోజున జైలులో ప్రవేశించు మార్గమునకు భారతదేశమునందే యాటంకము నుండదని తలంచితిని. కారుకు నలువైపుల మహాజనము మూగిరి.

మాలో ఒకడు జైలుఅధికారులవద్ద అనుమతికొరకు కొంచెముదూరము పోవునప్పటికే శ్రీమాన్ దేవదాస్‌గాంధి

వచ్చి హాజరైరి. ఆయనచేతిలో అనుమతిపత్ర ముండెను. మహాత్మాజీ ఆయనను పంపెనని తరువాత తెలిసికొంటిమి. ఆయనకు ఏవార్త తెలియకపోయినప్పటికి మూకారును ఎచ్చటనైనా ఆపివేసి యుండవచ్చునని ఆయన ఊహించెను.

లోహద్వారములు ఒకటివెనుక ఒకటి తెరువబడెను. మరల బంధింపబడెను. సమక్షమున ఉన్నతప్రాకార అహంకారము కాన్పించుచుండెను. ఆకాశము బంధింపబడెను. ఖచ్చితముగా చెక్కబడిన మార్గమున కిరుప్రక్కల అచ్చటచ్చట వృక్షములు కాన్పించుచుండెను.

రెండువిషయములనుగురించిన అనుభవము నాజీవితములో చాలాఆలస్యముగా సంఘటిల్లెను. ఇటీవల విశ్వవిద్యాలయద్వారమును దాటగలిగితిని. జైలులో ప్రవేశించుటకు ఆటంకము కలిగినను తుదకు ఎలాగో వచ్చిచేరితిని.

ఉత్తరదిశలోసోపానములనెక్కి ద్వారమునతిక్రమించి ప్రాకారముచే ఆవరింపబడిన ప్రాంగణములో ప్రవేశించితిమి. దూరదూరముగా రెండుశ్రేణీల గృహములుండెను. ప్రాంగణమునం దొకతుద ఆమ్రవృక్షచ్ఛాయక్రింద మహాత్మాజీ శయ్యాశాయియై యుండెను.

మహాత్మాజీ నన్ను రెండుచేతులతో కౌగిట చేర్చుకొని "నేడెంత ఆనందము" అని నుడివెను.

అప్పుడు మధ్యాహ్నము 1-30 లు ఇంగ్లాండువార్త భారతదేశమంతటను వ్యాపించెను. రాజనైతికదళమువారు సిమ్లాలో కూరుచుని సమాలోచనములను సల్పుచుండిరి. వార్తాపత్రికలవారు తెలుసుకొనినారు. ఎవరిప్రాణధార ప్రతి ముహూర్తమునందును మరణసీమకు సంలగ్నమగుచుండెనో ఆయనకు ప్రాణసంకటవిమోచనకు ఆదుర్దా కానవచ్చుట లేదు. అతిదీర్ఘమగు రక్తవర్ణసూత్రముయొక్క కఠినక్రూరత్వమునకు విస్మయమొందుచుంటిని. 4-15 నిమిషముల వరకు ప్రతినిమిషము ఆదుర్దా అధికమగుచుండెను. 10 గంటలకు వార్త పూనాకు వచ్చెనని వింటిని.

నలువైపుల స్నేహితులు సమావేశమై యున్నారు. మహాదేవ్, వల్లభాయ్, రాజగోపాలాచారి, రాజేంద్రప్రసాద్, వీరిని అవలోకించితిని. శ్రీమతి కస్తూరిబాయిని, సరోజినిదేవిని చూచితిని. జవహర్‌లాల్ సతీమణికూడ యుండెను.

మహాత్ముని శీర్ణశరీరము శీర్ణతమ మయ్యెను, కంఠస్వరము వినిపించుట లేదు. జఠరములో అమ్లము చేరినది. అందువలన అప్పుడప్పుడు సోడా కలిపిన నీరు త్రాగుచుండిరి. డాక్టరులబాధ్యత తీవ్రరూపమును దాల్చెను.

కాని చింతనశక్తి ఏమాత్రము తగ్గలేదు. చింతనములధార ప్రవహించుచున్నది. చైతన్యమునకు శ్రాంతిలేదు.

ప్రాయోపవేశమునకు ముందు నుండియు ఎన్నియో కఠిన ఆలోచనములలో, కఠినసమస్యలలో నిమగ్నము కావలసి వచ్చుచున్నది. సముద్రపారమునందున్న రాజనైతికులతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుటవలన మనస్సుపై కఠినమైన ఘాతప్రతిఘాతములు పడియుండెను. ఉపవాస సమయములో వివిధ దళములవారి ప్రబలఅభిలాషలు ఆయన పరిస్థితులపై మమత చూపించలేదు. కాని మానసికజీర్ణత్వమున కెట్టి చిహ్నముకూడ కాన్పించుట లేదు. ఆయనచింతనముల సహజ స్వచ్ఛప్రకాశధారకు ఆటంకము కలుగలేదు. శరీరకకృచ్ఛ్రసాధనయందును ఆత్మయొక్క అపరాజిత ఉద్యమముల దివ్యవిగ్రహమును గాంచి ఆశ్చర్య మొందవలసి వచ్చెను. సమీపమునకు రాకున్నయెడల యీక్షీణదేహపురుషుని ప్రచండశక్తి ఎంతమహత్తరమైనదో గ్రహింపగలిగెడివాడనుకాను. మరణవేదీతలశాయియగు యీమహాప్రాణిసందేశము నేడు భారతదేశ కోటానుకోట్లప్రజల హృదయములలో ప్రవేశించినది. దూరత్వముయొక్క ఆటంకములుగాని, ఇటుకల, రాళ్ళ, కట్టెల ఆటంకములుగాని ప్రతికూలరాజకీయముల ఆటంకములుగాని ఆయనకు ఆటంకములు కలుగజేయజాలకపోయెను. బహుశతాబ్దముల జడత్వముయొక్క ఆటంకములు ఆయనసమక్షమున ధూళిసమానమయ్యెను.

నాకొరకు మహాత్ముడు ఏకాగ్రచిత్తముతో నిరీక్షించు చున్నారని మహాదేవుడు చెప్పెను. నాసామీప్యతవలన రాష్ట్రీయసమస్యల మీమాంస సాధనములో సహాయము చేయగల అనుభవము నాకు లేదు. ఆయనకు తృప్తి కలుగ జేయ గలిగితిని, ఇదియే నాఆనందము.

అందరును గుంపుగా నిలబడియున్నయెడల ఆయనకు కష్టముగా నుండునని మేము తొలగిపోయి కూరుచుంటిమి. వార్త ఎప్పుడు వచ్చునాయని చాలాసేపునుండి నిరీక్షించు చుంటిమి. అపరాహ్ణపుటెండ గోడలపై తూలిపడిపోయినది. అచ్చటచ్చట శుభ్రఖద్దరుధారులగు స్త్రీపురుషులు ప్రశాంతముగా నాలోచనములను గావించుచుండిరి.

చూడదగిన విషయములలో కారగారములోని యీ జనసమూహము. ఎవ్వరిప్రవర్తన యందును ప్రశ్రయజనిత మగు శైథిల్యము లేదు. చరిత్ర శక్తివిశ్వాసమును కలిగించును. అందువలన జైలుఅధికారులు గౌరవముతో వీరికి సంపూర్ణముగా కలిసిమెలిసి యుండు అవకాశము నొసగిరి. వీరు మహాత్ముని వాగ్దానమునకు ప్రతికూలముగా ఎట్టిఅవకాశమును స్వీకరింపలేదు. ఆత్మగౌరవదృఢత్వము, అచాంచల్యము వీరిలో ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. చూచినవెంటనే వీరు భారతస్వరాజ్యసాధనలో యోగ్యసాధకులని తోచును.

కుదకు జైలుఅధికారులు సర్కారుముద్ర వేయబడిన కవరు చేతబట్టుకొని వచ్చిరి. ఆయన ఆనందవదనమును దర్శింపగలిగితిని. మహాత్మాజీ గంభీరముగా ప్రశాంతముగా చదువుచుండెను. ఇప్పుడు ఆయన నలువైపులనుండి అందరు తొలగిపోవుట అవుసరమని సరోజినిదేవితో చెప్పితిని. మహాత్ముడు చదువుట పూర్తిచేసి అందరిని పిలిచెను. వారిని ఆలోచించి చూడమని చెప్పెను, ఆకాగితము డాక్టర్ అంబేద్కర్ గారికి చూపించు టవుసరమని నుడివెను. ఆయన అంగీకారము లభించినయెడల నిశ్చింతగా నుండవచ్చు ననిరి.

స్నేహితులు ప్రక్కకు తొలగి ఉత్తరమును చదివిరి. నాకుకూడా చూపించిరి. రాష్ట్రబుద్ధిచే రచింపబడినది, అతి జాగరూకతతో వ్రాయబడినది, జాగరూకతతోనే చదువవలయును. మహాత్ముని అభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగా లేదని గ్రహించితిని. ఆఉత్తరములోని విషయములను విశదీకరించి మహాత్మునకు వినిపించుభారము పండిత హృదయనాథకుంజ్రు గారిపై వేయబడెను. ఆయన సరళవ్యాఖ్యానము వలన మహాత్ముని మనస్సులో ఎట్టిసంశయము లేకుండెను. ప్రాయోపవేశవ్రతమును ముగించిరి.

ప్రాకారమువద్ద నీడలోకి మహాత్మునిపడక జరుపబడెను. జైలుకంబళ్లు పరచి నలువైపుల అందరును కూరుచుని యుండిరి. శ్రీమతి కమలానెహ్రూగారు నిస్సారసమును

తయారుచేసెను. సర్కారువారి పత్రమును తెచ్చిన (Ins-pector General of Prisons) వారె శ్రీమతి కస్తూరి బాయి స్వహస్తముతో మహాత్మునకు రసమునీయవలెనని వేడుకొనిరి. "జీవితము శుష్కించిపోయినపుడు కరుణారసధారలతో రమ్ము" అనుగానము మహాత్మునకు ప్రియమైనదని మహాదేవ్ నుడివెను. స్వరము మరచిపోయితిని. అప్పటికి ఏదో విధముగా స్వరము తయారుచేసి పాడవలసివచ్చెను. పండిత శ్యామశాస్త్రి వేదగానము చేసిరి. పిమ్మట మహాత్మాజి శ్రీమతి కస్తూరిబాయ్ హస్తములనుండి రసము నెమ్మదిగా త్రాగెను. తరువాత సబర్మతీఆశ్రమవాసులు, సమావేశమైనవారును "వైష్ణవజనతో" అనుగానమును పాడిరి. ఫలములు, మృష్టాన్నము పంచిపెట్టబడెను, అందరును స్వీకరించిరి.

జైలుప్రాకారములో మహోత్సవము జరిగెను. ఇట్టి విషయము మరెన్నడును జరిగియుండలేదు.

జైలులో ప్రాణసమర్పణయజ్ఞము జరిగెను. దాని సాఫల్యత యిచ్చటనే రూపము పరిగ్రహించెను. సమ్మేళనమువలన హఠాత్తుగా ఆవిర్భవించిన అపరూపమూర్తిని యజ్ఞఫలమని నుడువవచ్చును.

రాత్రి పండితహృదయనాథకుంజ్రు మొదలగుపూనా ప్రముఖనాయకులు వచ్చినన్ను మహాత్మాజీ వార్షికోత్సవ సభకు అధ్యక్షులుగా నుండమని కోరిరి. బొంబాయినుండి మాలవ్యాజీకూడ వచ్చెదరని నుడివిరి. మాలవ్యాజీ సభాపతిగా యుండినయెడల నేను కొన్నివిషయములు చెప్పెదనంటిని. శారీరికదౌర్బల్యమును తృణీకరించియు శుభదినమున జరుగు యీమహత్తరసభలో పాల్గొనుటకు అంగీకరించితిని.

మధ్యాహ్నము శివాజీమందిరమను మహత్తరమైన విశాలమైన ప్రాంగణమున మహాసభ సమావేశమయ్యెను. అతికష్టముతో లోపల ప్రవేశించితిని. అభిమన్యునివలె ప్రవేశించితిని. కాని బయటికి వచ్చుటెట్లు అని తలంచితిని. మాలవ్యాజీ ప్రథమమున సుందరమైన విశుద్ధమైన హిందీ భాషలో అస్పృశ్యత హిందూశాస్త్రసమ్మతమైనది కాదని తెలియజేసిరి. అనేకసంస్కృతశ్లోకములను ఉదహరించి ఆయన వాదమును నిరూపించిరి. నాకంఠము క్షీణమైనది, ఇంతమహత్తరమైన సభలో నాఉపన్యాసమును అందరికిని వినిపించునంతటిశక్తి నాకు లేదు. నోటితో రెండుమూడు మాటలు చెప్పితిని. తరువాత నావ్యాసమును చదువుభారము పండితజీగారిపుత్రుడు గోవిందమాలవ్యా వహించెను. సాయంకాల అస్పృష్ట ఆలోకనములో యిందుకు ముందుచూడని

నా వ్యాసమును అనర్గళముగా సుస్పష్టముగా చదువుట చూచి విస్మయ మొందితిని.

సాంఘిక సామ్యవిధాన ప్రతరక్షణ విషయము ఏమాత్రము లోపము కలుగకుండునట్లు చూడవలెనని మతిలాల్ నెహ్రూగారి ధర్మపత్ని కొంతసేపు ముచ్చటించెను. శ్రీయుత రాజగోపాలాచారి, రాజేంద్రప్రసాద్ మొదలగు ప్రముఖులుకూడ అశుచి తొలగించమని దేశవాసులకు హృదయావేదనతో నివేదించుకొనిరి. అచ్చట సమావేశ మైన మహాసభవారందరును చేతులెత్తి అస్పృశ్యతను తొలగించు ప్రతిజ్ఞను గైకొనిరి. నేటిసందేశము అందరి హృదయములలో ప్రవేశించినట్లు తోచెను.

నావంతుకర్తవ్యము పూర్తియైనది. మరునాడు ఉదయమున మహాత్మునివద్ద చాలాసేపు ఉంటిని. ఆయనతోను మాలవ్యాతోను చాలాసేపు వివిధవిషయములనుగురించి ఆలోచనములు జరిగెను. మహాత్మాజి ఒక్కరోజులోనే అప్రత్యాశితబలమును పొందెను. కంఠస్వరము దృఢతర మాయెను. Bloo l Pressure సహజా అవస్థకు వచ్చెను. ప్రణామము లర్పించి, ఆనందమును తెలియజేయుటకై అతిథ్యభ్యాగతులు అనేకులు వచ్చుచుండిరి. అందరితోను నవ్వుచు మాట్లాడుచుండిరి. శిశువులు పుష్పగుచ్ఛముల నర్పించుచుండిరి. వారిని చూచి మహదానందము ననుభవించు

చుండిరి. స్నేహితులతో సాంఘికసామ్యవిధానములనుగురించి అనేకవిధములైన ఆలోచనములను గావించుచుండిరి. ఇప్పు డాయన ప్రధానసమస్య హిందూమహమ్మదీయుల విరోధ మును తొలగించుట.

నేడు మహాత్ముని జీవితము మహత్తరభూమికతో ఉజ్వలరూపము ధరించి మనకు కాన్పించినది. దానిలో సర్వ మానవులలో మహామానవుని ప్రత్యక్షముగా దర్శించు ప్రేరణ యున్నది. ఆప్రేరణము భారతదేశములో సర్వత్ర సార్థక మగుగాక.

ముక్తిసాధనకు సత్యమార్గము మానవుని ఐక్యతా సాధనయం దిమిడి యున్నది. రాష్ట్రీయపరాధీనత మన సాంఘికసహస్రభేదవిభేదముల నవలంబించియే పుష్టివంత మగుచున్నది.

చైతన్యవిహీనమైన సకలబంధనములను భిన్నముజేసి ఉదార ఐక్యతామార్గమున మానవసభ్యత అగ్రసర మగు దినము సమాగతమైనది.

అశ్రుతర్పణము

"సత్యాగ్రహవ్రత సాధన దేశంబు
రక్షించినట్టి ధర్మస్వరూపి
రాష్ట్రరక్షణకుగా ప్రాణమ్ము దేహమ్ము
ధారవోసిన మహాదానశీలు
డుపవాసములశక్తి నూహించి ప్రకటించి
పోరాటములు దీర్చు బుద్ధిశాలి
పంజాబుహత్యల బరికించి విలపించి
కన్నీరునించిన ఘనదయాళు
డిండియాప్రజనెల్ల నేకబుద్ధిగనుండ
బోధించి మించిన పుణ్యమూర్తి
హిందూముసల్మాన్ల నేకంబుజేయగా
తనువు నర్పించిన త్యాగమూర్తి

దేశసంతరణార్థ మీదేహమనుచు
చాటి దీక్షగ బనిచేసి జయమునొంది
భారతీయుల స్వాతంత్ర్య భానుబింబ
ముదయమందిన విజయోత్సవమ్ము
కన్నువిందుగనైనను గానకుండ
స్వర్గసీమకు బాపూజి తరలిపోయె."

మహాత్మాగాంధీజీ
జీవనవేదము

మహావాక్యములు

వంశము — జననము.

1869 అక్టోబరు 2 వ తేదిన కతియవార్ రాజ్యాంతర్గతమైన పోర్‌బందర్ పట్టణములో గాంధివంశమునకు చెందిన కరంచంద్ గాంధికుటుంబములో ఆయనకు సర్వైకనిష్ఠ సంతానము జన్మించెను.

జన్మలగ్నమందు మంగళతూర్యములు మ్రోగినవి. కుటుంబములోనివారందరును శిశువును దర్శించి ఆనందమునం దోలలాడిరి. సోదరులు సంతోషాంతరంగులై ఒకటిరెండు సారులు బయటినుండి లోపలికి లోపలినుండి బయటికి తొంగి చూచిరి. తండ్రియైన కాబాగాంధి ఆవార్త విని పరమానంద భరితుడయ్యెను.

దూర దేశమునందున్న ఆత్మీయస్వజను లందరును ఆశుభ వార్త విని సంతోషించిరి.

కాని వారిఆనందము, ప్రేమ కేవలము వ్యక్తిగత మైనది, స్వకీయమైనది. ఈశిశువు ఒకదినమున పూర్ణవయస్కుడై అహింసాప్రేమలకు సంపూర్ణస్వరూపియై సకలవిశ్వవాసుల హృదయములను ప్రీతితో, సంతోషముతో నింపి వేయగలవాడని గ్రహించియుండినచో, వారుకూడా కేవలము ఆనందమునే గాక ఆనందముతో గర్వమును, తృప్తిని అనుభవించి యుండెడివారు. కాని వారెట్లు గ్రహింపగలరు? మనుజులలో ఏమహామానవుడైనను, మహాత్ముడైనను జన్మించినచో ఆతడు సహజమైన ప్రాకృతికనియమముల ననుసరించియే జన్మించును.

వారు ఆరోజున ఆతనిపరిచయమును పొందలేకపోయినను, యీనవజాతశిశువే నేటివిశ్వవిఖ్యాతశాంతిదూతయైన మహామానవుడు మహాత్మాగాంధి యని మనకు తెలియును.

ఇతరమహాపురుషుల, విశ్వవిఖ్యాతవ్యక్తుల జననకాలమునగాని, అనంతరమునగాని సంభవించు అలౌకికమైన, ఆశ్చర్యకరమైన సంఘటనలేవియు గాంధిజననకాలములో జరిగియుండలేదు. ఆయన శైశవమునుండి యౌవనమువరకు సాధారణమానవునివలెనే గడపి యుండెను. కాని ఈస్థల

మందు ప్రకృతినియమములకు విరుద్ధముగా నేమియు జరిగి యుండలేదు. అలౌకికమైన, ఆశ్చర్యకరమైన సంఘటనలు ఆయనబాహ్యజీవితములో సంభవించకపోయినను, ఆయన మానసికజీవితములో, వికాసోన్ముఖమానసములో లోకచక్షువుల కంతరాళమున నవనవచింతనములు, ఆలోకము, ఆదర్శములు ఉద్భవించెను. ఈయుగములో సర్వశ్రేష్ఠుడైన మానవ మహాత్ముడైన గాంధిజీవితమునందే అవి సాధ్య మయ్యెను.

కాని ఆయనపరిచయము కలుగవలెనంటే ఆయన వంశపరిచయముకూడా పొందవలయును.

శాంతుడును, ధీరుడును, స్థిరచిత్తుడును అయిన వడ్రంగిగృహములో ఏసుక్రీస్తు జన్మించెను. గృహములో ఆయననుగురించి చెప్పదగిన విశేషవిషయము ఏమియు లేకుండెను, కాని వారి అంతరములు పవిత్రములు, నిర్మలములును, ఆంతరికమైన విశేషత్వమును గ్రహించియే మహాత్ముడును, త్రాణకర్తయునైన క్రీస్తు దీనహీనుడైన వడ్రంగి వంశమునం దావిర్భవించెను.

కారణరుద్ధమైన, నిపీడితమైన, అజ్ఞాతమైన వసుదేవుని గృహముల్లో కృష్ణుడు జన్మించెను. ఆయననుగురించి చెప్పదగిన విశేషమైన విషయమున్నను అది అత్యాచారియగు కంసుని అత్యాచారమువలన ధూళిలో కలిసిపోయెను,

కాని బాహ్యకపరిచయమునకు అడుగుభాగమున వారు ధైర్యశాలురును, భక్తిపరాయణులునై యుండిరి. హృదయమునందున్న ధైర్యమును, భక్తియందున్న ప్రవాహమును సార్థకపరచుటకే కైదీయొక్క ఆ వేదనాపూర్ణ గృహములో ఆవిర్భవించెను.

మహామానవుడు మహాత్ముడునైన గాంధిజననము నందును ఈవిచిత్రసమ్మేళనమునకు ఏవిధమైన వ్యతిక్రమము జరుగలేదు.

గాంధిగారి పితామహుడు ఉత్తమచంద్రగాంధి, ఆయన వాడుక పేరు ఉతాగాంధి.

గాంధిశబ్దమునకు అర్థము దుకాణదారు. గాంధివంశజులుకూడ వణిజజాతికి చెందినవారు. కాని మహాత్ముని పూర్వపురుషులు స్వకీయవృత్తిని అవలంబించలేదు. ఉతా గాంధినుండి ఆయన పైన రెండుపురుషాంతరములవరకు కత్తియవాడ్ రాజ్యాంతర్గతమైన పోర్‌బందరులో దివానుగానో, లేక ప్రధానమంత్రిగానో యుండిరి. ఈవైశ్యవంశము వైశ్యోచితగుణగణములకంటె క్షాత్రోచితగుణగణములనే అధికముగా పొందియుండెను. వారు శాసనదక్షులును, నిర్భీక ధర్మభీరులును, దానశీలురును, వంశపరంపరగా కుటుంబములోనివారందరు యీవిశేషసుగుణగణములను పరిపూర్ణముగా పొంది వాటిని కాపాడుకొనగలిగిరి.

గాంధిపరివారమువారు అధికవ్యయము చేయువారుగా నుండిరి. ఉతాగాంధి పూర్వపురుషులు దివానుఉద్యోగము చేసి అధిక ధనమును సంపాదించిరి, కాని వారు అమితవ్యయము వలన వారివంశీయుల పూర్వార్జితధన మేమియు దాచిపెట్ట లేకపోయిరి.

కాని ధనము పొందకున్నను, ఉతాగాంధి పూర్వ పురుషులవలె తీక్ష్ణమైన బుద్ధిబలమును, కర్మపటుత్వమును, విచారదక్షతయు సంపూర్ణముగా బడసియుండెను. ఆగుణ గణములను బడసియుండుటచేత నే సామాన్య రాజకార్య ములను నిర్వహించుచు క్రమముగా వంశమువారికి ప్రాప్య మైన దివానుపదవిని పొందగలిగిరి.

ఉత్తమచంద్రుడుకూడ పూర్వపురుషులవలె ధన మును కూడబెట్టుటలో ఉదాసీనుడై యుండెను. దివాను ఉద్యోగమువలన పొందిన జీతమునుండి అధికభాగమును సాధుసన్యాసులకును, బీదసాదలకును దానము చేయుచుండు వాడు. మిగిలిన ధనముతో కుటుంబవ్యయమును నిర్వ హించువాడు.

కాని దివానుగిరి శాంతితో నిర్వహించునట్టి అదృ ష్టము ఆయనకు లేకుండెను. ధార్మికుడును, సరళమతియునైన ఉత్తమచంద్రునికికూడ శత్రువులు తలపడిరి. సామాన్య ఉద్యోగమునుండి రాజ్యములో సర్వశ్రేష్ఠమైన దివాను

పదవివరకు వచ్చిరి. అందువలన రాజ్యమందున్న దుష్టాత్ములు కొందరు ఆయనను యీర్ష్యాద్వేషములతో చూచుచుండిరి. ఆయనకు హానిచేయుటకును, ఆయనను అవమానపరచుటకును సమయముకొరకు కాచుకొని యుండిరి. ఒకసారి వారికి యీ సువర్ణసుయోగము లభించెను. పోర్‌బందరు రాజుగారు అప్పటికి చనిపోయిరి. వితంతువు రాణి రూపాలిక బాలకుడైన పుత్రునికి ప్రతినిధిగా రాజ్యపరిపాలనాభారమును వహించెను. రాణిగారు అధికక్రోధస్వభావము గలదై యుండెను. ఒకసారి రాజభాండాగారములోని ఉద్యోగస్తుడు రాణిగారి క్రోధమునకు కారకుడాయెను. ఈ ఆపత్కాలములో ఉత్తమచంద్రుడు తప్ప తనను మరెవరు రక్షింపజాలరని ఆతడు గ్రహించెను. ఆతడు వ్యాకులహృదయముతో సమస్తమును ఉత్తమచంద్రునకు నివేదించి ఆయనను శరణు జొచ్చెను. ఉత్తమచంద్రుడు ఉభయసంకటములలో పడెను. ఒకవైపున ఆర్తుడు, అసహాయుడు, ఆశ్రితార్థి, మరియొకవంక క్రోధావేశముతో నున్న ప్రభుశక్తి.

కాని ఆయనయందున్న ధార్మికమైన, నిర్భయమైన వివేకము కర్తవ్యమును చూపించెను, ఉత్తమచంద్రుడు ఆకర్మచారికి ఆశ్రయ మిచ్చెను, అభయ మిచ్చెను.

రాణి యీవార్తను వినెను. అతిశయక్రోధోన్మత్త రాలయ్యెను, ఆఉద్యోగస్తుని తక్షణము పోలీసులకు అప్పగించవలెనని ఉత్తమచందునికి ఆదేశించెను. కాని నిర్భయుడైన ఉత్తమచంద్రుడు అత్యంతవినయముతోను, దృఢస్వరముతోను 'శరణాగతుని త్యజింపజాలనని' తెలియజేసెను.

రాణి క్రోధముచే అంధురాలాయెను. ఉత్తమ చంద్రుని శత్రువులు అవకాశము కనిపెట్టి ఆతనికి విరుద్ధముగా రాణిగారివద్ద అనేకవిషయములను వెలిబుచ్చిరి, రాణి హితాహితజ్ఞానమునుకూడ పోగొట్టుకొనెను.

అవిధేయుడైన దివానుని జీవితావస్థయందుగాని, మృతావస్థయందుగాని పట్టి తెమ్మని సైనికుల కాదేశింపబడెను.

తీక్ష్ణబుద్ధిగల ఉత్తమచంద్రుడు సకాలములోనే యీ వార్తను గ్రహించెను, పోర్‌బందరులో నుండుట యిక నిరాపద కాదని యోచించి రహస్యముగా రాజ్యత్యాగము గావించెను. ఆయన బర్డాపర్వతములలో పడి జునాగడ్ రాజ్యములో ప్రవేశించెను.

పోర్‌బందరులోని సైన్యము వచ్చి ఉత్తమచందుని గృహమును ధ్వంసము గావించెను, కాని నిరాశ్రయునికి ఆశ్రయదాతయైన ఆయనను పట్టుకొనలేకపోయెను.

ఉత్తమచందు పరివారసంరక్షణకొరకు జునాగడ్ నవాబు దర్బార్‌లో ప్రవేశించెను.

నవాబుసమక్షమునకు పోవునపుడు నవాబుగారికి నమస్కరించెను, కాని నమస్కారము ఎడమచేతితో చేసియుండెను.

నవాబుగారు, ఆయన పరిషద్వర్గము విస్మయము చెందిరి, ఆయన ఆచరణకు కౌతూహలమును వెలిబుచ్చిరి, యీవిచిత్రనమస్కారమునకు కారణమేమని ఉత్తమచందుని ప్రశ్నించిరి.

ఉత్తమచందు వినయ పూర్వకముగా యిట్లు నుడివెను— "నవాబ్‌గారూ! నాకుడిచేతిని పోర్‌బందరు సేవకు దానము చేసితిని. ఇది నాది కాదు, యిది పోర్‌బందరుకు చెందిన ఆస్తి, అందువలన ఎడమచేతితో నమస్కరించవలసివచ్చిన, అపరాధమును మన్నింపుడు."

ఎంత అసాధారణమైన ప్రభుభక్తి! ఎంత నిర్భయమైన, స్పష్టమైన జవాబు!

గుణగ్రాహియగు నవాబు వాక్చతురుడగు ఉత్తమచందుని మాటలకు ఆగ్రహింపక ఆనందించెను. ఆయనకు యోగ్యమగు ఉన్నతపదవి నిచ్చుటకు అంగీకరించెను.

కాని ధార్మికుడు, తేజోవంతుడు, నిష్పాపి మరల తన ఉత్తరశక్తిని తప్పక పొందును.

గుణగ్రాహియైన జునాగడ్ నవాబుగారి ప్రయత్న ఫలితముగా ఉత్తమచందు పోర్‌బందరు రాజగృహములో నిర్దోషిగా నిరూపితు డయ్యెను, మరల పోర్‌బందరుకు పిలువ బడెను, దివానుపదవిని మరల బడసెను.

ఉత్తమచందు రెండుసార్లు వివాహము గావించు కొనెను. ప్రథమభార్యా గర్భమున నలుగురును, ద్వితీయ భార్యాగర్భమున ఇద్దరును పుత్రులు జన్మించిరి. పంచమ పుత్రుని నామము కరంచందగాంధి, ఆయనకు మరియొక పేరు కాబాగాంధి, కనిష్ఠపుత్రుని నామము తులసీదాస్ గాంధి.

పితృదేవుని మరణానంతరము కాబాగాంధి, తులసీ దాసుగాంధి క్రమముగా దివాను పదవిని పొందియుండిరి.

ఈకాబాగాంధి. క్రీస్తుపితయు, ధార్మికుడును, సరళ స్వభావియునైన వండ్రింగిని, ధైర్యవంతుడును, భక్తి పరాయణుడును అయిన వసుదేవుని మనచే స్మరింపజేయు చున్నాడు.

కాబాగాంధి గ్రంథస్థవిద్య నంతగా అభ్యసించలేదు. కాని సుగుణవంతుడైన తండ్రివలెనే సహజమైన, వ్యావ హారిక జ్ఞానమును, తీక్ష్ణబుద్ధిని పొందియుండెను. దానితో పాటు ఆంతరిక ధర్మపరాయణతను, నిష్కాపట్యమును కూడ సంపాదించెను.

సత్యము కొరకు, ధర్మముకొరకు యీసరళమతియు, భక్తిపరాయణుడును అయిన వ్యక్తి ఆత్మసమర్పణము గావించుకొనెను.

ఈకాబాగాంధి పుత్రరూపమున మహాత్మాగాంధి జన్మించెనని మహామతియగు క్రీస్తు, కృష్ణుని దృష్టాంతములతో నుడువవలసివచ్చినది. సామాన్యదృష్టికి ఆత డొక రాజ్యమునకు దివాను మాత్రమేనని తోచును, ప్రపంచములోని అసంఖ్యాక మానవులలో అనామధేయుడు, సామాన్యుడు, కాని హృదయమునం దాతడు మహత్తరుడు, అద్వితీయుడు, సరళత, పవిత్రత, భక్తిరసములచేత ఆప్లుతుడు.

ఆయన ఆత్మయొక్క యీవిశేషత్వమును స్మరించుకొనియే ప్రపంచమందు సర్వయుగములకు చెందిన మహాత్మాగాంధి ఆయన పుత్రరూపమున ఆవిర్భవించెను.

గాంధీజీ ప్రసంగసందర్భమున కాబాగాంధివిషయము మరికొంత ఆలోచించుట ఆవశ్యకము.

కాబాగాంధి అంతగా విద్యావంతులు కారని యిదివరకే తెలియజేసితిని. బుద్ధిబలముచేతనే ఆయన తనఔన్నత్యమును అభివృద్ధి చేసుకొనగలిగినారు. ఆయన సరళహృదయుడును, ధర్మపరాయణుడును అని యిదివరకే తెలిపియుంటిని. ఏధర్మపుస్తకమునుండియు ఆయన జ్ఞానము సంపా

దించలేదు. ఆయనయందున్న సహజమైన అనుభవజ్ఞానము వల్లనే ధర్మజ్ఞానమును సంపాదింప గలిగిరి. ఆయన నియమ పూర్వకముగా గుజరాతివైష్ణవమందిరములగు హావేళిలోకి వెళ్ళుచుండువారు. హరికథలను వినుచుండువారు. ఆర్జించిన ధనములో అధికభాగమును దానధర్మములకు వ్యయము చేయువారు. అంత్యజీవితమునందు ఆయనగీతాపారాయణము చేయుచుండిరి. ప్రతిదినము పూజాసమయములో కొన్నిశ్లోక ములను ఉచ్చైస్స్వరముతో పఠించువారు. సహజమైన ధర్మానురక్తి, మానసికసరళస్వభావము, ఔదార్యము యివి అన్నియు ఏకమయి ఆయనస్వభావమును మధురముగను, ఉజ్జ్వలముగను గావించినవి.

కాని శిశువువంటి సరళస్వభావముగల యీకాబా గాంధి వైషయికకార్యములలో నిమగ్నమై యున్నపుడు సూక్ష్మాతిసూక్ష్మమైన ప్రశ్నలకు జవాబిచ్చుటకును, వేల కొలది ప్రజలచేత పనులు చేయించుటలోను ఆయనకు ఎట్టి యిబ్బందియు ఉండెడిది కాదు.

ధర్మపరాయణుడైన గాంధిగారిలోను ధార్మికసరళ త్వముచేత కఠినసమస్యలకు సమాధానము చెప్పుటలోను, కోటానుకోట్ల మానవులచేత కార్యములు నెరవేర్పించుట లోను గలతీక్ష్ణబుద్ధి, దక్షత పితాపుత్రులలో గల ప్రకృతి గతమై ఆశ్చర్యమైన సాదృశ్యమునే స్మరింపజేయుచున్నవి.

గాంధిజీ తనమాతృదేవియొక్క ఆచరణములనుం డియే బాల్యకాలమునుండి ధర్మమువైపునకు ఆకర్షింప బడినారు.

ఆయన మాతృదేవి సాధ్వీమణియు, ధర్మపరాయ ణయు. ఆయనతండ్రిగారు క్రమముగా 4 వివాహములు గావించుకొనెను. గాంధిగారి మాతయైన పుతలీబాయి కాబాగాంధికి ఆఖరుభార్య.

పుతలీభాయి జీవితకాలమంతయు ధర్మానుష్ఠానము లలోను, సత్కార్యములలోను గడచియుండెను. ఆమె తరుచు చాతుర్మాస్యవ్రతములను పాలించువారు, వ్రతము లను పాలించునపుడు ఒక్కసారి మాత్రమే భుజించువారు. ఇది ఏదియో యొక పూజాపునస్కారమును ఆధారము జేసి కొని తరుచు ఉపవాసము ఉండువారు. ఒక్కొకప్పుడు దినము విడిచి దినము ఉపవాసము ఉండువారు. ఆమెకు రెండుమూడు రోజులవరకు నిరాహారిణిగానుండి సహజ ముగా కార్యకలాపాదులను నిర్వహించుకొనునంతగా ఉప వాసములు అలవాటైపోయెను. ఒకసారి ఆమె చాతు ర్మాస్యవ్రతములతోపాటు సూర్యనారాయణవ్రతమును అవలంబించెను. ఈవ్రతములో సూర్యుని చూడకుండా అన్నము ముట్టుకొనుటకు వీలులేదు. ఈవ్రతమునుగురించి గాంధిగారు యిటుల వర్ణించి యుండిరి— "సూర్యుడు

ఎప్పుడు దర్శనమిచ్చునా యనియు, అమ్మ అన్నము ఎప్పుడు తినునాయని మేము ఆకాశమువైపునకు చూచుచుండు వారము. ఈనాలుగుమాసములలో సూర్యదర్శనము లభించుట దుర్లభమని మేము తలంచితిమి. నేను ఒకరోజున సూర్యుని చూచి 'అమ్మా! అమ్మా! సూర్యుడు దర్శనమిచ్చినాడు' అని చెప్పితిని. మాఅమ్మ తొందరగా బయటికి వచ్చేలోపలనే సూర్యుడు మేఘములలోకి పోయెను. 'ఏడీ, లేడే, ఇవాళ ఆహారము లేదు' అనుచు లోపలికిపోయి పనులు చేసుకొనుచుండెను.

ఇదిగాక ప్రతిరోజు హవేలిలోకి పోవుచుండువారు. నిత్యము పూజార్చనలు చేయుచుండెడివారు. అనంతరము స్నానభోజనములు చేయుచుండెడివారు.

మాతృదేవియందున్న యీధర్మానురక్తియే గాంధిజీ భావిజీవితములో విశేషప్రభావమును వ్యాపింప జేసెను. ఆయన సకలధర్మ గ్రంథములసారమును సంగ్రహించి, ధర్మముయొక్క నిగూఢతత్త్వమును కనుగొని, ప్రచారము చేసిన విషయము తథ్యము. కాని శైశవము, బాల్యకాలముల స్మృతిపటమునుండి పొందిన దృష్టాంతములే ఆయన జీవితములో విశేషక్షేత్రములయందు భక్తిపరాయణుడుగను, నిష్ఠావంతుడుగను అగుటకు శక్తి నొసంగినవి.

మాతృదేవియొక్క ఉపవాసములప్రభావము పుత్రునిలో సంపూర్ణముగా మూర్తీభవించిన దనుట కేట్టి

సందియము లేదు. భావికాలమున ఏగాంధీజీ ఆత్మశుద్ధి కొరకో లేక తనఉద్దేశసాఫల్యతకొరకో తరుచుగా ప్రాయోపవేశనములతో దినములు గడపియుండెనో, ఏమహాత్మాజీ ఉపవాసముదినములలోకూడ ఆనందచిత్తముతో, సహజభావముతో తనదైనికకార్యములు నెరవేర్చికొనెనో, ఆగాంధిజీ ప్రథమజీవితములో మోహన్‌దాస్ గాంధీ రూపముననే ఉపవాసములలో నిమగ్నమై తన మాతృదేవి నుండియే యీవిషయములో ప్రథమప్రేరేపణమును పొందగలిగెను. అందుచేత గాంధిజీవితములో తన మాతృప్రభావమే పదుగుంబేకల ఆవరించి యున్నది.

బాల్య కాలము—విద్యార్థిజీవితము.

మోహన్‌దాస్ గాంధికి 7 వ సంవత్సరము వచ్చినప్పుడు కాబాగాంధి పోర్‌బందరు దివానుపదవిని విడనాడి రాజస్థానకోర్టులో సభ్యుడై రాజకోటదర్బారులో ఉద్యోగమును స్వీకరించెను.

ఆయన తనకార్యదీక్షతకు రాజకోట అధిపతిఠాకూరుగారికి అత్యంతప్రియపాత్రు డయ్యెను. ఆయనకూడ ప్రభువుయెడల సంపూర్ణభక్తిపరాయణుడై యుండెను. ఒకసారి ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు ఠాకూరుగారినిగురించి వ్యంగ్య

సూచకవిషయమును స్వీకరించెను. కాబాగాంధి అచ్చటనే యుండెను. ప్రభువును గురించిన నిందను విని ఆయన నిర్భయముగా ఆరెసిడెంటు నుడివినవిషయమును ప్రతిఘటించి ఎదుర్కొనెను. క్రోధాంధుడైన రెసిడెంటు ఆయనను ఖైదీ చేసెదనని భయపెట్టెను. కాని తుదకు కాబాగాంధిగారి సాహసము, ధైర్యమును గాంచి ఆయన సంకల్పమునుండి విరమించెను. ఆనాఁజులలో ముఖస్తుతి లేక స్పష్టముగా ఆంగ్లేయ ఉద్యోగస్థులవిషయముగాని, పనిపాటులవిషయమును విమర్శించుట ఎంతసాహసకృత్యమో ఆయనకు తెలియును, ఐనను ఆయన మహోత్తరహృదయము ప్రభునిందను సహింపలేక పోయెను.

రాజకోటయందే బాలకగాంధీయొక్క విద్యార్థిజీవితము నియమితముగా ఆరంభమాయెను. పోర్‌బందరులో ఉన్నసమయములో ఆయన చదువు సరిగా సాగలేదు, కష్టపడి కొంతవరకు నేర్చుకొనెను.

రాజకోటలో ఆయన ప్రాథమిక విద్యాలయములో చేర్పబడిరి. అచ్చట ప్రాథమికవిద్యాలయములో విద్య పూర్తి చేసి ఆంగ్లేయవిద్యాలయములో విద్యాభ్యాసము నారంభించెను. అచ్చట విద్య పూర్తిచేసి ఉన్నతవిద్యాలయములో ప్రవేశించెను. విద్యాలయములో ఆయన ఎప్పుడును మంచివిద్యార్థిగా కాలేకపోయెను. ఉన్నత శ్రేణిలో చదువునప్పుడు చదువులో మంచిమార్కులు వచ్చుటచే ఒకటి

రెండుసారులు విద్యార్థివేతనము పొందగలిగెను. ద్వితీయ శ్రేణిలో బహుమతులను పొందిరి. చతుర్థ, పంచమ శ్రేణులలో రు 4, 5 లు విద్యార్థివేతనములను పొందిరి. వాటిని పొందుటలో తెలివితేటలకంటె అదృష్టమువల్లనే పొందెనని ఆయన అంగీకరించెను. ఈవేతనములు విద్యార్థుల కొరకు కాదు. కత్తియవార్ 'సోరట్' ప్రాంతములనుండి చదువుకొనుటకు వచ్చిన వారికి మాత్రమే నిర్ణయింప బడినవి. 40, 50 మంది విద్యార్థులుగల శ్రేణిలో సోరట్ విద్యార్థులు ఎందరు ఉందురు ?

బాల్యకాలములోను, విద్యార్థిజీవితములోను గాంధిజీ స్వభావము, ఆచరణ సాధారణబాలురవంటిది కాదు.

ఆయన క్లాసులోను, ఉపాధ్యాయులసమక్షములోను అత్యంతలజ్జాశీలురై యుండువారు. విద్యాలయమునుండి బయటికి వచ్చిన పిమ్మట విద్యార్థులతో కలసిమెలసి యుండెడివారుకారు. నేరుగా గృహామునకు పోవువారు. క్లాసులో ఉన్నంతసేపు ఏదో విధముగా ఒకమూల ముడుచు కుని కూర్చొని యుండువారు.

ఈనాడు సమస్తవిశ్వవాసుల సమక్షమున ప్రశాంత మందహాసముతో పరిపూర్ణమైన వదనము నెత్తి తనమధుర సంభాషణములచేత కోటానుకోట్లప్రజలను తనవారినిగా గావించుకొనగలిగిన వ్యక్తికి బాల్యకాలమునందున్న యీ లజ్జాప్రకృతి అతివిచిత్రమైనది. గాంధీజీకార్యక్రమము

అల్పస్వల్పమైన, మధురమైన వైచిత్ర్యములచేత పూర్ణమై యుండును. గాంధిజీ నైతికప్రకృతి ఆయన బాల్యకాలము నుండియు పవిత్రమైన, మహోజ్జ్వలమైన మహిమచే ఆయనను అలంకరించి వైచెను. ఈప్రకృతివికాసము పొందినక్రమము అతిమనోహరమైనది.

ఒక వనములో అనేకములైన చిన్నచిన్న మొక్కలు ఉండెను. ఆ మొక్కలలో ఒక మర్రిమొక్కకూడ ఉండెను.

చిన్నదైననేమి, చిన్నదైన, లేతదైన తన దేహము చిన్నచిన్న ఆకులను ధరించుచు ఆ మొక్కలలో తనగాంభీర్యమును, విశేషత్వమును ప్రకటితము చేయుచుండెను.

దానిని చూచినపుడు ప్రతివానికి తోచునదేమనగా— ఈ మొక్క మర్రిమొక్క, ఇది ఒకనాటికి చాలా పెద్దది యగును, ఆకాశమంతటను తన శిరస్సును వ్యాపింప జేయును, వనమంతయు తనశాఖలచేతను, పత్రముల చేతను నింపివేయును, వనమంతటికిని రాజగును. దాని ఛాయాతలమునందు క్లాంతశ్రాంతపథికులకు ఆశ్రయమిచ్చి శాంతింప జేయును.

విద్యాలయమునందు అనేకవిద్యార్థులు గలరు. బాలకులలో చిన్నవాడు మోహన్‌దాసు. చిన్నవాడయిననేమి, ఆయన క్షుద్రకాయమునుండి అప్పుడప్పుడు సుగుణముల వైచిత్ర్యములు అంతటను ప్రకాశించుచుండెడివి. ఈబాలుడు తనసుగుణములను సమస్తప్రపంచమునందు

వ్యాపింపచేయునని తోచుచున్నది. సమస్త ప్రపంచములో సుగుణరాజులకు రాజుయే కావచ్చును.

మోహన్‌దాస్ హైస్కూలులో ప్రథమసంవత్సరము నం దొకనాడు. ఆరోజు స్కూలుపర్యవేక్షకుడు జైల్సుదొర గారు స్కూలుకు వచ్చినారు. ఆయన 5, 6 శబ్దములకు వర్ణక్రమము వ్రాయుమని చెప్పెను. ఆశబ్దములలో ఒక శబ్దము Kettle అని యుండెను. దాని వర్ణక్రమమును మోహనదాసు తప్పు వ్రాసెను. క్లాసుఉపాధ్యాయుడు దానిని గ్రహించెను. ఆయన కాలుజోడుశబ్దముతో మోహనదాసును హెచ్చరించెను. ఉపాధ్యాయుడు ఆప్రక్క పిల్లవాని పలకనుండి చూచి ఆవర్ణక్రమమును సరిచేసుకో మని హెచ్చరించుచున్నాడని మోహనదాసు గ్రహింపజాలక పోయెను. ఆతడు ఎట్లు గ్రహింపగలడు? ఎప్పుడును నకలు చేయనిబాలుడు నకలుచేయమని సూచించిన సూచనను ఎట్లు గ్రహింపగలడు? ప్రక్కబాలునిపలక చూచి వ్రాసెద నేమోనని నన్ను జాగ్రతపరచుచున్నాడని బాలక మోహన్‌దాస్ గ్రహించెను. ఇతరబాలురు వ్రాసినదంతయు సరిగా యుండెను. మోహన్‌దాస్ వ్రాసినది తప్పు ఆయెను. పర్యవేక్షకుడు వెడలిపోయిన పిమ్మట, మోహన్‌దాస్ నీవు నాసూచనను గ్రహింపలేక పోయితివిగదా యని ఉపాధ్యాయుడు నుడివెను.

మోహన్‌దాసు యీసారి అంతయు గ్రహించెను. గ్రహించియు ఆతడు సంతోషించెను— ఇతరులు వ్రాసినది చూచివ్రాసి మెప్పుపొందలేదు. అంతే చాలును.

ఆదినమే కాదు, మరెన్నడును క్లాసులో యితరపిల్లల వ్రాత చూచి నకలు చేయుట నేర్చుకొనలేదు.

ఆయన విద్యార్థిజీవితములో మరియొక విశేష సుగుణము ఆయనకు గలగురుభక్తి. గాంధీజీ ఎన్నడును తన ఉపాధ్యాయులపనులను గురించిగాని, బోధనాపద్ధతినిగురించి గాని విమర్శించలేదు. ఉపాధ్యాయుని లోటుపాటులు గ్రహించియు ఆయనయెడల భక్తిశ్రద్ధలను చూపించెడివారు. గురువులను సర్వదా గౌరవింపవలెననియు, ఏకారణమువల్లనైన వారికార్యములను విమర్శించకూడదనియు ఆయన బాల్య కాలమునుండియు ఆయన హృదయములో దృఢముగా నాటుకొని యుండెను.

పరిణతవయస్సులో తనభ్రమలను, అసత్యమును పరిశోధించి న్యాయమును, సత్యమును ప్రపంచసమక్షమున ప్రదర్శించియున్న మానవునకు మాత్రమే బాల్యకాలమునందున్న యీవిచిత్రమైన గురుభక్తి కలిగియుండుట సాధ్యమైనది !

ఆయనకు బాల్యావస్థలో మరియొక సుగుణ ముండెను. ఆయన ఎవ్వరిని మోసము చేయువారు కాదు. తనఉపాధ్యా

యులయెడలను, తోడివిద్యార్థులయెడలను ఏవిధమైన అన్యథా ఆచరణ యుండెడిది కాదు.

ఆయన పాఠములను తయారుచేసుకొనుట ద్వారా కూడ యీసత్యపరాయణతను అలవరచుకొనెను.

విద్యార్థిజీవితములో పుస్తకములు చదువుటకు ఆయనకు అంతగా రుచించెడిది కాదు, పాఠ్యపుస్తకములు కూడా రుచించెడివి కావు. కాని పాఠములు తయారు చేసుకొనక పోయినయెడల ఉపాధ్యాయులు కోపపడుదురు. ఆభయము చేత దైనికపాఠములను చదువుచుండువారు. భయమునుండి తప్పించుకొనుటకు పాఠములను తయారుచేయలేదని ఉపాధ్యాయులకు ఎన్నడును అబద్ధము చెప్పలేదు.

ఏలననగా యీవయస్సునుండి తనవిచారశక్తిని న్యాయపరచుకొని, సహజముగా మిథ్యాకారణములను చూపించు పనులను ఆయన అసహ్యించుకొనువారు. కాని ఆయన కల్పనాశక్తి ఆబద్ధమైయున్న తనక్షుద్రమనోద్వారమును తెరచికొని ప్రపంచములో వ్యాపించ కోరినపుడు, తనవిద్యావిముఖ అంతరము అనంతోత్సాహముతో నవనవదేశముల, దృశ్యముల, చరిత్రలను వినుటకును, తెలుసుకొనుటకును, చూచుటకును వ్యాకులత కలిగెను. ఈవిషయముకూడ గాంధిజీవితములో ఒకవిచిత్రమైన సంఘటన!

ఒకరోజున తనతండ్రిగారి గదిలో తనతండ్రిగారు కొనితెచ్చిన ఒకపుస్తకముపై ఆయనదృష్టి పడెను. అది

'శ్రవణునిపితృభక్తి' అను ఒక నాటకము. నాటకము చదువవలెనని ఆయనకు యిచ్ఛ జనించెను. ఆయన దానిని ఆతురతతో చదివెను. బాలుడైన శ్రవణుడు ఎంతభక్తితోను శ్రద్ధతోను తనతలిదండ్రులకు సేవచేయువాడో, తలిదండ్రులను సుఖపెట్టుటకు ఎంత పరిశ్రమ, కష్టముల నోర్చుకొనువాడో ఆపుస్తకము చదువుచు ఆయన గ్రహించెను. ఒకనాడాయన బొమ్మలదుకాణములో శ్రవణునిగురించి కొన్ని బొమ్మలను చూచెను. ఆనాటకశ్రవణునికి యీశ్రవణునికి సరిపోల్చి చూచినపుడు ఆయనకల్పనాశక్తి మరింత దృఢతర మయ్యెను, ప్రసారిత మాయెను. తనగృహము నకు లాంతరు బయస్కోపు చూపుటకు ఒకరు వచ్చిరి. ఆబొమ్మలు చూచునపుడు ఆకథలోని రెండుసంఘటనలను చూచెను. శ్రవణుడు తన భుజముపైనున్న సంచిలో తన వృద్ధతలిదండ్రులను వెంటపెట్టుకొని తీర్థయాత్రకు వెళ్ళుచున్నటుల గాంచెను. మరియొకదానిలో మృతుడైన శ్రవణునిప్రక్కన కూర్చుని తనతలిదండ్రులు వ్యాకులహృదయముతో ఏడ్చుచుండుట దర్శించెను.

బాలుడు మోహనదాసుని హృదయము కరుణారసముతో కరగిపోయెను. శ్రవణుని వియోగమువలన ఆయన కన్నీటిని కార్చెను. శ్రవణునివలె శ్రద్ధాభక్తులతో తలిదండ్రులసేవ చేయుటకు సంకల్పించుకొనెను.

మరియొక సంఘటనను అవలంబించి ఆయనలో నూత నముగా జనించిన భావప్రవాహము పొంగి పొరలుచున్న శీతలధారలచేత ఆయన హృదయమును సిక్తము చేసి రసవంతముగా గావించెను.

ఒకసారి రాజకోటకు ఒకనాటకకంపెనీవారు వచ్చిరి. బాలకుడైన గాంధీ నాటకము చూచుటకై తండ్రిగారి అనుమతి కోరిరి. అనుమతిపొంది నాటకము చూచుటకు పోయెను. హరిశ్చంద్రుని సత్యపాలనమే నాటకవిషయము. హరిశ్చంద్రుడు సత్యమునురక్షించుటకు ఒక్కొక్కటిగా రాజ్యమును, ఐశ్వర్యమును, భార్యను, పుత్రుని సమస్తమును దానము చేసినట్లును, ఆయన స్వయముగా దాసత్వమునకు అంగీకరించినట్లును, పుత్రుని మరణమును సహా చూచినట్లును, సత్యమును పాలించుటచేత తిరిగి సమస్తమును పొందినట్లును నాటకములో గాంధి తిలకించెను. హరిశ్చంద్రుని చరిత్ర గాంధిహృదయములో హత్తుకు పోయెను. హరిశ్చంద్రుడు గాంధిగారిభావములకు ప్రియమైన సహచరు డాయెను. హరిశ్చంద్రుని త్యాగము ఆయనకు సర్వసమయములలో ఆలోచనావిషయ మాయెను.

భావరసలోలుడైన గాంధి ఆనాటకమును పలుమార్లు చూచుటకు కోరుచుండెను. కాని అనుమతి బడయకపోవుటచే చూడలేకపోయెను. చూడలేకపోయినను హరిశ్చంద్రుని తనహృదయములో సత్యముగా ప్రతిష్ఠితము చేసికొనెను.

హరిశ్చంద్రునివలె సత్యవాదిని ఎందుకు కాజాలను అని ప్రతిజ్ఞ చేసుకొనెను. హరిశ్చంద్రునివలె ఆపదలలో దగుల్కొని ఆయనవలె సత్యమును పాలింతును.

ఇదియే నాజీవనలక్ష్యము, ఏకమాత్రసత్యము.

శీతకాలప్రభాతమున పూర్వాకాశమున తరుణ భానుని రక్తరంజితకిరణజాలములు నలుదిశల అలముకొనెను.

నీలాకాశమంతయు సూర్యకిరణములచే పరివ్యాప్తమాయెను.

గాంధీజీ బాల్యకాలము పరాధీనభారతదేశమున శీతకాలరాత్రిల జడత్వముతో కూడిన యుగము.

కాని రాత్రి అంతము కాకున్నను ప్రభాతాగమనము సూచింపబడుచున్నది.

అప్పుడు భారతజాతీయమహాసభ జన్మించినది.

జాతీయజాగరణ గుంజరణధ్వనులమధ్య రాజకోటలో నొకగృహమున భారతస్వాతంత్ర్యసూర్యుని దివ్యమూర్తి ఆయనలోని సత్యదర్శనముయొక్క తరుణకిరణములచేత భారతభాగ్యాకాశమును మహోజ్జ్వలముగా గావించుటకు మందగమనమున మేల్కొనుచుండెను.

ఆనాటి ఆచరిత్రయొక్క క్షీణరశ్మి నాధారముగా జేసికొని ఆయన భారతదేశమునందేగాక సమస్తవిశ్వము నందును సత్యమహిమను, సత్యాలోకమును ప్రకాశింపజేసిరి.

ఈవిషయమును ఆనాటిభారతీయు లెవరైన తెలుసుకొన గలిగిరా, గ్రహింపగలిగిరా? ఎవరు గ్రహింపకపోయినను భారతభాగ్యవిధాత గ్రహింప గలిగెను. అందువలన ఆయన రహస్యముగా నుండి ఆలేతహృదయములో సత్యముయొక్క బీజములను నాటియుండెను, ఆబీజమే కాలక్రమమున మహీరుహముగా పరిణమించి భారతదేశమంతటను వ్యాపించినది.

గాంధిగారిభావముల విచిత్రవికాసము ఆయనహృదయములో సత్యము సంపూర్ణముగా వికసించుటచేతనే సంఘటిల్లినది. ఆయన బాల్యకాలమునాటి విచిత్రసంఘటనలవివరములన్నియు వర్ణింపవలసినచో ఆయనయం దపూర్వముగానున్న పితామాతలసంఘటనలుకూడ వర్ణింపవలయును.

తలిదండ్రిల సేవచేయుటకు ఆయన స్కూలులో చేయువ్యాయామమునుకూడ విసర్జించెను. అహోరాత్రములు రుగ్ణావస్థయందున్న తండ్రిగారిశయ్యాపార్శ్వమున కూర్చొని ఆయనసేవజేసి తృప్తిని బొందిరి. తండ్రిగారిమరణకాలమున ఆయన సేవచేయుభాగ్యము పొందలేక అశ్రువులను రాల్చిరి. ఇంగ్లాండునుండి బ్యారిష్టరుపరీక్ష ప్యాసయి తిరిగి స్వదేశమునకు వచ్చి మాతృదేవిమరణవార్త విని శిశువువలె ఏకధారగా అశ్రువిసర్జన గావించిరి. ఆయనజీవితచరిత్రను ఆలోచించుటలో ఆయన తలిదండ్రులయెడల చూపిన శ్రద్ధాభక్తుల విషయము క్రమముగా మరికొంత ముచ్చటించబడును.

విద్యాలయములోని దినములు.

విద్యాలయములో మోహానదాసు విశేషజ్ఞానవంతు డుగా నుండక పోయినను పైక్లాసులలోకి పోయినకొలది విద్యావిషయములో విశేషమైన ఔన్నత్యమును పొందు చుండెను. ఈవిషయము ఇదివరకే చెప్పబడియెను. దీనితో పాటు నైతికచరిత్ర వికాసము చెందిన విషయముకూడ తెలుసుకొంటిమి. మోహానదాసు తనచదువువిషయములో చూపిన శ్రద్ధాగౌరవములకంటె తనఆచరణలోని గుణదోష ముల విషయమై అత్యంతజాగరూకుడై యుండువాడు. ఆయన ఆచరణవలన ఉపాధ్యాయుడు వేసిన శిక్షకంటెను, తిట్లకంటెను, తనవల్ల జరిగిన భ్రాంత ఆచరణకొరకు అధిక ముగా విచారించువాడు, బాధపడువాడు. శిక్షకొరకుగాని, తిట్లకొరకుగాని అంతగా బాధపడువాడు కాడు. ఏదో కార ణముచేత ఒక్కప్పుడు ఉపాధ్యాయుడు ఆయనను బెత్తముతో కొట్టెను. ఆబెత్తపుదెబ్బయొక్క బాధకంటె అపరాధము యొక్క బాధయే ఆయనకు ఎక్కువ కష్టమును కలుగ జేసెను.

ఆయనకాలములో దేరావజీ ఎదుల్జీ గీమీ అను ఆయన విద్యాలయమునకు ప్రధాన అధ్యాపకుడుగా ఉండెను. విద్యార్థులచేత బలాత్కారముగానైనను వ్యాయామము చేయించవలెనని ఆయన నియమము పెట్టెను. మోహాన

దాసు చాలాచిక్కులో పడిపోయెను. ఇతరపిల్లలతో యథే చ్ఛగా తిరుగుటకే ఆయన సిగ్గుపడుచుండెను. వ్యాయామము చేయుటకుకూడ ఆయనకు యిష్టము లేకుండెను. బాల్య కాలమునుండి ఆయన షికారు వెళ్ళుటకే యిష్టపడుచుండెడి వాడు. మంచిగాలిలో తిరిగినందువలన కలిగెడి ఉపకారమును గురించి బాల్యకాలమునందు ఒకపుస్తకములో చదివియుం డెను. అప్పటినుండి నియమపూర్వకముగా భ్రమణము చేయుటచేత ఆయనఆరోగ్యము ఆఖరుక్షణమువరకు దృఢము గాను, బలిష్ఠముగాను ఉండెను. కేవలము సిగ్గుచేత అయిష్ట ముచేతనే వ్యాయామమునుండి విరమించలేదు. ఆసమయ ములో ఆయనతండ్రి జబ్బుగా నుండెను. అందువలన స్కూలుకు శలవు యిచ్చినవెంటనే వ్యాయామము చేయక ఆయన తండ్రిగారికి సేవచేయుట్కై గృహమునకు పరుగెత్తి పోవువాడు. మోహనదాసు వ్యాయామస్థలములో లేక పోవుటచూచి గీమీ ఆయనను శిక్షింప సంకల్పించుకొనెను. కాని ఆయన వర్షాకాలములో ఒకరోజున సరియైనకాలమును గ్రహింపలేక పోవుటచేత, వ్యాయామస్థలమునకు ఆలస్య ముగా వచ్చెను. అప్పటికి వ్యాయామసమయము గడచి పోయెను. ఇతరబాలురు అందరును వ్యాయామము పూర్తి చేసుకుని తిరిగి వచ్చుచుండిరి. మరునాడు స్కూలుకు వెళ్ళిన పిమ్మట వ్యాయామమునకు రానికారణము గీమీ. గాంధి గారిని అడిగిరి. వర్షముగా నుండుటచేత సరియైనవేళ తెలుసు

కొనలేక పోయితినని సమాధానము చెప్పెను. కాని గీటూ యీసమాధానమును నమ్మలేదు, బాలుని మిథ్యావాదిగా తలంచి కొన్ని అణాలు జరిమానా విధించెను. ఆనాటి బాలక మోహనదాసునకు చాలా కష్టము కలిగెను. తుదకు ఉపాధ్యాయుడు నన్ను మిథ్యావాదిగా తలంచెనా యని విచారించెను. మోహనదాసు జరిమానావిషయమై ఆలోచించక తనసత్యముయొక్క మర్యాదకు హాని కలిగెనని ఎంతయో విలపించెను. సత్యముయొక్క గౌరవమును రక్షించుటకు ఒకనాడు యింగ్లాండులో ఆహారలెక్కలనుండి మాంసాహారమును, ఇతరఆహారములను తీసివేసి శాఖాహారిగా మారినవ్యక్తి, ఆఫ్రికాలో జీవితమును ఆపదలకు లోనుజేసుకొనికూడ అసత్యము, అన్యాయములకు విరుద్ధముగా సత్యాగ్రహములో నిమగ్నమైయున్న మానవుడు, భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామములో సత్యాగ్రహముయొక్క అభినవాస్త్రముద్వారా అనంతశక్తిశాలియైన బ్రిటిషుశాసకులనుసహా చంచలులుగను, ఆపన్నులుగను గావించిన పురుషోత్తముడు, ఉపాధ్యాయుని విచారణలో సత్యము అవమానింపబడినపుడు చూచి ఆవేదన పడుననువిషయములో ఆశ్చర్య మేమున్నది!

ఆనాటి యీఆవేదన ఆయనభావిజీవితమును, ఆదర్శములను విశేషముగా వికసింపచేయుటకే తోడ్పడెను.

అనాటినుండి ఆయన జీవనాంతమువరకు సత్యము అవమానింప బడినటుల చూచినచో బాధపడుచుందురు, క్షుబ్ధు లగుచుందురు. అసత్యమును ధ్వంసము చేసి సత్యమును ప్రతిష్ఠితము గావించుటకు నిర్భయహృదయముతో కార్య క్షేత్రమునకు ఉరుకుచుండువారు.

ధర్మము బాహ్యాకాచారములవలన వేరు వేరుగా ఉండవచ్చును, కాని ప్రతిధర్మమునకు అంతర్నిహితసత్యము ఒక్కటే. దీనిని ప్రమాణముచేసి భారత దేశములోని వివిధ సాంప్రదాయముల సమ్మేళనమునకును, సద్భావములకును ఆయన ఎంత పరిశ్రమగావించినారు!

తుదకు మోహనదాసుతండ్రిగారు వ్రాసిన ఉత్తరము ప్రధానోపాధ్యాయునకు ఇచ్చిరి. తండ్రి తనసేవకొరకు స్కూలుకు శెలవుయిచ్చిన వెంటనే మోహనదాసును వదిలి పెట్టమని ఆఉత్తరముద్వారా వేడుకొనెను. మోహన్‌దాస్ వ్యాయామమునుండి ముక్తి పొందెను, కాని ఆరోగ్యము నకు వ్యాయామము ప్రధానమైనదని, అవుసరమైనదని మోహన్‌దాసు అనంతరము గ్రహించెను. ఆయన జీవిత కాలమంతయు నియమితభ్రమణము చేయుటచేత ఆయనకు వ్యాయామమువలన కలుగవలసిన మహోపకారము కలిగెను. ఈభ్రమణరూపమైన వ్యాయామమునకు ఆయన అంతము వరకు అలవాటు పడినారు. ఏకనిష్ఠుడగు వ్యాయామవీరుడు

కూడ ఆయనవలె యింత నియమపూర్వకముగా, నియమిత సమయములో వ్యాయామచర్చ చేయుదురో లేదో సందేహము.

మహాత్మాగాంధి నిష్పాపియు, దోషరహితుడునైన మహామానవుడు, కాని బాలకమోహనదాసు బాలకుడు మాత్రమే. అందువలన విద్యార్థిజీవితములోను, బాల్య కాలములోను ఆయన అనేకదోషములను, అనేకపొరపాటులనుకూడ గావించియుండెను.

విద్యార్జనతో పాటు చేతివ్రాత చక్కగా ఉండవలెను అనుదాని కెట్టిసంబంధము లేదని ఆయన తలంచెను. ఆయన ఇంగ్లాండు పోవువరకు యీమూఢవిశ్వాసము ఆయనయందు ఉండెను. కాని అనంతరము ఆఫ్రికాలో వకీళ్ళయొక్కయు, ఇతరవిద్యావంతులైన యువకులయొక్కయు ముత్యలములవంటి వ్రాత అక్షరములను చూచి ఆయనలోనున్న ఆమూఢవిశ్వాసము తొలగిపోయెను. వారివ్రాత అక్షరములతో తనఅక్షరములను సరిపోల్చిచూచి అస్పష్టమైన, అందవిహీనమైన చేతివ్రాత అసంపూర్ణవిద్యకు నిదర్శనమని గ్రహించెను. ఆయన తనదోషమును దిద్దుకొని అక్షరములను చక్కగావ్రాయుటను అలవరచుకొనెను. ఈవిషయములో అనుభవము సంపాదించి ఆయన యిట్లు హితోపదేశము గావించిరి— మంచిచేతివ్రాత విద్యకు ప్రధానాంగమని ప్రతియువకుడును, యువతియు గ్రహింపవల

యును. తప్పుచేసి తప్పును ఒప్పుకొనుటలోను, సత్యమును సత్యముగా స్వీకరించుటలోను ఎంత సరళత్వము, ఎంత నిష్కాపట్యము! ఇట్టిఆచరణ గాంధీగారికే తగియున్నది!

ఇట్టిస్వీకారము, సత్యానుసంధానమే ఆయన కార్యములను, స్వభావమును ప్రజలనేత్రములకు శ్రేష్ఠమైనవిగను, సుందరమైనవిగను జేసిచూపించినవి, ఈవిధముగా నిజదోషమును అంగీకరించుట, అంగీకారముద్వారా ప్రవర్తనను సంస్కరించు ప్రయత్నము గాంధిగారిచారిత్రమునందొక విశేషవైశిష్ట్యము.

ఈవైశిష్ట్యమును గురించి ఆయనజీవితములో అనేకసార్లు గాంచితిమి.

విద్యార్థి మోహనదాస్ విద్యార్థిదశలో మరికొన్ని చిన్నసమస్యలలో పడిపోయెను. కాని తనస్వప్రయత్నము వల్లనే ఆసమస్యలను చక్కబరచుకొనెను.

ఆయనకు 13 సంవత్సరములవయస్సులో వివాహము జరిగెను. ఈవివాహవివరములు తరువాత చెప్పబడును. కాని వివాహము జరుగుటచే ఆయన చదువు ఒకసంవత్సరము నిలిపి వేయవలసివచ్చెను. కాని ఆసంవత్సరచదువును పూర్తిచేయుటకు ఉపాధ్యాయులు ఒకవిశేషవ్యవస్థను గావించిరి. ఆరునెలలవరకు అనగా ఎండకాలపుశెలవులవరకు ఆయనను మూడవక్లాసులో చదివించిరి. గ్రీష్మకాలము గడచినపిమ్మట ఆయనను నాలుగవక్లాసులో ప్రవేశపెట్టిరి.

నాలుగవక్లాసులో ప్రవేశించినపిమ్మట పాఠములు తయారు చేయుట ఆయనకు కష్టసాధ్యముగా యుండెను. కారణ మేమనగా, ఆ శ్రేణికి చెందిన పాఠములన్నియు అప్పటి నియమముల ననుసరించి ఆంగ్లభాషలో బోధింపబడెడివి. ఇతరవిషయములు యేదో విధముగా గ్రహించినను జ్యామెట్రివిషయములో ఆయన చాలాచిక్కులో పడిపోవలసి వచ్చెను. జ్యామెట్రివిషయములన్నియు ఆంగ్లభాషలో నుండుటచే ఆయన వాటిని ఎంతమాత్రము గ్రహించలేక పోయిరి. తుదకు ఆయన నిరాశ చెందెను. మూడవక్లాసు చదువకుండా నాలుగవక్లాసులో ప్రవేశించినందుకు ఆయన విచారించుచుండెను. కాని గ్రహించు ప్రయత్నమునుండి విరమించలేదు. ఆయన చేసిన యేకాగ్రప్రయత్నఫలిత ముగా జ్యామిట్రియొక్క కఠిన విషయములన్నియు ఆయనకు సులభముగా బోధపడెను. రామచిలకవలె కంఠస్థము చేయక తాను స్వయముగా గ్రహించి చదువుటచే జామిట్రి యందున్న కఠినవిషయముల నన్నిటిని ఆయన అతి అనా యాసముగా గ్రహింపగలిగిరి. పాఠములు గ్రహింపక కంఠస్థము చేయుటకంటె గ్రహించి చదువుటలో ఎంత మహత్తరమైన ఫలితము గలదో ఆయన విశేషముగా గ్రహింప గలిగెను.

ఆయన ఆరవశ్రేణిలో ప్రవేశించినపుడు సంస్కృత పాఠములవలన కొంత చిక్కులో పడిపోయెను. సంస్కృత

పండితుడు కఠోరప్రకృతిగలవాడై యుండెను. ఆయన విద్యార్థులకు పాఠములను బోధించుటలో విశేషప్రజ్ఞావంతుడు. సంస్కృతపాఠములు అధికమగుటచేత అవి మోహనదాసుకు సుఖకరములుగా ఉండక కష్టదాయకములుగా ఉండెను. పాఠములను సరిగా అభ్యసింపలేకపోయిరి. ఈసమయములో యితరవిద్యార్థులు పారసీభాషను కొనియాడుచుండిరి. అందువలన ఆయన సంస్కృతముపై నిరాశ జెంది పారసీభాషను నేర్చుకొన సంకల్పించుకొనెను. సంస్కృత పండితులు యీవిషయము విని మిక్కిలి విచారించిరి. నిరాశ చెందవలదని మోహనదాసుకు నచ్చజెప్పి కఠినవిషయముల నన్నిటిని ఎక్కువశ్రద్ధతో నేర్పెదనని పండితులు ప్రతిన జేసిరి. సదయహృదయులైన గురువుగారి సహాయముతో సంస్కృతమును మరల అభ్యసించి గ్రహింపగలిగిరి,

సంస్కృతభాషను తిరస్కరింపక ఏకాగ్రతతో, ధైర్యముతో నేర్చుకొనుటచేత ఆయన తనభావిజీవితములో పొందిన సత్ఫలమునుగూర్చి ఆయన యిట్లు నుడివియుండిరి. "అప్పుడు ఆమాత్రము సంస్కృతమైన నేర్చియుండనియెడల నేడు సంస్కృతగ్రంథములనుండి పొందుచున్న రసాస్వాదమును పొందువాడను కాను. సంస్కృతభాషను చక్కగా అభ్యసించలేదను అనుతాపమును నేను అనుభవించుచున్నాను. హిందూబాలకులు ఎవరైనను సంస్కృతము నేర్వనిది జరుగదని నేను గ్రహించితిని."

సంస్కృతభాష నేర్చుకొనుట ప్రతిహిందువునకు అవశ్యకర్తవ్యమని ఆయన బోధించెను.

ఆయన బోధించిన విషయములలో మరియొక ముఖ్యమైన విషయము మాతృభాషలో విశేషజ్ఞానమును ఆర్జించుట. పఠనీయవిషయములు — జ్యామెట్రీ, ఇతిహాసము, భూగోళము మొదలైనవిషయములు మాతృభాషలో చదివినచో సహజముగను, అల్పకాలములోను నేర్చుకొనవచ్చును. విదేశభాషలో సులభముగా గ్రాహ్యములు కావు.

వి వా హ ము

గాంధిగారి బాల్యవివాహమునుగురించి ఆలోచించినపుడు మనకు ఆశ్చర్యము కలుగక మానదు. బాల్యవివాహమునకు ప్రతికూలముగా భారతీయు లందరికిని ఎన్నియో ఉపదేశముల నిచ్చినవారు, బాల్యవివాహముయొక్క దుష్ఫలితమునుగురించి విశేషముగా ప్రచారము గావించినవారు, పదమూడుసంవత్సరములవయస్సులోనే వివాహబంధనముచే ఏల బంధింపబడిరి ?

గాంధిజీ వివాహవిషయమే యీప్రశ్నకు జవాబు నొసంగగలదు.

హిందూసంఘమునందు ఆకాలములో బాల్యవివాహ ములు విరివిగా జరుగుచుండెను. దక్షిణభారత దేశములో యీఆచారము అత్యంతకఠోరముగా ఉండెను. గాంధీపరి వారమువారు వంశానుక్రమముగా వారిసంతానమునకు వివాహములు జరిపెడివారు. వివాహమునకు ముందుగానే ఆదేశాచారము ననుసరించి వాగ్దానము చేసుకొనెడివారు. మోహన్‌దాసు వివాహమునకు ముందు యిద్దరు కన్యలతో ఆయనకు వాగ్దానము జరిగియుండెను. కాని యీవాగ్దానము భగ్నముకూడ అగుచుండెను. గాంధిగారికి జరిగిన యీ రెండువాగ్దానములు రద్దు చేయబడి నూతనపాత్రితో వివా హము జరుపబడెను.

మోహనదాసు వివాహముతో పాటు ఆయన ద్వితీయ సోదరునకు, మరియొకసోదరునకు వివాహములు జరుపుటకు యేర్పాటులు గావింపబడెను.

దీనికి ఒక కారణ ముండెను. కాబాగాంధి, ఆయన తమ్ముడు వృద్ధులైరి. ఈవివాహములు వారిజీవితములో అంత్య అనుష్ఠానములు. అందువలన వారు యీవివాహము లను అత్యంతవైభవోపేతముగా జరుప తలంచిరి.

ముగ్గురుకుమారులవివాహములు ఏకకాలమున జరిగిన యెడల వివాహసమయమున పరిశ్రమ కొంతమేర తగ్గు ననియు, ముగ్గురువివాహములకు వేరువేరు ఖర్చులు చేయక ఒకేకాలమున చేసినయెడల మహావైభవముగా జరుపవచ్చు

నసియు తలంచిరి. అందువలన మోహనదాస్, ఆయనసోద రులు వివాహమన నేమియో గ్రహించుటకు పూర్వమే వివాహమునకు శుభదినము నిర్ణయింపబడెను.

వివాహములోని దాంపత్యజీవితము, భోగవిషయములు వారు గ్రహింపలేకపోయిరి. వారు మంచిబట్టలను ధరించినారు. మంచి ఆహారమును భుజించిరి. వారియెడల బంధుబాంధవులు అత్యంత ఆదరాభిమానములను చూపించిరి. అందువలన గాంధిసోదరులు విస్మయ మొందుటయేగాక పరితృప్తినికూడ పొందిరి. వివాహదినము సమీపించెను.

పోర్‌బందరులో వారిపురాతనగృహములో వివాహములు జరుపుటకు యేర్పాట్లు గావింపబడెను. గాంధిజీ పెద్ద తండ్రి అప్పుడు పోర్‌బందరులో దివానుగా నుండిరి, కాని తండ్రియైన కాబాగాంధి రాజకోటలో ఠాకూరుసాహెబ్ దర్బారులో ఉద్యోగము చేయుచుండువారు. ఆయన ఠాకూర్ సాహెబ్‌గారికి అత్యంతప్రియమైన ఉద్యోగస్థుడుగా నుండెను. ఠాకూర్‌సాహెబ్ కాబాగాంధికి ముందుగా ఎక్కువ రోజులు శెలవు యిచ్చుటకు అంగీకరించలేదు. వివాహమునకు కొద్దిరోజులు ముందుగానే శెలవు మంజూరాయెను. గాంధిగారిపరివారము పోర్‌బందరుకు త్వరగా చేరుటకు తగిన బండిసదుపాయములు చేసెను. రాజకోటనుండి పోర్‌బందరుకు వచ్చుటకు ఆకాలములో 5 రోజులు పట్టెడిది. ప్రత్యేక యేర్పాట్లు చేయబడుటచేత గాంధిపరివారము మూడురోజు

లలో పోర్‌బందరుకు వచ్చిరి, కాని మార్గములో ఒకఆపద సంభవించెను. కాబాగాంధిగారిబండి హఠాత్తుగా తిరగబడి పోవుటచే ఆయనకు దెబ్బలు తగిలెను.

తండ్రికి దెబ్బలు తగులుటచే వివాహ ఆనందము మ్లానరూపము దాల్చెను, కాని వివాహములు ఆగిపోలేదు. ఆడంబర అనుష్ఠానము లేవియు ఆగిపోలేదు. ఆహతస్థానములో కట్టు కట్టుకుని కాబాగాంధి వివాహ ఉత్సవమునకు కావలసిన యేర్పాటు లన్నియు గావించెను.

ఈవివాహమునుగురించి గాంధిగారు ఇటుల వ్రాసి యుండిరి – "వివాహవేదికపై కూర్చుంటిమి, సప్తపదులు పూర్తి అయినవి, మృష్టాన్నమును భార్యాభర్తలము ఏకముగా స్వీకరించితిమి. వధూవరులము ఒకటిగా గడపుచుంటిమి. అది ప్రథమరాత్రి. ఇద్దరు నిర్దోషులగు బాలబాలికలు సంసారసముద్రమున దుమికిరి. ప్రథమరాత్రి ఎట్లు ప్రవర్తింప వలయునో వదినెగారు నేర్పిరి. ధర్మపత్నియైన కస్తురిబాయ్‌కి ఎవరు నేర్పిరో ప్రశ్నింపలేదు. ప్రశ్నించుటకు కోరికగాని, జ్ఞానముగాని లేకుండెను. మేము ఒకరినిచూచి ఒకరము భయపడుచుంటిమి."

బాల్యవివాహమువలన సహజజ్ఞానము లేకపోవుటచేత వధూవరులు వివాహఉద్దేశ్యమును గ్రహింపలేరు, ప్రేమ లేమిచేతను, అవుసరమైన జ్ఞానము లేకపోవుటచేతను, వివాహముయొక్క ఆనందమునుగాని, మాధుర్యమునుగాని అను

భవింపజాలరని పైన నుదహరించిన వాక్యములద్వారా గాంధిగారు మనకు బోధించినారు. కేవలము అజ్ఞులవలెను, అలంకరింపబడిన బొమ్మలవలెను అనుష్ఠానములను, నియములను ఒకటివెనుక ఒకటి అనుసరించి నడచుచుందురు. జీవితము యొక్క శక్తిసామర్థ్యములను గ్రహించుటకు ముందే మహత్తరమైన బాధ్యత మెడపై వేసుకొందురు. అదిగాక బాల్యవివాహము విద్యార్థిదశలో బాలురకు ఎంతహానికరమైనదో గాంధిజీ తనఅనుభవమువలన మనకు తెలియజేసినారు. వివాహమైనపిమ్మట ప్రేమ అనగా ఎట్టిదో గ్రహింపకపోయినను కస్తూరిబాయియెడల ఒకవిధమగు ఆకర్షణ కలిగి యుండిరి. నిర్జనగృహములో కూర్చొని యిద్దరును అర్థములేని చిలకపలుకులతో గడపుటచే ఒకవిధమైన మోహము ఉదయించెను. అందువలన స్కూలులో చదువుకొనునప్పుడు ఆయాకర్షణ, ఆమోహము ఆయనను వ్యాకులపరచుచుండెను. చదువుసంధ్యలలో శ్రద్ధ సన్నగిలి ఆబాలికనుగురించియే స్మరించుకొనుచుండువారు, గృహమునకు తిరిగివచ్చుటకు ఆతురతపడుచుండువారు, స్కూలునకు ఎప్పుడు శలవిత్తురాయని నిరీక్షించి యుండువారు.

తనపరిస్థితులవల్లను, అనుభవమువల్లను ఆయన విద్యార్థిదశలో వివాహముయొక్క అనర్థకమును గ్రహించ గలిగెను. విద్యార్థిదశలో వివాహము జరిగినయెడల అధ్యయనమునకు, జ్ఞానార్జనమునకు ఎంత అనర్థదాయకమో. స్పష్ట

మగుచున్నది. బాల్యవివాహములవలన ఎందరో విద్యార్థులు అల్పవయస్సులోనే విద్యను విడనాడి తమభవిష్యత్తును, జీవితమును నష్టపరచుకొందురు.

బాల్యవివాహము మనదేశజీవితములో ఒకప్రమాదకరమైన వ్యాధి. సత్యదృష్టయగు మోహనదాసు తనవివాహసంఘటనవలన యీవ్యాధియొక్క భయంకరచిత్రమును ప్రకటించినారు.

కిశోరులు మోహన్‌దాసు, కస్తూరిబాయి.

మహానదులస్రోతస్సును దర్శింపవలెనన్న దానిప్రవాహమునకుగల ఆటంకములనుకూడ చూడవలయును. దాని చంచలజలప్రవాహమునకు ఒక పర్వతప్రాంతమున ఆటంకము కలుగుచుండును. ఒకలోయలో ఆవర్తిత మగుచుండును. కాని తుదకు సకల ఆటంకములను, ఆవర్తనములను అతిక్రమించి సమతలభూమిపై తనక్రమవర్ధమానదేహమును మహత్తరముగను, విశాలముగను విస్తృతము జేసికొనుచుండును. అత్యంత వేగముతో సముద్రమువైపునకు పరుగిడుచుండును. దానినికూడ మనము విశేషముగా అవలోకించుట అత్యంతావశ్యకమైనది.

గాంధిజీజీవితము మహానదీస్రోతస్సును పోలియున్నది.

దీనిధారను చూచినపుడు దీనియందుగల ఆటంక ములుకూడ కనుపించును. కాని సకలమిథ్యల, భ్రాంతుల బాధాబంధనములను అతిక్రమించి యీజీవనధార ఎంత మహత్తరముగా, విశాలముగా సత్యజ్ఞానముల సమతల భూమిపై విస్తృతమాయెనో, తుదకు ఏమార్గమునబడి సాఫల్యతయొక్క శాంతిమయసముద్రమునకు పరుగిడి ప్రవేశించెనో సుస్పష్టముగా గానుపించును.

ఆయన విద్యార్థిదశలోని క్షుద్రసంఘటనలు, ఆయన దాంపత్యజీవితములోని కలహములు, ప్రథమయౌవనము లోని కపటస్నేహితుల సాంగత్యములు, ఆయన బాధాబంధ నముల, జయవిజయముల మహోజ్వలస్వరూపమును వికసితము చేయును. గాంధిజీ బాల్యదాంపత్యజీవితము ఆయనకు పరీక్షాక్షేత్రముగా పరిణమించెను. సహజజ్ఞానము ఉదయించు ప్రథమమోహమువలన ఆయన విద్యార్జన కెంత హాని కలిగెనో మన మెరుగుదుము. మోహమును జయించి విద్యార్జనలో ఎట్లు ఉద్యమశీలుడాయెనో దానినికూడ గ్రహించితిమి. కాని వికాసోన్ముఖమైన ఆయనదాంపత్య జీవితము మాత్సర్యము, దంభము, పతనములలోనికి ఆయన నెట్లు పడద్రోయుచుండెనో, ఎట్టిమహత్తరశక్తివలన ఆపత నముయొక్క ఆవేగమును నిరోధించి మరల ఆయన సహజ

మార్గమునకు మరలి వచ్చెనో దానిని మనము గ్రహించు టకు ప్రయత్నించెదము.

ఆయన బాల్యకాలపు అసంపూర్ణజ్ఞానమువలన అనేక సారులు సహధర్మిణియగు కస్తూరీబాయికి శ్రమ కలుగ జేసెను. ఒకరోజున ఉపదేశమూలకమైన పుస్తకములో దాంపత్యజీవితమునుగురించి కొన్ని ఉపదేశములను చదివెను. అందులో దంపతులప్రేమ, మితవ్యయము, బాల్యవివాహ ములు మొదలగువిషయములనుగురించి వ్రాయబడియుండెను. ఆపుస్తకములో ఏకపత్నీవ్రతమును నిష్ఠతో పాలించు నియ మములు వ్రాయబడియుండెను. ఆనియమములు ఆయన మనస్సుపై ప్రభావమును విస్తరింపజేసెను. పూర్వపురుషుల వలె బహువివాహములు చేసుకొనననియు, కస్తూరీబాయికి మనోకష్టము కలుగజేసి ద్వితీయవివాహ మాడననియు ఆయన సంకల్పించుకొనెను.

కాని యీసంకల్పమువలన మరికొన్ని భ్రమప్రమాద ములు సృష్టింపబడెను. తత్ఫలితముగా ఆయనజీవితములోను, కస్తూరిబాజీవితములోను అనేకములైన కష్టములు, మనో వేదనములు అనుభవించిరి.

ఆయన ఏకపత్నీవ్రతమును పాలింతునని సంకల్పించు కొనినట్లే, కస్తూరిబాద్వారా ఏకపతివ్రతాత్వమును పాలింప జేసెదనని భావించిరి. ఆకాలపుసంఘములో పతిత్యాగము, పునర్వివాహము స్త్రీలకు కల్పనాతీతవిషయమైనను, ఆయన

కస్తూరిబాయికి యీవిషయములో ఉపదేశముల నిచ్చు చుండిరి. ఈయుపదేశములను పాలించమని బలాత్కరించు చుండిరి. అనుమతి లేకుండా బయటికి వెళ్ళవలదనియు, పర పురుషులతో మాట్లాడవలదనియు ఆయన తనభార్యకు హితోపదేశము గావించిరి.

కాని సగళమతియగు బాలిక ఆమాటలకు లక్ష్యము చేయలేదు. ఆమెపవిత్రహృదయములో పట్టుదల ప్రవర్ధిత మాయెను. కస్తూరిబాయి భర్తఆజ్ఞను ఉల్లంఘించు నుద్దేశ ముతోనే ఆత్మీయులతో బయటికి వెడలి పోవుచుండెను. అత్తగారితో దేవదర్శనమునకు వెళ్ళుచుండెను. తత్ఫలిత ముగా మనోమాలిన్యము, మానాభిమానములు సృష్టింప బడెను.

కాని పట్టుదల, మిథ్యావాదములమోహాము క్రమ ముగా తగ్గిపోయినపిమ్మట మోహనదాసుకూడ తనభ్రమ లను గ్రహించి భార్యను శ్రమపెట్టు మనోభావమును పరిత్య జించెను. ఈభ్రమను సంస్కరించుటకు ఉభయులలోనున్న పవిత్రప్రేమయే కారణభూత మాయెను. వయస్సు వృద్ధి జెందినకొలది ప్రేమకూడ గాఢతర మగుచుండెను. పరస్ప రులయందున్న భ్రమప్రమాదములు మరీచికలవలె అదృశ్య ములై పోవుచుండెను.

కస్తూరిబాయికి విద్య నేర్పించవలెనని ఆయనకు యిచ్ఛ జనించెను. ఆకాలపుస్త్రీలవలె కస్తూరిబాయికూడ

మూర్ఖురాలును, నిరక్షరకుక్షిణియునై యుండెను. శైశవమునందే జ్ఞానపుష్పము వికసించుటకు ముందుగానే ఆమె వధూరూపమును దాల్చి భర్తృగృహమునకు రావలసి వచ్చెను. అట్టి ఆమెకు విద్య నేర్చుకొనుటకు అవకాశము ఎట్లు లభించును? కాని కస్తూరీభాయికి భర్తగారు ఎంత ప్రయత్నించినను విద్యయందు అభిలాషగాని, శ్రద్ధగాని కలుగలేదు. అందువలన మరల మనోమాలిన్యము ఏర్పడెను. అనంతరము ఆమె పనిజరుపుకొనునట్లు విద్య నేర్చుకొనెను. కాని భర్తగారిపట్టుదలవలన ఆమెకూడ పట్టుదల వహించి విద్యయందు మనోనివేశము చేయలేకపోయెను. కొంతకాలమునకు యీామిథ్యామనోమాలిన్యము తొలగిపోయి వారికి సహజదాంపత్యజీవితము లభించెను.

కాని కిశోరమోహనదాసు అప్పటివరకును నిష్కల్మష ప్రేమను గ్రహింపలేకపోయెను. ఆవయస్సులో ఆయన గ్రహించుటకుకూడ సాధ్యము కాకపోయెను. అందువలన ప్రేమకు బదులుగా కామము, ఆయన కామనలను ఆక్రమించెను. విద్యాలయములోకి పోయి ఆయన కస్తూరిబాయివిషయమే ఆలోచించుచుండెను. ఆయన మనస్సు భ్రాంతిమార్గమున నడచుచుండెను. ఆకారణముచే ఆయన ఆరోగ్యమునకు హాని కలుగుచుండెను.

కాని యథార్థమానవుడు భ్రమలకు లోనగుచుండును, భ్రమలను సంస్కరించుకొనుచుండును. శతసహస్రభ్రమ

ప్రమాదములలోనహా మోహనదాసు కర్తవ్యపరాయణ త్వము సమానముగానే జాగరూకమై యుండెను. ఆయన ఉదయకాలమున నిత్యకర్మలు నెరవేర్చువారు, విద్యాలయ మునకు పోవువారు, రుగ్ణావస్థయందున్న తండ్రిగారికి సేవా శుశ్రూషలను చేయువారు, ఈసకలకార్యములు ఆయనను కామగహ్వరమునుండి ఉద్ధరించి బయటికి దెచ్చెను. మరల సత్యమైన, విశుద్ధమైన మార్గమును చూపించెను.

మోహమిథ్యాజాలములను త్రెంచుకుని సత్యము యొక్క మహోజ్జ్వలజ్యోతిని దర్శించుటయే మోహన దాసు గాంధిజీవితములో అపూర్వసమస్యలకు సమాధానము!

భ్రమప్రమాదములదుఃఖము.

లజ్జాశీలుడగు మోహన్‌దాసుకు స్నేహితులు అంతగా లేరని చెప్పవచ్చును. కాని బాలకుడు ఉన్నస్నేహితులను విడనాడి ఉండజాలడు. మోహన్‌దాసుకు ఒకరిద్దరు స్నేహితు లుండిరి. పెద్దవారు సిగరెట్లు త్రాగుట చూచి బీడీలు త్రాగ వలెనని వారికికూడ కోర్కె కలిగెను. కాని బీడీత్రాగుట వలన లాభమున్నదనిగాని, లేక దానివాసన బాగుండునని గాని, వారిలో ఎవరికిని తోచలేదు. కాని తమాషాకొరకు,

నూతనత్వము ననుభవించు ప్రేరణవలన వారు బీడీ త్రాగ నిచ్ఛగించిరి. పెద్దవారు బీడీలను త్రాగి ధూమమును వదలి నట్లే మేముకూడ చేసెదమని నిర్ణయించుకొనిరి.

వారు తమకోరికను నెరవేర్చుకొనుటకు ప్రథమమున పెద్దలు త్రాగి పారవేసిన బీడీసిగరెట్లముక్కలను ఏరితెచ్చి త్రాగుటకు ఆరంభించిరి. కాని కాలిన సిగరెట్లనుండి అధిక ధూమము రాకపోవుటచే నిరాశ చెందిరి. అందువలన తమ ఉద్దేశమును నెరవేర్చుకొనుటకు గృహమందున్న సేవకుల జేబులనుండి డబ్బు దొంగిలించి సిగరెట్లు కొని పీల్చ నారంభించిరి. ఒకవిధమైన చెట్లఆకులను బీడీలవలె చుట్టి కాల్చి పీల్చినచో అధికముగా ధూమము వచ్చునని యింతలో తెలుసుకొనిరి. వారు ఆయాకులను సంపాదించుకొని వాటిని ఉపయోగించుకొనుచుండిరి. కాని రహస్యముగా దొంగ తనముగా భయముగా త్రాగిన యీధూమపానములో వారు ఎట్టి ఆనందమును పొందలేకపోయిరి. పెద్దలను చూచి నేర్చుకొనిన యీపరాధీనపరిస్థితికి మోహనదాసు, తన స్నేహితులును విచారమనస్కులై మానసికకష్టమును అను భవించిరి. తుదకు వారు యీఅసహనీయ పరాధీనతను భరించలేక ప్రాణత్యాగము చేసుకొనుటకు సంకల్పించు కొనిరి. ఆత్మహత్యకొరకు విషబీజములను సంపాదించుకొనిరి. అచ్చట కేదారమందిరములోకి పోయి దేవతాసమక్షమున కష్టబహుళమైన పరాధీనజీవితమును సమర్పించుకొనుటకు

సంసిద్ధులైరి. మందిరములోకి పోయినపిమ్మట గాంధిగారికి భావాంతరము కలిగి "మరణించి ఏమి లాభము? ఈ సామాన్యకారణమునకు ఆత్మహత్య చేసుకొనవలెనా? ఇంత కంటె పరాధీనులమై యుండుట మేలు" అని నుడివెను.

మోహనదాసు అభిప్రాయముతో ఆయనస్నేహితులుకూడ ఏకీభవించిరి. ఆత్మహత్య చేసుకొను అభిప్రాయమును విసర్జించి గృహమునకు తిరిగి వచ్చిరి.

అసత్యవిరుద్ధాచారమునకు స్వాతంత్ర్యమను నామము పెట్టి ఆయన చేసిన పొరపాటునకు నగుచుచు, ఆయపరాధమును ఆనాడు దేవమందిరములోని దేవతాసమక్షముననే విసర్జించి కల్పితదుఃఖమునుండి రక్షణ పొందిరి. బాలక మోహనదాసుయొక్క ఆత్మశుద్ధినిగురించిన ఈకథనుపఠించిన పిమ్మట ఆయన అనేకసార్లు అవలంబించిన ప్రాయోపవేశనవిషయమే మనకు స్మరణకు వచ్చుచున్నది. చాల సులభ పరిస్థితులలోనను సహజబుద్ధిబలముచే సత్యమును దర్శించిన ఆపవిత్రమహాత్ముడే పరిణతవయస్సులోకూడ న్యాయసత్యముల గౌరవరక్షణకొరకు ఎన్నియో సారులు ఆనందవదనముతో, ప్రశాంతమనస్సుతో జీవితమును విసర్జింప సంసిద్ధుడాయెను.

మరియొకసారి ఏదో యొకకారణమువలన ఆయన మరియొక అన్యాయమును గావించియుండిరి. కాని ఆ యన్యా

యమును ఆయనయే గ్రహించి అభినవోపాయములవలన దానిని తక్షణమే సంస్కరించుకొనిరి.

ఆయన ద్వితీయసోదరుడు ఒకనాడు 25 రూపాయలు అప్పు జేసెను. కాని యీఅప్పును ఆయన తీర్చలేకపోయెను. అప్పుడు గాంధిగారిసలహా ననుసరించి ఆయనచేతికి పెట్టబడిన బంగారుకడియమునుండి కొంతబంగారము తీసి దానిని రహస్యముగా విక్రయించి ఆ అప్పును తీర్చుకొనెను.

కాని ఈకార్యము మోహన్‌దాసునకు అత్యంతమనోకష్టమును కలిగించెను. ఎవరికిని తెలియక పోయినను యిది కూడ ఒకవిధముగా దొంగతనమేకదా ? కనుక ఇదికూడ అన్యాయము, పాపము. ఇకను యిట్టికార్యములను రహస్యముగా ఎప్పుడును చేయనని బాలకుడు ప్రతిజ్ఞ చేసుకొనెను. కేవలము ప్రతిజ్ఞ చేసుకొనుటయే గాదు, తండ్రివద్ద నిష్కపటహృదయముతో తనఅపరాధమును ఒప్పుకొని ఆయపరాధమునుండి విముక్తి పొందుటకుకూడ ప్రతిన బూనెను. కాని తండ్రిగారి సమక్షమున యీవిషయములు చెప్పుట అత్యంతకఠినముగాను, లజ్జాకరముగాను ఆయనకు తోచెను. అందువలన ఒకఉత్తరములో ఆయనదోషముల - నన్నిటిని వివరముగా వ్రాసెను. తండ్రిగారివద్ద అనుతప్తహృదయముతో క్షమాపణ కోరుకొనెను. తరువాత తండ్రిగారి చేతికి ఆ ఉత్తరమును అందించిరి.

ఈసమయములో తండ్రిగారికి జబ్బు ఎక్కువగా నుండెను. ఆయన పడకనుండి యుండిరి. ఆయన ఆశ్చర్యముతో పుత్రునిహస్తమునుండి ఉత్తరమును తీసుకొని చదివిరి. చదువుచున్నప్పుడు నిగ్రాక్రాంతుడైన పితృదేవుని నయనములనుండి ఎడతెగని ధారలుగా కన్నీరు కారజొచ్చెను.

పుత్రుని యీ యుత్తరసాహసమును, ఆత్మదోష స్వీకారమును గాంచి స్నేహప్రవణుడును, రుగ్ణశరీరియునైన పితృదేవుడు కన్నీరు కార్చుచుండెను. పితృభక్తుడగు పుత్రుడుకూడ పరితాపమువల్లను, పితృస్నేహముచేతను విగళితహృదయుడై కన్నీరు మున్నీరుగా కార్చుచుండెను.

గుణగ్రాహియగు పితృదేవుని ధార్మికుడగు పుత్రునిలో యిది యొక అపూర్వమైన దృశ్యము !

పితృదేవునిశిక్షకు బదులు స్నేహపూర్వకమైన అశ్రుధారలచేత అనుతప్తహృదయుడగుపుత్రుని సకలపాపములు, పరితాపములు కడిగి వేయబడెను. గాంధి అసత్యమును జయించి సత్యమును స్వీకరించు శక్తిసామర్థ్యములను పొందెను.

కాని భ్రాంతులను, మిధ్యలను జయించి సత్యముయొక్క అభ్రభేదియగు శుభ్రశిఖరమునకు అధిరోహించుటయే ఆయన జీవనవ్రతమై యుండెను. సంసారమందున్న భ్రాంతిమిధ్యల పిశాచములు ఆయనను అంత సహజముగా వదలిపెట్టుటకు అంగీకరించలేదు.

ఆకారణముచేత అవి అన్నియు ఆయనమహాత్తరజీవితమును అంత్యముహూర్తమువరకు పలుమార్లు నానావిధములుగా నానావేషములతో ఆక్రమించెను, కాని ప్రతిసారియు ఆయనయందున్న న్యాయసత్యముల అస్త్రములచేత ఆహతమై జర్జరితమై పారిపోయెను.

బాల్యకాలములో భ్రాంతిని, అసత్యమును జయించిన మరియొకగాథ నిచ్చట పేర్కొందును. హైస్కూలులో చదువుకొనునప్పుడు ఆయనకు కొందరు స్నేహితులు దొరికిరి. ఆసమయములో రాజకోటలో సంస్కరణములప్రవాహము ప్రవహించుచుండెను. నూతనభావములతో, నూతనఆశయములతో దేశములోని యువకులమనస్సులు ఉప్పొంగి పోవుచుండెను. ఆంగ్లేయశాసకుల శక్తిసామర్థ్యములు యువకులలో నూతనచైతన్యమును, ఉత్సాహమును సంచరింపజేసెను. ఆచైతన్యఫలితముగా స్వదేశముక్తి, ప్రతిష్ఠలను గురించి ఆలోచించ మొదలిడిరి. గాంధిగారిస్నేహితు లొకరు ఆయనకు ప్రతిరోజు బోధించుచుండిరి—చూడుము. మనము మాంసము తినక పోవుటచేతనే యింత దుర్బలులమైతిమి. ఆంగ్లేయులు మాంసము తినుటచేతనే మనపై ప్రభుత్వము, రాజత్వము చేయుచున్నారు. దాని కొకప్రత్యక్షప్రమాణమును చూడుము. నాశరీర మెంత శక్తివంతముగా నున్నదో, నేను ఎంతదూరము పరుగెత్తగలనో చూడుము. నీకును తెలుసును. నేను మాంసాహారము చేయుటచేతనే యిలా

ఉన్నాను. అదిగాక మాంసాహారులకు పురుషులు, పుంస్త్వ లేవవు, లేచినను త్వరలో నయ్యెనపోవును. మన ఉపాధ్యాయులుకూడ చాలామంది మాంసాహారము చేయుచున్నారు. పేరు పొందినవారుకూడ మాంసమును తినుచున్నారు, వారు తెలుసుకొనకయే తినుచున్నారా? కావున మోహనదాసా, నీవుకూడ మాంసము తినవలయును, తిని చూడుము. నా వలెనే నీవుకూడ అత్యంతబలశాలివి అగుదువు అని చెప్పెను.

ఆయన కేవలము నోటితో చెప్పుటయేగాక తన సమస్తశారీరకశక్తిని ప్రదర్శించుచుండెను. ఆయన మోహనదాసు ద్వితీయసోదరునికూడ తనదళములోకి లాగుకొనెను. మాంసాహారమువలన ఆయనకూడ శక్తిమంతుడును, సాహసశీలుడును ఆయెను. ఆయనస్నేహితుడు, ద్వితీయసోదరుడు ఇష్టానుసారముగా పరుగెత్తుదురు. గంతులు వేయుదురు. అనేకవిధములుగా కసరత్తు చేయుదురు.

మోహనదాసుమాత్రమే దుర్బలముగాను, పిరికిగాను ఉండెను. ఆయన స్నేహితులప్రోత్సాహమువల్లనైతేనేమి, తనదైహికదౌర్బల్యమువల్లనైతేనేమి మాంసము తినుటకు అంగీకరించెను.

మోహనదాసు ఆదర్శములు అర్థపూర్ణములు. ఆనాటి నూతనభావముల, చింతనములప్రవాహములు ఆయనభావపూర్ణమనస్సును ఊగులాడించెను. ఆకారణముచేత నూతన భావములతో తన్మయుడై తుదకు ఆయన యిట్లు తలంచెను—

మాంసాహారము చేయుట మంచిది. దానివలన నేను బలవంతుడను, సాహాసవంతుడను అగుదును. సకలదేశవాసులు మాంసాహారమును చేసినయెడల ఆంగ్లేయులను ఓడించగలరు.

ఆంగ్లేయులను తరిమివేయుటకు, ఈయస్పష్ట ఆదర్శములను సార్థకపరచుటకు మోహానదాసు స్నేహితులమాయాజాలములో పడిపోయెను. తుదకు మాంసాహారమును తినుటకు సమ్మతించెను.

కాని సమ్మతించినంతమాత్రమున నేమి? ఆహారము చేయుట అంత సహజమైనది కాదు.

వారు వైష్ణవమతస్థులు. గుజరాతువైష్ణవులు మాంసాహారముచేయుట అత్యంతనిందనీయమైన విషయము. అదిగాక ఆయనధర్మపరాయణియగు మాతయు, ధార్మికుడైన పితయు అత్యంత ఆచారసంపన్నులు. వైష్ణవమతములోని ప్రతినియమమును అత్యంతనిష్ఠతో ఆచరించి పాలించువారు. అందువలన తలిదండ్రులకు, ఆత్మీయులకు తెలియకుండా రహస్యముగా మాంసము తినుటకు స్నేహితులతో మాట్లాడి యేర్పాటు చేసుకొనిరి.

ప్రథమమున మాంసభోజనమునకు ఒకనిర్జననదీతీరమును ఏర్పాటుచేసిరి. స్నేహితు లందరును మహానందముతో మాంసమును తినిరి. మోహానదాసు ఒకటి రెండు ముక్కలనుమాత్రము నమలగలిగిరి, మ్రింగలేక పోయిరి.

ఆయన ధర్మసంస్కారము ఆయనకోరికకు ఆటంకమును కలుగజేసిన ట్లాయెను.

ఆరాత్రి మోహనదాసు నిద్రింపలేకపోయెను. పలుమార్లు నిద్రకు భంగము కలుగుచుండెను. ఈమాంసము, యీస్వాదుహీనత! ఈమాత్రమున కేల మాంసము తింటిని? మరల అవసాదగ్రస్తమనస్సునకు యిట్లు బోధించిరి—కాదు, కాదు, మాంసము తినవలసినదే, లేనిచో దేశమును స్వతంత్రమైనదిగా చేయజాలను.

అరుచి కలిగినను మరల స్థానకాలములను నిర్ణయించుకుని మాంసమును తినుచుండిరి. మాంసము తినినరోజున గృహమునకు వచ్చి "ఇవాళ ఆకలి లేదు, అజీర్ణముగా ఉన్నది" అని తల్లితో చెప్పువాడు.

ఒకసారి సంస్కారములకు విరుద్ధముగా మాంసమును తినుట, మరియొకసారి తల్లివద్ద అబద్ధములు చెప్పుట! మోహనదాసు హృదయము ఆవేదనతో బ్రద్దలగుచుండెను. "ఆయన మిథ్యావాది, ప్రతారకుడు" హృదయము పరితాపానలముచే దగ్ధమై పోవుచుండెను. 'భారతదేశస్వాతంత్ర్యముకొరకు మాంసము తినుట ఆవశ్యకమయినను తలిదండ్రులవద్ద అబద్ధములు పలుకుట మహాపాపమని ఆయన స్థిరము చేసుకొనెను. నేను యిక అబద్ధములు చెప్పను. తలిదండ్రులు జీవించియున్నంతకాలము మాంసము తినను. వారిమరణానంతరము మాంసమును తిందును. మాంసాహారముయొక్క

ఉపకారమునుగురించి భారతదేశములో ప్రచారము చేయు దు'నని సంకల్పించుకొనెను.

ఈవిషయమును స్నేహితులకు తెలియజేసి మోహనదాసు మాంసాహారమును త్యజించెను. కాని ఆత్యాగము శాశ్వతమైనది. పెద్దవాడయినపిమ్మట భావిజీవితములో ఆయన ఎప్పుడును మాంసాహారముయొక్క ఉపకారమును గురించి ప్రచారము చేయలేదు. మాంసాహారమునకు బదులుగా ఏమంత్రబలముచేత సకలభారతీయులను బలవంతులనుగా చేయగలిగెనో అది అభినవమైనది, నిరుపమానమైనది.

మాంసాహారియైన స్నేహితుని చెడ్డసలహావలన ఒకసారి మోహనదాస్ వ్యభిచారమునకుకూడ వశీభూతుడు కానున్నసమయములో ఆయన లజ్జాశీలమైన స్వభావము ఆయనను రక్షించెను.

స్నేహితుడు ఒకసారి సానుల గృహచిత్రములను వర్ణించి మోహనదాసుమనస్సును భ్రాంతిమార్గమున నడపుటకు ఉద్యమించెను. ఇద్దరును ఒకసారి సానిగృహమునకు పోయిరి. స్నేహితుడు ముందుగానే యేర్పాటు లన్నియు గావించియుండెను. మోహనదాసును ఒకమంచముమీద కూర్చొనబెట్టెను.

చిన్నదైన లేతమొగ్గ, నిష్పాపమైనది, నిష్కలుషమైనది. మొగ్గ వికసింపనున్నది — దానిశుభ్ర, స్వచ్ఛరేఖా దళమును విస్తృతము చేయుచున్నది.

ప్రక్కనుండి చెడువాయువులు వీవజొచ్చెను. దాని సౌరభమును హరింప గోరెను.

కాని ఆముకుళమును ఈశ్వరుడు, మంగళమయుడగు ఈశ్వరుడు రక్షించెను.

ఆవాయువును చూచి ముకుళము ఆకస్మికముగా సిగ్గుచేత వృక్షపత్రిగుచ్ఛములలోకి పరుగిడిపోయెను. హఠాత్తుగా ముడుచుకుని పోయెను.

ముకుళమునందున్న ఆలజ్జయే దానిని రక్షించెను.

ముకుళము మరల దాని రేఖలను వికసితము చేసుకొనుటకు సుయోగమును పొందెను.

కిశోరమోహనదాసు — నిష్పాపి — నిష్కలుషహృదయుడు. జీవనోద్యానములో వికసింప గోరుచున్నాడు — రేఖలను విస్తృతము చేసుకొనగోరుచున్నాడు. సత్యసరళన్యాయములను శుభ్ర రేఖలను వికసితము గావించుకొన గోరుచున్నాడు. ఆయనప్రక్కనే — కామాంధురాలగు వారవనిత వచ్చి కూరుచుండెను.

ఆయనలోని సత్యసరళన్యాయముల శుభ్రశుచిత్వముల హరింపగోరుచున్నది — ఆయనను మనుషత్వముయొక్క ఔన్నత్యమునుండి నరకగహ్వరమున త్రోయగోరుచున్నది. పాపపంకమున పడవేయ అభిలషించుచున్నది.

కాని సరళమతియగుబాలుని ఈశ్వరుడు — మంగళమయుడగు ఈశ్వరుడు రక్షించెను.

వారవనితను గాంచినవెంటనే మోహనదాసుని హృదయాంతరాళమునం దొకతీవ్రతరమగు లజ్జాశీలప్రేరణ ప్రబోధిత మయ్యెను.

ఆప్రేరణమును, ఆప్రబోధమును మోహనదాసు సహింపలేకపోయెను. ఒక్క మాటయైనను మాట్లాడ లేదు. కేవలము ఆరక్తవదనముతో, ఆరక్తనేత్రములతో, కంపితదేహముతో ఆపడకనుండి దిగిపోయెను. ద్రుతవేగముతో గృహమువైపునకు పరుగిడి పోయెను.

ఆనాటి ఆలజ్జయే కిశోరమోహనదాసును భయంకర పతనమునుండి రక్షించెను.

ఆనాటిపాపమును నిరోధించుటకు లజ్జను ఆశ్రయించెను. కాని ఉత్తరకాలమున సంయమము, సాహసము, అహింసలను ఆశ్రయించెను. ఆయనసాహసము, అసత్యమును అణచివేయునట్టి సంగ్రామము ప్రపంచచరిత్రలో సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపబడవలెను.

స్నేహితుడైన యీదుష్టగ్రహము అనేకవిధముల వ్యర్థమైకూడ మోహనదాసుని సాంగత్యము వదలలేదు. ఆయనకు నూతనసలహాల నిచ్చుచుండెను.

మోహనదాసు వివాహితుడని ఆతనికి తెలియును. ఆతడు సమయము కనిపెట్టి మరల మోహనదాసుకు చెడు సలహాల నిచ్చుచుండెను. భర్తయొక్క అధికారము అనధికారముల కుటిలనీతివలన కిశోరుని సరళమనస్సును చెడు

మార్గముల నడుపజూచెను. సందిగ్ధావస్థయందు పడవైచెను. తత్ఫలితముగా గాంధిగారి దాంపత్యజీవితము దుఃఖమయ మాయెను. అశాంతిచే పరిపూర్ణ మాయెను. మోహనదాసు స్నేహితునిసలహా ననుసరించి కస్తూరిబాయిపై ప్రభుత్వ మును చలాయించ నునుకట్టెను. అత్యాచారములు, బలా త్కారములచే ఆమెను హింసించుచుండెను, కాని ఆభ్రాంతి భగ్నమాయెను. మోహనదాసు ఈశ్వరకృపచే స్నేహి తుని చెడుసలహాలను, తనమూర్ఖపుపట్టుదలను గురించి గ్రహింపగలిగెను. భ్రాంతవాంఛలను, కల్పనలను పరిత్యజిం చెను. ఆకపటస్నేహితునికూడ విసర్జించెను. భ్రాంత ఆవర్త ముల అతిక్రమించి సత్య, జ్ఞానమార్గములలో అగ్రేసరు డగు చుండెను.

ధర్మజ్యోతి—కిశోరమోహనదాస్.

భ్రాంతి, పాపముల అంధకారము జ్యోతిర్మయజీవిత మును మరుగుపరచుచుండెను. కాని దివ్యజ్యోతియొక్క క్రమవర్ధమాన శిఖనుండి వెడలుచున్న తేజముచేత పరా జితమై పాపము, అసత్యము, భ్రాంతి మొదలగుదుష్టగ్రహ ములన్నియు అజ్ఞానాంధకారములోనికి పరుగిడిపోయెను.

ఈసారి మోహనదాసుయొక్క ప్రథమజీవితములోని ధర్మజ్ఞానమును గురించియు, ధర్మప్రాప్తిని గురించియు కొంత ఆలోచించెదము.

మోహనదాసు విద్యాలయములో ఎట్టి ధర్మవిద్యను నేర్చుకొనలేదు, కేవలము నలువైపుల ఆవేష్టనముల నుండియు, స్వాభావిక సంస్కారములచేతను నానావిధములుగా ధర్మమునుగురించి కొంతజ్ఞానమును ఆర్జింపగలిగెను.

లౌకికహిందూధర్మమునకు మూలపీఠములయిన దేవాలయములనుండి మోహనదాసు ఎట్టిధర్మభావమునుగాని, భక్తినిగాని సంపాదింప లేకపోయెను. బాల్యకాలమునుండియు మందిరముల అధికారులయొక్కయు, పూజారులయొక్కయు దుర్నీతినిగురించియు, స్వార్థపరత్వమును గురించియు కథలను విని మందిరములలోని దేవతలవిషయములోను, ధర్మాచరణవిషయములోను ఆయన మనస్సునందత్యంతవీతరాగ ముదయించెను.

కాని ఏరత్నమును ఆయన విద్యాలయములోను, దేవమందిరములలోను పొందలేకపోయెనో, దానిని ఆయన విద్యాగంధము లేని ధాత్రిమాతయగు రంభాబాయివద్ద అప్రత్యాశితముగా పొందగలిగెను. ధాత్రి రంభాబాయి మోహనదాసును తనసంతానమువలెనే ఆదరించుచుండెను. మోహనదాసు బాల్యకాలములో భూతప్రేతములకు భయపడువాడు, దైత్యదానవులకథలను విని కంపించువాడు,

రాక్షసుల యితిహాసముల విని ధాత్రిఒడిలో దాగియుండు వాడు. ధాత్రి నవ్వుచుండును. అభయమిచ్చి యిట్లు చెప్పు చుండును—'మోహనదాస్, భయమెందుకు, భూతప్రేతము లుగాని, రాక్షసులుగాని, రామజీనామము వింటే అవన్నియు పారిపోవును. రామజీచాలా శక్తివంతుడైన దేవత. నీకు భయము కలిగినపుడెల్ల రామజీనామమును స్మరించుకొనుము' పిరికిబాలుడైన గాంధి ధాత్రిసలహాల ననుసరించి రామజీని స్మరించుకొనువాడు. ఆతురతతో, భక్తితో స్మరించుకొని నప్పుడు మనస్సులో ధైర్యము జనించెడిది. విశ్వాస ముద యించెడిది. మోహనదాసు యీవిధముగా భయమును జయించువాడు.

ఈరామజీయే మహాత్ముని మహత్తరజీవితములో ఒక అపూర్వసత్యమును, ధర్మజ్యోతిని ప్రజ్వలితము గావించెను. బాల్యకాలమునాటి త్రాణకర్తయైన రామజీ భావికాలమున సర్వధర్మములకు సారవస్తుస్వరూపు డైన ఈశ్వరరూపమున ఆవిర్భవించెను. జీవితమునం దనేకసందేహములు, సంశయములు, అన్యాయములలో ఏక మాత్రి ఆరాధ్యుడుగను, పథప్రదర్శకుడుగను పూజింప బడెను. ఈరాముడు, రామనామము ద్వారముననే మహా త్మాగాంధీ 'ఖోదా, హరి, గాడ్' అనుసమస్యలకు సమా ధాన మొసగియుండిరి. అంత్యముహూర్తమున ప్రథమ జీవితములో శాంతినొసంగిన నామము 'హేరామ, హే రామ' యనుచు ఇహలోకమునుండి శాశ్వతముగా సెలవు గైకొనిరి.

మోహనదాసు తనధర్మజీవితమునకు బీజమంత్రముగా రామనామమును పొందిరి. ఆమంత్రమును స్నేహశీలయగు ధాత్రి ఆయనకు దానము చేసియుండెను.

విద్యాగంధము లేని ధాత్రి రంభాబాయియే ఆయన ధర్మజీవితమునకు ప్రథమపరిష్కృతగురువు. ఆయన రంభాబాయినుండి రామనామమును పొందినటుల, పోర్ బందరులోని విశ్వేశ్వరమందిరమహంతు లాధ్‌మహారాజు నుండి రామలీలలను, మాహాత్మ్యమును వినియుండెను. మోహనదాసు తన తండ్రిగారి అనారోగ్యసమయములో రాజకోటనుండి పోర్‌బందరుకు వెళ్ళి కొంతకాలము అచ్చట ఉండెను. ఈసమయములో ఆయన ఆపట్టణమునందున్న విఖ్యాతమగు విశ్వేశ్వరమందిరమునకు పోయి మందిరములోని పండితులు, మహంతులవద్ద రామాయణమును వినుచుండువారు.

లాధామహారాజు పండితుడు, గాయకుడు, ఉపన్యాసకుడు. రామాయణములోని కరుణ భక్తి రసాత్మకమైన చరిత్రను ఆయన మధురముగా పాడువారు, సుందరభాషలో వ్యాఖ్యానము చేయువారు.

పాడుచున్నపుడు భక్తమహారాజు భావావేశముచేత తన్మయుడై పోవువాడు. గాంధిగారి లేతమనస్సులో ఆమధుర కంఠము, ఆసులలితవ్యాఖ్యానము, ఆస్వర్గీయభావము ఒక అద్భుతపరిభావమును విస్తరింప జేసెడిది. ఆయన పాటలు వినుచున్నపుడు ఆనందములో ఓలలాడుచుండువాడు.

లాధామహారాజు యొక్క రామాయణ పఠనము మోహనదాసుమనస్సులో శాశ్వతమైన, అచంచలమైన రామాయణప్రీతిని రగుల్కొల్పెను. రామునిపితృభక్తి, రామునిసత్యరక్షణ, రామునిప్రజావాత్సల్యము, మహత్తర త్యాగము మొదలుగుగుణములు అపూర్వభక్తిని, ఆదర్శ మూర్తిని ప్రతిష్ఠితము జేసెను.

కాని ఆయనకు కలిగిన యీ రామభక్తి బాల్యకాలము నందే సర్వధర్మములయం దున్నభక్తితో సమ్మిళితమయి యుండెనని యిచ్చట నుడువవలసియున్నది.

ఆయనతండ్రి తరుచుగా జైనసాధువులను ఆహ్వానించి భోజనము పెట్టుచుండువారు. వారివద్దనుండి అనేకములైన ధర్మాలోచనములను వినుచుండువారు. ఆయనతండ్రిగారి మహమ్మదీయ, పారసీకస్నేహితు లనేకులు వారిగృహము నకు వచ్చువారు. తమతమధర్మములనుగురించి వాదోపవాద ములు చేయుచుండువారు. బాలకమోహనదాసు తండ్రిగారి సేవ చేయుచు ఆయాలోచనముల నన్నిటిని శ్రద్ధాభక్తులతో వినుచుండువారు. తత్ఫలితముగా బాల్యకాలమునుండియు వివిధధర్మములను తెలుసుకొనుటకును, ఆసకలధర్మములపై శ్రద్ధాభక్తులను ప్రదర్శించుటకును ఆయన హృదయమునందు దృఢమగు మనోభావ ముదయించెను.

మోహనదాసు యీనాడు దేశపూజ్యుడై 'సకలధర్మ ములు ఒకటే, సత్యములైనవి' అను యీసందేశమును

ప్రచారము చేసియుండిరి. ఆయనతండ్రిగారిస్నేహితులనుండియే యీహృదయ ఔదార్యమును పొందిరి. పరిణతవయస్సులో క్రీస్తుసందేశములు, ఉపదేశములు ఆయనహృదయమునకు ఆనందమును కలుగజేసినను, బాల్యజీవితములోని వాతావరణమువలన ఆయనమనస్సునం దెట్టి ఆకర్షణమును కలిగింపలేకపోయెను. ఆకర్షణమునకు బదులుగా అసహ్యమునే కలుగజేసెను.

దీనికి గలకారణమును ఆయనయే యిటుల వర్ణించియుండిరి — "బాల్యకాలములో నాకు క్రైస్తవధర్మముపై భక్తి కలుగలేదు. ఆకాలములో హైస్కూలులో ఒకమూల నిలబడి క్రైస్తవపాదరీలు అప్పుడప్పుడు క్రీస్తుధర్మమును గురించి ఉపన్యాసములు యిచ్చుచుండువారు. ఈ ఉపన్యాసములలో హిందూదేవతలనుగురించి, హిందూధర్మమును గురించి నిందించువారు. నాకు ఇవి అసహనీయములుగా ఉండెడివి. నేను ఒక్కసారిమాత్రమే ఉపన్యాసమును వినుటకు నిలబడితిని. ఆ ఒక్కరోజే చాలును. తరువాత యిక నిలబడవలసిన ప్రయోజనము లేకపోయెను."

క్రీస్తుధర్మములలో సత్యము ఉన్నప్పటికిని మిషనరీలు పరచర్చ, పరనింద చేయుటచేత బాలుడు మోహనదాసు మనస్సులో విరాగము, వితృష్ణ ఉదయించెను.

పాలు నీళ్ళు కలిసి ఒకటి అయినవి. కాని చాతుర్యముగల హంస...... అది నీటియందున్న అసారవస్తువును వదిలిపెట్టి కేవలము సుస్వాదుతగల పాలను త్రాగెను.

వివిధధర్మములలో సత్యము అసత్యము సమ్మిళితమై యున్నవి.

బుద్ధిమంతుడగు మోహనదాసు.........

ఆయన తరుణవయస్సునందే సకలధర్మములలోని మూఢాచారములను, అసత్యమును విసర్జించి సారమును మాత్రమే స్వీకరించెను.

బాల్యకాలమునాటి వివిధధర్మములజ్ఞానము తరుణ వయస్సులో ప్రతిధర్మమునుగురించి విశేషజ్ఞానము నార్జించుటకు ప్రేరణమును కలిగించెను. అదియే వివిధధర్మముల సమన్వయముచేత మహత్తరమైన, విప్లవపూర్ణమైన హిందూ ధర్మమహాత్మ్యమును ప్రచారము చేయుటకు సహాయము చేసి యుండెను. ఈసమయములో విశేషధర్మముల విద్య, ప్రభావముగాక దేశములో వ్యాపించియున్న అనేకములైన నీతులు, ఉపదేశములు ఆయన మనస్సునకు సద్భావములను, సద్విద్యను సమకూర్చినవి. గుజరాతిసాధువులు, పండితులు, పద్యములు కీర్తనములద్వారా దేశవాసులలో నీతిని, ఆదర్శములను ప్రచారము చేసియుండిరి. ఆనీతిమాలలనుండి కొన్నిచరణములను గాంధిజీయే మనకు వినిపించినారు.

"పానము చేయుటకు నీరు దొరికినచో అన్నమును దానము చేయుము. మధురఫలము లభించినచో భూమిపై శిరమును వంచుము. ప్రాణమును బ్రతికించినచో, దుఃఖము

నందైనను వీరుని వరింపుము. అపకారము చేయువారి ప్రక్కనే ఉపకారము తిరుగుచుండును."

కాని ఈధర్మవిద్య నభ్యసించుకాలములో హిందూ ధర్మమునకు శ్రేష్ఠగ్రంథమైన భాగవతము ఆయనమనస్సునం దెట్టిభక్తినిగాని ప్రభావమునుగాని కలిగింప లేకపోయెను. పెద్దవాడైనపిమ్మట భాగవతసత్యమును సారమును గ్రహింప గలుగుటచే ఆయనహృదయ మానందములో, ఉత్సాహములో మునిగిపోయెను.

ప్రథమజీవితమునందు మనుసంహితయొక్క అనువాదము చదివినను ఆయనకు విశేషతృప్తి కలుగలేదు. మనురచితస్మృతిగ్రంథములను చదివి అహింసను గురించిన ప్రాథమికజ్ఞానమును సంపాదించుకొనగలిగెను.

ఇదియే గాంధిగారి బాల్యకాలమునాటి ధర్మజీవితము. ఏజీవితముయొక్కధర్మము, సందేశము హింసాజర్జరితభ్రాంతులగు భారతవాసులకు, ప్రపంచవాసులకు నూతనమార్గముల, జ్యోతుల స్థావరములను తెలిపియుండెనో, ఆఉజ్జ్వలజీవన ప్రభాతమునందు ఉద్భవించిన ధర్మజ్ఞానముయొక్క తరుణాలోకమునుగురించి యిచ్చట ఒకటి రెండుమాటలను ముచ్చటించితిమి.

పి తృ హీ న డు.

మోహనదాసునయస్సు 16 సంవత్సరము లున్నపుడు ఆయనతండ్రి వారిని విడనాడి శాశ్వతముగా సెలవు గైకొనెను.

మోహనదాసు తనతండ్రిగారి మరణమునుగురించి ఆత్మచరిత్రలో అత్యంతకరుణరసాత్మకముగా వర్ణించి యున్నారు.

తండ్రి కాబాగాంధి వృద్ధాప్యములో అనారోగ్యము చేత బాధపడుచుండెనని యిదివరకే తెలుసుకొనియుంటిమి. పుత్రుడు మోహనదాసు తనతండ్రిగారిసేవాశుశ్రూషలు చేయుటకు ఎంతయో శ్రమపడుచుండువారు. శుశ్రూష చేయుటకు స్కూలులో వ్యాయామముకూడ చేయకనే త్వరితముగా గృహమునకు తిరిగి వచ్చువారు. గంటలు గంటలే తండ్రిగారిప్రక్కనే కూరుచునియుండువారు, ఆయన కురుపులను కడిగి వాటికి మలాముపట్టీలను వేయుచుండువారు.

కాని భక్తపుత్రుడు తనప్రాణమొడ్డి సేవచేసినను పితృదేవునికి ఆరోగ్యము కలుగలేదు. చికిత్సలన్నియు వ్యర్థమై పోయి కాబాగాంధిగారిజీవనదీపము క్రమముగా నిస్తేజ మగుచుండెను.

ఒకరోజున తండ్రిగారికి అనారోగ్యము వృద్ధిచెందెను. ఆనాడు పినతండ్రియైన తులసీదాసు పోర్‌బందరునుండి అన్న

గారిని చూచుటకు వచ్చెను. ఆయన సాయంసమయమున అన్నగారిశయ్యాపార్శ్వమున కూరుచుండెను. మోహన దాసును పరుండమని చెప్పెను.

ఆరోజున మోహనదాసుకు అధికముగ నిద్ర వచ్చు చుండెను. తండ్రిగారు శాంతితో నిద్రించుచుండుట గాంచి మోహనదాసు నిశ్చింతగా వెడలిపోయెను.

అకస్మాత్తుగా అర్ధరాత్రివేళ సేవకుడు వచ్చి గుమ్మ ముపై గట్టిగా దెబ్బలు వేయుచుండెను. మోహనదాసు పడకనుండి లేచి ద్వారము తెరచెను, 'త్వరగా రండి, అం దరు వచ్చినారు. బాబుగారికి ఏదో రకముగా ఉన్నది' అని సేవకుడు ఆతురతతో తెలియజేసెను.

మోహనదాసు పిచ్చివానివలె తండ్రిగారివద్దకు పరు గిడజొచ్చెను. కాని అప్పటికి అంతయు ముగిసినది. దైహిక యాతనలనుండి ముక్తిపొంది పితృదేవుడు అనంతశాంతిసాగ రమున ప్రవేశించెను. మోహనదాసు మృతకళేబరముపై బడి ఏడ్చుచుండెను. తన క్షణికఆరామముకొరకు అంత్య సమయములో తండ్రిగారివద్ద ఉండజాలక పోతినని శిశువు వలె వెక్కి-వెక్కి ఏడ్చుచుండెను. ఈదృశ్య మత్యంతకరుణా భరితమైనది, మధురమైనది!

పితృభక్తుడు రామచంద్రుడు..........

పితృసత్యమును పాలించి పితృదేవుని మనస్సునకు శాంతి నొసంగు ఉద్దేశముతో వనమునకు తరలిపోయెను.

అకస్మాత్తుగా చిత్రకూటసమీపమున పితృదేవునిమరణ వార్త భరతునిద్వారా తెలిసికొనెను.

రామచంద్రుడు ఏడ్చుచు నేలకూలెను. అంతిమసమయములో పితృదేవుని చూడలేక పోతినని శిశువువలె విలపించుచు పర్వతప్రస్తరములపై వ్రాలిపోయెను.

పితృభక్తుడైన మోహనదాసు సానుతాప ఆక్రందనముకూడ పితృభక్తుడైన ఆరామచంద్రుని స్మరింప జేయుచున్నది.

మోహనదాసు జీవననాటకములో ఒక అంకమునకు తెర దించబడెను.

ఇంగ్లాండుప్రయాణసన్నాహము.

మోహనదాసు 17 వ సంవత్సరములో ప్రవేశ పరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడాయెను. ఉన్నతవిద్యకొరకు కాలేజీలో ప్రవేశించెను.

పితృదేవుని మరణానంతరము గృహపరిస్థితులు తృప్తికరముగా లేవు. బొంబాయి, భావనగరులలో అప్పుడు కాలేజీలు ఉండెను. రాజకోటకు సమీపములోనే భావనగరు ఉండెను. భావనగరు కాలేజిఖర్చు తక్కువగా

నుండెను. అందుచేత మోహానదాసు భావనగరుకాలేజీలో చదువుచుండెను.

కాలేజివిద్య మోహానదాసుమనస్సును ఆకర్షింప లేకపోయెను. ఆయన కాలేజికిపోయి అధ్యాపకుల ఆంగ్ల భాషావైదుష్యమును గ్రహింపలేక పోవులచే పాఠ్యవిషయ ములు దురవగాహ్యములుగా ఉండెను. తత్ఫలితముగా కాలేజీవిద్య ఆయనకు దుర్బోధ్యముగాను, కష్టదాయకము గాను ఉండెను. మాతృభాష ఆశ్రియము లేక విదేశభాషా సహాయముతో జ్ఞానార్జనము చేయుట ఎంత దుస్సాధ్య మైనదో నవయువకుడు మోహానదాసు గ్రహింపగలిగెను. కాని ధనార్జనకు డిగ్రీ ఉండి తీరవలసినదే. అందువలన మోహానదాసు సర్వశక్తులను వినియోగించి అధ్యాపకుల ఉపన్యాసములను గ్రహించుటకు ప్రియత్నించుచుండెను. కాని కఠోరపరిశ్రిమ గావించినను విద్యలో అంత సంతృప్తి కరముగా లేకుండెను. అప్పుడు కాలేజివిద్యను విడనాడి గృహమునకు తిరిగివచ్చెను.

కాని ఏదో యొక పని చేయవలసియున్నది. అన్న గారు రాజకోటదర్బారులో ఉద్యోగము చేసినను కుటుంబ కష్టములు తొలిగిపోలేదు. గాంధీనిగురించి అందరును విచా రించుచుండిరి. ఇట్టిసమయములో ఒక విశేషసంఘటన సంభ వించెను. సంఘటన సాధారణమైనదే అయినను అసాధా

రణసంఘటనయే ఆధునికప్రపంచములో అసాధారణ, అద్వితీయ మహాపురుషుని జీవననిర్మాణమునకు హేతువైనది.

ఈసమయములో కాబాగాంధికి స్నేహితుడును, వారి కుటుంబమునకు హితాకాంక్షియునైన మాభోజి అను వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు వారిగృహమునకు తరుచుగా రాకపోకలు చేయుచుండెను. మోహనదాసు విద్యావిషయమంతయు విని ఆయన యిట్లుల నుడివెను — మీ ఆర్థికపరిస్థితులు మారవలెనన్నచో మీలో ఎవరో ఒకరు మరల పోరుబందరులో దివానుపదవిని పొందవలయును. ఈపదవికి మీవంశగత అధికారముకూడ గలదు. అయితే యిప్పుడు ఆరోజులు లేవు. కేవలము సద్గుణము లున్న చాలదు. పరీక్షలలో కూడ ప్యాసు కావలయును. మీలో మోహనదాసే యీ కార్యమునకు యోగ్యుడు. ఉన్నతవిద్యను బడయుటకు ఆయనకు యింకను చాలాకాలము పట్టును, బి. ఎ. ప్యాసగుటకు నాలుగు సంవత్సరములు, లా ప్యాసగుటకుకూడ అంతకాలము పట్టును. కాని యింత ఆలస్యము చేసినచో ఆపదవిని మరియొకరు ఆక్రమించుకొని కూరుచుండవచ్చును. ఈవిషయములో ఒక సహజమైన మార్గము గలదు.

మోహనదాసు తల్లి, అన్నగారు యీమార్గమును గురించి తెలుసుకొనగోరిరి.

మాభోజి యిట్లు నుడివెను — బ్యారిష్టరు చదువుటకు ఆయనను ఇంగ్లాండు పంపుడి. బ్యారిష్టరు ప్యాసగుటకు

మూడుసంవత్సరములు మాత్రమే చాలును. అది యీ దేశములో గౌరవజనకమైనదికూడ. మోహనదాసు బ్యారిష్టరు ప్యాసయి వచ్చినచో అనాయాసముగా ఆ దివానుపదవి లభింపగలదు.

ఆయన గాంధికుటుంబీకులకు అభయమిచ్చి, భయము లేదు, అచ్చట మూడుసంవత్సరములు ఉండుటకును, చదువుటకును అయిదు వేలకంటె అధికధనము అవుసరము లేదు అని చెప్పెను. ఇంగ్లాండులో నాకుమారునకు తెలిసిన అనేకమంది ఆంగ్ల, భారతీయస్నేహితులు గలరు. మోహనదాసుకు సహాయము చేయమని వారందరికిని వ్రాసి యివ్వగలను.

ఈ అయాచితప్రతిపాదన విని యువక మోహనదాసుని మనస్సు సంతోషములో నిమగ్న మాయెను. ఆరోజులలో యింగ్లాండు పోవుట, అచ్చట విద్య నభ్యసించుట భారతీయులకు గౌరవప్రదమైనట్టియు; కోరదగినట్టియు విషయముగా ఉండెను. ఇంగ్లాండుజీవితము, సంఘము, విద్యను గురించిన విషయములు విద్యావంతులగు భారతీయులకు ఆలోచనా విషయములై యుండెను. ఏవిధముగానైనను ఇంగ్లాండు పోయి బ్యారిష్టరీపరీక్ష ప్యాసు కావలెనని మోహనదాసు సంకల్పము జేసికొనెను.

కాని ఈసంకల్పమును నెరవేర్చుకొనుటకు, తల్లి, అన్నగారు ప్రథమమున నే తమ అభ్యంతరమును తెలియ

జేసిరి. అయిదు వేలరూపాయలు ఎచ్చటినుండి వచ్చునని అన్న గారు తన అభ్యంతరమును తెలియజేసిరి.

తల్లిగారి అభ్యంతరమునకు కారణము చాలా గురుతరమైనది. కుమారుడు ఇంగ్లాండు పోయినచో ధర్మభ్రష్టుడగును. ఇంగ్లాండులో మద్యమాంసములను తినవలసినదే. అదిగాక ఇంగ్లాండు స్త్రీస్వాతంత్ర్యముగల దేశము. కుమారుని ప్రవర్తన ఎట్లుండునో యని తల్లి అభ్యంతరము తెలియజేసెను.

అన్నగారి అభ్యంతరమును మోహనదాసు తెగగొట్టెను. కస్తూరిబాయివస్తువులు విక్రయించి డబ్బు కూర్చుకొందునని చెప్పెను.

తమ్మునిఉత్సాహము చూచి అన్నగారు సంతోషించెను. సొమ్ములు అమ్మవద్దనియు, డబ్బు తానే అప్పుగా తెచ్చెదననియు చెప్పెను.

తల్లిని అంత సహజముగా ఒప్పించలేకపోయెను. ఆనాటి హిందూసంఘములో, ముఖ్యముగా బొంబాయి మొదలగుప్రదేశములలో వైష్ణవ, జైన సంఘములలో ఇంగ్లాండునుగురించి విజాతీయభావము కలిగియుండిరి. ఎవరేని ఇంగ్లాండు పోయినచో వారిని ధర్మభ్రష్టులని తలంచెడివారు. కులభ్రష్టులను చేయువారు. అందువలన మోహనదాసు, అన్నగారు తల్లికి ఎంత జెప్పినను అంగీకరించలేదు. ఇంగ్లాండు పోయి కులము, ధర్మము నష్టమగునట్టి కార్యములనుగాని,

ఆచరణమునుగాని చేయననియు, మద్యమాంసములు భక్షింపననియు మోహనదాసు తల్లికి వాగ్దానము చేసెను.

అయినను తల్లి అంగీకరింపక మాచిన్నాన్నకు అంగీకారమైనచో నాఅభ్యంతరము లేదని చెప్పెను.

మోహనదాసు పోర్‌బందరులో నున్నచిన్నాన్నగారివద్దకు పోయెను. ఆయనకూడ ధర్మభీతి కలవారు. కాని మోహనదాసు ఉత్సాహము, ఆదుర్దా చూచి ఆయన అంగీకరింపక తప్పినది కాదు.

చిన్నాన్నగారిసలహాపైన ఆనాటిఇంగ్లీషుపరిదర్శకుడైన లేవీదొరగారిని సహాయము చేయమని కోరిరి. పురుషానుక్రమముగా పోరుబందరు రాజకుటుంబములో ఉద్యోగము చేయుటచే పోర్‌బందరులో వారికి కొంత అధికారముండెను. కాని లేవీదొరగారు వారిప్రార్థనను మంజూరు చేయలేదు. మోహనదాసు రాజకోటకు తిరిగివచ్చెను. అన్నగారు డబ్బు సమకూర్చెను. "నీపైన నాకు నమ్మకమున్నది. అయినను నీవిషయము, తలంచుకొనినప్పుడు నాకు చాలా కష్టము కలుగుచున్నది. నీవు ఇంగ్లాండుపోయి మద్యమాంసములు భక్షింపననియు, పరనారీసంసర్గమున పడననియు" ప్రతిన చేయుమని తల్లి తెలియజేసెను.

మోహనదాసు ప్రతిజ్ఞ చేసెను—ఆమూడువిషయముల నుండి నన్ను రక్షించుకొందునని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. నీపుత్రుని యందు నమ్మక ముంచు అమ్మా అనెను. పుతలీబాయి తన

తనయుని ఎరుగుదురు. ఆయనయందు నమ్మకము కలిగి యుండువారు.

అట్లయినచో మోహనదాసుచేత యీప్రతిజ్ఞ ఎందుకు చేయించిరి? మోహనదాసువాక్యమును ఎందుకు నమ్మి యుండలేదు?

ఈప్రతిజ్ఞ లౌకికసంస్కారమునుగురించిన ప్రకటన మాత్రమే నని జవాబు చెప్పవచ్చును. దీనిఆవశ్యకత లేదని పుతలీబాయికూడ ఎరుగుదురు. మోహనదాసుప్రవర్తనలో దృఢత్వ మున్నది. మోహనదాసు కర్తవ్యబుద్ధి, సంయమము ఆయనలోని విశేషగుణములు. మోహనదాసు హృదయము సరళమైనది, నిష్కపటమైనది. సత్యసంధుడైన మోహనదాసు మాతృదేవికోరికను అసత్యముగా పరిణమించునట్లు చేయడు. మోహనదాసు మనస్సులో కోరికయే యున్న యెడల, మూడు ఏల, సహస్రప్రతిజ్ఞలు చేసినను ఆకోరిక యొక్క ప్రబలస్రోతమును నిరోధింపజాలడు. సత్యమును పైకి ప్రచారముచేసి, దూరదేశములో రహస్యముగా అనాయాసముగా తనకోరికను నెరవేర్చుకొనగలడు.

కోరిక యుండెనో లేదో అది మనము చెప్పజాలము. సత్యసంధుడగు మోహనదాసు మాతృదేవికోరికను నెరవేర్చుటకు తనయందున్న కోరికయను అంకురమునుసహా సమూలముగా పెకలించి పారవైచెను.

ఈయువకునిప్రవర్తనఅపూర్వపవిత్రతాయుక్తమైనది. ఇతిహాసములోగాని, కథలలోగాని యీపవర్తనకు సాటియైనది లేదా ?

పితృభక్తుడు దేవవ్రతుడు. దేవవ్రతుడు వినినాడు తండ్రిగారికోరిక—వివాహము చేయసంకల్పము ఆటంకముల విషయము తండ్రిగారు వినినారు—నవయువకుని నవీనహృదయములోని నూతనఇచ్ఛను తెలిసికొనెను.

నూతనయిచ్ఛను వినాశము చేయ నడుముకట్టెను. సమూలముగా — శాశ్వతముగా ! ప్రతిజ్ఞ గావించినారు—భయంకర ప్రతిజ్ఞ—వివాహము చేసుకొనలేదు. భోగములను అనుభవింప నిచ్ఛగింపలేదు—సింహాసనము స్వీకరింపనని ప్రతిజ్ఞ చేసికొనినారు. తనకోరికను నిగ్రహించుకొనుటచేతను, భయంకరప్రతిజ్ఞలవల్లను, దేవవ్రతుడు మహాత్తరుడైనాడు — శ్రేష్ఠుడైనాడు—భీష్ముడైనాడు.

మాతృభక్తుడు మోహనదాసు — యువక మోహనదాసు — హృదయములోని కోరిక — రంజితమైనది — తరుణమైనది — నూతనమైనది — మోహనదాసు మాతృదేవికోరికను వినినారు.

మాతృభక్తపుత్రుడు తనకోరికను నిగ్రహించుకొనినాడు, నిరోధించుకొనినాడు.

హృదయములో ప్రతిజ్ఞచేసికొనెను — కేవలము విదేశములో కాదు— ఈజీవితములో ఇక ఎన్నడును స్వీకరింపడు—

మద్యము—మాంసము — పరనారీ—మోహనదాసు పవిత్రుడై నాడు—మహాత్ముడైనాడు — దృఢసంకల్పముతో సత్యమార్గమున యాత్ర సలుపుటకు ఉద్యుక్తుడయినాడు.

మోహనదాసు తల్లివద్ద, అన్నగారివద్ద, సహధర్మిణి వద్ద సెలవు గైకొనెను.

విద్యాలయవిద్యార్థులును, ఉపాధ్యాయులును మోహనదాసుకు వీడ్కోలు అభినందనము లిచ్చిరి.

అందరిశుభేచ్ఛలను శిరమునం దిడికొని ఇంగ్లాండు ప్రయాణమునకై బొంబాయికి వచ్చిరి.

మంచికార్యమునకు ఆటంకము లనేకములు. నూతన విఘ్నములు మోహనదాసు ఔన్నత్యమార్గములను నిరోధింప సమకట్టెను. మోహనదాసు ఇంగ్లాండు పోవుచున్నాడనువార్త బొంబాయిలోని వర్తకసంఘమువారి చెవిన బడెను. వారు ఆశ్చర్యపడిరి. అ.........సముద్రముదాటి పోవునా, మ్లేచ్ఛదేశములో వాసము చేయునా, సర్వనాశనము అని నుడివిరి.

పూర్వాచారపరులగు వణిజసంఘములో మహాకలరవము బయలుదేరెను. వారు పంచాయితీసమావేశమును జరిపిరి. పంచాయితీవారికి జవాబు చెప్పుమని మోహనదాసుకు ఆదేశము పంపిరి. ఒక్కముహూర్తములో లజ్జాశీలుడగు మోహనదాసుహృదయములో విద్యుల్లతలవలె శక్తి, సాహసము ప్రకాశించెను. ఆయన నిర్భయహృదయ

ముతో పంచాయితీవారిసమీపమునకు పోయెను. "శాస్త్రములలోగాని, ధర్మములోగాని సముద్రయానము, విదేశవాసము నిషేధింప బడలేదని" తెలియజేసెను.

కాని సంఘనాయకులు ప్రకృతశాస్త్రములుగాని, ధర్మముగాని పాటించువారు కారు. వారు మూఢాచారములనుమాత్రమే పాటింతురు. నీవు అచ్చటికి పోయినచో ధర్మభ్రష్టుడ వగుదువని వారు తెలియజేసిరి. మామాట వినుము. నీకు మంగళము చేకూరునని నుడివిరి.

"నేను యీవిషయములో గురుజనులయొక్కయు, మాతృదేవియొక్కయు అనుమతిని పొందితిని. ఇంగ్లాండు ప్రయాణమును ఆపుటకు వీలులే"దని మోహనదాసు వజ్రసంకల్పముతో తెలియబరచెను.

పంచాయితీవారు కోపగించిరి. ఇట్లు ప్రచారము చేసిరి — మోహనదాసు కులమునుండి బహిష్కరింపబడెను. మోహనదాసు యింగ్లాండు పోవుటకు సహాయపడువారు కూడ బహిష్కరింపబడుదురు.

ఈవిషయము విని బొంబాయిలోనున్న మోహనదాసుస్నేహితు లనేకులు ఆయనను త్యజించిరి. కాని ఉత్సాహవంతుడు మోహన్‌దాసుగారి అన్నగారుగాని, మోహనదాసుగాని ఏమాత్రము చలింపలేదు. ఇంగ్లాండుప్రయాణమునకు కావలసిన సామానులన్నియు సమకూర్పబడుచుండెను.

వర్షాకాలము అంతమైన పిమ్మట సముద్రము స్థిరముగా ఉండునుగనుక అప్పుడు ప్రయాణము సాగించుటకు స్థిరము చేయబడెను.

ఈసమయములోనే జునాగడ్‌లోని త్ర్యింబకరాయి అను ఒకవకీలుకూడ బ్యారిస్టరీ చదువుటకు ఇంగ్లాండు పోవుచున్నారని తెలియవచ్చెను. ఆయనతోకూడ మోహనదాసుని పంపుటకు అన్నగారు ఏర్పాటులు చేసిరి. త్ర్యింబకరాయి, మోహనదాసు ఓడలో ఒకగదిలోనే మకాము పెట్టిరి. 1888 సెప్టెంబరు 4 వ తేదీన బొంబాయి రేవునుంచి ఓడ బయలుదేరెను.

మంగళమయుడగు ఈశ్వరుడు పైనుండి నవ్వుకొనెను. మానవపుత్రుడు నూతనపరీక్షలు అనుభవముల ననుభవించి మహామానవుడు కాబోవుచున్నాడు. ఆయనవిద్య, ఆదర్శములను పొందుటకు యీనాడు యింగ్లాండులోని కర్ణధారు లందరును భారతభూమిని తీర్థస్థానముగా గావించుకొనినారు. అహింసకు, ప్రేమకు, శాంతికి అగ్రదూతయైన మహాత్మా గాంధి ఆనాడు విద్యార్థి మోహనదాసుగా కౌతూహలముతో, భయముతో, లజ్జతో మాతృదేవియొక్క ఆదేశమును, ఆశీర్వాదములను శిరమునం దిడికొని ఇంగ్లాండు యాత్ర నారంభించిరి.

ఓడలో

ఓడలోనివిషయములు క్లుప్తముగా చెప్పబడును. లజ్జాభావ ముండుటచేత మోహనదాసు గదినుండి బయటికి వచ్చువాడు కాడు. ఓడలోనున్న అంగ్లేయులతో సంభాషణ చేయకున్న మంచి ఇంగ్లీషుభాష నేర్చుకొనుటకు వీలులేదనియు, కలిసి మెలిసి యుండక పోయినచో ఇంగ్లీషు వారి రీతినీతులు తెలియవనియు, ఇంగ్లాండుకు పోయినపిమ్మట చాలాచిక్కులలో పడవలసియుండుననియు త్ర్యంబకరాయి మోహనదాసుకు తెలియబరచెను.

మోహనదాసు వారితో మాట్లాడుటకును, కలిసి మెలిసి తిరుగుటకును కోరికయున్నను సిగ్గుచేత, సంకోచము చేత అట్లు చేయలేకున్నారు. సాయంకాలము సంచరించు చుందురు. త్ర్యంబకరాయి వారితో సంభాషణలు, ఆలోచనలు జరుపుచుండువారు. మోహనదాసునుకూడా పైకి రమ్మని చెప్పుచుండువారు. కాని డెక్కుపైన చాలామంది యుండినచో మోహనదాసు అచ్చటికి పోవువారు కారు. డెక్కుపైన ఎవరు లేనప్పుడు ఒకటి రెండుసార్లు పైకి పోవు చుండువారు.

ఓడలో ఎక్కునప్పుడు తెచ్చిన మిఠాయిలు, పండ్లు తనగదిలో కూర్చుని తినుచుండువారు. భోజనమునకు ఓడలోని భోజనశాలకు పోవువారు కారు. నోరు విప్పనిచో

బ్యారిస్టరీ చేయుజాలరనియు, బ్యారిస్టరునోటిలో మాటల వేలాలు వేగించవలెననియు, నీసిరికితనమే నీకు హాని చేయు ననియు త్ర్యంబకరాయి భయపెట్టుచుండువారు.

మోహనదాసు తనలోపములను గ్రహించువాడు. కాని దిద్దుకొనలేకుండెను. చాలాప్రియత్నము చేసిన పిమ్మట ఒక ఇంగ్లీషుపెద్దమనిషితో పరిచయము కలిగెను. మోహనదాసు మద్యమాంసములను తినడని ఆంగ్లేయుడు తెలిసికొనెను. ఆయన ప్రథమమున విస్మితుడాయెను. పిమ్మట వ్యంగ్యముగా యిట్లు పలికెను — ఇంగ్లాండువిష యము అలా ఉంచుడు. బిస్కేసముద్రమునరకైనా నీప్రతిజ్ఞ నిలుపుకో గలవో లేదో చూడవలసియున్నది. అచ్చట చలి వలన శరీరము ముడుచుకుని పోవును. మాంసాహారము చేయక ఉండలేవు.

ఈమాటలు విని మోహనదాసు విచారగ్రస్తు డాయెను. కాని వెంటనే మాతృదేవిముఖమును స్మరించు కొని ధైర్యము తెచ్చుకొనెను. బిస్కేఉపసముద్రమునకు ఓడ వచ్చి చేరెను. చలి తీవ్రముగానే యుండెను. కాని మోహనదాసు మాంసాహారము చేయకయే గడపివేసెను.

తుదకు ఓడ సౌతంప్టన్ అనుస్థానమునకు చేరెను. ఆయనస్నేహితుడొకడు ఆయనకు తెలుపుసూటు కుట్టించి యిచ్చెను. ఇంగ్లాండులో దిగెసమయములో ఆ తెల్లని సూటు ధరింపవలెనని తలంచెను. కాని ఆదుస్తులను ధరించి

ఓడనుండి దిగుచున్నసమయములో తాను ఒక్కడే తెలుపు దుస్తులను ధరించినట్లును, అందరును నలుపుదుస్తులు ధరించి యున్నట్లును గాంచి రీతినీతులకు విరుద్ధముగా ప్రవర్తించితి నని సిగ్గుచే ఎంతయో నొచ్చుకొనెను.

ఇంగ్లాండులో—సంకటములపర్వతములు.

సౌతంప్టన్ అనుస్థానములో దిగి విక్టోరియాహోటలులో బస చేసిరి. కాని విక్టోరియాహోటలులో ఖర్చు అధికముగా ఉండెను. ఒక్కరోజుకే మోహనదాసు మూడు పౌనులు ఖర్చుచేసెను. ఇంగ్లాండులో మోహనదాసుకు తగిన యేర్పాట్లు చేయుమని అచ్చటనున్న నలుగురు భారతీయులకు మోహన్‌దాసుగారి అన్నగారు ఉత్తరములు వ్రాసెను. వారిలో డాక్టరు ప్రాణజీవనమెహతాను తన హోటలుకు రమ్మని మోహనదాసు మొదటనే కబురు పంపెను. డాక్టరు మెహతా విక్టోరియాహోటలుకు వచ్చెను. అధికపరిచయమున్నవానివలె మోహనదాసుతో తమాషాకబుర్లతో మాటలాడుచుండెను. ఈసమయములో మోహనదాసు తమాషాకి డాక్టరుగారి టోపీలోని పట్టుదారములను పట్టుకుని లాగుచుండెను. అది

చూచి డాక్టరు త్వరితముగా ఆయనచేతిని పట్టుకొనెను. టోపి చెడిపోవునని తెలియజేసెను.

మోహనదాసు చాలా సిగ్గుపడెను. ఇంగ్లాండులోని రీతినీతులనుగురించి డాక్టరు ఆయనకు కొన్ని హితోపదేశములనిచ్చెను — ఎవరివస్తువులను ముట్టుకొనవలదు. పరిచయము లేనియెడల భారతదేశములోవలె ఎవరిని ప్రశ్నించకుము. బిగ్గరగా మాట్లాడవలదు. ఇచ్చట దొరలను భారతదేశములోవలె 'సర్' అని చెప్పకుము. ఇచ్చట నౌకరులు మాత్రమే తనయజమానుని 'సర్' అందురు.

మోహనదాసు శ్రద్ధతో ఆలకించెను. ఇకముందు జాగ్రత్తగా నడచుకొందునని సంకల్పించుకొనెను. హోటలులో అధికఖర్చువిషయము ఉదహరించి ఏకుటుంబములోనైనా ఉండమని మెహాతా సలహా నిచ్చెను. అచ్చట ఖర్చు తగ్గుననియు, ఇంగ్లీషువారితో తిరుగుటకు రీతినీతులు కూడ తెలియుననియు చెప్పెను. ఇంగ్లాండుకు వచ్చినప్పుడు ప్యాసగుట కంటె యిచ్చటి రీతినీతులు నేర్చుకొనుట అత్యంతావశ్యకమని నుడివెను.

మోహనదాసు ఉండుటకు బస యేర్పాటుచేయుచున్న వారింటిసమీపముననే ఆంగ్లేయస్నేహితు లొకరుండిరి. మోహనదాసును కొంచెము జాగ్రత్తగా చూడమని ఆయనను వేడుకొందునని కూడ చెప్పెను.

మోహనదాసు హోటలునుండి ఒక ఆంగ్లకుటుంబములో ఉండుటకు బస మార్చుకొనిరి. డాక్టరుగారి స్నేహితుడు మోహనదాసువద్దకు తరుచుగా వచ్చుచుండిరి. ఆయనను తనసోదరునివలెనే భావించుచుండిరి. ఆంగ్లభాషయు, ఆంగ్లరీతినీతులను నేర్పుచుండిరి. అన్నివిషయములలో అనుకూలముగానే యుండెను. కాని మోహనదాసు భోజనవిషయములో కొంత యిబ్బంది కలుగుచుండెను.

మాంసము ఆంగ్లేయులకు నిత్యాహారము. మాంసము లేక వారు భుజింపజాలరు. కాని మోహనదాసు మాంసము తినరు. ఈ కుటుంబములోని యజమానురాలు మోహనదాసుకొరకు 'ఓటుమీలు' తయారుచేసి పెట్టెడివారు. మోహనదాసు ఆకలిచే దానినే తినువారు. మధ్యాహ్నము రెండురొట్టెముక్కలు, మొరబ్బా తినుచుండువారు. రాత్రి వేళకూడ మొరబ్బాతో రెండు మూడు రొట్టెముక్కలను తినువారు. ఈ అల్పాహారమువలన ఆయనకు ఆకలి తీరుట లేదు. సిగ్గుచేత ఎక్కువ రొట్టెలను కోరెడివారు కారు.

స్నేహితుడు మోహనదాసు భోజనవిషయమై అన్నియు తెలుసుకొనెను. ఆయన దురవస్థ చూచి మాంసము తినమని ఆయనకు అనేకవిధముల హితోపదేశములను గావించిరి— 'మాంసము తినకుండా యిచ్చట వాసము చేయుట చాలా కష్టదాయకమైన విషయము. ఇచ్చటిపరిస్థితులు, రీతినీతులు తెలుసుకోకుండా ముందుగానే తల్లివద్ద

ప్రతిజ్ఞ చేసితిరి. ఇచ్చట ఆప్రతిజ్ఞకు విలువ ఏమిటి ? ఇప్పుడు ఆప్రతిజ్ఞనే పట్టుకొని యుండుట మూర్ఖత్వము. ఇచ్చట శరీరరక్షణకొరకు మాంసము తినినంతమాత్రమున ఎవరు చూడబోయినారు ? స్వదేశమునకు తిరిగిపోయినపిమ్మట మాంసము తినలేదు అంటే అదేపోతుంది' అని సలహా నొసంగెను.

ప్రతిజ్ఞాభంగమా, మరల మిథ్యావాక్యములా !

విచారగ్రస్తురాలయిన మాతృదేవియొక్క స్నేహ పూర్ణముఖము జ్ఞాపకము వచ్చెను. శపథవాక్యములు స్మరణకు వచ్చెను.

మోహనదాసు శరీరము పులకాంకితమాయెను. తనహృదయమువైపునకు చూచి దృఢమనస్కులైరి. మాతృదేవి సంతానమునకు అనంతమైన విశ్వాసదుర్గములో ఆశ్రయ మిచ్చెను. సంతానము ఆసరళవిశ్వాసమును దృఢముగా పట్టుకొని యుండెను. కష్టదాయకముగా నున్నప్పటికిని మాతృదేవివద్ద చేసిన ప్రతిజ్ఞను భంగపరచ జాలననియు, మాతృదేవి కగోచరముగా విరుద్ధాచరణము గావించి మిథ్యావాదిని కాజాలననియు మోహనదాసు ఆంగ్లస్నేహితునకు తెలియజేసెను.

పుష్పములోని ఒకరేఖ కలుషితము కాబోవు చుండెను. సత్యముయొక్క ఉజ్వలమైన ఆలోకనముచేత కలుషరహితమై మరల తనశుభ్రస్వచ్ఛరేఖలనువిస్తృతము గావించెను.

తనప్రతిజ్ఞవలన, తనసంకల్పమువలన మోహనదాసు మరల స్థిరత్వమును బడసెను. ఛాయావిముక్తు డాయెను.

స్నేహితుడు ఆనాటికి వెడలిపోయెను. మరియొక రోజున వచ్చెను. మాటలసందర్భములో మాంసము తినమని మరలమోహనదాసును హెచ్చరిక చేసెను — 'నీవు ఒకప్పుడు మాంసము తింటివనియు, మాంసము రుచికరముగా ఉండె ననియు నీవే చెప్పితివిగదా ? తినవలసిన అవసరము లేని చోట తింటివి, ఇచ్చట యీచలిదేశములో తినవలసిన అవసరమున్నను ఏల తినవు?' మోహనదాసు ఏవాది మును అంగీకరింప లేదు. విరుద్ధమైన వాదోపవాదముల యందును సత్యపాలనముకొరకు, దృఢత్వముచేత ధర్మము నందు ఆత్మరక్షణకొరకు శాకాహారిగానే యుండెను.

ఆకలిచే కష్టముగానే యుండెడిది. స్నేహితుడు కఠిన వాక్యముల నుపయోగించువాడు. మాంసము తినమని బల వంతపెట్టువాడు.

మోహనదాసు మానసికశక్తిని పొందుటకై ఈశ్వ రుని ప్రార్థించుకొనువారు. హృదయములో నూతనబలము ననుభవించువారు, శాకాహారమువలన కష్టముగా నున్నను ఆనందము ననుభవించెడివారు.

అయినప్పటికిని స్నేహితుడు తనపట్టును విడనాడలేదు.

మాంసాహారమును సమర్థించుటకును, మాంసాహా రమువలన కలుగు ఉపకారమును గురించి నిరూపించుటకును

బెంథాము గ్రంథమునుండి అనేకవిషయములను చదివి విని పించుచుండిరి.

ఒకరోజున నాటకము చూపించెదనను నెపముతో 'హావర్ణ' అను హోటలుకు గొంపోయిరి. అచ్చట మాంసాహారముతప్ప మరి యేఆహారము లేకుండెను. మోహనదాసు భోజనమునకు కూర్చుని మాంసమును చూచి టేబిలునుండి లేచి బయటికి వెడలిపోయెను.

ఆస్నేహితుడు యీసారి నిరాశ జెందెను.

మోహనదాసు యిక మాంసమును తినడని నిశ్చయించుకొనెను.

మోహనదాసు ఆరోగ్యమునుగురించి ఆలోచించి విచారించెను. విరక్తుడాయెను.

మోహనదాసు దుఃఖాక్రాంతహృదయముతో యిట్లు నుడివెను— 'నేను మీవద్ద క్షమాపణ కోరుచున్నాను. మీకు నాయందుగల ప్రేమ ఎట్టిదో నే.నెరుగుదును. మిమ్ముల్ని నేను నాపరమశ్రేయోభిలాషిగా తలంచుచున్నాను. కాని నేను నిరుపాయుడను. నేను ప్రతిజ్ఞను భంగపరచజాలను.'

అట్టుపిమ్మట మాంసము తినమని ఆస్నేహితుడు మరెన్నడును బలవంత పెట్టలేదు.

మాంసము విసర్జించినను ఇంగ్లాండులోని యితరరీతి నీతులను నేర్చుకొనుట మోహనదాసు మానలేదు.

ప్యాసగుటకంటె నాగరికుడై యుండవలెనని డాక్టరు మెహతాగారివద్ద వినియుండిరి. డాక్టరు మెహతా సలహా ప్రకారము నడచుకొనుటకును, ఆయన ఆంగ్లస్నేహితుని సంతృప్తిపరచుటకును మిగతా విధివిధానముల నన్నిటిని సంపూర్ణముగా అవలంబించుచుండిరి.

ప్రథమమున దుస్తులవిషయములో జాగ్రత వహించిరి. ధనికులసంఘమునకు చెందిన గొప్ప పేరు పొందిన 'ఆర్మి, నేవిస్టోరు' నుండి పదిపౌండ్లకు ఒకసూటును క్రయము చేసి తెచ్చిరి. పందొమ్మిది షిల్లింగులకు 'చిమ్నిటోపీ' ని కొని తెచ్చిరి. 'టైని' స్వయముగా కట్టుకొనుటకు నేర్చుకొనిరి. పెద్దఅద్దమువద్ద నిలబడి టై కట్టుకొనుటకును, తల చక్కగా దువ్వుకొనుటకును నేర్చుకొనిరి. తలను బ్రష్షుతోకూడ దువ్వుకొనుట నేర్చుకొనిరి. సూటుకు తగిన విలువైన టోపీనికూడ ధరింప నారంభించిరి.

దుస్తులు ధరించినంతమాత్రమున దొరలు కారు. దొరలగు మరికొన్ని సామగ్రులు కావలయును. ఇంగ్లాండు లోని దొరలందరును నృత్యము చేయగలరు. ఉపన్యాసము లియ్యగలరు. అందరును ఫ్రెంచిభాషలో మాట్లాడగలరు. నృత్యము, ఉపన్యాసములు, యూరోపులో అంతర్జాతీయ భాషయైన ఫ్రెంచిభాష తెలియకున్నచో ఆనాటి ఆంగ్లసంఘములో కలిసి మెలిసియుండుట చాలా కష్టదాయకమైన విషయము.

మోహనదాసుకూడ నృత్యము, ఉపన్యాసములు, ఫ్రెంచిభాష నేర్చుకొనుటకు విశ్వప్రయత్నములు చేయుచుండెను.

మూడుపౌండ్లు జీతము జమకట్టి నృత్యము నేర్పు క్లాసులో చేరిరి. వారము రోజులలో 5, 6 పాఠములను నేర్చుకొనిరి. కాని నృత్యము చేయునప్పుడు తాళము తెలియనందున చిక్కులో పడుచుండిరి. పియానో స్వరములతో పాటు సరిగా అడుగులను వేయజాలకపోయిరి. స్వరజ్ఞానము, ధ్వనిజ్ఞానము లేకపోవుటచే పియానో తాళమును ఆయన గ్రహింపలేకపోయెనని కొందరనిరి. స్వరములను నేర్చుకొనుటకు మూడుపౌండ్లను వెచ్చించి ఒకఫిడేలు క్రయము చేసిరి. ఫిడేలు నేర్చుకొన మొదలుపెట్టిరి. ఉపన్యాసము లిచ్చుట నేర్చుకొనుటకు మాష్టరుగారివద్దకు పోవుచుండిరి. ఒక గిని దక్షిణగా సమర్పించుకుని ఉపన్యాసము లిచ్చు నియమములను నేర్చుకొనుచుండిరి. ఫ్రెంచిక్లాసులో చేరి ఆభాషను నేర్చుకొనుచుండిరి.

మోహనదాసు 'దొరగా' రగుటకు ఇంగ్లాండుకు వచ్చిరా, ఇంగ్లీషు 'ఎటికేట్' నేర్చుకుని భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చి టేబిల్‌పై భోజనము చేయుటకును, నృత్యము చేయుటకును, పార్టీలో చేరుటకును, ఇంగ్లాండు పోయివచ్చినారని భారతీయసంఘములో బడాయి కొట్టుటకును యీగుజరాతుయువకుడు ఇంగ్లాండుకు వచ్చెనా ?......

భాగ్యదేవత విధానములు నిగూఢములైనవి!

ఆంగ్లవిద్య నభ్యసించి ఆంగ్లదేశమునే అభినవవిద్యా లోకముచేత ప్రకాశితము చేయవలసినవారు, భోగలాలసల సముద్రమును దాటి సత్య, శాంతి, త్యాగముల తీరమున ఆశ్రయమును పొందవలసినవారు, భ్రాంతి ఆవర్తములనుండి విముక్తులై సత్యమును సందర్శించి సత్యజ్యోతితో సమస్త విశ్వమునకు దివ్యజ్యోతిని ప్రసాదింప వలసినవారు నృత్యము, ఉపన్యాసము, స్వరసాధనము నేర్చుకొనుచుండిన రాణించునా!

ఆనాడు నిద్రితావస్థయందున్న మోహనదాసుని భాగ్యదేవత ఆఘాతములచేత మేల్కొల్పెను. అకస్మాత్తుగా మోహనదాసుమనస్సుకు దొరవేషములపై అసహ్యము కలిగెను. నేను ఇంగ్లాండులో జీవితకాలమంతయు గడుపుదునా? నేను చక్కగా ఉపన్యాసము లిచ్చుట నేర్చుకొనిన ఫలిత మేమి? నృత్యము చేసినంతమాత్రమున నేను నాగరికుడ నగుదునా? ఫిడేలు మాదేశములోనే నేర్చుకొనవచ్చును గదా?

జిజ్ఞాసహృదయమునకు వివేకము, సత్యమార్గము ప్రదర్శించెను – "నేను విద్యార్థిని. నేను యిచ్చట విద్యార్జన చేయుటకు వచ్చితిని. నాకు ఆంగ్లవేషభాషలతో నిమిత్తము లేదు. ఆచారముల పరిశుద్ధతయే నన్ను రక్షించగలదు. నన్ను నాగరికునిగా చేయగలదు. నేను నాస్వకీయ

ప్రవర్తనవలన నాగరికుడను కాజాలనియెడల ఇంగ్లాండులోని సహస్రరీతినీతులు నన్ను నాగరికునిగా చేయజాలవు.

మోహనదాసు విద్యాక్షేత్రమునందు సత్యమును దర్శించెను. మిథ్యను విసర్జించి సత్యమును స్వీకరించిరి. దొరగారగు ప్రయత్నమును పరిత్యజించెను. ఉపన్యాసములు నేర్పు ఉపాధ్యాయునినుండి శలవు గైకొనెను. నృత్యము నేర్పు మేష్టరుగారికికూడ తనయుద్దేశమును తెలియజేసెను. ఫిడేలు విక్రయించి స్వాయముగా వంట చేసుకొనుటకు ఒకస్టవ్‌ను క్రియము చేసిరి. సంపూర్ణసంయమి ఆయెను.

---

* పర్వతములను దాటగలిగెను.

మోహనదాసు మాంసాహారమును విసర్జించి ఏమి తిని మూడుసంవత్సరములు ఇంగ్లాండులో వాసము చేయగలిగెనో కొంత వర్ణించెదను.

ఆంగ్లకుటుంబములో నున్నపుడు ఆయన భోజనవిషయములో చాలాయిబ్బంది పడుచుండువాడని యిదివరకే వర్ణించితిమి. డాక్టరు మెహతాతో యీవిషయము మాట్లాడి మరియొక యేర్పాటు చేయించమని కోరియుండెను. ఒక ఆంగ్లోయిండియన్ కుటుంబములో ఉండుటకు డాక్టరుగారు

యేర్పాటు చేసిరి. కుటుంబములో ఉన్న గృహస్థురాలు, ఇద్దరు కొమార్తెలు ఆయనకు చాలా సేవ చేసెడివారు. కాని వారుకూడ మాంసము లేకుండా భోజనము చేయువారు కారు. అందువలన అచ్చటకూడ మోహనదాసుకు చాలా కష్టదాయకముగానే ఉండెను. వారు భోజనసమయములో మోహనదాసుకు ఒకటి రెండు రొట్టెముక్కలను యిచ్చుచుండిరి. దానివలన ఆయనఆకలి తీరుట లేదు. మోహనదాసు సిగ్గుచేత మరల ఒకటి రెండుముక్కలు అడుగ జాలకుండెను.

కాని ఆకలి నివారణ కానిది చదువు సాగుట ఎట్లు ?

ఇంగ్లాండులోకూడ శాకాహారహోటల్సు ఉన్నవని యింతలో గాంధిగారు తెలుసుకొనిరి. కాని అవి చాలా తక్కువ. ఆయన వాటిని వెదకుటకై అచ్చటచ్చట తిరుగుచుండిరి. శాకాహారవిషయములో మనస్సునకు ప్రబోధము గావించు నుద్దేశముతో ఆవిషయమునుగురించి వ్రాయబడిన వివిధగ్రంథములను పరిశీలించుచుండిరి. హార్వర్డు విలియం వ్రాసిన 'ఆహారనీతి' (The Ethics of Diet) అను పుస్తకమును పఠించి ప్రపంచములోని సాధువులు, మహాత్ములు, అవతారపురుషులు ఎట్టిసాత్వికాహారమును భుజించెడివారో గ్రహించిరి. మిసెస్ ఆనా కింగ్స్‌ఫోర్డు వ్రాసిన "ఉత్తమ ఆహారనీతి" అను పుస్తకమును తృప్తితో చదివెను. డాక్టరు

ఎలిన్‌సన్ వ్రాసిన శాకాహారమునందున్న ఉపకారము అను విషయమును గురించి చాలా వ్యాసములు పఠించెను.

ఒకరోజున 10, 12 మైళ్ళు నడచినపిమ్మట ఫెరింగ్‌డన్ స్ట్రీట్ మూలలో ఒకహోటలులో కట్టబడిన సైనుబోర్డు చూచెను. దానిపై శాకాహారహోటలు (Vegetarian retanrant) అని వ్రాయబడియుండెను. శిశువును తాను కోరిన వస్తువును బడసినపుడు ఆనందించినట్లుగా క్షుధార్తుడైన గాంధికూడ అట్లే మహదానందపరవశు డాయెను. ఆయన హోటలులో ప్రవేశించి ఆహారమునకు ఆర్డరు ఇచ్చెను. మోహనదాసు నేడు తృప్తికరముగా భోజనము చేసెను.

మోహనదాసు ఉత్సాహము ఇనుమడించెను. ఆశాన్వితు డాయెను. ప్రతిరోజు 10 మైళ్ళు నడచి యీహోటలుకు వచ్చి శాకాహారమును చేయుచుండిరి. ఆయన ఆరోగ్యము చక్కబడుచుండెను. ఆయన మాతృదేవివిషయము స్మరించుకొనెను. మాతృదేవి ఆజ్ఞను నిలువుకొనగలిగెనని పరమానందభరితు డాయెను. 'భారతీయులు మాంసాహారులైనచో దేశమునకు బలము చేకూరు నని యింతకాలము తలంచితిని. ప్రతిజ్ఞను పాలించి స్వదేశమునకు తిరిగిపోయి మరల మాంసము తిని, మాంసము తినమని అందరికిని చెప్పెదనని సంకల్పించు కుంటిని. కాని శాకాహారములో ఎంత

తృప్తి, ఎంత ఉపకార మున్నదో యింతకుపూర్వము గ్రహింపలేక పోయితినిగదా యని తలంచెను.'

ఇంతకాలము మోహనదాసు తనతల్లికి అబద్ధము చెప్పవలయు నేమోయను విచారముచేత మాంసము తినుటకు యిష్టపడినవాడయ్యు విసర్జింప వలసివచ్చెను. నేడు అట్టి మోహనదాసు స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా మాంసాహారమును విసర్జించెను. నేడు మరియొక నూతనప్రతిజ్ఞను గైకొనెను— 'స్వదేశమునకు తిరిగిపోయినపిమ్మట శాకాహారములోగల ఉపకారమునుగురించి యే దేశవాసులకు బోధించెదను'

సత్యమును రక్షింప గలిగితిని నను ఆనందముతో మోహనదాసు ఉబికిపోవుచుండెను.

ఈసారి తనఖర్చువిషయములో శ్రద్ధ వహించెను. మోహనదాసు ఇంగ్లాండులోని విలాసవైభవములను అనుభవించుటలోకూడ ఆయన దైనికమాసికజమాఖర్చులను వ్రాసియుంచువారు. బాహ్యాకాడంబరములను విసర్జించినపిమ్మట లెక్కలపుస్తకములో వ్రాయబడియున్న ఖర్చులను చూచి ఆయన ఆశ్చర్యమానసు లైరి. నేను అనవసరముగా యింత ఖర్చు చేయుచున్నాను. ఇంతడబ్బు సమకూర్చుటకు నా అన్నగారు ఎంత కష్టపడు చున్నారోగదా!

వ్యయము తగ్గించుకొనుటకు ఆయన సంకల్పించుకొనెను.

ఆంగ్లోయిండియన్ కుటుంబము వారికి డబ్బు యిచ్చే వారు, కాని కడుపునిండేది కాదు. ఆయన ప్రత్యేకముగా ఒకగది అద్దెకు తీసుకుని అచ్చట స్వయంపాకము చేసుకొనుటకు సంకల్పించుకొనెను. ఒకగదిని అద్దెకు యేర్పాటుచేసుకొని బస అచ్చటికి మార్చుకొనిరి. తుదకు ఆయన స్వయముగా వంటచేసుకొని భోజనము చేయుచుండెను. అనావశ్యకవ్యయము, షోకులఖర్చు, దుస్తులదుర్వ్యయము, ఇతర కుటుంబములో యున్నందువల్లనయిన అధికవ్యయము అన్నియు తగ్గిపోయెను. అనాడంబరమైన శాకాహారమును శాంతితో భుజించుచుండిరి. ఇంతకు పూర్వము బండిఅద్దె చాలా అగుచుండెడిది. లెక్కలలో దానిని చూచి బండియెక్కుట మానివేసిరి. అత్యంతప్రయోజనము లేనిదే బండి ఎక్కకుండగనే నడచియే పోవుచుండిరి. బాల్యకాలమునుండియు భ్రమణముద్వారానే ఆయన వ్యాయామమును నెరవేర్చుకొనువారు. ఇప్పుడు నడకవలన వ్యాయామము, పని రెండు నెరవేరుచున్నవి. నియమిత ఆహారమువలన, నియమిత వ్యాయామమువలన ఆయనకు మంచి ఆరోగ్యము కలిగెను. ఇంగ్లాండులో అమితవ్యయమును తగ్గించుకుని మితవ్యయమునకు అలవాటుపడిరి. ఆనియమిత అభ్యాసము శాశ్వతముగా ఉండిపోయెను. దేశమాన్యుడును, దేశనాయకుడును అయిన పిమ్మట ఖర్చునిమిత్తము ఆయన చేతిలోకి లక్షలధనము వచ్చియుండెను. కాని లెక్కచూచి వ్యయముచేయు అల

వాటుచేతను, నియమితవ్యయముచేతను ఆయన కార్యముల నన్నిటిని సుందరముగా చేయగలిగెను. కార్యాంతముల చాలా ధనమును కూడబెట్టి యుంచగలిగిరి. మహాత్మాగాంధి కేవలము భారతదేశములోనేగాక సమస్తప్రపంచములోను మితవ్యయమును గురించిన సర్వశ్రేష్ఠమగు ఆదర్శమును స్థాపించియున్నారు. చిన్నపనియైనను, పెద్దపనియైనను లెక్క చూచి ఖర్చుచేసినయెడల ఏకార్యమైనను నిర్విఘ్నముగా నెరవేరగలదు.

ఈసారి మోహనదాసు విద్యావిషయ మాలోచించె దము. ఆయన బ్యారిష్టరుపరీక్ష యిచ్చుటకు తయారగుచుం డిరి. పరీక్షకు చదువవలసిన పుస్తకములు చదివినను ఆయ నకు చాలాసమయము మిగులుచుండెను. ఆయన ఇంగ్లీషు భాషను చక్కగా నేర్చుకొనుటకు ఆకాలమును సద్వినియో గము చేయుచుండిరి. ప్రథమమున ఆక్సుఫోర్డులోనో, కేం బ్రిడ్జిలోనో చదువుకొనుటకు ప్రయత్నించిరి. కాని ఆరెండు విద్యాలయములలో చదువుకొనుటకు ఖర్చు చాలాఅగునని అచ్చటిస్నేహితులు సలహాల నిచ్చిరి. లండను మెట్రిక్యు లేషనులో ప్యాసయినచో ఇంగ్లీషులో మంచిజ్ఞానము కలుగు నని మరికొందరు స్నేహితులు సలహాల నిచ్చిరి.

లండనులో మెట్రిక్యులేషను పరీక్ష ఆరుమాసముల కొకసారి జరుగుచుండును. మోహనదాసు మెట్రిక్ పరీక్షకు చదువుట కారంభించెను. పరీక్షలో ప్యాసగుటకు ల్యాటిను

భాషను నేర్చుకొనుచుండిరి. ఫ్రెంచిభాష యింతకుపూర్వము కొంత నేర్చుకొనెను. ఇప్పుడు పరీక్షకొరకు మరల చదువ నారంభించిరి. కాని ల్యాటిన్ భాష ఆయనకు కఠినముగా నుండెను. క్రమముగా పరీక్షసమయము సమీపించెను. పరీక్ష నిచ్చిరి. కాని లాటిన్ భాషలో తప్పిపోయిరి. మోహనదాసు నిరుత్సాహము చెందలేదు. మరల రెండవసారి పరీక్షకు తయారగుచుండెను. ఈసారి పరీక్షలో అధికమార్కులను పొంది ప్యాసైరి. లాటిన్ చదువుటచేత ఆంగ్లభాషలోకూడ అధికజ్ఞానమును సంపాదింపగలిగిరి.

ఈసారి బ్యారిస్టరుపరీక్షకొరకు నియమపూర్వకముగా చదువ నారంభించిరి. చదువవలసిన గ్రంథములు ఎక్కువగా లేవు. రోమన్‌లా, ఇంగ్లీషులా ఈరెండు చదువవలసి యుండెడిది. ఉభయపరీక్షలకు నియమితపాఠ్యపుస్తకము లుండెను. కాని విద్యార్థులు ఆగ్రంథములను చదివెడివారు కారు. నోట్సు చదివియే ప్యాసగుచుందురు. కాని మోహనదాసు లాపరీక్షలో పూర్ణజ్ఞానమును సంపాదించుటకు ఆరెండుమూల గ్రంథములను ఆమూలాగ్రముగా చదివెను. దీనివలన ఆయనకు కొంతకష్టము కలిగెను. కాని ఆయన మెట్రిక్ పరీక్ష సమయములో లాటిన్ నేర్చుకొని యుండుటచే రోమాన్‌లా ఆయనకు సులభసాధ్య మాయెను. ఆయన పఠించిన విషయములలో ప్యాసయ్యెను.

బ్యారిస్టరుపరీక్షలో యితరవిషయములుకూడ యుం డెను. ఆవిషయములే పరీక్షలో ప్యాసగుటకు ప్రధానోపాయ ములై యుండెను. ఈమూడుసంవత్సరములలో విద్యార్థులు తమస్వంతఖర్చులతో పరీక్షకులకును, విద్యార్థులకును విందులు చేయించవలసి యుండెను. విందుసమయములో అనేకపదా ర్థములతోపాటు సారాయికూడ ఉండెడిది. ఈవిందుసమయ ములో ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థులలో 'లా' విషయములను గురించి అనేక విధములైన ఆలోచనములు, వాదోపవాద ములు జరుగుచుండెడివి. తద్వారా విద్యార్థులు అనేకవిషయ ములలో అనుభవమును సంపాదించెడివారు. ఈవిందువలన విద్యార్థులు వ్యావహారికజ్ఞానమును ఐకమత్యభావమును సంపాదిండుకొనెడివారు. ఈవిందుపరీక్షలోకూడ మోహన దాసు కృతార్థుడాయెను. మోహనదాసు బ్యారిస్టరాయెను.

లజ్జ—మోహనదాస్‌కు అస్త్రము.

మోహనదాసు ఇంగ్లాండువెళ్ళిన పని పూర్తిఅయినది. ఆయన ఇంగ్లాండులోని జీవితచరిత్ర యింకను పూర్తికాలేదు. ఆయనలో యున్నలజ్జవిషయము నిదివరకు కొంత చెప్పితిని. మరికొంత చెప్పవలసియున్నది.

శాకాహారి, సంయమి అగుటలో అసత్యము, పాపము ఆయనను కొన్నిసార్లు, ఆక్రమించినవి. కాని ప్రతిసారియు ఆయనలజ్జాశీలప్రకృతియే అస్త్రరూపముదాల్చి ఆయనను రక్షించెను. శాకాహారులగు ఒకకుటుంబీకులతో ఆయనకు పరిచయము కలిగెను. క్రమముగా ఆగృహమందున్న స్త్రీలతో పరిచయభాగ్యము కలిగెను. ఆగృహములోని యువతీమణులతోకూడ పరిచయము కలిగెను. మోహనదాసు అవివాహితుడని తెలుసుకొని ఆయనయెడల విశేషమైన అనురాగమును చూపుచుండిరి. మోహనదాసు భీతిజెందెను. అయినను లజ్జచేత తనవివాహవిషయము తెలియజేసి వారిని వారింపలేకపోయెను. వీరిమోహామునుండి తప్పించుకొనవలయుననియు, అసత్యమునుండి తనను రక్షించుకొనవలయుననియు సంకల్పించుకొనెను. లజ్జచేత ఆయన వారిసమక్షమున చెప్పలేకపోయెను. కాని తనబసకు తిరిగి వచ్చి ఉత్తరములో వివరముగావ్రాసి ఆగృహయజమానురాలికి తెలియజేసెను. సత్యమును రక్షింపగలిగితినని హృదయమునం దానందము ననుభవించెను.

మోహనదాసు యీసారి కామమును జయించి సత్యబలముచే బలవంతుడగుచుండెను. కానీ పాప మాయనకు అంతసహజముగా ముక్తి నియ్యలేదు. మరియొకసారి దానిబాహ్యాకసౌందర్యముచేత ఆయనను విముగ్ధ పరచెను. ఆయన కొంతకాలము 'పోర్ట్సుమౌవు' లో ఉండెను. ఆసమ

యములో ఒకస్నేహితునితో ఒకకుటుంబమునకు పోయి అచ్చటి స్త్రీలతో పేకాట ఆడుట కారంభించెను. ఆస్త్రీలు దుష్ప్రవర్తన గలవారు. వారు ఆట ఆడుచున్నసమయములో చెడుమాటలను, చెడుప్రవర్తనమును ప్రదర్శింపుచు మోహనదాసును, ఆయనస్నేహితుని పాపమువైపునకు ఆకర్షింప సమకట్టిరి. ఆయనస్నేహితుడు ఇట్టివిషయములలో అనుభవము గలవాడు. కాని ఆతడు గాంధిగారి స్వభావమును చక్కగా ఎరిగినవాడు. మోహనదాసుకూడ ఆమాయావిని మాయాజాలములలో దగుల్కొనబోవుచున్నాడని ఆస్నేహితుడు గ్రహించెను. జ్ఞానహీనుడగు మోహనదాసును తిరస్కారభావముతో యిటుల జాగ్రత పరచెను. 'ఓరీ కుఱ్ఱవాడా' నీలోకూడ సయితాను ఉన్నట్లుగా తోచుచున్నది, కాని యీపని నీవు చేయవలసినది కాదు. నీవు త్వరగా పరుగెత్తి పొమ్ము. తక్షణమే పొమ్ము. క్షణిక దౌర్బల్యమోహముచేత మోహగ్రస్తుడైన మోహనదాసునికి తిరిగి చైతన్యము కలిగెను. అలానా, దైవము యీ స్నేహితునిద్వారా గాంధిగారికి చైతన్యము కలుగజేసెనా?

మోహనదాసు సిగ్గుచేత తల వంచుకొనెను. అచ్చటినుండి తప్పించుకుని బ్రతికిపోయెను.

నిజముగా ఆరోజున పరమేశ్వరుడు మంగళమయుడగు జగదీశ్వరుడు యువకమోహనదాసును ఆయాపదనుండి రక్షించెను. ప్రపంచములోని నిగ్రహహీన నియ

మహీంన జనసమూహమునకు నిగ్రహమును, నియమము లును, బ్రహ్మచర్యమును మహాత్మరూపమున దానము చేయనున్న మోహనదాసులో యీక్షణభంగురమైన దౌర్బ ల్యమేల కలిగెను?

అందువలన గాంధిగారి భాగ్యవిధాత ఆయన స్నేహి తునియం దావిర్భూత మాయెను. ఆయననోటిద్వారా గాంధిగారిని జాగ్రత పరచెను.

మోహనదాసు జీవితములో యిదియే ఆఖరుపరీక్ష. ఈపరీక్షలో జయము పొంది యువకుడు భావికాలములో జాగరూకుడై యుండెను. జీవితమును అధికతరనిగ్రహము ద్వారాను, సత్యముద్వారాను నడపుకొనుటకు నేర్చు కొనెను. తనకర్మలలోను, ఆదర్శములలోను పవిత్రు డాయెను.

దౌర్బల్యవిషయము పూర్తిచేసి యీసారి యింగ్లాం డులో నున్నసమయములో ఆయనసామాజికతను గురించి కొంత ముచ్చటించెదను. ఇంగ్లాండులో శాకాహారము చేసిన పిమ్మట శాకాహారమువైపునకు ప్రజలదృష్టిని ఆకర్షించుట కొరకు ఆయన ఆంగ్లస్నేహితులతోను, ఆనాటిశాకాహార సమర్థులైన ప్రసిద్ధలేఖకులతోను, అచ్చటచ్చట ఒకటి రెండు సంఘములను స్థాపించిరి. ఆయన ఒకటి రెండు సంఘము లకు కార్యదర్శిగాకూడ ఎన్నుకోబడిరి. కాని ఆహారమును గురించి భోజనసమములో యితర సదస్యులు ఉపన్యాసము

లోసంగినపుడు ఆయన సిగ్గుచేత ఏమియు మాట్లాడజాలక పోవువారు. లజ్జ పాషాణమువలె ఆయన గొంతును గట్టిగా పట్టుకొనెడిది. ఆయన ఉపన్యాసమును వ్రాసి చదువ నిచ్ఛగించెడివారు. కాని చదువునప్పుడు ఆయననోటినుండి మాటయే వచ్చెడిది కాదు. సిగ్గుచేత దేహమంతయు చెమటలు కమ్మి కూరుచుండువారు.

ఈలజ్జయే ఆయనను మూగవానిని గావించెను. మరల యీలజ్జయే అనేకవిధములైన లజ్జాజనకములైన కళంకములయుండియు, ఆపదలనుండియు ఆయనను రక్షించెను. ఇంగ్లాండులో విద్యార్థిగా నున్నప్పుడు యీలజ్జయే ఆయనకు అస్త్రరూపముగా నుండెను— ఆత్మరక్షణకు ఖడ్గరూపముదాల్చి పాపపంకిలమునుండి ఆయనను రక్షించెను.

ఈసమయములో మరియొక వ్యక్తియొక్క సరళమైన, నిష్కపటమైన ప్రవర్తన, రీతినీతులు ఆయన ఇంగ్లాండులో నున్న ఆఖరురోజులలో ఆయన కొక హితోపదేశము గావించెను. ఆతడు భారతీయుడైన నారాయణహేమచంద్రుడు. హేమచంద్రుడు ఆసమయములో ఇంగ్లాండులో నుండెను. గాంధిగారితో ఆయనకు పరిచయము కలిగెను. ఈ పరిచయము స్నేహరూపమునకూడ పరిణమించెను. హేమచంద్రుని రీతినీతులు సహజముగా నుండెను. ఆయన ఆంగ్లేయుల వెక్కిరింతలను సహా పెడచెవినిపెట్టి అప్పుడప్పుడు భారతీయదుసులను ధరించుచుండువారు. ఇంగ్లండులోని

కృత్రిమత్వము, కపటత్వమునందుకూడ సర్వదా సరళత్వము, నిష్కాపట్యమును ప్రదర్శించుచుండువారు. వివిధదేశములు భ్రమణము చేయవలయునను దృఢసంకల్పము, కోరిక ఆయనయందుండెను. అహంకారవర్జితులై తమకార్యము లను నెరవేర్చుకొని పోవుచుండువారు.

ఈవిధముగా హేమచంద్రుడు గాంధిగారి కొకనూతన దృష్టిని ప్రసాదించెను. హేమచంద్రునిద్వారా భారతదేశ ఆదర్శములను, సత్కార్యములను ఆయన దర్శించెను. ఇంగ్లాండులో వాసము చేసినను స్వదేశములోని ఆదర్శము లను రక్షించుకొనుటకు ప్రత్యక్షదృష్టాంతములను దర్శింప గలిగెను. మోహనచంద్రుని హృదయాంతరాళములో స్వదేశబీజములను ప్రచ్ఛన్నముగా నాటగలిగినది హేమ చంద్రుడే.

బీజములు ఫలవంతమైన ప్రదేశములో నాటబడెను. అనుకూలసమయములో వర్షధారలచేత నూతనజన్మ మెత్తి పత్రపల్లవములను విస్తరింపజేసి మహత్తరమహీరుహముగా పరిణమించు అవకాశముకొరకు ప్రతీక్షించుచుండెను.

స్వ దే శ మా ర్గ ము న

బాల్యకాలములో సహజసంస్కారముచేత గాంధిగారు ధర్మజ్ఞానము సంపాదించిన విషయమును మనము విని యున్నాము. ఆయన ఇంగ్లాండులో గడిపిన విద్యార్థిజీవితమును గురించి చెప్పవలసివచ్చినను ఆయనయందున్న ధర్మమును గురించికూడ ఆలోచించుట అవసరము. ఇంగ్లాండులో ప్రవాసిగానున్న యువకమోహనదాసు శాకాహారమువైపునకు క్రమముగా ఆకర్షింపబడెను. భ్రాంతి, అసత్యముల అంధకారము సత్య, పవిత్రతలుగా పరిణమించెను. తద్వారా బాల్యకాలమునాటి ధర్మసంస్కారముల అస్పష్టజ్ఞానము, అనుసంధానము, చర్చలవలన మహోజ్వలరూపము దాల్చెను.

గాంధిగారు ఇంగ్లాండులో గడపిన ధర్మజీవితమును గురించి సంక్షిప్తముగా ఆలోచింతము.

ఇంగ్లాండుకు పోయినపిమ్మట కొంతకాలమునకు ఒక దివ్యజ్ఞానసామాజికునితో పరిచయము కలిగెను.

ఆయన భారతదేశములోని పవిత్రధర్మగ్రంథమైన భగవద్గీతను పఠించమని వేడుకొనెను. భగవద్గీత చదువ తగినంత సంస్కృతజ్ఞానమును బాల్యకాలములో నేర్చి యుండ లేదని గాంధిగారు విచారముతో తెలియజేసెను.

అప్పు డాయన భగవద్గీత ఆంగ్లానువాదముతో చదువమని సలహా నిచ్చెను. పిమ్మట గాంధిగారు భగవద్గీతను చదివి ముగించెను.

మోహనదాసు నూతనజ్యోతిని దర్శింప గలిగెను. ధర్మక్షేత్రమందు, నీతిక్షేత్రమందు గీత మానవునకు అమూల్యరత్నమని గ్రహించెను.

సముద్రము మథింపబడెను. నిమిషములో సముద్రము నుండి అమృతము ఉద్భవించెను. దేవతలు అమృతమును పానము జేసిరి. దేవతలు అమరులైరి.

ఇంగ్లాండుభూమిలో గాంధిగారి హృదయసముద్రము మథింపబడెను.

మథనమువలన — కోలాహలముమధ్య — కార్యముల మధ్య ధర్మబోధము కలిగెను — అమృతము ఉద్భవించెను. మోహనదాసు దానిని మనసార పానము చేసెను. ఆయన అమరత్వమునకు మార్గము కనుగొనెను.

మోహనదాసు గీతాపఠనము చేయుటచేత అమృతాస్వాదము ననుభవించి నట్లాయెను. ఆంగ్లగీతను పఠించుట చేత మూలసంస్కృతగీతను చదువవలెనని ఉత్సాహము కలిగెను. ఈఉత్సాహమువల్లనే ఆయన పరిణతవయస్సులో గీతకు నూతనవ్యాఖ్యానము చేసినారు. గీత కర్మలయొక్క, భక్తియొక్క ప్రేరణమును తాను అనుభవించి విశ్వాసులకు తెలియజేయ ప్రయత్నించెను. గీతలో అంతర్నిహిత

మైన సమస్తమాధుర్యమును ప్రపంచములోని ధర్మపిపాసులకు, అహింసావ్రతులకు నూతనప్రకాశముతో పంచిపెట్టినారు. గీతను, గీతాసందేశమును ప్రపంచములో మహత్తరమైన ఆదర్శముగా ప్రచారము చేసెను.

గాంధిగారి ధర్మజీవితమునుగురించి ఆలోచించ గోరినచో గీతావిషయము తప్పక చెప్పవలయును. గీతను పఠించినపిమ్మట యితరహిందూధర్మశాస్త్రములను పఠింపవలయునని ఆయన మనస్సులో కోరిక జనించెను. కాని ఇంగ్లాండులో ఉండి అవి చదువుటకు అవకాశము ఆయనకు లభించలేదు.

ఈసమయములో కొంతవరకు వెదకినపిమ్మట ఎడ్విన్ ఆర్నోల్డు అనువదించిన "లైట్ ఆఫ్ ఏషియా" అను బౌద్ధగ్రంథము ఒకటి ఆయనకు లభించెను. దానిని అత్యుత్సాహముతో పఠించెను. ఈసారి ఆయన గీతాధర్మముతో ఆదర్శచారిత్రసమ్మేళనమును గాంచెను. కర్మలలో త్యాగమహిమను దర్శించెను. 'లైట్ ఆఫ్ ఏషియా' అనుగ్రంథము గాంధిగారిజీవితమునం దొకనూతనప్రభను ప్రసరింపజేసెను.

ఈసమయములో క్రైస్తవషాదిరీగా రొకరు బైబిలు చదువుమని చెప్పిరి. బాల్యకాలమున స్వదేశమం దున్నప్పుడు మిషనరీల ప్రవర్తనవలన క్రైస్తవమతమును గురించి ఆయన మనస్సులో విజాతీయభావము, అసహ్యభావము కలిగియుం

డెను. కాని ఈసారి ఆయనలోకూడ బైబిలు చదువవలె నని కౌతూహల ముదయించెను. అందువలన బైబిలు సంపూర్ణముగా పఠించెను. "ఓల్డు టెస్టమెంటు" ఆయనకు నచ్చలేదు. "న్యూ టెస్టమెంటు" ఆయనను విమోహితునిగా గావించెను. జీసస్ సందేశము, ఉపదేశములు, ఆయనకు అపూర్వజ్ఞానమును ప్రసాదించెను. ఆయనకొరకు నూతన సత్యద్వారము తెరువబడెను.

ఆసందేశమును, ఉపదేశములును హృదయాంతరాళమునందు అత్తుకుపోయెను. యువక మోహనదాసు తనను మహాత్మునిరూపమున వికసింపజేసికొనుటకు అనుకూల సత్యము, అహింస, ఆదర్శముల ఉపకరణములు సమకూర్పబడెను.

ఇదిగాక తీరిక యున్నపుడెల్ల ధర్మపిపాసులగు వ్యక్తులతో కలిసియుండుట కారంభించిరి. వివిధములైన ఆలోచనములు, తర్కములు, వాదములుద్వారా అసత్యముల సందేహముల మంచును అతిక్రమించి ధర్మములోని మూలసత్యములను, సారవస్తువులను దర్శించుచుండిరి. ఈశ్వరుని అస్తిత్వమును, సాన్నిధ్యమును గ్రహించిరి. రానున్నయుగములో సంగ్రామమునిమిత్తము తా నెరుగకయే వివిధములైన అస్త్రశస్త్రములచేత అలంకరింపబడుచుండిరి.

జీసస్ అహింసాసందేశము నే ప్రచారము చేసియుండిరి.

బుద్ధుడు ధర్మసందేశమును ప్రచారము చేసి యుండెను.

శ్రీచైతన్యుడు ప్రేమసందేశమును ప్రచారము గావించెను.

జీసస్ అహింస, బుద్ధుని కర్మలు, శ్రీచైతన్యుని ప్రేమ — వీరి ఆదర్శములతో ఒకయువకుడు యింగ్లాండు దేశములో తయారగుచుండెను. హింస, అసత్యముల హాలాహాలముచేత ప్రపీడితమైన ప్రపంచము ఆనాడు దానిని గ్రహింప గలిగెనా ?

గాంధిగారు ఇంగ్లాండులో ఉండి చదువుట పూర్తి ఆయెను. కర్మజీవితముకొరకు ఆయన తయారయ్యెను. ఆంతరికజ్ఞానాలోకముచేతను, సత్యాలోకముచేతను ఉజ్వలరూపము దాల్చెను. ఇంతలో ఒకరోజున 1890 సం॥లో ఫ్రాన్సు దేశములో జరుగుచున్న ప్రదర్శనమును చూచుటకై అచ్చటికి పోయిరి. ప్రదర్శనమును చూచి వస్తుతాంత్రికమైన యూరోపును గురించి చాలాఅనుభవమును సంపాదించిరి. ఫ్రాన్సులో జగత్ప్రసిద్ధి కెక్కిన నోటర్ డామ్ చర్చి మొదలగు అనేకభవనములను దర్శించిరి. ఫ్రాన్సువారి విలాసవైభవములను గురించియు, ఆచారవ్యవహారములనుగురించియు ఫ్రాన్సుదేశములోని ప్రతివీధియందును దర్శించిరి. ఫ్రాన్సును గురించి ఒకవిధమగు జ్ఞానముతో ఇంగ్లాండుకు తిరిగి వచ్చిరి. పిమ్మట స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చిరి.

కృష్ణుడు కంసుని కారాగారములో జన్మించెను – కంసుని ఆశ్రయమునం దుండెను – కంసునికాఠిన్యత, శక్తిని గ్రహింప గలిగెను – కంసునిస్వరూపము గ్రహించి మధురకు వెడలిపోయెను – భవిష్యత్తులో కంసునివధకు సంసిద్ధమగుచుండెను.

మోహనదాసు ఇంగ్లాండు దేశములో నవజన్మ ధరించెను. ఆంగ్ల దేశములో ఆంగ్లవిద్యను నేర్చుకొనిరి – వారి బుద్ధిని గ్రహించిరి – శక్తిని తెలుసుకొనిరి.

ఆంగ్లేయుల స్వరూపమును, పాశ్చాత్యనాగరికతా స్వరూపమును తెలుసుకొని భారత దేశమునకు తిరిగి వచ్చిరి. ఆనాటియువకుడు మోహనదాసు ఆంగ్లేయులను గ్రహించిరి, పాశ్చాత్యసభ్యతాస్వరూపమును అర్థము చేసుకొనిరి.

పాశ్చాత్యవిద్యను బడసి గాంధిగారు స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చినారు. కాని ఆయనకు పాశ్చాత్యసభ్యత ప్రాణహీనవస్తువుగా కానుపించెను. దానిలో భోగలాలసలు, ఐశ్వర్యముల ఆభాసములు ఆయనహృదయాంతరములో విశేష విరక్తిని కలిగించెను.

జన్మభూమికి ప్రత్యావర్తనము.

జూన్ జులై నెలలలో సంక్షుభితమైన సముద్రమును దాటి గాంధిగారు స్వదేశమునకు తిరిగివచ్చిరి. స్వదేశతీరము, కాద్రిదీప్తనీలాకాశము ఆయనకు స్వాగతమిచ్చి స్వీకరించెను, ప్రవాసజీవితాంతమున మాతృదేవికి ప్రణామము లర్పింతుననియు, మాతృదేవి తనస్నేహసజలనేత్రములనుండి స్రవించుచున్న ఆనందాశ్రుధారలచేత పుత్రుని అభిషిక్తము చేసి వక్షమునం దద్దుకొనుననియు, ఊహించుకొనుచు ఆయన విదేశములో స్టీమరుపైకి ప్రవేశించిరి. కాని బొంబాయి రేవుకు చేరినవెంటనే ఆయన సుఖసంతోసము లన్నియు కాద్రతాపముచే ఎండిపోయిన బాష్పబిందువులవలె శుష్కించిపోయెను. గాంధిగారు విదేశములో ఉన్నప్పుడే ఆయన మాతృదేవి పుత్తలీబాయి స్వర్గస్థురాలాయెను.

అన్నగారు ఆవార్తను రహస్యముగా ఉంచిరి. విదేశములో యీమరణవార్త వినినచో ఆయనవిద్యకు విఘ్నములు సంభవించవచ్చునని ఊహించి ఆయన యీవార్తను తమ్మునకు తెలియచేయలేదు. మాతృదేవియొక్క మరణవార్త విని గాంధిగారు విశేషదుఃఖాక్రాంతులైరి. తండ్రిగారి మరణముకంటెను యీదుఃఖము ఆయనకు దుస్సహమయ్యెను. ఆయన జీవననిర్మాణములో మాతృదేవిప్రభా

వము విశేషముగా సహాయపడి యుండుటచేతనే మాతృ వియోగవార్త ఆయనకు దుర్భరదుఃఖమును కలిగించెను.

మాతృదేవియందుగల అహింసాధర్మము, భక్తుల యెడల అపారమైన భక్తివ్రతపాలనము, ఉపవాసములు, రామాయణభాగవతముల పఠనము—యివి అన్నియు బాలక మోహనదాసు మనస్సులో ఒకమహత్తరమైన ప్రభావమును విస్తరింపజేసెను. ఏ ఆదర్శములు, ఏ జ్యోతి ఆయనజీవితములో ప్రతిఫలించి ఆయనజీవితమును వికసితము గావించెనో, అవి తొలగిపోవుటచేత గాంధిగారి హృదయాంతరాళములో శోకాగ్ని ప్రజ్జ్వరిల్లెను. కాని ఆయన తనను నిగ్రహించుకొనెను. సమస్తజీవితములో సంయమనియమముల మహత్తరప్రభావములను ప్రదర్శించిన వ్యక్తి యీదుర్భర సమయములోకూడ శోకమును ఆపుకొనగలిగెను. హృదయావేగమును హృదయములోనే ఆపుకొనెను. బయటికి ప్రకటితము చేయలేదు.

దేశమాతృకాక్రోడములో ఆశ్రయమును స్వీకరించుటచేతనే గాంధిగారు మాతృశోకమును అనుభవించెను. కాని ఒకధర్మజ్ఞుడైన సత్పురుషుని సాన్నిధ్యము పొందుటచే ఆయనశోకాగ్ని ఉపశమించెను. ఈసత్పురుషుడు 'రాజచంద' అనువారు.

ఏకకాలములో శతవిషయములలో మనోనివేశమును చేయువారగుటచే యీసాధువునకు 'శతావధాని' యని

నామకరణము చేయబడెను. రాజచందు సహస్రరూపముల వ్యాపారములను ప్రదర్శించెడివారు. మణిమాణిక్యములను పరీక్షించెడివారు. వ్యాపారములలోని శతసహస్రవిషయము లకు సమాధానము చెప్పుచుండువారు. కాని వైషయిక్ వ్యాపారములతోపాటు ఆయనలో నిష్కపటమైన ధర్మాను రాగ ముండెను. ఆయనయందు అపారమైన శాస్త్రజ్ఞాన ముండెను. పరిశుద్ధమైన స్వభావ ముండెను. అపరూపమైన ఆత్మదర్శన ముండెను. వ్యాపారవిషయములు ముగిసినవెం టనే ధర్మగ్రంథములను పఠించువారు. ఆయనముఖమండల ములో అపారమైన శాంతి విరాజిల్లుచుండెడిది.

ఈసాధుసాంగత్యములో పడి ఆయన శక్తియొక్క అసాధారణత్వమును పరీక్షింప గాంధిగారికి కుతూహలము కలిగెను. గాంధిగారు విదేశములో నేర్చుకొనిన భాషలనుండి వివిధశబ్దములను చెప్పుచుండిరి. రామచందు వాని నన్నిటిని పునరావృత్తి చేసెను. ఆయనయందున్న యీశక్తిని గాంచి గాంధిగారు విస్మితులైరి. ఆయనకు యీర్ష్యకూడ కలి గెను. కాని యీర్ష్యఒకవస్తువు. గౌరవము మరియొకవస్తువు. రాజచందుని యందున్న స్మరణశక్తిని దర్శించి ఆశ్చర్యాన్వితు డయ్యెను. అనతికాలములోనే ఆయనపరిచయమును పొంది గాంధిగారిహృదయము శ్రద్ధాభక్తులచే పరిపూర్ణమైపోయెను. ఆయనయింతకుముందు ధర్మగ్రంథములను చదివియుండి, ధర్మ తత్వములను వినియుండిరి. రాజచందుగారి ప్రాణమయ

సంస్పర్శచేత గాంధిగారిభావములు ఉద్దీపితము లాయెను. ఆధ్యాత్మికత వృద్ధిపొందెను. రాజచంద్రుగారి ధర్మాలోచనములవలన ఆయన ఆనందమును పొందెను.

క్షుద్రపర్వతములలోని స్రోతస్సు ప్రస్తరములలో పడి తనమార్గమును గుర్తెఱుంగక తల్లడిలి పోయినట్లు, ప్రాణవిహీనమైన, ఆత్మవిహీనమైన పాశ్చాత్యవిద్యాప్రవీణుడైన గాంధిగారిహృదయముకూడ తల్లడిలిపోవుచుండెను. కాని రాజచంద్రు సంస్పర్శచేత ఆయనకు నూతన దృష్టి లభించెను. సత్యసంధానము చేయుచున్న గాంధిజీ సత్యాలోకశిఖను రాజచంద్రుగారినుండి పొందెను. శాంతిచే ఆయన హృదయము ఆప్లుత మాయెను. గాంధిగారిజీవితము ఎందరెందరిప్రభావముచేత ప్రభావాన్విత మాయెనో అందులో రాజచంద్రు లోకరు.

తరువాత సంసారములో ప్రవేశించుసమయ మేతెంచెను. గాంధిగారి అన్నగారి ఉత్సాహము అపారముగా నుండెను. తమ్ముడు బ్యారిస్టరు ప్యాసయి వచ్చి విశేషధనము నార్జించునని అన్నగారు గంపెడాసతో నుండెను. కాని ప్రపంచములోని విధివిధానములు మానవకల్పనలవలె రెక్కలతో నెగురజాలవు. మానవుడు తలంచున దొకటి. కార్యరూపమున జరుగునది మరియొకటి. గాంధిగారి జీవితములోకూడ దీనికి వ్యతిక్రమము కానుపించలేదు. నానా

విధములైన సమస్యలను ఎదుర్కొనవలసివచ్చెను. గాంధి గారి జీవితము విచిత్ర ఆవర్తములలో పడిపోయెను.

ప్రథమమున దేశములోని జాతికలహములు ఆయన జీవితమునం దొక ఆవర్తమును సృష్టించెను. గాంధిగారు ఇంగ్లాండు పోవుటచే ఆయన జాతిభ్రష్టుడని కొందరు తలంచిరి. ఆయన స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చినపిమ్మట సంఘరక్షకులు సచేతనులైరి. ఈసారి వారు రెండుదళములుగా విడిపోయిరి. ఒకదళమువారు గాంధిగారిని కులములో చేర్చుకొనిరి. కాని మరియొకదళమువారు కులములో చేర్చుకొనుటకు వీలులేదని ప్రతిఘటించిరి. గాంధిగారు ఏప్రతివాదమును చేయలేదు. కులములో ఎందులకు చేర్చుకో లేదని ఆయన ఏవాదప్రతివాదములను చేయలేదు. తీర్పునకు విరుద్ధముగా ఆయన హైకోర్టులో ఏఅప్పీలును, చేయలేదు. నిష్క్రియత్వమువలన ఉత్తమఫలితమే ఫలించెను. ఆయన మౌనభావమువలన ధర్మరక్షకుల తర్జనగర్జనలు వాటిఅంతట అవే ఉపశమించెను. గాంధిగారు గృహస్థుడాయెను.

ప్రథమమున ఆయన గృహమందున్న పిల్లలవిద్యావిషయముతో శ్రద్ధ వహించెను. తనకుమారునకు నాలుగు సంవత్సరములు వయస్సు. అన్నగారికి ఒకకుమారుడుండెను. ఈయిద్దరితో గాంధిగారు ఒకస్కూలును ఆరంభించిరి. విద్యలలో వ్యాయామచర్చ ప్రధానస్థానము నాక్రమించెను. ఆహారవిషయములోకూడ సంస్కరణ మారంభ మాయెను.

దైనిక ఆహారముతో ఓటుమీలు, కోకో కలుపబడెను. స్వదేశపాత్రలకు బదులు చైనాకప్పులు డిష్షులు వాడబడుచుండెను. గృహమందున్న వారందరును కోటుపంట్లాములు ధరించియుండునట్లు ఏర్పాట్లు గావించిరి.

గాంధిగారుచేసిన యీమార్పువలన నూతనత్వము ప్రవర్తింపబడినను, వ్యయము ఎక్కువగుచుండెను. గాంధిగారు స్వదేశమునకు తిరిగివచ్చినపిమ్మట ప్రథమమున రాజకోటలో బ్యారిస్టరీ ఉద్యోగములో చేరుట కారంభించెను. కాని అంతగా పేరు సంపాదించ లేకుండెను. యౌవనకాలములో ఆయన అత్యంతలజ్జాశీలప్రకృతి గలవాడై యుండెను. అందువలన ప్లీడరువృత్తిలో ఎక్కువ పేరు సంపాదించలేకపోయెను. అదిగాక గృహములో ఆంగ్లరీతినీతులు ప్రవర్తింపబడుటచే వ్యయము అధిక మాయెను. ఆకారణముచేత స్నేహితులసలహాల ననుసరించి ఆయన బొంబాయిలో బ్యారిస్టరీచేయుటకై వచ్చెను. ఒకటి రెండు కేసులుకూడ ఆయన చేతిలోకి వచ్చెను. కాని కోర్టులో జరుగు అన్యాయమునకు ఆయన హృదయము విచారగ్రస్త మగుచుండెను. కేసులు సమకూర్చుటకు మధ్యవర్తులకు ఆయన లంచములు ఇచ్చుట కంగీకరించలేదు. అన్యాయమునకు, అసత్యమునకు విరుద్ధముగా విప్లవము ఆరంభించెను. డబ్బువచ్చినను, రాకపోయినను అన్యాయము, అసత్యముల మార్గమున నడువనని

ఆయన దృఢసంకల్పము గావించుకొనెను. సత్యాగ్రహికి సత్యముయెడల, న్యాయముయెడల విశేషనిష్ఠ గలిగెను.

క్లీడరువృత్తివలన సంపాదనకు యిబ్బంది కలుగుచుండుటచేత ధనార్జనకు వేరుమార్గము అవలంబించ ప్రయత్నించుచుండెను. ఉపాధ్యాయవృత్తిలో ఆయనకు ఎల్లపుడు గౌరవ ముండెను. ఈసమయములో ఒకసుయోగముకూడ లభించెను. ఒక ఉన్నతఆంగ్లవిద్యాలయములో ఉపాధ్యాయ పదవికి ఆయన దరఖాస్తు పంపియుండెను. కాని గ్రాడుయేటు కాదని ఆయనదరఖాస్తు అంగీకరింపబడలేదు.

ఈసారి నిరాశాంధకారము ఆయనకు నలువైపుల వ్యాపించుచుండెను. కాని గాంధిజీ నిరుత్సాహము చెందలేదు.

జ్యోతి ని వె ద కు ట

కుటుంబజీవితములో సంగ్రామము నారంభించి నిరాశాంధకారములో గాంధిజీ ఆవరింపబడుచుండెను. ఇంతలో ఆయనయందొక ఆలోకరేఖ గాన్పించెను. ఆయనజీవితములో ఆయన కొకదుర్లభఫలము లభించెను.

దక్షిణాఫ్రికాలో దాదా అబ్దుల్లా అను పేరుతో ఒక ప్రసిద్ధవ్యాపారస్థుడుండెను. దక్షిణఆఫ్రికాలో ఆయనకు

గొప్పవర్తక ముండెను. ఆయనగారికి ఒక కేసుసందర్భములో ఆఫ్రికాపోవుటకు మంచిసుయోగము లభించెను. గాంధిజీ యీ ఆహ్వానమును అంగీకరించి నెటాలుకు పోయిరి. అచ్చటికి చేరిన వెంటనే భారతీయులకు ఆదేశములో గౌరవము లేదని గ్రహించెను. తక్షణమే రవీంద్రునివలె ఆయన హృదయములో యీనినాదము ధ్వనించెను.

"అన్యాయము చేయువారును, అన్యాయమును సహించువారును ఇరువురును నీతిరస్కారముచేయ సమానముగా దహింపబడుచున్నారు."

ఇంతకాలము ఆయన లక్ష్మిని పొందుటకు ప్రయత్నించుచుండిరి. ఈసారి ఆయన అన్యాయముతో సంగ్రామము చేయుటకు మొదలుపెట్టిరి.

ఆఫ్రికాకు చేరి గాంధిగారు కోర్టువ్యవహారములలో కూడ నచికేతవలె సత్యమును వెదకుటకొరకు సంకల్పించుకొని యుండిరి. ప్లీడరువృత్తి ఆయనజీవితములో అప్రధానమైనదిగా నుండెను. ఆఫ్రికాలోకూడ అప్రధానముగా నుండెను. ఏమహావ్రతమును సాధన చేయుటకై విశ్వవిధాత ఆయనను యీలోకమునకు పంపియుండిరో ఆవ్రతము కొరకే ఆయన తనజీవితమును సమర్పించిరి. ఆయన బైబిలు, కొరాను, గీత, ఉపనిషత్తులు మొదలగు ధర్మగ్రంథములను నూతనసాధకునివలె అత్యంతనిష్ఠతో పఠించుచుండెను. ఇంతకుపూర్వమున ఆయన ఆగ్రంథములతో పరిచయము కలిగి

యుండిరి. కాని వానిలోనుండి సత్యజ్యోతి ప్రకాశించి ఆయన అంతరజగత్తును ఆలోకితము చేయజాలక పోయెను. ఈసారి ఆఫ్రికాప్రవాసకాలములో ఆగ్రంథముల నన్నిటిని పఠించు టచే ఆయనకు సత్యదర్శనము జన్మించెను. అప్పుడు జిజ్ఞాసు వగు గాంధికి నిద్రలేదు. నిశీథ దీపాలోకమువద్ద ఆయన శాస్త్రగ్రంథములను మథించుచుండెను. టాలస్టాయి, రస్కిన్ మ్యాక్సుమూలరు, వివేకానందుని సందేశములు పఠించుచుం డిరి. క్రమముగా ఆయన సాధన సఫలీకృత మగుచుండెను. ఆయన దేహపరిశ్రమకుగల గౌరవము, హింసాద్వేషముల భయంకరరూపము, ప్రేమలోని అజేయశక్తిని గ్రహించిరి. గాంధిగారిజీవితములో అహింసా నీతి అవిర్భూత మాయెను.

గాంధిజీ ఆఫ్రికాలో నున్నప్పుడు అహింసా నీతి విక సించుచుండెను. అన్యాయముతో, అవిచారములతో సంగ్రా మముకూడ యీఆఫ్రికాలోనే ఆరంభ మాయెను.

సంగ్రామ సూచన

నెటాలుకు చేరిన వెంటనే గాంధిగారు భారతీయుల అవమానకరమైన పరిస్థితులను గ్రహించెను. వ్యాజ్యము

విషయములో కోర్టుకు వచ్చినప్పుడు కూడ ఆయన దానిని గ్రహించెను.

అబ్దుల్లాశేఠు తనప్లీడరుగారి ప్రక్కనే గాంధిగారికి కూడా ఒక ఆసనమును స్థిరపరచి యుంచిరి. గాంధిగారు వచ్చి ఆయాసనముపై కూరుచుండిరి. ఆయన దొరగారి దుస్తులను ధరించి యుండిరి. కాని తలపైన భారతీయ పాగా యుండెను. ఆదుస్తులతో కోర్టుకువచ్చి కూరుచున్న వెంటనే కోర్టుమునసబుగారిదృష్టి ఆయనపై బడెను. ఆయన తల పాగాను తొలగించమని మునసబుగారు గాంధిగారికి ఆజ్ఞాపించిరి.

భారతీయులు కోర్టులో ప్రవేశించవలసివచ్చినచో తమతలపాగాలను తొలగించవలెనని ఒకనియమ ముండెను. మహమ్మదీయుల దుస్తులు ధరించి యుండినచో తలపాగాతోనే కోర్టులో ప్రవేశించుచుండువారు. కాని ఇతరదుస్తులతో ప్రవేశించువారు తలపాగా తీసియే ప్రవేశించవలసి యుండెడిది. గాంధిజీ మహమ్మదీయులదుస్తులను ధరించి యుండకపోవుటచే తలపాగా తొలగించి ప్రవేశించమని గాంధిగారికి చెప్పిరి.

తలపాగా ధరించి కోర్టులో ప్రవేశించుట అవమానకరముగా నున్నదని తలంచి దొరగారిటోపీ ధరించుటకే సంకల్పించుకొనిరి. కాని అబ్దుల్లా శేఠుగారిసలహావలన ఆసంకల్పమును విసర్జించెను. అబ్దుల్లాశేఠుగారిట్లు నుడివెను— "ఈ

విధముగా యిట్టిఅవమానమును సహించుట అనాచారము నకు ఆశ్రయమిచ్చుటయే యగును.” ఆమాట గాంధిగారి మనస్సున దృఢముగా నాటుకొనెను. ఆయన అబ్దుల్లాశేఠు గారికి గలదేశప్రేమను దర్శించి విముగ్ధులైరి. ఆయనహృద యాంతరాళమునందును గౌరవభావ ముదయించెను. భారతీయులగౌరవమును గురించి ఆయన సచేతను డాయెను. కోర్టులో జరిగిన యీఅన్యాయనియమమును గురించిన వార్త వార్తాపత్రికలలో ప్రకటించిరి. తలపాగాతో కోర్టులో ప్రవేశించినందువలన ఏమాత్రము అన్యాయము లేదనికూడ ఆవార్తాపత్రికలోనే ప్రకటించెను.

దీనివలన నాలుగువైపుల కొంత ఆందోళనము బయలు దేరెను.

ఆఫ్రికాలో భారతీయులు కూలీలుగా పరిగణింప బడు చున్నారు. గాంధీజీ భారతీయతలపాగా పెట్టుకొనుటచేత కూలీ బ్యారిస్టరు అని పేరుపొందిరి. వార్తాపత్రికలలో కోర్టు నియమమునకు ప్రతికూలముగా ప్రకటన చేయుటచేత వార్తా పత్రికల సంపాదకీయములో ఆయననుగురించి “అవాంఛిత ఆగంతుకుడని” వ్రాయబడెను.

ఆఫ్రికాలో భారతీయులదుర్దశకు అంతము లేకుండెను, వారి అవస్థ బానిసలకంటె అధమముగా నుండెను. వారు మార్గమున కిరుప్రక్కల నున్న “ఫుట్‌పాత్” మీద నడచు టకు వీలులేదు. సెకండుక్లాసు చార్జియిచ్చి టిక్కెట్టు కొన్నను

సెకండుక్లాసు పెట్టెలో ప్రయాణము చేయుటకు వీలులేదు. కోర్టులలో భారతీయులకు న్యాయము జరిగెడిది కాదు. దుర్భరమైన కార్యభారము, పోలీసులు విధించు గౌరవహీనమైన నియమములు, బాహ్యముగా జనసమూహమును బాధించుట, లించింగు చేయుట— మొదలగు ఉత్పీడనములు, అత్యాచారములు ఎన్నియో భారతీయులపై బడుచుండెడివి. ఆఫ్రికా వాసులగు భారతీయుల దుఃఖమును, దురవస్థలను చూచి గాంధిగా రత్యంతవిచారగ్రస్తులైరి. ఇట్టిసమయములో ప్రిటోరియా అను స్థానమునుండి ఆయనకు పిలుపు వచ్చెను.

వృద్ధియగుచున్న అవమానములు

అబ్దుల్లా శేఠుగారివద్దనుండి వ్యాజ్యవివరములన్నియు తెలుసుకొని అనతికాలములోనే గాంధిగారు నెటాలునుండి ప్రిటోరియాకు పయన మయ్యెను. ఆయనకొరకు ఫస్టుక్లాసు టికెట్టు కొనబడెను.

సరియైన సమయమునకు రైలు బయలుదేరెను. గాంధిజీ ఫస్టుక్లాసు ప్రయాణికుడు. రాత్రి 9 గంటలవేళకు నెటాలురాజధానియగు మరిజ్‌బర్గుకు రైలు చేరెను. ఈ సమయములో కొందరు శ్వేతకాయులు రైలులో ప్రవేశించి

గాంధిగారిని ఎగాదిగా చూచి నెమ్మదిగా దిగిపోయిరి. కొన్ని నిమిషములతరువాత వారు ఒక రైలు ఉద్యోగస్థుని వెంట పెట్టుకుని గాంధిగారిపెట్టెలో ప్రవేశించిరి. ఆయన దిగిరమ్మని గాంధిగారితో చెప్పెను, మూడవశ్రేణి పెట్టెలో కూర్చొమని ఆదేశించెను.

నాకు ఫస్టుక్లాసు టికెట్టు ఉన్నదని గాంధిగారు చెప్పిరి. కాని ఈజవాబుతో రైలు ఉద్యోగి సంతుష్టి చెంద లేదు. గాంధిగారిని మంచితనముతో దిగిపొమ్మని చెప్పెను. దిగి మూడవశ్రేణిపెట్టెలోకి పోనియెడల సిపాయిని పిలిచి బలవంతముగా దింపించబడుదురు అని భయపెట్టెను.

గాంధిగారు భయపడువారు కారు. అన్యాయమును సహించి స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా దిగి పోవుటకు అంగీకరించ లేదు. సిపాయి వచ్చి ఆయనను దింపి వేయవలెను.

ఆఫ్రికావాసులగు శ్వేతకాయులు భారతీయులనోటి నుండి యిట్టిజవాబును ఎన్నడును వినియుండలేదు. భారతీయులు అన్యాయమును, అవిచారమును నిశ్శబ్దముగా సహించి నారు. శ్వేతజాతీయుల ఆదేశములను మన్నించెడివారు. చిరకాలమునుండి చూచినది యీవిషయమే. కాని ఆనాడు గాంధిగారి నోటినుండి యిట్టివాక్యమును వినుటచే వారి ఆశ్చర్యమునకు మేర లేకుండెను. ఉద్యోగి క్రోధాంధుడై నిజముగా సిపాయిని పిలిపించెను. సిపాయి వచ్చి గాంధిగారిని

బలవంతముగా క్రిందికి దించివేసెను. సామానులన్నియు లాగి ప్లాటుఫారముమీద పారవైచిరి.

అవమానముచేత గాంధిగారి దేహమంతయు ఉడికి పోయెను.

అప్పుడు చలికాలము. భయంకరమైన చలిగా యుండుటచేత ఆయన స్టేషనులోని విశ్రాంతిగదిలోనికి పోయి కూరుచుండెను. ఎక్కువ పొద్దుపోయినకొలది చలి అధికమగుచుండెను. అత్యధికమైన చలిచేత గాంధిగారి దేహము ముద్ద అయిపోవు చుండెను.

గాంధిగారు విశ్రాంతిగదిలో కూర్చుని స్వదేశమునకు పోయెదనని తలంచుకొనెను. కాని మరుక్షణమునందే 'లేదు, వీలులేదు. అట్లు జరుగుటకు వీలులేదు' అని భావించెను. ఈ అవమానభారమును తలపై వేసుకుని స్వదేశమునకు తిరిగి పోయిన యెడల, ఆఫ్రికా దేశమంతటను వ్యాపించియున్న అసత్యఅనాచారములు, అవిచారములు ఏవిధమునను తొలగి పోజాలవు. అన్యాయమునకు, అవిచారములకు, అవమానమునకు ప్రతీకారము చేయవలెనని దృఢసంకల్పు డాయెను.

హృదయమం దిటుల ప్రతిజ్ఞ చేసికొనిరి. సాధ్యమైన యెడల వర్ణవిద్వేషముల యీదుర్నీతినిసమూలముగా ఛేదింపవలయును. సంగ్రామము చేయ గాంధిజీ తనహృదయమును దృఢతరము చేసెను.

గాంధీజీ యింకను ప్రిటోరియామార్గమునందే యుండెను. అవమానము, తిరస్కారము యిప్పుడే ఆరంభమాయెను.

*స్టేషను వెయిటింగ్‌రూములో కూరుచుని రాత్రి గడపెను. ఉదయము కాగానే విశేషవివరములతో అబ్దుల్లాశేటుగారికి తంతి పంపించిరి. అబ్దుల్లాశేటుగారి మధ్యవర్తిత్వముచేత గాంధిగారు భద్రముగా సంచరించుటకు యేర్పాట్లుగావింపబడెను. ఉదయమునుండియే మరిజ్‌వర్గులోనున్న భారతీయులందరును గాంధిగారికి స్వాగత మిచ్చుటకు సమావేశమైరి. వారు ఇంతకుపూర్వమే అబ్దుల్లాశేటుగారినుండి గాంధిగారి రాకవిషయమును తెలుసుకొనిరి. గాంధిగారిదర్శనము చేసుకుని వారు ఆయనకు జరిగిన అవమానమును గురించి విని యిట్లు నుడివిరి. ఇట్టి శతసహస్ర అవమానముల, అత్యాచారముల హృదయవిదారకమైన సంఘటనలు మా జీవనగ్రంథముల ప్రతిపుటయందును లిఖితమైయున్నవి. రైలుబండిలో మాకొరకు మూడవశ్రేణి పెట్టెయే నియమింపబడినది.

ఆమాటలు గాంధిగారికి శృతికఠోరముగా నుండెను. బహువత్సరములనుండి భారతీయులు ఇట్టి అన్యాయవ్యవస్థలను నిర్విచారముగా ఎట్లు శిరసావహింప గలిగిరా యని విస్మయ మొందెను. పరాధీనతయందున్న నికృష్టతకు వ్యథిత హృదయులైరి.

రాత్రి ప్రిటోరియా పోవు రైలు ఉండెను. పగలంతయు మరిజ్‌వర్గులో గడపి రాత్రివేళ గాంధిగారు ఆరైలులో పయనమైరి. ఈసారి ముందుగానే ఆయనకొరకు స్థానము నియమితమై యుండెను. ఆయన మరుచటిరోజున నిరాపదగా చార్లస్ పట్టణమునకు చేరుకొనిరి.

చార్లస్ పట్టణమునుండి గాంధిగారు జోహాన్సుబర్గుకు పోవలసియుండెను. ఈమార్గములో రైలుబండి లేదు. ఈ మార్గములో 'సిగరమ్' అను గుర్రపుబండి యుండెను. సిగరమ్‌లో ప్రయాణికులు రెండు వరుసలుగా కూర్చుందురు. పైన డ్రైవరు, కండక్టరు కూరుచుందురు. గాంధిజీ భారతీయుడు — అందువలన బండిలోపల ఆయనకు స్థానము లభించ లేదు. ఆయన డ్రైవరు ప్రక్కనే కూరుచుండెను. కండక్టరు లోపల కూరుచుండెను.

కాని దీనివలనకూడ ఆయనకు అవమానము చాల లేదు. బండికొంతదూరము పోయినపిమ్మట చాలకునివద్ద నుండి ఒక నారగుడ్డముక్కను అడిగి తీసుకుని కండక్టరు దానిని కాళ్ళు తుడుచుకొనుపీచుపై పరిచి దానిపైన గాంధి గారిని కూరుచుండమని చెప్పెను. కండక్టరు సిగరెట్టుత్రాగ తలంచెను. ఆతడు చాలకునిప్రక్కనే కూరుచుని గాంధిగారికి యిట్టి అవమానకరమైన యేర్పాటుచేసెను.

గాంధిజీ దీనిని తిరస్కరించెను. ఈఅన్యాయ ఆదేశ మును నిశ్శబ్దముగా శిరసా వహించలేనని చెప్పెను. అందు

వలన కండక్టరు ఆయనను తీవ్రముగా నిందించి పైనపడి కొట్టెను.

నిందలను, దెబ్బలను సహించి గాంధిజీ స్టంటర్టనుకు చేరెను. ఇచ్చట సిగ్రమ్ మార్చుకొనవలసియుండెను. ఇచ్చటనుండి గాంధిగారు జోహాన్సుబర్గుకు చేరిరి.

గాంధిజీ అపరిచితమైన యీపట్టణమున ప్రవేశించి పరిచితుల నెవ్వరిని గాంచలేకపోయెను. వంటరిగానే హోటలులో ప్రవేశించెను. కాని భారతీయకూలి యని ఆయనకు అచ్చట ఆశ్రయము లభించలేదు. మహమ్మద్ కాసిమ్ ఆలి అనుపేరు గల ఒకభారతీయుని అడ్రసు గాంధిగారివద్ద నుండెను. ఆయన అచ్చటికి పోయి ఆయనఆతిథ్యము నర్థించెను. ఇచ్చట ఆయనకు ఏలోటు కలుగలేదు.

ఇచ్చటినుండి ప్రిటోరియాకు పోవలయును. జోహాన్సుబర్గునుండి ప్రిటోరియా 37 మైళ్ళు. ఈమార్గము రైలులో ప్రయాణము చేయవలసియుండెను. ఇచ్చట భారతీయులకు ప్రథమశ్రేణిటికెట్టు విక్రయించరని గాంధిజీ అనేకసార్లు వినియుండెను. ఆయన స్టేషనుమాష్టరుగారి వద్దకు పోయి ప్రథమశ్రేణిటిక్కెట్టుకొరకు ప్రార్థించెను. ఆయన ప్రథమశ్రేణి టికెట్టు పొందవచ్చును. కాని దారిలో గార్డు ఏస్టేషనులోనైనా దించివేసి మూడవశ్రేణిపెట్టెలో ఎక్కించవచ్చునని గాంధిజీ స్టేషనుకు చేరుకొనిన పిమ్మట వినెను.

అయినను గాంధిజీ ప్రథమ శ్రేణి టికెట్టు కొని ప్రథమ శ్రేణీపెట్టెలోనే ప్రయాణము సల్పుచుండిరి. దారిలో గార్డు ఆయన టిక్కెట్టుచూడ కోరెను. ఆయనటికెట్టు చూపించెను. ఇది ప్రథమశ్రేణీ టికెట్టె అయినను నల్లవారు ప్రథమ శ్రేణీలో ప్రియాణము చేయుటకు వారికి అధికారము లేదు. ఆయన మూడవతరగతిపెట్టెలోనే ప్రయాణము చేయవలె నని గార్డు నుడివెను.

రైలులో గాంధిగారితో ప్రియాణము చేయుచున్న ఆంగ్లేయుడు ఒకరు ఉండెను. ఆయన యీవ్యవహారములో కలుగజేసుకొని పరిష్కారము చేసిరి. నీవు చేయుచున్నది చాలా అన్యాయమని గార్డును గద్దించెను. ఆయనకు ప్రథమ శ్రేణి టిక్కెట్టు ఉండగా తృతీయ శ్రేణికి ఎందుకు పోవల యును ? అని నుడివెను.

ఆయనమాట విని ముఖము మాడ్చుకొని 'మంచిది. మీరు కూలీతో ప్రియాణము చేయతలంచినచో చేయండి. నాఅభ్యంతరము లేదు' అని గార్డు నుడివెను.

ఈవిధముగా గాంధిగారు అవమానమును, అత్యాచారములను భరించి నెటాలునుండి ప్రిటోరియాకు చేరెను. కాని ఆయన అవమానములను, అత్యాచారములను సహించినకొలది ప్రతీకారము చేయవలెనని ఆయన దృఢసంకల్పుడయ్యెను.

స్వాతంత్ర్యసంగ్రామ ప్రథమశంఖారావము.

అవమానముల అత్యాచారముల భారమును శిరమున వహించి గాంధిజీ ప్రిటోరియాకు చేరిరి. ఈప్రిటోరియాయందే గాంధిజీ స్వాతంత్రసంగ్రామ ప్రథమశంఖారావము మోగ్రయించబడెను. ప్రిటోరియా ట్రాన్స్వాల్ రాజ్యాంతర్గతమైనది. ఇచ్చటి భారతీయులపై గావింపబడు అవమానకర అత్యాచారములు గాంధిగారిని వ్యాకులపరిచెను. భారతీయుల హీనభావముకూడ ఆయనకు క్లేశమును కలిగించెను. ఆఫ్రికాలోని మూఢ, మూక, మ్లాన భారతీయులకు భాషాజ్ఞానము కలిగించుటకై ఆయన ఉద్యమశీలు డాయెను. వారి హృదయాంతరాళములలో ఆశాజ్యోతిని వెలిగించుటకు గాంధిగారికి ప్రబల ఆకాంక్ష ఉదయించెను.

ట్రాన్స్వాలులో ఉన్న భారతీయకూలీలు, వ్యాపారస్తులు అనేకులు విద్యావిహీనులు; సర్కారువారిచేతులలో వారికి కలిగే అవమానమునకు మేరలేదు. 'ఫుట్పాత్' పైన నడచినను వారు సమాధానము చెప్పవలసినదే. వారు ఫుట్పాత్ పైన నడచుటకు వీలులేదు. ఫుట్పాత్ క్రిందనే నడువవలసి యుండెను.

భారతీయులకు జరుగుచున్న అవమానము యింతటితో ఆగలేదు. రాత్రి 9 గం॥ల తరువాత ఏ భారతీయు

డును ప్రిటోరియాదారులలో నడువరాదు. ఒకనియమిత స్థానములోనే గృహములను నిర్మించుకొని భారతీయులు ఉండువారు. ఆస్థానమును దాటి ఇతరస్థలములలో గృహములను నిర్మించుకొనువారిపై జరుగు అవమానమునకు అంతు వుండదు.

ఇంత అవమానము, ఇన్ని అత్యాచారములు భారతీయులు సహించుచున్నారే కాని వారు ఏకముగా సంఘబద్ధమగుట లేదని గాంధిగారు కనిపెట్టెను. అన్యాయమునకు ప్రతీకారము చేయ వారు నిశ్చేష్టులైయున్నారు. అత్యాచారములను, అవమానమును, అన్యాయమును సహించుట భారతీయులకు అలవాటైపోయినది. ఒకరికి అవమానము కలిగినచో మరియొకరు సిగ్గుపడుట లేదు.

ఈవిచ్ఛిన్నమైయున్న శక్తిని కేంద్రీకృతము చేయవలెనని గాంధిగారు గ్రహించెను. దక్షిణ ఆఫ్రికా భారతీయులను సమ్మిళితము గావించి వారిశక్తిని మేల్కొల్పవలయును.

ఆఫ్రికాభారతీయులలో శేఠ్తైయబహాజి మహమ్మద్‌గారికి విశేష పేరుప్రఖ్యాతు లుండెను. గాంధిజీ ఆయన మనస్సునందున్న విషయములను స్పష్టముగా ఆయనకు తెలియజేసెను. భారతీయులు అనుభవించుచున్న అవమాన అత్యాచారములను గురించి గాంధిజీ ఒకసభలో ఉపన్యసింపవలయునని తీర్మానింపబడెను.

మహమ్మద్ హాజియుసబ్ గారి గృహములో భారతీయులు సమావేశమైరి. భారతీయుల అవమాన అత్యాచారములను గురించి హృదయవిదారకభాషలో గాంధిజీ శ్రోతలకు క్రమముగా తెలియజేసెను. ఇది నాప్రథమ ఉపన్యాసమని గాంధిజీ నుడివెను. కాని ఈప్రథమఉపన్యాసమువలన గాంధిజీ భారతీయుల హృదయములలో రగుల్కొల్పిన అగ్ని ఆర్పుటకు వీలులేదని దీపశిఖవలె దేదీప్యమానరూపముదాల్చి భారతీయులను తమగౌరవరక్షణకొరకు సంసిద్ధులనుగా చేసెను. భారతీయులు అనుభవించుచున్న అవమానము, అత్యాచారములను గురించి ఉపన్యాసములో విపులముగా స్పష్టీకరించి వాటి విషయములో వారి దృష్టిని ఆకర్షించెను. దీనికి ప్రతీకారము జేయదలంచినచో ఒకసంఘమును ఏర్పాటు చేయవలెనని గాంధిజీ నుడివెను. అవమానముల ప్రతీకారమునకు సంఘీభావ ఆవశ్యకతను గురించి తెలియజేసెను. హిందు, ముసల్మాన్, పార్శి, క్రైస్తవ, గుజరాటి, మరాఠి, సింధి, సూరటి మొదలగు భేదములు వర్జింపవలయునని కోరెను. సర్వవిధములైన సంకుచితభావములను విడనాడి ఐకమత్యముతో ఏకము కానియెడల అత్యాచారులకు ప్రతికూలము నిలువబడుటకు సాధ్యము కాదని ఆనాడు ఆయన స్పష్టముగా స్వదేశీయులకు తెలియజేసెను. జీవితకాలమంతయు ఆయన యీసందేశమునే ప్రచారము చేసిరి. ఆఫ్రికాలో భారతీయులను

ఏఐక్యతామహామంత్రముచేత దీక్షాబద్ధులనుగా చేయ గోరెనో, ఆమహామంత్రముచేతనే భారతీయులనుసహా దీక్షాబద్ధులనుగా గావించి భారతభూమిని ఐక్యతాబద్ధ మహా భారతముగా నొనర్ప సాధన చేసిరి.

ఆనాడు అంధకారాచ్ఛన్నమైన మహాదేశమగు ఆఫ్రికాలో గాంధిజీ ఏదీపశిఖను వెలిగించెనో దానివలన అచ్చట భారతీయుల అంతర్లోకము ఆలోకితమాయెను. వారికి ఆత్మ గౌరవజ్ఞానము ఉదయించెను. ఉపన్యాసమువలన విశేషఫలితము కనుపించెను. ఆయన అనుభవించిన ఆవేదనము నిష్ఫలము కాలేదు.

రామచంద్రుని పాదస్పర్శచే పాషాణరూపిణియగు అహల్య ప్రాణమయియై విరాజిల్లెను. గాంధిజీ సందేశము వలన జడరూపులగు భారతీయులకు చైతన్యము ఉదయించెను. మోహబంధనములు భిన్నమయ్యెను. అవమానమును అవమానముగా గ్రహించుటకు శక్తిశాలురైరి. అందరును సంఘబద్ధభావముతో గాంధిజీనేతృత్వమున అవమాన అత్యాచారముల ప్రతీకారముకొరకు జాగరూకులైరి. బహువత్సరముల నిష్క్రియత్వమునకు అవసానదశ ఏతెంచెను. అన్యాయములతో, అత్యాచారములతో, అవిచారములతో సంగ్రామము చేయుటకే శంఖారావము మ్రోయింపబడెను.

గాంధిగారు రైల్వేఅధికారులతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచుండిరి. రైలులో ప్రయాణముచేయు భారతీయులు సహించుచున్న అత్యాచారములవిషయములో వారి దృష్టి నాకర్షించి తన్నివారణార్థమై తగుచర్య గైకొనమని వారిని కోరియుండిరి. దీనివలన పరిపాలకుల ఆక్రోశము కొంత ఉపశమించెను. మంచిదుస్తులు ధరించినయెడల భారతీయులుకూడ ప్రథమ, ద్వితీయశ్రేణి పెట్టెలలో ప్రయాణము చేయవచ్చునని రైల్వేఅధికారులు తెలియజేసిరి.

కాని ఇంకను మరియొక యిబ్బంది కలదు. మంచి దుస్తులా కాదా అనేవిషయమును నిర్ణయించునది స్టేషను మాష్టరు. ధరించినవ్యక్తికి మంచివిగా తోచినను స్టేషను మాష్టరుకు చెడుగుగా తోచినచో ఆయనను ప్రథమ, ద్వితీయశ్రేణులలో ప్రయాణము చేయనియ్యరు.

గాంధిగారు చేయుచున్న ప్రయత్నములవలన ఆయన ప్రిటోరియాలోనేగాక ఆఫ్రికాభారతీయులలోకూడ పరిచితులైరి. ఆయన అచ్చటి భారతీయులను, భారతీయులు ఆయనను గ్రహించిరి. ఈసమయములోనే ప్రిటోరియాలోని బ్రిటిషుఏజంటుతో పరిచయము కలిగెను. ఆయనకు భారతీయులపై సానుభూతి ఉన్నటుల గ్రహించెను. దక్షిణాఫ్రికా ఆరంజి ఫ్రీస్టేట్ తాలూకు భారతీయులను అచ్చటినుండి నిర్దయతో తొలగించుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవని ఏజంటుగారిద్వారానే గాంధిజీ తెలుసుకొనెను. ఒకశాస

నము గావించి తద్ద్వారా అచ్చటిభారతీయుల నందరిని తరిమి వేయుటకు ప్రతిపాదన చేయబడినది. కేవలము హోటలులో పనిచేయువారు, కూలీలు, ఈశాసనమునుండి మినహాయింప బడినారు. కారణమేమనగా, వారిసహాయము లేకుండా శ్వేత జాతివారు బ్రతుకజాలరు. అనేకవత్సరములనుండి తమరక్త మును ధారపోసి వ్యాపారమును అభివృద్ధిచేసుకొనిన భారతీయ వ్యాపారస్తులకు నామమాత్రలాభమునిచ్చి వారిని పంపివేయుచుండిరి. భారతీయవ్యాపారస్తులు విన్నపములను గావించుకొనిరి. కాని వారిక్షీణస్వరములు గర్వాంధులు నిర్దయులునైన అత్యాచారులకర్ణేంద్రియములలో ప్రవేశించ లేదు.

1885–86 వ సంవత్సరము. ఆసమయములో ఆఫ్రికా లోని ట్రాన్స్వాల్ రాజ్యములో ఒకశాసనము స్యాసుచేసి ప్రవేశపెట్టిరి. తద్ద్వారా భారతీయులను అవమానపరచుట ఇనుమడింప జేయువిధానమే అవలంబింప బడెను. ప్రతి భారతీయుడును ట్రాన్స్వాల్ రాజ్యములో ప్రవేశరుసుము క్రింద మూడుపౌనులు పన్ను యివ్వవలయునని యీశాసన ముద్వారా నిర్ణయింపబడెను. వారు నియమితఆవరణములో మాత్రమే గృహములను నిర్మించుకుని వాసము చేయవలయు ననికూడ స్థిరము చేయబడెను. ఫుట్పాత్ పైన నడచుట అపరాధముగా పరిగణింపవలయును. రాత్రి 9 గంటలకు తరువాత లైసెన్సు లేకుండా బయటికి వచ్చినచో వారు

బందిఖానాలో నుంచబడుదురు. ఆబందిఖానాలో ఉండగలిగిన వారే అచ్చట ఉంచబడుదు. ఇతరులు రాజ్యము విడిచి వేరుస్థలములకు వెడలిపోవచ్చును.

ఫుట్‌పాత్ పై నడచువిషయమునుగురించి గాంధిగారు అత్యంత క్లేశకరమైన అనుభవమును సంపాదించిరి. ఆయన ప్రతిరోజు ప్రెసిడెంటువీథిలో ఒకమయిదానమునకు షికారు పోవుచుండువారు. ఈమయిదానములోనే ప్రెసిడెంటు కూ్రగరుగారి గృహముండెను. గృహాసమక్షమున సిపాయి తిరుగుచుండును. సిపాయిప్రక్కనే గాంధిజీ ప్రతిరోజు ఫుట్‌ పాత్ పైన వచ్చుచు పోవుచు నుండిరి. సిపాయిలు ఆయనను ఏమియు అనేవారు కారు. కాని అప్పుడప్పుడు సిపాయిలు మారుచుండురు. ఒకరోజున సిపాయి హఠాత్తుగా వచ్చి గాంధిజీని ఒకత్రోపు త్రోసి, కాళ్ళతో తన్ని రోడ్డుపైన పడవైచెను.

మిస్టర్ కోట్సు అప్పుడామార్గమున గుర్రముపై నెక్కి పోవుచుండెను. ఆయన యీసంఘటన చూచి సిపాయి మీద ఫిర్యాదు చేయుమనియు, గాంధిగారికి అనుకూలముగా సాక్ష్యము నిచ్చెదననియు ఆయన నుడివెను. కాని గాంధిజీ ఫిర్యాదు చేయనిష్టపడలేదు. మిస్టర్‌కోట్సు మధ్యవర్తిత్వమున వ్యవహారము పరిష్కరింపబడెను. సిపాయి క్షమాపణ కోరుకొనెను.

ఈసంఘటన జరిగినపిమ్మట భారతీయులపై గాంధి గారి సానుభూతి అధికతర మాయెను. భారతీయులు యింత

కాలము సహించుచున్న అవమాన అత్యాచారములను గురించిన వివరములను మాత్రమే వినియుండిరి. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షముగా తనకే అనుభవము కలిగియుండుటచేత దానిప్రతీకారముకొరకు బద్ధపరికరు డయ్యెను.

ఇంతలో దాదా అబ్దుల్లా వ్యాజ్యమువిషయములో నిరంతరపరిశ్రమ గావించుచుండెను. పరిశ్రమకు ఫలితము లభించెను. వ్యాజ్యములో జయము లభించెను.

నెటాల్ ఇండియన్ కాంగ్రెసు స్థాపన.

గాంధిగారి ఆఫ్రికావాసము ఒకసంవత్సరము పూర్తి కావచ్చినది. ఆదేశమునకు పోయిన ఉద్దేశము కూడ నెరవేరెను. ఆయన ప్రిటోరియానుండి డర్బాన్‌కు తిరిగివచ్చెను. అచ్చటినుండి భారత దేశమునకు తిరిగి వచ్చుటకు సిద్ధపడిరి. కాని ఇట్టిసమయములో "భారతీయుల ఓటు అధికారము" అనుశీర్షికతో అచ్చటివార్తాపత్రికలలో ప్రకటింపబడిన విజ్ఞప్తిని గాంధిజీ చూచెను. నెటాలు వ్యవస్థాపకసభలో భారతీయులకు ఉన్న ఓటు అధికారము రద్దయి పోవునని ఆవార్తాపత్రికను చదివి గ్రహించెను. దక్షిణాఫ్రికాలో భారతీయులకు ఏవిధమైన అధికారము లేదు. ఈశాసనముకూడా ప్యాసు

అయినచో అంత్యచిహ్నముకూడా విలుప్తమగును. దీనిని ప్రతిఘటించు ఉద్దేశముతో గాంధిజీ తనప్రయాణమును ఆపు జేసికొనిరి. ఆఫ్రికాలోని భారతీయులు ఆయనను తిరిగి రానీయలేదు. గాంధిజీ ఆఫ్రికాభారతీయులతో నొకకార్యనిర్వాహకసంఘమును నెలకొల్పిరి. అత్యాచారములకు విరుద్ధముగా యీసంఘము భారతీయులకు కార్యక్రమమును నిర్ణయించుననికూడ యేర్పాటు చేయబడెను.

ఇంతలో "భారతీయుల ఓటు అధికారము" ను గురించిన శాసనవిషయమై రెండవసారి ఆలోచన జరిగిపోయెను. భారతీయులు ఆశాసనమునకు విరుద్ధముగా తమ అభ్యంతరమును తెలియజేయునప్పుడు భారతీయులు నిజముగా ఓటు అధికారమునుండి తొలగింపబడుటకు అర్హులను విషయము కూడా సభలో ఆలోచింపబడినది. కాని ఆబిల్లువిషయమై భారతీయులకు ఇంతవరకు ఏమియు తెలియలేదు. అభ్యంతరమును తెలుపుటెట్లు ? గాంధిజీ ఆవిషయము నందరికిని తెలియజేసి దానిని ప్రతిఘటించుటకును, సంగ్రామము చేయుటకును ప్రబోధము కలిగించిరి.

నేటాలువ్యవస్థాపకసభాధ్యక్షునకు తంతి పంపబడెను. బిల్లువిషయమై ఆలోచన కొంతకాలము ఆపుచేయమని కోరిరి. రెండురోజులవరకు ఆపు చేయబడునని జవాబు వచ్చెను. బిల్లుకు విరుద్ధముగా ఒక నివేదనపత్రము రచింప

బడెను, భారతీయుల సంతకములతో శాసనసభకు పంప
బడెను.

కాని బిల్లు శాసనముగా చేయబడెను. దుర్బలుల క్షీణస్వరము నెటాలులోని వ్యవస్థాపకసభపై ప్రభావము విస్తరింపజాలకపోయెను.

అయినను భారతీయులలో నూతనజీవితము, నూతన చైతన్యము, ఉదయించెను. గాంధిగారి నేతృత్వమువలన ఆనాడు భారతీయసాంప్రదాయములన్నియు ఒకటియనియు, అవిభక్తమనియు భారతీయులు గ్రహించిరి. ఐకమత్యగౌరవము నిలుపుటకును, దానిని భారతీయులలో ప్రచారము చేయుటకును గాంధిజీ సమస్తజీవితమును ధారపోసెను. ఆఫ్రికాలో యీ ఐకమత్య ప్రభావమును, సంఘబద్ధశక్తిప్రభావమును ఆయన ప్రత్యక్షముగా దర్శించినారు. సంఘటింపచేసినారు. ఆఫ్రికాలో గాంధిజీ జీవనవీణ ఏస్వరముతో మోగ్రయించబడెనో ఆగంభీరస్వరముతోనే జీవితకాలమంతయు మ్రోయించబడెను.

వాణిజ్య అధికారముకొరకు ఎట్లు సంగ్రామము చేయవలయునో, రాజనైతిక అధికారముకొరకు కూడ అట్లే సంగ్రామము చేయవలయునని అచ్చటిభారతీయులందరును గ్రహించిరి.

అప్పుడు ఆఫ్రికాలో లార్డురిప్పన్ మంత్రిగా యుండిరి. ప్రతికూలవిజ్ఞప్తి భారతీయుల రాజనైతిక అధికారము

కొరకు తమవాంఛ ఆయనకు తెలియచేయబడెను. గాంధి గారు అత్యంతశ్రమ కోర్చి ఆవిజ్ఞప్తిని తయారుచేసిరి. సంతకములు చేయించుటకు స్వేచ్ఛాసేవకులు విశేషశ్రద్ధ వహించిరి. ఒక నెలరోజులు గడచినపిమ్మట పదివేలమంది చేత సంతకములు చేయించి లార్డురిపన్ వద్దకు పంపబడెను.

ప్రస్తుతము గాంధిగారి కార్యము నెరవేరినది. ఆయన భారతీయులలో సకల రాజకీయాధికారముకొరకు ఏచైతన్యతరంగములు ఉప్పొంగునట్లు చేసెనో ఆతరంగ ములు మహావేగముతో సర్వవిధములైన ఆటంకములను తొలగించుకొని ప్రవహించుటకు ఆవశ్యకమైన శక్తిసామర్థ్య ములను సంపాదించుకొనుచున్నవని గాంధిజీ గ్రహించి ఆయన భారతదేశమునకు తిరిగి రాగోరెను. కాని బంధు బాంధవులు ఆయనను విడిచిపెట్టలేదు. బిల్లుకు ప్రతికూల ముగా భారతీయులలో ఏమహోద్రేకప్రవాహము ప్రవ హించుచుండెనో దానిప్రవాహమునకు ఆటంకము కలుగ కుండా చూచుటకు గాంధిగారిని కొంతకాలము వరకు ఆఫ్రికాలో ఉండమని అచ్చటిభారతీయులు వేడుకొనిరి.

గాంధీజీ స్వదేశమునకు వచ్చుసంకల్పమును పరిత్య జించెను. గాంధీజీ ఆఫ్రికాలో ఉన్నంతకాలము ఆయన ఖర్చునిమిత్తము సంవత్సరమునకు 300 లు పౌండ్లు యిచ్చు నట్లు సంఘమువారు తీర్మానించుకొనిరి. కాని గాంధీజీ

యీసహాయమును స్వీకరింపలేదు. ఆయన నెటాలులో ప్లీడరుపని సాగించిరి.

కాని ప్లీడరుపని ఆయనజీవితములో ఎప్పుడును అప్రధానముగానే యుండెను. నిర్మాణకార్యక్రమమునందే ఆయన తనజీవితమును సమర్పించుకొనెను. దక్షిణఆఫ్రికా భారతీయులలో ప్రజ్వరిల్లిన స్వాతంత్ర్యహోమానలములో ఆహుతి నర్పించి అది ఆరిపోకుండునట్లు ప్రయత్నించుచుండిరి. ఆఫ్రికావాసులగు భారతీయులను సంఘబద్ధము గావించి ఒక శాశ్వతప్రతిష్ఠానముగా నొనర్చుట ఆవశ్యకమని గుర్తెరింగి 1894 మే22వ తేదీన "నెటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు" ను స్థాపించిరి.

ఆఫ్రికాలో జన్మించిన వారిసేవ చేయుటయే యీకాంగ్రెసు ఉద్దేశములలో నొకటి. కాంగ్రెసులో వివిధసమస్యలనుగురించి ఉపన్యాసములు జరుగుచుండెడివి. దీనితో ప్రచారవిభాగమని మరియొకటి యుండెను. ఇంగ్లాండు లోను, భారతదేశములోను దక్షిణాఫ్రికాభారతీయుల దుఃఖకష్టముల ప్రకృతవిషయములను తెలియచేయుటకు ప్రచారకార్యముకూడ ఆరంభించబడెను. గాంధిజీ భారతీయుల దుఃఖకష్టములు దుర్దశలనుగురించి రెండుగ్రంథములను రచించి యుండిరి. మొదటిది— 'దక్షిణఆఫ్రికాలోని ప్రతి ఆంగ్లేయునకు నివేదనము.' ఈరెండవది— 'భారతీయుల ఓటు అధికారమును గురించి నివేదన.' ఈరెండుపుస్తకములు

విశేషముగా ప్రచార మాయెను. విశేషఫలితముకూడ లభించెను. నెటాలుభారతీయుల వృత్తాంతములను అందరును తెలుసుకొనిరి. భారతీయుల ఓటు అధికారముకూడ ప్రమాణములతో ప్రచారము చేయబడెను. గాంధిజీ తన కార్యములకు నిర్దిష్టప్రణాళికను యీకాంగ్రెసు స్థాపించిన పిమ్మటనే గ్రహింపగలిగిరి. నియమితకల్పనాప్రభావముచేత గాంధీజీ యిప్పటినుండి భారతీయులకొరకు సంగ్రామమును ఆరంభించిరి.

ద రి ద్ర నా రా య ణ సే వ.

దీనులసేవ చేయుసంకల్పము గాంధిగారికి యౌవనము నందే కలిగెను. వారిసేవ చేయుటకు అవకాశముకూడ ఆయనకు కలిగెను.

అచ్చట నున్నభారతీయు లందరును నూతనముగా నిర్మింపబడిన "నెటాల్ ఇండియన్ నేషనల్ కాంగ్రెసు"లో సభ్యులుగా చేరిరి. కాని అచ్చటిభారతీయకూలీలును, షరతులకు లోబడిన భారతీయశ్రమికులును అప్పటికింకను ఆసభలో సభ్యులుగా చేరలేదు. దరిద్రశ్రమికులను కాంగ్రెసులో సభ్య

లనుగా చేయవలసిన సమయ మేతెంచినది. వారిసేవ, సహాయములకొరకు కాంగ్రెసు సంసిద్ధ మాయెను.

ఒకనాడు ఒకసంఘటన సంభవించెను. ఒకరోజున ఒకమద్రాసు శ్రమికుడు గాంధిగారి సమక్షమునకు వచ్చి తలపాగా తీసి నిలువబడెను. ఆతనిదుస్తులు చిరిగిపోయి యుండెను. దారిద్ర్యముచేత ఆతడు శుష్కించి యుండెను. ఆతని దేహము కంపించుచుండెను. నోటినుండి ఎడతెగక రక్తము స్రవించుచుండెను. ముందు పండ్లు రెండున్ను విరిగిపోయి యుండెను.

ఆతడు పరతులకు అంగీకరించిన వ్యక్తి, తలపాగా తీసి చేతిలో పెట్టుకుని గాంధిగారిసమక్షమున నిలువబడెను.

తలపాగా తీసి చేతిలో పట్టుకుని నిలువబడియుండుట చూచి తలపాగా పెట్టుకోమని గాంధిజీ నుడివెను. కాని ఆ వ్యక్తి తలపాగా పెట్టుకొనుటకు ఇష్టపడలేదు. గాంధిజీ మరల ఆతనికి అభయ మిచ్చెను. ఆతడు అత్యంతసందేహముతో తలపాగా ధరించెను. తలపాగా ధరించుటచే ఆతని వర్చస్సు, నేత్రములు ఆనందముతో ఉజ్జ్వలరూపముదాల్చి యున్నటుల గాంధిగారు కనిపెట్టెను. ఇంత ఆనందము దేనివలన లభించెనని గాంధిగారు ఆశ్చర్య మొందిరి. అసామాన్యమైన శ్రమికునకుకూడ గౌరవ మున్నదనియు, ఆ గౌరవమును ఇతరులు అంగీకరింతురనియు, ఆతనినికూడ యితరులు గౌరవింతురనియు, అనువిషయములు ఆతడు యింతకుపూర్వము

ఊహించనైనా లేదు. దొరగారిసమక్షమున నిలువబడియున్న ప్పుడు తలపాగా తీసియే నిలువబడి యుండవలయునని ఆతడు ఆఫ్రికాలో వసించుటచేత గ్రహించెను. గాంధిగారు దొర గారు కాదు అని ఆత డెరుగును. కాని గొరవార్తలను కార ణముచేతనే ఆతడు తలపాగా తీసి ఆయనసమక్షమున నిలువ బడియుండెను. కాని గాంధిగారు ఆతనిసందేహమును తొల గించెను. ఆయన ఆజ్ఞానుసారముగా ఆతడు తలపాగా ధరించి ఆతనివిషాదగాధను వివరించెను.

ఆతనిపేరు బాలసుందరమని తెలియవచ్చెను. ఆత డొకగోరాఅధీనమునం దుండి పని చేయువాడు. ఏకారణము చేతనో యజమాని ఆతనిపై కోపగించి పిచ్చివానివలె ఆతనిని కొట్టి యీవిధముగా ఆఘూతపరిచెను.

గాంధిగారిమనస్సు సానుభూతితో పరిపూర్ణమాయెను. ఆయన డాక్టరు సర్టిఫికేటు తీసుకొనెను. అది తీసుకుని వెళ్ళి మేజిస్ట్రేటుతో మాట్లాడెను. మేజిస్ట్రేటు గోరాపై కోప గించి ఆతనికి సమనులు పంపమని ఆజ్ఞాపించెను.

అత్యాచారియగు గోరా యజమానినుండి బాలసుంద రమును తప్పించుటకు గాంధిగారు ఉద్దేశించిరి. ఆతనికి సమను చేయించు ఉద్దేశము ఆయనకు లేకుండెను. కాని షరతులచే బంధింపబడిన శ్రమికులను తప్పించుట అంత సహజమైన విష యముకాదని ఆయన ఆలోచించి చూచెను. సాధారణ కూలీ లకును, షరతులకు లోబడినశ్రమికులకును చాలాపభేదము

దము కలదు. నియమబద్ధశ్రమికులను పనినుండి ఎవరేని తొలగించినయెడల ఆతడు అపరాధి యగును. అందువలన ఆతడు జైలులోకూడ ఉండవలసి వచ్చును. ఇది దాసత్వము నకు నామాంతరముమాత్రమే. ఎట్లయినను బాలసుందర మును విడిపించుటకే గాంధిగారు ప్రయత్నము చేసిరి. ఆతని యజమానికి శిక్ష వేయించుటకు ఇచ్ఛగింపలేదు. ఆయన ప్రయత్నము సఫలీకృత మయ్యెను. బాలసుందరము గాంధి గారిసహాయముతో విముక్తి చెంది మరియొక యజమానివద్ద పని చేయుటకు ఆరంభించెను.

అనంతరము నియమబద్ధశ్రమికులు నాలుగువైపుల నుండి గాంధిగారిని చుట్టుకొనిరి. వారు ఆయనను తమకు పరమస్నేహితులని భావించిరి.

ఈసంఘటన జరిగిన కొంతకాలమునకు గాంధిగారి పేరుప్రతిష్ఠలు శతగుణముల పెరిగిపోయెను. తిరస్కృత నిపీ డిత దరిద్రులును, అసహాయులును అయిన జాతీయులతరఫున కూడ సంగ్రామము చేయుటకు ఒకవ్యక్తివున్నారని గ్రహించి ఆనందించిరి.

ఘనీభవించుచున్న విరోధము.

1860 వ సంవత్సరము. అప్పుడు నెటాలులో చెరుకుపంట విశేషముగా పండుచుండెను. కాని లాభపరిమాణమును అభివృద్ధిచేయుటకు శ్వేతజాతివారికి శ్రిమికులు అవసర మయ్యెను. అందువలన దరిద్రపీడితభారతదేశము, భారతీయశ్రిమికులవిషయము వారికి స్మరణకు వచ్చెను. నెటాలువాసులగు శ్వేతాంగులు భారతసర్కారువారికి ఉత్తరములు వ్రాసి అనేకమంది భారతీయశ్రిమికులను నెటాలుకు తీసుకుని పోవుటకు అనుమతి సంపాదించిరి. శ్రిమికులు 5 సంవత్సరముల షరతుతో నెటాలుకు రావలెనని చెప్పిరి. ఆషరతుకాలము పూర్తిఅయినపిమ్మట వారు స్వతంత్రు లగుదురు. వారు యిచ్ఛగించినయెడల నెటాలులో భూమి క్రయముచేసి స్వతంత్రులుగా వాసము చేయవచ్చును.

షరతు పూర్తిఅయినపిమ్మట భారతీయశ్రిమికులు కృషికార్యముల విశేషధనమును గడించుచుండిరి. వారు విశేషముగా కూరగాయలను పండించుచుండిరి. భారతదేశము నుండి నూతనబీజములను తెప్పించి ప్రవర్తింప చేయుచుండిరి. భారతదేశమునుండి మామిడిపండ్లుకూడా తెప్పించి ప్రవర్తింప చేయుచుండిరి. వారు ఫలముల,

కూరల వ్యాపారము చేయుటకుకూడా ఆరంభించిరి. వ్యాపారమువలన లాభము కలుగుచున్న విషయము భారత దేశమునకుకూడ తెలిసెను. భారత దేశమునుండి పోయివున్న శ్రమికుల వెనుక వ్యాపారస్తులుకూడ అచ్చటికి పోయి చేరిరి.

దీనివలన శ్వేతాంగులు ఆశ్చర్యమొందిరి. భారతీయులవ్యాపారబుద్ధిని లాభపరిమాణమును చూచి వారు చకితులైరి. నియమబద్ధభారతీయశ్రమికులు స్వతంత్రముగా కృషికులవలె ఆఫ్రికాలో నుండగోరినచో శ్వేతాంగులకు ఎట్టి అభ్యంతరము లేదు. కాని భారతీయులు వారివ్యాపార లాభములలో భాగము పంచుకొనుట శ్వేతాంగులకు అసహనీయముగా యుండెను.

తత్ఫలితముగా శ్వేతాంగులకు. భారతీయులకు విరోధ మేర్పడెను. భారతీయులకు గలఓటు అధికారమును రద్దుపరచి, నియమబద్ధశ్రమికులపై పన్ను ప్రయోగించి యీవిరోధమునకు ఆకార మీయబడెను. 1894 వ సంవత్సరములో ఒక శాసనము చేయబడెను— నియమిత శ్రమికులు 5 సంవత్సరముల షరతుఅనంతరము భారత దేశమునకు తిరిగి పోయినచో ఉత్తమము. లేనియెడల శ్రమికుడుగా నుండుటకు మరియొక షరతు నేర్పాటు చేయవలసియున్నది. లేదా వారు సంవత్సరమునకు మనిషి ఒకటికి 25 పౌండ్లు పన్ను చెల్లించవలసియుండును. ఇది

దరిద్రులపై అన్యాయ అత్యాచార మనుటకు సందేహము లేదు! కాని స్వార్థాంధులు చిరకాలమునుండి దరిద్రులపై యిట్టిఅత్యాచారములనే చేయుచున్నారు.

గాంధీజీ తనదళబలముతో దీనికి విరుద్ధముగా ప్రచండ ఆందోళనమును ఆరంభించెను. లార్డు ఎలిన్ ఆనాడు భారత దేశములో గవర్నల్ జనరల్‌గా ఉండెను. భారతీయులపై యిట్టిఅత్యాచారములను ఆయనకూడ సమర్థించలేదు. అందువలన పన్ను 25 పౌండ్లునుండి 3 పౌండ్లుకు తగ్గింపబడెను.

పన్ను తగ్గింపబడినంతమాత్రమున గాంధీజీ సంతోషించలేదు. భారతీయులు పన్ను ఎందుకు యివ్వవలయునో ఆయనకు అర్థమగుటలేదు. ఈపన్ను యిచ్చు నీతియే అన్యాయమైనదని ఆయన తలంచెను. ఆకారణముచేత యీదుర్నీతికి విరుద్ధముగా ఆయన సంగ్రామమును సాగింప తలంచెను.

పన్ను లేకుండా చేయు సంకల్పముతో నెటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు గాంధిజీనేతృత్వముతో ఏఆందోళనము ఆరంభించెనో అది నెరవేరువరకు కాంగ్రెసు ఆఆందోళనమును త్యజింపలేదు. ఇదియే 'కరెంగె ఇయా మరెంగె' అనగా మంత్రసాధన లేక మరణము.

అన్యాయముగా విధించిన పన్ను తొలగించుటకు ఆరంభమైన ఆందోళనము సార్థకపడుటకు 20 సంవత్సర

ములు పట్టెను. దానిలో కేవలము నెటాలుయేగాక దక్షిణాఫ్రికాభారతీయులందరును పాల్గొనిరి. మహామాన్యుడగు గోఖలేకూడ ఆందోళనములో పాల్గొనెను. గాంధిగారి యీఆందోళనము అహింస నీతిద్వారానే నడుపబడెను. ఈఆందోళనములో భారతీయులు జరిమానాలు, బెత్తపు దెబ్బలు, కారావాసములు భరింపవలసివచ్చెను. అనేకులు తుపాకిగుళ్ళదెబ్బలచే ప్రాణములను పోగొట్టుకొనవలసి వచ్చెను. అప్పుడు గాంధిగారు ఆఫ్రికాభారతీయులను నడపించిరి. కర్తవ్యబుద్ధిచే ప్రబోధితులను గావించిరి. సత్యాగ్రహతాత్పర్యమును తెలియజేసి ఆఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహభారతీయులను కర్తవ్యములతో ప్రోత్సాహపరచెను.

భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చుట.

మూడు సంవత్సరములు ఆఫ్రికాదేశములో వసించి 1896 సం॥రములో గాంధిజీ భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చెను. పరివారముతో మరల ఆఫ్రికాకు పోవనుద్దేశించి యుండెను. దక్షిణఆఫ్రికాలో ఆయన దీర్ఘకాల ముండవలయునని ఆయన గ్రహించెను. అన్యాయఅత్యాచారములను ప్రతిఘటించుటకును, ప్రతీకారము చేయుటకును, ప్రజాసేవ

కొరకును, ఆఫ్రికాయం దాయనయుండు టత్యంతావశ్యకమై యుండెను. మూడుపౌండ్లపన్ను యింకను రద్దు చేయ బడలేదు. దానిని రద్దుచేయించుటకు ఏఆందోళనమును ఆయన ఆరంభించెనో దానిని సక్రమమార్గమున పెట్టుటకు అభిలషించుచుండిరి. ఆఅన్యాయపుపన్ను భారము తగ్గిపోవు వరకు ఆయనకు మనశ్శాంతి లేకుండెను.

భారత దేశమునకు తిరిగి వచ్చినను గాంధిజీ ఆఫ్రికా సమస్యలలోనే మునిగి యుండిరి. ఆయన భారతీయుల దురవస్థలను గురించియే ఆందోళనము చేయుచుండిరి. దక్షి ణాఫ్రికాలోని ఆనాటిపరిస్థితులను గురించియే 'ఆకుపచ్చ పుస్తకమును' రచించెను.

ఈసమయములో బొంబాయిలో ఒకభయంకర వ్యాధి ఆరంభ మాయెను. నలువైపుల భయోద్రేకములు. గాంధిగారు అప్పుడు రాజకోటలో నుండిరి. రాజక్కోటలో కూడ యీవ్యాధి వ్యాపించునేమో యనుభయముచేత ఆరోగ్యరక్షణకు ఒకసంఘము ఏర్పాటు చేయబడెను. గాంధిజీ స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా యీ సేవాదళములో చేరెను. ఆయన తట్టీలను చూచు భారము వహించెను. తనదళబలముతో నాలుగువైపుల అత్యంతపరిశ్రమ చేయుచు తిరుగుచుండెను.

సేవాకార్యము చేయుచున్నప్పుడు అస్పృశ్యుల బస్తీలకుకూడ పోవలసివచ్చెను. కాని దీనికి అందరును తమ అయిష్టతను ప్రదర్శించిరి.

ఎవని గృహములో పాదము పెట్టినంతమాత్రమున నే దేహము అపవిత్ర మగునో అట్టివారితట్టీలను పరీక్షించుట అసంభవమైన విషయముగా అందరికిని తోచెను. స్వేచ్ఛా సేవకులు గాంధిగారితో పనిచేయుటకు యిష్టపడలేదు.

గాంధిగారు ఒంటరిగానే ప్రయాణమైరి. సేవా వృత్తిలో అస్పృశ్యతకు స్థానము లేదు అని నుడివెను. గాంధిగారి ఆదర్శములవలన ఒకరియందు పరివర్తనము గాన్పించెను. ఆయన గాంధిగారితో బయలుదేరెను. ఈఒక్కరిసహాయముతోనే ఆయన కర్తవ్యకార్యములను నెరవేర్చెను.

దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయులనుగురించి భారత దేశమున ప్రబోధితము చేయుటకు సభాసమితులను ఏర్పాటు చేయుటకుకూడ గాంధిజీయే పూనుకోవలసివచ్చెను. సర్ ఫిరోజసా సహాయముతో ఒకసభ యేర్పాటు చేయబడెను. గాంధిగారు ఉపన్యాస మిచ్చిరి. ప్రభుత్వవిలాసులగు శ్వేత కాయులు వ్యాపారస్తులహస్తములలో నిరపరాధులగు కొందరు భారతీయులు ఆఫ్రికాలో ఎట్టి అవర్ణనీయమగు అవమానములను భరించుచున్నారని వచ్చిన వారందరును గ్రహించిరి.

మద్రాసులోకూడ గాంధిగారు ఉపన్యాసములనిచ్చిరి. బాలసుందరంవంటి శతసహస్రవ్యక్తులు పీడింపబడుచున్నట్లు

స్థానావస్థలలో నున్నట్లు విని మద్రాసువారుకూడ వారిపరిస్థితులనుగురించి ప్రత్యక్షఅనుభవమును సంపాదించిరి.

ఈవిధముగా ఆందోళనమార్గము గాంధిగారికి సులభమగుచుండెను. ఇంతలో గాంధిగారిని ఆఫ్రికాకు రమ్మని టెలిగ్రామ్ వచ్చెను.

గాంధిగారు కాలవిలంబనము చేయక ఆఫ్రికాకు బయలుదేరెను. మార్గములో నెటాలు చేరుటకు ముందు మహత్తరమైన తుఫాను వీచెను. ఆయన దక్షిణఆఫ్రికాకు చేరినపిమ్మట ఎదుర్కొనవలసివచ్చిన తుఫానుకు ముందు సూచనగా యీతుఫాను ఉండెను.

ఆ ఫ్రి కా లో

గాంధిజీ భారతదేశమునకు వచ్చినపిమ్మట దక్షిణాఫ్రికావిషయమై ఏప్రచారకార్యము ఆరంభించెనో దాని వికృతమైన అతిరంజితమైన వివరములు ఆఫ్రికాకు చేరెను. ఆయన నెటాలువాసులగు శ్వేతజాతివారిని భారతదేశములో తీవ్రముగా నిందించినట్లును, నెటాలును భారతదేశీయులచేత నింపివేయుటకు భారతీయులను ఓడలనిండా నింపుకొని వచ్చుచున్నారనియు, ఆదేశీయులు వినియుండిరి.

తత్ఫలితముగా ఆఫ్రికాదేశ శ్వేతకాయులు గాంధిగారిపై అత్యంత క్రోధోద్రిక్తులై యుండిరి. అందువలన ఆయన ఓడనుండి దిగీ దిగకముందే శ్వేతకాయులు గాంధిగారిని చుట్టివేసిరి. ఈఆక్రమణవలన గాంధిగారు దారుణముగా దెబ్బలు తినిరి. ఆయనపై ఇటుకలు విసరబడెను. ఆయన ఏదోవిధముగా ఒకయింటి ఇనుపకమ్ములను పట్టుకొని నిలువబడియుండిరి. కఠినాత్ములగు శ్వేతజాతివారు అప్పటికిని తృప్తి చెందలేదు. సౌభాగ్యవశమున గాంధిగారు నెటాలు పోలీసు సూపరింటెం డెంటుగారిసహాయమువల్లను, ఆయనభార్యగారిసహాయము వల్లను రక్షింపబడిరి.

ఆరోజులలో మి ! చేంబర్లేన్ ఇంగ్లాండులో ప్రధాన మంత్రిగా నుండిరి. గాంధిజీయెడల ఇంగ్లీషువారు గావించిన అత్యాచారములనుగురించి విని న్యాయవిచారణ జరపమని తంతి పంపించెను. గాంధిగారు కోరినయెడల నేరస్తులకు విరుద్ధముగా ఫిర్యాదు చేయవచ్చునని ఆదేశము పంపించెను. ఆఫ్రికాఅధికారులు యీావిషయములలో ఆయనకు సహా యము చేయుదురు.

గాంధిజీ అత్యాచారులను కొందరిని గుర్తుపట్ట గలి గెను. ఆయనకోరినయెడల న్యాయశాసనసహాయముతో వారికి శిక్ష జరుగునట్లు చేయగలరు. కాని ఆయన అహింస నీతిద్వారా తనజీవితమును నడపుకొనెను. అహింసనీతి నను

సరించి ఆయన నేరస్థులను క్షమించెను. ఆయన ఎవరి విషయములోను ఫిర్యాదు చేయలేదు.

నేరస్తులను మన్నించుటకును, వారు గావించిన అన్యాయములకు ప్రతివిధానము గావించకుండుటకును తగిన సాహసము, బుద్ధి యీశ్వరుడు ఆయనకు యావనకాలము నందే ప్రసాదించియుండెను. నెటాలులో జరిగిన యీ సంఘటనవలన ఆవిషయము స్పష్టముగా ప్రకటితమైనది.

నేరస్తులవిషయములోగాని, అత్యాచారుల విషయములోగాని ఆయన మనస్సునం దెన్నడును క్రోధము వహించి యుండలేదు. వారిఅజ్ఞానమునకు సంకుచితత్వమునకు విచారమునే ప్రకటించియుండిరి. ఈసారికూడ అట్లే చేసియుండిరి.

అత్యాచారులకు విరుద్ధముగా పిర్యాదు చేయుటకు అంగీకరింపకపోవుటచే ఉత్తమఫలితమే ఫలించెను. దీని వలన శ్వేతజాతివారు తమప్రవర్తనకు సిగ్గుపడిరి. వార్తా పత్రికలుకూడ గాంధిగారు నిర్దోషియని ప్రకటించెను, అత్యాచారులను నిందించెను.

తత్ఫలితముగా గాంధిగారు సత్ఫలమునే పొందగలిగిరి. భారతీయ సాంప్రదాసిద్ధముగా వారిప్రభావ ప్రతిష్ఠలు ఇనుమడించెను. గాంధిగారికార్యములు సహజము లయ్యెను. కాని భారతీయులకుగల యీప్రతిష్ఠను గాంచియు, పట్టుదలతో సంగ్రామము చేయుశక్తిసామర్థ్యము

లను పరికించియు శ్వేతజాతివారు భయమొందిరి. భారతీయుల అధికారమును తగ్గించుటకు నెటాలువ్యవస్థాపకసభలో రెండుశాసనములు ఆమోదించిరి. తత్ఫలితముగా భారతీయుల వ్యాపారమునకు చాలా నష్టము కలిగెను.

ఈశాసనములు ప్యాసగుటచేత గాంధిజీ మరల కాంగ్రెసు, భారతీయులరక్షణకార్యములో తనను సంపూర్ణముగా నియమించుకొనెను. ఆరెండుశాసనములు ఆమోదింపబడిన వెంటనే భారతీయులలో మహత్తరమైన చైతన్యము కలిగెను. వారు తమ అధికారము, పరిస్థితులనుగురించి జాగరూకులైరి. వారియందు స్వాతంత్ర్యజ్ఞానము, గౌరవజ్ఞానము, మనుష్యత్వజ్ఞానము క్రమక్రమముగా వారిలో వృద్ధిపొందెను. ఈచైతన్యమునకు మూలమున గాంధిగారి సాధనయే ప్రభలమై యుండెను.

సేవావ్రతము

వివేకానందస్వామిగారి ఉపదేశములు గాంధిగారి హృదయమునకు ప్రబోధము కలిగించినట్లు తోచును. మూర్ఖభారతీయులు, దరిద్రభారతీయులు, చండాలఅస్పృశ్యభారతీ

యులు, కృషిజీవులు నిస్సహాయభారతీయులు. వీరిసేవయందే గాంధిజీ తనజీవితములో చరమచరితార్థతను సంపాదించు కొనిరి. అసహాయులగు మానవసంఘముయొక్క ఔన్న త్యము సుఖశాంతికొరకు ఆయన నిత్యము ప్రబలవ్యాకులత్వ మును అనుభవించెడివారు. వారిసేవలో తనను నియమించు కొనగలిగిన యెడల ధన్యుడనని తలంచువారు.

1896 వ సం॥ములో రాజకోటలోని అస్పృశ్యుల సేవలో ఆయన అగ్రేసరుడై పరమ ఆత్మతృప్తిని పొంద గలిగెనని మన మెరుగుదుము. అనంతరము ఆఫ్రికాకు తిరిగి వచ్చినను సేవచేయు ప్రవృత్తియే ఆయన అంతరమునందు ప్రబలముగా యుండెను.

సేవచేయుటకు తగిన సుయోగముకూడ లభించెను. ఒకరోజున ఒకకుష్ఠురోగి గాంధిగారిగృహమునకు వచ్చెను. ఆయనకు కొంత ఆహారముమాత్రమే యిచ్చి పంపివేయు టకు యిష్టపడలేదు. ఆయన నొకగదియందు ఉంచి ఆయన కుష్ఠువ్రణములను కడిగి సేవచేసెను. పిమ్మట ఆయనను ఆసు పత్రికి పంపివేసిరి.

ఆయనలో ఉదయించిన ప్రబలమైన సేవాప్రవృత్తి సహజముగా అంతరించలేదు. ఆర్తుల పీడితుల శుశ్రూష నియమితప్రకారము చేయు ప్రేరణమును ఆయన అనుభవించు చుండిరి. డాక్టరు బూత్ అనువారి ఆసుపత్రిలో సేవా వ్రతము నవలంబించి సేవచేసి యుండిరి. అచ్చట ఆయన

రోగులకు ఔషధ మిచ్చుచుండువారు. ఇట్టిసేవాకార్యము చేతనే భారతీయులలో ఆయనకు ఘననిబిడస్నేహ మేర్పడెను. సేవానందమువలన హృదయమునందు నిర్మలమగు శాంతిని అనుభవించెడివారు.

గాంధిగారి యీసేవావ్రతము బెత్ లెహేమ్ మహామానవుని విషయము స్మరింప చేయుచుండును. ఏసుక్రీస్తువలెనే కుష్టురోగులసంస్పర్శను తప్పించుకొనక వారిసేవ నిస్సంకోచముగా చేసియుండిరి. దరిద్రులు, పతితులు, అస్పృశ్యులు, అసహాయుల యెడల చూపిన సేవా సానుభూతులే గాంధిగారిని మహామానవునిగా గావించినవి.

గాంధిజీ ఆఫ్రికాప్రవాసకాలములో దరిద్రులయెడల, అత్యాచారితుల ఉత్పీడితులయెడల, రోగక్లిష్టమానవుల యెడల ఆయనకు గంభీరమైన ప్రేమాతిశయములు వెల్లడియయ్యెను. దరిద్రులయెడల సహజమైన గభీరమైన సానుభూతి ప్రథమమున ఆయనలో ఆఫ్రికాలోనే అంకురితమాయెను.

ఆయనజీవితములో ప్రథమమున గభీరమైన సానుభూతి దుర్దశాగ్రస్తులగు, దారిద్ర్యపీడితులగు వారిని అవలంబించియే ప్రకాశించెను. జాతివర్ణవిభేదములు లేక దరిద్రుల యెడల ఆయనకరుణ ప్రవాహములవలె ప్రవహించెడిది. సేవాప్రతముచేతనే ప్రబోధితుడై శ్రమికశిశువులు, స్త్రీల చేత ఎల్లప్పుడు పరివృతుడై యుండువాడు. నియమబద్ధశ్రమి

కులపై ఆయనకుగల ప్రేమ అపారమైనది. ఆర్తమానవులపై ఆయన ప్రేమ అపారమైనది. దారిద్ర్యపీడితుల, నిపీడితులపై గభీరమైన అనుకంప గలిగియుండిరి. మాటలకంటె కార్యములద్వారానే పీడితుల, అసమర్థుల, రోగగ్రస్తుల, అసహాయుల యెడల అపారమైన కారుణ్యమును వ్యక్తీకరించెను.

1899 వ సం॥రలో బోయరుయుద్ధము ఆరంభమైనపుడు గాంధిజీ ఆసమయములో ఇంగ్లీషుసర్కారువారికి సహాయము చేయుటకై దెబ్బలు తినినవారికి సేవాశుశ్రూషలు చేయుటకు ఒకసేవాదళమును తయారుచేసెను. యుద్ధములో దెబ్బలు తినినవారికి సేవచేయుటయే యీసేవాదళముయొక్క ప్రధానోద్దేశము. దానికి గాంధిజీ నేతృత్వము వహించెను.

భారతీయులు ఏ ఆపత్కారసమయములోను సహాయము చేయరనియు, స్వార్థపరత్వమే వారిప్రధానాశయమనియు యింతకుపూర్వము ఆఫ్రికాలోని ఆంగ్లేయుల అభిప్రాయమై యుండెను. కాని బోయరుయుద్ధసమయములో గాంధిగారి నేతృత్వముక్రింద భారతీయుల అక్లాంతసేవాశుశ్రూషలను దర్శించి ఆఫ్రికావాసులగు శ్వేతజాతివారు కూడ భారతీయులసేవాపరాయణత్వమును ప్రశంసించిరి. రాజనీతిక్షేత్రమందు ఆఫ్రికాలో గాంధిగారికి విరోధులై యున్నవారుకూడ ఆసేవాపరాయణతను గాంచి ముగ్ధులైరి. భారతీయుల కీర్తికూడ యినుమడించెను.

1904 వ సంవత్సరములో జోహాన్సుబర్గులో దారుణమైన ప్లేగు ఆరంభమాయెను. ఆసమయములోకూడ గాంధిజీ అపూర్వత్యాగముతో సేవాకార్యములలో పాల్గొని పనిచేసెను.

ఈసకలకార్యములలో ఆయన కారుణ్యము, నిర్భయము అపూర్వముగా ప్రకాశించెను.

గాంధిగారి నేతృత్వముక్రింద యీసేవాకార్యములో ప్రవేశించిన ఆఫ్రికావాసులగు హిందువులు, ముసలమానులు, పారిశీలు, క్రైస్తవులు, మద్రాసీలు, గుజరాటీలు, సింధీయులు మొదలగువారందరును భారతీయులని ఒక దృఢమైన అనుభూతిద్వారా ప్రబోధితులైరి. దీనిద్వారా ఆయన ఒకవైపున ప్రజాహితమైన కార్యముల ఆదర్శముల ద్వారాను ఐకమత్యమంత్రముద్వారాను, భారతీయులను దీక్షితులనుగా గావించిరి.

నిగ్రహము – త్యాగశీలము.

నిగ్రహము, త్యాగశీలము గాంధిజీజీవితములో మహత్తరగుణములు. ఈనిగ్రహ, త్యాగశీలములను ఆయన ఆఫ్రికావాసకాలమునందే ఆశ్రయించెను. ప్రథమయావ

నమునందు ఆయన భోగమయజీవితమును గడపెను. కాని అది విశేషదినములు నిలువలేదు. మానవుడు యౌవనము నందు ఎట్టిభోగములలో నిమజ్జితుడై యుండగోరునో గాంధిజీ ఆవయస్సులో నుండగనే త్యాగముయొక్కయు, నిగ్రహము యొక్కయు సార్థకతను గ్రహించెను. ఆయన తృషితఆత్మ భోగసుఖములలో నిమజ్జితుడై వ్యాకులపడుచుండెను. ఈ భోగములే జీవితములో పరమ, చరమ సత్యములా కాదా యనుప్రశ్నకూడ ఆయనమనస్సులో ఉదయించెను. సత్యాన్వేషియగు ఋషీశ్వరుని హృదయము సత్యాలోకముచేత ప్రకాశిత మయ్యెను. ఆదివ్యాలోకముచేతనే జీవితములో బ్రహ్మచర్యముయొక్క సార్థకతను, త్యాగముయొక్క ఆవశ్యకతను ఆయన గ్రహించెను.

1906 వ సంవత్సరము. ఏమహామానవుడు జీవితకాలమంతయు సత్యదర్శనముకొరకు ఉన్ముఖుడై యుండెనో యీసమయములో ఆయన పరమ చరమ సత్యమును పొందగలిగెను. ఆయన బ్రహ్మచర్యవ్రతమును స్వీకరించెను. బ్రహ్మచర్యమును సంపూర్ణముగా పాలించుట అనగా బ్రహ్మదర్శనమేనని ఆయన గ్రహించెను. బ్రహ్మదర్శనముకొరకు దేహమును, మనస్సును శుచిగాను శుభ్రముగాను నిర్మలముగాను ఉంచుకొనుటకు సాధన ఆరంభించెను.

ఆయనకు శాస్త్రములు దేనిని ప్రసాదింపలేకపోయెనో బ్రహ్మచర్యము దానిని ప్రసాదించెను. శాస్త్రములను పరి

శీలించినను, వివిధశాస్త్రగ్రంథములు మథించినను ఆయన బ్రహ్మదర్శనమును పొందలేకపోయెను. కాని బ్రహ్మచర్యమువలన ఆయన కోరినవస్తువును పొందగలిగెను.

బ్రహ్మచర్యముద్వారా శరీరమును, బుద్ధిని, ఆత్మను రక్షించుకొనవచ్చునని తలంచిరి. ఈ అనుభూతివలన గాంధిగారికి బ్రహ్మచర్యము కఠినమైన తపశ్చర్యకు బదులుగా ఒక రసపూర్ణవస్తువుగా పరిణమించెను. దీనిద్వారా ఆయన జీవితము నడుపబడుచుండెను. బ్రహ్మచర్యపాలనము ఆరంభించినదిమొదలు ఆయన దానిసౌందర్యమును నిత్యము నూతనముగా దర్శించుచుండెను.

విశేషజాగరూకతతో గాంధిగారు జీవితకాలమంతయు యీబ్రహ్మచర్యపాలనము గావించియుండిరి. బ్రహ్మచర్యపాలనకు సకలేంద్రియములపై నిగ్రహమును రక్షించుకొను ఆవశ్యకతను ఆయన ప్రథమమునందే గ్రహించెను. స్వాదమును జయింప గలిగినయెడల బ్రహ్మచర్యపాలనము సులభమగునని ఆయన గ్రహించెను. ఆకారణముచేత ఆయన శాకాహారమువైపునకు ఆకర్షింపబడెను. బ్రహ్మచారి ఆహారము అల్పముగను, పరిమితముగను, సాధారణముగాను, మసాలాలరహితముగాను, స్వాభావికమైనదిగాను ఉండవలెనని ఆయన తలంచిరి. బ్రహ్మచర్యవ్రతము ఆరంభించినప్పటినుండియు ఆయన శుష్కమైన, తాజాయైన ఫలమూలాదులపై ఆధారపడియుండువారు. బ్రహ్మచర్యపాలనకొరకు

ఆహార ప్రకృతిని, పరిమాణమును ఆయన నియమించుకొనెను. ఉపవాసవ్రతముయొక్క ప్రయోజనమునుకూడ ఆయన యీసమయములోనే తెలుసుకొనిరి.

బ్రహ్మచర్యవ్రతపాలనతో సరళజీవనయాత్ర ప్రణాళికనుకూడ గాంధిగారు కనిపెట్టిరి. స్వావలంబనమాహాత్మ్యమును ఆయన గ్రహించి బాల్యకాలమునందే స్వావలంబి ఆయెను.

ఈబ్రహ్మచారి తనజీవితమును, స్వావలంబిభావమును తనజీవితకాలములో సఫలత్వముతో రక్షించుకొన గలిగిరి.

భారతజాతీయ కాంగ్రెసు.

1900 సంవత్సరము. బోయరుయుద్ధములో కఠినమైన భాగమంతయు 1900 సం॥లో అంతమొందెను. యుద్ధకాలములో ఆహతులైనవారి సేవాకార్యములో గాంధిగారు తత్పరులై యుండిరి. యుద్ధానంతరము ఆకర్తవ్యమునుండి విముక్తుడై స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చు అభిలాషతో ఉండిరి.

స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చువిషయము ఆఫ్రికాలో యున్న బంధుబాంధవులందరికిని ఆయన తెలియజేసెను. ఆఫ్రికాలోయున్న భారతీయులు ఒక షరతుతో గాంధిగారిని

విడిచిపెట్టుటకు అంగీకరించిరి. ఒకసంవత్సరములో గాంధి గారు తిరిగి ఆఫ్రికాకు రావలసిన అవసరమున్నచో తిరిగి రావలెనని కోరిరి. పిమ్మట స్నేహితులవద్ద శలవుగైకొని భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చెను.

భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చిన పిమ్మట గాంధిగారు కొంతకాలము దేశసంచారములో గడపిరి.

1901 వ సంవత్సరము— కలకత్తాలో జాతీయ కాంగ్రెసుసమావేశము జరుగనుండెను. దీనషా ఎదుల్జీ వాచా ఆమహాసభకు అధ్యక్షులు. గాంధిగారు యీవార్త విని ఆకాంగ్రెసుమహాసభలో పాల్గొన సంకల్పించుకొనెను. భారతీయకాంగ్రెసులో ఆఫ్రికావాసులగు భారతీయులకు ఉపకారము చేయువిషయములో విధినిషేధములు, అత్యాచారములు, అన్యాయములవిషయమై తెలియజేసి ఆవిషయములో భారతీయులను జాగరూకులనుగను, కార్యశీలురుగను చేయవలెనని గాంధిగారు ఉద్దేశించిరి.

ఆఫ్రికావాసులను భారతీయులవిషయము కాంగ్రెసులో తెలియజేయుటకై గాంధిజీ రైలుబండిలో ప్రవేశించెను. ఆయన బొంబాయినుండి ఏరైలులో ప్రయాణమాయెనో ఆబండిలోనే ఫిరోజషామెహతా, దీనషాజీ, చిమల్‌లాల్, శీతలబాద్ మొదలైనవారుకూడ ప్రయాణము చేయుచుండిరి.

మార్గములోనే దక్షిణఆఫ్రికాను గురించి వారికి తెలియజేయవలెనని గాంధిగారు స్థిరపరచుకొనిరి.

మధ్య ఒకస్టేషనులో రైలు నిలిచిపోయెను. గాంధిజీ కంపితహృదయముతో సంకుచితభావముతో వారిపెట్టెలో ప్రవేశించెను. ఆఫ్రికాలో భారతీయుల దురవస్థలనుగురించి తెలియజేసెను. భారతీయులపై శ్వేతజాతివారు గావించు చున్న అత్యాచారములకు ప్రతికూలముగా 'ఒకతీర్మానము పెట్టించమని కోరెను.

గాంధిజీమాట విని ఫిరోజషా యిట్లు నుడివెను—

"గాంధి! నీకార్యము నెరవేరదు. నీతీర్మానమును మేము ఆమోదింపచేసెదము. కాని మనదేశములోనే మనకు న్యాయమైనది లభించునా? మనదేశములో మనకర్తృత్వము స్థాపించబడనంతవరకు ఉపనివేశమువలన మనపరిస్థితులు చక్కబడ నేరవు"

గాంధీజీ నిరాశ చెందెను.

కలకత్తాకు చేరుకుని కాంగ్రెసుప్రతినిధులతోపాటు ఆయన రిపన్ కాలేజీలో బసచేసిరి. అచ్చట కొన్నివస్తువులు ఆయననేత్రములకు వికృతముగా కానుపించు చుండెను, అందులో అస్పృశ్యత ఒకటి. ద్రావిడపాక ప్రత్యేకముగా రహస్యస్థలమందుండెను. కాంగ్రెసుసభ్యులలో వర్ణవైషమ్యమును గాంచి ఆయన బాధపడెను. కాంగ్రెసుప్రతినిధులలో యిట్టిఅస్పృశ్యతాభేదనీతిని చూచి ప్రతినిధులను సంపించిన

వారిలో అస్పృశ్యత ఎంత విశేషముగా యుండెనో గ్రహింప గలిగెను.

కాంగ్రెసుప్రతినిధుల వసతిగృహమునకు నాలుగు వైపుల అనారోగ్యకరమైన, అపరిశుభ్రమైన పరిస్థితులు చూచి గాంధిగారు విశేషదుఃఖాక్రాంతులైరి. ఈపరిస్థితులను మార్పించుటకు తీవ్రప్రయత్నములు చేయసాగిరి. ప్రతినిధులవసతిగృహములవద్దనున్నమరుగుదొడ్లను చూచి ఆయన ఆశ్చర్యాన్వితు డయ్యెను. అవి అత్యంత అపరిశుభ్రముగను, అపరిచ్ఛన్నముగను ఉండెను. గాంధీజీ వాటిని స్వేచ్ఛాసేవకులకు చూపించెను. వారు వాటిని శుభ్రము చేయుటకు అంగీకరించలేదు. అప్పుడు గాంధీజీ చీపురు తీసుకొని వాటిని శుభ్రముగా తుడిచెను. రస్కినుఉపదేశము—"ఏసేవాధర్మముగాని కర్తవ్యముగాని ఎప్పుడును నీచమైనది కాజాలదు." ఇది ఆయన హృదయములో గంభీరముగా ముద్రితమై యుండెను. గాంధీజీ ఆసందేశమును తనఆచరణలో మూర్తీభవింప జేసెను. కాంగ్రెసు అధికారులవద్ద సేవగావించు సుయోగమును ఆయన సంపాదించుకొనెను. సామాన్యమైన గుమస్తావలె, భృత్యునివలె సేవచేసి ఆయన తృప్తినిబడసెను.

అనంతరము కాంగ్రెసుసమావేశ మయ్యెను. మండపముయొక్క గంభీరదృశ్యములు, స్వేచ్ఛాసేవకుల పంక్తులు,

వేదికపై రాష్ట్రగురువులు— వీరందరిని దర్శించి గాంధీజీ తన్మయుడాయెను.

ఈమహత్తరసమావేశములో గాంధిగారు ఒకమూల ఎవరికి పట్టనిబిడ్డగా కూరుచుని యుండెను. సంశయము, భయములవలన ఆయనహృదయము ఆందోళనము చెందుచుండెను. ఆయనతీర్మానము ఏమగునో యని భావించుచుండెను. ఎందరో వక్తలు ఎన్నిటినో తీర్మానములను ప్రతిపాదించుచున్నారు. ఆమోదింప చేసుకొనుచున్నారు. ఈశంఖారావములలో నాక్షీణస్వరమును ఎవరు విందురని గాంధీజీ సందేహించుచుండిరి. ఇంతకుపూర్వము ఆయన గోఖలేగారిని దర్శించి యుండిరి. ఆఫ్రికానుగురించిన తీర్మానమువిషయమై ఆయనతో మాట్లాడియుండిరి. తుదకు ఆయన సహాయముతో గాంధిగారితీర్మానము బయటికి వచ్చెను— దానిని అంగీకరించిరి.

ఈసమయములో ఆయనకు గోఖలేగాక ఆచార్య ప్రఫుల్లచంద్రరాయి, లోకమాన్యతిలక్ మొదలగువారితో కూడ పరిచయము కలిగెను. వీరిచారిత్రమాహాత్మ్యము, జ్ఞానము, దేశప్రీతి గాంచి గాంధిగారు విముగ్ధులైరి. వీరి ప్రభావముకూడ గాంధిగారిపై ప్రసరింపబడెను.

ఆఫ్రికాలో భారతీయులపై శాసకులు ప్రతిదినము నూతనవిధినిషేధములను ఆరోపించుచుండిరి. భారతీయులపై అన్యాయాచరణములు, అత్యాచారములు జరుగుచునే యుండెను. ఇట్టిసమయములో మి: చేంబర్ లేన్ ఆఫ్రికాకు వచ్చియుండిరి. దక్షిణాఫ్రికాపరిస్థితులను పరిశీలించుటయే ఆయన యుద్దేశ్యమై యుండెను.

భారతీయుల అభావఅభియోగములను గురించి ఆయనకు సవిస్తరముగా తెలియజేయుటకై గాంధిజీని ఆఫ్రికాకు రమ్మని ఆహ్వానము వచ్చెను.

నెటాలులో గాంధిగారు మి: చేంబర్లేన్ గారిని దర్శించి భారతీయులదురవస్థలవిషయమై ఆయనకు యెరుకపరచిరి. కాని ఈవిధముగా నివేదించుకొనినందువలన అంతగా ఫలితము లభించలేదు. గాంధిజీ నిరాశ చెందెను. ఆఫ్రికాలో మరల నూతనముగా నిర్మాణకార్యక్రమము ఆరంభించవలయునని ఆయన తలంచెను. ట్రాన్స్వాల్ లోకి భారతీయులప్రవేశము నిషేధింపబడెనని ఆయన ఆఫ్రికాకు చేరినపిమ్మట తెలుసుకొనెను. బోయరుయుద్ధమునకు ముందు భారతీయులు యథేచ్ఛగా ట్రాన్స్వాలుకు పోవుచుండువారు. కాని ఆ రోజులు మారిపోయినట్లు గాంధిజీ గ్రహింపగలిగెను. ట్రాన్స్వాలులో ప్రవేశించుటకు భారతీయులైనను, ఆంగ్లేయులై

నను ప్యాసుకొనునట్లు దౌర్జన్యము చేయబడెను. ఆంగ్లేయులు దరఖాస్తు పంపినవెంటనే వారికి ప్యాసు లభించెడిది. కాని భారతీయుల దరఖాస్తులు నిరాకరింపబడెడివి. ప్రిటోరియా లోని వాతావరణముకూడ ఆందోళనకరముగా ఉండెను. 'ఏషియాటిక్ విభజన' భారతీయులను పీడించుటకు ఒక యంత్రస్వరూపముగా నుండెను.

చేంబర్లేన్ గారిని దర్శించి భారతీయుల హీనమైన అవ మానకరమైన పరిస్థితులనుగురించి ఆయనకు తెలియజేయు నిమిత్తము గాంధిజీ ఆఫ్రికావాసులద్వారా ఆహూతులైరి. దానివలన ఎట్టిఫలితము లేకపోవుటచేతను, చేంబర్లేను ఇంగ్లాండుకు తిరిగిపోవుటచేతను గాంధిగారు చాలా సంకట ములో పడిపోయిరి.

ఒకవైపున భారతాభిమానిపై ఆకర్షణ— భారత దేశసేవ చేయవలయునని విశేషముగా ఆకర్షింపబడుచుండిరి. భారతదేశములోని వివిధసమస్యలు ఆయనను విశేషముగా ఆకర్షించుచుండెను. ఆసమస్యల నన్నిటిని పరిష్కారముగావించి భారతదేశబృహత్తరక్షేత్రమునందు సేవచేయుటకై ఆయన మనస్సులో బ్రిబలమైన కోరిక ఉదయించెను. మరియొక వైపున ఆఫ్రికాలోకూడ ఆయన నెరవేర్చవలసిన కార్యము లుండెను. ఆకార్యములనుకూడ ఆయన ఉపేక్షించలేక పోయెను.

ఆఫ్రికాలో భారతీయుల సమక్షమునందున్న ఆపదలను లక్ష్యపెట్టక వెడలిపోయినచో ఆయన విధ్యుక్తధర్మములు అసంపూర్ణముగా ఉండిపోవునని ఆయన భావించెను. ఈకర్తవ్యములను నెరవేర్చుటకు ఆయనహృదయము విశేషముగా పరితపించుచుండెను. ఆఫ్రికాలో ఆసన్న మేఘములు తొలగిపోనంతవరకును, మేఘములద్వారా, తుఫానుద్వారా వారు కొట్టుకొని పోకుండుటకు విశ్వప్రియత్నములు చేయవలసి వచ్చినను, ఈకర్తవ్యములను నెరవేర్చుటకు జీవితకాలమంతయు ఆఫ్రికాలో యుండవలసివచ్చినను ఉండిపోవుటకే సంకల్పించుకొనెను.

ఆఫ్రికాలో భారతీయనాయకులకు ఈవిషయము తెలియజేసెను. ఆఫ్రికాలో భారతీయులసేవ చేయుటకు సంకల్పించుకొని ఆయన ట్రాన్సువాలులో బ్యారిస్టరీ పనిచేయుటకు దరఖాస్తు పంపించిరి. ఆయన దరఖాస్తు నిరాకరింపబడునేమోయని భయపడుచుండిరి. కాని ఆయన భయమునకు కారణమేమియు లేదు. ఆయన సుప్రీమ్‌కోర్టులో ఎటర్నీగా నియమింపబడి జోహాన్సుబర్గులో పని నారంభించెను. ట్రాన్సువాలునందున్న జోహాన్సుబర్గులో అందరికంటె అధికముగా భారతీయులే వసించుచుండిరి. అందువలన ఆయన అచ్చటనే ప్రజాసేవ చేయుటకును, ధనార్జనకును అనుకూలముగా ఉండునని 1903 వ సంవత్సరములో ఉద్యోగము ఆరంభించిరి.

అనంతరము 'ఏషియాటిక్ విభజన' వ్యాప్తి నిరో ధించుటకే రెండుసంవత్సరములు పట్టెను. 'ఏషియాటిక్ విభజనభారతీయులను దేశమునుండి తరిమివేయుటకును పీడించుటకును నూతనమార్గములను కనిపెట్టుచుండిరి. దక్షిణాఫ్రికాలో భారతీయుల ప్రవేశనిషేధమునకును, లేక వారిని బహిష్కరించుటకును ఉత్సాహముతో పనిజరుగుచుండెను. గాంధిజీ దీనిప్రతీకారమునకు దృఢసంకల్పుడాయెను.

ఆఫ్రికాలో ఉన్న భారతదేశమునకు విరుద్ధమైన శాసనములు వర్ణవిద్వేషకమూలకమై యుండెను. భారతీయులు ఓటు నివ్వజాలరు. వారికొరకు నియమింపబడిన గృహస్థలము తప్ప బయట ఎక్కడను స్థలము కొనకూడదు—ఇట్టిశాసన ముండెను. 'ఏషియాటిక్ విభజన' ఈసమయములో యీశాసనములను అక్షరాలా అమలు జరుపుచుండెను.

బోయరుయుద్ధసమయములో గాంధీజీఆదేశానుసారముగా శ్వేతజాతివారికిని, భారతీయులకును జరుగుచున్న యుద్ధము నిలిపివేయబడెను. అప్పుడుభారతీయులు యుద్ధసేవా కార్యములో నిమగ్నులై యుండిరి. అనుకూలముగా ప్రవర్తించి ప్రశంసాభాజనులైరి. కాని యుద్ధము ముగిసిన పిమ్మట భారతీయులకష్టములు తొలగిపోక వృద్ధియగుచుండెను. యుద్ధములో సహాయపడినందుకు ఎట్టిఫలితమును భారతీయులు పొందలేకపోయిరి. పైపెచ్చు ఈసమయ

ము:లో 'ఏషియాటిక్ విభజన' యిట్లు స్పష్టముగా చెప్పు చుండెను- ఇంతకు పూర్వము ట్రాన్స్‌వాల్ సర్కారువారు ఏషియాటిక్‌కు విరుద్ధముగ ఏయే చట్టములను ఆమోదించి యుండిరో అవి అంత కఠినమైనవి కావు. నియమబద్ధమైనవి కూడ కావు. ఆఫ్రికావాసులు ఆసియావాసులను నియమ బద్ధము చేయుటకును, వారిఅధికారములను తగ్గించుటకును, నియమబద్ధమైన కుట్ర జరుగుచుండెను. గాంధిజీ యీవిష యమును గ్రహించెను.

భారతీయుల, ఆసియావాసుల అధికారమును తగ్గిం చుటకు మూలకారణము ఆర్థికమైనది. భారతీయులు యథేచ్ఛగా ట్రాన్సువాలులో ప్రవేశింపగలిగిన యెడల, ఇష్టమున్న స్థానములో వ్యాపారము సాగించుకొనదలచిన యెడల ఇంగ్లీషువ్యాపారస్తులకు విశేషనష్టము కలుగునని వారు భావించుచుండిరి. ఏషియాటిక్ విభజన వారివద్ద యీ హేతువును, ఇతరకారణములను చూపించి ఇంగ్లీషు వారు తమఅధికారమునకు భంగము కలుగకుండా చూచు చుండిరి. విభజనవారు స్వార్థాన్వేషులగు ఆంగ్లేయులకు అనుకూలముగా సహాయపడుచుండిరి.

గాంధిగారు యీవిషయములో జాగరూకులైరి. ఆయన నిష్క్రియత్వము వహించలేదు.

1906 వ సంవత్సరములో ట్రాన్స్వాల్ సర్కారు వారు విశేషమైన జరూరైన బుల్లెటిన్ ప్రతిని ప్రకటించిరి. ఈప్రతిలో 'ఏషియాటిక్ ఎమెండుమెంటు, ఆర్డినెన్సు' చిత్తు ప్రకటితమై యుండెను. ఈచట్టములో భారతీయులఅధికారమును సంపూర్ణముగా తగ్గించు ప్రతిపాదన యుండెను. ఈచట్టముయొక్క ఉద్దేశము యిట్లు ఉండెను— "భావికాలమున భారతీయులేగాక ఆసియావాసులందరును దక్షిణాఫ్రికాలో ప్రవేశించుటకు వీలులేదు. ఇంతకుపూర్వము నుండి ట్రాన్స్వాలులో వసించుచున్నవారిని బహిష్కృతము గావింపనియెడల, వారు నేరస్థులవలె అవమానిత జీవితమును గడుపవలసియుండును.

భారతీయుల ఆసియావాసుల అధికారమును, మనుష్యత్వమును, మర్యాదను న్యూనపరచుకుట్రలు ట్రాన్సువాలులో జరుగుచున్నప్పుడు నెటాలులో జులువిప్లవము ఆరంభమాయెను. నెటాలుతో గాంధిగారికి యిదివరకె పరిచయము కలిగియుండెను. కావున ట్రాన్స్వాల్ 'ఏషియాటిక్ ఎమండ్మెంటు ఆర్డినెన్సు' కు విరుద్ధముగా జరుగుచున్న ఆందోళనమును తాత్కాలికముగా విరమించి నెటాలులో ఆరంభమైన జులువిప్లవములో సేవచేయుటకై అచ్చటికి పరుగెత్తిపోయిరి.

ఈవిప్లవములో దెబ్బలు తగిలినవారికి శుశ్రూష చేయునిమిత్తము సేవాదళము నొకదానిని నిర్మించుటయే గాంధిగారి ఉద్దేశ్యమై యుండెను. 25 గురుతో ఒకసేవాదళమును ఆయన తయారుచేసెను. ఈదళము చిన్నదైనను దీనిలో భారతదేశములోని సకలప్రదేశములవారును ఉండిరి. ఈదళమువారు మాత్రమే తమను సేవాకార్యములలో నియమించుకొనిరి. ఈసేవాకార్యములో నిమగ్నమై యున్నప్పుడు గాంధీజీ హృదయమునం దపారానందము ననుభవించుచు సేవాకార్యములో జీవనసార్థకతను గ్రహింపగలిగెను.

సేవాకార్యములలో నిమగ్నమైయున్నప్పుడు గాంధిగారిహృదయములో విశేషమైన కొన్నివిషయములు ఉద్భవించెడివి. ప్రథమతః—సేవాధర్మి బ్రహ్మచారిగా ఉండవలయును. ద్వితీయత:— సేవాధర్మమును స్వీకరించిన యెడల దారిద్ర్యమునుయుడ శాశ్వతముగా వరింపవలసి యుండును. బ్రహ్మచర్యము, దారిద్ర్యము— యీ రెండును సేవచేయువానిని సార్థకతచే నలంకరింపజేయును. ఈవిషయమును ఆయన విప్లవసమయములో గ్రహింపగలిగెను. బ్రహ్మచారి, ధారిద్ర్యవ్రతధారి సేవచేకూటలో ఎట్టిసంకోచమును అనుభవించడు.

గాంధీజీజీవితములో అనేకసారులు ఒకవిశేషవస్తువు కాన్పించుచుండెడిది— ఉత్పీడకులపై ఆయనమనస్సునం దెట్టిద్వేషభావమును వహించిఉండెడివారు కారు. ఉత్పీడన,

అవమానముల ప్రతీకారమునకు ఆయన సర్వశక్తులను వినియోగించి సంగ్రామము చేయువారు. కాని ఉత్పీడకులు ఆపన్నగ్రస్తులై యుండుసమయము కనిపెట్టి స్వార్థపరుని వలె ఆరంభించిన సంగ్రామమును సఫలీకృతము కావలెనని ఎన్నడును పట్టుపట్టియుండలేదు. ఏసంగ్రామము సత్యమైన దిగా న్యాయమైనదిగా ఆయన భావించెనో దానిని సర్వదా సాహసముతో నడపియుండిరి. ప్రతిపక్షమువారి దౌర్బల్యమును గుర్తెరింగిన పిమ్మట సంగ్రామమును సఫలీకృతము చేయ సంకోచించెడివారు.

ఉత్పీడకులు ఆపన్నగ్రస్తులైనప్పుడు వారికి సహాయము చేయుటకు పూనుకొనుచుందురు. దక్షిణాఫ్రికా రాష్ట్రము ఆపన్నగ్రస్తమైన ప్రతిసారియు అసహాయోద్యమమును ఆపుచేయుచుందురు. స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా— సర్కారువారికి సహాయము చేయుటకు నడుముబిగించువారు. 1899 సంవత్సరములో బోయరుయుద్ధము జరిగినప్పుడు ఆయన భారతీయుల రెడ్ క్రాస్ సైన్యమును నిర్మాణము చేసిరి. 1904 వ సంవత్సరములో జోహాన్సుబర్గులో తీవ్రమైన ప్లేగు ఆరంభమైనప్పుడు ఆయన ఆసుపత్రి నొకదానిని నిర్మించెను. 1906 వ సంవత్సరములో జులువిప్లవసమయములో "ఏషియాటిక్ అమెండుమెంటు ఆర్డినెన్సు" కు విరుద్ధముగా నడపుచున్న అందోళనమును తాత్కాలికముగా నిలిపివేసి సేవాకార్యములలో నిమగ్నమాయెను. దానివలన

నెటాలు గవర్నరు ఆయనకు హృదయపూర్వకకృతజ్ఞతను బహిరంగసభలో వెల్లడిచేసెను.

గాంధీజీ జులువిప్లవసమయములో నెటాలులో సేవా కార్యములలో నిమగ్నమై యున్నప్పుడు ట్రాన్సువాలుకు తిరిగి రమ్మని పలుమార్లు ఆహ్వానములు వచ్చుచుండెను. విప్లవము ఆగిపోయెను—గాంధిజీ అన్యాయ అసత్యములను విరుద్ధముగా సంగ్రామము సాగించవలెనని చేయుచున్న ఆలోచనములను మూర్తీభవింపచేయు నుద్దేశముతో ట్రాన్సు వాలుకు తిరిగి వచ్చెను.

ట్రాన్సువాలుకు తిరిగి వచ్చిన తరువాత భారతీయుల అధికారమును తగ్గించుటకు ఆమోదింపబడిన బిల్లును విశేష జాగ్రతతో పరిశీలించుచుండిరి. ప్రవర్తనాచిత్రమును ప్రత్యక్షముగా దర్శించి గాంధీజీ ఆశ్చర్యాన్వితు డాయెను. బిల్లులో భారతీయులపై విద్వేషముతప్ప మరేమియు కాను పించలేదు. ఈబిల్లు ఆమోదింపబడి భారతీయులు దానిని శిరసా వహించినచో భారతీయులు ఆఫ్రికానుండి శాశ్వత ముగా తరుమబడుదురని స్పష్టముగాగ్రహించెను. ఈబిల్లులో భారతీయులచావుబ్రతుకులప్రశ్న యిమిడియున్నదని ఆయన స్పష్టముగా అర్థము చేసుకొనిరి.

గాంధీజీ ఒక నిష్క్రియుడై యుండలేకపోయెను. అన్యాయమునకు విరుద్ధముగా ఆయనహృదయములో విప్ల వము బయలుదేరెను. ప్రథమమున ఆవేదనని వేదనముల

ద్వారా బిల్లును ఉపసంహరింపమని కోరుటకు సంకల్పించు కొనెను. దానియందు వ్యర్థమనోరథుఁడైనచో నిశ్చేష్టుడనై యుండజాలనని సంకల్పించు కొనెను. ఈప్రత్యక్షసంగ్రామములో ప్రవేశింప సంసిద్ధులై యుండిరి.

ఆఫ్రికాలో భారతీయులపై బహుదినములనుండి అన్యాయఅత్యాచారములు జరుగుచుండుట చూచి మనో వేదన ననుభవించుచున్నారు. ఆయన గావించిన నిరంతర కృషిచేత ఆఫ్రికాలోని భారతీయులు మేలుకొనిరి. ఈసారి యీప్రబుద్ధభారతీయులను వెంట నిడికొని ప్రత్యక్షసంగ్రామములో దుముకుటకు ఆయన సంకల్పించుకొనెను.

'ఏషియాటిక్ చట్టము' లో భారతీయుల అగౌరవ అవమానదాసత్వములు శాశ్వతరూపము దాల్చునట్లు స్పష్టముగా వ్రాయబడియున్నది. ఆకారణముచేత విజయమో లేక వీరస్వర్గమో అనుదీక్షపూని యీఘాతుకశాసనమునకు విరుద్ధముగా సంగ్రామములో ప్రవేశించిరి. ఈశాసనము ఘాతకునివలె నిర్దయతో భారతీయుల సకలస్వార్థసన్మానములను మంటగలుప గోరుచుండుచే "ఘాతుకశాసనము" అని గాంధిగారు దీనికి నామకరణము చేసిరి.

గాంధిగారు ప్రథమమున ఆఫ్రికాలోని నాయకులైన భారతీయులందరిని ఆహ్వానించి యీఅవమానకరమైన శాసనముయొక్క తాత్పర్యమును అందరికిని తెలియజేసెను.

గాంధీజీ నోటినుండి శాసనమునుగురించిన విమర్శన విని గాంధీజీవలెనే యితరభారతీయు లందరును అవమానముచేత క్రోధముచేత చంచలులైరి. ఆఫ్రికానుండి భారతీయుల అస్తిత్వమును సహా లోపింపచేయుటయే యీశాసనము యొక్క యుద్దేశమని అందరును గ్రహించిరి. ఈశాసనమే అంత్యశాసనము కాదనియు, దక్షిణాఫ్రికానుండి భారతీయు లను తరిమివేయుటకు యిది ప్రథమవ్యవస్థయనియు అందరును గ్రహించిరి. ప్రతిపాదింపబడిన యీశాసనములో కేవలము ఆఫ్రికావాసులగు భారతీయులను అవమానించుటయేగాక సకలభారతదేశవాసులను కూడ అవమానపరచుటయే యైయున్నది. అనువిషయమును అందరును గ్రహించిరి. గ్రహించి ఆయవమానమునకు ప్రతికారము చేయ సంసిద్ధులైరి. కాని గాంధిజీ ఉద్రిక్తజనసమూహాయను శాంతింపమని కోరెను. అసహిష్ణులై క్రోధోన్మత్తులై, జ్ఞానశూన్యులై సంగ్రామము నారంభించినయెడల ఆసంగ్రామములో మనకు పరాజయమో అవమానమో కలుగవచ్చును, అని నుడివిరి. కాని ప్రశాంతభావముతో ప్రతికారమును నిర్ణయించి అనుకూలసమయములో ప్రతిఘటించినయెడల, అందరము ఏకమై అవమానమునకు విరుద్ధముగా నిలువబడి సకలదుఃఖములను సహింపగలిగినయెడల, ఈశ్వరుడు మనకు సహాయము చేయునని నుడివెను.

ఈశ్వరునిపై నిర్భరశీలుడై చిరకాలము ఈశ్వరాదేశమునే హృదయాంతరాళములో అనుభవింప గలిగెను. అనుభవించి తదనుసారముగా తనజీవితమును నడుపుకొనెను. ఆఫ్రికాలోకూడ అన్యాయ అధర్మములకు విరుద్ధముగా సంగ్రామములో దిగుటకుముందు హృదయాంతరాళములో ఈశ్వరాదేశమును అనుభవించియుండిరి.

జోహాన్సుబర్గులో సెప్టంబరు 11 వ తేదీన మూడు వేలభారతీయులు ఏకమై మహాసభను జరిపియుండిరి. సూర్యకరస్పర్శచే ప్రపంచమంతయు నూతనోత్సాహము, నూతనచైతన్యము, నూతనప్రదీప్తిచే పరివ్యాప్తమైనటుల ఆఫ్రికావాసులుకూడ నూతనచైతన్యముతో జాగరూకులైరి. గాంధిగారి నిరంతరపరిశ్రమ ఫలించినది. ఆయనప్రయత్నముచేత భారతీయులలోజాతీయప్రబోధముజాగరితమాయెను.

ఈసభలో భగవానునిసాక్షిగా స్వీకరించి సమావేశమైన వారందరును యీశాసనమును ప్రతిఘటింప సంకల్పించుకొనిరి. గాంధిజీ అహింసనీతిని, సత్యాగ్రహనీతిని, తెలియజేసిరి. సంగ్రామములో సంభవించు దుఃఖకష్టముల అవమానఅత్యాచారముల చిత్రములను అందరి సమక్షములో ప్రకటితము చేసెను. ఆయన యిట్లు నుడివెను—

"మనము జైళ్ళలోనికి పోవలసియుండును. జైళ్ళలోకి పోయి అవమానములను సహింపవలసియుండును. క్షుధాతృష్ణలను, శీతగ్రీష్మములను, సహింపవలసి యుండును.

అహంకారులగు జైలుఅధికారులద్వారా దెబ్బలు తినవలసి యుండును. ధనధాన్యములను పోగొట్టుకొనవచ్చును. దేశ బహిష్కృతులము కావలసివచ్చును. ఆకలిచేత, జైలు కష్టములచేత పీడింపబడవచ్చును. కొందరు ప్రాణములను సహితము పోగొట్టుకొనవచ్చును. ఎన్నెన్ని దుఃఖకష్టము లను మీరు ఊహించుకొనగలరో అన్నిటిని భరింపవలసి యుండురు. దీనియందు అసంభవమైన దేదియు లేదు.

ఈవిధముగా యీసభలోనే సత్యాగ్రహనీతినిగురిం చియు, సత్యాగ్రహులు భరింపవలసిన అత్యాచారములను గురించియు గాంధిగారు వ్యాఖ్యానము చేసిరి. అప్పటికి యిం కను 'సత్యాగ్రహము' అనేనామము ఉదయించలేదు. అన్యాయ అసత్యములకు విరుద్ధనీతివిషయమై తగిననామమును సూచించుటకు గాంధిగారు తమపత్రికయైన 'ఇండియన్ ఒపి నియన్' లో ఒకబహుమానమును ప్రకటించిరి. బహుమాన పోటీదార్లు నామకరణవిషయములో అనేకనామములను సూచించిరి. లభించిన నామములలో 'సదాగ్రహ' అను నామమును గాంధిగారు ఎన్నుకొనిరి. ఈసదాగ్రహ అను నామమునే గాంధిగారు పిమ్మట 'సత్యాగ్రహము' గా మార్పుచేసిరి.

గాంధిగారు యీసమయములోనే అహింసానీతిమూల కమైన సంగ్రామములోగల మహత్తరశక్తినిగురించిన పరి చయమును పొందిరి. సత్యాగ్రహములో విరోధపక్షము

వారికి కష్టమును కలిగించు అవకాశము లవలేశమైనను లేదు. తాను స్వయముగా దుఃఖములను సహించి, దుఃఖములను భరించి విరోధులను వశీభూతులను గావించుకొనెడిశక్తియే అత్యంతావశ్యకము. ఈసత్యదర్శనము గాంధిగారికి ఆరోజుల లోనే లభించెను. ఈసిద్ధాంతమునకు మూలకారణము టాల స్టాయిగారి ప్యాసిల్ రెసిస్టాన్స్ అనునీతిప్రభావమై యుండెను.

'ఘాతుక శాసనము' నకు విరుద్ధము ఆందోళన మారంభింపబడెను. ప్రతినిధిమండలికి నాయకుడై గాంధిజీ ఇంగ్లాండుకు పయనమై పోయెను. ఉపనివేశకార్యదర్శితో చాలా సేపు సంభాషణ జరిగియుండెను. కాని ఫలిత మేమియు కానుపించలేదు. భారతీయుల అవమానకరమగు పరిస్థితులకు యెట్టి ప్రతికారము కలుగలేదు.

గాంధిజీ ఆఫ్రికాకు తిరిగి వచ్చిరి. శాసనము ఆమోదింపబడెను. శాసనానుసారముగా ట్రాన్సువాలులో వసించుటకు భారతీయు లందరును నూతనముగా సర్కారుపుస్తకములలో తమనామములను వ్రాయించవలయునని ప్రకటింపబడెను. గాంధిజీ అప్పుడు భారతీయులకు నాయకుడు. ఆయన సంస్పర్శచేత, ఆదర్శములచేత భారతీయుల ఆత్మగౌరవము జాగరిత మాయెను. అందువలన ఎవరును పేరులు వ్రాయించలేదు. ఇప్పుడే ప్రథమమున సత్యాగ్రహము ఆరంభమాయెను. గాంధిగారును, ఇంకా రెండువందలు ప్రజలును కారాగారములో పెట్టబడిరి. ట్రాన్సువాలులో ఆనాటిశాసన

కర్త జనరల్ స్మట్సు. ప్రజలు స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా తమ నామములను రిజిస్టరీ చేయించుకొనినయెడల ఆశాసనము రద్దుచేయబడునని జనరల్ స్మట్సు గాంధిగారితో రాజీ కుదుర్చుకొనిరి. గాంధిగారు అందులకు అంగీకరించిరి. కాని స్మట్సు ప్రతిజ్ఞను నిలుపుకొనలేకపోయిరి. భారతీయులు నామములను రిజిస్టర్ చేయించుకొనిరి. కాని శాసనము రద్దు చేయబడలేదు. అప్పుడు మరల సత్యాగ్రహము ఆరంభమయ్యెను. భారతీయులగౌరవరక్షణకొరకు ప్రజాసేవలో జీవితమును సమర్పించుటకొరకు నిర్ణయించుకొని గాంధిగారు యీసమయములోనే వకీలుపనికి స్వస్తి జెప్పిరి.

స్మట్సు ప్రతిజ్ఞాభంగమునకు ప్రతికూలముగాను, భారతీయులస్వాతంత్ర్యసత్తాను ఆఫ్రికాలో స్థిరపరచుసంకల్పముతోను గాంధిగారు సత్యాగ్రహాందోళనమును ఆరంభించినారు. తత్ఫలితముగా ఆయన వరుసగా మూడుసార్లు కారాగారములోకి త్రోయబడిరి. ఆయనకు కారాగారములో 3 వ క్లాసు నిర్ణయించిరి. ఆయనను కాళ్ళుచేతులు కట్టి ఒకసారి పంజరములో పారవైచిరి.

కాని గాంధిగారు సర్వవిధములైన అవమానములను సహించిరి. ఆయన విశ్వాసములో ఎట్టిపరివర్తనము కలుగలేదు. ప్రతిసారియు అన్యాయములతో, అసత్యములతో సంగ్రామము గావించుశక్తి ప్రబలతర మగుచుండెను.

గాంధిగారు ప్రథమసత్యాగ్రహమును 1906 వ సంవత్సరములో ఆరంభించిరి. రెండవసారి సత్యాగ్రహము 1908 వ సంవత్సరములో స్మట్సుప్రతిజ్ఞాభంగమునకు ప్రతికూలముగా ఆరంభించబడెను.

1908 ఆగస్టు 16 వ తేది. ఆరోజున భారతస్వాతంత్ర్యముకొరకు చిరస్మరణీయమైన సంగ్రామము సూచింపబడెను. ఆ నెలల్లోనే ఆఫ్రికాలో గాంధిజీ రెండవసారి సత్యాగ్రహఆందోళనము ఆరంభించెను. త్యాగము, అవమానము, అన్యాయము, అత్యాచారములు, ఉత్పీడనలు సహించి భారతదేశములోని ఆగస్టువిప్లవవీరులు అసాధారణశక్తితో ప్రబోధితులై శక్తిశాలులైరి. ఆఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహులు కూడ 1908 వ సంవత్సరం ఆగస్టునెలలో ఆరంభమైన సత్యాగ్రహసంగ్రామములో అపూర్వశక్తిని సంపాదించుకొనగలిగిరి.

ఆరోజున జోహాన్సుబర్గులో జరిగిన మహాసభలో రెండువేల డొమిసైల్ సర్టిఫికేట్లు అగ్నిలో అర్పింపబడెను. దీనిప్రతిఫలము భయంకరముగా కానుపించెను. జరిమానాలు, బెత్తపుదెబ్బలు, కారాగారవాసము, తుపాకులకాల్పులు ఇంకా అనేకవిధములైన అత్యాచారములు, సంగ్రామము యెనిమిదిసంవత్సరములు జరిగియుండెను. తుదకు గాంధిగారి యాద్వితీయసత్యాగ్రహము జయమొందెను. ఏఘాతుకశాస

నమునకు ప్రతికూలముగా సంగ్రామము నారంభించెనో అది రద్దయి పోయెను.

గాంధీజీ ఆరంభించిన యీసత్యాగ్రహమును కీర్తించుచు మహాపండితులు గోఖలే గారు ఇట్లు నుడివియుండెను. "అపారమైన ధైర్యము, మహత్తరమైన ఆత్మయొక్క ఐంద్రజాలిక శక్తులు ఫలించినవి. ప్రశాంతశక్తి సమక్షమున హింసాయుతబలము నతమైపోయినది. భారతీయుల ఆశా ఆకాంక్షలకు ప్రబలశత్రువు జనరల్ స్మట్సు. ఆయన 1909లో శాసనగ్రంథములనుండి భారతీయులకు ప్రతికూలమైన యీ శాసనమును ఎంతమాత్రము తొలగింపనని ప్రకటించెను. అట్టివారు అయిదుసంవత్సరములపిమ్మట సంతోషముతో దీనిని తొలగించిరి.

ఏయే భారతీయులు స్వతంత్రశ్రమికులుగా దక్షిణాఫ్రికాలో నుండగోరుదురో అట్టివారు ఆఫ్రికాలో గౌరవముతో నుండుటకు అనుమతి యివ్వబడినట్లు 1914 వ సంవత్సరములో ఒక్కబిల్లు ఆమోదింపబడెను. ఈవిధముగా గాంధిగారి అప్రతిహత సత్యాగ్రహసంగ్రామము సార్థకమయ్యెను.

భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామము అసాధారణత్యాగము వలన శక్తిని సంపాదించినట్లు ఆఫ్రికాసంగ్రామములోకూడ త్యాగము, నిష్ఠ, సహిష్ణుతలే సత్యమును ప్రతిష్ఠితముగావించెను. దీనికొరకు వేలకొలది భారతీయులు కారాగారమును

వరించిరి. గాంధిజీకూడ కారాగారమున క్రుగ్గిపోయిరి. అసంఖ్యాకులైన భారతీయుల కొరకు కారాగారములో స్థానముచాలకపోవుటచే వారు గనులలో బంధింపబడిరి. కాని ఈసంగ్రామమువలన సమస్తప్రపంచములోని నాడు లన్నియు కంపించిపోయెను. భారతదేశములో దీనిపై సాను భూతి జాగరితమాయెను. భారతదేశములోని గవర్నర్ జనరల్ ప్రజాభిప్రాయ ప్రోత్సాహముచేత దక్షిణాఫ్రికాలో సర్కారువారు కావించిన కార్యములకు తన అసమ్మతిని తెలియజేసెను. తత్ఫలితముగా భారతీయుల స్వాతంత్ర్య సత్తా వారిగౌరవములు సుప్రతిష్ఠితము లయ్యెను.

ఇంతలో 1913 వ సంవత్సరములో గాంధిగారు తృతీయసత్యాగ్రహమును ఆరంభించిరి. ఈ ఆందోళనము ట్రాన్సువాలులోని 'ఘాతుకశాసనము' ను గురించికాదు. ఇది నెటాలులో ఒకసంఘటననుగురించి ఉత్తర నెటాలు గనుల ప్రాంతములలో 3 పౌండ్లు 'జిజియా' పన్నుకు ప్రతి కూలముగా ఆరువేల పారిశ్రామికులు ప్రబలమైన సమ్మె నారంభించిరి. ఆ సమ్మెదారులు గాంధిగారి సహాయమును కోరుటకు నెటాలులో న్యూకాసల్ పట్టణములో సమావేశ మయిరి.

గాంధిజీ చిరకాలము అన్యాయ అసత్యములకు విరుద్ధ ముగా సంగ్రామములను గావించియుండిరి. సమ్మెదారులలో న్యాయసత్యములున్నవని గ్రహించి వారి ఆహ్వానమునకు

తగు సమాధానమిచ్చిరి. వారికి నాయకత్వము వహించుటకు సంసిద్ధులైరి.

కాని నేతృత్వమునువహించి ఆయన మహాసమస్యలను ఎదుర్కొనవలసివచ్చెను. ఇంతమంది సమ్మెదారులకు ఆయన ఆశ్రయము ఎచ్చట యియ్యగలరు ? వారికి ఆహార మెట్లు? ట్రాన్స్‌వాలులోని 'ఘాతుకశాసనము' నకు విరుద్ధముగా ఆయన ఏ సంగ్రామమును ఆరంభించియుండిరో ఆసంగ్రామమునకు చెందిన సత్యాగ్రహులు టాల్‌స్టాయిఆదర్శములతో స్థాపింపబడిన ఫినిక్సుఆశ్రమములో వాసముచేయువారు. అచ్చటవుండి సత్యాగ్రహయాత్రకు తయారగుచుండువారు. కాని నెటాలుసమ్మెదారులకు ఆయన ఆశ్రయ మెచ్చట యియ్యగలరు? వారిని ఎచ్చటవుంచి సత్యాగ్రహమంత్రములో దీక్షితులనుగా చేయగలరు ?

నెటాలుపార్శ్రామికులను నడపించుకొని ట్రాన్సువాలుకు తీసుకొనిపోవుటకు ఆయన స్థిరపరచుకొనెను. అచ్చట వారు కారాగారములో వుంచబడినను అనాహారమునుండి బ్రతికిపోదురు, ఆశ్రయమును పొందుదురు.

2037 గురు పురుషులు, 127 గురు స్త్రీలు, 75 గురు శిశువులు గల జనసమూహము గాంధిగారి నేతృత్వమున నెటాలుసర్కారువారికి తెలియజేసి నెటాలునుండి ట్రాన్సువాలువైపునకు ప్రయాణము సాగించిరి.

సుదీర్ఘమార్గమున వారెన్నియో కష్టములకులోనైరి. వారిలో అప్పుడప్పుడు విశృంఖలభావము గాన్పించెడిది. అధైర్యపడి శాసనధిక్కారముగావింప ప్రయత్నించుచుండిరి. కాని వారు వారి నాయకుని అచంచలమూర్తిని దర్శించి విముగ్ధులయ్యెడివారు. వారి విశ్వాసము స్థిరరూపము దాల్చుచుండెడిది.

ఈ స్త్రీపురుషుల శిశువుల సత్యాగ్రహులసమూహము ట్రాన్సువాల్ సీమాంతమును దాటిపోయిరి. ఇంతవరకు వీరికి పోలీసులు ఆటంకము కలుగచేయలేదు. కాని యీసారి గాంధిగారిని అరెస్టుచేసిరి. మరల జామీనుపై విడుదలచేసిరి. ఆయన యీసమయములో నాలుగుదినములలో మూడుసారులు అరెస్టు చేయబడిరి. గాంధీజీ కారాగారములో పెట్టబడినప్పుడు భారత దేశమునుండి గోక్లేగారిద్వారా పంపబడిన పోలక్ గారు యీసత్యాగ్రహదళమునకు నాయకత్వము వహించువారు. తుదకు గాంధిగారితోపాటు పోలక్ గారును, టాలస్టాయి పారమ్‌కు చెందిన కలెన్ బెక్ గారును అరెస్టు చేయబడిరి. నాయకుడులేని సత్యాగ్రహసమూహ మెంత మాత్రము నిరుత్సాహము చెందలేదు, నాయకుడు లేకుండానే వారు సంగ్రామము సాగించిరి. తుదకు జయమునుపొందిరి. మూడుపౌండ్ల 'జిజియా' పన్నును రద్దుచేసిరి. గాంధిగారి సత్యాగ్రహవాదము సుప్రతిష్ఠితమాయెను.

గాంధిగారు యిరువదిసంవత్సరములు ఆఫ్రికాలో సత్యాగ్రహఆందోళనమును నడపియుండిరి. ఈ సంగ్రామము జయప్రదముగా సఫలీకృతమగుటకు గాంధిగారిత్యాగము, నిష్ఠ, దృఢత్వము అసాధారణముగా కార్యము లొనర్చెను. ఏమంత్రమువలన ఆయన ఆఫ్రికాదేశవాసులను దీక్షితులను గావించెనో, ఏశక్తివలన వారిని ప్రబోధితులనుగా గావించెనో ఆశక్తి అపరిమేయమైనది. అందువలన దానిని నిరోధింపగల శక్తి సామ్రాజ్యవాదులకుగాని, స్వార్థాన్వేషులకుగాని లేదు.

టాలస్టాయి ఆశ్రమము.

1909 వ సంవత్సరములో గాంధీజీ ఆఫ్రికాలోని నిపీడితభారతీయుల ప్రతినిధిరూపమున ఇంగ్లాండుకు ప్రయాణమై పోయిరి. ఈసమయమునుండియే అప్రతిహతమైన సంగ్రామసత్యాగ్రహముల సమర్థమనీయమైన శక్తియొక్క మహిమను ఆయన విశేషముగ గ్రహించుట కారంభించిరి. ఇంగ్లాండునుండి ఆయన ఏ శుభవార్తను తీసుకొనిరాని మాటవాస్తవమే, సర్కారువారికి తెలుపుకొనిన ఆవేదన నివేదనములు వ్యర్థమైనమాట నిజమే. కాని స్వదేశమునకు

తిరిగివచ్చునప్పుడు సత్యాగ్రహమును గురించి స్పష్టమైన అభిప్రాయములు ఆయనలో జాగరితమాయెను. సత్యాగ్రహముయొక్క అలౌకికమైన వ్యాపకమైనశక్తినిగురించి ఆయన జాగరూకుడాయెను. మార్గమునందు ఓడలో కూరుచుని 'హింద్ స్వరాజ్' అను నామముతో ఒకగ్రంథమును రచించెను. ఆగ్రంథములో సత్యాగ్రహమందుగల అపూర్వశక్తి ప్రతికూలముగా అహింసాత్మక నీతియొక్క శ్రేష్ఠత్వమును గురించి దృఢముగా నాలోచించిరి.

పశుశక్తికి. విరుద్ధముగాను హింసాయుత అస్త్రముల బలమునకు ప్రతికూలముగాను, గాంధిగారి సత్యాగ్రహ సంగ్రామము ఒకప్పుడు జయమునే సాధించియుండెను, అన్యాయము, అసత్యము, అధర్మము, అస్త్రబలముచేత సమర్ధింపబడియున్నను, అది సత్యన్యాయముల నిర్విరోధ సంగ్రామ సమక్షమున నిలువజాలదనువిషయము గాంధీజీయే విశ్వవాసులకు ప్రమాణము చేయగలిగిరి. ఒకప్పుడు ప్రపంచ వాసులు ఆయన సత్యాగ్రహనీతిని గురించి అసార్థకతను ఊహించి నవ్వుకొనిరి. కాని దీని సార్థకత ప్రమాణము చేయబడెను. భారత ప్రపంచవాసులు సత్యాగ్రహమందు గల దుర్జయశక్తిని గ్రహించి విస్మయావిష్టులైరి.

ఏ సత్యాగ్రహ సంగ్రామము భారతస్వాతంత్ర్య ఆందోళనమును సార్థకమగునట్లు గావించెనో, ఏసత్యాగ్రహ ఆఘాతములచేత భారతదేశములోని పరాధీనశృంఖలములు

విచ్ఛిన్నములై పోయెనో, ఆ సత్యాగ్రహ శక్తి మాహాత్మ్యమును గాంధిగారు ఆఫ్రికావాసులగు భారతీయులకొరకు సంగ్రామమును ఆరంభించినపిమ్మట తన హృదయాంతరాళమునందు అనుభవించెను.

ఆఫ్రికాలో అవమానితులైన భారతీయుల అవమాన విమోచనముకొరకు ఏ శక్తి పరీక్షింపబడెనో, ఏ శక్తి ప్రథమమున ప్రయోగింపబడెనో, మరల భారతదేశమునందు ఆ శక్తినే ప్రయోగింపబడెను. ఆఫ్రికాలో యిది సార్థకపడెను. ఆఫ్రికాలో యిది సార్థకపడుటచేత దీని యెడల గాంధిగారికి దృఢవిశ్వాసము, అచంచలశ్రద్ధాభక్తి అభివృద్ధిచెందెను.

ఈ విశ్వాసము, శ్రద్ధ ఒక్కదినమైనను మ్లానము కాలేదు. సంశయములచే నాచ్ఛన్నముకాలేదు.

గాంధిజీ తనకు తన దేశవాసులను యీసత్యాగ్రహ సంగ్రామములో సైనికులనుగా తయారుచేయగలిగిరో ఆలోచించిన నాశ్చర్యము కలుగకమానదు.

సత్యాగ్రహ సంగ్రామములో తయారగుటను, యీ ఆందోళనమును సార్థకపరచుటకును, ఆఫ్రికాలో 1910 వ సంవత్సరములో టాల్‌స్టాయి ఆశ్రమముఅను పేరుతో ఒక ఆశ్రమమును స్థాపించెను. భారతదేశములో సబర్మతీఆశ్రమముస్థాపించి సత్యాగ్రహులను తయారుచేయుటకు భావి సూచన యీ టాల్‌స్టాయిఆశ్రమములో చేయబడినది. ఈ

ఆశ్రమమును ప్రతిష్ఠితముచేసి గాంధిజీ బ్రహ్మచర్యవ్రత స్వీకరించెను. సత్యాగ్రహులు యీఆశ్రమమునందుండు వారు. త్యాగమంత్రముతో, స్వావలంబనమంత్రముతో దీక్షను గైకొనుచుండువారు.

సత్యాగ్రహులను ఒకచోట సంనుబద్ధము కావించి యుంచుటకును, సత్యాగ్రహఆందోళనమును శక్తివంతము గావించుటకును, గాంధీజీ బహుదినములనుండి యిట్టిఆశ్రమ మును స్థాపించవలెనని సంకల్పించుకొనియుండిరి. ఆఫ్రికా నుండి భారతీయులగౌరవమును, స్వాతంత్ర్యమును విలుప్త ముగావించుటకు జనరల్‌స్మట్సు, ఆఫ్రికాదేశఆంగ్లేయులు ఏ కఠినమనోభావమును పోషించుకొనుచుండిరో దానితో సంగ్రామముచేయుటకు శక్తిని సంపాదించవలసిన అవుసర మేర్పడెను.

జనరల్‌స్మట్సుకు, ఆంగ్లేయులకు హింసాత్మకమైన అస్త్రములుండెను. కావున సంగ్రామము దీర్ఘకాలము సాగుననుట నిశ్చయము. ఈ దీర్ఘకాలస్థాయియగు సంగ్రామమును సాగించుటకు ఆర్థికప్రయోజనముకంటె ఆత్మబలము చారిత్రబలము అత్యంతప్రయోజన మనువిషయము గాంధి గారు యీసమయములో గ్రహించిరి. గాంధిజీ సత్యాగ్రహ ఆందోళనమును ఆరంభించబోయి దానవశక్తితో యుద్ధము చేయవలసియుండునని తలంచెను. సత్యన్యాయములను అస్త్ర ములతో వారుయుద్ధముచేయవలసియున్నది. కావున వారికి

ఆత్మశుద్ధి, ఆత్మబలము, చారిత్రికబలముల ప్రయోజనమే అధికము.

సంగ్రామము దీర్ఘకాలము సాగగలదను విషయము స్థిరమైయుండెను. ఎంతకాలముసాగునో ఎవరునుచెప్పజాలరు. ఈ దీర్ఘకాలము సత్యాగ్రహులు సంకల్పములో స్థిరముగా యుండవలయును. వారి మనోభావములు అపరివర్తితములై యుండవలయును. సంగ్రామము ఆరంభించినవెంటనే సత్యాగ్రహులు కారాగారమును వరింపవలసియుండును. కారాగారవిముక్తులై బయటికివచ్చినప్పుడు వారికి ఉద్యోగము లిచ్చువారెవరు ? జైలునుండి బయటికి వచ్చినవెంటనే వారేమితిందురు ? వారికుటుంబీకులకు ఏమి పెట్టుదురు ? వారెచ్చట ఉందురు ? వారికి యింటిఅద్దె ఎవరిత్తురు ? అందువలన సత్యాగ్రహులు సంపాదనలేక తిండిలేక చావవలసియుండును. తాను ఆకలిచే బాధపడుచు, కుటుంబీకులను నిరాహారులనుగా చేసి బాధపెట్టుచు, యుద్ధము చేయగలిగిన మానవులు ప్రపంచములో సాధారణముగా ఉండరు. గాంధిగారు యీవిషయమును గ్రహింపగలిగిరి.

ఈవిషయమును చక్కగా గ్రహించియే గాంధిజీ సత్యాగ్రహులకుటుంబములను ఏకముగా నుంచుటకును, తాను అందరితో ఉండి ప్రతివారివలన కార్యములను నెరవేర్చుకొనుటకును ఆశించుచుండెను. కాని ఆశను కార్యరూపమున పరిణమింపజేయుటకు సమస్య లనేకములు గలవు.

సత్యాగ్రహుల నందరిని ఏకముగా నుంచుటకు స్థలాన్వేషణములో గాంధిజీ నిమగ్నులై యుండిరి. వారిని పట్టణములో ఉంచుట అంత మంచిదిగా కనుపించలేదు. దానివలన వ్యయ మధిక మగుటయేగాక సరళమైన అనాడంబరమైన జీవనయాత్రకు అనుకూలముగా నుండదు.

గాంధిజీ ఫినిక్సులో స్థాపించిన ఒక ఆశ్రమ ముండెను. ఇచ్చటినుండియే గాంధిజీ "ఇండియన్ ఒపినియన్" అను పేరుతో ఒకపత్రికను ప్రకటించుచుండిరి. అచ్చట వ్యవసాయముకూడ చేయబడుచుండెను. ఇతరములైన ఆనుకూల్యములుకూడ అచ్చట ఉండెను. కాని జోహాన్సుబర్గునుండి 300 ల మైళ్ళదూరమునం దుండుటచే యిచ్చట సత్యాగ్రహులకు శిబిరమును స్థాపించలేదు. ట్రాన్సువాలులోను, జోహాన్సుబర్గుసమీపములోను కలెన్ బేక్ 1100 ల యకరములు భూమిని క్రయము చేసియుండిరి. అచ్చట సత్యాగ్రహ శిబిరమును స్థాపించుటకు గాంధిజీకి ఆస్థలము ఒసగబడెను.

ఈభూమిలో ఫలవనములు, జలస్రోతస్సులు ఉండెను, జోహాన్సుబర్గునుండి యిది 21 మైళ్ళదూరములో యుండెను, ఇచ్చట గృహములను నిర్మించి సత్యాగ్రహులను, వారి కుటుంబములను ఉంచుటకు నిర్ణయింపబడెను. ఆత్మనిర్భరశీలమైన ప్రతిష్ఠానము టాల్‌స్టాయిఆశ్రమము అనుపేరుతో స్థాపింపబడెను. సత్యాగ్రహులు యీాశ్రమములో వసించుచుండిరి. తమజీవితములను సత్యాగ్రహాదర్శములతో

తయారుచేయు సాధనలో నిమగ్నులై యుండిరి. త్యాగము, విద్య, స్వావలంబనము, కష్టసహనము, వారిజీవనవ్రతములై యుండెను. సత్యాగ్రహులను విద్యావంతులనుగా గావించుటకును, త్యాగము, స్వావలంబనము, కష్టసహనములను మహావ్రతములలో దీక్షితులను గావించి సత్యాగ్రహులను శక్తిశాలురనుగ నొనర్చుటకును, గాంధిజీ మానవాతీతమగు నిరంతర పరిశ్రమము గావించుచుండిరి. గాంధిజీ ఆరంభించిన యీఆందోళనమును, స్వావలంబ ఆదర్శములను ఆశీర్వదించుచు ఋషిటాలస్టాయి గాంధిగారి కొకలేఖను వ్రాసియుండిరి. గాంధిజీ టాలస్టాయిపంథీ యని దేశదేశాంతరములలో వెల్లడి ఆయెను.

టాలస్టాయి ఆశ్రమమువంటి ఆశ్రమమును స్థాపించుటలో సత్యాగ్రహులకుటుంబములను కార్యములలో నియమించుట, వ్యయము తగ్గించుట, స్వావలంబులగుట- యివియే యుద్దేశ్యములై యుండెను. వారు యీవిధముగా తయారైనచో అధికపరాక్రమశాలురగు సర్కారువారికి ప్రతికూలముగా ఎంతకాలమైనను యుద్ధము చేయగలరని తలంచెను.

టాలస్టాయి ఆశ్రమము ఒకమహత్తరకుటుంబమువలె నుండెను. అచ్చట గాంధిజీ పితృరూపముదాల్చి యుండెను. యువకుల విద్యావిషయికబాధ్యత, వారిజీవనయాత్రబాధ్యత ప్రవర్తననిర్మాణము, శారీరకఆరోగ్యరక్షణ, ఆత్మికబలసం

చారము — ఇంసకలవిషయములలో బాధ్యతను ఆయనయే స్వీకరించెను.

ఆశ్రమములో నౌకరులు లేరు. పాయ్‌ఖానా పరిశుభ్రము చేయుట మొదలుకొని వంట చేయువరకుగల పనులన్నియు సత్యాగ్రహులే చేయుచుండిరి. చెట్లుచేమలను పెంచువారు. మి: కలెన్ బెక్ యీ ఆశ్రమములో సత్యాగ్రహిరూపమున ప్రవేశించెను.

ఆయనకు కృషియందు అభిలాష యుండెను. యువకులు, బాలకులు ఆయనతోకూడ కృషికార్యములలోను, ఉద్యాననిర్మాణములోను పాల్గొనుచుండువారు. ఉద్యానములలో గోతులుత్రవ్వుట, చెట్లునరుకుట, బరువులు మోయుట మొదలగుపనులు చేయవలసియుండెడిది. దీనివలన బాలకులకు యువకులకు శారీరకవ్యాయామము, ఆనందానుభవము రెండును కలుగుచుండెడివి. ప్రత్యేకముగా వ్యాయామము, ఆటపాటలు వారికి అవుసర ముండెడివికావు.

ఆశ్రమవాసులను స్వావలంబులనుగా గావించుటకు గాంధిజీప్రయత్నములకు అంతము లేకుండెను. ఆశ్రమవాసులకు గృహములు నిర్మింపవలసిన అవుసర ముండెను. కలెన్ బెక్ గారిసహాయముతో వడ్రంగి, తాపీవానిపనులు అందరును కలిసి చేసియుండిరి. సత్యాగ్రహులకు గృహములు నిర్మింపబడెను. సత్యాగ్రహులు ఆశ్రమములో రస్తాలను నిర్మించిరి. ఆశ్రమమును పరిశుభ్రముగా నుంచుటకు ప్రతి

వారును శ్రద్ధ వహించుచుండిరి. ఆశ్రమముయొక్క ఆయ తనము విశాలముగా నున్నను చెత్త- చెదారములు, ఆకులు- అలములు ఎవరికిని కాన్పించెడివికావు. ఆకులు అల ములను, మైలను గోతులలో కప్పిపెట్టెడివారు. కొంత కాలమునకు అది అమూల్యమైన ఎరువుగా మారిపోయెడిది. ఈపనులన్నియు ఆశ్రమవాసులే చేయుచుండువారు. మైలను శుభ్రముచేయుట, దానిని ఉపయోగకరముగా చేయు ఉత్సాహము ఆశ్రమవాసులలో అధికముగా నుండెను. దీనిమూలకారణము గాంధీజీయే.

టాల్‌స్టాయి ఆశ్రమములో విద్య గరపుటకుకూడ గాంధీజీ యేర్పాట్లు గావించియుండెను. విద్య నేర్పుభారము గాంధీజీ మీద, కలెన్‌బెక్ మీద పడియుండెను. ఆశ్రమ ములో హిందు, ముసల్మాన్, శిఖ్, పార్శి, క్రైస్తవ ధర్మ ములకు చెందిన బాలబాలికలు ఉండిరి. సకలదేశముల వారును ఉండిరి. వారికి విద్య నేర్పుట ఒకసమస్యగా నుండెను. వారికి మాతృభాషలో విద్య నేర్పవలెనని గాంధీజీ కోరుచుండిరి. మాతృభాషాసహాయముతో నేర్పిన విద్యమీదనే విద్యయొక్క సంపూర్ణత్వము ఆధారపడి యుండునని ఆయన గ్రహించెను. కాని సకలదేశముల భాషను? ముఖ్యముగా తెలుగుభాష తెలియకపోవుటచే ఆయనకు చాలాచిక్కుగా ఉండెడిది. అందున అన్నివేళ లలో మాతృభాషద్వారా విద్య నేర్పుటకు అవకాశము

లేకుండెను. అప్పుడప్పుడు ఆంగ్లభాషద్వారా పనిజరుపుకుని పోవుచుండువారు. దానివలన ఆయన విచారపడు చుండెడివారు.

గాంధీజీ టాలస్టాయి ఆశ్రమములో ప్రవర్తింపచేసిన విద్యావిధానములో నవీనత్వ ముండెను. అక్షరముల పరిచయము, పుస్తకములోని విద్య బాలబాలికలకు, యువకులకు నేర్పబడుచుండెను. అదిగాక వారు ఆనందము ననుభవించుటకు తగినకథలు చెప్పబడుచుండెను. పుస్తకములు చదివి వినిపింపబడుచుండెను. వివిధధర్మావలంబకుల వివిధ దేశవాసుల బాలబాలికలను, యువకులను యేకముచేసి మిత్రభావమును, సేవాభావమును నేర్పుటయే ప్రధాన ఉద్దేశ్యమై యుండెను.

ఆత్మవిద్యకొరకు—ప్రార్థనా పూర్వకమైన భజనలు చేయబడుచుండెడివి. నీతివిషయికపుస్తకములు చదివి వినిపింపబడుచుండెడివి. కాని దీనివలనకూడ గాంధీజీ హృదయమునకు తృప్తి కలుగుటలేదు. ఆత్మవిద్యకొరకు యీ యుపాయము అంత తృప్తికరముగా లేదు. బాలబాలికల ఆత్మశుద్ధికై పుస్తకములోనివిద్య, నీతియే చాలునని ఆయన సంతుష్టి చెందలేదు. శరీరమునుగురించిన విద్య శారీరక వ్యాయామమువలన నొసగబడును. జ్ఞానమును గురించిన విద్య జ్ఞానచర్చవలన కలుగును. ఆత్మోన్నతి ఉపాధ్యాయునియొక్క లేక గురువుగారియొక్క ప్రవర్తననుండియే

లభించును. ఈవిషయమునుగురించి గాంధిజీ యిట్లు నుడివి యుండిరి—"నేను అసత్యము చెప్పుచు, నాశిష్యులచేత సత్యము చెప్పించుటకు ప్రయత్నించినయెడల ఆప్రయత్నము వ్యర్థమై పోవును. భీరుడగు ఉపాధ్యాయుడు శిష్యులకు శౌర్యమునుగురించి బోధింపజాలడు. జారుడగు ఉపాధ్యాయుడు శిష్యులకు నిగ్రహమును గురించి ఎట్లు బోధింపగలడు?" గాంధీజీ యీసత్యమును గ్రహించి ఆయన ఆశ్రమవాసులగు శిష్యులసమక్షమున తనను ఆదర్శముగా నుంచుటకు యత్నశీలుడాయెను. శిష్యులకొరకు గురువుగారి ఆచరణము లన్నియు పరిశుద్ధమగుట అత్యంతావశ్యకమని, ఆయన గ్రహించెను. ఏనిగ్రహసాధనావశ్యకతను ఆయన బహుదినములకిత్రనే గ్రహించి యుండెనో, దానిని ఆయన టాలస్టాయిఆశ్రమములోఅత్యంతశ్రద్ధతోపరిశీలించిరి. ఆయన ఆదర్శముల ననుసరించి ఆశ్రమవాసులుకూడ నిగ్రహసాధనలో సిద్ధిపొందిరి.

ఈఆశ్రమములో ఆశ్రమవాసులకు అక్షరజ్ఞానము, పుస్తకములోనిజ్ఞానము నేర్పుటయేగాక హృదయవికాసమునకు, సచ్చారిత్రమునకు ఆయన ప్రధానస్థానముల నిచ్చి యుండిరి. అదియే విద్యయొక్క సారమనియు ఆయన తలంచుచుండిరి. అందువలన సత్యాగ్రహులహృదయవికాసముయెడల, సచ్చారిత్రముయెడల విశేషశ్రద్ధను చూపుచుండిరి. సచ్చారిత్రమే సకలవిద్యకు పునాదియని ఆయన

తలంచుచుండిరి. సకల శక్తులకు మూలమే అది. ఆపునాది దృఢతరమై యున్నయెడల బాలబాలికలు తమంతట తామే యితరవిద్యలను అభ్యసింపగలరు.

శారీరకవిద్యయొక్క ఆవశ్యకతనుకూడ గాంధిజీ గ్రహించిరి. అందువలన కార్యములద్వారా ఆవిద్యను ఆశ్రమవాసులకు నేర్పియుండిరి. అందరును తమస్వంత కార్యములనేగాక ఆశ్రమకార్యములనుకూడ నెరవేర్చుచుందురు.

ఆశ్రమవాసులు గావించు కార్యములయెడల వారు ఎన్నడును విరక్తిభావమును ప్రదర్శించి యుండలేదు. కార్యములతో ఆనందము సమ్మిళితమై యుండెడిది. ఏకార్యమును ఉపాధ్యాయుడు చేయడో ఆకార్యమును బాలురు కూడ చేయరు అనునియమము టాలస్టాయిఆశ్రమములో నుండెను. అందువలన పిల్లలు ఆనందముతో నేర్చుకొనువారు, ఆనందముతో పనిచేయువారు.

జీవికార్జన శారీరకవిద్యలో నొకఅంశముగా గాంధీజీ భావించువారు. ఉపయోగకరమగు నేదో యొకపని అందరికిని నేర్పబడుచుండెడిది.

కలెన్ బెక్ ఒకసారి మఠమునకు పోయి చెప్పులు తయారుచేయుట నేర్చుకుని వచ్చెను. ఆయనవద్ద గాంధిజీ కూడ ఆపనిని నేర్చుకొనిరి. ఈపని నేర్చుకొన గోరిన పిల్లలందరికిని ఆయన నేర్పియుండెను.

టాలస్టాయిఆశ్రమములో యిట్టివిద్యను నేర్పుట వ్యర్థము కాలేదు. ఆశ్రమవాసులు పరస్పరులపై సహనశీలురై యుండిరి. పరస్పరులధర్మముపై, ఆచరణములపై ఔదార్యమును ప్రదర్శించుట నేర్చుకొనిరి. నాగరికత నేర్చుకొనిరి. కార్యతత్పరులైరి.

ఆశ్రమవాసులలో పారివారికసంబంధము ప్రతిష్ఠితమాయెను. సత్యాగ్రహులు విశుద్ధాశ్రమములో స్థానము సంపాదించిరి. అసదాచారములయొక్కయు, దాంభికత్వముయొక్కయు మార్గమును వారు విసర్జించిరి. మంచిచెడ్డలు వేరైపోయెను. సత్యాగ్రహులు నియమములకు వశీభూతులైరి. వారిసదాచరణ, సచ్ఛీలముల ఖ్యాతి నలువైపుల వ్యాపించెను. సత్యాగ్రహులకు వివేకము, ధైర్యము వారికష్టసహనశక్తి— ఇవి అన్నియు టాలస్టాయిఆశ్రమము స్థాపించుటవల్లనే లభించినవి.

నిజముగా సత్యాగ్రహయుద్ధముకొరకు కావలసిన ఆధ్యాత్మికశుద్ధికి సాధనకు అనుకూలమైన స్థానము టాలస్టాయిఆశ్రమమై యుండెను. ఇట్టిస్థానము లభించకపోయినను, ఆశ్రమము నిర్మింపబడకపోయినను, గాంధీజీ ఆఫ్రికాలో స్థాపించిన సత్యాగ్రహసంగ్రామమునకు శక్తి లభించెడిదో లేదో, జయము పొందగలిగెడిదో లేదో, చెప్పజాలము. గాంధీజీ యీఆశ్రమమును నిర్మించిన ఫలితముగా వేలకొలదిప్రజలు ఆకర్షింపబడి యీఆశ్రమములో

చేరువారు, సత్యాగ్రహ సంగ్రామములో పాల్గొనువారు, అవసరమునుబట్టి కారాగృహమునకు పోవువారు. 1913 వ సంవత్సరములో ఏమహత్తరభిత్తిపై సత్యాగ్రహసంగ్రామము ఆరంభించబడెనో, ఆసంగ్రామముకూడ యీఆశ్రమమునుండియే శక్తిని సంపాదించుకొనెను. ఇచ్చట బాలకులను యువకులను శాసనబద్ధులనుగా చేయుటకు గాంధీజీ సంపూర్ణముగా నూతనపద్ధతిని అవలంబించెను. ఆయన తన ఆచరణముద్వారా ఆశ్రమవాసులలో న్యాయాన్యాయముల, కర్తవ్యాకర్తవ్యములజ్ఞానమును కలిగించెడివారు. ఎవరియెడలను ఆయన కఠినముగా ప్రవర్తించి ఎరుగరు. ఎవరియెడలనైన ప్రవర్తించినచో దానికి కారణమును తెలియచేయువారు.

ఒకసారి యీఆశ్రమములోనున్న దుష్టబాలునికి బుద్ధిచెప్పి దిద్దుబాటు చేయుటకు గాంధిజీ ప్రయత్నించి యుండిరి. కాని ఆసారి ఆయనప్రయత్నము సఫలీకృతము కాలేదు. బాలకునకు ఎంతబోధించినను ఎట్టిఫలితము లభించలేదు. ఆతనిదుష్టబుద్ధి మార్పు చెందలేదు. అందువలన గాంధిజీ కోపగించి రూళ్ళకర్రతో ఆతనిచేతిపై దెబ్బలు వేసిరి. కాని దెబ్బలు వేసిన మరునిమిషములోనే క్రోధమువలన కలుగు హానినిగురించి జాగరూకుడై అనుతప్తహృదయముతో విచారించుచుండిరి. గాంధిజీ జీవితములో అనుతాపభావము వ్యాపించెను. బాలుడు బాధపడుటచూచి ఆవేదన

ఘాండెను. ఆఆవేదన ఆయన దేహమంతయు వ్యాపించెను. బాలకుడు దానిని చూచి ఏడ్చెను. తాను గావించిన కార్యములకు, దుష్టత్వమునకు ఆతడు విశేషముగా విలపించెను. ఆతడు గాంధిజీవద్ద క్షమాపణ కోరుకొనెను. దెబ్బలవలన కలిగినబాధచే ఆతడు యేడువలేదు. అనుతాపమువలన ఆతడు యేడ్చెను.

గాంధీజీ తనజీవితములో ఒకటి రెండుసారులుతప్ప ఎవరిని దెబ్బలచేత దిద్దుటకు ప్రయత్నించలేదు. కాని ప్రతిసారియు యీవిధమున దెబ్బలు కొట్టి అనుతాపముచేత బాధపడియుండిరి. దెబ్బలద్వారా విద్య నేర్పువిధానమునకు ఆయనజీవితకాల మంతయు విరోధిగానే యుండెను. ఎవరినైనను సరిచేయుటకు దెబ్బలకంటె సహృదయతవలన విశేషఫలితము లభించునని ఆయన తలంచువారు. దెబ్బలవలన ఎవరికి దిద్దుబాటుచేయుటకు ప్రయత్నించినను, ఆతని ఆంతరికమైనపశుశక్తియే ప్రకాశిత మగుచుండును. ఆయన ఆత్మయొక్క పరిచయముగాని, సహృదయతయొక్క పరిచయముగాని ప్రకటితములుకావు.

టాలస్టాయి ఆశ్రమములో గాంధీజీ జీవితము, సందేశముల అపరూపసమన్వయము గాన్పించెను. ఇచ్చట ఆయన జీవితమే ఆయన సందేశము. వ్యక్తిగత ఆచార అనుష్ఠానములద్వారా యిప్పటినుండియే ఆయన సందేశమును

జనుల హృదయములలోకి ప్రవేశపెట్టుచుండిరి. ప్రచారము ఉపదేశములకంటె దీనిఫలితము అధికముగా నుండెను.

టాల్‌స్టాయి ఆశ్రమములో గాంధిగారికి విచిత్రమైన అనుభవముకూడ కలిగెను. చెప్పులు కుట్టుట మొదలుకొని గీతాపారాయణమువరకు అనసామెత ననుసరించి గాంధీజీ జీవితములో సర్వవిధములైన అనుభవములు కలుగుచుండెను. కొన్ని చెప్పులు ఆయన స్వయముగా కుట్టియుండిరి. తద్వారా స్వావలంబనవిద్య వారు నేర్చిరి. ప్రార్థన సదాచార సంయమములద్వారా ఆశ్రమవాసులలో ధర్మభావమును మేల్కొల్పిరి. చికిత్సా విద్యయందుకూడ యీసమయములో ఆయనకు పరిచయము కలిగెను.

ఆశ్రమములో రోగములు కలిగినప్పుడు చికిత్సకు అంతగా యేర్పాట్లు జరిగెడివికావు. గాంధీజీ తనఆశ్రమములో రోగములు కలుగకపోవుటకు కారణము నిర్ణయించి యిట్లని నుడివిరి. “సాధారణజీవనయాత్ర గడపినయెడల రోగములుకూడ సంభవింపవు.” ఆశ్రమవాసులు సరళమైన అనాడంబరమైన సంయతమైన జీవనయాత్రను గడపువారు. కనుకనే అచ్చట అంతగా రోగములు సంభవించెడివికావు. గాంధీజీకి యిట్టి నమ్మకమే యుండెను.

ఆశ్రమములో ఎన్నడైన ఎవరికేని అనారోగ్యము సంభవించిన యెడల గాంధీజీయే వారికి చికిత్స చేయువారు. ఆయన ప్రాకృతనియమముల ననుసరించి చికిత్సచేయువారు.

"పిల్లలు నిష్పాపులై యుండుటలో నాకు ఎంత శ్రద్ధాగౌరవములు కలవో ప్రాకృతికనియమములచేత చికిత్స చేయు విషయములోను నాకు అంత శ్రద్ధాగౌరవములే యుండెను." అని ఆయన నుడివియుండిరి.

ప్రాకృతికనియమముల ననుసరించి చికిత్సచేయు విషయములో గాంధీజీ అనేకగ్రంథములను కూడ రచించిరి. మట్టినీటి సహాయముతో రోగములను కుదుర్చువిషయములో ఆయనకు అపారమైన విశ్వాస ముండెను. ఈసమయము లోనే టాలస్టాయి ఆశ్రమములో రోగుల ఆరోగ్యముకొరకు ఆయన ప్రాకృతికపద్ధతులతో చికిత్సచేయ నారంభించిరి. నీరు, మట్టి, ఉపవాసములద్వారా, ఆహారపరివర్తనము ద్వారా సర్వవిధములైన రోగములను కుదర్చవచ్చునని ఆయన విశ్వసించెడివారు. ఈపద్ధతుల ననుసరించి చేయు చికిత్సలో గాంధీజీ ఆశాతీతఫలితము పొందియుండిరి. ఇట్టి పద్ధతులలో ఆయనకు గంభీరమైన శ్రద్ధ యుండెను.

ఆశ్రమములో ఏ రోగమునందును ఔషధముగాని, డాక్టరుగాని అవసరము లేకుండెను. డెబ్బదిసంవత్సరముల వృద్ధుని ఉబ్బసవ్యాధిని గాంధిజీ ఆహారపరివర్తనమువల్లను, నీటిప్రయోగమువల్లను నయము చేయగలిగిరి.

టాలస్టాయి ఆశ్రమములో గాంధిజీ ఉపాధ్యాయుని వలెను, అవిభావకునివలెను సత్యాగ్రహులహృదయములలో ప్రవేశించిరి. వారిసుఖదుఃఖములలో పాల్గొనిరి. వారి జీవిత

ములలోని అనేక రహస్యములను వెదకి కనుగొనిరి. వారి యుద్యోగిత ప్రశాసన తీరంతో ములను సన్మార్గములలో నడపి యుండెను.

ఆశ్రమవాసులకు సత్యాగ్రహులలో లోపము కనిపించి నప్పుడు గాంధిజీ ప్రాయశ్చిత్తముకొరకు ఉపవాసము చేయువారు. ఆయన ఒకసారి ప్రాయశ్చిత్తము నిమిత్తము ఏడు దినములు ఉపవాసము, నాలుగున్నర నెలలు ఒంటిపూటభోజనము చేయు వ్రతమును చేకొనిరి. ఆశ్రమవాసుల లోపములనుగాంచి గాంధిజీ అత్యంతఆవేదనము ననుభవించువారు. ఆశ్రమవాసుల లోపములకొరకు ఆయన ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనినయెడల లోపములున్నవారు ఆయన ఆవేదనమును గ్రహించి తమదోషములను సవరించుకొనుటకు ప్రయత్నింప వచ్చునని ఆయన తలంచెడివారు.

ఈ మహాద్భావముతోనే గాంధిజీ ఉత్తరకాలములో అనేకసార్లు ప్రాయశ్చిత్తరూపమగు ఉపవాసవ్రతమును పాలించియుండిరి. దోషులను, పాపులను వారి దోషములను గురించి పాపములనుగురించి జాగరూకులను గావించుటకు ఆయన అనేకసారులు ఉపవాసవ్రతమును అవలంబించిరి. దేశము సాంప్రదాయిక విషముచే పరిపూర్ణమైయున్నప్పుడు, ప్రపంచము హింసలచే పరిపూరితమైయున్నప్పుడు, సంకుచిత చిత్తములుగలవారిలోను, హింసాపూర్ణసంఘములోను చైతన్యమును, కర్తవ్యజ్ఞానమును కలిగించుటకు ఆయన ఉపవాస

రూపమైన అస్త్రమును ప్రయోగించువారు, దానిలో కృత కృత్యులైరి.

ఒకసారి గాంధిజీ ఆఫ్రికాలోనున్నప్పుడు ఆశ్రమ వాసుల దోషములకొరకు పదునాలుగుదినములు ఉపవాసము చేసియుండిరి. దీని పరిణామము కూడ జయప్రదముగా ఫలించెను.

ఆయన ఉపవాసమువలన ఆశ్రమవాసులందరును ఆవేదనము ననుభవించిరి. అపరాధిగావించిన అపరాధము వలన ఆయన ఎంతటి దుఃఖముననుభవించెనో ఆయన అవ లంబించిన ఉపవాసమువల్లనే అందరును గ్రహించిరి. ఆయన ఉపవాసమునందు క్రోధములేదు. సానుభూతియుండెను. సం శోధనకు అతితీవ్రమైన వ్యాకుల ప్రార్థనయుండెను. ఆశ్రమ వాసులందరును ఆవిషయమును గ్రహింపగలిగిరి. అందువలన దుష్కృతము లాచరించిన వారియందుకూడ అనుతాప ముద యించెను. ఆశ్రమవాతావరణపరిశుద్ధమాయెను. పాపపంకి లము పరిష్కృతమాయెను. పాపమాచరించుట ఎంత భయం కరమైన విషయమో దానిని గాంధిజీ ఉపవాసమువలన ఆశ్రమవాసులు గ్రహింపగలిగిరి. దీనిద్వారా ఆశ్రమ వాసులకును గాంధిజీకినిమధ్య నిబిడమైన సరళమైన సంబం ధము సంఘటితమాయెను,

---

సంయమ సాధన.

గాంధీజీ జీవితములో బాల్యకాలమునుండియు సంయమ సాధన ఒకమహత్తరమైన నీతిగా పరిణమించినది. ఆయన మాంసాహారమును త్యజించి కేవలము దుగ్ధముపై ఫలమూల మూలములపై ఆధారపడి జీవనధారణ చేయుచు సంయమ సాధన గావించియుండిరి. ఆఫ్రికాలో వసించుసమయములో ఆయన దుగ్ధమునుసహా పరిత్యజించి కేవలము ఫలమూల ములపై ఆధారపడి యుండిరి. మరణపర్యంతము ఫలమూల ములనే భుజించి జీవితము గడపియుండిరి.

దుగ్ధమువలన ఇంద్రియవికారము జనించునని గాంధీజీ భారత దేశమునందున్న సమయములో రాజచందు అనువారి వలన తెలుసుకొనిరి. శరీరరక్షణకు దుగ్ధము అవసరమైన వస్తువు కాదని ఆయన బహుదినములకిత్రమే గ్రహించియుం డిరి. కాని ఆఫ్రికాలో పరిపూర్ణబ్రహ్మచర్యవ్రతము అవలం బించువరకు దుగ్ధమును పరిత్యజించలేదు. ఇంద్రియనిగ్రహ మునకు దుగ్ధమును పరిత్యజించుట అత్యావశ్యకమని గ్రహిం చుచున్నసమయములో కలకత్తా మొదలగు నగరములలో ఆవులనుండి గేదెలనుండి పాలు సంపూర్ణముగా దోహదము చేయబడుననియు, ఆవులకు గేదెలకు తీవ్రమైన కష్టము కలి గించి పాలు సంపూర్ణముగా పిదికి పాలు త్రాగువానికి పోయ

బడుననియు తెలిసికొనిరి. "ఫుకా" అను భయంకరమైన దారుణమైన పద్ధతినిగురించి గాంధిజీ వినియుండిరి. దుగ్ధమును విసర్జించుటకు సంకల్పించుకొనిరి. ఈసంకల్పములో కలెన్‌బెక్ భాగస్తులైరి. ఆయన అత్యంతసాహసియు, సంయమియునై యుండెను. అందువలన దుగ్ధమును పరిత్యజించుట సాధన్‌మా కాదాయను విషయము పరీక్షించుటకు సంసిద్ధులైరి. గాంధీజీ, కలెన్‌బెక్ దుగ్ధమును పానము చేయుట విడనాడిరి. ఎండిన పండిన ఫలమూలములపై ఆధారపడియుండిరి. ఈసంఘటన టాలస్టాయి ఆశ్రమములో 1912 వ సంవత్సరమునందు సంభవించెను. పక్వ ఆహారమును సహా యీసమయములో గాంధీజీ విసర్జించెను.

ఫలాహారమునకు కారణము గాంధీజీ యీటుల నిరూపించిరి—"ఫలాహారము అనగా, చవుకగానున్న ఫలములపై ఆధారపడియుండుటయే. దీని దరిద్రులు జీవనయాత్ర గడపుకొనినట్లే మేమును అట్టిజీవనయాత్రను గడుపుకొనస్థిరము చేసుకొంటిమి. ఫలాహారమువలన మాకు మంచి అవకాశకూడా లభించినది. ఫలాహారము కొరకు పొయ్యి వెలిగించవలసిన పనిలేదు. పచ్చిపెసరపప్పు, అరటిపండ్లు ఖర్జూరపండ్లు, ఆలివ్‌నూని— ఇవియే మాకు సాధారణ ఆహారము.

కాని ఈవిధముగా దుగ్ధమును పరిత్యజించి కేవలము ఫలమూలములను భుజించుటకు ఆరంభించిన పిమ్మట గాంధిజీ

యెట్టి దౌర్బల్యమునుగాని, వ్యాధినిగాని అనుభవించలేదు. అప్పుడు ఆయనకు శారీరకశక్తి సంపూర్ణముగానే యుండెను. ఒకరోజున 51 మైలు నడిచిపోగలిగినంత శక్తి యుండెను. 40 మైళ్ళు నడచుట సర్వసాధారణముగానే యుండెను.

ఈపరీక్షయందు గల ఆధ్యాత్మికపరిణామము గాంధీజీ జీవితములో విశేషముగా ఫలించెను. దుగ్ధమును పరిత్యజించుటచే ఆయనకు ఆత్మశుద్ధి కలిగెనని గ్రహించిరి. ఈఆత్మశుద్ధియందుగల అనుభూతియు, ఆధ్యాత్మిక ప్రేరణయు, దక్షిణాఫ్రికా సంగ్రామ పరిచాలనలో గాంధీజీకి ప్రేరణయు, ఆత్మవిశ్వాసమును సమకూర్చెను. ఆయనలోని సంయమసాధన ఆశ్రమవాసులలో సంయుత ఆచరణమును కలిగించెను. వారిని దుర్జయశక్తిశాలురనుగా గావించెను.

దుగ్ధమును, అన్నమును పరిత్యజించి గాంధీజీ ఫలాహారములను పరీక్షింప సమకట్టెను. దానితోపాటు నిగ్రహముకొరకు ఉపవాసమునుకూడ ఆయన ఆరంభించెను. గాంధీజీ యింతకుపూర్వముకూడ ఉపవాసము చేయుచుండిరి. కాని అది శరీరారోగ్యమును కాపాడుకొనుటకును. శరీరమును రోగహీనముగా నుంచుటకొరకునై యుండెను. ఐహికప్రవృత్తులను నిగ్రహించుటకుకూడ ఉపవాసము అవసరమను విషయము ఆఫ్రికాప్రవాసకాలమునందాయన చక్కగా గ్రహించెను. వైష్ణవకుటుంబములో జన్మించుటచేతను, మాతృదేవి కఠినవ్రతధారిణియై యుండుటచేతను,

స్వదేశమునం దుండగా ఏకాదశి మొదలగు వ్రతములను పాలించుచుండిరి. కాని వాటన్నిటియందును అనుకరణ ప్రవృత్తియే ప్రబలముగా నుండెను. తల్లిదండ్రులను సుఖ పెట్టుటయే ప్రధానఅభిలాషయై యుండెను. ఆవ్రతముల వలన లాభమున్నది, లేనిది గ్రహించరైరి. లాభము లేదనియే గ్రహించువారు. కాని ఆఫ్రికాలోనుండగా బ్రహ్మచర్యమునకు సహాయముగా ఉపవాసవ్రతములను పాలింప నారంభించిరి. ఆత్మశుద్ధి, సంయమసాధనకొరకు ఉపవాసవ్రతపాలన ఆవశ్యకతను యీసమయములో గ్రహిం చిరి. ఏకాదశి మొదలగు వ్రతసమయములలో అనేకులు ఫలా హారమును చేయుచుందురు. కాని గాంధీజీ సహజముగా ఫలాహారము చేయుటచేతనే ఏకాదశీఉపవాసవ్రతపాలన సమయములో నీరముతప్ప మరేమియు సేవించువారు కారు.

టాల్‌స్టాయి ఆశ్రమములో నున్నప్పుడు గాంధీజీ తన జీవితములో ఆరంభించిన సంయమసాధన చూచి ఆశ్రమ వాసులుకూడ ఆసాధనలో నిమగ్నులైరి. "నేను ఏదేని సత్కార్యమును గావించుచున్నపుడు నాతోకూడా ఉన్న వారినికూడ దానితో యుక్తము చేయుటకు ప్రయత్నింతు నని" గాంధీజీ నుడివెను. గాంధీజీ ఆదర్శములవలన ఆయన ఆఆశ్రమములో సంయమసాధన విశేషముగా ఫలప్రద మాయెను.

ఒకసారి మహమ్మదీయుల రోజాయును, హిందువుల ప్రదోషవ్రతమున్ను ఏకకాలములోనే అనగా శ్రావణ మాసములో వచ్చెను. గాంధీజీని చూచి ఉపవాససార్థకతను హిందూమహమ్మదీయు లందరును సమానముగానే గ్రహించిరి. ఈసందర్భములో హిందూమహమ్మదీయు లెల్లరును ఉపవాసవ్రతమును పాలింప నారంభించిరి. ఈసమయములో పార్సీ, శిఖ్కు, క్రైస్తవులను మహమ్మదీయుల ఉపవాస వ్రతములో పాల్గొనమని గాంధీజీ సడిపి యుండిరి. సంయమ వ్రతములో పాల్గొనుట అందరికిని కర్తవ్యమను విషయము గాంధీజీ అందరికిని తెలియజేసిరి. గాంధీజీ గావించిన యీ ప్రతిపాదనమును ఆశ్రమవాసు లందరును మహదానందములతో సంగీకరించిరి.

ఇట్టిఉపవాసవ్రతమును అవలంబించుటచే సత్ఫలమే ఫలించెను. దీనివలన అందరును ఉపవాసవ్రతమాహాత్మ్యమును గ్రహించుటయేగాక ఒకరిపై ఒకరికి ఔదార్యము, పరమతసహనము, సాంప్రదాయములలో మధురసఖ్యభావము జనించెను. ఈవిషయములో గాంధిజీ నుడివిన ఒకసూక్తి గలదు— "హిందుముస్లిమ్‌పిల్లలలో ధర్మవిషయమైన వివాదము ఒక్కసారియైనను జరిగినట్లుల తోచదు. దీనికి భిన్న భావమునే నేను గాంచితిని — అందరును తమతమధర్మము నందు దృఢవిశ్వాసము కలిగియుండి ఒకరిపై ఒకరికిగల గౌరవమును కాపాడుకొనుచుండువారు. ధర్మానుష్ఠానము

లలో ఒకరి కొకరు సహాయము చేసుకొనుచుండువారు.'

వివిధసంప్రదాయములు కలిసి మెలసి స్నేహభావముతో, ఉదారభావముతో నుండగలవో దానికి ప్రత్యక్ష ప్రమాణమును ఆయనయే చూపియుండిరి.

టాలస్టాయిఆశ్రమములో శాకాహారమును చేయు నియమ ముండెను. గాంధిజీయెడలగల శ్రద్ధాభక్తులచేతనే అందరును యీ నియమమును పాలించుచుండిరి. గాంధిజీ ఆశ్రమవాసులకు మాంసాహారము నేర్పాటుచేయ సంసిద్ధులై యుండిరి. కాని గాంధిజీని చూచి ఆయనప్రవర్తనమును వీక్షించి, నిగ్రహమునకు మాంసాహారము పరిత్యజించుటయే మంచిదని ఆశ్రమవాసులు గ్రహించిరి. అందువలన వారు స్వేచ్ఛాపూర్వకముగానే మాంసాహారమును విసర్జించిరి. సాధారణఆహారముయొక్క ప్రయోజనీయతను ఆశ్రమ వాసులు గాంధిజీనుండియే తెలుసుకొనిరి. అందువలన ఆశ్రమములో సాధారణమైన ఆహారమే భుజించుచుండిరి. ఈవిధముగా ఆశ్రమములో నిగ్రహశక్తియే అభివృద్ధి చెందుచుండెను. ఉపవాసము, మితాహారముల విషయములో ఆశ్రమవాసులలో ఏకాభిప్రాయము, మధురస్నేహభావము అభివృద్ధి చెందెను.

కలెన్ బెక్ — గోఖ్లే

కలెన్ బెక్ సాహచర్యవిషయము, గోఖ్లేగారితో పరిచయవిషయము వర్ణింపబడకుండినచో ఆఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహము అసంపూర్ణముగా ఉండును. టాలస్టాయిఆశ్రమ చరిత్రకూడ అసంపూర్ణముగానే యుండును. కావున కలెన్ బెక్ గోఖ్లేగార్ల విషయము కొంత ముచ్చటింపబడుచున్నది. వారిప్రభావము గాంధిజీజీవితమును ఎట్లు నడపినదియు గ్రహించుటకు ప్రయత్నించెదము.

కలెన్ బెక్ ప్రథమజీవితములో — ముఖ్యముగా గాంధిజీతో సంబంధము కలుగుటకు ముందు — అత్యంతవిలాసియు, భోగియునై యుండెను. ఆయనతో ప్రథమమున పరిచయము కలిగినప్పుడు గాంధిజీ ఆయనపోకలయొక్క, వ్యయముయొక్క లెక్కలను చూచి ఆశ్చర్యాన్వితుడాయెను. కాని ఆపరిస్థితులు మారిపోయి సాధారణజీవితము గడపుటకు అలవాటుపడిరి. ఆపరివర్తనము గాంధిజీ గాంచి విముగ్ధులైరి. విస్మితులైరి. కలెన్ బెక్ గాంధిజీవలెనే కఠోరమైన త్యాగవ్రతములో దీక్షను గైకొనిరి. గాంధిజీవలెనే సరళ అనాడంబరజీవితమును గడుపజొచ్చిరి.

ఆశ్రమవాసు లందరితో కలిసిమెలిసి వారిలో ఒకరైపోయిరి. కలెన్ బెక్ తనజీవితములో ఎన్నడును కాయికపరి

శ్రమకు అలవాటుపడి యుండలేదు. ఎప్పుడును ఏ యిబ్బంది యు ఆయన అనుభవించలేదు. ఆరామవైభవములలో జీవిత మును గడపుటయే ఆయన ధర్మమై యుండెను. ప్రపంచ ములో సుఖకరమైన ప్రతిదానిని ఆయన అనుభవించియుండిరి. ధనముతో పొందదగిన ప్రతివస్తువును ఆయన తనసుఖము కొరకు సంపాదించి అనుభవించి యుండిరి.

ఇట్టివారు టాలస్టాయిఆశ్రమములో వసించుట, అం దరివలె సాధారణముగా భుజించుట, పరుండుట సహజమైన విషయము కాదు.

గాంధిజీప్రభావమువలన ఆయనఉద్దేశ్యముల, ఆదర్శ ముల ఆంతర్యమును గ్రహించుటచే కలెన్‌బెక్ జీవితములో ఆశ్చర్యకరమైన పరివర్తనము సంభవించెను.

కలెన్‌బెక్‌లో ఉన్నత్యాగశక్తిని గాంచి ఆశ్రమ వాసులదృష్టియే మారిపోయెను. ఆయనయెడల అందరికిని శ్రద్ధాగౌరవములు ఇనుమడించెను. ఆశ్రమవాసులు తమను ఆయాదర్శములతో నిర్మించుకొనుటకు విశేషప్రయత్నము చేయువారు. కలెన్‌బెక్ తనత్యాగమును దుఃఖదాయక మైనదిగా ఎన్నడును తలంచలేదు. ఆయన ఐశ్వర్యములను, భోగములను అనుభవించి పొందిన ఆనందముకంటె గాంధిజీ వద్ద త్యాగమంత్రములో దీక్షను పొందినపిమ్మట అత్యంతా నందమును అనుభవించుచుండిరి. సరళజీవితములో గలసుఖ మునుగురించి వర్ణించుచు తన్మయు లగుచుండువారు. సరళ

జీవనయాత్రను గురించిన మహిమావర్ణన ఆయనవద్ద విను వారు. సరళజీవనయాత్రవలన కలుగు ఆనందము ననుభవించుటకు కుతూహలపడుచుండువారు. చిన్న పెద్ద యను భేదము లేక అందరితో సమానముగా స్నేహభావముతో కలిసిమెలిసి యుండువారు. శారీరకపరిశ్రమను ఆయన గౌరవ దృష్టితో చూచువారు. అందుచే ఉద్యానము తయారుచేయుటలోగాని, చెప్పులు కుట్టుటలోగాని ఆయన లజ్జగాని, సంకోచముగాని అనుభవించలేదు. కాయికపరిశ్రమలోని గౌరవము, స్వావలంబన ఆదర్శమును గాంధిజీ తన ఆశ్రమసత్యాగ్రహులలో ప్రతిష్ఠితము గావింప కోరియుండిరి. అవి యన్నియు కలెన్‌బెక్‌లో మూర్తీభవించినట్లు ఉండెను.

కలెన్‌బెక్ గాంధిజీతో ధర్మాలోచనలు చేయుస్నేహితుడై యుండెను. ఏకార్యమును వివేకము సమర్థించునో అట్టి కార్యమును నెరవేర్చుటయే యుచితము, ధర్మము అని గాంధిజీతో పరిచయము కలిగిన ప్రథమపర్యాయమే ఆయన గ్రహించెను. "ఏది నమ్మదగినదో అదియే శాస్త్రము. ఏది శాస్త్రమో అది నమ్మదగినది కాదు" అను సూక్తియొక్క తాత్పర్యమును గాంధిజీ, కలెన్‌బెక్ ఉభయులును గ్రహింపగలిగిరి. తదనుసారముగా జీవితములను నియమించుకొనువారు. ఆశ్రమవాసులజీవితములను తదనుసారముగా నియమితముచేయ గోరుచుండువారు.

ఆహారమునుగురించియు ఆహారనిగ్రహమునుగూర్చి యు గాంధిజీ, కలెన్‌బెక్‌లు ఆలోచనలు జరుపుచుండువారు. ఆఫ్రికాలో ఈయిద్దరి మహానుభావులజీవితములు ఏకస్వర ముతో బంధింపబడియున్నట్టు లుండెడిది. ధర్మము, సంయమ సాధన, సత్యాగ్రహుల ఆదర్శములు మొదలగు సకలవిషయ ములలోను గాంధిజీ తనఅభిప్రాయములను యీామహాను భావునిఅభిప్రాయములతో సరిపోల్చుకుని చూచుచుండువారు.

గోఖ్లేగారియెడల గాంధిజీకి అపారమైన గౌరవ ముం డెను. ఆకారణముచేత ఆఫ్రికాలోని భారతీయులపరిస్థితులను ప్రత్యక్షముగా దర్శించి వెళ్ళవలయునని గాంధిజీ బహుదిన ములనుండి గోఖ్లేగారిని కోరుచుండిరి. భారతీయస్వాతంత్ర్య సంగ్రామనాయకులు ఎవరైనను వచ్చి గాంధిజీసత్యాగ్రహ సంగ్రామస్వరూపమును, సత్యాగ్రహులత్యాగము, నిష్ఠ, శక్తిసామర్థ్యములను ప్రత్యక్షముగా చూచి పోవలయునని గాంధిజీ కోరుచుండిరి. ఆయనకోరిక నిజముగా ఫలించినది. గోఖ్లేగారు ఆఫ్రికాకు వెళ్ళిరి.

గాంధీజీఆనందమునకు మేర లేకుండెను. ఆయన గోఖ్లేగారికి స్వాగతమిచ్చుటకు రాజోచితములగు ఏర్పాటు లను గావించిరి. అనేకస్థానములలో ఆయనకు స్వాగతము ఇయ్యబడెను. ఆయన ఉపన్యాసములుకూడ గావించిరి.

అనంతరము గోఖ్లే ఆఫ్రికామంత్రిమండలిని సందర్శిం చిరి. ఒకసంవత్సరములోపల గాంధీజీ భారతదేశమునకు

తిరిగి రావలయునని ఆయన తెలియజేసెను. ఆఫ్రికావ్యవహారములన్నియు త్వరలోనే పరిష్కారము కాగలనని గోఖ్లే ఆశించుచుండిరి. వ్యవహారములన్నియు పరిష్కరింపబడినవని గాంధీజీకి తెలియజేసెను. 'ఏషియాటిక్ శాసనము' రద్దుచేయబడును. ఇమిగ్రేషన్ శాసనమునుండి వర్ణభేదములు తొలగించబడును. మూడుపౌనులపన్ను రద్దగును.

మంత్రులతో సంభాషించినపిమ్మట గోఖ్లేగారికి ఆశ కలిగెను. కాని గాంధీజీ మంత్రులవాగ్దానమునకు ఎట్టి ప్రాధాన్యమును ఇయ్యలేదు. అనేకసార్లు ఆశపడి నిరాశ చెందుటచేత ఆయన మంత్రిమండలి నుడివినమాటలను నమ్మజాలకున్నారు. ఇంతకుపూర్వము మంత్రిమండలి అనేకసార్లు వాగ్దానమును చేసి వారు నెరవేర్చుకొనలేకపోయిరి. ఈసారికూడ వారు వాగ్దానమును రక్షించుకొనజాలరని గాంధీజీ స్థిరముచేసుకొనిరి. ఆఫ్రికాశాసనకర్తలు వాగ్దానమును నెరవేర్చుకొనగలిగినచో మంచిది. లేనియెడల పూర్ణోద్యమముతో సంగ్రామము సాగించవలయునని ఆయన నుడివియుండిరి. ఒక్కసంవత్సరములోనే ఆఫ్రికాలో తనపని పూర్తియగుననియు, ఒక్కసంవత్సరములో అచ్చటిభారతీయులగౌరవము ప్రతిష్ఠితమగుననియు గోఖ్లే గాంధీజీతో నుడివిరి. అట్లు జరుగలేదు. గాంధీజీ సందేహామే సత్యరూపమున పరిణామము చెందెను. మంత్రిమండలి గావించిన వాగ్దానము నెరవేరలేదు.

దీనివలన గాంధిజీలో పట్టుదల అభివృద్ధి చెందెను. వాగ్దానము రక్షింపబడకపోవుటచే ఆయన సత్యాగ్రహుల సంగ్రామావశ్యకతను విశేషముగా గ్రహించిరి. పూర్ణోద్యమముతో సత్యాగ్రహము ఆరంభించబడెను. భారతీయు లందరు ఏకమై తమకోరికలన్నియు నెరవేర్పుమని ఆఫ్రికామండలిపై ఒత్తిడి కలుగచేయుచుండిరి.

ఆఫ్రికాకు గోఖలే వచ్చుటచే గాంధిజీ ప్రవర్తింపచేసిన సత్యాగ్రహసంగ్రామము విశేషముగా శక్తిని సంపాదించుకొనుచుండెను. సత్యాగ్రహసంగ్రామముయొక్క ఉద్దేశములు, ఆదర్శములు విశేషముగా నలువైపుల వ్యాపింపజొచ్చెను. భారతీయులగౌరవరక్షణకు అవమానకరమైన విధివిధానముల నన్నిటిని రద్దుచేయుదుమని ఆఫ్రికామంత్రిమండలివారు గోఖ్లేసమక్షమున వాగ్దానము చేసియుండిరి. వాగ్దానము రక్షింపబడకపోవుటచే అవమానకరమైన ప్రతిశాసనమును, పన్నును రద్దుచేయించి భారతీయుల గౌరవమును, స్వాతంత్ర్యమును నిలబెట్టుటకు గాంధిజీ సంగ్రామము నారంభించెను. ఈసంగ్రామముకొరకు భారతదేశమునుండి విశేష ధనసహాయము లభించెను. లార్డు హార్డింజికూడ సత్యాగ్రహసంగ్రామముపై సానుభూతిని చూపించెను. ఈసమయములోనే భారతదేశమునుండి ఆండ్రూస్, పియర్సన్ దొరలు సత్యాగ్రహసంగ్రామములో పాల్గొనుటకు బయలుదేరి

పోయిరి. గోఖ్లే ఆఫ్రికాకు పోయి ఉండనియెడల ఆఫ్రికావిష యమై భారతదేశములో యిట్టిఆందోళన కలిగెడిది కాదు.

ఆఫ్రికాలో సత్యాగ్రహసంగ్రామము బహుకాలము జరిగియుండెను. కాని ఈసంగ్రామములో స్త్రీపురుషులు, బాలకులు, యువకులు, శ్రామికులు, అస్పృశ్యులును అసాధారణమైన పట్టుదల, సహనము ప్రదర్శించిరి. గాంధిజీద్వారా ప్రబోధితులై సత్యాగ్రహులు కర్తవ్యకార్యములలో అవిచలితులై యుండిరి. సహస్రనిర్యాతనములకు పాల్పడినను వారిలో భయభ్రాంతులు లేవు. ఆపదలలోనైనను వారు ఆధైర్యపడలేదు. అత్యాచారశతములు వారిపై గావింపబడినను వారు హింసాత్మకమైన విరుద్ధకార్యములద్వారా పగ తీర్చుకొనలేదు. అందువల్లనే సంగ్రామము ఆఖరువరకు జయప్రదముగా కొనసాగెను. 1914 వ సంవత్సరములో సుప్రసిద్ధమైన గాంధీ—స్మట్సులు గావించుకొనిన షరతుల ఫలితముగా ఆఫ్రికాలోని భారతీయులపై ప్రయోగింపబడుచున్న అగౌరవమైన శాసనములన్నియు రద్దుచేయబడెను. గాంధీజీ సత్యాగ్రహసంగ్రామము సఫలీకృత మాయెను. 1914 వ సంవత్సరములో ఆయన ఇంగ్లాండుకు పోయి అచ్చటినుండి భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చెను.

గాంధీజీ ఆఫ్రికాలో 20 సంవత్సరములు గడపియుండిరి. భారతీయులస్వాతంత్ర్యము, గౌరవముల రక్షణకొరకు ఆయన ఆఫ్రికాలో ఎంతకాలము ఉండవలసిన అవసరమం

ను అంతకాలము గడపియుండిరి. ఆఫ్రికాలో తనకార్యము
ర వేరినదనియు, అచ్చటనున్నవారు ఆయన ఆరంభించిన
ార్యములను సమర్థతతో నెరవేర్చుకొనగలరనియు ఆయన
రిగివచ్చునప్పుడు తలంచిరి.

ఒకప్పుడు ఆఫ్రికాయందున్న భారతీయులు తమ అవ
మానకరమైన పరిస్థితులకు ప్రతీకారము చేయుటలో ఉదా
సీనులుగను, నిశ్చేష్టులుగను ఉండిరి. ఈ ఉదాసీనులగు భార
తీయులలో స్వాతంత్ర్యగౌరవములను, చైతన్యబోధమును,
గాంధీజీ కలిగించెను. అది మనము దర్శించితిమి. ఆఫ్రికా
వాసులను ఏమహామంత్రముచేత దీక్షితులను గావించెనో
అది యెన్నటికిని మరువదగిన విషయము కాదని ఆయన
ఆఫ్రికానుండి భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చునపుడు గ్రహిం
చెను. ఆఫ్రికాభారతీయులు తమ గౌరవస్వాతంత్ర్యములను
కాపాడుకొనుటకు జాగ్రత వహింతురు.

ఆఫ్రికాకర్మక్షేత్రమునందును, స్వాతంత్ర్యయుద్ధము
నందును, నిరాటంకసంగ్రామశక్తిని దర్శించి గాంధీజీ భారత
దేశమునకు ప్రయాణమయ్యెను. ఆఫ్రికాలో భారతీయుల
స్వాతంత్ర్యసత్తా, గౌరవము, ప్రతిష్ఠలవిషయములో గాంధీజీ
నిరంతరపరిశ్రమ గావించి యుండుటచేతను, త్యాగము, నిష్ఠ,
శ్రద్ధ, సాఫల్యతలపరిచయము ప్రదర్శించి యుండుటచేతను,
పరాధీనమై, శృంఖలాబద్ధమైయున్న భారతదేశములో
ఆయనకొరకు కర్మక్షేత్రము సంసిద్ధమాయెను. ఆఫ్రికాభార

తీయులసంకెళ్ళను తెగ్రించివేయుటకు గాంధీజీపరికల్పనముల కర్మపద్ధతుల గోఖలేమహాశయుడు ప్రత్యక్షముగా చూచి భారత దేశమునకు తిరిగి వచ్చెను. భారతీయుల పరాధీనశృంఖలములను ఛిన్నముచేయుటకు గాంధీజీవంటి ఒకకర్మవీరుడు అవుసరమని ఆయనయొక్క సహృదయసహాయముచేత భారతీయుల స్వాతంత్ర్య ఆందోళనమునకు నాయకులైన వారిలో ప్రచారిత మయ్యెను.

ఆకారణముచేత ఆఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహ ఆందోళనము గాంధీజీని రాజనీతిక్షేత్రములో సుప్రతిష్ఠితము గావించెను. ఆయన నాయకుడను గౌరవమును బడసి, పరాధీన భారత దేశముయొక్క అవమానమును తొలగించుటకు శక్తి సామర్థ్యములను సంపాదించి భారత దేశమునకు తిరిగి వచ్చెను, వింశతిశతాబ్దప్రారంభములోనే భారతజాతీయ స్వాతంత్ర్య ఆందోళనము ఆయననేతృత్వమువల్లనే సంఘబద్ధమై విరాజిల్లుటకు సుయోగము లభించెను.

స్వ దే శ ప్ర వృ త్తి క.

కరంచంద్ గాంధీ శాంతియుతస్వదేశక్రీడమునకు తిరిగి వచ్చెను.

మనము 1890 వ సంవత్సరమునాటి విద్యార్థియగు కరంచందగాంధిని నేడు స్మరించుకొనుచున్నాము. ఆయన ఇంగ్లాండులో నాగరికతావిలాసములమధ్య మునకలు వేసి నను విలాసములపంకము దేహమునకు అంటుకొనలేదు. ఆంగ్లనాగరికతలోని మిథ్యామోహమును వర్జించి సత్యము యొక్క నూతనజ్యోతిస్పర్శను పొందుటకు అశనవసనముల నన్నిటిని త్యజించుటకు వెరువలేదు. దీనితోపాటు 1915 వ సంవత్సరములోని కరంచంద్ గాంధిని సరిపోల్చి చూడుడి!

సత్యాగ్రహిసమక్షమున సత్యాలోకము మరియొక నూతనద్వారమును తెరచి వైచినది – అది అహింసాతత్వ మురొక్క శాంతిమయమైన, అసీమశక్తిశాలియైన అస్త్రము!

సత్య అహింసల అమృతస్పర్శను ఆయన ఆఫ్రికా కర్మక్షేత్రమునందు పొందగలిగిరి. సత్య అహింసల కల్పనాతీతమైన శక్తి, సాఫల్యతలవలన తృప్తిపొందుటయేగాక వారు ముగ్ధులుకూడ నైరి. అయినను యిట్లు తలంచిరి. "ఈశక్తిని నా దేశము అంగీకరించునా? పథహీనభారత దేశము అసత్య, హింసల అంధకారమునుండి సత్య, అహింసల ఆలోకమునకు తిరిగి వచ్చునా?"

రాజా హరిశ్చంద్రుడు—సత్యరక్షణకొరకు రాజ్యమును విసర్జించెను—ఐశ్వర్యమును త్యజించెను—సహధర్మిణిని పోగొట్టుకొనెను—సంతానమును సమర్పించుకొనెను. హరిశ్చంద్రుడు సత్యసంధుడు, దీనదరిద్రుడు—

రిక్తుడై నిరాధారుడై శ్మశానములోని నిర్జీవమృత్తికపై నిలువబడియుండెను. కాని రిక్తుడును నిరాధారియునైన సత్యాగ్రహాస్త్రము తళుక్కున మెరసిపోయెను.

దాంభికుడైన విశ్వామిత్రుడు పరాజితుడయ్యెను— మృత అంధకార శ్మశానము జీవనదీపమును వెలిగించెను. హాహాకారములమధ్య ఆనందవాయువులు వీచెను.

బ్యారిస్టర్ మోహన్‌దాస్ సత్యరక్షణకొరకు సుఖమును విసర్జించెను— విలాసవైభవములను త్యజించెను— ఐశ్వర్యమును విడనాడెను— సత్యసంధుడు, దీనదరిద్రుడు మోహనదాసు— ప్రాణహీన భారత దేశముయొక్క— నిర్జీవమైన అసారమైన మృత్తికపై రిక్తహస్తములతో నిలువబడియుండిరి. కాని రిక్తమోహనదాసుయొక్క— అస్త్రము జ్వలించినదా? వింశతిశతాబ్దముయొక్క— నవశక్తిజ్ఞానబలముచేత బలవంతుడును దాంభికుడునైన విశ్వామిత్రుడు పరాజితుడయినాడా—?

ఉద్యమవిహీనమై నిర్జీవమైయున్న భారతదేశమృత్తికపై నవజీవనవాయువులు వీచుచున్నవా? —

దీనికి జవాబు మనకు లభించినది. అందువల్లనే ఆనాటి యుద్ధము, ఆనాటిజయము, నవజీవననిర్మాణేతిహాసము తెలుసుకొనుటకే 1915 వ సంవత్సరమునాటి సంఘటనల పంచాంగమును విప్పి పఠించ ప్రయత్నించుచున్నాము. ఆఫ్రికామృత్తికపై నిలువబడితే మోహన

దాసు సత్యమనగా నేమియో, అహింసయనగా నెట్టిదో పరీక్షించి చూచెను. పీడితనిర్జీవభారతీయులను సత్యన్యాయముల అధికారమును పొందుటకు జాగరూకులనుగా గావించెను. అహింసావిధానములవలన విదేశములోని నిస్సహాయులగు భారతీయుల శక్తిని శతగుణము లభివృద్ధిపరచెను. ప్రేమమంత్రముచేత అత్యాచారులగు ప్రభుమండలినుండియే స్నేహితులను, భక్తశిష్యులను సంపాదించ గలిగిరి.

ఈఆఫ్రికాఅనుభవమే ఆయనను ఆశాన్వితునిగా గావించెను. ఆయనకు భారతదేశవిషయము స్మరింపజేసెను.

ఈసత్యబలముచేత, యీఅహింసాబలముచేత వారి బంధనములను తెగ్రించివేయ జాలనా? కాని ఆయన అంతర్నిహితసత్యమే కఠినముగా విమర్శించుకొనెను— "లేదు, నేను సామ్రాజ్యమునకు విరోధిని కాజాలను. బ్రిటీషువారి న్యాయముపై విశ్వాస ముంతును. మన అయోగ్యతయే మన పరాధీనతకు కారణము. కార్యములద్వారా, సామర్థ్యముద్వారా మనయోగ్యతను బ్రిటీషువారు చూచిన యెడల మన ఆత్మకర్తృత్వమును గ్రహింపగలరు. మనకు ముక్తి నియ్యగలరు." మనము ప్రవాహమును నదినుండి సముద్రముఖమునకు మరలింపగలిగితిమి. విషయము స్పష్టముగా పరిశీలింతము. సత్య అహింసలవిషయము ఆలోచించినకొలది మోహనదాసుయొక్క స్వదేశప్రీతి, దేశోద్ధరణముల విశాలక్షేత్రమునకు వచ్చి చేరితిమి. కాని రావల

సిన దేకదా. ఈసత్యానుసంధానము, అహింసలే ఆయన హృదయములో స్వదేశప్రేమను రగుల్కొల్పెను. కాని సత్యయజ్ఞములో యింకను అసహాయోద్యమమను ఘృతము పడలేదు. అందువలన యజ్ఞములోని ప్రశాంతశిఖలు ఆనాటి రాజశక్తిని దగ్ధము చేయుటకుబదులు ఆశిఖల ఆలోకనము చేత మహోజ్వలము గావింప సంకల్పించుకొనెను. రాజశక్తి సహాయముచేతను, ప్రతివిధానముచేతను స్వదేశమునకు మంగళమును సమకూర్చుటకును, అంధకారమును తొలగించుటకును కోరుచుండిరి.

నిజముగా ఆనాటిగాంధి రాజద్రోహియై యుండలేదు. రాజభక్తుడును, అనుగతనాగరికుడునై యుండెను. ఆశావాదియై యుండెను. భారతదేశముయొక్క, భారతీయుల యొక్క సత్యన్యాయముల అధికారమును బ్రిటిషుఅధికారులు అంగీకరింతురనియు, సత్యగౌరవములను రక్షించుటకు తుది వరకు భారతదేశము సామ్రాజ్యమునందు స్వతంత్రమైన, స్వేచ్ఛానియంత్రితమైన రాష్ట్రముగా పరిణమించుటకు అవకాశము కలిగింతురనియు ఆశించియుండిరి, కాని ఈఅవకాశము పొందుటకు భారతదేశము పరీక్ష నీయవలసియుండును. భారతదేశము బ్రిటిషువారికి హృదయపూర్వకమైన సహాయకారిగా నుండవలయును. భారతదేశము విశ్వాస్యముగాను, [illegible] కావలయును.

1915 వ సంవత్సరమునాటి మితవాదియైన మోహన దాసు యీభావముతోనే సద్యోరోగవిముక్తరుగ్ణదేహముతో బొంబాయి రేవునం దవతరించిరి.

గోక్లేగారి ఉపదేశము.

మోహన్‌దాస్‌గాంధీ బొంబాయికి చేరినపిమ్మట ఆయనమిత్రబృందము ఆయనకు స్వాగత మిచ్చుటకు ఒక సభను ఏర్పాటుచేసిరి. ఆనాటిభారతీయులు ఆంగ్లవిద్యా మోహములో విమోహితులై యుండిరి. గృహసంబంధ మగు సభాసమితులలోసహా ఆంగ్లభాషలో ఉపన్యాసము లిచ్చుట సహజమై యుండెను. ఆఫ్రికాసత్యాగ్రహదళము నకు ప్రధాననాయకుడును, బ్యారిష్టరున్నైన మోహనదాసు గాంధిగారికి ఆంగ్లములో స్వాగత మిచ్చుటయే శుభప్రద ముగా నుండునని యే ఆనాటివిజ్ఞు లందరును భావించిరి. కాని గాంధీజీ సభలో స్వదేశభాషలోనే స్వాగతమునకు జవా బిచ్చి అందరిని ఆశ్చర్యాన్వితులను గావించెను. ఆంగ్లభాష ఎంత ప్రయోజనీయమైనదయినను, సులలితమైనదయినను, భారతీయుల వ్యక్తిగతమనోభావములను ప్రకటించుటకు

దానిఅవసరము లేదనియు, దాని కెట్టి విలువ లేదనియు తమ ఆచరణముద్వారా స్వదేశీయులకు నేర్పియుండిరి.

అచ్చటి గుజరాతివిజ్ఞు లందరును ఆయనఆచరణవలన విస్మితులైరి. లజ్జితులైరి. ఆంగ్లమోహములో విముగ్ధులై, పాశ్చాత్యభావధారలలో తన్మయులై యుండి యెట్టిదేశ సేవయు చేయుట యుచితము కాదని గ్రహించిరి. కృత్రిమ త్వముచేత దేశసేవ చేయ వీలులేదు.

గోఖ్లే బొంబాయిలో నున్నారని గాంధీజీ వినెను. గోఖలే తనవక్తృత్వమువల్లను, అపారపాండిత్యమువల్లను, నిర్భయత్వమువల్లను, ఆయనయందుగల శిశువువంటి సరళ పవిత్రనమువల్లను మోహనదాసు మనస్సును తనవైపునకు ఆకర్షించుకొనిరి. ఈఉదారహృదయముగల మహత్తరవ్యక్తిని తనహృదయములో గురుస్థానమునం దభిషిక్తునిగా గావించిరి.

విదేశకార్యములద్వారా స్వదేశ సేవాభావములు మోహనదాసుహృదయములో వికసించెనని యిదివరకే గ్రహించితిమి. కాని ఆఫ్రికాలో కర్మప్రవాహములచేత స్వదేశసమస్యలలోను, ప్రయోజనములలోను శ్రద్ధ వహింప లేకపోయిరి. స్వదేశములో దీర్ఘకాలము వసింపజాలకను పోయిరి. స్వదేశముపై ప్రేమ యున్నను, దేశములోని దుఃఖదుర్దశలలోపములవిషయమై ఆయన కంతగా జ్ఞానము లేకుండెను. అంత పరిచయము లేకుండెను. ప్రథమమునే దేశసేవలో అగ్రసరులుకాక, దేశసేవామార్గమును తెలుసు

కొనుటకు అగ్రిసరులైరి. ఈమార్గమును తనకు గోఖ్లేగారు చూపించగలరని ఆయనహృదయములో ప్రబోధము కలిగెను. ఆదర్శములమార్గమును తెలుసుకొనుటకు గోఖ్లేగారి దర్శనము చేసుకొనిరి.

గోఖ్లే అప్పు డత్యంతరోగగ్రస్తులై యుండిరి. శయ్యాగతుడగు గోఖ్లే గాంధిని చూచి ఆనందములో తన్మయుడై పోయెను. ఆతని నత్యంత ప్రేమాదరములచేత హృదయమున కౌగలించుకొనెను. గోఖ్లే తనస్నేహబంధనముచేత మోహనదాసుని బంధించెను. దేశసేవకొరకుస్థాపింపబడిన 'సర్వెంట్సు ఆఫ్ ఇండియా' అను సంఘములోకి మోహనదాసుని చేర్చుటకు ప్రయత్నించిరి. కాని సమితియందుగల యితరసభ్యులు గాంధీజీస్వీయకార్యప్రణాళికను, ఆదర్శములను గాంచి ఆయనను సమితిలో చేర్చుకొనుటకు సందేహించిరి. గోఖ్లే దీనిని గ్రహించిరి. గాంధీజీకూడ గ్రహించెను. అందువలన గోఖ్లే మోహనదాసుని బంధించుటకు ప్రయత్నించలేదు. మోహనదాసుకూడ ప్రతికూలదృష్టితో సమితిలో ప్రవేశించి అభిప్రాయభేదములసంఘర్షణ కలుగజేసి సభ్యులకును గోఖ్లేగారికిని మనఃక్లేశమును కలిగింప నిష్టపడలేదు. అందువలన గోఖ్లే గారికి హృదయపూర్వకమైన కోరిక యున్నను తనఅయిష్టతను ఆవేదనతో ఆయనకు తెలియజేసెను.

ఇచ్చట ఒకప్రశ్న ఉదయించవచ్చును. సమితిలోని సభ్యులందరును మోహనదాసుపై గౌరవప్రేమలను

చూపువారు, అయినను వారు ఆయనను సమితిలో ఏల చేర్చుకొనలేదు ?

దీనికి జవాబు యివ్వవలసి వచ్చినప్పుడు కర్మధారల, చింతాధారల ప్రభేదమే దీనికికారణమై యుండునని తోచును. కేవలము అసమ్మతి తెలియచేయుటచేతను, ప్లాటుఫారముపై ఉపన్యాసము లిచ్చుటచేతను, తమకోర్కెలను వార్తాపత్రికల ద్వారా ప్రభుత్వమువారికి తెలియచేయుటచేతను వారు దేశసేవ చేయుచున్నట్లుగా సమితిసభ్యులు తలంచెడివారు. ఇంతకంటె ఉన్నతమార్గముద్వారా దేశసేవ ఎవరును చేయజాలరు. చేసినను ఆపని మంచిదని వారు అంగీకరింపజాలరు. ఇచ్చటనే యిద్దరిలో మతభేదముల మహాసముద్రము సృష్టింపబడెను.

ప్రయోజనానుసారముగా, ప్రత్యక్షముగా బ్రిటిషు శాసనమునకు విరుద్ధముగా కార్యక్షేత్రమున ప్రవేశించుటకును, అపారశక్తిశాలురగు సర్కారువారిని యుద్ధమునకు ఆహ్వానించుటకును మోహనదాసు అభిలషించుచుండిరి. ఆయన ఆఫ్రికాసత్యాగ్రహము ఈ అభిలాషను సభ్యులకు సహజముగా వ్యక్తీకరించెను. కేవలము సత్యాగ్రహము ద్వారా దృఢముగా ప్రతిష్ఠితమైన శక్తిశాలురగు ప్రభుత్వమువారిని తెలియచేయుట ఎట్లు సాధ్యమగునని వారు భావింపలేకపోయిరి. తెలియ చేయుటయా ?

తరిమివేయువిషయమును వారు ఊహింపజాలరైరి. ఆ వేదనని వేదనములద్వారా సర్కారువారిమనస్సులను మెత్త బరచియు, శాసనవిషయములో కొంత సంస్కరణ గావించియు, సంస్కరణములద్వారా కొంత అధికారమును పొందుటకును వారు భావించుచుండిరి.

భస్మమునకు అడుగుననున్న అగ్నిశిఖలు— అనుకూల వాయువులు వీచినవెంటనే భస్మమును భేదించుకొని శిఖల తేజస్సు పరిజ్వరిల్లును—

చెత్తచెదారములను దగ్ధము చేయును. "సర్వెంట్సు ఆఫ్ ఇండియా సొసైటీ వారు ఈశిఖను చూడజాలకపోయిరి, గోఖ్లే చూడగలిగిరి. అందువలన ఆయన మోహనదాసుకు సమితిలో ఆశ్రియ మీయక తన అంతరములో ఆశ్రియ మిచ్చెను, ఆరోజున గోఖ్లేగారు స్నేహపూర్వకముగా ఇట్లు నుడివెను — "నీఆదర్శములపరిభేదమువలన సమితిసభ్యులతో నీకు పొసగలేదు. నీవు సమితిలో సభ్యుడవైనను, కాక పోయినను, నాహృదయములో నిన్ను నావానినిగ స్వీకరించుచున్నాను" గోఖ్లేస్నేహమును తా నెన్నడును మరువజాలనని స్నేహవిముగ్ధుడగు మోహనదాసు తెలియబరచెను.

దేవతతో దేవతకు స్నేహము కుదిరిన ట్లాయెను— శ్రీకృష్ణునితో అర్జునునకు స్నేహము కలిగెను. గురువుతో శిష్యునకు బాంధవ్య మేర్పడెను.

గోఖ్లేను మోహనదాసుగాంధీకి గురువనియే నుడువ వచ్చును. ఉదారుడైన, సరళహృదయుడైన, వ్యక్తి స్వరూపుడైన మానవుని చారిత్రము మోహనదాసుని హృదయఫలకమందు నీతిని, గౌరవభారమును మేల్కొల్పెను.

గోఖ్లేగారి యిచ్ఛానుసారముగా సమితిసభ్యులు గాంధీజీని ప్రీతిభోజన సమావేశములలో గౌరవించుటకు ఏర్పాట్లు గావించిరి. అభిప్రాయములలో, ఆదర్శములలో మోహనదాసుతో ఏకీభవించకున్నను సభ్యులు ఆయన వినయము, నమ్రప్రవర్తన, నిష్కాపట్యమునుగాంచి ముగ్ధులైరి. మోహనదాసు మాంసము, అన్నము విసర్జించిరి. వారు మోహనదాసుకొరకు ఫలాదులయేర్పాటు గావించిరి. విందులో మోహనదాసు సభ్యులందరితోను పరిచయము కలుగ జేసికొనిరి.

మోహనదాసు భారతదేశములో తనకార్యక్షేత్రమును ఏవిధముగా విస్తరింప చేయదలచినారో గోఖ్లేగారు తెలుసుకొనగోరెను. ఏదేని నిర్మాణకార్యక్రమము ఆరంభించుటకు ముందు ఆఫ్రికాలో స్థాపించిన ఆశ్రమముయొక్క ఆదర్శముల ననుసరించి ఒకఆశ్రమమును స్థాపించ నిచ్ఛగించి నటుల తెలియజేసిరి.

ఫినిక్సుఆశ్రమము, టాలస్టాయిఆశ్రమములనుగురించి ఆఫ్రికాసత్యాగ్రహ వివరణగ్రంథములో తెలిసికొంటిమి. మోహనదాసు ఆఫ్రికావిడనాడి భారతదేశమున స్థిర

నివాస మేర్పరుచుకొనదచినప్పుడు ఫినిక్సుఆశ్రమవాసులను కూడ భారత దేశమునకు రప్పించ సంకల్పించెను. ఆశ్రమములోని విశిష్టఅధివాసులైన దీనబంధు ఆండ్రూసు, మగనలాల్ గాంధి, పియర్సన్ మొదలగు విశిష్టవ్యక్తులుకూడ ఆయనతో భారత దేశమునకు వచ్చి కార్యక్షేత్రమును రచింప సంకల్పించుకొనిరి. భారత దేశములో నేదియో యొకనిర్జనశ్యామలప్రాంతరమందు ఆశ్రమమును స్థాపించుటకును, సరళపకృతిలో సరళ ఆడంబరహీనజీవనయాత్రను గడపుటకును, ప్రశాంత ఆశ్రమ ఆవరణములలోనుండి నీరవముగా మనుష్యత్వసాధనలో నిమగ్నము కావలయుననియు సంకల్పించుకొనిరి. కాని కోరికయున్నంతమాత్రమున నే పనియు నెరవేరజాలదు. ఆశ్రమముకొరకు భూమి కావలెను. ధనము కావలెను. తగిన యేర్పాట్లు కావలయును. ప్రథమమున భూమి లోటుకలిగినను తరువాత ఆలోటు తొలగిపోయినది. ఆఫ్రికాలో సత్యాగ్రహజయియగు గాంధీజీ విషయము సాధారణభారతీయులు గ్రహింపకున్నను, విద్యావంతులు, దేశహితైషు లనేకులు ఎరుగుదురు. అందువలన గాంధీజీ దేశపర్యటనమునకు బయలుదేరునపుడు అనేకమంది ధనికులు, నాయకులు, అవుసరమగు భూమిని, ధనమును, దానము చేయుదుమని సూచనలు వచ్చియుండెను.

గాంధీజీ ప్రథమమున భారత దేశమునకు వచ్చిన పిమ్మట, యెవరివద్దనుండియు ధనము ఆశింపక పోవుట ఆయన

యొక్కయు ఆశ్రమవాసులయొక్కయు కోరికయై యుండెను. భారతదేశములో ఆశ్రమమును నిర్మించుటయే వారియుద్దేశము కాని నేడు గోఖ్లేగారు ప్రశ్నించుటచే ప్రియమైన ఆశ్రమపరిస్థితులకు తగినయేర్పాట్లు గావించవలెననియే ఆయన తనకోర్కెను వెల్లడించెను.

ఆశ్రమనిర్మాణము, కార్యక్రమముల విషయమై విని గోఖ్లేగారు మహదానందపరవశులైరి. ఆయన తక్షణమే యిట్లు నుడివిరి— "నీవు ఆశ్రమమును స్థాపించుము, నీఆశ్రమమునకు కావలసిన దంతయు నానుండి లభించును. దానిని నాఆశ్రమముగానే భావింతును."

విస్మయమొందిన గాంధిజీహృదయము కృతజ్ఞతతో నిండిపోయెను. ఆయన యిట్లు తలంచిరి— "నాకార్యములకు సర్వశ్రేష్ఠమైన సహాయమును బడసితిని, నాయాత్రామార్గమున సమర్థుడగు పథప్రదర్శకుని దర్శనము పొందితిని."

దుశ్చింతలమంచును భేదించుకుని విశ్వాసజ్యోతి వికసించెను.

మోహనదాసు గోఖ్లేవద్ద శలవు యిప్పించమని ప్రార్థించెను.

శేయ్యాగతగోఖ్లే నేత్రములు మూసుకుని ఏదియో కొంచెము భావించి, పిమ్మట చిరునగవుతో "నీవు యిప్పుడు ఎచ్చటికి వెళ్ళెదవు?" అని ప్రశ్నించెను.

గాంధీజీ 'రాజకోటకు, అన్నగారిగృహామునకు' అని జవా బిచ్చెను.

గోఖ్లే నవ్వుచు యిట్లు నుండివెను— 'నీవు యీసారి భారతగవర్నమెంటుకు విరుద్ధముగా సత్యాగ్రహము చేయుటకు పోవుచున్నావని తలంచితిని.'

గాంధీజీ సరళహృదయుడైన గోఖ్లేగారి హాస్యములో పాల్గొనెను. 'ఇకను ఇప్పుడు అవకాశ మేది. యుద్ధములో సర్కారువారికి సహాయము చేయుటవలన సర్కారువారు నాకు బిరుదు నొసంగియున్నారు.

గాంధీజీ స్వేచ్ఛాసేవకసైన్యమును తయారుచేసి యుద్ధసమయములో బ్రిటిషువారికి సహాయము చేసియుండుటచే ఆయనకు విశేషగౌరవము సమకూడెను.ఆయన 'కైజర్ హింద్' అను బిరుదుచేత గౌరవింపబడిరి.

గాంధీజీవద్ద గోఖ్లే అన్నియు వివరముగా వినియుండిరి. పిమ్మట యిట్లు నుడిరి. కాని నేడు ఏసర్కారు నిన్ను గౌరవించుచున్నారో వారే రెండురోజులతరువాత మరల నిన్ను ఖైదీగా చేయవచ్చును. ఏఆదర్శములచేత సర్కారు వారిసేవ నీవు చేయుచున్నావో, ఆయాదర్శములకొరకే సర్కారువారిని మరల నీవుయుద్ధమునకు ఆహ్వానింపవచ్చును. నీవు నీసత్యముద్వారా అన్నిటిని పరీక్షించుము.'

గాంధీజీ అంగీకారసూచనగా తల యూపెను. కొంచెముసేపు తరువాత మరల గోఖ్లే యిట్లు నుడివిరి — "ఈవిష

యములో నీకు నేను చెప్పవలసిన దొకటి గలదు’ గాంధీజీ జిజ్ఞాసునేత్రములతో గోఖ్లేవైపునకు చూచుచుండిరి. గోఖలే యిట్లు నుడివిరి — “భారత దేశమునకు, భారతీయులకు నీవు సేవచేయుటకు ముందు భారత దేశమంతయు ఒకసారి తిరిగి రమ్ము. దక్షిణాఫ్రికాలోవలె యిచ్చట నీ కార్యక్షేత్రము కొన్ని వేలజనముతో సమకూరునది కాదు — ఇచ్చట 40 కోట్లప్రజలలో పని చేయవలసియుండును. 40 కోట్లప్రజల సేవ చేయవలసివచ్చినప్పుడు నీవంటికర్మయోగి 40 కోట్ల ప్రజలను తెలుసుకొనుట మంచిది. సమస్తభారత దేశములో వివిధస్థానములందున్న భారతీయుల అభావములను దుఃఖ కష్టములను ముందు తెలుసుకొనుట మంచిది.”

గాంధీజీ గోఖలేవైపునకు చూచుచుండెను. సత్యాశ్రియుడగు మోహనదాసుకు ఇట్లు తోచెను — ‘నిజముగా, దేశసేవ చేయుదలంచిన దేశమును ముందు తెలుసుకొనుట చాలా అవుసరము. కేవలము బొంబాయి, రాజకోట తిరిగి వచ్చినంతమాత్రమున కోటానుకోట్లప్రజల సాధకబాధకములు గ్రహించుటకు వీలులేదు. ముందు భారత దేశములోని లోటుపాట్లు తెలుసుకొని అనుభవమును సంపాదించవలయును.’

గాంధీజీ భారత దేశములో తన ఆదర్శముల ననుసరించి సేవచేయ సంకల్పించుకొనిరి. కాని కార్యప్రణాళికను

స్థిరపరచుకొనలేదు. గోఖలే అయనకు ఆప్రణాళికను పరిదర్శించెను,

గోఖలేగారి ఉపదేశానుసారముగా నడచుకొందునని గాంధీజీ సంతోషముతో ఆయనకు తెలియజేసిరి. రాజ కోటకు పోయి వచ్చి సమస్తభారతదేశమును పర్యటన గావించుటకు స్థిరము చేసికొనిరి.

రోగగ్రస్తుడైన గోఖలే సంతృప్తితో నవ్వుచుండెను. గాంధీజీకూడా నవ్వుతో నే యిట్లు తెలియ జేసిరి. 'నేను శలవు తీసుకొనుచున్నాను. ప్రతిసమస్యలో తమసలహాకొరకు వచ్చి తమకు శ్రమ కలుగచేయుచుందును.'

గోఖలే — నీవు ఎన్నిసార్లు అయినను రావచ్చును. నాద్వారము నీకొరకు ఎల్లప్పుడు తెరువబడియే యుండును.

శిశువువంటి సరళమైన, దేవతవంటి మహత్తరుడైన వ్యక్తికి ప్రణామములు సమర్పించి గాంధీజీ ఆయనవద్ద శలవు గైకొనిరి.

ఇచ్చట ఒక్కవిషయమును చెప్పి గాంధీజీ భారత దేశభ్రమణచరిత్రమువైపునకు దృష్టిని మరల్చుదము. ఇది వరకే చెప్పితిమి. ఆయన ఇతిహాసప్రసిద్ధమైన సత్యాగ్రహ ముద్వారా బ్రిటిషుసర్కారువారి కోపదృష్టిని ఆకర్షింపగలిగి నాడు. మరల ప్రథమమహాయుద్ధములో సర్కారువారికి సహా యముచేసి సర్కారువారి శ్రద్ధాగౌరవములను ఆకర్షింపగలి గిరి. ఇంగ్లీషువారు గాంధీగారిఉద్దేశమును కనుగొన లేక

పోయిరి. కాని ఆయనహృదయములోని సత్యమును, నిష్కాపట్యమును గ్రహింపగలిగిరి. అందువలన గాంధీజీ ఇంగ్లాండు నుండి బొంబాయికి వచ్చినప్పుడు బొంబాయిశాసనకర్త (లార్డు విల్లింగుడన్, 1915 లో గవర్నరు) ఆయనను చూచి వెళ్ళమని గాంధిగారికి ఆహ్వానము పంపిరి. గాంధీజీ శాసన కర్తను దర్శించిరి. శాసనకర్త గాంధీజీతో యీమాట ఆమాట మాట్లాడినపిమ్మట ఆయనతో యిట్లు నుడివెను, 'నేను ఒకవిషయము మీకు చెప్పుచున్నాను. సర్కారువారికి మీరు ఎప్పుడైనను ఏదయినను పని తలపెట్టినప్పుడు ముందుగా నాకు తెలియజేసి, నాతో మాట్లాడి, తరువాత మీ యిష్టానుసారముగా చేయువచ్చును. ఇది నాకోరిక.' 'నేను యీవిషయములో మీకు సహజముగా వాగ్దానము చేయుచున్నాను. సత్యాగ్రహిగా నేను ఎవరికిని విరుద్ధముగా ఏపని తలపెట్టినను, ఆవిషయమును సంపూర్ణముగా తెలుసుకొని, దానికి అనుకూలముగా సర్వప్రయత్నములు చేయుటయే నానియమము. దక్షిణాఫ్రికాలో యీ నియమము నే అవలంబించితిని. ఇచ్చటకూడ దానినే పాలింతును.

శాసనకర్త ఆయనమనోభావమును గ్రహించి ఆయనకు ధన్యవాదము లర్పించెను. గాంధీజీ తిరిగి వచ్చెను.

ఇచ్చట గాంధీజీకార్యక్రమమునుగురించి మరికొంత గ్రహింపవలసియున్నది. గాంధీజీసత్యాగ్రహము అపూర్వమైన, విచిత్రమైన అస్త్రము. ఈసత్యాగ్రహవిషయమై

ప్రపంచములో ఏమి ఆలోచనలు జరుగుచున్నవో మనకు తెలియదు. భావికాలములో నేపథముగా వ్యాఖ్యానము చేయబడునో మన మెరుగము. కాని ఆయనద్వారా మనకు తెలిసినవిషయ మేమనగా, ఆయన ఎవరికి విరుద్ధముగా యీ అస్త్రమును ప్రయోగింప సమకట్టినను, ముందుగా ఆయనను బాగుగా గ్రహింతురు. ఆయనస్వభావము, కార్యప్రణాళికను గురించి ఆలోచించుకొందురు. కేవలము అంతియేగాక, ఆయనకు విరుద్ధముగా సంగ్రామము చేయతలపెట్టినప్పుడు ఆయనలో హృదయపరివర్తనము కలిగించుటకు ప్రయత్నింతురు. గాంధీజీకోరికలవిషయములో ఆయనకు సానుభూతి కలుగునట్లుగా చేయుదురు. ఆయనఉద్దేశమును తెలియచేయుదురు, కోర్కెను తెలియచేయుదురు, వాంఛించినదానిని నెరవేర్చుమని ఆయనవివేకమును వేడుకొందురు, అవసరమునుబట్టి వినయపూర్వకముగా ఆయనను ప్రార్థించుకొందురు. కాని ప్రార్థనకూడ ఫలింపనప్పుడు, యీసత్యాగ్రహి కార్యపద్ధతిని స్థిరము చేసుకొనుచుందురు, అప్పుడు ఆనిరుపాయ పరిస్థితులలో ఆయనకు విరుద్ధముగా సత్యాగ్రహాస్త్రమును ప్రయోగింతురు. ఆయనను సత్యము, నీతివిషయములలో పరాజితున్ని గావింతురు.

ఆయన సత్యాగ్రహధారను ఆలోచించుయోగ్యత మనకు లేదు. కాని ఆయన భవిష్యత్కార్యప్రణాళికను వర్ణించుటకై, యిచ్చట ఆయనసత్యాగ్రహమును గురించి

ప్రపంచములోనున్న ఒకమహానుభావుడు, సాహిత్యవిశార దుడునైన 'రొమెన్ రోలండు' ఏమి వచించినారో మనము తెలుసుకొందుము. రోమెన్ రోలెండు యిట్లు వచించిరి— "ఆయన ఆందోళనముయొక్క మూలవిషయము 'సక్రియ ప్రతిఘటన—' ప్రేమద్వారా, విశ్వాసముద్వారా, త్యాగ ముద్వా, మూడుశక్తులు సత్యాగ్రహము, అనుమాటలో ప్రకాశింపబడినవి. ఆయన ఎన్నడును రాజీబేరములకు సమ్మతింపడు. కుటిలనీతిని ఎన్నడును ఆశ్రయింపడు. ఉప న్యాసములలో తన్మయులను చేయనొల్లడు. నిర్జనముగా నిశ్శబ్దముగా నుండగోరును, విధాతయొక్క నీరవమైన, నిర్మలమైన సందేశమును వినగోరుచుండును."

పండిత రోలెండు మహాత్ముని సత్యాగ్రహరూప మును సంపూర్ణముగా దర్శించెను. సత్యమునకు మధ్య మార్గముతో నిమిత్తము లేదు. సత్యము అన్యాయము లను, మిథ్యలను, చాతుర్యమును, కుటిలనీతిని స్పర్శింపదు. ఉపన్యాసముల జయభేరిని మోగించి తనవాదమును ప్రచారము చేసుకొన కోరదు. సత్యాగ్రహి నిష్కపట హృదయముతో సత్యమును వరించి నిర్భయముగా తనమార్గ మున అగ్రసర మగుచుండును. గాంధీజీజీవితములో యీ స్వభావము, కార్యప్రణాళికయే దర్శించితిమి.

సుదీర్ఘ మార్గము............

మార్గములో బాధలు, కష్టములు, భయములు......

దృఢచిత్తముగ పథికుడు అగ్రేసరు డగుచున్నాడు.........

బాధలను దూరముచేసి— కష్టములను గురించి— భయమును జయించి—

మార్గాంతమున లక్ష్యస్థానమున చేర నుద్దేశించెను.

జీవనమార్గము అత్యంతదీర్ఘమైనది.

మార్గమునం దెన్నియో బాధలు— కష్టములు— భయములు—

దృఢచిత్తముగల మోహనదాస్ గాంధి– సత్యాగ్రహి యగు మోహనదాసుగాంధి–

మార్గమం దగ్రేసరులైరి– బాధలను తొలగించు కొందురా?

కష్టములను వరింతురా?

ఆపదలను జయింతురా?

గాంధిజీ భ్రమణవృత్తాంతము నుండియే ఆయనమార్గ మందుగల బాధలు, కష్టములు, ఆపదలను జయించిన యితిహాసమును తెలుసుకొనగలము.

గాంధీజీ ఆయనవదినెగారిని, ఆత్మీయులను దర్శించుటకు రాజకోటకు వెడలిపోయిరి. బొంబాయినుండి 'వడవాన్'

అను ఒక స్టేషనుకు వచ్చిరి. రాజకోటపోవుబండికొరకు నిరీక్షించు చుండిరి. ఈసమయములో ఒక యువకుడు వచ్చి ఆయనవద్ద నిలువబడెను. 'తమ పేరేనా మోహన్‌దాస్ గాంధీ?' అని ప్రశ్నించెను.

మోహనదాసు మధురహాసముతో తలయూపి అంగీకారము తెలియజేసెను. 'తమరు ఆఫ్రికాలో గావించిన విషయములను మే మెరుగుదుము. ఇచ్చట జరుగుచున్న అన్యాయముల, అత్యాచారముల ప్రతికారముకొరకు తమకు నివేదించుకొనుచున్నాను.'' అని యువకుడు నుడివెను.

మోహనదాసు అట్లే నవ్వుచు 'నేను యిచ్చటికి వచ్చుచున్నానని మీ కెట్లు తెలియును?' అనెను.

యువకుడు—'నా పేరు మతిలాలు, నేను యిచ్చట దర్జీపని చేయుదును. మేము బొంబాయినుండి తమను గురించి వార్తలు తెలుసుకొలుచుంటిమి. నేడు తమరు యిచ్చటికి వచ్చెదరని తెలిసికొంటిమి.' అనెను.

మోహనదాసు—'మీవిషయములు చెప్పండి. నేను తప్పకుండా తోడ్పడెదను' అనెను.

మతిలాలు— 'ఇచ్చటి రైలుయాత్రికుల దుర్దశను గురించి తమకు నివేదించుకొందును. ఇచ్చటినుండి ప్రయాణముచేయు యాత్రికులనుండి రైలుఅధికారులు అధికమైన పన్నును, అధికమైన రైలుచార్జిని వసూలు చేయుచుందురు. సామాను తక్కువగా యున్నను ముక్తి లేదు, పన్ను

కట్టలేని బీదప్రయాణీకులనుండి రైలుఅధికారులు బలవంత ముగా లంచములు వసూలు చేయుచుందురు. లంచములు చెల్లించకపోయినచో అత్యాచారములు, నిందలు, విశ్రాంతి గదిలో బంధించియుంచుట మొదలగు కార్యములను జరుపు చుందురు. ఈదుర్నీతులు యాత్రికులకు అసహనీయముగా నున్నవి. తమరు దీనికి ప్రతీకారము చేయవలెనని మాప్రార్థన.'

మోహనదాసు కొంచెముసేపు ఆలోచించెను.

మరల ముఖము పైకెత్తి యిట్లు నుడివెను— 'ప్రతీ కారము నేను చేయజాలను, తమరే చేయగలరు. నేను మార్గమును మాత్రమే చూపించగలను. తమరు, యిచ్చటి సాధారణప్రజలు అవుసరమునుబట్టి జైలుకు పోగలరా?'

యువకుడు శాంతభావముతో జవాబిచ్చెను— 'తప్ప కుండా పోగలము. అన్యాయములను, అత్యాచారములను అంతమొందించ గోరుచున్నాము.' గాంధీజీ మనస్సులో విద్యుల్లతలస్పర్శ తగిలెను. కీర్తిలేని జ్ఞానములేని వడవాన యువకులు అన్యాయమునకు, అసత్యమునకు విరుద్ధముగా శిరముల నెత్తి నిలువబడుటకు సాహసము కలిగినది. భారత దేశమునందే దంతటను అన్యాయమునకు, అధర్మమునకు, అత్యాచారములకు విరుద్ధముగా యిట్టితీవ్రతరమైన అను భూతిని కలిగింప గలిగినమొదల ఆయన ఆఫ్రికాలో నడిపిన

సత్యాగ్రహమువంటి శక్తివంతమగు యాత్ర నారంభించుటకు అవకాశము కలుగునని తలంచిరి.

గాంధీజీమనస్సు ఆనందముతో నాట్యము సలిపెను.

మనస్సునందున్న ఆశను, ఆనందమును నిగ్రహించుకుని పైకి శాంతభావమును ప్రకటించుచు ఆయన యిట్లు తెలియజేసిరి— "మంచిది, నేను రాజకోటనుండి తిరిగి వచ్చి మిమ్ములను కలిసికొందును. దీనికి ప్రతీకారము చేయు తప్పక ప్రయత్నము చేయుదము."

యువకమతిలాల్— 'ఈవిషయములో ఇచ్చటియువకుల ఉత్సాహమును జూచి తమరు సంతోషించెదరు. ఇచ్చటిపనియేగాక తమరు మమ్ములను ఏపనిలోకి స్వీకరించినను, తమతో పని మేము ఆనందముననే అనుభవించెదము. అని ఆతడు నుడివెను. అప్పటికి మతిలాల్ శలవు గైకొనెను. బండి త్వరలో వచ్చుచున్నదని తెలుసుకుని తృతీయశ్రేణిటికెట్టు కొనుటకు గాంధీజీ వెడలిపోయెను.

రైలునుండి గమ్యస్థానమందున్న స్టేషనులో దిగిన పిమ్మట స్థానికరైల్వేచికిత్సకునివద్ద ఆయన ఆరోగ్యమును గురించి పరీక్ష చేయించుకొనవలయునని టికెట్టు తీసుకొను నప్పుడు వినిరి. అప్పుడు వడవానులో, నలువైపుల ప్లేగు వ్యాపించి యుండెను. ప్లేగు యికమీదట వ్యాపించకుండా అరికట్టుటకు అధికారులు ఈయేర్పాటు గావించియుండిరి.

గాంధీజీ యీయేర్పాటుకు విచారించలేదు. కాని యేర్పాటులలో నున్నలోటుపాటులను చూచి విచారించెను. రెండురకముల లోపము లుండెను- మొదటిది, ఉన్నతశ్రేణు లలో ప్రయాణము చేయుయాత్రికులు పరీక్ష చేయించుకొన వలసిన అవుసరము లేకుండెను. రెండవది— తృతీయ శ్రేణికి చెందిన దీనదరిద్రులగు యాత్రికులను పరీక్ష అను పేరుతో అనేకవిధముల బాధించుచు, అత్యాచారములు చేయుచుండిరి. మానవునిపై మానవులు ఇట్లు ప్రవర్తింప జాలరు.

గాంధీజీకి ఆఫ్రికావిషయము స్మరణకు వచ్చెను.

దుఃఖభారాక్రాంతహృదయముతో ఆయన రైలులో కూరుచుండెను.

రైలులో ఎక్కి తృతీయశ్రేణియాత్రికుల పరిస్థితు లను చూచి స్తంభించిపోయిరి. సన్ననికర్రబెంచీలపై మనుజులు దగ్గరదగ్గరగా కూరుచుండిరి. మూటలపై మూటలు వేసి యున్నట్లుగా కనుపడుచుండిరి. ఒకరి మెడపై మరియొకరికాలు, ఒకరివీపుపై యింకొకరితల పడియుండెను. కూరుచుండుటకు సామాన్యసౌభాగ్యమైనను లేనివారు నిలువబడియే యుండిరి.

నిలువబడియున్నవారికిమాత్రమే, ఏఅవలంబనముగాని ఏయాధారముగాని పట్టుకొనుటకు లేకుండెను. జనసమూ హముచే అణిగిపోయి, నలువైపుల వేయబడిన ఉమ్ము లలో, దుమ్ములలో ఊపిరిసలుపక, ప్రక్కనున్న పాయ

ఖానాలోని మలమూత్రముల దుర్గంధముచే త్రాహి త్రాహి యనుచు, ఒకరు మరియొకరిపీపుమీదను, ఇంకొకరు మరియొకరిమెడమీదను, వేరొకరు ప్రక్కవారిరొమ్ముమీదను పడుచు ఏదోవిధముగా బందిలదొడ్డిలోని మేకలమందవలె అసహాయులై నిలువబడియుండిరి.

గాంధీజీకూడ వారిబాధలలో, దుర్దశలలో భాగస్వాములైరి. తృతీయశ్రేణియాత్రికులకు ఇంతదుర్దశయా, దీనికి ప్రధానకారకులు రైల్వేఅధికారులు. తృతీయశ్రేణిలో ప్రయాణము చేయువారుకూడ 'మనుజు' లేనని వారు తలంపరైరి.

అందువలన వారు ధనికులకొరకు చక్కనియేర్పాటులు, చక్కనిపెట్టెలు ఏర్పాటు చేసియుంచినారు. మానవజన్మమెత్తియు దరిద్రు డగుటచే మానవాధికారమునుండి వంచితులైన పశుతుల్యులగు ప్రయాణికులకు ఈయేర్పాటులు చాలునని తలంచిరి. ఇట్టిపరిస్థితులకు ప్రయాణికులలోగల లోపములుకూడ కొంతవరకు కారణభూత మగుచున్నవి. వారు బండిలో కష్టము లనుభవించుచుందురు. అయినప్పటికిని ఒకరు మరియొకప్రయాణికునకు స్థలమున్నను ఇవ్వక కష్టపెట్టుచుందురు. వారు ఒకరి నొకరు నెట్టుకొనుచుందురు. ఒకరి నొకరు తిట్టుకొనుచుందురు. అవసరమున్న దానికంటె ఎక్కువస్థలమును ఆక్రమించుచుందురు. తమదురవస్థలను వృద్ధి చేయుటకు ఉమ్మి, అరటితొక్కలు, నారింజతొక్కలు, కాగి

తెప్పుముక్కలతో బండినంతయు నింపివేసి అనారోగ్యకరము గాను, దుర్గంధయుక్తముగాను గావింతురు.

ఆఫ్రికా దేశములోని తృతీయశ్రేణి పరిస్థితులచిత్రములే గాంధీజీసమక్షమున ప్రత్యక్షముగా ప్రకాశించెను. స్వదేశములోని దీనదరిద్రులయెడల అధికారుల యీఅత్యాచారములు, దేశవాసులలోటుపాటులు, వీనినన్నిటిని తిలకించినపిమ్మట గాంధీజీహృదయము వేదనాఘాతములచేత క్రుంగి విరిగి పడిపోయెను. దీనికి ఎట్టిప్రతీకారము లేదా? తృతీయ శ్రేణికి చెందిన యీఅజ్ఞఅసహాయయాత్రికుల దుఃఖమోచనకు ఎట్టిమార్గము లేదా యని ఆయన తలపోయెను. బండిలో నున్నిబాధలు పడినను వారికష్టములకు అంతము లేకుండ యున్నది. ఉద్యోగులు వీరిధనమును కొల్లగొట్టుదురు. టికెట్లు యిచ్చుటలో హాయరాణా పరుతురు. ఆలస్యముచేసి రైలు అందకుండా చేయుదురు. ఏమాట చెప్పబోయినను తిట్టుచుందురు, కొట్టుచుందురు. ఈఅనాచారములకు ఎట్టిప్రతివిధానము లేదా?

దీనిప్రతీకారమునకు, ప్రతివిధానమునకు ఉపాయములు ఆయనహృదయములో జాగరితమయ్యెను. దీని ప్రథమప్రతీకారమునకు మార్గము యాత్రికులహస్తములందే గలదు. తృతీయశ్రేణికి చెందిన యాత్రికులు తమఅధికారమునుగురించి జాగరూకులైనయెడల, తమకష్టదుఃఖములను పరిగణించి అధికారులకు సంఘబద్ధముగా నివేదించుకొనినను

కొంతవరకు తగిన యేర్పాటులు చేయవచ్చును. కాని ఈ అత్యాచారములకు ప్రతివిధానము చేయగలవారు ధనికులు, విద్యావంతులు. అసహాయులగు తృతీయశ్రేణియాత్రికుల విషయము స్మరించుకొని, యాత్రికులఅజ్ఞానమును స్మరించుకుని, సమవేదనాపూర్ణహృదయముతో ధనికులు, విద్యావంతులు తృతీయశ్రేణిలో బీదవానివలె ప్రయాణముచేసి, యాత్రికుల న్యాయాధికారవిషయములోను, స్వాస్థ్యవిషయములోను తమ కోరికలను తెలియజేసినను, అత్యాచార అవిచారములను నిశ్శబ్దముగా సహింపక వానిని ప్రతిఘటించినను, విప్లవముతో ఎదుర్కొన్నను, అప్పుడు అధికారులకు చైతన్యము కలుగవచ్చును. బాధ్యతాజ్ఞానము స్మరణకు రావచ్చును. అధికారులు తమ అపరాధమును దిద్దుకొనుటకు తొందరపడవచ్చును.

ఆనాజున రైలులో తృతీయశ్రేణిలో కూరుచుండి యాత్రికులదురవస్థలను దర్శించి ఆయన ఏప్రతీకారమును హృదయములో భావించియుండిరో, దానిని భావిజీవితములో అనేకసారులు దేశవాసులవద్ద ప్రచారము చేసియుండిరి. ఆయనప్రచారమువలన దేశములో సంపూర్ణచైతన్యము కలుగకపోయినను, ఒకఆందోళనము బయలుదేరెను. ఆ యాందోళనఫలితముగా అధికారులుకూడ జాగరూకులైరి. అప్పుడప్పుడు తృతీయశ్రేణిలోగల యిబ్బందులను కొంత వరకు సంస్కరించిరి. ఇంకను విశేషముగా సంస్కరింపబడు

వని ఆశను కలిగించిరి. బ్రిటిషువారిఅమలులో తృతీయ శ్రేణి యాత్రికులదురవస్థలు తొలగింపబడ లేదు. మనజాతీయసర్వా ధికారియైనను మహాత్మునిహృదయమును స్మరించుకొని, తమ స్వ దేశములోని కోటానుకోట్ల దరిద్రప్రజల హృదయములను స్మరించుకుని యీయిబ్బందులను సంపూర్ణముగా తొలగింతు రని ఆశించుచున్నాము.

దరిద్రబాంధవుడైన గాంధీజీ రాజకోటస్టేషనులో దిగెను. ఆరోగ్యపరీక్షకై స్టేషనులోనున్న చికిత్సకునివద్దకు వెళ్ళిరి. చికిత్సకుడు సంభాషణద్వారా ఆయనపరిచయమును పొందగలిగెను. ఆయన సిగ్గుపడి, అనుతప్తుడై గాంధీజీని పరీక్షనుండి తప్పించెను.

తాను తప్పించుకొనినారు. కాని దరిద్రులు అసహా యులునగు సోదరులకష్టములు ఆయనహృదయమును పీడింప జొచ్చెను.

రాజకోటనుండి మరల వడవానుకు వచ్చెను. మణి లాలును, ఇతరయువకులను కలుసుకుని మాట్లాడెను. నేను ముందు అధికారులకు తెలియజేసి ప్రతీకారమునకు ప్రార్థిం చెదనని ఆయన వారికి తెలియజేసెను. వారు యీ అన్యాయ ములను తెలుసుకుని దానికి తగిన ప్రతీకారము చేయుదురని ఆశించుచున్నాను. కాని వారు అంగీకరింపక పోయినచో మీరు కార్యక్రమమును సాగించవలసియుండును.

యువకులు ఆయన ఆజ్ఞానుసారముగా నడచుకొన ప్రారంభించిరి.

గాంధీజీ స్థానిక అధికారుల కార్యకలాపములను పరిశీలించి ఢిల్లీలోని కేంద్రప్రభుత్వమువారికి ఉత్తరము వ్రాసిరి. అధికారులు ప్రారంభమున దీనికి అంతగా ప్రాధాన్యము నియ్యలేదు. గాంధీజీకూడ సహజముగా వదలలేదు. దాదాపుగా రెండుసంవత్సరములు ఈవిషయమై ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరిగెను. తుదకు లార్డు చెమ్స్‌ఫోర్డును వారు దర్శించినపుడు రైల్వే అధికారులనుగురించి ఆయనకు తృతీయశ్రేణియాత్రికుల దురవస్థలనుగురించి తెలియజేసిరి. చెమ్స్‌ఫోర్డు అప్పుడు రైలులో కలుగజేసికొనెను. ఆయన గావించిన విచారణఫలితముగా అధికారుల అన్యాయమునుగురించియు, దుర్నీతిని గురించియు తెలిసికొనిరి. యాత్రికులవస్తువులపై పన్ను వసూలుచేయు పద్ధతిని రద్దు చేసిరి.

పదవానుయువకులు విముక్తులైరి. వారు జలగలాంటి కర్మపిశాచితో యేకీభవించి కార్యము లొనర్చుటకు అంగీకరించిరి. వారికి తప్పక పనిచూపించెదనని గాంధీజీ మాట యిచ్చెను. భారతదేశము పర్యటించినపిమ్మట వారిని ఆహ్వానింప తలంచెను. గాంధీజీ యీ యువకులలో అనేకులను సబర్మతీఆశ్రమములో చేర్చుకొనెను. వారు ఆయన ఆదర్శములతో ప్రబోధితులై అనేకవిధముల ఆశ్రమసేవ చేసియుండిరి.

కీనితరువాత గాంధీజీ గుజరాతుజిల్లాలో కొన్నిస్థానములలో సంచారము చేసెను. ఆయనసేవవలన, కార్యముల వలన గుజరాతులో ప్రజల ఆదరణమును సంపాదించెను. గుజరాతురాజనైతికసభలో ఒకసారి సభాపతిగాకూడ నుండెను. గుజరాతుబాగ్‌సేరా అనుష్ఠానములో ఒకసారి సత్యాగ్రహమునుగురించి ఉపన్యాసముకూడ నొసగియుండెను. ఆయనఉపన్యాసవార్త గుప్తచరునిద్వారా సర్కారువారికి కర్ణగోచర మాయెను. సర్కారువారి ఉన్నతోద్యోగి ఆయనను దర్శించి, యీ అప్రీతికరమైన ఉపన్యాసము నెందుకు గావించిరో తెలుసుకొనగోరెను. గాంధీజీ దానికి జవాబుగా యిట్లు వచించెను. 'స్వదేశప్రజల మంగళముకొరకు నేను దేశవాసులను జాగరూకులనుగామాత్రమే చేయుచున్నాను. ఇది లోకవిద్య. ప్రజలకు తమదుఃఖకష్టములను తొలగించుకొనుటకు సర్వవిధములైన ఉపాయములను చూపించుట నా ధర్మము. స్వాతంత్ర్యమును పొంద నభిలషించువారు తమను రక్షించుకొను మార్గములనుకూడా తెలిసికొనియుండుట మంచిది. మామూలుగా యీ యుపాయము హింసామూలకమై యుండును. నేను హింసకు బదులుగా సత్యాగ్రహము అనుమార్గమును చూపించితిని. సత్యాగ్రహము కేవలము అహింసాస్త్రము. అయినను దీనిరీతినీతులను తెలియజేయుట నాకర్తవ్యము.'

భారతీయులయొక్క దుర్దశల ప్రతీకారోద్దేశముతో గాంధిజీ తనసత్యాగ్రహమను అస్త్రమును భారతసర్కారువారికి విరుద్ధముగా ప్రయోగించుటకు ఆయన ఆసమయములో సంకల్పించుకొనెను. ఆఫ్రికాలోని అనుభవమువలన సత్యాగ్రహము సర్వమును జయించు అస్త్రమని ఆయన గ్రహించెను. విరుద్ధపక్షమువారు ఎంత శక్తివంతులైనను తగినవిధముగా తగినవాతావరణములో ప్రయోగింపబడినచో సత్యాగ్రహమునకు తప్పక జయము కలుగును.

సత్యాగ్రహసంగ్రామమును ఆరంభించుటకుముందు భారతదేశములో ప్రథమమున ఒకవిశేషసమస్యను పరిష్కరింపవలసిన అవసర ముండెను. తగినభావములను, తగిన వాతావరణమును సృష్టించుట, సత్యాగ్రహము ఆరంభించుటకుముందు దానివిషయములో దేశవాసులను జాగరూకులనుగాను, యోగ్యులనుగాను చేయవలయును. దేశము దీనికొరకు ఎంతవరకు సంసిద్ధముగా నున్నదో చూడవలయును. స్వాతంత్ర్యముకొరకు భారతీయులు ఎంత ఆతురతతో నున్నారో తెలుసుకొనవలయును. భారతదేశము ఆత్మ శోషణ స్థితికబళమునుండి సముద్ధరణ కోరుచున్నది. స్వాతంత్ర్యమును కోరుచున్నది. ఈవిషయమును గాంధీజీ హృదయపూర్వకముగా గ్రహింపగలిగెను. అయినను విద్యార్జన కొరకు, ఆఫ్రికాలోని పీడితభారతీయులకొరకు ఆయన 23 సంవత్సరములు స్వదేశమునుండి దూరముగా నుండిరి. అందు

వలన స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చినపిమ్మట దేశములో నలు వైపులనున్న పరిస్థితులను గ్రహించుట, దేశవాసులపరి స్థితులు, వారిఉత్సాహము, అనుభూతి ప్రత్యక్షముగా గ్రహించి, తనచింతనములను, అనుభూతిని, కర్తవ్యములను స్థిరపరచుకొనుట ఆయనకు ప్రధానకార్యములై యుండెను.

అందువలన సత్యాగ్రహముతో సంగ్రామక్షేత్రము లో దిగుటకుముందు ఆయన సాధ్యానుసారముగా భారతదేశ ములో అచ్చటచ్చట తిరుగుట కారంభించిరి. అవుసరమును బట్టి ఒకటి రెండుస్థానములలో ఆఫ్రికాలో జరిగిన సత్యా గ్రహేతిహాసమును వర్ణించుచు దానికౌశలమును సాధా రణప్రజలకు తెలియజేయుచుండిరి. అప్పుడప్పుడు భావనా శీలమానముద్వారా మానవుని ఆకాంక్షలను, కోరికలను గ్రహించుచుండిరి. ఆయనయందుగల యీ యనుభూతి గుజ రాతులోని ఖాగసేరాయను గ్రామములో కొంతవరకు ప్రకాశించెను. ఈ యనుభూతిని గురించియే ఆయన నిర్భయ ముగా సర్కారుఉద్యోగస్థునకు తెలియజేసెను.

శాంతినికేతనము.

అనంతరము గాంధీజీ రవీంద్రనాథఠాకూరు వంగ దేశములో స్థాపించిన 'శాంతినికేతనము' అను ఆశ్రమము

నకు ఏతెంచిరి. ఆసమయములో రవీంద్రకవీంద్రుడు శాంతి నికేతనములో లేరు. కాని శాంతినికేతనములో వ్యవస్థాపక సభాసభ్యులు, అధ్యాపకులు పరమాదరముతో, ఆనందవదన ముతో శీఘ్రదేహియు, ఆఫ్రికాలో భారతదేశముఖమును సముజ్జ్వలపరచినవారును, వీరపురుషులునైన గాంధీజీని తమఆశ్రమపరిశాంతవాతావరణములోనికి శ్రద్ధాభక్తులతో వరించి స్వాగత మిచ్చిరి.

రవీంద్రకవీంద్రుడు అప్పుడు విదేశములో నుండెను. విదేశమునుండియే ఆఫ్రికాలో సత్యాగ్రహసాఫల్యతను సాధించిన గాంధీజీకి ఉత్తరములద్వారా అభినందనములను తెలియజేసెను. తనఆశ్రమమైన శాంతినికేతనమును చూచు టనికూడా గాంధీజీని ఆ త్తరములోనే కోరియుండెను. గాంధీజీ ఆఫ్రికాలో ఫినిక్సుఆశ్రమవాసులనుకూడా భారత దేశమునకు తీసుకొనివచ్చుటకు సంకల్పించెననికూడ రవీం ద్రుడు వినియుండెను. అందువలన గాంధీజీకి అంగీకారమైన యెడల, ఆయన భారతదేశములో అన్యస్థానమందు ఆశ్రమ మును స్థాపించుటకుముందు, ఫినిక్సుఆశ్రమవాసులను తన ఆశ్రమమును శాంతినికేతనములో ఉంచుటకు ఏర్పాటు చేయవచ్చుననికూడ రవీంద్రకవీంద్రుడు గాంధీజీకి తెలియ జేసెను. ఈవిషయములో తగిన యేర్పాట్లు చేయుటకు కూడ శాంతినికేతన అధికారులకు ఉత్తరము వ్రాసిరి.

గాంధీజీ ఫినిక్సుఆశ్రమవాసులను ఆయనతోకూడా భారత దేశమునకు తీసుకొనివచ్చుటకు సంకల్పించుకొని యుండెనని మనము ఇదివరకే తెలుసుకొంటిమి. కాని వారిని తీసుకనివచ్చి ఎచ్చట ఉంచుటయనియు, వారు ఉండుటకు భోజనాదులకు ఏర్పాట్లు యెట్లు జరుగుననియు, ఆశ్రమవ్యయభారమును వహించుట యెట్లు అనియు ఆయన చింతాగ్రస్తుడయ్యెను. రవీంద్రునిఉత్తరములో గాంధీజీకి తాత్కాలిక యేర్పాట్లు అన్నియు గావింపబడియున్నటుల తోచెను. ఆశ్రమవాసులను తాత్కాలికముగా శాంతినికేతనములో ఉంచిరి.

పిమ్మట పర్యటనము గావించుచు ఆయనకూడ శాంతినికేతనమునకు వచ్చెను. ఆశ్రమఅధ్యాపకులు రవీంద్రుడు వ్రాసిన మరియొకఉత్తరము గాంధీజీహస్తములో పెట్టిరి. 'మహాత్మాజీ, ఆయనసహధర్మిణి యింతలో ఆశ్రమమునకు వచ్చియుందురని తలంచుచున్నాను" అని ఉత్తరములో వ్రాసిరి.

గాంధీజీ సహజసిద్ధముగా నవ్వుకొనెను.

విశ్వకవి రవీంద్రుడే ప్రప్రథమమున గాంధీజీని మహాత్మునిగా గ్రహింప గలిగెను. కాని ఎందువలన ?

పూర్వాకాశమున ఉదీయమానమగుచున్న మహోజ్వలసూర్యుడు—

సూర్యుడు తనజ్యోతిని సాగరనీలతరంగములలో ప్రాకింపజేసెను—

నీలసాగరము తనఅగాధమైన శౌల్యముచేత, మహత్తర స్వరూపముచేత, అపారశక్తిచేత సూర్యునిసమక్షమున ప్రకాశిత మయ్యెను.

ఆ అనంతసాగరములో అపారజలరాశి విస్తృతమై యున్నయుల ప్రపంచములో ప్రథమమున సూర్యుడే గ్రహించెను. ప్రభాతపు ప్రశాంతగంభీరజలరాశిగర్భమున తరంగములమహత్తరగర్జనములు దాగియున్నవి — విలయమూనమగుచున్న ఆయనంతదిగంతమున ప్రళయకాల ఝంఝామారుతములు దాగియున్నవి.

శాంతిసంద్రమునగల అశాంతరూపమును సూర్యుడే ప్రథమమున గ్రహింప గలిగెను.

అనంతజలరాశిలోని అనంతమాహాత్మ్యమును గ్రహించెను.

మహోజ్వలసూర్యుడు మహత్తరసముద్రమును ప్రభాతలగ్నమున వరించి స్వీకరించెను.

ఆమహామానవునిలో సంచితమైయున్న అనంతశక్తిని ప్రపంచములో ప్రథమమున విశ్వకవియే దర్శింపగలిగెను. ప్రశాంతమైన, గీరగంభీరమైన, మృదుమందహాసపూర్ణమైన వదనమండలములో సంకల్పముల, ప్రబోధముల మహత్తర ప్రవాహము దాగియుండెను — సుదృఢదేహములో కర్మల,

సంగ్రామముల ప్రళయగర్జనములు అణగిమణగి యుండెను. ఆఫ్రికాదేశసత్యాగ్రహియందున్న హృదయమాహాత్మ్యమును విశ్వకవి రవీంద్రుడు గ్రహింపగలిగెను.

విశ్వములో సర్వశ్రేష్ఠకవియే ప్రపంచములోని సర్వశ్రేష్ఠమానవుని నవభారతనూతనప్రభాతమున ప్రథమమున వరించి స్వీకరించెను. 'మహాత్మా'యని సంబోధించెను. రవీంద్రుడు గాంధీగారి ఆఫ్రికాసంగ్రామము, సత్యాగ్రహవివరణములు, ఆశ్రమములోని విలాసవర్జిత, సంయత, బ్రహ్మచర్యమనుసరించిన సంఘటనల నన్నిటిని ఆకర్ణించి ముగ్ధులైరి. దరిద్రులును, అసహాయులును, నిపీడితులునునైన భారతీయులపై గాంధీజీకి గలస్నేహ, ప్రేమ, సేవలవిషయమై ఆయన ఆకర్ణించెను. శతృమిత్రులనుభేదములేక సకలమానవులపై గలసమాన ఉదార ఆచరణములవిషయమై వినియుండిరి. రవీంద్రుడు గాంధీజీని దర్శింపకయే హృదయమాహాత్మ్యముచేత గాంధీజీహృదయమాహాత్మ్యమును గ్రహింపగలిగెను. ఆమాహాత్మ్యమును అనుభవించుటచేత అందరికంటె ఆయనను మహాత్మారూపమున సంబోధించి యుండిరి.

మహాత్మాగాంధీ శాంతినికేతనములో వసించుచుండిరి. కొలదిదినములలోనే ఆయన ఆశ్రమవాసులకు ఆత్మీయుడయ్యెను. శాంతినికేతనములో ప్రశాంతవాతావరణము మధ్య భారతదేశప్రాచీనవిద్యాధారను అవలోకించి ముగ్ధుడయ్యెను. తృప్తిజెందెను. రవీంద్రునిఆదర్శములను, ఉద్యమ

ములను చూచి ఆయన విశ్వకవికి భక్తిప్రార్థపరిణామము లర్పించెను. ఈ ఆశ్రమము, దీనివిద్యాపద్ధతులు, దీనిలోని జీవనయాత్రాపరిపాలికలవలన ప్రాచీనకాలపుగౌరవాన్విత మైన భారతదేశవిషయములు నాకు స్మరణకు వచ్చుచున్న వని ఆశ్రమఅధ్యాపకులకును, విద్యార్థులకును తెలియజేసిరి. విశ్వకవి కేవలము శ్రేష్ఠమైన కవియేగాదు, ఆధునికమైన కృత్రిమమైన సభ్యతామోహముచేత భ్రాంతులైన, పథభ్రష్టులైన భారతీయులకు మార్గప్రదర్శకుడు, నాజీవితమునకు కూడ మార్గదర్శకుడు, నాకు 'గురుదేవు' లుకూడ నైరి.

విశ్వకవి నుద్దేశించి విశ్వములోని శ్రేష్ఠమానవుడు అపారశ్రద్ధాభక్తులతో శిరమును నత మొనర్చెను.

ఆఫ్రికాలోని గాంధీజీఆశ్రమవాసులు దాదాపుగా అందరును శాంతినికేతనములో వసించుచుండిరి. మగన్‌లాల్ గాంధి, ఆండ్రూసుగారు, పియర్సన్‌గారు, శ్రీమతి కస్తూరి బాయి మొదలగువారందరును, శాంతినికేతనములో ప్రశాంతవాతావరణములో వసించుచు నూతనకార్యములకొరకు నూతనశక్తిని సంపాదించుకొనుచుండిరి. గాంధీజీ ఆదేశము కొరకు నిరీక్షించుచుండిరి.

ఈసమయములో శాంతినికేతనఆశ్రమమందుగల ఒక విషయము సంస్కరింపబడవలెనని గాంధీజీ దృష్టికి కనుపడు చుండెను. కాని ఈవిషయమై ప్రథమమున తనసహచరులతో ఆలోచించెను. పిమ్మట దీనిని సంస్కరించుట, పరివర్తనము

చేయుట యుచితమని తలంచి ఆశ్రమఅధ్యాపకులకును, విద్యార్థులకును తెలియజేసిరి.

ఆవిషయమును ఇచ్చట ఉల్లేఖించుట అవుసరము. ఆశ్రమవాసులు ప్రత్యేకముగా వంటబ్రాహ్మణుడు వండిన పదార్థములను భుజించుచుండిరి. దీనివలన ఆశ్రమవాసులకు ఆత్మనిర్భరత, విద్యావిషయములలో లోపములు యేర్పడు చున్నవి. ప్రత్యక్షముగా చూడకపోవుటచేత ఆహారవిశుద్ధతకు, పరిచ్ఛన్నతకు హాని కలుగుచున్నదని గాంధీజీ వారికి తెలియజేసెను. వేతనభోగియగు పాచకుడు విశుద్ధత, పరిచ్ఛన్నతల విషయములో దృష్టినుంచక త్వరితగతిని పని పూర్తి చేయువిషయములోనే విశేషశ్రద్ధ వహించును. దీనివలన గురుదేవునిఆశ్రమధర్మమునకు హాని కలుగుచున్నది.

ప్రాచీనభారతదేశవిద్యార్థులచరిత్రను కథారూపమున అచ్చటివిద్యార్థులకు వినిపించెను. ఆకాలపువిద్యార్థులు విద్య నభ్యసించువారు. ఆశ్రమముకొరకు ఆహారపదార్థములను, కట్టెలను సంపాదించువారు, స్వహస్తములతో వంట చేయువారు, సకలకార్యములు నెరవేర్చువారు, అప్పుడే వారిద్వారా పూర్ణమైన ఆశ్రమధర్మము నెరవేర్పబడుచుండెను.

ఆయనమాటలను ఆలకించినపిమ్మట అధ్యాపకులును, విద్యార్థులును ఉత్సాహములో నిమగ్నులైరి. వారు సంకోచమును పరిత్యజించిరి. జడభావమును విసర్జించిరి. సమయానుసారముగా తమఆహారమును తామే వండుకొనుచుండిరి.

అనాడంబరమైన, పరిశుద్ధమైన ఆహారమును వారు తృప్తితో భుజించుచుండిరి. గాంధీజీసహచరులుకూడ యీస్వావలంబ ఆశ్రమవాసులతో యేకమై పనిచేయుచుండిరి, వంటలో సహాయము చేయుచుండిరి. వంటపాత్రలు, భోజనపాత్రలు కడుగుచుండిరి. వంటసాల శుభ్రముగా కడుగుచుండిరి. ఆశ్రమములో నవజీవనస్ఫూర్తి ఆరంభమాయెను. సేవావ్రతుడును, సత్యాగ్రహియునైన గాంధీజీకి ఇది నూతనఆదర్శము కాదు. ఈఆదర్శము ఆఫ్రికాఆశ్రమములోనే మనము చూచితిమి. 1901 వ సంవత్సరములో కలకత్తాలో జరిగిన కాంగ్రెసుస్వచ్ఛాసేవకరూపమున యీ సేవాదర్శముయొక్క పరిచయమును పొందితిమి. నిగ్రహమును, స్వావలంబనమును మూలమంత్రముగా స్వీకరించుటయే సత్యాగ్రహుని ధర్మము. సాధారణప్రజలపనియు, తనపనియు సాధ్యమైనంతవరకు తనశక్తిద్వారా నెరవేర్చుటయు, ఏవిషయములోనైనను పరులసహాయమును కోరక ఆత్మనిర్భరశీలు రగుటకు ప్రయత్నించుటయే సత్యాగ్రహికర్తవ్యము. ఈఆత్మనిర్భరతయొక్క ఆదర్శములచే ఆనాడు శాంతినికేతనవాసులకు ఆయన బోధించెను.

శాంతినికేతనములో ఆయన అధికదినములు వసింపలేదు. గోఖ్లేమహాశయుడు పరమపదించినట్లు హఠాత్తుగా ఆయనకు తంతి వచ్చెను. గాంధీజీ వ్యాకులత చెందెను. గోఖ్లే చూపించిన స్నేహములోను, ఉపదేశములలోను,

త్ర దేశములలోను ఆయన పితృదేవునిమాహాత్మ్యమునే అను భవించెను. గాంధీజీ శోకాకులు డయ్యెను. శ్రీమతి కస్తూరి బాయిని వెంటనిడికొని పూనాకు ప్రయాణ మయ్యెను.

పూనాలో గోఖ్లేగారిశ్రాద్ధాదిక్రియలు సమాప్తమైన పిమ్మట గోఖ్లే ప్రతిష్ఠించిన 'సర్వెంట్సు ఆఫ్ యిండియా సొసైటీ' లో ప్రవేశించి దేశసేవ చేయుమని కొందరు వచ్చిరి. గోఖ్లేగారి ఆదేశమును శిరసా వహింతును కాని గోఖ్లే దళము సభ్యులతో నా ఆదర్శములను ఏకము చేయజాలనని గాంధీజీ తెలియజేసెను. సర్వెంట్సు అఫ్ యిండియా సొసైటీ ఆదర్శములకును, తన ఆదర్శములకును విశేషప్రభేద ముండెను. ప్రభేదములతో ఆయున పనిచేసినచో ఆనందము పొందజాలరు. పనులలో సాఫల్యతను పొందజాలరు. గోఖ్లేగారికి కూడ యీవిషయము తెలియును. అందువలన ఆయనను పుత్రాధిక స్నేహముతో ఆదరించినను గాంధీజీని తనదళము వారితో చుట్టబెట్టుటకు ప్రయత్నించలేదు. తనఆదర్శముల వ్యాఖ్యానలముద్వారా అందరిని పరాజితులను గావించి గాంధీజీ మరల తనపర్యటనకై పయనమై పోయెను.

పూనా వెళ్ళి అచ్చటినుండి రంగూనుపట్టణమునకు ప్రయాణమై పోయిరి. సముద్రమార్గమునకూడ తృతీయశ్రేణి లోనే ప్రయాణముచేసిరి. ఓడలోని తృతీయశ్రేణిలోని దుర వస్థలు రైలుబండిలోని దురవస్థలనే ఆయనస్మరణకు దెచ్చెను. ఆయన ప్రపంచములో దరిద్రులబాధలనుగురించి మరియొక

చిత్రమును దర్శించెను. ఆవేదనచే ఆయనహృదయము బ్రద్ధ ఘాతమై పోవుచుండెను. రంగూనులో పని ముగించి తిరిగి భారతదేశమునకు వచ్చెను.

ఆసంవత్సరము హరిద్వారములో కుంభమేళ జరిగెను. తన ఆశ్రమవాసులను దోడ్కొని కుంభమేళకు పోవలయునని గాంధీజీకి కోరిక కలిగెను. మేళాక్షేత్రమున సమావేశమగు యాత్రికులసేవచేయ సంకల్పించుకొనెను. కుంభమేళకు పయనమై పోయిరి. అచ్చటికి గోఖ్లేదళమునకు చెందిన కొందరు స్వేచ్ఛాసేవకులుకూడ సేవచేయుటకు ఏతెంచిరి. గాంధీజీ దళమువారితో ఏకీభవించి భక్తులును, దర్శనార్థులునైన యాత్రికులకు వివిధవిషయములలో సేవ చేయుచుండిరి. యాత్రికులకొరకు పాయ్‌ఖానాలుగా ఉపయోగించుటకు గోతులను త్రవ్విరి. పాయ్‌ఖానాలనుండి మైలను వారు శుభ్రము చేయుచుండువారు. మేళాక్షేత్రమును పరిశుభ్రము గను, దుర్గంధరహితముగను చేయుచుండిరి. గోఖ్లేగారి స్వేచ్ఛాసేవకులుకూడ గాంధీజీదళమువారిసేవను చూచి ముగ్ధులై పోవుచుండిరి. గాంధీజీపేరు మేళాక్షేత్రములోకూడ నలువైపుల వ్యాపించెను. తీర్థయాత్రికులనేకులు గాంధీజీ దళమువారికార్యములను చూచుటకు వచ్చుచుండిరి. సుశీక్షితులు, పండితవరులు గాంధీజీకార్యములకు, ప్రణాళికలకు పక్షమునను, విపక్షమునను, సేవావిషయములోను, ధర్మ విషయములోను వివిధములైన ఆలోచనములను గావించు

చుండిరి, గాంధీజీ కేవలము అందరికిని పరిచితుడేగాక, విఖ్యాతినికూడ గడించిరి. బయటికి పోయినయెడల వందలకొలది వేలకొలదిజనము ఆయనతోకూడ నడచుచుందురు, డేరాలో ప్రవేశించినయెడల దర్శనముకొరకు ఆయనచుట్టూ వేల కొలదిప్రజలు మూగుచుందురు.

గాంధీజీ విచలితుడయ్యెను. యాత్రికులఅంధశ్రద్ధను గాంచి అప్పుడప్పుడు పరక్తుడగుచుండెను.

స్తుతిప్రశంసలపై గాంధీజీకిగల అనాసక్తి, విరక్తి ఆయనసచ్చారిత్రములో మహత్తరమైన విశేషత్వము. సామాన్యమైన కుంభమేళవిషయము విడిచిపెట్టినను, ప్రపంచములో ప్రసిద్ధులైనపిమ్మట, మహాత్మనిరూపమున పూజితులైనపిమ్మటను, అనేక దేశముల కోటానుకోట్లప్రజలు, సంఘములు ఆయనపై శ్రద్ధాభక్తులను నివేదించుకొనిరి. ఆకాశపాతాళములు ముఖరితమగునట్లు జయధ్వనులను గావించిరి. దీనివలన మహాత్మాగాంధి అనేకసారులు దుఃఖించినారు. విరక్తి చెందినారు. అట్టిస్థానములను వదలి ఆయన వెడలిపోయిరి. 1947 వ సంవత్సరము ఆగస్టునెలలో కలకత్తా బెలెఘాట్ విషయము స్మరణకు వచ్చుచున్నది. గాంధీజీ దర్శనార్థులకు దర్శనమిచ్చుటకు బయటికి వచ్చిరి. భారతదేశ సజీవదేవతను గాంచి జనసముద్రము ఆనందోచ్ఛ్వాసముతో 'మహాత్మాగాంధీకీ జయ్' అని కేకలు వేసిరి.

కాని గాంధీజీ——

ఆయన ప్రశాంతముఖబింబముపై తాండవించుచున్న హాస్యరేఖ కర్పూరమువలె ఎగిరిపోయెను. ఆత్మప్రశంసను వినుటకే సహింపడే. అసంతోషముచే ముఖమండలము ఎండి పోయెను. ఆయన రెండుచెవులను రెండుచేతులతో గట్టిగా మూసికొనెను. సంకోచముతో శిరము వాల్చుకొని క్రుంగి పోయెను.

గాంధీమహాత్మునిలో గల యొక విశేషవైశిష్ట్యము, నిస్స్వార్థబుద్ధివలన మానవసేవ చేయుటకు ఆయన ఏతెంచెను. సేవకు బదులుగా శ్రద్ధను, భక్తిని, స్తుతిస్తోత్రములను స్వీకరించుటకు రాలేదు. శ్రద్ధ, భక్తి ఆయనను ఆత్మవిస్మృతునిగా చేయ ప్రయత్నించుచున్నవి. ఆయనను లక్ష్యభ్రష్టునిగా చేయ సమకట్టుచున్నవి. స్తుతిస్తోత్రములపై గల యీవైరాగ్యము గాంధీజీని అనంతస్తుతిస్తోత్రములకు యోగ్యునిగను, అసాధారణమహాత్మ్యముచే భూషితునిగను చేసి వైచెను.

కుంభమేళలో హిందువులకు సంస్కారములు, బహువిధభ్రాంతులు, మూఢాచారముల దృశ్యములు ఆయనకు విశేష ఆవేదనమును కలిగించెను. కేవలము ధర్మముకొరకే యిచ్చటికి వచ్చుట లేదనియు, ప్రవంచన ఉపాయముల తోను, మిథ్యాకౌశలముతోను స్వార్థముకొరకును, ధనార్జన కొరకును వచ్చుచుందురని ఆయన గ్రహించెను. ప్రవంచనాపరులే మేళాక్షేత్రమునకు విశేషముగా వచ్చుచుందురు.

కొందరు అయిదుకాళ్ళఆవును చూపించి ధన మార్జింతురు. కొందరు బూడిదపూసుకుని సాధు వేషమును ధరించి, ప్రజల నుండి ప్రణామములు, రూకలను లాగుచుందురు. కొందరు తాయెత్తులను, కవచములను రోగనివారకములని విక్రయించి ధనోపార్జన గావించుచుందురు. ధార్మికులు అసలే రారని కాదు, కాని అధార్మికులు, వంచకులసంఖ్యయే యెక్కువ. ఆధార్మికులుకూడా అనేక సమయములలో సాధుదర్శనమోహము చేతనో, లేక, తాయెత్తును ధరించి అదృష్టమును పొందులోభము చేతనో ధర్మమార్గమునుండి విచ్యుతు లగుచుందురు.

కుంభ మేళలోని యీదృశ్యములు హిందూసంఘము లోని లోపములని ఆయన గ్రహించి చాలా బాధపడెను.

కుంభ మేళ సమాప్త మొందెను. హరిద్వారములో విఖ్యాతమగు 'గురుకులఆశ్రమము' ను దర్శింప ఆయన వెళ్ళిరి. అచ్చట గురుకులములోని ప్రధానాచార్యులు మున్షీరామ్‌జీయందుగల నిర్మల ధర్మజ్ఞానమును చూచి విశేషసంతోష మొందిరి. వంచనాపరులగు సాధువులు గాక హిందూసంఘములో నిరహంకారులగు పండితులు, జ్ఞానులు, బ్రహ్మచారులు వున్నారని గ్రహించి ఆయన హృదయము శ్రద్ధాగౌరవములతో నిండిపోయెను.

గురుకులమును దర్శించి ఆయన 'లక్ష్మణఝూలా' ను దర్శించుటకు వచ్చిరి. అచ్చటకూడా ధర్మమునకు బదులు

మైల, ప్రతిష్ఠానములో మలమూత్రవిసర్జన, మొదలగు యీపలకార్యములను గాంచి మహాత్ముడు విరక్తి చెందెను. ఇచ్చటకూడ సాధుదర్శనముపేరుతో ధనార్జనమునకు ప్రయోగించుచున్న కౌశలమును గాంచి ఆయనహృదయము ఆవేదనతో నిండిపోయెను. లక్ష్మణఝూలాలో నవనిర్మిత లోహసేతువును దర్శించిన పిమ్మట సహజప్రకృతిలో నాగరికతయందుగల కృత్రిమతావిర్భావమును అనుభవించి విచారమొందిరి.

తరువాత లక్ష్మణఝూలాను విడనాడిరి.

మార్గములో దేశవిఖ్యాతులగు పండితులతో, సేవకులతో పరిచయము, స్నేహము కలిగెను. ఆయుగములో ప్రసిద్ధులును, మహానుభావులును, కర్మయోగులునైన స్వామిశ్రద్ధానందజీతో స్నేహము, బాంధవ్యము కలిగెను. కలకత్తానివాసులు ప్రసిద్ధులు, మహానుభావులైన వారితో కూడా పరిచయము కలిగెను.

ఈపర్యటనకాలములో భారతదేశమునందు గల అనేకనాయకుల మహానుభావుల ప్రకృతులను గ్రహింపగలిగిరి.

ఇచ్చట గాంధీజీజీవితములో ఒకవిశేషసంఘటనగురించి వివరించి ఆయనభ్రమణవృత్తాంతమును విరమించెదను.

ఆహారములో సంపూర్ణసంయమమును ఆయన ఆఫ్రికాలోనే అలవరచుకొనెను. లాలస, జిహ్వాల తృప్తికొరకు

అధికఆహారమును, అనియమితఆహారమును భుజించుట ఆయన ఆహారనీతికి విరుద్ధమై యుండెను. కాని భారత భ్రమణకాలములో అలవి, అనాడంబర, సంయతఆహారమును యింకను నియమితముగను, యింకను సంయతముగను, పరిమితముగను గావించుకొనెను. ఈకఠోరనియమ నిష్ఠకు ఒకకారణ ముండెను. ఆయన ఎచ్చటికి పోయినను భోజనముల ఆడంబరము, ఫలములపర్వతములు, పలుమార్లు భుజించుటకు బలత్కారములు మొదలగునవి జరుగుచుండెను. భోజనద్రవ్యములలో నియమితుడైనను, విశుద్ధమైన, పవిత్రమైన ఆహారముకూడ ఆయనకు ఆడంబరముగను, బాహుళ్యముగను ఉండెను. ఈవిషయ మాయన గ్రహించెను. అందుచేతనే యీఆడంబరమును, బాహుళ్యమును కఠోర వ్రతముగ అవలంబించుటచేత శాశ్వతముగా విసర్జించుటకు ప్రతిజ్ఞ చేసుకొనిరి. ఇరువదినాలుగుగంటలలో ఐదుసార్లు ఆహారము భుజింతుననియు, రాత్రి ఆహారము సూర్యాస్తమయమునకు ముందుగానే ముగింతుననియు సంకల్పించుకొనెను. ఔషధము పుచ్చుకొనుట, నిమ్మరసము త్రాగుట, నీటిని త్రాగుట మొదలగునవికూడ యీఆహారలెఖ్ఖల లోనే గణింపబడెను. రాత్రిఆహారము సూర్యాస్తమయమునకు ముందుగా ముగించి భక్తులగు స్త్రీపురుషుల అత్యాచారములనుండి రక్షింపబడినటుల, రాత్రివేళ స్థిరచిత్త

ముత్తో కార్యములు గావించుకొనుటకు అవకాశమును కూడ పొందిరి.

ఈవ్రతమును వారు వారి జీవితములో అంతమువరకు పాలించిరి. ఆయన అల్పాహారమును, పరిమితాహారమును భుజించి మహత్తరమైన కార్యములను నెరవేర్చు యోగ్యతను గాంచి విస్మయమొందుచున్నాము. ఇది కేవలము గాంధీజీవంటి మహామానవులకే తగియున్నది.

ఆశ్రమప్రతిష్ఠ.

ఆఫ్రికాలోని ఫినిక్సుఆశ్రమమువంటి ఆశ్రమమును భారతదేశములో స్థాపించవలెనని గాంధీజీమనస్సులో ప్రబలతరమైన కోరిక జనించెను. భారతదేశమునకు తిరిగివచ్చిన పిమ్మట ఆయన యీవిషయములో ప్రయత్నించుటయందు ఎట్టిలోటును చేయలేదు. కాని ధనాభావముచేతను, తగిన స్థానాభావముచేతను, ఆయన తనభావములను వాస్తవరూపమున పరిణమింప చేయజాలకపోయెను.

భారతదేశపర్యటన గావించినపిమ్మట ఆశ్రమమును స్థాపించుటకై గాంధీజీ విశేషశ్రద్ధ వహించెను. ఇచ్చట ఒకవిషయము చెప్పవలసి యున్నది. గాంధీజీ భారతదేశము

నకు వచ్చినవెంటనే యీవిధముగా ప్రజాసేవలో నిమగ్ను లై యున్నారుగదా! తనకుటుంబపోషణ విషయములో ఏమి మార్గము నవలంబించినారని అనేకులు తలంచుచుండిరి.

కుటుంబపోషణకు ఆయన బ్యారిస్టరీపనిగాని లేక ఏఉద్యోగమునుగాని చేయుటకు సిద్ధపడలేదు.

అట్టిప్రయత్నము చేయుటకుకూడ ఆయనకు అవ్వస రము లేకుండెను. మితాహారియైన మోహనదాసు తనసహ ధర్మిణియైన శ్రీమతి కస్తూరిబాయినికూడ తనజీవనధర్మ ములలో యథార్థసహయోగినిగా గావించుకొనెను. పుత్రు లనుకూడ తనఆదర్శములతో అనాడంబరమైన, ప్రశాంత మైన విద్యతో లాలనపాలనములు చేయు చుండిరి. సంసార సంబంధమైన ఆలోచనమును ఆయన మరచియే పోయిరి. ఆదర్శముల ఆలోచనములలో నిమగ్నులై పోయిరి.

ఆశ్రమప్రతిష్ఠకు అనుకూలమైన స్థానమును నిర్ణయిం చుటకే అత్యంతసమస్య సృష్టింపబడెను. వివిధప్రదేశము లలో నున్నవిశిష్టవ్యక్తులందరు తమతమ ప్రదేశములలో ఆశ్రమమును స్థాపించమనియు, దానికి కావలసిన స్థలమును ఇచ్చెదమనియు కోరికను తెలియజేయుచుండిరి. వంగదేశ మునుండియు ఆయనకు అనేకనివేదనములు వచ్చియుం డెను. ఢిల్లీలోనున్న ధనికు లనేకులు ఉత్తమమైనస్థలము ఇచ్చెదమని కోరికను వెల్లడించిరి. వివిధదేశములవారు తమ నివేదనములను తెలియజేసికొనినప్పటికిని గాంధీజీ తమ

దేశమునందే ఆశ్రమమును స్థాపించుటకు సంకల్పించుకొనెను. దీనికిగల కారణమును ఆయన ఆత్మకథలో ఇటుల వర్ణించు కొనిరి— "నేను అహమదాబాదుద్వారా ప్రయాణము చేయుచున్నప్పుడు అహమదాబాదునే నిరూపించమని అనేక మంది స్నేహితులు కోరియుండిరి. ఆశ్రమమునకు కావలసిన వ్యయమునంతను వారే సమకూర్చెదమని తెలిపియుండిరి. గృహమును సంపాదించిపెట్టుభారముకూడ వారే వహించెద మని నుడివియుండిరి. అహమదాబాదువిషయములో నాకు కూడా ఆకర్షణ యుండెను. గుజరాతువాడ నగుటచే గుజ రాతుభాషద్వారా ఎక్కువ సేవచేయ గలుగుదునని తలం చువాడను. అహమదాబాదు ఒకప్పుడు చేనేతవస్త్రములకు కేంద్రముగా నుండుటచే, ఇచ్చటనే నూలుతీయుటకును, గృహశిల్పమును పునరుద్ధరించుటకును మంచిఅవకాశము కలుగగలదనియు నాకు నమ్మకము కలిగెను. గుజరాతునకు ప్రధాననగర మగుటచేతను, ధనాఢ్యు లందరును ఇచ్చటనే యుండుట చేతను, ధనసహాయము కూడ లభించునని ఆశించితిని."

తన స్వస్థానములో ఆశ్రమప్రతిష్ఠకు కారణము గ్రహించితిమి. అహమదాబాదులోని ధనికబ్యారిష్టరు కోచ రబు అనుపేరుగల గ్రామములో తనగృహమును ఆశ్రమ ప్రతిష్ఠ చేయుటకు గాంధీజీకి అద్దెకు ఇచ్చెను. గృహమును ఏర్పాటుచేసి తనఆశ్రమవాసులను శాంతినికేతనమునుండి

తీసుకొని వచ్చెను. ఆండ్రూసు, పియర్సన్, మగన్‌లాల్ గాంధి, అనేకమంది తమిళయువకులు, సహధర్మిణి కస్తూరి బాయి, కోచవటులో స్థాపించిన ఆశ్రమమునకు వచ్చిరి.

ఈసారి ఆశ్రమముయొక్క నామమును గురించి ఆలోచనలు సాగెను. వివిధవ్యక్తులు దానిని తమయిష్టానుసారముగా వివిధనామములతో పిలువ నభిలషించుచుండిరి. కాని గాంధీజీ యీసారి నామమువిషయములో ఒకసమాధానమునకు వచ్చిరి. ఆశ్రమనామము "సత్యాగ్రహ ఆశ్రమము" అని అందరికిని తెలియజేసెను. ఈనామమువలన సేవాభావము, సేవచేయుపద్ధతి సహజముగా మనస్సులో ఉదయించగలుగునని యీనామముపెట్టుటకు కారణ మయ్యెను. నామమాహాత్మ్యమువలనకూడ ఆశ్రమవాసులు సత్యమును సేవించుటలో ఉత్సాహితులు కావచ్చును.

1915 వ సంవత్సరములో మే 25 వ తేదీన గాంధీజీ ఆశ్రమమును స్థాపించెను. ఈసారి ఆశ్రమవాసులతో సలహా చేసి ఆశ్రమమునకు కావలసిన నియమావళినికూడ తయారు చేసెను. ఇచ్చట వసించువారు సత్యాగ్రహులుగా ఉండవలయునని నిర్ణయింపబడెను. సత్యాగ్రహికి యోగ్యమగు స్వభావమును, ఆచరణమును అలవాటు చేసుకొనవలయును. సత్యవాదిగను, అకపటుడుగను, ఆత్మాభిమానరహితుడుగను కావలయును. మానవులలో భేదము లేదని నమ్మవలయును. అస్పృశ్యతను విసర్జించి సకలమానవులతో సరళ

మనస్సుతో నసించవలయును. జాతివిచారము, జాతిభేదములను తొలగింపవలయును. ఆశ్రమకార్యములు, తమకార్యములు స్వహస్తముతో నిర్వర్తించుకొనవలయును. ప్రయోజనానుసారముగా నిర్మాణమూలకమైన కార్యములను గావింపవలయును. కార్యములద్వారా మానవులసేవ చేయవలయును. నిగ్రహము నవలంబించి సరళ అనాడంబరజీవితమును గడుపవలయును.

ఆశ్రమము తయారయ్యెను. ఈ ఆశ్రమమును ఆయన ఏ ఉద్దేశముతో నిర్మించినారని ప్రశ్న ఉదయింపవచ్చును. దీనికి సరియైన జవాబు నియ్యలేము. ఈ ఆశ్రమమును ప్రతిష్ఠించుటవలన, దీనిని నడపుటవలన ఒకటి రెండు ఉద్దేశములను నెరవేర్చుటకు కోరికయున్నటుల తోచును.

ఆశ్రమజీవితముద్వారా ఆశ్రమవాసులను నిగ్రహశీలురుగను, స్వావలంబులుగను అగుటకు సహాయము చేసిరి. అందరిని ఒకటిగా కార్యములను నెరవేర్చునట్లు చేసియు, ఏకముగా భోజనాదులను చేయుఅవకాశమును కలిగించియు, ఆశ్రమవాసులమనస్సులనుండి మానవనిర్మితకృత్రిమ భేదముల సంస్కారములను, ఆచారములను విలుప్తము చేయ సంకల్పించెను. ఆశ్రమవాసులకార్యములను, ఆచరణములదృష్టాంతములను చూచి భారతీయులు నిగ్రహశీలురుగను, స్వావలంబులుగనుఅగుటకు ప్రబోధమునుగావించియుండిరి. ఆశ్రమములో జాతిభేదమును తొలగించి భారతీయు లందరును జాతి

శోషములకృత్రిమసంస్కారములను విసర్జింపవలయునని ఉప దేశముల నొసగియుండిరి. సత్యాగ్రహమునకు పరీక్షా కేంద్రముగా చేయుటయే యీ ఆశ్రమమును స్థాపించుటలో ప్రధానోద్దేశమై యుండెను. కొందరిని యథార్థమైన సత్యాగ్రహ సేవకులుగ తయారు చేయవలయును. ప్రయోజనానుసారముగా సత్యముయొక్క గౌరవరక్షణకు కర్మక్షేత్రములో ప్రవేశింపవలయును. వారిఆచారములద్వారా, ఆదర్శముల ద్వారా భారత దేశములో అనేకసత్యాగ్రహులను తయారు చేయవలయును. సత్యాగ్రహులదళము సత్యమను అస్త్రముచేత అపారశక్తిశాలురగు ఆంగ్లేయసర్కారువారిని యుద్ధమునకు ఆహ్వానింపవలయును.

ఆశ్రమసేవకదళమువారు తమఆచరణములద్వారా, భారత దేశీయులను ఉత్సాహపరుపవలెననియు, ఆశాన్వితులనుగా గావింపవలెననియు మహాత్ముని ఉద్దేశమై యుండెను. అసత్య, మిథ్యలకు విరుద్ధముగా సంగ్రామము చేయుటకును, కష్టములను వరించుటకును సత్యాశ్రయులగు వీరులను ఉత్సాహితులనుగా గావింపవలయును. భారత దేశముయొక్క సత్యమును, శాశ్వతరూపమును ప్రకాశితము చేయవలయును. భారత దేశ జాతీయ, స్వదేశ ఆచార అనుష్ఠానములను, రాజనైతికవిషయములను మరల పునరుజ్జీవితములుగ గావింపవలయును.

ఆశ్రమజీవనధారను తనఆదర్శములప్రకారము సంప న్నము చేయుటకు ఈసారి గాంధీజీ కార్యదీక్షలో ప్రవేశిం చెను. ఆశ్రమములో జాతిభేదమును తొలగించుటకును, ఉచ్చ నీచ శ్రేణిభేదములను దూరము చేయుటకును ఒకబీదనిమ్న జాతీయకుటుంబమునకు ఆశ్రమములో ఆశ్రయ మిచ్చెను. ఆకుటుంబములో ముగ్గురు వ్యక్తు లుండిరి. దుదాభాయ్, ఆయనభార్య దానీబహెన్, వారిచిన్నబిడ్డ లక్ష్మి. వారు ఆశ్రమనియమములను పాలించి యితరఆశ్రమవాసులతో పాటు వసించుచుండిరి.

కాని సత్యమార్గము అత్యంతసంకటమయమైనది, అత్యంత అసమానమైనది. అస్పృశ్యులకు ఆశ్రమములో ఆశ్రయమిచ్చుటచే ఒకదళమువారు లోకులు విరక్తి చెందిరి. అస్పృశ్యకుటుంబముతో ఏకముగా పనిచేయుటకుకూడా అసహ్యమును ప్రకటించిరి. ఆశ్రమవాసులుకూడ కొందరు అస్పృశ్యులతో ఇంత సామీప్యత పనికిరాదని తలంచిరి. తుదకు ఈఅంత్యజకుటుంబీకులతో కలసిమెలసి యుండుటవలన కలిగిన విప్లవవృత్తాంతము నాలుగువైపుల గ్రామములలోను, పట్టణములలోను వ్యాపించెను.

ఆశ్రమమునకు సహాయము చేయువారు, పోషణ కర్తలు విరక్తి చెందిరి. అసంతుష్టి చెందిరి. ఆశ్రమమునకు సహాయము చేయుట విరమించుకొనిరి. సత్యమును పూజించు పూజారి భయపడలేదు. సాధ్యమైనంతవరకు వ్యయమును

తగ్గించుకొని ఆశ్రమకార్యములను నెరవేర్చుచుండిరి. కాని ఒకరోజున ఆశ్రమవ్యవస్థాపకుడు మగన్‌లాల్‌గాంధి 'వచ్చే నెలలో ఆశ్రమమును నడపుటకు కావలసిన డబ్బులేదని' గాంధీజీకి తెలియజేసెను.

గాంధీజీ అంతయు వినెను. ఆనందవదనముతో ఇట్లు నుడివెను — 'ఆశ్రమము నిలుపవలసినదే' ఇచ్చట తగిన ధనము లభింపకున్నచో మనము అంత్యజులున్న పల్లిగ్రామమునకు లేచి పోవలసియుండును.

మగనలాల్ — 'కాని అట్లయినయెడల అభిజాతవంశీయులలోను, ఉచ్చజాతీయులలోను ఎక్కువ తక్కువ యను భేదాభేదములను తగ్గించునట్టి దృష్టాంతములను ఎట్లు స్థాపించగలను ?'

గాంధీజీ — 'నేను ఈయుపాయము నవలంబించితిని. కాని ఇది అసత్యమైనయెడల, దీనిలో ఈశ్వరుని అంగీకారము లేనియెడల మనము ఈస్థానమును త్యజింపవలసియేయున్నది'

మగనలాల్ విచారముతో నిట్లు నుడివెను — 'కాని ఇదియే చరమసత్యమని మన మెరుగుదుము. మానవులతో భేదములు కలిగియుండుటకన్న మానవులతో సామ్యమే ఈశ్వరరాజ్యమందు ఏకైకమంగళవిధానము. అట్లైనచో తుదివరకు ఈశ్వరునియందు విశ్వాస ముంచవలయు' నని గాంధీజీకినుడివెను. ఈప్రయత్నమే సత్యమైనయెడల ధనాభావముచేత ఈశ్వరుడు దీనిని నష్టము కానియ్యడు.

గాంధీజీమనస్సులో నిర్భయము, దృఢవిశ్వాసము స్థాపితమై యుండెను. గాంధీజీకంఠస్వరములోని దృఢత్వము మగనలాలుహృదయములో ఆశావిశ్వాసములజ్యోతిని వెలిగించెను.

ఒకటి రెండు రోజులు జరిగినపిమ్మట ఆశ్చర్యకరమైన అలౌకికమైన సంఘటన సంఘటించెను.

ఆశ్రమమునకు బయట ఒక సేటుగారు గాంధీజీకొరకు వేచియున్నారని ఒకనాటిఉదయముననే ఒక బాలకుడు వార్త తెచ్చెను. గాంధీజీ బయటికి వెళ్ళెను. 'నేను తమ ఆశ్రమమునకు కొంతసహాయము చేయగోరుచున్నాను. తమరు స్వీకరింతురా?' యని సేటుగారు గాంధీజీని ప్రశ్నించెను. గాంధీజీ తనసత్యమును స్మరించుకొనెను. ఈశ్వరుని స్మరించుకొనెను. 'తమసహాయమును నేను తప్పక స్వీకరింతును. నేను ఇప్పుడు పరీక్షలను ఎదుర్కొనుచున్నాను' అనెను.

'రేపే నేను సాధ్యమైనంతవరకు పంపించెదనని' శేట్‌జి నుడివి వెడలిపోయెను.

మరునాడు మరల ఆసమయమునకే వచ్చెను. గాంధీజీ హస్తములో రు 13000 ల నోట్లు పెట్టి వెడలిపోయెను.

ఆకష్టసమయములో గాంధీజీ ఈశ్వరసహాయము బడసెను. నవీనోత్సాహముతో ఆశ్రమకార్యములలో శ్రమపడుచుండిరి. ఈసంఘటన బయటకూడా విశేషముగా

వ్యాపించెను. ఆశ్రమకార్యములలో, ఆచరణములలో విశ్వసించనివారి మూఢవిశ్వాసముల పునాదులు కదలిపోయి నటులయ్యెను. గాంధీజీ గావించుచున్న యీ స్వేచ్ఛకార్యమునకు సహాయము చేయుటకు తుదకు పూర్వాచారపరాయణుడగు హిందువే ధనమును దానము చేయుట విని వారే లజ్జితులైరి. ఆశ్రమమునకు విరుద్ధముగా నిందలను ప్రచారము చేయుట విరమించిరి.

గృహములోను, బయటను బాధావిహీనుడై సత్యసంధుడగు గాంధీజీ సత్యపరీక్షలో దృఢవిశ్వాసముతో అగ్రసరు డాయెను.

ఆశ్రమము స్థిరరూపమును దాల్చెను. కాని మరియొక సంఘటనవలన ఆశ్రమము కోచవరనుండి అన్యస్థానమునకు మార్చబడెను. కోచవరగ్రామపరిసరప్రాంతములలో అంటువ్యాధి వ్యాపించెను. ఆశ్రమములో పరిశుభ్రత కాపాడబడినను నలువైపులనున్న అనాగరికులగు గ్రామవాసుల అశుభ్రతవలన తుదకు ఆశ్రమమునకుకూడ ఆపద సంభవించవచ్చునని తలంచిరి. అల్పదినములలో గ్రామవాసులకు బోధించుట అసంభవమని తలంచి ఆశ్రమమును కోచవరనుండి అన్యస్థానమునకు మార్పించుటకు సంకల్పించుకొనెను.

ఈసారి గాంధీజీ ఆశ్రమమును విశాలప్రదేశములో స్థాపించ సంకల్పించెను. గ్రామపట్టణముల జనప్రవాహము

నుండి కొంచెము దూరముగా ప్రకృతిలో ప్రశాంతనిర్జనస్థలమున సత్యాలోకమును ప్రసాదించు ఈసత్యాగ్రహ ఆశ్రమమును స్థాపించ నుద్దేశించి వెదకుచుండగా అనుకూలమైన స్థానము ఆయనకు లభించెను. కోచవరగ్రామమునకు ఉత్తరదిశగా మూడుమైళ్ళదూరములో 'సబరమతి' అను గ్రామములో విశాలప్రాంతరమందు ఆశ్రమముకొరకు స్థలము క్రయము చేయబడెను. అల్పకాలములోనే ఆశ్రమముకొరకు గృహములు నిర్మించబడెను. నిర్జననదీతీరమున ఆశ్రమము ప్రకృతిశోభతో విరాజిల్లుచుండెను. ఆశ్రమవాసులు నూతనఆశ్రమములో ప్రవేశించి నూతనోత్సాహముతో కర్తవ్యకార్యములను నెరవేర్చుచుండిరి.

ఎగ్రిమెంటు ఆచారనిర్మూలనము.

ఆశ్రమస్థాపనకార్యములలో నిమగ్నులై యుండియు గాంధీజీ దురాచారమగు ఎగ్రిమెంటు ఆచారవిషయములో శ్రద్ధ వహించెను.

ఇది అత్యంత అసహ్యమైన ఆచారము. భారత జాతీయ అస్తిత్వముపై ఆంగ్లవణిజులు గావించిన అవమానకరమైన ఆచారము, ఆంగ్లవణిజులు, ఆఫ్రికా, భారతీయ

ద్వీపపుంజము, మలయా మొదలగు స్థానములలో మహత్తర మగు వ్యాపారకేంద్రములను స్థాపించిరి. క్షేత్రమునుండి వచ్చుసరుకు ఉత్పత్తి చేయుటకు ఏర్పాటు గావించియుండిరి. కాని వ్యాపారములో సరుకును మోయుటకు పారిశ్రామికులు అవుసర మయ్యెను. భారతదేశము జనబహుళమైనది. కాని ఆంగ్లేయుల పరిపాలనమువలన మర్దనాగ్రస్తమైనది, శోషింపబడినది, దరిద్రావస్థయం దున్నది. దరిద్రులును, నిరుద్యోగులునునగు భారతీయులకు అన్నము లభించునని ఆశపెట్టి వారిని పనిపాటలకొరకు విదేశములకు తీసుకొని పోవుటకు స్థిరపరచుకొనిరి. వారు భారతదేశీయుల సమస్తమున పనిపాటలనుగురించియు, ధనాధిక్యతనుగురించియు ప్రచారము చేయుచుండిరి. భారతీయులు ముఖ్యముగా మద్రాసు మున్నగు ప్రదేశములలోని దరిద్రఅధివాసులు గుంపులు గుంపులుగా విదేశమునకు వెడలిపోయిరి. కాని వారికష్టములు తొలగిపోలేదు. ప్రచారము చేసినటుల వారు సుఖమును, ఆహారమును పొందకపోగా, ఏదో యొకవిధముగా కడుపుమంట చల్లార్చుకొని గుడిసెలలో వసించు పశువులవలె జీవనయాత్ర గడపుచుండిరి. పరిశ్రమవలన ఆరోగ్యము చెడిపోయినది. కార్యములదీనత్వమువలన జాతిగౌరవమునకు హాని కలిగెను. అదిగాక విదేశవ్యాపారస్తులు కార్యములను చేయించుకొని స్వార్థపరు లగుచుందురు. భారతదేశవాసులు గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి తమజనసంఖ్యను అభివృద్ధి చేసుకొను

చున్నారని తలంచిరి. వారు భయకంపితులైరి. భారతీ యులు పనులకొరకు వచ్చి తుదకు తమజనసంఖ్యను వృద్ధి పరచుకొని అధికారములను కోరకుందురన్న వారు రక్షణ కవచములను ఏర్పాటు చేసుకొనిరి.

కూటనీతిపరులు ఆంగ్లవ్యాపారస్తులు ఆనాటిభారత సర్కారువారితో ఒకషరతు నేర్పాటు చేసుకొనిరి. నియ మితకాలములో పనులు చేసెదమని సంతకములు చేసి భార తీయకూలీలు ఆఫ్రికాలో పూర్వభారతీయద్వీపపుంజము మొదలగు దేశములకు పోవలయునని షరతులో స్థిరపరుప బడెను. షరతుకాలము పూర్తి అయినవెటనే వారు మరల భారతదేశమునకు తిరిగి పోవలయును. ఇదియే ఏగ్రిమెంటు ఆచారము. షరతులకు బద్ధులైన పారిశ్రామికులని సంపా దించుకొనీతి, భారతీయులు కార్యస్థలమునుండి స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చినపిమ్మట విదేశములో వారిదురవస్థను, అచ్చటి అధివాసులద్వారా వారు అనుభవించిన అవమానములు, అత్యాచారములు మొదలగు విషయములనుగురించి ప్రచా రము చేయమొదలిడిరి. వ్యాపారస్థులమోసము, శోషణ విషయము విదేశములో నున్నవిద్యావంతులగు భారతీయుల ముఖతః క్రమముగా భారతీయు లందరును తెలుకొనగలిగిరి. తమజాతీయులకు కలిగిన అవమానమువలనను. బాధలవలనను భారతీయులు విచారగ్రస్థులైరి. వారు ఆలోచనములను, ఆందోళనములను ఆరంభించిరి.

ఇంతకుపూర్వము ఆఫ్రికాలో భారతీయులపై జరిగిన అత్యాచారములు, అవమానములు 1914 సంవత్సరములో గాంధీజీ ప్రయత్నమువలన రహితమై యుండెను. దీనిని మనము ఆఫ్రికాలో సత్యాగ్రహారిపోర్టుద్వారా తెలుసుకొంటిమి. కాని ఇతర దేశములలో అది యింకను పూర్తిగా జరుగుచుండెను. ఆత్మగౌరవముగల భారతీయులు విద్యావంతులగు భారతీయులు ఈఅత్యాచారముల, యీప్రపంచసముల మార్గమును బంధింప ప్రయత్నించిరి.

కొందరు ఈవిషయములో గాంధీజీతో ఆలోచనములను గావించియుండిరి. ఈదురాచారమును సంపూర్ణముగా నిర్మూలించుటకువారు ఆయనను వేడుకొనిరి. ఆఫ్రికాలో ప్రత్యక్ష అనుభవముద్వారా యీఅవమానము ఎంత హృదయవిదారకమైనదో గాంధీజీ ఎరుగుదురు.

గాంధీజీ ఆలోచించెను. ఈవిషయములో ప్రథమమున భారతసర్కారువారిని ప్రార్థించుటకు స్థిరపరచుకొనెను. తరువాత దేశవాసుల అభిప్రాయములను తెలుసుకొని కార్యమునకు గడంగుదురు. తనసిద్ధాంతానుసారముగా వైస్‌రాయ్ లార్డు చెమ్స్‌ఫోర్డుకు ఉత్తరములు వ్రాసెను. ఒకసారి రమ్మని వైస్‌రాయి గాంధీజీకి కబురు పంపెను. వైస్‌రాయిని చూచి యీదురాచారములోగల హానికరమైన పరిణామమునుగురించి ఆయనతో సంభాషించిరి. వైస్‌రాయ్ ఆయనకు ఎట్టివాగ్దానమును చేయలేదు. కేవ

వలను సహకారానుభూతిని చూపించి శెలవిచ్చి పంపివేసెను. గాంధీజీ నిరాశచెంది తిరిగి వచ్చెను. దేశస్వాతంత్ర్యము విషయములో శ్రద్ధవహించెను. దేశములో ఈవిషయమై విశేష ఆందోళనము బయలుదేరెను. దేశము ఈదురాచారమును తుదముట్టించ గోరుచున్నదని గాంధీజీ గ్రహించెను. గాంధీజీ దేశీయుల మనోబలమును మేల్కొల్పుటకు సంకల్పించుకొనెను. దైనిక వార్తాపత్రికలలో ఈఅన్యాయములకు విరుద్ధముగా తీవ్రముగా విమర్శింపసాగిరి. అనేకమంది నాయకులు ఆయనతో ఈప్రతిఘటనలో పాల్గొనిరి. భారతీయస్థాపకసభలోనున్న విశిష్టభారతీయసభ్యులు ఈదురాచారమును నిర్మూలించుటకు శాసనమును ఆమోదింపచేయ సమకట్టెను. కాని ఈవిషయములో ఎట్టితీర్మానమును ప్రతిపాదించుటకును వైస్రాయ్ అంగీకరించలేదు.

సర్కారువారి శుభబుద్ధిపై ఆధారపడి యుండినచో లాభము లేదనియు, దేశీయుల దృఢమైన కోర్కెలను నొక్కిచెప్పవలయుననియు గాంధీజీ గ్రహించెను. గాంధీజీ భారతదేశమునందు వివిధస్థానములలో సభలు జరుపుటకు ఏర్పాట్లు గావించిరి. ప్రథమసభాసమావేశము బొంబాయిపట్టణములో జరిగెను. సభలో అనేకములైన ఆలోచనములు జరిగినపిమ్మట వైస్రాయివద్దకు ఒకడెప్యుటేషను పంపించవలయునని తీర్మానించబడెను. సర్కారువారు 1915 సంవత్సరము జులై 31 వ తేదిలోపున భారతదేశమునకు అవమానకరమైన ఆదురా

వలము సహాయకరానుభూతిని చూపించి శెలవిచ్చి పంపివేసెను. గాంధీజీ నిరాశ చెందక తిరిగి వచ్చెను. దేశసామర్ధ్యము విషయములో శ్రద్ధ వహించెను. దేశములో ఈవిషయమై విశేష ఆందోళనము బయలుదేరెను. దేశము ఈదురాచారమును తుదముట్టించ గోరుచున్నదని గాంధీజీ గ్రహించెను. గాంధీజీ దేశీయుల మనోబలమును మేల్కొల్పుటకు సంకల్పించుకొనెను. దైనిక వార్తాపత్రికలలో ఈఅన్యాయములకు విరుద్ధముగా తీవ్రముగా విమర్శింపసాగిరి. అనేకమంది నాయకులు ఆయనతో ఈప్రతిఘటనలో పాల్గొనిరి. భారతీయశాసనసభలోనున్న విశిష్టభారతీయసభ్యులు ఈదురాచారమును నిర్మూలించుటకు శాసనమును ఆమోదింపచేయ సమకట్టెను. కాని ఈవిషయములో ఎట్టితీర్మానమును ప్రతిపాదించుటకును వైస్రాయ్ అంగీకరించలేదు.

సర్కారువారి శుభబుద్ధిపై ఆధారపడి యుండినచో లాభము లేదనియు, దేశీయుల దృఢమైన కోర్కెలను మేల్కొల్పవలయుననియు గాంధీజీ గ్రహించెను. గాంధీజీ భారతదేశమునందు వివిధస్థానములలో సభలు జరుపుటకు ఏర్పాట్లు గావించిరి. ప్రథమసభాసమావేశము బొంబాయిపట్టణములో జరిగెను. సభలో అనేకములైన ఆలోచనములు జరిగినపిమ్మట వైస్రాయివద్దకు ఒకడెప్యుటేషను పంపించవలయునని తీర్మానించబడెను. సర్కారువారు 1915 సంవత్సరము జులై 31 వ తేదిలోపున భారతదేశమునకు అవమానకరమైన ఆదురా

స్వరూపముగా సత్యాగ్రహాసహాయమును పొందుటకు దేశవాసులు ఎంతవరకు సంసిద్ధులై యున్నారో. యోగ్యులై యున్నారో ఆ విషయమునుకూడ పరిశీలించుచుండిరి.

భారతదేశము ఆత్మముక్తిని కోరుచున్నదని భారతదేశమంతయు పర్యటనచేసి గ్రహించెను. భారతదేశము ఆ ముక్తిని యేయుపాయముచే సంపాదించునాయని తలపోయుచుండిరి. అమితశక్తిశాలురగు విదేశసామ్రాజ్యము వారికి విరుద్ధముగా అస్త్రబలమును ప్రయోగించి ముక్తిసంగ్రామమును ఘోషణచేయుటకు ఆయన తృణీకరించలేదు. కాని అది సహజముగా అపేక్షణీయమైనది. దానిని తృణీకరింపకపోయినను ఆమోదించువారు కారు. పశుశక్తిప్రయోగమువలన పశుశక్తిని నాశనము చేయుట ఆయనకు అంగీకారమైన విషయము కాదు. ఆత్మనైతికశక్తిద్వారా నిశ్చయముగా అల్పసమయములోనే పశుశక్తిని పరాజితము చేయవచ్చునని ఆయనకు విశ్వాసము కలిగెను. శత్రువును బాహ్యక ఆఘాతములతోకాక, ఆంతరిక ఏకాగ్రతాయుక్తమగు, దృఢమగు ఇచ్ఛల ఆఘాతములద్వారా దుర్బలము చేయవచ్చును. శత్రువులను అస్త్రాఘాతములు చేయక మనన్యాయప్రాప్తికొరకు ఆంతరికసత్యాన్యాయముల ఆఘాతములద్వారా దుర్బలపరచి భారతదేశ అధికారమును సంపాదించుటకు ఆయనహృదయము ఈసమయమునుండియే తయారగుచుండెను. కాని అప్పటికి ఇంకను ఆయన వివేకము, ఆలోచనములు, అనుసంధానము

సిద్ధాంతముల సమస్యలలో ఊగులాడుచు నుండెను. ఇంకను ఆయనమనస్సులో సందేహములు ఉదయించుచుండెను. దేశ వాసులు ఈసత్యమును అస్త్రముచేత సంగ్రామము చేయు సమర్థులా కారా యని భావించుచుండిరి.

ఆయనసందేహము క్రమముగా అంతరించెను. దేశ వాసులు అన్యాయములకు, అత్యాచారములకు విరుద్ధముగా శిరము లెత్తి నిలువబడ గలుగుచున్నారని ఆయనమనస్సులో ఆశాజ్యోతి ప్రకాశించెను. అవుసరమునుబట్టి ఆయన కార్య క్షేత్రమున ప్రవేశింప వచ్చునని ఆశావిశ్వాసములు ఆయన హృదయములో జనించెను.

ఎగ్రిమెంటుదురాచారమునకు విరుద్ధముగ చేయబడిన ఆందోళనములో సత్యాగ్రహస్పర్శ లేకపోయినను, యిది భారతభూమిపై సత్యాగ్రహభూమిక యని దేని అంగీకరింపవలసి యుండును.

చంపారణ నీలితోటలవిషయము.

గాంధీజీ నాయకులతోను సేవకులతోను కలిగిన పరి చయ ఆవరణములను అతిక్రమించి క్రమముగా సాధారణ భారతీయులకుకూడ పరిచితులు కాజొచ్చిరి. ఎగ్రిమెంటు

దురాచారములకు విరుద్ధముగా జరిపిన ఆందోళనముద్వారానే ఆయన జనసామాన్యులకు పరిచితులైరి. సాధారణభారత వాసులు ఆయన సత్ప్రయత్నములందుగల నూతనత్వము వలనను విశేషత్వమువలనను ముగ్ధులై ఆయననునాయకునిగా నాదరించిరి.

ఆయనసంకల్పముల నూతనత్వము, విశేషత్వమును గురించి యిచట ముచ్చటించెదను. గాంధీజీ నేతృత్వము పొందుటకుముందు భారతదేశములో చైతన్యము కలిగిన మాట నిజము. భారదేశవాసులు తమఅధికారమునుగురించి జాగరూకులైరి. శాసనవిషయమై అధికారమును పొందుటకు గోఖ్లే, సురేంద్రనాథుడు, తిలక్ మహాశయుడు మొదలగు నేతృబృందముకూడా ఆందోళనము గావించియుండిరి. బ్రిటీషువారిపరిపాలనలో భారతీయులవిశ్వాసముకూడ తగ్గి పోవుచుండెను. ఆత్మనిర్భరశీలు రగుటకు అచ్చటచ్చట ఆందోళనములుకూడ జరిగియుండెను. కాని నాయకుల ఆందోళనములలో విన్నవాత్మకమైన విషయములు వర్జింపబడెను. పోటీలకు బదులు ఆవేదనని వేదనములు, ప్రార్థనా భావములే అప్పుడు అధికముగా నుండెను. అధికారము ప్రార్థనావిషయముగా మారిపోయెను. ప్రార్థన పరిపూర్ణము కానియెడల నాయకుల మానాభిమానములు ఉద్రిక్తములై ఉపన్యాసవేదికపై చిచ్చుబుడ్లవలె సహస్రశిఖలతో చిందులు త్రొక్కెడివి. కాని ప్రజలహృదయములు నాయకులకార్య

కలాపములను చూచి సంతోషము ననుభవించుట లేదు. సాధారణభారతీయులు అధికారములను పొందుటకై ప్రార్థనములు, నివేదనములు, గావించుట స్వస్తిచేసి నూతనమైన, క్రియాపూర్వకమైన కర్మమార్గములను ఆశ్రయించుటకు ప్రయత్నించుచుండిరి. నూతనదృక్పథముగల పరిచాలకుల అభావమువలన వారి ఆకాంక్షలు నిరాశలుగా పరిణమింపజొచ్చెను. సరిగా ఈసమయములోనే గాంధీజీ తననూతనదృక్పథముతో భారతభాగ్యాకాశమున ఉదయించెను. ఆయనలోగల వినీతచరమకౌశలమును ప్రయోగింప సంసిద్ధమాయెను. అన్యాయముల ప్రతీకారముకొరకు, కోరికలను నెఱవేర్చుటకొరకు, మామూలువానివలె సర్కారువారిని ప్రథమమున వేడుకొందును. కాని ఆప్రార్థన తిరస్కరింపబడినప్పుడు దృఢమైన యిచ్ఛాశక్తితో, సంకల్పములతో సర్కారువారికి విరుద్ధముగా నిలువబడుదును. నియమితచరమ అవుసరములను నెరవేర్చువరకు క్రియాపూర్వకమైన అహింసాసంగ్రామక్షేత్రములో అవతీర్ణుడనగుదును. సర్కారువారిని యుద్ధమునకు ఆహ్వానించెదను.

మితవాదనాయకుల మామూలు ఆవేదననివేదనములలో క్లాంతి నిరాశల చెందిన ప్రజలమనస్సులు యిట్టి అ-మితవాదమార్గమునే కోరుచుండెను. అందువలన వారు గాంధీజీనే నాయకునిగా వరించిరి. కొలదిదినములలోనే

గాంధీజీని గురించిన జయధ్వానములతో ఆకాశపాతాళములు ముఖరిత మగుచుండెను.

మనమిప్పుడు గాంధీజీజీవితములోని ముఖ్యఘటనలను వర్ణించుచు ఆయన నాయకత్వమునుగురించిన ఇతిహాసమును ఆలోచించితిమి.

గాంధీజీ ఇగ్రిమెంటుదురాచారమును నిర్మూలించుటకు ప్రయత్నించుచున్నను దక్షిణాఫ్రికాసత్యాగ్రహములో నిమగ్నులైయే యుండెను. ఆశ్రమవాసులను నిగ్రహశీలురుగను, ఆత్మనిర్భరశీలురుగను అగుటకు ఏర్పాటులు గావించిరి. తానుకూడ ఆవిధముగా క్రమముగా అధికనిగ్రహశీలుడుగను, ఆత్మనిర్భరశీలుడుగను తయారగుచు ఉన్నత సోపానములను ఆరోహణము చేయుచుండిరి. ఈసకలకార్యములద్వారా ఆయన మనస్సునందభినవభావములును, ఆదర్శములును ఉద్భవించుచుండెను. ఆయనచింతనములు అనుశీలనము, వివేచనములద్వారా భారతస్వాతంత్ర్య ఆందోళనములో సత్యాగ్రహఅస్త్రమును ప్రయోగించుటకును, ఆఅస్త్రముతో అహింసను సమ్మిళితము చేయుటకును ఆలోచించుచుండిరి. తుదకు సత్యాగ్రహమును, అహింసను ఒక్క ఆదర్శముతో సమ్మిళితము చేసిరి. సమయమును, సుయోగమును కనిపెట్టి దానినిప్రయోగించుటకు సంసిద్ధులై యుండిరి.

1917 వ సంవత్సరములో లక్నోపట్టణములో జాతీయ మహాసభాసమావేశము జరిగెను. గాంధీజీకూడ అప్పుడు పరిచితనాయకు డయ్యెను. తత్ఫలితముగా ఆయనకు ఆహ్వానము పంపబడెను. ఆసమావేశములో గుజరాతుప్రతినిధిగా హాజరైరి.

గాంధీజీ ఆఫ్రికాలో గావించిన సంగ్రామవిషయమై సాధారణవిద్యావంతులు గ్రహించిరి. విద్యావిహీనులును, గ్రామవాసులును ఆవిషయమును గ్రహించుటకు అవకాశము కలుగలేదు. కాని 'ఎగ్రిమెంటుదురాచారము' విషయమై నూతనఆందోళనమునకు ఏర్పాట్లు గావింపబడినపిమ్మట గ్రామస్థులును, విద్యావిహీనులనేకులును ఆయనవిషయమై తెలుసుకొనగలిగిరి. ఆవిషయము గ్రహించుటచేత అధికఉత్సాహితులై యింకను తెలుసుకొనకోరిరి. ఆయనవిషయమై ఆఫ్రికాలో వ్యాపించిన కీర్తివిషయముకూడ ఆకర్ణించిరి. ఆకర్ణించినప్పటినుండి చిరకాలమునుండి తాము అనుభవించుచున్న దుఃఖదురవస్థలకు విరుద్ధముగా యుద్ధము సలుపుటకు గాంధీజీసహాయమును, సానుభూతిని కోరుచుండిరి.

బీహారుప్రదేశములో చంపారణమను గ్రామనివాసి రాజకుమారుడు శుక్ల యనుపేరు గలిగియుండెను. ఆతడు విద్యాగంధము లేనివాడయ్యు గాంధిగారికార్యకలాపములకు విముగ్ధుడై ఆశాన్వితు డయ్యెను. ఆత డాయుద్దేశముతో లక్నోపట్టణమునకు వచ్చెను. లక్నోలో కాంగ్రెసుసమావేశ

సందర్భములో గాంధిజీని సత్కరించెను. తన గ్రామములోను, పలువైపులనున్న గ్రామములలోను బహుకాలమునుండి ప్రచలితమైన దుఃఖకరమైన దురాచారమునకు విరుద్ధముగా నివేదించుకొనెను. దానిప్రతీకారమునకు, ఉపాయముకొరకు ప్రార్థించెను.

ఈ దురాచారము చంపారణములోను, పలువైపుల గ్రామములలోను గలనీలితోటల వ్యవసాయవిషయమైన దురాచారము. ఆయా గ్రామముల జమీందారులు అధికపన్ను కాబట్టులకు వారిభూములను నీలిమందువ్యాపారస్థులగు ఇంగ్లీషువారికి నొసగియుండిరి. వారు ఆభూమిలో లాభదాయకమైన నీలితోటలను పెంచుటకు ఏర్పాట్లు గావించియుండిరి. ప్రతివాడును తనవ్యవసాయభూమిలో మూడవవంతులో నీలితోటలకొరకు నియమించి ఉంచవలయుననియు, దానిలో మరియేపంటను పండించక కేవలము నీలితోటలనే పెంచవలయుననియు గ్రామవాసులకు ఆదేశించి యుండిరి. దొరలు, జమీందారులు ఈషరతుతోనే వ్యవసాయదారులకు భూమిని యిచ్చియుండిరి. ఆకారణముచేత యీషరతును పాలింపక శాసనము ప్రకారము వారికి ఏవిధమైన ఉపాయము లేకుండెను. కాని దానివలన దరిద్రగ్రామవాసులదారిద్ర్యము ఇంకను అధికతరమయ్యెను. నీలితోటలవలన వారికెట్టి లాభము కలుగకుండెను. అయినను నీలితోటలను పెంచుట మానివేయుటకు కూడ వారికెట్టి అధికారముగాని, శక్తిగాని లేకుండెను. ఆహార

సస్యములను పండించక నోరలభయముచేత వారు నీలితోట లనే పెంచవలసివచ్చెడిది. దీనివలన సమయము, పరిశ్రమ వ్యర్థమయ్యెడివి. అభావముల దుఃఖములభార మధిక మయ్యె డిది. ప్రతిగృహములో దారిద్ర్యవిలాపములు ప్రతిధ్వనించె డివి. ప్రతివిధానమునకు ఉపాయ మెరుగక, దుర్బలులు విద్యావిహీనులునగు గ్రామవాసులు నిరాశతో దిగులుపడు చుండిరి. వంగదేశములో నీలితోటలను పెంచు ఇతిహాసము ఈవిధముగానో, ఇంతకంటె అత్యంతహృదయవిదారకము గానో యుండెను. సౌభాగ్యవశాత్తు చంపారణమునకు పూర్వమే యీవ్యవసాయము వంగదేశములో ఆపివేయ బడెను. చంపారణఅధివాసియగు రాజకుమారుడు శుక్ల కూడ యీవిధముగా పీడింపబడుచున్న నీలితోటల కృషీ వలుడు. నిపీడితుడై విశేషబాధలవలన ఆయిన అమిత వాదియైరి. ఆసమయములో దేవునిదయవలన గాంధీజీనామ మును, కార్యకలాపములను వినియుండిరి. ఆయన అత్యంత ఆశతో ఆవేదనములను, దుఃఖకష్టములను తెలియజేయు టకు లక్నోలోనున్న గాంధీజీవద్దకు వచ్చెను.

గాంధీజీ ఆయననివేదనములను శ్రద్ధతో ఆకర్ణించెను. నూతన అనుభవమును పొంది దుఃఖితుడాయెను. రాజ కుమారుడు, ఆయన వకీలుముఖతః చపారణగ్రామములలో నీలితోటలవ్యవసాయము, వ్యవసాయదారుల దురవస్థలను గురించి అన్నియు క్రమముగా తెలుసుకొనెను. ఆయన యీ

విషయములో ఇతరనాయకులతో సమాలోచనములు జరి పెను. హిన్దూస్థాను మహమ్మదీయ వస్తువులనుగురించి జాతీయమహాసభా సమావేశములో ఒకప్రతిపాదనము గావించెను. కాని నాయ కులు ఆవిషయములో ప్రతిపాదనమును ఆమోదింపజేసి అంతటితో విరమించిరి. విశేషఫలప్రదమైన యేర్పాటు గావించుటకుగాని, సమాలోచనములు చేయుటకుగాని, విశేష కాలమును వ్యర్థపుచ్చుటకుగాని అంగీకరింపలేదు. ఉత్సా హమును ప్రకటింపలేదు. దీనితో గ్రామవాసులసౌకర్యము కూడ చుట్టబడియున్నటుల గాంధీజీ గ్రహించెను. అందు వలన మహాసభ జవాబు చెప్పకపోయినను గ్రామవాసులు స్వావలంబులు కావలసియున్నది. తమపాదములపై ఆధార పడి నిలువబడవలసియున్నది. గాంధీజీ ప్రతీకారమునకు తగిన ఆలోచనములు చేయుచుండెను. రాజకుమారుని మరియొక సారి వచ్చి కనుపడమని గాంధీజ నుడివెను.

ఇంతలో గాంధీజీ కలకత్తాకువచ్చెను. ఆలోచనము లలో నిమగ్నమైయున్నపుడు నూతనమార్గము లోకదానిని కనిపెట్టెను. ఈవిషయములో సత్యాగ్రహము అవలంబించిన యెడల మంచిఫలితము లభించవచ్చునని తలంచిరి.

గాంధీజీ హృదయము ఆశాజ్యోతితో ప్రజ్వలిత మయ్యెను. ఇంతలో రాజకుమారుడు మరల కలకత్తాకు వచ్చి గాంధీజీదర్శనము చేసుకొనెను. ఈవ్యక్తియు, గ్రామ వాసులును ప్రతీకారముకొరకు హృదయపూర్వకముగ

త్రహతహింసలాడుచున్నారని గాంధీజీ గ్రహించెను. 'అవుసరి మునుబట్టి సర్కారువారికి విరుద్ధముగా నడువవలసియుండును. జైలులోనికికూడ పోవలసియుండును, అట్లు చేయుగలరా?' యని గాంధీజీ రాజకుమారుని ప్రశ్నించెను. 'ఈదురవస్థలు, అత్యాచారములను అనుభవించుటకంటె జైలులో నుండు టకే కోరుచున్నామనియు, దీనికి తగిన ప్రతీకారమే కావల యుననియు' రాజకుమారుడు పట్టుదలతో నుండెను.

గాంధీజీ ఆస్వస్థుడయ్యెను. భారతభూమిపై కేస యీపద్ధమసంగ్రామములో యోధులు లభింతురని విని కార్యమునకు గడంగుటకు సంసిద్ధుడాయెను. నీలివ్యవసాయ ములో ప్రతివిధానమునకు తగినసహాయము చేయుదునని గాంధీజీ రాజకుమారునకు వాగ్దానము నొసంగెను.

కాని ఈవిషయములో ఇంకా అనుసంధానము చేయుట అవుసరమనియు, గ్రామమును, గ్రామవాసుల పరిస్థితులను ప్రత్యక్షముగా దర్శించుట అవుసరమనియు, గ్రామవాసులకోరికలను, మనోబలమును తెలుసుకొనుట కూడ అవుసరమనియు గాంధీజీ తెలంచెను. ఈఅవుసరములను బట్టియే రాజకుమారునితో చంపారణ వెళ్ళుటకు అన్ని యేర్పాటులను గావించుకొనెను. ఆయన కలకత్తానుండి బిహారునకు వచ్చెను.

ముందుగా గావించుకొనిన యేర్పాటులప్రకారము గాంధీజీ పాట్నాలో (శ్రీ రాజేంద్రప్రసాదుగారిగృహమునకు

వచ్చెను. అప్పుడు రాజేంద్రప్రసాదుగారు పాట్నాలో లేరు. కాని గాంధీజీ స్థానికయితరనాయకులతో ఈవిషయమునై ఆలోచనలు జరిపెను.

ఆలోచనములను జరిపినపిమ్మట ఆశాజ్యోతిని చూడగలిగెను, పాట్నానుండి ఒకరిద్దరిని తోడ్కొని చంపారణకు పోవుటకు సంసిద్ధులైరి.

ఈసమయములో ఆయన జీవితములో ప్రియమైన, దేశభక్తులైన కొందరు సహకారులను చూచుభాగ్యము ఆయనకు లభించెను. చంపారణకార్యములద్వారా ఈ ప్రథమ దర్శనము పరమస్నేహరూపమున పరిణమించెను. పాట్నాలో ప్రసిద్ధనాయకులు బాబు రాజేంద్రప్రసాద్ యీచంపారణ సత్యాగ్రహసమయములోనే ప్రథమమున గాంధీజీతో కార్యక్షేత్రమున సమ్మిళితమయ్యెను. చంపారణములో గాంధీజీ అనుచరుడుగను, సహకారిగను కార్యములు గావించెను. ఈసమయములో ఆచార్యకృపలానికూడ గాంధీగారి శిష్యత్వమును స్వీకరించెను. ఆయనదళములో చేరి భారత దేశరాజనీతిక్షేత్రములో ప్రత్యక్షముగా అవతీర్ణులైరి. ఈసమయములోనో కొంతకాలముపిమ్మటనో ఆయనజీవితములో, ఆదర్శములలో సహకారియగు సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్‌కూడ ఆయనస్నేహమును ప్రీతిని పొంది ధన్యులైరి. చంపారణములోని క్షీణమైన కర్మప్రవాహమునుండి గాంధీజీ భారతదేశముక్తిసాధనకై ఆపదలతో నిండిన కర్మసాగర

ములో దుమికినపుడుకూడ, ఆయన యీసహకారులను భక్త విశ్వాసులదళము ఆయనతో నిష్కపటముగా దేశసేవలోను దేశీయులసేవలోను తమను సమర్పించుకొనిరి. స్వాతంత్ర్యము సంపాదించుటయే కాక భారతదేశముయొక్కయు, విశ్వముయొక్కయు మంగళముకొరకు అస్పృశ్యతను, సాంప్రదాయముల వైషమ్యమును తొలగించుటకు జీవితమును సమర్పించినప్పుడుకూడ, యోగ్యులగు ఆయనఅనుచరబృందముకూడ ఆయనచే ఆరంభింపబడి అసమాప్తమైయున్న కార్యములను సార్థకపరచుటకును, సంపూర్ణముగా నెరవేర్చుటకును దృఢచిత్తముతో ప్రతిజ్ఞలను గైకొనిరి. గాంధిజీ జీవనఘటనాప్రవాహముతో ఆయన అనుచరుల భక్తుల జీవితములుకూడ అచ్ఛేద్యభావముతో సమ్మిళితమై యున్నవి.

ఈసారి గాంధీజీ తననియమానుసారముగా చంపారణములో కార్యము లారంభించెను. వ్యవసాయదారులతరపున చరమమార్గము నవలంబించుటకుముందు ఆయన స్థానీయ సర్కారువారికిని, దొరలకును వ్యవసాయదారుల దుఃఖకష్టములను గురించియు, అభియోగములను గురించియు ప్రతీకారము చేయుమని కోరుచు ఉత్తరములను వ్రాసిరి. ఆయన స్థానీయకమిషనరు, డివిషనల్ కలెక్టరు, జమీందారులను తమ్ముదర్శించు అవకాశము కలిగించమని వారికి ఉత్తరములను వ్రాసిరి.

దొరలు ఆయన రాకవిషయము, ఉద్దేశవిషయము తెలుసుకొని విశేషక్రోధాన్వితులైరి. గాంధీజీ అపరిచిత విదేశీయుడు, స్థానికవ్యవసాయదారుల మంచిచెడ్డల విషయములో ఆయన అభిమానము చూపించవలసిన పనిలేదని వారు కఠినముగా జవాబిచ్చిరి. ఆయన మంచితనము కోరిన యెడల తక్షణము చంపారణ్‌జిల్లాను వదలిపోవలయునని తెలియజేసిరి. వారిజవాబు చూచుకొని గాంధీజీ నవ్వుకొనెను. పనిని చేయవలసివచ్చినయెడల, కృషీవలుల దుఃఖవిమోచనముకొరకు తుదివరకు సంగ్రామమే చేయవలసివచ్చినయెడల కృషీవలులో నుండుటయే ఉత్తమమని అనుచరులతోను, సహకారులతోను ఆలోచించినపిమ్మట స్థిరపరచుకొనెను. దీనివలన కృషీవలులు తమ దుఃఖకష్టములనుగురించి జాగరూకులగుదురు. ప్రబోధమును, అనుభవమును పొంది తమదుఃఖకష్టములను తొలగించుకొనుటకు తామే పాటుపడవచ్చును. అందువలన ముందు మతిహారిగ్రామమునకును, రాజకుమారి శుక్లగారి నివాసమున్న బేతియాగ్రామమునకును పోవలయునని అందరును సంకల్పించుకొనిరి. వారు సంకల్పించుకొనిన ప్రకారము గ్రామమువైపునకు బయలుదేరిరి.

డివిషనల్ కమిషనరు గాంధీజీ ఉత్తరమునకు జవాబు వ్రాయలేదు, కాని ఆయనగమనాగమనములను అతితీవ్రముగా కనిపెట్టుచుండెను. గాంధీజీ గ్రామములో ప్రవేశించుచున్నారని విని ఆయనను తానాకు రమ్మని కబురు పంపెను.

గాంధీజీ యీ ఆహ్వానములోని అర్థమును స్పష్టముగా గ్రహించెను. కమిషనర్ ఆయనను అరెస్టుచేయునని తెలిసికొనియు ఆయనవద్దకు వెళ్ళుటకే సంసిద్ధమయ్యెను. సత్యాగ్రహి సకలసమయములలోను కష్టములను, శిక్షలను వరించి స్వీకరించుటకు సంసిద్ధుడై యుండవలెనని ఆయనకు తెలియును. కృషీవలుల యీ కార్యములో ఆయన నేతృత్వము, బాధ్యత స్వీకరించినారుగనుక తాను స్వయముగా అరెస్టు అయి యీ విషయములో ప్రతిఘటనమున ఆదర్శమును చూపించుట ఉత్తమమని తలంచెను. గాంధీజీ అనుచరుల వద్దనుండి సెలవుతీసుకొని ఠాణాకు వెళ్ళెను. కమిషనర్ ఆయనకు వారంటు చూపించి బందీగా చేసెను.

ఆయన గ్రామగ్రామాంతరములు తిరిగి యేకార్యములను నెరవేర్చుటకు సంసిద్ధులాయెనో, ఆకార్యములు ఆయన అరెస్టువలన సులభముగా నెరవేరుచున్నవి. ఆయన ఆగమనవార్త గ్రామవాసులు విని ఆనందము ననుభవించుచుండిరి. కాని ఈసారి ఆయన అరెస్టువార్త విని దుఃఖాక్రాంతులైరి. విచారణదినమున జనసమూహము గుంపులుగుంపులుగా వచ్చి జిల్లామేజస్ట్రేటుగారికోర్టులో హాజరైరి. కాని ఆయన అనుచరులును, సహకారులును ఎట్టి ఉత్తేజముగాని ప్రతివాదముగాని ప్రకటింపక, అహింసాభావముతో విచారణఫలితకొరకు అపేక్షించి యుండిరి. విచారణదినమున గాంధీజీ తాను గ్రామమునకు వచ్చిన విషయమునుగురించి

కోర్టులో నొసంగిన జవాబు అత్యంతనవీనమైనది. సత్యాగ్రహము, కర్మమార్గములవిషయములో కూడ యుక్తిప్రధానమైనది. ఆయన మేజస్ట్రీటుగారికి యిట్లు తెలియజేసెను- సర్కారువారు నన్ను 144 సెక్షనుప్రకారము నేరస్థునిగా చేసి అరెస్టు చేసియున్నారు. 144 సెక్షనుప్రకారము జారీ చేయబడిన ఆజ్ఞను ధిక్కరించుటవంటి గురుతరకార్యమును నేను ఎందుకు చేసియుంటినో ఆవిషయములో సంక్షిప్తము- కోర్టువారికి తెలియజేయ కోరుచున్నాను.

నాయభిప్రాయానుసారముగా యిది శాసనధిక్కార విషయమే కాదు. ఇది స్థానికసర్కారువారితో నాయభిప్రాయ భేదములను గురించిన ప్రశ్న. ఈగ్రామమునకు ప్రజలసేవ, దేశసేవ చేయునుద్దేశముతో ప్రవేశించితిని. రైతులకు నీలిమందువ్యాపారస్థులకుమధ్య న్యాయసంగతమైన షరతులు లేవు. ఆకారణముచేత రైతులకు సహాయము చేయునుద్దేశముతో నన్ను కొందరు ఆహ్వానించుటచేత నేను ఇచ్చటికి రావలసివచ్చినది. విషయములన్నిటిని చక్కగా గ్రహింపక నేను వారి కెట్లు సహాయపడగలను. అందువలన నేను ఈ విషయమును తెలిసికొనుటకు, సాధ్యమైనయెడల సర్కారువారిసహాయముతోను, నీలిమందువ్యాపారస్థులసహాయముతోను గ్రహించుటకే వచ్చితిని. నాకు ఇతరఉద్దేశ మేదియు లేదు. నేను వచ్చుటవలన ప్రజలలో అశాంతి కలుగునని గాని. లేక కూనీలు, హత్యలు జరుగుననిగాని నాకు తోచదు.

ఈవిషయములో నాఅనుభవము సత్యమైనది. ఇదియే నేను కోరుచున్నది. కాని యీవిషయములో సర్కారువారి విచారణ నాకు విపరీతముగా తోచుచున్నది. వారికిగల యిబ్బందులను నేను గ్రహించుచునే యున్నాను. నాకు నేట్టిపరిస్థితులలో వార్తలను పొందుదురో వానినే నమ్మవలసియుండునని కూడ నే నెరుగుదును. శాసనధిక్కారకారిగా నాపై జారీ చేయబడిన ఆజ్ఞను శిరసా వహించుటయే సహజమైనది. కాని అట్లు చేసినయెడల నేను ఎవరికొరకు ఇచ్చటికి వచ్చితినో వారిపై దెబ్బవేయుట యగునని నానమ్మకము. వారిమధ్య ఉండియే వారిసేవ చేయగలనని నానమ్మకము. అందువలన స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా చంపారణము వదిలిపోజాలను. ఈధర్మసంకటములో నన్ను చంపారణమునుండి తొలగించు భారము సర్కారువారిపైన వేయక తప్పదు. నావంటివ్యక్తిపైన పేర్కొనబడిన మార్గము నవలంబించుటచేత ప్రజలకు ఏదృష్టాంతము చూపబడునో, దానిబాధ్యత యెట్టిదో నే నెరుగుదును. కాని నిట్టిపరిస్థితులలో పడిపోయిన ఆత్మగౌరవముగల వ్యక్తి యీఆజ్ఞను ధిక్కరించి, తగినశిక్షను స్వీకరించుటకంటె గౌరవప్రదమైన మార్గము మరియొకటి లేదు. నాకు తక్కువశిక్ష వేయుమని నేను వాదించుటలేదు. శాసనానుసారముగా ప్రతిష్ఠితమైన కర్తృత్వమును తృణీకరించుటయే నాయుద్దేశము కాదు. నాహృదయములో గలసర్వశ్రేష్ఠ నియంతయొక్కనియమమును నేను అంగీకరించుచున్నాను.

ఆయనయెడల గౌరవమును చూపుటకే నా అంతరాత్మప్రబోధనమును అంగీకరించుచున్నాను. ఈ ఆదేశమును ధిక్కరించుఉద్దేశముకూడ అదికాదని తెలియజేయుచున్నాను.

గాంధీజీయొక్క ఈనూతనజవాబును విని మేజస్ట్రేటు ఎట్టితీర్పును చెప్పవలయునో స్థిరము చేసుకొనలేకపోయెను. అదిగాక ప్రక్కగ్రామములలో కలిగిన చైతన్యమువలనకూడ అధికారులు విచలితులైరి. మేజస్ట్రేటు విచారణమును వాయిదా వేసి యీవిషయములో బీహారుసర్కారువారికిని, గవర్నరుగారికిని ఉత్తరములను వ్రాసిరి. తనయుద్దేశ్యముల, కర్మమార్గముల సంకల్పముల దృఢభావమును తెలియజేయుచు గాంధీజీకూడ వైస్రాయికి ఒకఉత్తరమును వ్రాసి సమస్తమును తెలియబరచిరి.

తత్ఫలితముగా సర్కారువారి సకలవిభాగములలోను త్వరితగతిని అనుసంధానము జరిగెను. ఆ యనుసంధానమునకు పరిణామస్వరూపముగా స్థానీయశాసనాధికారులు గాంధీజీకి విరుద్ధముగా శాసనధిక్కారవిషయమై జరుపుచున్న కేసును రద్దుచేసిరి. గాంధీజీ ఏదో యొకఅభిప్రాయములో గ్రామములో ప్రవేశింపగోరినయెడల వారు ఆయనమార్గమునకు ఆటంకము కలుగజేసి విధినిషేధములను ఆరోపించమని సర్కారువారు గాంధీజీకి తెలియబరచిరి.

గాంధీజీ ముక్తి పొందెను. భారతదేశములో ఆయన వ్యక్తిగతమైన ప్రథమసత్యాగ్రహము జయమును బడసెను. ఆయన సర్కారువారి అన్యాయనియమములకు ప్రతీకారము చేయవచ్చిరి. కాని ఈవిషయములో సర్కారువారికి ప్రథమమున సవిస్తరముగా తెలియజేసిరి. సర్కారువారు శిక్షించెదమనిభయపెట్టిరి. గాంధీ నిర్భయముగా వినయపూర్వకముగా సర్కారువారి ఆదేశమును తిరస్కరించుటకు సంసిద్ధులైరి. సర్కారువారు పరాజితులైరి.

ఇది యొక అద్భుతమైన, అసాధారణమైన యుద్ధకౌశలమువలన గాంధీజీ ప్రథమముననే సాఫల్యతను సంపాదించిరి. అహింస సత్యాగ్రహములలో ఆయనకు విశ్వాసము ఇనుమడించెను. సమస్తదేశవాసులకుకూడ అహింసలోను, సత్యాగ్రహములోను విశ్వాసము జన్మించెను. ఆయనకు చంపారణలో లభించిన కీర్తినిగురించి హిందూదేశములోని వార్తా పత్రికలన్నిటిలోను ప్రచారిత మయ్యెను. గాంధీజీనామము సంపాదకీయవ్యాసములకు శిరోభూషణముగా పరిణమించెను.

ఈస్థానికవిషయములో ఇంతప్రచారము గాంధీజీకి నచ్చలేదు. ఈవిషయములో ప్రచారము చేయవలదని నిషేధించి పత్రికాధిపతులకు ఉత్తరములు వ్రాసిరి. ఈవిషయములో విశేషఆందోళనము జరిగినయెడల చంపారణగ్రామవాసులకు హాని కలుగవచ్చునని పత్రికలద్వారా సాధారణ ప్రజలకు తెలియజేసిరి.

ఈనాటి ఆయన కృషీవలులకొరకు పరిశ్రమను ...లో ప్రవేశించెను. ఆయన తన అనుచరులతోను స్థానిక ... ...యున్యాయవాదులతోను, కృషీవలుల దురవస్థలను గురించియు, ... భావ అభిప్రాయములను గురించియు ... విషయములను సేకరించుటకు సర్కారువారికి సంబంధములేని ఒక విచారణ సంఘమును నిర్మించెను. గ్రామములలో ఈసంఘసమక్షమున సాక్ష్యము నిచ్చుటకు కృషీవలులకు నోటీసులు పంపింపబడెను. కృషీవలులు ఉత్సాహితులైరి. గాంధీజీకార్యములను చూచి వారు సర్కారువారికశిక్షలను తిరస్కరించుటకు సంసిద్ధులైరి. వారు యీనాటి గుంపులుగుంపులుగా వచ్చి నీలిమందువ్యాపారస్తులు గావించిన అత్యాచారములనుగురించియు, అనాచారములనుగురించియు అనేకవిధములైన దుఃఖాక్రాంతచరిత్రలను వర్ణింప మొదలుపెట్టిరి.

కృషీవలులలో కలిగిన యీచైతన్యము, సాహసము, ఐకమత్యములను చూచి ప్రాదేశికసర్కారువారు చింతాక్రాంతులైరి. ప్రాదేశికగవర్నరు భారతసర్కారువారితో సంప్రదింపులను జరుపుచుండిరి. చంపారణకృషీవలులును, నీలివ్యాపారస్థుల విషయములో ప్రాదేశిక సర్కారువారు సర్కారువారితరఫున విచారణసంఘమును నిర్మించుటకు సంకల్పించుకొనినారని తుదకు గవర్నరు స్వయముగా గాంధిగారికి ఉత్తరముద్వారా తెలియజేసెను. ఈసంఘములో

గాంధీజీకూడా ఒకసభ్యుడుగా ఉండి విచారణకార్యములలో సర్కారువారికి తోడ్పడెదరని గవర్నరుకు తెలియబరచెను.

ఉత్తరము చూచుకుని గాంధీజీ తనసహచరులతో ఆలోచించెను. సర్కారువారికి యిట్లు తెలియజేసెను. అన్యాయ ప్రతీకారములకొరకు సకలసమయములలో సర్కారువారితో సహకారము సల్పుటకు సంసిద్ధమై యున్నాననియు, అన్యాయములపై సర్కారువారికి చైతన్యము కలిగినయెడల ప్రజలు మరియే అప్రియమైన, వేదనాదాయకమైన ప్రతీకారము యొక్క సహాయమును స్వీకరింపవలసినపని లేదనియు తెలియజేసిరి. గాంధీజీ సర్కారువారు అవలంబించిన సంకల్పములకు వారికి ధన్యవాదములు తెలియజేసిరి.

సర్కారువారికి సంబంధములేని సంఘమువారు గావించిన సిద్ధాంతములే సర్కారుసంఘమువారి విచారణములో కూడ ప్రమాణితము లయ్యెను. నీలిమందువ్యాపారస్థులు ఎంత అమానుషికముగా కృషీవలులపై అత్యాచారములను గావించుచున్నారో, సాక్షులసాక్ష్యములవలన ప్రకాశితము లయ్యెను. కృషీవలులపై గావింపబడుచున్న అత్యాచారముల అమానుషికకథలను విని సంఘసభ్యులుకూడ విచారగ్రస్తులైరి. సంఘమువారు కృషీవలులకు అనుకూలముగా విచారణఫలితమును ప్రకటించిరి.

అనంతరము బిహారుసర్కారువారు ఉదారపూర్ణమైన కార్యమును గావించిరి. సంఘమువారి సిద్ధాంతముల ననుస

రించి అత్యాచారముగా కృషీవలులభూములో మూడవ భాగము నీలితోటలను పెంచు ఆపదలనుండి విముక్తులై, చంపారణ దరిద్రగ్రామవాసులు నీలిమందు విషయమునుండి రక్షింపబడిరి,

త్రేతాయుగమునాటి చరిత్ర.................

సముద్రమునుండి విషము ఉత్పన్నమై సృష్టిని ధ్వంసము చేయ సంసిద్ధమయ్యెను.

విషముచే తల్లడిల్లుచున్న దేవతాదళము ప్రాణము లను సృష్టిరక్షణకొరకు దేవాదిదేవుడగు మహాదేవుని శరణు జొచ్చిరి.

ఆశుతోషుడు ఆనందవదనముతో ఆవిషమును పానము చేసెను.

అసహాయ దేవతలను రక్షించెను—

విషమును కంఠమున ధరించెను—

నీలకంఠు డయ్యెను—

ఈయుగములో జరిగిన ఇతిహాసము—

చంపారణములోని నీలిమందువిషము అమాయకు లైన అనేక గ్రామవాసులను ధ్వంసము చేయుటకై సంసిద్ధ మయ్యెను—

నీలిమందు అత్యాచారములచే జర్జరులైన గ్రామ వాసులు భారతదేశములో సర్వశ్రేష్ఠుడగు సత్యాగ్రహి శరణుజొచ్చిరి—

సత్యాగ్రహి గాంధీజీ నిర్వికారచిత్తముతో ఆనీలి మందువిషమును పానముచేసిరి.

అసహాయులగు గ్రామవాసులను రక్షించిరి.

నీలిమందువిషమును ఆయన స్వయముగా స్వీకరించెను.

ఆయన జయ మొందెను—

కాని సర్కారువారు ఆయనపై నిర్వికారముగా ఉదారముగా వ్యవహరించినను, యీవిషయములో సర్కారు వారు ఆయనపై కోపావిష్టులైయుండిరి. ఆయనకు శత్రువులై యుండిరి.

సత్యాగ్రహియగు గాంధీజీ సమస్తమును గ్రహించెను. కాని తనఅంతరసత్యమును స్మరించుకొని నిర్భయ హృదయముతో ప్రశాంతమందహాసమును వెలిబుచ్చిరి.

ఈసారి చంపారణలోని బాహ్యాక్రియాకలాపముల విషయము విడిచి దాని ఆంతరికక్రియాకలాపములవిషయము యిచ్చట ఉదహరించుట అవుసరము. చంపారణలో పని చేయుటకు పోయిన గాంధీజీ భారత దేశములోని దురవస్థలకు మూలకారణమును గ్రహింపగలిగెను. సకలగ్రామవాసులు విద్యావిహీనులు, ఆరోగ్యసూత్రము లెరుగనివారు, మూఢాచారముల అగాధపంకిలములో నిమగ్నులైనవారని ఆయన గ్రహించెను. గ్రామవాసులు తమదోషములవలన తామే కష్టపడుచుందురు. బోధశక్తి, ఉన్నతచిత్తవృత్తుల అభావముల వలన తమదుఃఖకష్టములను, ఆవేదనములను, అత్యా

చారములను తెలుసుకొనజాలరు. తెలుసుకొనకోరికకూడ, దుఃఖములను, అభావములను, అత్యాచారములను, ఉత్పీడనములను తమదురదృష్టములని నిరాశహృదయముతో భరించుచుందురు.

చంపారణ్యంలో మూర్ఖతను, అజ్ఞతను ప్రత్యక్షప్రమాణములు గాంధీజీ గాంచెను. అచ్చటియువకులు పనిపాటులు ఏమియు చేయక యింటింటికి తిరుగుచు కాలమును వ్యర్థము చేయుచుందురు. స్త్రీలు 4, లేక 6 డబ్బులకొరకు రోజంతయు శ్రమపడి పనిచేయుచుందురు. ఈహీనత్వము వారి దురదృష్టమని నిస్సంకోచముగా అంగీకరింతురు. గ్రామవాసుల ఈఅవిద్య, మూఢాచారములు, మాలిన్యములు తొలగించనియెడ వారు న్యాయమైన సత్యమైన అధికార విషయములో తమవాంఛలను నెరవేర్చుకొనుటకు యోగ్యులు కాజాలరు. అన్యాయమనగా నేమియో, దానికి ప్రతీకారమేమియో, వారికి లభించు అధికార మెట్టిదో, విద్యాసంస్కారముల అభావముచేత దీనిలో దేనినికూడ వారు గ్రహింపజాలరు.

అందువలన గాంధీజీ నీలిసత్యాగ్రహముతోపాటు గ్రామవాసుల మానసిక ఉన్నతివిషయములోకూడ విశేష వ్యవస్థను అవలంబించెను. ఆయన తన సహచరులతో ఈవిషయమై విశేష ఆలోచనములను జరిపియుండిరి. అహమదాబాదు ఆశ్రమమునుండి సేవికామణులనుకూడ

తీసుకొని వచ్చిరి. సేవయందును, పాలనమునందును స్త్రీలే దక్షులని తలంచి వారిపైన విద్యాసేవలభారమును సమర్పింప బడెను. సేవికలు గ్రామములలో తిరుగుట కారంభించిరి. సాధారణ బాలబాలికలయొక్కయు, గ్రామ్యస్త్రీపురుషుల యొక్కయు అజ్ఞానమును తొలగించు కార్యములలో వారు తమను సమర్పించుకొనిరి. ఆదశములో ఒకరిద్దరు చికిత్సకులు కూడ నుండిరి. వారు గ్రామవాసులకు అశుభ్రత, గజ్జి, కురు పులు మొదలగు విషయములలో అనేక ఉపదేశముల నొసంగిరి. అవసరముననుసరించి గ్రామస్థులకు రోగములలో సేవా శుశ్రూషలనుకూడ చేసియుండిరి. సేవకులుకూడ గ్రామము లలో అచ్చటచ్చట వ్యాపించిరి. పగలుగాని రాత్రిగాని అను కూలమునుబట్టి వయస్కులకుకూడ విద్య నేర్పుచుండిరి. ప్రాథ మిక విద్యద్వారా ఆచారవ్యవహారములు, రీతినీతులు, న్యాయా న్యాయములు, ఆరోగ్యరక్షణము మొదలగువిషయములలో విద్య గరపుచుండిరి. ఈప్రయత్నముల ఫలితముగా కొలది దినములలోనే స్పష్టమైన పరివర్తనము కనుపించెను. గ్రామ వాసులలో అనుశోచన, ఆత్మచైతన్యము మేల్కొనెను. గ్రామోన్నతికరమగు యిట్టికార్యముల సాఫల్యమువలనకూడ గాంధీజీ ఆశాన్వితు డయ్యెను. ఇంతకంటె యింకను మహా త్తరక్షేత్రమునందు ఆయన పరీక్షించిన యీప్రణాళికను ప్రయోగించి దేశవాసులను జాగరూకులుగను, చైతన్యవం తులుగను నొనర్ప ఉత్సాహితులైరి. గాంధీజీ భారతదేశ

గ్రామము. గ్రామవాసుల శారీరిక మానసిక ఉన్నతికొరకు ఎంతయో ప్రయాసపడినటుల మన మెరుగుదుము. ఎన్నియో అభినవమార్గములను, శాస్త్రసత్యములను సూచించినారు. భారత దేశములో లక్షలకొలది గ్రామవాసుల ఆరోగ్యము, విద్య, చారిత్రబలమువలననే భారత దేశమందు ఉత్పత్తి సరిగ శాశ్వతసింహాసనముగ ప్రతిష్ఠితము కాగలదని ఆయన తనప్రయత్నములద్వారా మనకు బోధించియుండెను.

శోషిత పారిశ్రామికులలో చైతన్యము.

సాధారణ కృషీవలులను పీడనమునుండి ఉద్ధరించి గాంధీజీ అంతటితో విశ్రమించలేదు. సబర్మతీసత్యాగ్రహ ఆశ్రమమునకుపోయి ఆశ్రమకార్యములలోకూడ శ్రద్ధతో పాల్గొనుటకైనను సమయము లేకుండెను.

రెండునూతనసమస్యలు ఆయనసమక్షమునకు వచ్చెను. ఒకటి అహమదాబాదులో పారిశ్రామికుల అసంతోషము, రెండవది గుజరాతుప్రదేశములో ఖేడాజిల్లాలో పన్నులనిరాకరణము.

1918 వ సంవత్సరములో ఒక దేశసేవకునిద్వారా అహమదాబాదుపట్టణములోని దరిద్రపారిశ్రామికులపై మిల్లు

యజమానులు గావించిన అత్యాచారముల, అన్యాయముల
విషాదగాథను గాంధీజీ వినియుండెను. మిల్లుయజమానులు
కూలీలద్వారా ఎంతపని చేయించుకొనెడివారో దానికి తగిన
మజూరి యిచ్చుటలేదు. వారిచ్చు అల్పవేతనము పారిశ్రామి
కుల అన్నవస్త్రములకైనను సరిపోవుట లేదు. కూలీలు యజ
మానులకొరకు రక్తము నీరైపోవునటుల శ్రమపడుచుందురు.
కూలీలు అర్ధభోజనము చేసియుందురు. ధనికులు ధనమును
బ్యాంకులలో జమకట్టుకొనుచుందురు. ఇది గాంధీజీకి చాలా
అన్యాయముగను, అసత్యముగను తోచెను. ఆయన యీ
అసత్యమును తొలగింతునని సంకల్పించుకొనెను. అహమదా
బాదుమిల్లుయజమానుల, కూలీల విశేషవివరములను తెలుసు
కొనుటకు ఆయన అహమదాబాదుకు పయనమై పోయి పారి
శ్రామికులదుఃఖమయావస్థలను ప్రత్యక్షముగా దర్శించెను. వేత
నము న్యాయముగా వృద్ధిపొందినయెడల వారిదుఃఖకష్టములు
కొంతవరకు తొలగిపోగలవు అని గ్రహించెను. ఈసారి యజ
మానులను చూచెను. యజమానులలో కొందరు గాంధీజీని
మెరుగుదురు. కొందరు వ్యక్తిగతముగా ఆయనను గౌరవించు
చుండిరి. కాని వారిస్వార్థము, ఉద్దేశములకు వ్యాఘాతము
కలుగుచున్నదని మిక్కిలి అసంతుష్టి చెందిరి. వారు మధుర
వాక్యములతోను పారిశ్రామికులపై బాహ్యాకసానుభూతితోను
గాంధీజీకి ఇటుల తెలియజేసిరి. 'మాకు మాకూలీలకు మధ్య
గల సంబంధము తండ్రికొడుకులసంబంధమువంటిది. అట్టివిష

యములో ఇతరులు జోక్యము కలుగజేసికొనినయెడల మేము సహించజాలము. ఇందులో ఇతరుల జోక్య మెందుకు ?'

గాంధీజీకూడ మందహాసముతో తెలియజేసిన దేమనగా- మీమాటలు చాలా తియ్యగా నున్నవి. కాని మిథ్యచే పరిపూర్ణమై యున్నవి. నిజముగా మీరు కూలిలక్షేమమును కోరుట లేదు. నోటితో తండ్రికొడుకులసంబంధమని చెప్పుచున్నారు. నిజముగా మీకట్టిఅభిప్రాయమే యున్నయెడల వారికష్టములను తొలగించుడు. వారివేతనములను వృద్ధిచేయుడు.

మిల్లుయజమానులు కోపావిష్టులైరి. అయిష్టమును సూచించిరి. గాంధిజీ మధ్యవర్తిత్వమువలన ఎట్టిషరతులకును అంగీకరించలేదు.

గాంధీజీ ఆయనకర్తవ్యమును ఆలోచించెను. ఈవిషయములో కూలీలు ఆత్మనిర్భరశీలురగుటయే ఉత్తమమని తలంచెను. సత్యముకొరకు సంగ్రామము చేయవలయునని స్థిరసంకల్పము గావించుకొనెను. ఆయన కూలీలు, కూలీల నాయకులు సమావేశమైన సభలో తనసంకల్పమును తెలియ జేసెను. 'మీన్యాయమైన కోరికలను నెరవేర్చుకొనుటకు మీరు హరతాళము చేయవలయును.'

పారిశ్రామికులు యీప్రతిపాదనకు అంగీకరించిరి.

హరతాళకార్యక్రమమునుగురించి విశేషముగా వారికి గాంధిజీ తెలియజేసెను. సత్యాగ్రహమునుగురించి అందరును

్రహింపలేదు. సత్యాగ్రహపరిశాలికనుమాత్రము ఆయన వ్యక్తపరచెను. అందరును హరతాళము చేయుటకే నిశ్చయించుకొనిరి.

(1) యజమానులు మనకోర్కెలను నెరవేర్చువంత వరకు ఎవరును మిల్లుపనిలోకి వెళ్ళవలదు.

(2) ఈసమ్మెసమయములో ఎవరును శాంతికి భంగకరముగా ప్రవర్తించవలదు.

(3) ఏవ్యక్తి పనిలోకి పోవగోరుచుండునో ఆతనిని - లసంతపెట్టవలదు.

(4) కూలీలు భిక్షాన్నమును తినవలదు.

(5) సమ్మె ఎంతకాలము జరిగినను దృఢమనస్కులై యుండవలయును. డబ్బు లేనియెడల భోజనమునకు సరిపోవునంతవరకే కూలి చేయవలయును.

గాంధిజీ యీసమ్మెను అహింసా, సత్యాగ్రహముల పవిత్రబంధనములచేత బంధించెను. సత్యాగ్రహము, అహింసల మధ్య సన్నిహితసంబంధ మున్నదని గాంధిజీ పరీక్షలద్వారా తెలియబరచెను. సత్యాగ్రహమును, అహింసను ఆఫ్రికాలో ఆయన సమానముగా ప్రయోగించెను. భారతక్షేత్రములో కూడ ఆయన అట్లే ప్రయోగింపకోరుచున్నారు. అయితే భారతభూమిపై సత్యాగ్రహముతో అహింసాప్రయోగము సంభవమగునో కాదో, సఫలీకృతమగునో కాదో అనువిషయములో పరీక్షించుటకు ఆయన స్థానికసీమాబద్ధసమస్యల

యుండు దీనిఫలాఫలములనుచూచి నవుకట్టిరి. అందువలననే ఆయన విద్యావిహీనులును, మూర్ఖులునైన కూలీలను ప్రథమమునందే షరతులద్వారా బంధించెను. శాంతిభంగముచేయుటను, బలప్రయోగము చేయుటను నిషేధించెను. ఎవరియందైనను అన్యాయమును, సానుభూతిఅభావములనుగాంచి జగడమాడవద్దని నిషేధించెను.

సత్యాగ్రహము నీచాచరణము కాదు. ఉన్నతాదర్శములతో కూడిన శక్తివంతమగు పవిత్రసాధన— ఆత్మబలముచేతను, నీతిబలముచేతను బలవత్తరమైన వీరుని మహాసంగ్రామము, అందుచేత కూలీలు భిక్షమెత్తుటగాని అభావమునలన ఇతరులవద్ద చేయి చాచుటగాని ఆయన నిషేధించియుండెను. కాని అవుసరమునుబట్టి పరిశ్రమద్వారా ధనార్జన చేసుకొనవచ్చునని ఉపదేశము నిచ్చియుండిరి.

పారిశ్రామికుల మానసికశక్తులను ఉత్సాహితము గావించుటకు ఆయన ప్రతిదినము ఎడారిప్రదేశములో కూలీలసాధారణసభ గావించుచుండిరి. కూలీలు గుంపులు గుంపులుగా ఆసభలకు హాజరగుచుండిరి. గాంధీజీ ప్రతిదినము వారికి షరతులనుగురించియు, ప్రతిజ్ఞలనుగురించియు స్మరింపజేయుచుండిరి. కూలీలుకూడ తమప్రతిజ్ఞలలోను, ఉద్దేశ్యములలోను స్థిరసంకల్పులై యున్నటుల ప్రచారము చేయుచుండిరి. పతాకమును ధరించి పట్టణమంతయు ప్రదక్షిణము చేయుచుండిరి.

ఇరువదియొక్కదినమువరకు సమ్మె చక్కగా శాంతి యుతముగా పరిపాలింపబడెను. కూలీల యైకమత్యము, సంఘబద్ధభావము, దృఢత్వములగాంచి మిల్లుయజమానులు కూడ చింతాన్వితులైరి. కాని తుదివరకు దరిద్రులును, బుభుక్షువులు నగుకూలీలు తమపట్టుదలను, సంకల్పములను నిలుపుకొనజాలకపోయిరి. ఆకలిమంటచే వారు బెదిరిపోయిరి.

దళములోనివారు కొందరుకొందరు పనులలో ప్రవేశించుచుండిరి. కాని ప్రవేశింప నిచ్ఛగింపనివారు షరతులను భగ్నపరచి ప్రవేశించినవారిపై బలమును ప్రయోగించి ఆటంకము కలుగజేయుచుండిరి. కూలీలమనోబలము తగ్గిపోవుచుండెను. వారి మనస్సులలో హింసాభావము రగులుకొనుచుండెను.

గాంధీజీ తనప్రయత్నములు విఫలమగుట గాంచి అనుతప్తుడాయెను. అజ్ఞులు దరిద్రులునగు పారిశ్రామికులు సత్యాగ్రహము, అహింసలకు యోగ్యులు కాజాలకపోవుట చేతనే సమ్మె భగ్నమై పోవుచున్నదని గ్రహించెను. వారిని యోగ్యులనుగా చేయక సంగ్రామములోకి లాగి తెచ్చుట తనదే పొరపాటు అని గ్రహించెను— కాని తనపొరపాటును ఆయన తృణీకరింతురా?— ఎంతమాత్రము తృణీకరింపరు. ఆయన పొరపాటుకు ఆయనదోషమునకు కూలీలు ఫల మనుభవింపవలయునా— ఈదోషమునకు శిక్ష ఆయనయే

అనుభవించును. ఈదోషమును తన ఆచరణముద్వారా పరిష్కరింతును.

కూలీలకొరకు ప్రాయోపవేశముచేయ ఆయన సంకల్పించుకొనెను— యజమానులు కూలీల అభావఅభియోగములవిషయములో మీమాంస చేయువరకు నిరాహారదీక్ష వహించెదనని సంకల్పించుకొనెను.

గాంధీజీ ప్రాయోపవేశము ఆరంభించెను.

గాంధీజీ ఆచరణమువలన దుర్బలులగు కూలీల మనస్సులలో కలవరము పుట్టెను. వారిలో మానసికశక్తులు ఉద్రేకములయ్యెను. అనుతాపము ననుభవించుచుండిరి. కూలీలు మరల దృఢసంకల్పులైరి. కొందరు కొందరు గాంధీజీతో ఉపవాసము చేయ ప్రారంభించిరి. నిస్తేజమైన హరతాళము ఉత్సాహాగ్నితో మరల రగుల్కొనెను. పట్టణములో ఆందోళనము బయలుదేరెను. యజమానులలో కొందరు కలవరపడజొచ్చిరి. గాంధీజీ పరిస్థితులు చూచి భయపడిరి. సిగ్గుపడిరి.

కాని గాంధీజీ తనహృదయముద్వారా యజమానుల హృదయమును గ్రహించెను. కార్యములద్వారా తన ఉద్దేశమును నెరవేర్చుకొనజాలక ఉపవాసముద్వారా భయపెట్టి కార్యమును నెరవేర్చుకొనుటకును ప్రయత్నించుట అన్యాయము, పాపము అని ఆయన గ్రహించెను. యజమానులకు ఉత్తరములను వ్రాసి ఆయన నేరమును అంగీకరించెను.

'నా ఉపవాసములు మీ పద్ధతులను ఏమాత్రము మార్చుకోవలసిన అవసరము లేదు. నేను భయపెట్టుట లేదు. నేరమునకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనుచున్నాను,' అని వ్రాసెను.

గాంధీజీ తనదోషమును అంగీకరించుచు వ్రాసిన ఉత్తరములను చూచుకొని యింకా తత్తరపాటు చెందిరి. నేరము చేసి తననేరమును నిష్కపటముగా అంగీకరించువారు ఎన్నడును, ఎవ్వరికిని అన్యాయముగాని, అమంగళముగాని కోరనుదలచుటకు వీలులేదు. గాంధీజీ దోషస్వీకారముచలన యజమానులు తమ దోషమును స్వీకరింప బ్రోత్సాహమును బడసిరి. వారు వారిఅన్యాయమైన పట్టుదలను, విడనాడిరి. వినమ్రులైరి. స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా కూలీలవిషయములో తగిన యేర్పాట్లు చేసెదమని అంగీకరించిరి. ఉపవాసమును విరమించమని గాంధీజీని వేడుకొనిరి.

గాంధీజీ పరాజితుడై కూడ జయము నందగలిగెను. కూలీలవేతనమువిషయములో గౌరవజనకమైన యేర్పాట్లు జరిగెను. సమ్మె అంత మొందినను గాంధీజీవిషయము కొంత ముచ్చటించెదము. విషయము గాంధీజీ తనదోషస్వీకారవిషయములో చూపిన అభినవత్వము. ఈఆత్మదోషస్వీకారము' పొరపాటుగా గ్రహించుట గాంధీస్వభావము, ఒకవిశేషవైశిష్ట్యము. జీవితములో తాను దేనిని సంగతమైనదని తలంచెనో, దానిని దృఢముగా, నిర్భయముగా పరిజల

ప్రతివాదములను ధిక్కరించి, నిందావిమర్శనములను విచక్షి తముగాక ఆచరణముద్వారా నిరాకరించెను. తనకర్మలు, ఆదర్శములు, లేక మార్గములు తప్పుడుతప్పులని తెలుసు కొనెనో, ఆతక్షణమే ఆయన ఆతప్పులను నిష్కపటముగా అంగీకరించి, అందరియెదుట బాహాటముగా వెల్లడిచేసియుం డెను. డోమెన్ కోలండు అను మహానుభావుడు ఆయనస్వభా వమును వర్ణించబోయి యిట్లు నుడివెను— 'నేను పొర పాటు చేసితిని, ఈవిషయమును అంగీకరించుటకు ఆయన సర్వదా సంసిద్ధుడై యుండెను.'

ఆయనలో గలయీదోషస్వీకారఆదర్శనము ఆయన జీవితములో అనేకసార్లు మనము గాంచితిమి.

ఈసారి గుజరాతు ఖేడాజిల్లాలో జరిగిన సంఘటనము లనుగురించి వర్ణించెదను.

గుజరాత్ ప్రదేశములలో కృషకులకొరకు స్థానిక సర్కారువారు ఒకశాసనమును చేసియుండిరి. భూమిలో నాలుగవవంతు లేక నాలుగవవంతుకంటె తక్కువపంట పండినసంవత్సరము బీదరైతులు ఇవ్వవలసినపన్ను రద్దుచేయ బడునని ప్రకటింపబడెను. 1918 వ సంవత్సరము ఖేడా మొదలగు గ్రామములలో పంటలు సరిగా పండలేదు. నాలు గవవంతుసస్యములుకూడ పండలేదు. రైతులకు అన్నాభావము వలన ధనాభావముకూడ కలిగెను. వారు పన్నువిషయములో క్షమించమని స్థానికోద్యోగస్థులకు మొరపెట్టుకొనిరి. కాని

వారిమొర నిరాకరింపబడెను. అంతేగాక పాలుపంటల
కంటె పంటలు అధికముగా పండెనని ఉద్యోగస్థులు పైఅధి
కారులకు తెలియజేసిరి. ఆవార్తలనుబట్టి పన్ను వసూలు
చేయువిషయములో కఠినముగా వ్యవహరించవలెనని పైఅధి
కారులు ఉద్యోగస్థులను ఆదేశించిరి.

రైతులు అసహాయస్థితిలో పడిపోయిరి. ఏమిచేయ
వలసినదియు వారికి తెలియలేదు. ఇట్టిసమయములో ఈ
అన్యాయములు, అత్యాచారములనుగురించి గాంధీజీ విన
కలిగిరి. రైతుల యీదురవస్థలవలన ఆయనహృదయము
ద్రవీభూతమాయెను. ఆయన దళబలముతో ఖేడాలో ప్రవే
శించిరి. రైతులనుచూచి మాట్లాడిరి. వారిపంటలవిషయము
పరీక్షించిరి. వారితో నలువైపులనున్న పరిస్థితులను గురించి
సంప్రతించిరి. పన్నునుండి రక్షింపబడకపోయినచో రైతుల
అభావములపై అభావములభారము వేయబడును. వారికష్ట
ములకు అంతముండదు.

గాంధీజీ యీసారి చరమప్రతీకారమునుగురించి ఆలో
చించెను. ఆయన సహకారులతో విశేషాలోచనములు
సల్పినపిమ్మట రైతుల యీఅత్యాచారములకు విరుద్ధముగా
సత్యాగ్రహము చేయవలయుననియు స్థిరపరచుకొనిరి. ఈవిష
యములో రైతుపెద్దల అభిప్రాయములనుకూడ గాంధీజీ
తెలుసుకొనకోరెను. గాంధీజీ రైతులయెడల చూపుచున్న
సానుభూతివిషయము వారు రైతులపెద్దలద్వారావిని ఉత్సా

హితులైరి. ఆశాస్వితులైరి. సత్యాగ్రహము నవలంబించుటకు మహోత్సాహముతో అంగీకరించిరి.

కాని గాంధీజీహృదయములో చంపారణ, అహమదాబాదు విషయములు ఉజ్వలరూపము దాల్చెను. సత్యాగ్రహసంగ్రామము ఆరంభించుటకుముందు రైతులలో అహింసా సత్యనిష్ఠలను నెలకొల్పుటకు ఉద్యుక్తులైరి. ఆయనసంకల్పమును రైతులు గ్రహించిరి. సత్యమును పొందవలెనన్నచో సత్యమును అనుసరించుసంకల్పమును స్వీకరింపవలయును. సత్యముకొరకు వినయపూర్వకముగా కష్టములను వరించుటకును, అత్యాచార ఉత్పీడనములను సహించుటకును, మనోబలమును సంపాదింపవలయును.

ప్రతిగ్రామవాసులును, రైతులును, గాంధీజీవద్దకువచ్చి ప్రతిజ్ఞాపత్రములో సంతకము చేసిరి. 'మాగ్రామపంటలు నాలుగుఅణాలకుమించి పండలేదు. ఈవిషయము మే మెరుగుదుము. ఈకారణముచేత పన్నువసూలు రాబోవు సంవత్సరమువరకు ఆపుదలచేయించమని మేము సర్కారువారికి దరఖాస్తు పెట్టుకున్నను పన్నువసూలుచేయుట నిలుపుదల చేయలేకపోతిమి. అందువలన మేము ఇటుల ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాము. సంవత్సరమునకు చెల్లింపవలసిన సంపూర్ణమైన పన్ను, లేక మాలో ఎవరిపన్ను కొంతబాకీయున్నదో, ఆబాకీయున్నపన్ను మేము చెల్లించుకొనజాలము. ఈపన్నువసూలు చేయుటకు సర్కారువారు శాసనప్రకారము ఏమిచేయు

బంధముతో చేయవచ్చును. దానికొరకు మేముకష్టములను సహింపగలము. మా భూములను వేలము వేయనోపుము లేక జప్తు చేయవచ్చును. అట్లయినను మేము మా చేతులతో పన్ను చెల్లించి మా ఫిర్యాదు అసత్యమైనదని ప్రమాణితము చేయజాలము. సర్కారువారు రాబోవుపన్నువసూలు అన్ని జిల్లాలలో నిలుపుదలచేసినయెడల, మాలో శక్తి ఉన్నవారు పూర్తిగాగాని, అంశికముగాగాని బాకీయున్నపన్ను చెల్లించుటకు సంసిద్ధులై యున్నాము.

సత్యాగ్రహము ఆరంభించబడెను. రైతులు పన్ను చెల్లించుటకు నిరాకరించిరి. అసమర్థుడు చెల్లింపలేకపోయెను. సమర్థుడు చెల్లింప నిరాకరించెను. ఉద్యోగస్థులు బాధింపజొచ్చిరి. అచ్చటచ్చట అత్యాచారములుకూడ ఆరంభించబడెను. రైతులమనోబలమును గట్టిపరచుటకు గాంధీజీ, ఆయన సహచరులు గ్రామగ్రామాంతరములకు తిరిగి అహింసాసత్యాగ్రహవిషయములలో ప్రచారము చేయమొదలుపెట్టిరి. అధికారులు కండ్లెఱ్ఱజేసినను భయపడవలదని వారు తెలియజేసిరి. వినయముతో. దృఢసంకల్పముతో ఉద్యోగులమాటలను పెడచెవిని పెట్టవలయును. వారు దెబ్బలు కొట్టినను దృఢసంకల్పముతో ఆదెబ్బలను భరించవలయును. అరెస్టు చేసినయెడల ప్రశాంతమనస్సుతో వారు తీసుకొనిపోయిన స్థానమునకు పోవలయును. కాని సకలసమయములలో నీసంకల్పములలో విశ్వాసవంతుడవై యుండవలయును.

సత్యాగ్రహరైతులను అధికారులు అరెస్టు చేసిరి. కాని రైతులలో నూతనోత్సాహము ఉదయించెను. నూతన శక్తి ఉద్రిక్తమాయెను. వారు ద్విగుణశక్తితో సత్యాగ్రహ సంకల్పములో నిమగ్నులైరి. ఉద్యోగస్థులు కొందరిని అరెస్టు చేసి తీసుకొనిపోయినప్పుడు విచారణాలయమంతయు జనారణ్యముగా పరిణమించెడిది. సత్యాగ్రహుల నిశ్చయభావమును చూచి అనేకమంది సత్యాగ్రహములో చేరుటకు సంకల్పించుకొనిరి.

అప్పుడప్పుడు కొందరిలో మానసికదౌర్బల్యముకూడ సంభవించెడిది. అందరును ఏకదీక్షతో నుండజాలరు. అందువలన అధికారులు వచ్చి వేలంవేసుకొనుటకు కొందరు తమ సామానులను ముందుగానే యింటిముందు సిద్ధముచేసి యుంచెడివారు. కొందరుకొందరు రహస్యముగా పన్ను కట్టుచుండెడివారు. కాని తుదకు ప్రకృతవీరులకే జయము కలిగెను. ప్రజలదౌర్బల్యమును తొలగించుటకు సత్యాగ్రహవరులు గాంధీజీతో సంప్రతించి నూతనమార్గము నొకదానిని అవలంబించిరి. పన్ను చెల్లించకపోవుటచేత సర్కారువారు రైతుల ధాన్యమును జప్తుచేసితిమని ప్రకటించిరి. సత్యాగ్రహవీరులు ఆయాదేశమును ధిక్కరించి పొలమునుండి జప్తుచేయబడిన ధాన్యమును బహిరంగముగా కోసుకొని తెచ్చుకొనుచుండిరి. ఒకసారి సత్యాగ్రహదళమువారు ఒకపొలమునుండి ఉల్లిపాయలను త్రవ్వి తెచ్చిరి. సర్కారువారు సత్యాగ్రహదళమును

అరెస్టు చేసిరి. దీనివలన ప్రజలలో ఉద్రేకభావము అధిక మాయెను. దుర్బలులు, భీరులైన వారిలోకూడ మరల సాహసము, చైతన్యము కలిగెను. మందగమనము వహించినసత్యాగ్రహప్రవాహము మరల నూతనవేగముతో ప్రవహించుచుండెను.

ఇంతలో రైతులమనోబలము, కష్టసహిష్ణుత చూచి సర్కారువారు విచారగ్రస్తులైరి.

దరిద్రులు, అసమర్థులునైన రైతులవిషయములో సర్కారువారిహృదయములోకూడ కొంతపరివర్తనము కలిగెను. సర్కారువారు తుదకు ఇట్లు ప్రకటించిరి. "సమర్థులు, శక్తిశాలురమాత్రమే పన్ను చెల్లించవలయును. దరిద్రరైతుల పన్ను క్షమించబడినది."

సర్కారువారు జిల్లాకలెక్టరుద్వారా తమఅభిప్రాయమును గాంధీజీకి తెలియజేసిరి.

గాంధీజీ సహచరులతో ఈవిషయములో సంప్రతింపులు గావించెను. సర్కారువారు రైతులపరిస్థితులను గ్రహించినారని తెలుసుకొనెను. సర్కారువారి ఆప్రకటన సంపూర్ణముగా సంతోషదాయకమైనది కాకపోయినను దానిని అంగీకరించెను. ఆయన సత్యాగ్రహమును విరమించెను. ఆసంవత్సరమునకు రైతులు బ్రతికిపోయిరి.

ఈఖేడాజిల్లాసత్యాగ్రహవిషయము భారతదేశమంతయు వ్యాపించెను. గాంధీగారి యీనూతనసంగ్రామమును,

సంగ్రామసాఫల్యతను గాంచి భారతదేశములోని తత్వాహత్త యను కోటీశ్వరులైన సాధారణప్రజల అంధకారములో ఆశా జ్యోతిని దర్శించిరి. వివిధదేశములనుండి భారతీయప్రదేశ ములనుండి పరిస్థితులను కనుగొనవాంఛగల అనేకప్రజలు ఆయనను దర్శించుచుండిరి. నిత్యము అనేక ఉత్తరములు వచ్చు చుండెను.

దేశీయులు ఆయన ప్రణాళిక విషయములోను సత్యా గ్రహవిషయములోను ఉత్సాహవంతులై యున్నారని తెలుసు కొనిరి. ఆయనకూడ సాధ్యానుసారముగా అచ్చటచ్చట ఉప న్యాసము లిచ్చుచుండిరి. ఆలోచనలు సల్పుచుండిరి. వార్తా పత్రికలద్వారా తనకార్యములను, నీతిని, ప్రణాళికను దేశ మంతయు ప్రచారము చేయ మొదలిడిరి. ఆయననీతిఆదర్శముల విషయమై మనము చాలా తెలిసికొంటిమి. కాని యిచ్చట పురాతనవిషయములను నూతనముగా భావించి గ్రహింతము. ఈసమయములో గాంధీజీ 'యంగ్ ఇండియా' 'నవజీవనము' అను రెండు పత్రికలను నడపుభారమును వహించెను. ఈ రెండుపత్రికలసహాయముచేత నే ఆయన తన ఆదర్శములను విశేషముగా ప్రచారము చేయసమకట్టెను. సత్యాన్వేషియగు మానవుడు సకలసమయములలోను అసత్యమునకు విరుద్ధము గాను, అన్యాయమునకు నిర్భయముగాను సంగ్రామముచేయు టయే ఆయనఆదర్శముల మూలసూత్రములు. అన్యాయ ముతో ప్రతివాదములు సల్పుము. అన్యాయముతో సహాయ

ప్రాకటన చేయుము. కాని ఆ ప్రతిపాదనమును సంపూర్ణసకరముగా పాలింపవలయును. ప్రతిపాదకార్యములలో హింస, నీచత్వము, క్రోధము మొదలగు దుర్గుణములు ఉండకూడదు. 'నేను చేసిన అంగీకరింపను. నీవు పాలింపను. ఇది అసత్యమైనది. ఇది అన్యాయమైనది. నాఅభిప్రాయముతో స్పష్టచిత్తముతో, నిలువబడుము. అన్యాయ, అసత్యకార్యముల నుండి విరమింపుము. అన్యాయములకు స్థాయి, ప్రదేశకారిగా అన్యాయకార్యములలో సహాయపడను. వినయముతో, శాంతముతో, ధైర్యముతో, మానసికస్థిరత్వముతో, ధీరత్వముతో, నిగ్రహముతో అన్యాయమును ప్రతిఘటింపుము. 'నేను సత్యాన్వేషిని, సత్యములో క్రోధము లేదు, హింస లేదు. స్వార్థభావము లేదు. నేను శాంతిని, వినయమును, దృఢత్వమును, దృఢత్వముతో వినయముతో ప్రతిపక్షులకార్యములకు ఆటంకముల కలిగించెదను. ప్రతిపక్షులు నాయుద్దేశములను, నా సత్యాచరణమును బహుశా గ్రహింపజాలరు. ఆటంకముల వలన నాపై కోపగింతురు. అత్యాచారములు గావింతురు. సత్యముకొరకు, ఆ అత్యాచారములను ధైర్యముతోను, వినయముతోను స్వీకరింపవలయునని స్మరించుకొందును. కష్టములను వరింతును. దుఃఖమును సహింతును. అవసరమునుబట్టి దెబ్బలు సహింతును. కాని సకలసమయములలో అత్యాచారిని గౌరవదృష్టితో చూచుచుందును. సకలపరిస్థితులలో అత్యాచారిని ప్రేమింతును. అత్యాచారిహృదయమును గౌరవిం

పోను. నాకార్యములు, పరివర్తన నిర్మలముగా ఉండెనేని, హృదయపూర్వకముగా నిష్కపటముగా యుండెనేని అత్యాచారిహృదయముకూడ కరిగిపోవును. విచారగ్రస్తమగును. సత్యముకొరకు నేను అత్యాచారములను, కష్టములను సహించుటచూచి ఆతనిహృదయము పరివర్తిత మగును.'

అపూర్వమైనది యీఅస్త్రము! ఈఅభినవయుద్ధకౌశలము కనిపెట్టుట నిపీడితమానవసమాజమునకు ఆశీర్వాదమువలె అవతరించినది. ఈ అస్త్రసహాయము కేవలము భారతదేశము తనముక్తిమార్గమును వెదకి కనుగొనుటయేగాక నాగరికప్రపంచములో నిపీడితమానవసంఘము, జాతులుకూడ నేడు యీఅస్త్రమహిమను గాంచి ముగ్ధులైరి. ప్రపంచములోని అశాంతి, యుద్ధములు, కౌటిల్యము పరిహరించి అందరును త్వరితగతిని దీనివైపునకు ఆకర్షింపబడుచున్నారు. ఈ సత్యాగ్రహ, అహింస, సహాయనిరాకరణములు గాంధీజీని ప్రపంచదృష్టిలో మహత్తరముగాను అవినశ్వరముగాను నొనర్చెను.

ఈవిషయములో అధికముగా చెప్పుటకుగాని, తెలియజేయుటకుగాని మాకు శక్తి చాలదు. అయితే యీసత్యాగ్రహము, అసహాయోద్యమము సందర్భమున గాంధీజీ నుడివినవిషయములను ఉదహరించి మావక్తవ్యమును సత్యమని నిరూపించగలము. ఆయన నుడివినది— "అసహాయోద్యమ సాఫల్యత సంపూర్ణనిర్మాణకార్యక్రమముపై ఆధారపడియుం

కును. స్వేచ్ఛాచారమునుండి క్రోధముత్పన్న మగును. సత్యాగ్రహములో హింసయొక్క అస్తిత్వము లవలేశ మున్నను జరుగనేరదు. హింసఅనగా వెనుకకు నడచుట, నిరపరాధమగు జీవితమును అనవసరముగా వ్యర్థము చేయుట.'

గాంధిగారి మహత్తరసత్యాగ్రహకౌశలమునుగురించి రోమెన్ రోలండు అను మహానుభావుడు ఒకచోట యిట్లు వచించెను— "ప్రతిపక్షులపై హింసను ప్రయోగించుట నిషే. ధించెను. కారణమేమనగా, ప్రతిపక్షులు హృదయపూర్వక ముగా భావించుచున్న కార్యములను వారు అంగీకరింపవలసి వచ్చును. ఒకరికి సత్యమని తోచినది మరియొకరికి భ్రాంతిగా తోచవచ్చును. హింసద్వారా ఎవరియందును ఉచ్ఛ్వాసము ఉదయింపజాలదు. సత్యాగ్రహులప్రతిపక్షులను ప్రేమద్వారా జయింపవలయును. విశ్వాసములో ప్రేమను జన్మింపచేయుట ద్వారాను, ఆత్మత్యాగికారభావముచేతను, బాధలను సాదర ముతో స్వీకరించుటద్వారాను జయింపవలయును. నిజముగా యిది యొకవిధమైన ప్రచారము. దీనిని ప్రతిఘటించుటకు పై జ్ఞానికుల, ధాతువుల అస్త్రములద్వారా సాధ్యపడదు. ఈ ప్రచారఫలితముచేతనే క్రీస్తుకాని, ఆయన అల్పసంఖ్యాగల శిష్యులద్వారా విశాలమైన సామ్రాజ్యమే జయింపబడినది.

ఈసత్యాగ్రహములో అంతర్గతమైన అహింసానీతిని కొందరు అపార్థము చేసుకొనవచ్చునను ఉద్దేశముతో గాంధీజీ అహింసనసత్యాగ్రహమునుగురించి విశేషముగా

స్పష్టముగా ఆలోచనము కల్పియుండెను. సత్యాగ్రహములోగల అహింసనీతియే సత్యాగ్రహప్రణాళికను యింత అభినవముగా గావించినది. మానవుని హింసద్వారాకంటె ప్రేమసహాయముతో శాశ్వతముగా వశీభూతునిగాను, స్వయత్నావలంబునిగను గావించుకొనవచ్చును. సత్యాగ్రహి ప్రేమవిశ్వాసము, త్యాగములవలన ప్రతిపక్షునిహృదయమును శాశ్వతముగా జయించును.

కాని ఆయన యీ అహింస పిరికితనముచేతగాని దౌర్బల్యముచేతగాని కూడుకున్న అహింస గాదు. ప్రతిపక్షులతో శక్తివలన పోరాడలేక నిరాశతో కూడుకున్న అహింసకాదు. ఒకదుర్బలమైన చిన్నకుందేలు శక్తిశాలియగు వ్యాఘ్రముతో యుద్ధముచేయుటకు అసమర్థురాలై వనములోకి పారిపోయి దాగియుండును. ఇది అహింసకాదు. ఇది పిరికితనముయొక్క లక్షణము. కాని ఒకవ్యాఘ్రము సింహముతో యుద్ధముచేయ సమర్థురాలయ్యు దానిని కాలిగోళ్ళతోనైనను ఆక్రమింప నిష్టపడలేదు— దీనిని అహింస యనవచ్చును.

నేను బలములో సమర్థుడను, శక్తివంతుడను, యోగ్యుడను అయివుండికూడ ప్రతిపక్షులపై హింసను ప్రయోగింపను, ప్రతిపక్షులను ఆత్మశక్తిద్వారా మనోబలము ద్వారా ప్రతిఘటింతును. వశీభూతులనుగా చేసుకొనుటకు ప్రయత్నింతును—

మహాయుద్ధము—విపన్నులగు ఆంగ్లేయులు.

గాంధీజీ ఆశ్రమకార్యములలోను స్థానికసత్యాగ్రహ కార్యములలోను నియుక్తుడై యున్నప్పుడు యూరోపులో ద్వితీయమహాయుద్ధగర్జనములు వినవచ్చెను. బ్రిటీషుశక్తి ఆమహాయుద్ధములో చిక్కుపడి పోయెను. బలశాలియైన, మహత్తరముగా నిర్మింపబడిన జర్మన్‌శక్తికి విరుద్ధముగా తనపరిమితశక్తిని సంపదను ప్రయోగించినను బ్రిటిషువారు జర్మనుల కబళమునుండి తమను రక్షించుకొనలేకపోయిరి. అప్పుడు తనశక్తిని వృద్ధి చేసుకొనుటకై ప్రపంచములో నాలుగుమూలలను తేరి చూచెను. తాను జయించిన విశాల భారతదేశము తన నేత్రములకు కనుపించెను. అది తనఆత్మ రక్షణకొరకు భారతదేశసంపదను, జనబలమును ఉపయోగించుకొనుటకు సంకల్పించుకొనెను. అది తన అధికారబలము చేత భారతదేశమును మోసముచేసి దానిసంపదను లాగి కొనుకొన మొదలుపెట్టెను. కాని భారతదేశజనశక్తిని అంత సులభముగా మోసము చేయజాలకపోయెను. అప్పుడు భారతదేశపు పూర్వదిక్కున ఆశాజ్యోతి ప్రకాశించనుండెను. భారతీయులు సంపూర్ణముగా జాగరుకులు కాకపోయినను క్రమముగా జడత్వమును, నిష్క్రియత్వమును పరిత్యజించి తమఅధికారముకు తమకోరికలను నెరవేర్చుకొనుటకు ప్రబల ప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. ఆంగ్లేయుల కార్యములకు

నిషిద్ధముగా స్పష్టమైన నిర్ధారణ గావింపకపోయినను అంతర్గత అసంతోషమువలన లోలోపల కుములుచుండిరి.

సహాయ యుద్ధములో బలి యిచ్చుటకు భారత దేశ జనబలమును అనేక ప్రయత్నములచేతగాని కౌశలముచేతగాని, వివిధ ప్రలోభములచేతగాని, బలయుక్తులచేగాని తగినంతసంఖ్యను సంపాదించలేకపోయిరి. పురాతనమార్గములు వ్యర్థమగుటచే బ్రిటీషువారు నూతనకౌశలమును అవలంబించిరి. భారత దేశీయనాయకులకు ఆవేదనములను పంపిరి. బ్రిటీషువారికాపదల వలన భారతదేశమునకుకూడ ఆపదలు సంభవించును. వారు పరాజితులైన యెడల భారతదేశము నూతనశక్తిద్వారా ఆక్రమింపబడుటయేగాక పీడింపబడును అని యాఆవేదనములో తెలియచేయబడెను. అందువలన బ్రిటీషువారి ఈయుద్ధములో భారతదేశముకూడ హృదయపూర్వకముగా సహాయముచేయవలయును.— బ్రిటీషుజాతివారి పవిత్రమైన వాగ్దానవిషయముకూడ ఆఆవేదనములో చివర వ్రాయబడియుండెను. ఈసహాయమునకు మహత్తరమైన, హృదయపూర్వకమైన ప్రతిదానము చేసెదమని బ్రిటీషువారు సూచించిరి. భారతీయులు శాసనవిషయములో కోరుచున్న అధికారములను సాధ్యమైనంతవరకు ప్రసాదించెదమనియు వ్యక్తపరచిరి. భారత శాసనకార్యములలో వారు భారతీయులకు యోగ్యమగు న్యాయమగు అధికారము నొసంగెదమని ఉదహరించిరి.

ఇంగ్లీషువారు పంపిన యీఆవేదనమును నాయకులు పరిశీలించిరి. పరిశీలించియు శాసకులకార్యకలాపములపూర్వోత్త

హాసములను స్మరించుకుని సందేహించుచుండిరి. [illegible]ష్కులగు గాంధీజీమాత్రము సందేహించలేదు.

భారతవాసులహృదయములు క్రమముగా విదేశశాసకులపై వీతరాగము లగుచున్నవని గాంధీజీ గ్రహించెను. ప్రజలమనస్సులు తమ అధికారములను పొందుటకు చరమ సంగ్రామము నారంభించ తహతహలాడుచుండెను. కాని ఏది యెట్లున్నను తనస్వభావము ఆదర్శములనుబట్టి గాంధీజీ బ్రిటీషుసర్కారువారిని విశ్వసించెను. తమక్షేమముకొరకు బ్రిటీషువారు భారతీయులను శోషణచేసి, పీడించిరి. బ్రిటీషువారిఆపదసమయములో భారతదేశము తనదుఃఖకష్టములను మరిచిపోయి ఆపదలో చిక్కుపడిన బ్రిటీషువారికి సహాయము చేసినయెడల, యుద్ధసామగ్రిని, సైనికబలమును పంపించిన యెడల శోషణచేయుచున్న బ్రిటీషువారి మనస్సులుకూడ ఒకరోజున పరివర్తితములు కాగలవు. అత్యాచారితజాతిసహాయమును, సేవను జడిసి వారిహృదయములే మారిపోవును. భారతీయులపై వారు సానుభూతి కలిగియుందురు. కృతజ్ఞచిత్తముతో భారతదేశము గావించిన సహాయమునకు ప్రతిదానము చేయగలరు. గాంధీజీహృదయములో యీవిశ్వాసము కలిగెను. వైస్ రాయి చెమ్స్‌ఫోర్డు ఢిల్లీలో నాయకులను సమావేశపరచి బహిరంగముగా బ్రిటీషువారిఆవేదనమును తెలియపరచెను. అప్పుడు గాంధీజీ ఆఆవేదనమును అంగీకరించుటకు హృదయపూర్వకముగ ప్రయత్నించెను. ఆయనప్రయ

త్న్యమువల్లనే నాయకులు, జాతీయమహాసభవారు ప్రథమ మహాయుద్ధములో బ్రిటీషువారికి సహాయము చేయుటకు అంగీకరించిరి.

ఈ అహింసాపూజారి ప్రథమమహాయుద్ధసమయములో హింసాకాండకు ఎట్లు సహాయము చేసిరని ప్రశ్న ఉదయింప వచ్చును. అహింసా కర్మములను నిలుపుజేసి హింసాపూర్ణ కర్మములను ఏల అంగీకరించెను. ఇది మిగుల కఠినమైన ప్రశ్న. ఆనాడు ఆయన అహింసా శ్రేష్ఠత్వమును గ్రహించియు బ్రిటీషువారికి భారతీయుని స్నేహపటుత్వసత్వశీలములను చూపింపుటకే యీ ప్రతిపాదనమును అంగీకరించెను. ఈ ప్రతిపాదనమువలన ఆయన తనఅహింసానీతిని విసర్జించలేదు. ఆయన దానిని ఇంకను మహత్తరమైన నాదవాసనమున ప్రతిష్ఠితము గావించెను. కేవలము అస్త్రముద్వారా ఆఘాతము చేయుటయే హింసకాదు. అస్త్రముద్వారా ఆఘాతముచేయక మానవులను మానవులు, జాతులను జాతులు అధికముగా హింసపెట్టగలవు. ఒకజాతివారిని మరియొక జాతివారు అధికముగా పీడింపగలరు. అందువలన ఆయన మానసికహింసలను త్యజించమని ఒకదృష్టాంతమును కనబరచి యుండిరి. శాసకులకు అబలముచేత బుద్ధి చెప్పలేకపోయినను, శాసకులకు సంభవించిన ఆపదసమయములో వారికి సహాయముచేయక, ఉపేక్షాభావము చూపించి లోలోపల యీర్ష్యాద్వేషములను పెంచుకుని, హృదయములోని కాప

న్యముచేత బాహ్యకహింసలను దాచియుంచుట గాంధీజీతత్త్వ ములకు విరుద్ధమైనది. అందువలన బ్రిటీషువారు సహాయముకొరకు గావించిన ప్రార్థనకు జవాబొసంగక విరామముచే స్వాంతదేశము మౌనము వహించి నిశ్చేష్టత్వమువలన శాంకలు ధ్వంసమగుగాకయని కోరుట గాంధీజీతత్వములకు విరుద్ధమైన విషయము. ఆయన భారతీయుల యీమానసికహింసను పరిహరింపజేయుటకే బ్రిటీషువారికి సహాయము చేయ సంకల్పించెను. భారతదేశఆత్మశక్తిని లోపలనుండి అహింసాతత్వములతో జాగరితముచేయ సమకట్టెను. అందువల్లనే ఆయన సైన్యముద్వారా భారతీయుల అకపటహృదయము బ్రిటీషువారికి తెలియచేయకోరెను.

ఆయనయొక్క యీఅహింసావిషయములో ప్రజలు పొరపడకుండునట్లు హింస అహింసలవిషయమై అనేకసత్యములను మనకు బోధించియున్నారు. అహింస దైహికకార్యము కాదు, మానసికకార్యము. మనస్సులో సంపూర్ణహింసను ధరించి పైకి అహింసానుభూతి నిదర్శనములను ప్రదర్శించినయెడల అది తీవ్రతరహింసయని గాంధీజీ తలంచెను. హృదయములో బ్రిటిషువారిపై విద్వేషము నుంచుకుని పైకి దానిని ప్రకటింపచేయకనిరపేక్షాభావముతో సత్యసంధుడనని తలంచుటకంటెను, ఈరహస్యమైన అసహ్యమైన హింసకంటెను బహిరంగముగా అస్త్రములతో యుద్ధము చేయుటయే మానవునకు ఉత్తమమార్గము.

భారతీయుల సహృదయతను గురించి నేయితర ప్రత్యక్ష ప్రమాణములను బ్రిటీషు వారి పక్షమున ప్రదర్శింపక పోయినను భారత దేశమునుండి అస్త్రసహాయము చేయ ప్రయత్నించెనని గాంధీజీ కూడ అంగీకరించెను. ఈ సహాయము చేసినప్పటికిని అస్త్రబలము, సామరిక శక్తులపై ఆయన శాశ్వతమైన అనాదరము అవిశ్వాసము కలిగియుండిరి.

గాంధీజీ శాసకులయెడల యిట్టి ఔదార్యమును చూపించెను. మరల తనహృదయములోని నిర్భయత్వమును కూడ స్పష్టముగా వెల్లడిచేసెను. ప్రసిద్ధులు లోకమాన్యతిలక్ గారిని, ఖిలాపత్ ఆందోళనమునకు ప్రసిద్ధనాయకులు అలీసోదరులను సర్కారువారు యీసమయములో చెరసాలలో నుంచిరి. గాంధీజీ వైస్రాయికి తీవ్రమైన నిరసన తెలియజేసెను. దేశములోని గౌరవనీయులైన నాయకులను కారాగారలోహద్వారములచాటున దాచియుంచి దేశవాసులవద్ద సహాయమును సానుభూతిని కోరుట అత్యంత అశోభనముగాను, అవివేకకార్యముగాను ఉన్నదని ఆయన తెలియజేసెను. ఈ అన్యాయమునకు ప్రతీకారము చేయుమని ఆయన వైస్రాయికి తెలియజేసెను. వైస్రాయి ఆయన ప్రతివాదమును శ్రద్ధతో ఆలకించెను. త్వరలో యీవిషయములో విచారణ సల్పి తగు యేర్పాటులు చేయబడునని ఆయనకు తెలియ జేసిరి.

గాంధీజీ ఢిల్లీనుండి గుజరాతునకు తిరిగివచ్చెను. సైన్యమును సంపాదింపవలెనన్న ముందు తనస్వస్థానములోనే ప్రయత్నముచేయుట ఉత్తమమని తలంచెను. ఆయన తన సత్యాగ్రహసంగ్రామక్షేత్రమును ఖేడాజిల్లాకు ఎడిటే చేసెను. మహాయుద్ధములో బ్రిటిషువారికి సహాయముచేయుటకు గ్రామవాసులను, రైతులను సైన్యమున చేరవలయునని వేడుకొనెను. ఈవిషయములో సాధారణప్రజలకు తెలియజేయుటకై ఆయన తనఅనుచరబృందమును, సేవకదళమును వెంటనిడుకొని ఆ జిల్లాలో అనేకసభలను జరుపుచుండిరి.

కాని గాంధీజీ ఒకప్పుడు యేప్రజల స్వేచ్ఛాప్రాప్త్యర్థమైన సహాయమును, సానుభూతిని పొందియుండెనో నేడు వారివిరోధమునకు, విద్రూపమునకు ఎదురైరి. ఆయనకు, ఆయనదళమువారికి ఎవ్వరును బండి నిచ్చుటకుకూడ నిరాకరించిరి. ఆయన గావించు సభలకు ప్రజలు హాజరగుట లేదు. ఇంగ్లీషువారికి సహాయము చేయవలెనని చెప్పినప్పుడు ఆయనను వెక్కిరించుచుండిరి. సంధిగ్ధభావముతో ఆయనను ప్రశ్నించుచుండిరి. ఇంగ్లీషువారికి సహాయముచేసి విదేశశాసనము శాశ్వతముగా నుంచవలయునా ?

గాంధీజీ యీ ఆటంకములను ఆంతరికశక్తులతో జయించుచుండిరి. బండి లేకపోయినను బహుదూరము నడచి ఒకస్థానమునుండి మరియొకస్థానమునకు పోవుచుండిరి. సభకేతెంచిన ప్రజలకు తనఆదర్శములను, ప్రణాళికను తెలియ

చేయుచుండిరి. మనము స్వాతంత్ర్యముకొరకు ఇంగ్లీషువారివద్ద నివేదించుకొనుచున్నాము. ఇంగ్లీషువారు ఇంతకుపూర్వము మనకోర్కెలను అంగీకరింపలేదు. కాని ఇప్పుడు ఆపదలో చిక్కుకొని మనసహాయమును అభిలషించుచున్నారు. మనకు కూడ ఆత్మనియంత్రణాధికారము ఉన్నదని అంగీకరించినారు. వారు క్రమక్రమముగా భారతీయులకు స్వాతంత్ర్యశాసనమార్గమున ముందుకు నడచుటకు సహాయము చేయుదురు. ఈయుద్ధాంతమున శాసనవిషయములో మహత్తరసంస్కరణములను గావింతురు. భారతీయులకు శాసనాధికారమును ప్రసాదింతురు అని తయన నుకువుచుండిరి. కావున ఇప్పుడు మనము ఇంగ్లీషువారివాగ్దానమును విశ్వసించి సత్యసంధతకు ప్రమాణము చేయవలయును. ఇంగ్లీషువారికి కలిగిన ఆపద సమయములో వారు మనయెడల గావించిన ఆచరణములను మరచిపోయి సహాయము చేయవలయును. మనము మన ఆచరణముద్వారా దేశరక్షణకు, దేశశాసనమునకు యోగ్యులమని ప్రమాణము చేయవలయును. ఈప్రమాణమునకు ప్రథమమార్గమే యుద్ధములో చేరి యుద్ధముచేయుట. యుద్ధముద్వారా భారతదేశసహృదయతను సానుభూతినిగురించి పరిచయము కలుగచేయవలయును.

గాంధీజీప్రచారము క్రమముగా సఫలీకృత మగుచుండెను. ప్రజలవిశుద్ధమనస్సులు సుముఖము లగుచుండెను. రిక్రూటింగుపని చక్కగా జరుగుచుండెను. అప్పుడు గ్రీష్మ

కాలము. దారుణమైన పంటలలోకూడ గాంధీజీ శ్రమపడు చుండెను. క్రమముగా గ్రామవాసులు గుంపులుగుంపులుగా సైన్యములో చేరుచుండిరి.

ఇంతలో భారతీయమహమ్మదీయులు ఇంగ్లీషుసర్కారు వారికి ఒకనివేదన సమర్పించుకొనిరి. యుద్ధాంతమున శత్రుశక్తికి సహాయముచేసిన టర్కీ తనసామ్రాజ్యఅంశమునుండి వంచింపబడకూడదని కోరుకొనిరి. కారణమేమనగా టర్కీ-వారిధర్మము మహమ్మదీయధర్మము, టర్కీ-సుల్తాను మహమ్మదీయప్రపంచమునకు ధర్మగురువు. వారు శత్రుపక్షము నవలంబించుటవలన దురవస్థలపా లగుదురు. సంధిననుసరించి రాజ్యభ్రష్టు డగును. ధర్మగురువు ఖలీఫా మక్కా లేక బాగ్దాద్ మొదలగు పవిత్రస్థానములనుండి వంచితుడగును. ఈ దురవస్థలను గురించి భారతీయమహమ్మదీయులు ఊహించ లేకున్నారు. అందువలన యుద్ధములో ఆంగ్లేయులకు సహాయము చేయుటకుముందు టర్కీ గౌరవరక్షణవిషయము, ఇంగ్లీషువారివద్దనుండి వాగ్దానము కోరెను.

సర్కారువారుకూడ ముసలమానుసంప్రదాయమువారికి మౌఖికవాగ్దానము నొసగిరి. 'యుద్ధానంతరము టర్కీలోని యేఅంశముకూడ విచ్ఛిన్నము గావింపబడదు. సంధి ప్రకారము ఏఅంశమునుకూడ మిత్రపక్షమువారు విభాగించి పంచుకొనరు. వారిఅఖండసామ్రాజ్యము యథాప్రకారము

గానే యుండును. ఖలీఫాయొక్క గౌరవమునకు కీర్తికి ఏవిధమైన భంగము కలుగదు.'

మహమ్మదీయులు ఆశ్వాసితులైరి. వారుకూడ యుద్ధమునకు సైన్యములో చేరుచుండిరి.

యుద్ధము ప్రాణోత్సాహముతో జరుగుచుండెను. లక్షోపలక్షలభారతీయసైనికులశక్తితో శక్తివంతులై బ్రిటిషు వారు విజయమార్గమున అగ్రేసరు లగుచుండిరి. కాని యీ సమయములో అధికశ్రమవలన గాంధీజీ ఆరోగ్యము సరిగా లేకుండెను. ఆయన రక్తభేదులచే బాధపడుచు శయ్యాగతు డయ్యెను.

గాంధీజీ తీవ్రవ్యాధిచే బాధపడుచుండెను. ఆయన సహకారులు అనుచరులు ఆయనకు సేవాశుశ్రూషలు చేయుచుండిరి. కాని గాంధీజీ యీవ్యాధినివారణకు ఎట్టిచికిత్సనుగాని, చికిత్సాపద్ధతినిగాని ఆశ్రయించలేదు. ఆయన ప్రాకృతిక చికిత్సను ఆశ్రయించెను. ప్రాకృతికచికిత్సాసహాయముతో రోగమును ప్రతిఘటించుటకును, నిగ్రహించుటకును ఎంత అధికమైన అవకాశము కలుగునో ఆయన తనవ్యాధిలో ప్రాకృతికచికిత్సను చేయించుకొని చూపించ ప్రయత్నించెను. ఈచికిత్స ఉపకారమునుగురించి ఆయన వ్రాసిన పుస్తకము నుండి ప్రాకృతికచికిత్సలోని అభినవత్వము, నూతనత్వము విషయమై చాలాసంగతులు గ్రహింపగలము.

అనారోగ్యమువలన గాంధీజీ కార్యములనుండి శెలవు గైకొనవలసివచ్చెను. ఆశ్రమములో వసించుచుండిరి. కాని సేవవిషయమై విశ్రాంతిసమయములోకూడ ఆయనమనస్సును ఆక్రమించియే యుండెను. ఆయన రైతులజీవనయాత్రప్రణాళికను చూచి, వారిఅభావములను దారిద్ర్యమును దర్శించి, కార్యములు లేనిసమయములలో వారిఅలసభావమునుచూచి విచారించుచుండిరి. వారిదుఃఖకష్టములను తొలగించుటకు ఆలోచించుచుండిరి. వ్యవసాయదారులు వ్యవసాయదినములు గడిచినపిమ్మట బహుదినములు నిరర్థకముగా గడపుచుందురు. ఆ అవసరకాలములో వారు యితరకార్యములు గావించు కొనినయెడల తద్ద్వారా కొంతధన మార్జింపవచ్చును. వారి దుఃఖదారిద్ర్యములు తొలగిపోవచ్చునని గాంధీజీ ఆలోచించు చుండిరి. గ్రామములలోని స్త్రీలకుకూడ గృహకృత్యములు ముగిసినపిమ్మట చాలావ్యవధి యుండును. ఈఅవకాశసమయ ములో వారుకూడా ఏదేని పనులు నేర్చుకొనవచ్చును. తద్ద్వారా సాంసారికఆర్థికపరిస్థితులను చక్కబరచుకొన వచ్చును. గ్రామములో ఆర్థికజీవనసమస్యల ప్రతీకారము కొరకు ఆయన ఆనారోగ్యావస్థయందును ఆలోచించుచుండిరి. పరిణామస్వరూపముగా భారతజాతీయజీవితమునకు అనుకూల మైన అభినవప్రణాళికను ఆయన కనిపెట్టి ఆప్రణాళిక కేవలము కృషీవలుల, గ్రామరమణీమణుల ఆర్థికదురవస్థలకు ప్రతీ కారము చేయుటయేగాక భారతీయులు స్వావలంబులగుట

పను స్వదేశాదర్శములను స్వీకరించుటకును మార్గము చూపించెను. ఆఫ్రికాలోని భారతీయులముక్తిని చిరస్థాయిగా సాధించినది. ఈప్రణాళిక ఖాదీప్రచారము, చరఖాపునరుజ్జీవనము.

నిజమునకు ఖాదీచరఖాలఆదర్శమే గాంధీజీజీవితములో నమూల్యమైన అధ్యాయము. ఖాదీచరఖాప్రచారము భారతదేశముక్తి ఆందోళనములో ఒకవిశేషమైన భూమిక. గాంధీజీ కార్యములలో ఖాదీప్రచారప్రయత్నము విశేషవైశిష్ట్యమును పొందినటుల పరాధీనభారతదేశములో స్వదేశవ్రతమును స్వీకరించు చరిత్రలోకూడ ఖాది అతివిశిష్టమైన విచిత్రమైన యితిహాసస్థానమును ఆక్రమించుకొనెను. గాంధీజీ ప్రత్యక్షరాజనైతిక కార్యకలాపములవిషయము కొంతఆలోచింతము.

రౌలట్ బిల్లు - కృతఘ్నులైన ఆంగ్లేయులు.

ప్రథమమహాయుద్ధము విరమింపబడినటుల రోగశయ్యయందుండియే గాంధీజీ వినెను. గాంధీజీహృదయము ఆనందతరంగములలో అల్లాడిపోయెను. విజయమొందిన బ్రిటిషువారు ఈసారి భారతీయులసహాయమును గురించి స్మరించుకొందురు. కృతజ్ఞతకు చిహ్నస్వరూపముగా భారతీయులకు స్వతంత్రశాసనాధికారమును ప్రసాదింతురు. బ్రిటీషువారి

దయాపూర్వకమైన ప్రకటనకొరకు గాంధీజీ ఆతురతతో ప్రతీక్షించి యుండిరి.

బ్రిటీషువారిఘోషణ ప్రకటింపబడెను.

కాని స్వతంత్రశాసనాధికారప్రకటన కాదు-రౌలట్ విచారణకమిటీవారివిచారణఫలితమును గురించిన ప్రకటన. పరాధీనభారతవాసులను ఇంకను కఠినశాసనముల నాగ పాశముచే బంధించమని ప్రకటన?

యుద్ధానంతరము బ్రిటీషువారు శాసనవిషయములో భారతీయుల యోగ్యతను అయోగ్యతను, నిర్ణయించుటకును, దానితోపాటు బ్రిటీషుశాసకులపై భారతీయుల ఆచరణమును గురించి అనుసంధానము చేయుటకును, రౌలట్ అను ఒక ఆంగ్లేయుని సభాపతిత్వముక్రింద ఒకవిచారణకమిటీని ఏర్పాటుచేసిరి. ఈవిచారణకమిటీ రాజభక్తులును, అనుగతులును అగుభారతీయనాగరికుల ఆనుగత్యమును, సత్యసంధతను త్రోసి పుచ్చి, కేవలము హింసాకారులు, విప్లవకారులునగు భారతీయులసంఘటనలను, కార్యములను అతిరంజితముజేసి, భారతీయులు చిరకాలము బ్రిటీషువారి ఉదారపరిపాలనపై శత్రుభావాపన్నులనువిషయము నానావిధములైన ప్రమాణములతో, సాక్ష్యములతో నిరూపించెను. విచారణకమిటీ భారతీయులశత్రుత్వమును, అయోగ్యతను నిరూపించి భారతీయులను అణచియుంచుటకు అమలులో నున్ననియమములకంటె

కలితమైన, విశేషశక్తివంతమైన శాసనములను తయారు చేయుటకు బ్రిటీషువారికి హితోపదేశము గావించెను.

ఇంగ్లీషువారు భారతీయులపై సానుభూతిభావమును చూపి యిట్లు నుడివిరి. 'మీకు అధికారములను ఇచ్చుటకు మాకు ఇష్టముగనే యుండెను. కాని మీరు మాసహకారమును కోరుటలేదు. విచారకమిటీవారి ప్రకటనవలన మీకు మాతో కేవలము శత్రుత్వము చేయగోరుచున్నారనియు, మమ్ములను నాశనము చేయగోరుచున్నారనియు తెలియ వచ్చెను. అందువలన మీరింకను కొంతకాలము మాపరిపాలనక్రిందనే వసింపవలయును. మిమ్ములను యోగ్యులుగాను, తగినవారినిగాను చేయుటకు రౌలట్‌కమిటీవారి ఆజ్ఞానుసారముగా మరికొన్ని నియమములను, శాసనములను ప్రవర్తింపచేయుచున్నాము.

దుర్భాగ్యులు భారతీయులు!—— సేవకుబదులు ఎంత ఆశ్చర్యకరమైన ప్రతిదానము!

సహాయమునకుబదులు ఎంతమహత్తరమైన కృతజ్ఞత!

పిమ్మట కృతఘ్నులైన బ్రిటీషువారు భారతీయుల మంగళముకొరకు 'రౌలట్ ఆక్టు' అనుపేరుతో నూతనశాసనమును పార్లమెంటుద్వారా ఆమోదింపచేసిరి. శాసనానుసారముగా ఏభారతీయునైనను ఇష్టానుసారముగాగాని లేక సందేహము కలిగినగాని అరెస్టు చేయుటకును, నిర్ణయములేని

కాలమునకు జైలులో నుంచుటకును, విచారణ లేకుండా శిక్షించుటకును గలఅధికారమును ప్రకటన చేసిరి!

భారతీయులు చమకితులైరి!

రాజభక్తులును, రాజుగారిపై విశ్వాసపరాయణులు నైన భారతీయులుకూడ నేత్రములను విస్ఫారితము గావించు కొనిరి!

భారత దేశ మంతటను దీర్ఘ విశ్వాసముల ప్రబలతరం గములు ప్రవహించుచుండెను.

ఆశాన్వితులైయున్న గాంధీజీ స్తబ్ధులైరి. ఆయన హృదయము వేదనాభారముచే కృంగిపోయెను. ఇదియా యుద్ధములో సహాయపడినందుకు ఫలితము!

ఇది విశ్వాసమునకుబదులు చరమవిశ్వాసఘాతుకత అని ఆశాహతహృదయము జవాబిచ్చెను.

గాంధీజీవివేకము ఆయన కిట్లు తెలియజేసెను—

'నేను బ్రిటీషువారి విశ్వసనీయమైన నాగరికునిగా వారికి హృదయపూర్వకమైన సహాయము, సేవ గావించితిని. ఆపద దినముల నతిక్రమించి బ్రిటీషువారు ఇంతశీఘ్రముగా దానిని మరచిపోయినప్పుడు నేను ఇక యీఅసత్య అనుగత్యవిశ్వాస మును అంటిపట్టి యుండజాలను!

బ్రిటీషువారిప్రవర్తనవలన విశ్వాసియు, ఉదారుడు నైన గాంధిజీ కఠినఅనుభవములద్వారా తీవ్రరూపము

హొల్చెను. నూతనభావములతో కార్యరంగమున ప్రవేశింప ప్రతిజ్ఞాబద్ధు డయ్యెను.

రౌలట్ బిల్లును విమర్శించి ఆయన వైస్‌రాయి చెమ్స్ ఫోర్డుకు ఉత్తరము వ్రాసెను. వార్తాపత్రికలసహాయముతో భారతదేశమంతటను ఈశాసనముయొక్క దుష్టభావములను వ్యక్తపరచుచు ప్రజలను మిథ్యా అన్యాయములకు విరుద్ధముగా జాగరూకులను గావించెను. వార్తాపత్రికలద్వారా యీశాసనమును రద్దుచేయుమని బ్రిటీషువారిని ప్రార్థించు కొనెను.

గాంధీజీ, దేశబంధు చిత్తరంజన్‌దాస్, లోకమాన్య బాలగంగాధరతిలక్, పండిత మతిలాల్ నెహ్రూ మొదలగు ప్రసిద్ధనాయకులు ఈదమననీతిపూర్ణమైన శాసనమును రద్దు చేయుమని అనేకవిధముల ప్రయత్నము చేసిరి. వైస్రాయి శాసనపరిషత్తుసభ్యులుకూడ యీశాసమునకు విరుద్ధముగా అభిప్రాయములను ప్రకటించిరి. వ్యవస్థాపకసభలో నున్న విశిష్ట భారతీయసభ్యులుకూడ సభ జరుగుచున్నసమయములో ఈశాసనమును రద్దుచేయుమని అధికారులను వేడుకొనిరి.

కాని అంతయు వ్యర్థమాయెను!

శాసనము రద్దుకాలేదు సరికదా, శాసనపాషాణ భారముచే అనేకనిరపరాధులగు భారతీయులు నలిగిపోవు చుండిరి.

దేశమంతటను దాగియున్న అగ్ని ప్రజ్వరిల్లుచుండెను.

దేశములోని నాయకులు ఈవిషయములో ఒకస్థానకు వచ్చుటకు జాతీయమహాసభకొరకు విశేషమహాసభ ముకు ఆహ్వానించిరి.

అహింస భారతదేశము - హింసాపరాయణ బ్రిటిషువారు.

1919 వ సంవత్సరములో భారతజాతీయమహాసభా సమావేశము జరిగెను. ఇంతలో దేశములోని నాయకబృందము గాంధీజీని మహాసభలో సభ్యుడుగా చేరుమని కోరియుండిరి. తన ఆదర్శములను సార్థకపరచుకొనుటకును, మహాసభను కార్యాన్వితము గావించుటకును, గాంధీజీ కాంగ్రెసులో సభ్యుడుగా చేరెను. గాంధీజీ మహాసభలో మితవాదుల కర్తృత్వమును దర్శించెను. మరల 1918-19 వ సంవత్సరములలో మితవాదులకు సెలవిచ్చి పంపుటవలన క్రియాశీలుర, విప్లవకారుల ఆగమనముకూడ గాంచెను. జాతీయమహాసభ ఆవేదన నివేదనములను చేయుట, కేవలము భోజనపుపళ్లెలపై కూర్చుని ఉపన్యాసములిచ్చుటను త్యజించి, దేశముకొరకు సంగ్రామము చేయుటకును, యుద్ధక్షేత్రమున కార్యములాచరించుటకును తయారగుచున్నదని గాంధీజీ గ్రహించెను. నిష్క్రియత్వమునుండి దేశబంధు, మోతీలాల్ నెహ్రూ మొద

ంగ క్రియాశీలుర ఉద్యమములు, ప్రయత్నముల పరిచయమును పొందెను. మహాసభ తన ఆదర్శములకు ఆశ్రయము కాబోవుచున్నదని గ్రహించెను. మహాసభ ఆదర్శములు గాంధీజీ ఆదర్శములకు సన్నికటమైనవి. నివేదన అనునయముల కార్యములు వ్యర్థమైనప్పుడు సంగ్రామము ప్రతిఘటన బాధ్యత వహింప సంసిద్ధమయ్యెను. గాంధీజీ యీసారి మహాసభలో ప్రవేశించెను.

మహాసభా సమావేశములో గాంధీజీ సలహాలును, ప్రతిపాదనములును ఏకగ్రీవముగా ఆమోదింపబడెను. సేవాసహాయమునకు బదులు భారతదేశము, భారతీయులు ఇంత నీచమైన, అసహ్యమైన విశ్వాసఘాతుకతను ఎంతమాత్రము సహించబోరు. ఇది స్థిరము చేయబడెను. భారతీయులు ఈ నీచమైన రౌలట్ బిల్లును ప్రతిఘటింపవలయును. మహాసభ యిట్లు నిర్ణయించెను. ఈప్రతిఘటనకు సమయము నిర్ణయించు పని మహాసభ గాంధిజీపై భారము వేసెను.

రాజకోట భీరువు, లజ్జాశీలుడునైన మోహనదాసువిషయము స్మరణకు వచ్చుచున్నవి. బాల్యకాలపు భీరుత్వము, లజ్జ ఒకప్పు డెవనిని విద్యాలయములోని సమవయస్కులవద్ద కూడ మూగవానినిగ, అల్పునిగ జేసి యుంచెనో, ప్రథమ యౌవనసంకోచము ఒకప్పు డెవనిని క్షుద్రసభాసదులసమక్షమున మాట్లాడుటకుకూడ అసమర్థునిగ గావించెనో, లిఖిత విషయమును ఉపన్యసించుటకుకూడ దౌర్బల్య మొనసిచే చేయ

ంలు గాల్చించెనో, ఆమోహనదాసు మహాత్మాగాంధిరూ పమున, సత్యజ్యోతులధారారూపమున, అహింసా అసహకారాస్త్ర శస్త్రముల అవిచ్ఛిన్నరూపమున సకలభయలజ్జాసంకోచములను క్షణములో జయింపగలిగెను. భయలజ్జాసంకోచములను సమావేశపరచి వానిపై ఏకైకతను, నిష్కాపట్యమును, వికసవిభాసిత తేజోమయస్వరూపమునొక్క దృఢతరపునాది స్థాపించెను. ఆ పునాదిపై తన శ్రేష్ఠత్వమునొక్క, మహత్త్వ మునొక్క విశాలభవనమును నిర్మించెను. ఆమందిరము యొక్క మహత్తరమగు మహోన్నతముగా ప్రాకారాకాశమున విశ్వరూపమును దాల్చెను.

భారత దేశమహాసభలో మహానేతయొక్క, అధినాయ కునియొక్క స్థానము ఆయనకు లభించెను.

గాంధీజీ కర్మజీవితములో నూతన అధ్యాయము ఆరంభ మాయెను. నది పర్వతమునుండి ప్రవహించ నారంభించెను.

ఆటంకములవలన, ప్రస్తరాఘాతములవలన క్షీణ ముగా సంకుచితముగా నడుచుండెను.

క్షీణరూపము దాల్చిన ప్రవాహము సమతలక్షేత్రము నకు దిగివచ్చెను.

క్షీణదేహమును సమతలభూమిపై ప్రసరింపజేసెను.

నది బాధావిముక్త మయ్యెను. మహత్తరరూపమును దాల్చెను. విశాలరూపమున పరిణమించెను.

తీవ్రస్రోతస్సుగల నది విరామరహితముగ తీవ్రవేగమున సముద్రసంగమోన్ముఖమైను. ప్రపంచము తనవక్షమునందు నదియొక్క మాహాత్మ్యమును స్వీకరించెను.

సత్యద్రష్టయగు గాంధీజీ జీవితముయొక్క క్రమవికాస ధారను నదీప్రవాహముతో పరిపోల్చి చూచినయెడల రెంటి యందును విచిత్రసమన్వయమును చూడగలుగుదుము.

గాంధీజీ ప్రచారమును ఆరంభించెను. భారతదేశ వాసులు ఈరౌలట్‌బిల్లును విరుద్ధముగా ప్రతిఘటింతురు. సర్కారువారు ఈప్రతిఘటనను లక్ష్యపెట్టనియెడల యీశాసనమునకు విరుద్ధముగా సత్యాగ్రహము చేయవలయును. ఆయన యిట్లు తెలియజేసిరి— "ఈశాసనమునకు జవాబుగా మనము సమస్తదేశమునందును హరతాళము జరుప సంకల్పించవలయును. సత్యాగ్రహము ఆత్మశుద్ధియుద్ధము. ఇది ధర్మయుద్ధము. ధర్మకార్యమును శుద్ధిద్వారానే ఆరంభించవలయును. ఆరోజున అందరును ఉపవాసముండవలయును. తమతమ కార్యములను విరమింపవలయును." ఈఉపవాసము 24 గంటలవరకు పాలింపవలయునని అందరికిని తెలియచేయబడెను.

ప్రతివాదస్వరూపముగా 1919 ఏప్రిల్ 6 వ తేదీన సాధారణహరతాళము జరుపుటకు గాంధీజీ ప్రకటనద్వారా తెలియజేసిరి. భారతీయులందరును ఆనాడు ఉపవాసముచేసి

హృదయములో దృఢమైన యిచ్ఛను, శక్తిని పొందవలె నని అందరికి ఆజ్ఞాపించబడెను.

అందరు బయటిపనిపాటలు, ఆఫీసులు, కోర్టులు, మిల్లులు మొదలగుపనులకు పోవ నిరాకరించవలయునని ప్రకటించబడెను. ఆ నెలలో ముసలమానుల రోజా జరుగుచుండెను. అందువలన ముసల్మానులు ప్రత్యేకముగా ఉపవాసము చేయక ఆ రోజాతోనే ఉపవాసము పాలింప కోరబడిరి.

అల్పకాలములోనే యీ హరతాళవార్త సమస్తభారత దేశమునందును వ్యాపించెను. ధనికులు, దరిద్రులు, హిందువులు, ముసల్మానులు, జైనులు, పార్శీలు, బౌద్ధులు, క్రైస్తవులు మొదలగుభారతీయు లందరిలోను ఉత్సాహోద్రేకములు చెలరేగెను. దుష్టశాసనమును ప్రతిఘటించుటకు అమోఘమైన ఉపాయమును నిరీక్షిత, తిరస్కృతభారతీయులు వెదకి కనుగొనిరి. గాంధీజీ యీసమయములో హరతాళమును జయప్రదముగా గావించుటకు బొంబాయికి వెడలిపోయిరి. మద్రాసుకార్యభారము శ్రీరాజగోపాలాచారి, సర్దార్ పటేల్ శ్రీమతి కస్తూరిఅయ్యంగార్లు మొదలగువారిపై వేసిరి. ఈ రౌలట్ శాసనమునకు విరుద్ధముగ ప్రచారము చేయునప్పుడే శ్రీ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారిగారితో పరిచయము కలిగెను. శ్రీరాజగోపాలాచారిగారు గాంధీజీకి సహకారిగా యీసమయములో దేశసేవాకార్యములలో ప్రవేశించెను.

భారతదేశములో సర్వత్ర విశేషసాఫల్యముతో హరతాళము పాలింపబడెను. కొన్నికొన్నిస్థలములలో భారతవాసులు ఊరేగింపుగా బయలుదేరి రౌలట్ శాసనముకు విరుద్ధముగా అసమ్మతిని తెలియ చేయుచు వీధులలో ప్రచారము చేసిరి. బొంబాయిపట్టణములో గాంధీజీ, శ్రీమతి సరోజినీనాయుడు, ఇతర ప్రసిద్ధహిందుమహమ్మదీయనాయకులు ఏకమై ఒక బ్రహ్మాండమైన ఊరేగింపుతో బయలు దేరిరి. ఊరేగింపు ఒకమసీదువద్దకు వచ్చినప్పుడు, మసీదుఅధికారుల ముసల్మాన్‌వాల్ల కోరిక ప్రకారము గాంధీజీ మసీదు అరుగుపై నిలువబడి హిందుముస్లిమ్‌జనప్రవాహమును హెచ్చరించి యీ శాసనమునకు విరుద్ధముగా సంగ్రామము చేయుటకు ఏకమత్యముతో సంసిద్ధము కావలయునని ప్రబోధించెను. జనసమూహము ఆయన ఉపదేశానుసారముగా సంగ్రామక్షేత్రములో ప్రవేశించుటకు సంసిద్ధమై యున్నామని తెలియజేసెను.

హరతాళము శాంతిపూర్వకముగా జరిగినను ఇంగ్లీషువారు అశాంతి సృష్టిచేయుటకు ప్రయత్నించిరి. కొన్నికొన్ని ప్రదేశములలో అస్త్రధారులైన పోలీసులు, సైన్యసమూహములు ఊరేగింపును ఆటంకపరచుటకు ప్రయత్నించిరి. ఊరేగింపులో పాల్గొన్నవారిని కొందరిని కొట్టిరి. అనేకమందిని కారణము లేకపోయినను అరెస్టుచేసిరి. ఆకారణముచేత జనప్రవాహముకూడ కొంతవరకు హద్దు మీరవలసివచ్చెను.

అహమదాబాదుపట్టణములో ప్రజలకు పోలీసులకు సంఘర్షణము జరిగెను. ఢిల్లీ, పంజాబులోని అమృతసరపట్టణములలో కల్లసులు చెలరేగెను. కలకత్తాలోకూడ కొన్నికొన్ని స్థానములలో పోలీసులు అశాంతిని సృష్టించిరి.

అశాంతి, హింసల విషయము అహింసాప్రాజారి గాంధీజీ విని అత్యంతవిచలితు డయ్యెను. ఢిల్లీ పంజాబుల లోనిసంఘటనలు విశేషఅల్లరులకు కారణము కావచ్చునని తలంచి గాంధీజీ వెంటనే ఢిల్లీ, పంజాబుప్రదేశములకు పోవుటకు సిద్ధపడెను. గాంధీజీ కొందర సహకారులను వెంటనిడుకొని ఢిల్లీపోవురైలులో ఎక్కెను. కాని ఆయన ఢిల్లీప్రయాణము సాగలేదు. ఏప్రిల్ 8 వ తేదీన బండి మధురానగరమునకు చేరెను. ఆసమయములో పోలీసువారు వచ్చి ఆయన బండిలో ప్రవేశించి సర్కారువారి ఆజ్ఞాపత్రమును ఆయనకు అందించిరి— 'మీరు ఢిల్లీలోగాని, పంజాబులోగాని ప్రవేశించినచో అచ్చట అశాంతి అధికము కావచ్చును. కావున మిమ్ములను ఆసరిహద్దులకు పోనియ్యము' అని అందులో వ్రాయబడియుండెను. గాంధీజీ తనసహజధోరణిలో నవ్వుకొనెను. నవ్వులో హృదయమునందున్న దృఢత్వమును ఏకముజేసి సహజకంఠముతో నుడివినదేమనగా— 'నేను అశాంతిని పెంచుటకు పోవుటలేదు. అశాంతిని తగ్గించుటకు పోవుచున్నాను. సర్కారువారి ఆజ్ఞనుఅంగీకరింపజాలనందుకు విచారించుచున్నాను.'

ఆజ్ఞను నిరాకరించి దృఢచిత్తముగల గాంధీజీ యాత్ర ప్రారంభించెను. పలవాలస్టేషనులో పోలీసులు ఆయనను అరెస్టుచేసిరి. అరెస్టుచేసి వేరొక పెట్టెలోనికి తీసుకొనిపోయిరి.

కాని గాంధీగారిఅరెస్టువార్త సమస్తభారతదేశము నందు విద్యుద్వేగముతో వ్యాపించెను. భారతదేశవాసులు ఈవార్త విని అత్యంతఅధీరులైరి. క్రోధావేశులైరి. వివిధ ప్రదేశములలో ప్రజలకు పోలీసులకు పోరాటములు జరిగెను.

సర్కారువారు ఈపరిస్థితులను చూచి చింతాన్వితులైరి. తుదకు బొంబాయిదగ్గర ఒకస్టేషనుకు తీసుకునివచ్చి గాంధీజీని వదలివేసిరి. గాంధీజీ అచ్చటినుండి బొంబాయిపట్టణమునకు వచ్చెను. హిందుముస్లిము అను భేదములేక పట్టణవాసులందరును మహదానందముతో ఆయనకు స్వాగత మిచ్చిరి. ఆయనతో ఒకబ్రహ్మాండమైన ఊరేగింపు బయలుదేరెను. సర్కారువారికి మరల దుర్బుద్ధి కలిగెను. వారు ఊరేగింపును చెదరగొట్టుటకు పోలీసుసైన్యమును పంపించిరి. పోలీసులువచ్చి ఊరేగింపును ఆటంకపరచిరి. కాని ప్రజలు పోలీసుఆజ్ఞానుసారముగా ఊరేగింపును విరమించుటకు ఇష్టపడలేదు. పోలీసులకు పంతము రెచ్చిపోయెను. అశ్వారోహులగు పోలీసు సైన్యము ప్రజలను నలగదొక్కి జనసమూహములో ప్రవేశించెను. అనేకమంది ఆహతులైరి. అనేకులు మరణావస్థలో పడిపోయిరి. హింసాసహాయముతో అత్యాచారులగు అధికారులు అహింస శాంతరూపముగదాల్చిన జనసమూహమును

చెదరగొట్టిరి. అధికారుల యీఅన్యాయప్రవర్తనవలన గాంధీగారిమనస్సు కలత చెందెను. ప్రజలకు సంభవించిన మరణముల వలన ఆయన హృదయము ఆవేదనతో పరిపూర్ణమై పోయెను. ఆయన ప్రశాంత ధైర్యముల నవలంబించి బొంబాయిపోలీసు కమీషనర్ వద్దకు వెళ్ళెను. ఈనిర్దయమైన పశుతుల్యమైన ప్రవర్తనను తీవ్రముగా ఖండించెను.

గాంధీగారి శాంతిపూర్ణమైన అహింసాత్మకశాసనోల్లంఘనమును సాధారణప్రజలు అంగీకరింపని కమీషనరు గాంధీజీకి జవాబొసగెను. వారు యీఅవకాశమును కనిపెట్టి సర్కారువారిఉద్యోగస్తులను ఆక్రమించిరి. సర్కారువారి వస్తువులను నష్టపరచిరి. అందువల సర్కారువారు దమననీతిని అవలంబించవలసివచ్చినదని నుడివెను.

ఊరేగింపులో సర్కారువారిని ఎవరును ఆక్రమించలేదనియు, కమీషనరు పొరపడుచున్నారనియు గాంధీజీ తెలియజేసెను.

కమీషనరు గాంధిగారి వాదమును అంగీకరింపలేదు. గాంధీజీ దేశమును రెచ్చగొట్టగలరుగాని ప్రజలను శాంతిపరచజాలరని వ్యంగ్యోక్తితో పలికెను. అందువలన ప్రయోజనానుసారముగా సర్కారువారు సర్వత్ర ప్రజలకు శిక్షనొసగుటకు ఏర్పాట్లు గావించియున్నారు.

గాంధీజీ విచారగ్రస్తుడై కమీషనర్ ఆఫీసునుండి తిరిగి వచ్చెను. ప్రజలను అణచియుంచుటకై నాలుగువైపుల

సర్కారువారిదమననీతి అగ్నివలె ప్రజ్వరిల్లెను. ప్రజలు కొట్టబడిరి. అరెస్టు చేయబడిరి. జైళ్ళకు పంపబడిరి.

సహనమునకుకూడా నొకహద్దు గలదు. సాధారణ ప్రజలసహనశక్తి ఆహద్దునకు వచ్చి చేరెను. సర్కారువారి దండనీతికి విరుద్ధముగా సాధారణప్రజలు కలవరపడుచుండిరి. కార్మికులు బొంబాయి, అహమదాబాదు మొదలగుపట్టణములలోని రైల్వేలైను ఊడదీసి పారవైచిరి. టెలిగ్రాఫుతీగలను త్రెంచివైచిరి. అచ్చటచ్చట సర్కారువారిఆఫీసులు ఆక్రమింపబడెను.

సాధారణప్రజలు సాగించుచున్న యీహింసాకాండ వార్తలను విని గాంధీజీ విచారగ్రస్తుడయ్యెను. అత్యంత దుశ్చింతలలో మునిగిపోయెను. శాంతనిరుపద్రవప్రతివిధాన కౌశలమును ప్రజలు ఇంకను గ్రహింపలేదు. హఠాత్తుగా ప్రజలను ఈకార్యప్రణాళికలోకి ఈడ్చుకొనివచ్చుట పొరపాటని గాంధీజీ గ్రహించెను.

తనపొరపాటును గాంధీజీ గ్రహించి దేశవాసులను శాంతింపమని ఉపదేశించెను.

గాంధీజీ యీఆత్మదోషస్వీకారమువలన, ఆందోళనమును ఆపివేయుటకు చేసిన సంకల్పమువలన ఆయనసహకారులు కొందరు నిరుత్సాహమొందిరి. గాంధీజీకి వారు ఫిర్యాదు చేసుకొనిరి.

దేశవాసులకు ముందు సత్యాగ్రహమును అహింసా తత్త్వమును నేర్పవలయునని గాంధీజీ వారికి తెలియజేసెను. సత్యాహింసలనీతిని గ్రహింపగలిగిన యెడల దేశము హింసకులు హింసను ప్రయోగింపవిరమించును. హింసోపజీవులు శాంతిసహనములతో అహింసావిధానమునే అవలంబించును. ఈవిధానము ధర్మయుక్తమై అపారశక్తిశాలియై వర్థిల్లును. అప్పుడు ప్రపంచములోని ఏహింసాశక్తియు ఈశక్తిని ఆటంకపరుపజాలదు. అహింసఅసహాయోద్యమమువద్ద పశుశక్తులన్నియు పరాజయమును స్వీకరించును.

గాంధీజీ వారికి తెలియజేసిన దేమనగా దేశవాసులకు అహింసా సత్యాగ్రహములవిషయము నేర్పుటకు తగు ఏర్పాటు చేయవలయును.

శాసననిరసనఆందోళనము ఆరంభించుటకు ముందు ఆయన సత్యాగ్రహసభను స్థాపించెను. వివిధస్థానములలో దేశవాసులను సత్యాగ్రహములో దీక్షితులను గావించుటకు సత్యాగ్రహాశిబిరములను స్థాపించెను. స్థానాంతరముల ఆవిషయములు ఆలోచించబడును.

జాలియన్‌వాలాబాగ్.

గాంధీజీ తన కార్యక్రమమునుగురించి సందేహించుచుండిరి.

కాని శాసకశక్తి గాంధీజీకర్తవ్యములకొరకు అపేక్షించక తనకర్తవ్యములను నెరవేర్చుకొనుచుండెను. ప్రతివిధానము నవలంబించుచున్న భారతీయులను అన్యాయశాసనములద్వారా అణచివేయ ప్రయత్నించుచుండెను.

ఈ ప్రయత్నమునకు దృష్టాంతము జానియన్ వాలాబాగు.

రౌలట్ శాసనమునకు విరుద్ధముగా జరిగిన హరతాళమును ఆధారముగా చేసికొని యితరప్రదేశములలోవలె పంజాబులోకూడ అందు అమృతసరములో విశేషమైన ఆందోళనము బయలుదేరెను. ఆపట్టణములోని హిందూముసల్మాన్ మొదలగుధర్మసంబద్ధమైనప్రజలును, వృద్ధులు, యువకులు నారీమణులు మొదలగుసకలమానవులును, ధనికులు దరిద్రులు అను సకలశ్రేణులవారును హరతాళమును పాలించి అసమ్మతిని తెలియజేసిరి. పంజాబు యింగ్లీషువారికి సైన్యము సమకూర్చు దేశము. పంజాబీహిందువులు, మహమ్మదీయులు, సిక్కులు ఇంగ్లీషుసర్కారువారి సైన్యదళమును బలమైనదానినిగా చేయుచుండిరి. ప్రథమమహాయుద్ధములో అనేక కష్టములను పొంది ఇంగ్లీషువారిగౌరవమును, ప్రాణములను పంజాబుసైనికులే రక్షించియుండిరి. ఆపంజాబివారి హృదయములలోకూడ స్వాతంత్రపరిపాలనేచ్ఛ జాగరితమైనది. అత్మనియ స్వాతంత్ర్య అభిలాష కలిగినది. సైనికసహాయమునకుబదులు ఇంగ్లీషుసర్కారువారు ప్రతిదాన మిచ్చెదరనియు, స్వదేశ

మును పరిపాలించుకొను అధికారమిచ్చెదరనియు వారుకూడ యితరసహోదరకారులవలె అనురక్తభారతవాసులవలె విశ్వసించిరి.

సర్దారువారు ఈసేవకు ప్రతిఫలముగా రౌలటు కట్టను ప్రసాదించిరి!

కృతజ్ఞతకు ప్రతిఫలము— అత్యంతదుఃఖపూర్ణమైన నిష్ఠురమైన ప్రతిఫలము!

ఇంగ్లీషువారి అనుగతులైన శిఖ్ఖులు, ముసల్మానులు, హిందుపంజాబీలు సర్దారువారి రౌలటుఆక్టు ప్రకటనమును వినినప్పుడు ఆశ్చర్యపడినదానికంటె అధికముగా కోపోద్రిక్తలైరి. పిమ్మట వారు ఈకృతఘ్నతకు విరుద్ధముగా శిరములెత్తి హరతాళమును ఆరంభించిరి. సమరపిపాసులగు పంజాబీలు అహింసామంత్రపూజారినుండి మంత్రమును స్వీకరించిరి. సంఘబద్ధమై సమ్మిళితమైన యీశాసనమునకు విరుద్ధముగా తమచిత్తక్షోభమును తెలియజేసిరి.

కాని కొలదిదినములలో మహత్తరమైన ప్రజాసమూహములో సంపూర్ణమైన అహింస ప్రతిష్ఠితము కాజాలదు.

అందువలన అమృతసరులో అచ్చటచ్చట అల్లరులు బయలుదేరెను. అత్యాచారులగు పోలీసులదమననీతివల్లనే యీఅల్లరులు బయలుదేరెను.

తుదకు పంజాబుసర్దారువారు అమానుషికమైన కార్యములను గావించిరి. సభలనుగాని ఊరేగింపులనుగాని

జనసమావేశములను నిషేధించుచు ప్రజలకు సామరిక శాసనమును ప్రకటితము చేసిరి. కొద్దిమందిమాత్రమే యీసామరిక శాసనమునుగూర్చి తెలుసుకొనగలిగిరి. అధికసంఖ్యాకులకు యీ వార్తయే తెలియదు.

ఏప్రిల్ 13 వ తేదీన అమృతసరులోని 'జాలియన్ వాలాబాగు' గోడలనంటియున్న మైదానములో సామరిక శాసనము, సర్కారువారి దమననీతికి విరుద్ధముగా తమ ప్రతివాదమును తెలియజేయుటకై నాయకులు ఒకసభను ఏర్పాటు చేసిరి. ఆ తేదీన గుంపులుగుంపులుగా ప్రజలు వచ్చి ఆసభాస్థలములో సమావేశమైరి. హిందూమహమ్మదీయులను భేదము లేక అందరును ఆస్థానములో సమావేశమైరి. హఠాత్తుగా అస్త్రధారులగు సైనికులు డయ్యూర్ అను మిలటరీఉద్యోగి నేతృత్వమున జాలియన్‌వాలాబాగ్ మైదానమును నాలుగువైపుల ఆక్రమించిరి. ఆమైదానములో ప్రవేశించుటకు రెండుమార్గములే యుండెను. డయ్యూరుఆదేశానుసారముగా సైనికులు నిరాయుధులగు అమాయికప్రజలపై ప్రబలవేగముతో తుపాకులు కాల్చుట కారంభించిరి. ప్రశాంతముగానున్న ప్రజలు హఠాత్తుగా ఆక్రమింపబడిరి. ప్రజలు దిక్కులేనివారైరి. అందరును బయటికి వచ్చుటకును, పారిపోవుటకును, అటుయిటు నెట్టుకొనుచుండిరి. బయటికివచ్చుమార్గములో గుళ్ళవర్షము కురియుచుండెను. వృద్ధులు, యువకులు, శిశువులు రుధిరాక్త కళేబరములతో భూమిపై ఒరిగిరి. తప్పించుకుని పారిపోవుటలో

నలిపబడి త్రొక్కబడి ఎందరో దుర్బలులు, వృద్ధులు, శిశువులు తమఅంత్యనిశ్వాసమును విడిచిరి. ఆమైదానములో శవములపర్వతములు తయారుచేయబడెను. మహాహామర్మబాధలచేతను, ఆర్తనాదములతోడను, ముమూర్షువులమూలుగులతోను, ఆహతులఏడ్పులతోను ఆకాశపాతాళములు ముఖరితము లగుచుండెను. వేలకొలదిమానవుల రక్తప్రవాహములచే మైదానమంతయు ఆవరించిపోయెను. కఠినమైన మృత్తిక కోమలరూపమును దాల్చెను. సైనికులగుళ్ళు నిశ్శేషమై పోయెను. గుళ్ళు ఆఖరైపోవుటచే పాపపుడయ్యరు చాలా విచారగ్రస్తుడయ్యెను. భారతీయులను సంపూర్ణముగా అవమానపరచకపోవుటచేత నిరాశాహృదయముతో డయ్యరు తనసహచరులు మైదానమును వదలిపోయిరి.

ఈదుఃఖవార్త సాయంకాలమునకు పట్టణములో వ్యాపించెను. దుర్భాగ్యులగు పట్టణవాసులు ఆత్మీయస్వజనుల విషయములను తలంచుకొని మైదానమువైపునకు పరుగిడి పోయిరి. రాత్రి తనఅంధకారరూపమగు నల్లనివస్త్రమును పరిచి యీబీభత్సమైన హృదయవిదారకమైన దృశ్యమును దాచిపెట్టెను. కాని దుఃఖసముద్రమున మునిగిన ప్రజలు అంధకారమునకు భయపడుదురా? భార్య మృతభర్తకళేబరమును వెదకుచుండెను. కొమారుడు తండ్రిదేహముకొరకు అన్వేషించుచుండెను. వృద్ధుడగుతండ్రి యువకుడగు పుత్రునిదేహము కొరకు ఇటునటు పరుగిడుచుండెను.

అనుభరాత్రి అవసానమొందెను. కాని అమృతసరము లోని హిందూమహమ్మదీయులదురవస్థలు అవసాన మొంద లేదు. నూతనదురవస్థలు, దుఃఖములు వారిపై పర్వతముల వలె పడుచుండెను. అధికారులు గృహస్థులగృహములలో ప్రవేశించి వారిపై అత్యాచారములు చేయ మొదలిడిరి. వీథు లలో ప్రజలు పోవుచున్నపుడు మోకాళ్ళతో దోగాడుచు నడువుమని ఆదేశించిరి. యూనియన్ జాక్ కు వందనములు చెల్లించవలని బలవంత పెట్టుచుండిరి. మానవులపై పశువులవలె ప్రవర్తించుచుండిరి. పంజాబుసర్కారువారి అమానుషిక అత్యాచారములు హద్దులను అతిక్రమించిపోయెను.

ఈదురవస్థల, అత్యాచారములవార్తలను ప్రథమమున పంజాబుసర్కారువారు దాచియుంచిరి. కాని సర్కారువారి జాగరూకతను అతిక్రమించి అల్పకాలములోనే సమగ్రభారత దేశమునందు వ్యాపించెను. ఈవిషయము విని సమస్తభారత దేశఆత్మ కంపించెను. సమస్తభారతదేశము శోకానలముచే, ఆవేదనచేతల్లడిల్లిపోవుచుండెను. ఆంగ్లేయులమనుష్యత్వమును గురించి సాధారణప్రజలకుకూడా సందేహము కలిగెను. వార్తలను విని, వార్తలభయంకరత్వమును ఆలోచించి ఆంగ్లే యులమనుష్యత్వములో విశ్వాసముంచిన గాంధీజీకూడ తుదకు ఆంగ్లేయులస్వభావమునుగురించి సందేహించెను. పంజాబు లోని అసహాయ హతభాగ్యప్రజను చూచి యీ ఆపదసమ

యములో ఓదార్పును కలిగించవలెనని ఆయనహృదయము తల్లడిల్లి పోవుచుండెను.

గాంధీజీ వైస్రాయిచెమ్స్‌ఫోర్డుకు ఉత్తరమును వ్రాసెను. ఆయన పంజాబు వెళ్ళుటకు అనుమతించమని వేడుకొనెను. కాని గవర్నర్ జనరల్ అనుమతి నిరాకరించెను.

హృదయములో పొంగిపొరలుచున్న దుస్సహశోకము చేత వైస్రాయిఆదేశమును ధిక్కరించెదనని గాంధీజీ తలంచెను. కాని విశేషముగ ఆలోచించి స్థిరపరచుకొనిన దేమనగా—ఈ ఉత్తేజనాసమయములో శాసనమును ధిక్కరించినచో అత్యంతవిపరీతమైన, భయంకరమైన ఫలితము ఫలింపవచ్చును. ఆదేశమును ధిక్కరించినందుకు ముందు తనను అరెస్టు చేయుదురు. ఆయన అరెస్టువార్త యీశోకార్త ఉత్తప్తవాతావరణములో అగ్నిలో ఆజ్యము పోసినట్లగును. దేశవాసు లందరు కోపగింతురు. హింసాపూరితు లగుదురు. శాసనకర్తలపై తిరుగుబాటు చేయవచ్చును. దేశవాసుల యీకార్యముల అవకాశము తీసుకుని అత్యాచారులగు సర్కారువారు యింకా అత్యాచారములు సలుపవచ్చును. దేశమంతటను దమననీతిని, ధ్వంసాత్మకకార్యములను జరుపవచ్చును. దేశము దురవస్థల దుఃఖకష్టములపంకములో నిమజ్జితము కావచ్చును. గాంధీజీ యీవిషయములన్నిటిని వివేచనచేసి పంజాబుప్రయాణము విరమించెను. కాని ‘యంగ్ యిండియా’ ‘నవజీవనము’ మొదలగు పత్రికలద్వారా పంజాబుసర్కారు

వారి యీచండనీతికి విరుద్ధముగా తీవ్రమైన, కఠోరమైన విమర్శనములను చేయుచుండెను. ఈసమయములో ప్రసిద్ధ ఆంగ్లపత్రిక 'బాంబేక్రానికల్' కూడ యీ అమానుషిక అత్యాచారములను గురించి విశేషముగా ప్రచారము చేయుచుండెను. ఇది సత్యమును ప్రచారము చేయుటచేత విరక్తి చెంది బొంబాయిసర్కారువారు దీనిసంపాదకుడైన హార్నిమాన్ను అరెస్టుచేసిరి. అప్పుడు దీనిపరిచారకులు గాంధీని ప్రార్థించుటచే దీనిభారమును ఆయనయే స్వీకరించెను. దీని సహాయముతో కూడ దేశమంతటను తీవ్రమైన ప్రచారకార్యము సాగించుచుండిరి. ఇదిగాక ఢిల్లీ, అలహాబాదు, కలకత్తా మొదలగు నగరములలోని దేశీయమైన, జాతీయమైన పత్రికలుకూడ యీనీచకాండకు విరుద్ధముగా నిర్భయమైన, సత్యమైన విమర్శనములను వ్రాసి దేశవాసులను జాగరూకులనుగాను, ప్రబోధితులనుగాను గావించెను. భారతదేశములోని ప్రతివార్తాపత్రికయు గాంధీజీపంజాబుప్రయాణమునుగురించి గావింపబడిన నషేధాజ్ఞను విని ఆశ్చర్య మొందెను. గాంధీజీ సత్వరమే పంజాబుపోవుటకు అనుమతినియ్యమని కోరుచు ప్రకటనములను గావించెను. పంజాబులోని ప్రజాసామాన్యముగూడ యీదురవస్థలలో ఈమహాపురుషుని స్నేహమును, సానుభూతిని పొంది ఆఘాతములబాధలను మరచిపోవుటకు ఆయనఆగమనముకొరకు అత్యాతురతతో అపేక్షించుచుండిరి. విశిష్టపంజాబీనాయకులు వచ్చి బొంబాయిలో గాంధీజీని దర్శిం

డిరి. పంజాబురాష్ట్రపు గాంధీజీని ప్రార్థించిరి. దీనివలన గాంధీజీ హృదయము మరింత వ్యాకులపడిపోయెను.

హింసాపూర్ణ రక్తపిపాసులగు శాసకదళము...

అమాయికులు శాంతులునగు మానవప్రాణులపై అత్యాచారములను చేయుచుందురు—వారిని కొట్టుచుందురు. వారి దేహముల దెబ్బలు వేయుచుందురు.

రక్తాక్తశరీరులు బాధచే ఆర్తనాదములు చేయుచుందురు.

వారి ఆర్తనాదములు కరుణకోమలమాతృదేవి కర్ణేంద్రియములలో ప్రవేశించును.

స్నేహపరాయణియగు మాతృదేవి విలపించుచుండును

ఆహతసంతానమువద్దకు పరుగిడిపోవుటకు వ్యాకులత పడుచుండును.

హింసాపూర్ణశాసకదళము—

అమాయిక శాంత భారతీయులపై అత్యాచారములు గావించుచున్నారు. వారిని పీడించుచున్నారు. ఆతములు వేయుచున్నారు.

అత్యాచారితభారతవాసులు బాధలచే ఆర్తనాదములు చేయుచున్నారు.

వారిఆర్తనాదములు సానుభూతిపరాయణుడగు గాంధీజీకర్ణేంద్రియములలో ప్రవేశించెను.

గాంధీజీ వ్యాకులపడుచుండెను. అత్యాచారిత, నిపీడిత దేశవాసులవద్దకు పరుగిడి పోవుటకై వ్యాకులపడుచుండెను.

గాంధీజీ మరలగవర్నరుజనరల్‌కు ఉత్తరము వ్రాసెను. ఈసారి ఉత్తరములో వినయపూర్వకముగా దృఢత్వమును, ఏకాగ్రతయొక్క సంకల్పమునుగూడ తెలియజేసెను. సత్య సంధుడగు యీమహామానవుని దృఢసంకల్పవిషయము తెలుసుకొని యీసారి వైస్రాయి తనఅభిప్రాయమును మార్చు కొనెను. గాంధీజీ పంజాబు పోవుటకు అనుమతి నొసంగెను.

పంజాబువాసులకొరకు పినిదివారాత్రిలను గడపుచున్న గాంధీజీ సంతస మొందెను. సహకారులను కొందరిని వెంట నిడుకొని త్వరితగతిని పంజాబుకు పయనమైరి. అక్టోబరు నెలా ఖరుకు లాహోరులో ప్రవేశించెను. అక్టోబరు 17వ తేదిని అనుమతి పొందిరి.

దురదృష్టులగు సంతానమువద్దకు స్నేహపరాయణి యగు మాతృదేవి వచ్చి నిలువబడినట్లాయెను.

హతభాగ్యులును, విభ్రాంతులునగు పంజాబువాసులు గాంధీజీవద్దకు గుంపులుగుంపులుగా ఏతెంచుచుండిరి. కన్నీటితో హృదయావేదనములను చరిత్రను వినుపించుచుండిరి.

గాంధీజీకూడ ప్రథమమున విభ్రాంతుడును, వేదనా ప్తుడును ఆయెను—

అమృతసరులో జాలియన్‌వాలాబాగ్ మృత్తికపై హిందూముస్లిముల శుష్కరక్తముచూచి గాంధీజీ స్తంభించి

పోయెను! కాని అల్పకాలములోనే ఆయన ప్రకృతస్వాస్థ్యము గ నిరి. ప్రశాంతమగు స్థైర్యముతో సంఘటనల నన్నిటి సాకల్యముగా విమర్శించుకొనెను. ఈక్రమానుగతిక అత్యాచారముల ప్రకృతేతిహాసమును తెలుసుకొనుటకును. దీనికి ప్రతివిధానము చేయుటకును స్థిరసంకల్పు డాయెను.

అప్పుడు పంజాబులోని నాయకు లనేకులు కారాగారములోనే యుండిరి. బయటనున్నవారితో సంప్రదింపులను సాగించెను. ఇంకను విశేషముగా సంప్రదించుటకును, ఆలోచించుటకును భారతదేశములో వివిధప్రదేశములలో నున్న నాయకులందరిని వెంటనే పంజాబునకు రప్పింప, ఏర్పాటును చేసుకొనెను. ఆయనకోరికపై కలకత్తానుండి చిత్తరంజన దాసు కాశీనుండి పండిత మదనమోహనమాలవ్యా, అలహాబాదునుండి పండిత మతిలాల్ నెహ్రూ, బొంబాయినుండి అబ్బాస్ తాయబ్జీ, జయాకరు మొదలైన అనేకమంది నాయకులు వెంటనే లాహోరుకు వచ్చిరి. గాంధీజీ అందరితోను అందరు గాంధీజీతోను విశేషముగా సంప్రదించుకొనిరి, ఆలోచించుకొనిరి. గాంధీజీ యీహత్యాకాండ విషయములో నిరపేక్షముగాను, సర్కారువారి సంబంధము లేకుండగను విచారణ సల్పుటకు నాయకులవద్ద ప్రతిపాదనము గావించిరి. నాయకులుకూడ ఆయనప్రతిపాదనము యుక్తియుక్తముగా నున్నదని తలంచి యీవిషయములో సాధ్యమైనంతవరకు విచారణ సల్పుటకు సర్కారుతో సంబంధములేని విచారణ

సంఘమును నియమించుటకు నిర్ణయించిరి. వెంటనే సంఘము ద్వారా విచారణ ఆరంభించు నేర్పాటులు గావింపబడెను. నాయకులు తమసిద్ధాంతములను వార్తాపత్రికలద్వారా ప్రకటించిరి. అత్యాచారిత, ఉత్పీడిత దేశవాసులు స్త్రీపురుష భేదము లేకుండా యీసంఘమువారికి యథార్థప్రసంగములను సాక్ష్యమిచ్చుటకును, ప్రమాణముల నిచ్చుటకును ఆహ్వానింపబడిరి.

విచారణసంఘసభ్యులు విచారణ చేయుటకు పంజాబులో ఒక్కొక్కస్థానమునకు పోయిరి. గాంధీజీ అమృతసర ప్రాంతమందున్నగ్రామములో ప్రవేశించెను. గ్రామములలో ప్రత్యక్షదర్శులగు అధివాసులనుండి హత్యాకాండవిషయములో ప్రకృతమైన, హృదయవిదారకమైన, సాక్ష్యములను ప్రమాణములను సంపాదించెను. నయనములనుండి అశ్రువులను రాల్చుచు అత్యాచారముల అనాచారముల బీభత్సేతిహాసమును ఆకర్షించిరి. పిమ్మట యితరసభ్యులతో నియమితదినమున మరల లాహోరులో కలుసుకొనిరి. ఈనాటి విచారణకమిటీవారు తమవిచారణవివరములను, ఫలితములను ప్రకటించుభారము గాంధీజీపై నుంచిరి. గాంధీజీ అసాధారణపరిశ్రమ గావించి వివరములను తయారుచేసి సంఘమువారికి సమర్పించెను. సంఘమువారు ఆవివరములను వార్తాపత్రికలద్వారా సమస్తభారత దేశములో ప్రచారము గావించిరి.

సంఘమువారు ప్రకటించిన అవినయములను చదివి సమస్తభారతదేశమేగాక సమస్తప్రపంచముకూడ స్తంభించి పోయెను. తనస్వార్థము కొరకు, తన సామ్రాజ్యరక్షణ కొరకు ఆంగ్లప్రభుత్వము ఎంతనీచముగా, నిష్ఠురముగా మానవులపై ప్రవర్తించెనో, దానిని సకలదేశవాసులును తెలుసుకొని విస్మయమొందిరి. లజ్జితులైరి! డయ్యరుయొక్కయు, అతనిపై అధికారులయొక్కయు పైశాచికహత్యలను సకలవిశ్వవాసులును నిందించిరి. తీవ్రముగా విమర్శించిరి.

భారతదేశసర్కారువారు, బ్రిటీషుసర్కారువారు ఈ సత్యము ప్రకటింపబడుటచేత విచలితులైరి! లజ్జవల్లనో, లేక ప్రపంచవాసుల అభిప్రాయములను అణచివేయుటకో అనునట్లు ఒకవిచారణసంఘమును నియమించిరి. లార్డుహంటరు అనువారిసభాపతిత్వముక్రింద హంటర్ కమిటీ స్థాపించబడెను. గాంధీజీనికూడ ఒకసభ్యునిగా ఉండమని సర్కారువారు కోరియుండిరి. కాని సత్యపూజారియగు గాంధీజీ యీసత్యమును మరుగుపరచు అనుష్ఠానపరులకు స్పష్టమైన జవాబిచ్చి విసర్జించిరి. దేశవాసులద్వారా సంఘము నేర్పాటుచేసినపిమ్మట సర్కారువారిసంఘముతో యెట్టిప్రయోజనములేదు, అని తెలియజేసిరి. గాంధీజీ ఆదర్శానుసారముగా సమస్తదేశము యీమాయసంఘమునకు సహాయము చేయనిరాకరించెను. భారతదేశము, భారతీయులు హంటర్ సంఘమును విసర్జించిరి.

కాని స్వరాజ్యవాదులు, కుటిలచరిత్రధారులు, అంత చిత్తో విరమింతురా? వారు మాయవిచారణసల్పి వారి యిష్టానుసారముగా విచారణ ఫలితములను ప్రకటించిరి. హంటరుకమిటీవారు డయ్యరు, అతనిసైనికులు గావించిన దురంతములు అనుచితమైనవని తలంచినగాని వారు నిర్దోషులనియు, కర్తవ్యపరాయణులనియు అభిప్రాయములను వెల్లడి చేసిరి. వారుగావించిన ఘనకార్యములను వారికి ఉన్నతపదవులను ఇప్పించవలెనని సిఫారసు చేసిరి. సర్కారువారు కమిటీవారిసిద్ధాంతమును అంగీకరించిరి. అత్యాచారులగు ఉద్యోగస్థులను శిక్షింపక వారిలో కొందరికొందరికి ఉన్నతపదవుల నిచ్చి గౌరవించిరి.

దేశవాసులు గవర్నమెంటువారిస్వభావమును, స్వరూపమును మరింత గ్రహింపగలిగిరి. ఈమాయలమారి, అత్యాచారులగు సర్కారువారిని ప్రతిఘటించుటకు సకలదేశవాసులు సంసిద్ధులైరి.

ఈసమయములో మనదేశపు హిందూముసలమాను ఉభయసంప్రదాయములలో అపూర్వమైన ఐకమత్యము, సాంఘికభావము అభివృద్ధి చెందెను. ఆంగ్లశాసనయుగములో భారతదేశములోని యీరెండుసాంప్రదాయములలో నిప్పుడే అధికవ్యాపకమైన, గంభీరమైన సమ్మేళనము సంభవించెను. ఈసమ్మేళనము, సాంఘికభావము కొన్నికారణము చేతను దృఢబంధనముచేత బంధింపబడెను. ఆకారణములను గురించి క్లుప్తముగా వివరింతము.

మైక్ కాంప్ చెమ్స్‌ఫర్డు నుండి భారతదేశ మహమ్మదీయులు ధర్మసంస్థాపకుడైన పాలకుడగు — కాపరకుడు. వారి రక్షణవిషయములో వాగ్దానమును పొందినపిమ్మట ప్రథమ మహాయుద్ధములో ఆంగ్లేయులకు సహాయము చేసియుండిరి. స్వతంత్ర శాసనసామ్రాజ్యాధికారమును పొందు ఆశతో మహమ్మదీయులు భారతదేశవాసులుగా యుద్ధములో మిత్రపక్షము వారిపక్షమున చేరియుద్ధము చేసిరి.

కాని యుద్ధాంతమున ఇంగ్లీషువారు భారతదేశములోని యితరసంఘములవారిని వంచకులుగాను, హతాశులనుగాను చేసినట్లుల భారతదేశమహమ్మదీయులనుకూడ వంచితులను, హతాశులను చేసిరి. ఇంగ్లీషు రాజ్యమువారు యుద్ధములో జయించినపిమ్మట వారొసంగిన వాగ్దానము నాటిలలోమాటయని ఎగురగొట్టిరి. సంధినతిక్రమించి పరాజితుడైన ఖలీఫాగారి ప్రతిపత్తికికూడ భంగము కలుగజేసిరి. ఖలీఫా రాజ్యములోని అధికభాగమును మిత్రపక్షమువారి భాగముగా గావించుకొనిరి.

వాగ్దానమును భగ్నముచేసి విశ్వాసఘాతకతను ప్రదర్శించుటచే భారతదేశమహమ్మదీయులుకూడ ఉద్రిక్తులైరి, విరక్తి చెందిరి. భారతీయులయెడల, మహమ్మదీయుల ఆంగ్లేయులు గావించిన ఆచరణములలోని అసంగతస్వభావములను వారు గ్రహించి ఆంగ్లేయుల పరిపాలనముపై విముక్త భావాపన్నులైరి.

ఘోరమైన జలియన్ వాలాబాగ్ క్షేత్రములో హిందూ రక్తముతో మహమ్మదీయులరక్తధారలుకూడ సమ్మిశ్రితమాయెను. అసంతుష్టులైన మహమ్మదీయులు కృతఘ్నులగు శాసకుల యీ అత్యాచారములవలన మనోవ్యథ ననుభవించిరి. హిందువులతోను ఇతరసంఘములతోను ఏకీభవించి ఆంగ్లేయులఅత్యాచారములను ప్రతిఘటింప సంకల్పించుకొనిరి.

సరళహృదయమునకు, తీక్ష్ణబుద్ధికి అధికారియగు గాంధీజీ మహమ్మదీయులహృదయావేదనమును గ్రహింపగలిగెను. దానితోపాటు ఇతరసంఘములవారి హృదయావేదనముకూడ అనుభవింప గలిగెను. వివిధభారతీయుల వివిధ ఆవేదనములను, అభిలాషలను ఏకోన్ముఖమునకు త్రిప్పుభారమును ఆయన వహించెను.

ఖలీఫాపై గావించిన అన్యాయఆచరణమునకు తమ అసమ్మతిసూచనగా భారతదేశమహమ్మదీయులు ఖిలాఫత్ ఆందోళనము సృష్టిచేసిరి. ఈఆందోళనముద్వారా యింగ్లీషు సర్కారువారిని విచలితులనుగా చేయసంకల్పించిరి. ఈసమయములో వారు పంజాబులో గాంధిగారినిర్భయకార్యకలాపములవిషయమును అవగాహన చేసుకొనిరి. హిందూమహమ్మదీయ లనుభేదములేక సకలసంఘములవారిపై గాంధిగారి సానుభూతి, సేవాపరాయణతను గ్రహించిరి. ఖిలాఫత్ ఆందోళనకర్తలు గాంధిగారిసహృదయతను గ్రహించి ఆయ

సను వారిమధ్యకు ఆహ్వానించిరి. వారిమధ్యకువచ్చి వారి దుఃఖకష్టములను, ధైర్యాదులను ప్రత్యక్షముగా చూచుటకును వారికి ఉపదేశముల నొసంగుటకును ఆహ్వానించిరి.

గాంధీజీ వెంటనే వారిని కలుసుకొనెను. వెంటవెంటనే రెండుసార్లు అలహాబాదులోను, ఢిల్లీలోను, కలకత్తాలోను ఖిలాఫత్ సమావేశములు జరిగెను. గాంధీజీతో సంప్రదింపులు గావించి ఖిలాఫత్ సంఘము (సౌకత్ ఆలి, మౌలానా అబ్దుల్ కాలామ్ ఆజాద్, మౌలానా హజరత్ మోహాని మొదలగువారు సభ్యులు) వారు తమఆందోళనమును భారతజాతీయ మహాసభతో సమ్మిళితము చేయకోరిరి. ఉభయసంఘములు వారు ఏకమై కార్యములను గావించి మహత్తరమైన, విపులమైన ఆందోళనమును సృష్టించుటకు అంగీకరించిరి.

ఇంతలో దేశమునందుగల విశిష్టస్త్రీపురుషులలోను పంజాబులో జరిగిన హత్యాయజ్ఞమువలన, ఆంగ్లేయుల ప్రతిజ్ఞాభంగమువలన ఒకవిశేషమైన ప్రతిఘటన ఆరంభమాయెను. జగత్పూజ్యులు రవీంద్రకవీంద్రులు జాలియన్‌వాలాబాగ్‌లో ఆంగ్లేయులు గావించిన యీఅత్యాచారములవలన విశేషదుఃఖితులును, వ్యథితులునైరి. ఆంగ్లేయులమనుష్యత్వవిహీనతను దుఃఖాక్రాంతుడై హృదయావేదనమును తీవ్రకంఠముతో ఇట్లు ఉద్ఘోషితము గావించెను. "ఏ ఆంగ్లేయులు నా దేశవాసులను పశువులవలె హత్యగావించగలరో, నా దేశమును అవమానపరచగలరో, అట్టిఆంగ్లేయు లొసంగిన గౌరవపదవులను

ధరించియుండుట నామనుష్యత్వమునకు, జాతీయజ్ఞానమునకు సిగ్గుకరమైనదని, కళంకపూర్ణవిషయమని నేను తలంచుచున్నాను. అందువలన యీఅత్యాచారములకు ప్రతివాదరూపమున నేటినుండి నాకు ఆంగ్లేయు లొసగిన "నైట్" పదవిని హృదయావేదనతో ధిక్కరించుచున్నాను, విసర్జించుచున్నాను."

ఆంగ్లేయులు పాలించిన భారతదేశఅధివాసుల అసహాయత్వమును గ్రహించి, ఆంగ్లేయులకాఠిన్యతకు, నిర్దయతకు వగచి రవీంద్రకవీంద్రుడు తన 'నైట్' బిరుదును పరిత్యజించి అత్యాచారుల అహేతుకఅత్యాచారములను తీవ్రముగా విమర్శించి తనప్రతివాదమును తెలియజేసిరి.

రవీంద్రుడు గావించినసాహసపూర్ణమైన ఘోషణకు గాంధీజీ సంతుష్టి జెందెను. రవీంద్రునికంఠముతో కంఠమును కలిపి ఆయనకూడ ఉద్ఘోషితము గావించెను. గురుదేవునికవిత్వము భారతజాతీయజాగరణకు అమూల్యసంపద, గురుదేవుని (గాంధీజీ కవీంద్రకవీంద్రుని గురుదేవ అని భక్తితో పిలుచువారు) సందేశములు భారతదేశఆంతరికసందేశములు, అందువలన నేనుకూడ ఇంగ్లీషువారికిని, నాభారతదేశసోదరులకును తెలియచేయున దేమనగా—ఇంగ్లీషుసర్కారువారి యీఅమానుషికమైన, నరకసదృశమైన దుష్టకార్యములకు ప్రతివాదస్వరూపముగా నాకు సర్కారువా రొసంగిన 'బూయర్ పదకము' 'కైజర్ హి-హింద్' పదకమును తిరస్కరించుచు విస

ప్రభుత్వమును. ఏ సర్కారువారి కార్యములపై విశ్వాసము పెట్టుకొంటిమో, అట్టివా రొసగిన వాగ్దానములపై విశ్వాసము సడలిపోయినది. ఇంతే మరియొక్క. గాంధీజీయొక్క కార్యములవలన భారతదేశములో ఉదారనైతికపరిపాలనావాదులును వృద్ధులును నాయకులలోకూడ ఆంగ్లేయులయొక్క సత్యసంధతయందు సందేహము, అవిశ్వాసము జనించెను.

చిన్న పెద్ద, సాధారణ, అసాధారణ అను భేదములేక సకలభారతీయుల హృదయము క్రమముగా వారిపరిపాలనపై విరక్తి చెందుచున్నటుల సర్కారువారు గ్రహించిరి. సర్కారువారు ఈసారి కొంతభీతి చెందిరి. భారతీయులను సంతుష్టిపరచుటకై పార్లమెంటుద్వారా 1919 సంవత్సరములో 'మాంటేగుచెమ్స్‌ఫోర్డు శాసనము' అనుపేరుతో ఒక శాసనమును ప్యాసు చేయించి భారతదేశపరిపాలనాకార్యములలో కొంతసంస్కారమును గావించుటకును, పరిపాలనవిషయములో భారతీయులకు సామాన్య అధికారములను ఇచ్చుటకును సిద్ధపడిరి. భారత సర్కారువారు 'మాంటేగుచెమ్స్‌ఫోర్డుశాసనము' విషయము భారతదేశప్రజలకును, నాయకులకును తెలియజేసిరి. మరియొక విశేషవిషయమును ఇచ్చట ఆలోచింతము. ఖిలాఫత్ కమిటి గాంధీజీని వారిలోకి స్వీకరించిరి. గాంధీజీకూడ ఖిలాఫత్ కమిటీద్వారా మహమ్మదీయసంఘమును జాతీయమహాసభతో ఏకముజేసి కార్యము లొనర్చునట్లు ప్రబోధితము గావించెను. ఈ ఖిలాఫత్ కమిటీలోనే ఆయన ప్రతిజ్ఞనుమున ఇంగ్లీషుసర్కా-

మవారితో సహాయనిరాకరణమును ప్రారంభించు ప్రతిపాదనమును చేసియుండిరి. ఆయన గావించిన యీ ప్రతిపాదనమును ఖిలాఫత్ కమిటీవారు అంగీకరించిరి. అమృతసరులో జరిగిన దురంతములు, ఖిలాఫత్ ఉద్దేశ్యములద్వారా గాంధిగారిసహాయనిరాకరణనీతి జన్మించెను.

ఇంతలో అమృతసరులో కాంగ్రెసుసమావేశము జరిగెను. ఈసమావేశములో గాంధీజీ సంపూర్ణముగా మహాసభ కార్యములలో ప్రవేశించెను. మహాసభనాయకులు సత్యమును సేవించు సేవకునిపొంది ధన్యులైరి. గౌరవాన్వితులైరి.

ప్రథమ అసహాయోద్యమము.

"మాంటేగు చెమ్స్‌ఫోర్డు" ప్రజలకు తెలియచేయబడెను. దీనిలో భారతీయుల అధికారము రక్షింపబడుటకు ఉపాయములు నిహితమై యున్నవని కొందరు గ్రహించిరి. శాసకులసహృదయత లేదని మరికొందరు హతాశులైరి. దీనిని అంగీకరించుటయా లేక విసర్జించుటయా అనువిషయమై నాయకులలో విశేషముగా అభిప్రాయభేదములు పొడసూపెను. దేశబంధు చిత్తరంజనదాసు, పండిత మతిలాల్ మొదలగువారు ఈశాసనసంస్కరణ విషయములో అయి

ష్టులై యుండిరి. కాని దీనికి విరుద్ధముగా యెట్టిభిన్నమార్గము నవలంబించుటకు ప్రభుత్వమును అంగీకరింపలేదు. గాంధీజీ కోరినది అతిసామాన్యమైనదని, అకించిత్కరమైనదని తెలిసి కొనియు శాసనమునకు ప్రాథమికఅధికారముగా అంగీకరించ మని సలహా యిచ్చెను. నాయకులు, గాంధీజీకున్న యిట్టిఅభి ప్రాయభేదములు చెలరేగుచుండెను.

కాని ఇంగ్లీషువారిఆచరణములు నాయకులయొక్కయు, గాంధీజీయొక్కయు అభిప్రాయభేదములను సత్వరముగా తొల గించుటకు సహాయపడెను. పంజాబులో అత్యాచారియు, హత్యాకారియు, మిలిటరీఉద్యోగియునైన డయ్యరు ఇంగ్లాం డుకు తిరిగిపోయినప్పుడు ఇంగ్లీషువారు ఆయన గావించిన ఘోరకృత్యములకు ఆయనను నిందించకపోగా, ఆయన వీరత్వమునుగురించి ప్రశంసించుటలో అందరును కృతార్థు లైతిమని తలంచిరి. ఇంగ్లీషువారు ఆయన గావించిన సాహస కృత్యములకు 2500 పౌండ్లను చందాప్రోగుచేసి ఆయనకు కానుకగా నొసంగిరి. ఇంగ్లీషువారు డయ్యరును గౌరవించి భారతీయులపై గావించిన అవమానములను, అత్యాచారము లను, ఉత్పీడనములను సమర్థించిరి. భారతదేశవాసులు, నాయ కులు యీనూతనావమానమువలన, అవహేళనవలన క్రోధా వేశులైరి. గాంధీజీకూడ ఇంగ్లీషువారి యిట్టిప్రవర్తనవలన హతాశులైరి.

హిందూమహమ్మదీయనాయకులు గుంపులుగుంపులుగా గాంధీజీవద్దకు వచ్చి ప్రతీకారమును, ప్రతివిధానమును కోరు

మండెను. గాంధీజీ విశేషముగా ఆలోచించి ఈ పరిస్థితి యీ విషయములో మనస్సును స్థిరపరచుకొనెను. ఇంగ్లీషువారి సత్యసంధతపై విశ్వాసము పోగొట్టుకొంటినని అందరకు తెలియజేసెను. ఏ జాతివారు శాసితులపై అత్యాచారములు గావించియు ఆ అత్యాచారములను ప్రచారము చేసుకొని గౌరవము ననుభవింతురో అట్టి పరిపాలనతో నేను గాని నా దేశీయులు గాని ఎన్నటను, ఏవిధముగాను సహకరింపజాలరు. నా అభిప్రాయమును అడిగిన యెడల నేను వారికి తెలియచేయునది యేమనగా — వారు ఇంగ్లీషుసర్కారువారితోను, ఇంగ్లీషుపరిపాలకులతోను సహకారము చేయకుండునట్టినీతిని హృదయపూర్వకముగా అవలంబించవలయును.

గాంధీజీ భారతదేశీయులకు వ్యాపకభావముతో, సాధారణభావముతో శాసనమును తిరస్కరించమని సలహాలను, ఉపదేశములను ఇచ్చుట యిదియే మొదటిసారి.

గాంధీజీ యిట్లుపదేశించుటకు ఒక కారణము ముండెను. ప్రతిభారతీయునకు సత్యాగ్రహమునుగురించి, అహింసను గురించి బోధించి దేశమును సత్యాగ్రహమునందు అగ్రసరము కమ్మని నుడువుటకు వీలులేదని గాంధీజీ గ్రహించెను. కోటానుకోట్లభారతీయు లొక్కసారిగా అహింసాపరాయణులు కాజాలరు. కాని కొందరు భారతీయులు నిష్కపటముగా సత్యాగ్రహము అహింసానీతి ననుసరించి కార్యము లొనర్చిన

దయెడల, క్రమముగా దీనిద్వారా సకలభారతదేశవాసులు అదృష్టములను సంపాదింపగలరు. అహింసానియమముల ననుసరించి సంగ్రామము చేయుటకు ప్రోత్సాహము కలుగజేయగలదు. కాని ఇట్టి క్షేత్రమునందుకూడ ఆపదలున్నవి. క్రమవిహీనము సహనోవృత్తిగల, దుష్టస్వభావముగల ప్రజలు ఈ ఆందోళనమును సుయోగముగా చేసుకొని అనియమములవల్లను, హింసాయుతకార్యములవల్లను, ఆందోళనమును ఉద్దేశభ్రష్టమునుగను, పదభ్రష్టమునుగను గావింప ప్రయత్నింతురు. కాని వారి అపకీర్తివిషయము గ్రహించియు గాంధీజీ యీసారి శాసనమును అతిక్రమించుటకును, సాధారణవిషయములలో సహా ఆంగ్లేయులసంపర్కమును విసర్జించుటకును సంకల్పించుకొనిరి.

ఈసమయములోనే గాంధీజీ ఖిలాఫత్ ఆందోళనకారుల ఆహ్వానమువలన వారితో కలిసిపోయిరి. వారిహృదయములలో సహాయనిరాకరణోద్యమబీజములను నాటి, భారతజాతీయ మహాసభద్వారా ఆబీజములపై జలమును పోయించి ఫలవంతమగు వృక్షములుగా పరిణమింపజేయుటకు ఉద్యుక్తులైరి.

ఇతర నాయకులు కూడ అత్యాచారులగు శాసకులకు విరుద్ధముగా ప్రతివిధానమును వెదకుచుండిరి. వారు గాంధీకి ఉపదేశములనాలకించిరి. వారిమార్గములను, కర్తవ్యములను నిర్ణయించుకొనుటకు 1920వ సంవత్సరం, సెప్టెంబరు నెలలో

కలకత్తాలో జాతీయమహాసభయొక్క విశేషసమావేశమును జరుపుటకు ఆహ్వానములుపంపించిరి. సమావేశములో గాంధిగారి ఆదర్శములు, మార్గములనుగురించి ప్రసంగమున నాయకులలో విశేషవాదానువాదములుజరిగెను. తుదకు నాయకులందరును తమఅభిప్రాయభేదములను విసర్జించి గాంధీగారి అభిప్రాయములతో ఏకీభవించిరి. ఇంతకంటె సర్కారువారిని జాగరూకలనుగావించుటకు మరియొకమార్గములేదని వారుకూడ గ్రహించిరి. అందువలన యీ అసహాయోగ, అహింసాసత్యాగ్రహసాహాయమును అవలంభించుట శ్రేయమని అందరును ఏకాభిప్రాయులైరి.

గాంధీజీ యీ అసహాయోద్యమప్రతిపాదనమును ప్రథమమున జాలియన్ వాలాబాగ్ లో జరిగిన హత్యాకాండలు, భారతీయ మహమ్మదీయ సంఘమువారి యెడల సర్కారు చూపిన విశ్వాసఘాతుకతకు విరుద్ధముగా ఆమోదింపచేయించెను. కాని తరువాత ఇతరనాయకులతో సంప్రదించి యింకా విశేషకారణములతో దీనిని ప్యాసుచేయించెను. ఇంగ్లీషువారి పరిపాలనలోగల నిష్ఫలత్వము స్పష్టముగా ప్రమాణమైనది. ఇంగ్లీషుశాసనమువలన భారతీయులకు యెట్టిమంగళము చేకూరదని వారు స్పష్టముగ్రహించిరి. భారతీయులు గతనాలుగు సంవత్సరములనుండి బ్రిటీషువారి సాధారణ ప్రభుత్వములోనే యుండి ఉపనివేశస్వాతంత్ర్యశాసనమును కోరుచుండిరి. కాని ఇంగ్లీషుసర్కారువారు ఈప్రాథమిక అధికారమునే నను

యిచ్చుటకు అంగీకరించుటలేదు. పైపెచ్చు భారతీయులను అత్యాచారములద్వారా, శోషణనీతిద్వారా దరిద్రులుగాను, దుర్బలులనుగాను గావించి పుచ్చుకొనుచున్నారు. కావున మనము సమున్నతను అధికారమును పొందుటకు యీ అసహయోగ ప్రతిపాదనమును అంగీకరించుచున్నాము. గాంధీగారి ప్రతిపాదనమును జాతీయమహాసభ అంగీకరించెను. ఈ ప్రతిపాదనమునకు అనుకూలముగానో, ప్రతికూలముగనో, ఉండు ఇంగ్లీషువారిభారములను పర్యాలోచించి రాజోపసాంపత్ని కమహాసభాసమావేశములో దీనినియమముల సమర్పించి కార్యాచరణమున అగ్రసరమగుట మార్గముల నవలంబింపవలయును. అసహాయోద్యమవిషయములో కార్యప్రణాళికను తయారుచేయుభారము మహాసభ గాంధీజీపై నియమించెను. ప్రభుత్వమువారితో సకలసంబంధములను విసర్జించుటయే గాంధీగారి అసహాయోద్యమమూలవిషయము. ప్రభుత్వము వారికి ఏకార్యములోను సహాయము చేయకుండుట, సహకారమునుండి విరమించుట, ఆయన కార్యప్రణాళికలో సమకూర్చబడెను. ప్రభుత్వమువారు ఉద్యోగములను విసర్జింపవలయును. గౌరవపదవులను విసర్జింపవలయును. ప్రభుత్వమువారివిద్యాలయములను వర్జింపవలయును, ఆఫీసులు, కోర్టులు, శాసనములు వర్జింపవలయును, విదేశవస్తువులను బహిష్కరింపవలయును.

నిర్మాణకార్యక్రమ ప్రణాళికలో ఆయన చరకా, స్వదేశప్రచారమునకు ప్రధానస్థానముల నిచ్చిరి. దానితో

పాటు దేశములో విద్యావ్యాప్తికి జాతీయవిద్యాలయములను ప్రతిష్ఠించువిషయము, ప్రజాసాధారణముచే నిర్మింపబడిన పంచాయితీలు, కోర్టులువిషయములగూర్చి సలహాల నిచ్చిరి.

ఇది అపూర్వమైన, విచిత్రమైన సంగ్రామకౌశలము; అందరికిని తోచగలదు. భారతీయులసహాయముతోనే, సహకారముతోనే ఇంగ్లీషువారు భారతదేశమును పరిపాలించు వారు. భారతీయులే శాసనముల సాధారణ అసాధారణపదవు లలో, ప్రయోజనీయకార్యములలో నియమితులై సర్కారు వారికి పరిపాలనలో సహాయము చేయువారు. గాంధీజీ అస హాయమును, సహకారమును, బంధించి లోపలనుండి శాసన యంత్రమును నిశ్చయము చేయుటకు అవలంభించెను. అస్త్ర ములద్వారా సంగ్రామము చేయకుండా ఇంగ్లీషుసర్కారు వారిని నిస్సహాయులుగాను, నిస్తేజులుగాను చేయగోరెను. గాంధీజీ కనిపెట్టిన యీసంగ్రామము జాతీయమహాసభ ఉద్దే శ్యములను, కార్యములను చాలాదూరము ముందుకు నడపు టకు తోడ్పడెను. నాయకు లనేకమంది యీకార్యప్రణాళిక విషయములో సంతుష్టిచెంది దీనిని సమర్థించుటకు సిద్ధపడిరి.

తరువాత డిశెంబరునెలలో నాగపూర్ పట్టణములో జాతీయమహాసభయొక్క సాంవత్సరికసమావేశము జరిగెను. ఆసమావేశములో మహోత్సాహముతో జాతీయనాయ కుల, సేవకులదళము గాంధిగారి అసహాయోద్యమప్రతిపాదన

మును సమర్థించిరి. ఆమోదించిరి. ఈవిషయములో పూర్తి స్వతంత్రులైనను చేయుటకు గాంధీజీపై భారము వేయబడెను.

అసహకారోద్యమముతో సత్యాగ్రహకార్యముకూడా నావేర్పడినవని ఆయన తెలియజేసెను. ఈఅసహకారోద్యమ కార్యక్రమమును సకలమతములలో అహింసావాదులు నడుపవలయునని, యీకార్యములలో హింస ఉండకూడదనియు ఆయన ప్రకటించెను.

ఈప్రతిపాదనమునకు ప్రథమమున దేశములోని తీవ్ర వాదులు కొంతఅభ్యంతరము కలుగజేసిరి. పిమ్మట గాంధీగారి యీఅహింసఅసహకారోద్యమమొక్క అద్భుతవిప్లవ ప్రణాళికను గ్రహించి వారు ఆనందము, సానుభూతితో యీ ఆందోళనములో పాల్గొనిరి.

ఈసారి గాంధీజీ తనకార్యక్రమప్రణాళికను వాస్తవ క్షేత్రమున ప్రయోగించుటకు ఉద్యుక్తులైరి. సర్వవిధములైన విదేశవస్తువులను విసర్జించవలయునని దేశమంతటను ప్రచారము గావించిరి. దేశవాసులు ఉత్సాహితులైరి. కర్తవ్యప్రబోధములచేత ఉద్దీపితులైరి. చంచలులైరి. ప్రజలు విదేశవస్త్రములను త్యజించిరి. ఆంగ్లేయులను అవిశ్వాసముతో అనుసరించుట వర్జించిరి. బొంబాయి. ఢిల్లీ. అహమదాబాదు. కలకత్తా మొదలగుపట్టణములలో, ఉత్సాహముతో, ఆడంబరముతో విదేశవస్త్రములను, వస్తువులను బహిరంగస్థలములలో కాల్చివేయుట ప్రారంభించిరి. దేశములో అనేకమంది

ధనికులుసహా అమూల్యములైన వస్త్రములను అగ్నిలో పడ వేయుచుండిరి. విదేశవస్తువులను ధ్వంసము చేయుటకు సమస్త దేశమునందును ఆందోళనము చెలరేగెను. దేశవాసులు ప్రతిఘాతమునకు జాలియన్ వాలాబాగ్ దురంతములకు ప్రతీకారమును వెదకి కనుగొనిరి.

కాని గాంధిగారి విదేశవస్త్రదహనకార్యములవిషయమై విదేశములోని ఆయనభక్తులును, సహాముఖ్యులును సగుబంధుబాంధవులు ఆయన కిటుల వ్రాసిరి— ఈఅగ్నిఉత్సవముద్వారా మీరు ప్రకారాంతమున మనస్సులోని హింసాభావమునుగురించియే వ్యక్తపరచుచున్నారు. ఇది మీఅహింసానీతి ఆదర్శములకు అంగీకారమైనదేనా? బహుశా దీనిలో ప్రతిహింసాభావము దాగియుండవచ్చునని గాంధీజీ వారికి తెలియజేసెను. కాని ప్రకాశ్యముగా హింసాభావమును ఆశ్రయించుటకంటె ఈప్రచ్ఛన్నవిద్వేషమును అహింసారూపముతో స్వీకరించుటకు సమ్మతించెను. ఏజాతివారియెడలను వారికి బిందుమాత్రమైనను విద్వేషము లేదు. సమస్తవిదేశవస్తువులను ఆయన ధ్వంసముచేయ గోరుటలేదు. ఏవస్తువులు భారతదేశమునకు హాని కలుగజేయుచున్నవో, ఆవస్తువులనే ఆయన నష్టము చేయగోరుచున్నారు. ఆంగ్లేయులవస్త్రోత్పత్తియంత్రశాలలు కోటాను కోట్లభారతీయులకు అత్యంతహాని కలుగజేసినవి. ఈయంత్రాగారములన్నియు భారతదేశము

చేసి కోటానుకోట్లమానవులను అస్పృశ్యులుగను, బానిసలు గను గావించెను.

బ్రిటిషురాజ్యము ఇంతకుపూర్వమునుండియే భారతీయులను అసహ్యించుకొనుచుండెను. కాని గాంధీజీ వారి అసహ్యమును ఇనుమడింప చేయకోరలేదు. కాని ప్రపంచప్రసిద్ధి ఇంగ్లండులో తయారైన వస్తువులపైనను ఆయన దాడి జరిపెను. భారతదేశము ఇంగ్లాండుతో సకలసంబంధములను తెంచుకొనుటకు సిద్ధపడవలసినదాయెను. దానికి నిదర్శనముగానే యీ విదేశవస్త్రములు వస్తువులు దహనము చేయబడుచున్నవి. ఈ శస్త్రచికిత్సకూడ అప్రియమై యుండెను. ఇంతటి విలువగల వస్తువులను బీదలకు పంచిపెట్టక నిప్పుపెట్టుట అన్యాయమైనది. ఎలననగా బీదవారలకుకూడ ఆత్మగౌరవ మున్నది. కాని నిదానముగా ఆలోచించి చూచినచో యీ విదేశవస్తుదహనకార్యము తాత్కాలికముగా హింసాయుతమైనదని తోచినను, దీనిలో హింసాస్పర్శమాత్రమైనను లేదు. భారతదేశములోని ప్రతిరోధపరాయణమగు ఆత్మయొక్క ప్రతిరోధస్ఫురణకుగల బాహ్యప్రకాశముమాత్రమే యున్నది.

గాంధిగారివ్యాఖ్యానమునకు విశ్వవాసులు, భారతవాసులు ముగ్ధులైరి. విదేశవస్తుబహిష్కరణకు స్పష్టమైన హేతువును అందరును వెంటనే కనుగొనిరి. కాని కార్యసాఫల్యతకొరకు అసహాయోద్యమఆందోళనములో దేశమును పరిచాలితము చేయుటకుముందు ఆయన తనకార్యములోని యితర

విషయములద్వారా దేశమును అసహాయోద్యమము, సత్యాగ్రహములకు యోగ్యమైనవానినిగా చేయుకార్యములో నిమగ్నులైరి.

అస్పృశ్యతావర్జన, హిందూమహమ్మదీయుల సమ్మేళన, ఖాదీచరఖాల ప్రచారములో నియుక్తులైరి. అస్పృశ్యతయే హిందూజాతికిని, భారతపతనమునకును, అవమానమునకును అత్యంతమమూలకారణములని గాంధీజీ గ్రహించెను. భారతదేశవాసులు వేర్వేరు శ్రేణులను సృష్టించినారు. ఉపభేదములతో చిన్నపెద్ద అనుభేదములను సృష్టించినారు. పెద్దవారు చిన్నవారిని అసహ్యించుకొనుటకును, పరిత్యజించుటకును అలవాటుపడియున్నారు. ఒకశ్రేణివారి సామాజికాధికారముల నెపముతో మరియొక శ్రేణిమానవులను అస్పృశ్యులని అంత్యజులని గణించినారు. ఈ అసహ్యము, అస్పృశ్యత అపరాధమువలన భారతీయులు ఐకమత్యమును సంఘబద్ధతను పోగొట్టుకొనినారు. తమభేదనీతివలన విదేశీయులను పలుమార్లు భారతదేశప్రభువులను గావించినారు. తమశ్రేణీకలహములచేతనే పరాధీనత యనుశిక్షను వరించినారు.

ఈ అస్పృశ్యతను, శ్రేణీవిద్వేషరూపమైన పాపమును తొలగించి హిందువులను మరల స్వగౌరవములో ప్రతిష్ఠితము గావించుటకును ఐక్యబద్ధులనుగా నొనర్చుటకును ఆయన సకలశక్తులను ప్రయోగించెను. "కొందరిని ఉన్నతాసనమున నిలుపబెట్టుటయు, మరికొందరిని నిమ్నస్థానములకు త్రోసి

బుద్ధుటయు హిందూధర్మమునకు ప్రకృతివిరుద్ధము. బ్రా-
హ్మణునిసృష్టిని సేవించుటకు అంకితము జన్మించినాడు. బ్రాహ్మ-
ణుడు తనజ్ఞానమువల్లను, క్షత్రియుడు తనరక్షణశక్తివల్లను,
వైశ్యుడు తనవాణిజ్యనైపుణ్యమువల్లను, శూద్రుడు తన
శారీరకపరిశ్రమవల్లను అందరిసేవ చేయవలయును. బ్రాహ్మ-
ణుడు శారీరకపరిశ్రమ చేయవలదనిగాని, ఆత్మరక్షణకై
స్వపాలనము గావించవలదనిగాని, ఇతరకార్యము లేమియు
చేయవలదనిగాని దీనిఅర్థము కాదు. జన్మచే విశేషముగా
బ్రాహ్మణుని జ్ఞానజీవిగా గావించును. జన్మమహత్వ, దివ్య
ద్వారా ఆయన యితరులకు జ్ఞానదానము చేయుటకు యో-
గ్యుడు కావలయును. శూద్రుడు జ్ఞానమున కధికారి కాగోరిన
యెడల ఆయనను విరతునిగా చేయుటకు కారణ మేమియు
లేదు. దేహముద్వారముననే ఆతడు అందరికంటె మహత్తర-
మైన సేవ చేయగలడు. సేవకొరకు ఉన్నతశ్రేణివారికి గల
యోగ్యతలలో నేదేని విశేషగుణమునకు అధికారి కాగలి-
గినయెడల ఆయనపై హింసచూపుట కెట్టికారణము లేదు.
కాని ఏబ్రాహ్మణుడు జ్ఞానమున కధికారియని శ్రేష్ఠత్వమును
బడయగోరునో ఆతనికి పతనము తప్పక కలుగును. అబ్రాహ్మ-
ణుడు ఎంతమాత్రమును జ్ఞానమున కధికారి కాజాలడు' అని
ఆయన వచించెను.

గాంధీజీ యీవిధముగా వర్ణాశ్రమధర్మములయొక్క
పరిష్కృతతాత్పర్యమును ప్రచారము చేయ మొదలిడెను. కావ్య

భేదములవలన వర్ణభేదములు కలిగినవి. కాని వర్ణభేదముల వలన శ్రేణిభేదముగాని, జాతిభేదముగాని ఎన్నటను నిర్ణయింపబడలేదు. దీనిని ఆయన ప్రమాణములద్వారా ప్రతిష్ఠించెను.

ఉన్నతశ్రేణివారి అసహ్యమును, హింసలను తొలగించుటకై ఆయన నిమ్నశ్రేణివారిపక్షము వహించెను. అస్పృశ్యులతో, అంత్యజులతో ఆయన కలిసిపోయెను. ఆయన అస్పృశ్యులగృహములలో తన నివాసమును, కార్యక్షేత్రమును స్థాపించెను. ఆయన నుడివిన దేమనగా — 'మానవులకు మానవులకు యెట్టిభేదములేదు. సకలమానవులలో భగవానుని అస్తిత్వమున్నది. కావున ఏమానవుడు శ్రేష్ఠుడని గర్వించుచు మరియొకమానవుని అసహ్యించుకొనుచు త్యజించునో, అతడు భగవానునే అసహ్యించుకొనెను' ఆయన యిటుల ప్రచారము గావించెను. 'నిమ్నశ్రేణివారు ఈశ్వరుని సంతానము. వారు హరియొక్క అంశము. వారు హరిజనులు. హిందూజాతివారు యీభ్రమను గ్రహించి హరిజనసోదరులను తమగృహములలోకి ఆహ్వానించుట కర్తవ్యము. మనము జాతిభేదరహితమైన అఖండహిందూధర్మమును నిలువబెట్టవలయును. ఇట్టి అధఃపతనపరిస్థితులలోకూడ యింకా ఉచ్చనీచముల దంభము, అసహ్యములను అంటిపెట్టియున్న యెడల సమస్తజాతియే సంపూర్ణముగా ధ్వంసమగుట, పతనమగుట తప్పదు.''

ఆయన సందేశము దేశవాసులకు నవచైతన్యమును కలిగించెను. ఉన్నతశ్రేణి స్వార్థపరులగు మహారాజులు, సాంఘికులైన సంపన్నులు ఆయన ప్రచారమునకు ఎదురైరి. దేశములోని నాయకులు, జాతీయసంఘాభి వృద్ధులు సంఘమునకు అభిశాపస్వరూపమగుచున్న దేశవిభాగములకు, శ్రేణీభేదములకు విరుద్ధముగా ప్రచారకార్యమును నడుపుచుండిరి. భారతదేశములోను, ప్రపంచములోను శ్రేష్ఠకవియగు రవీంద్రుడు, గాంధీజీ ఆదర్శములకు అభినందనములు తెలియజేసి ఉన్నతశ్రేణివారిని జాగ్రత్తపరచు నట్టి పద్యము రచించెను—

"మరణమాతద్వారమునద్ద నిలబడియున్నపుడు వ్రాయబడలేదా?

నీజాత్యహంకారముపై అభిశాపము. అంకితము చేయబడియున్నది.

అందరిని పిలువక, ఇంకను దూరముగా తొలగియుండిన యెడల

నీ నలువైపుల అభిమానబంధనముతో బంధించియుంచి తివేసి

మరణముద్వారా చితాభస్మములో అందరితో సమానము కావలయును."

హిందూసంఘములో నాలుగువైపుల మహత్తరమైన చైతన్యము కన్పట్టుచుండెను. కాని దీనివలనకూడ మహాత్ముని

హృదయమునకు తృప్తికలుగలేదు. ఆయన యింకను సంపూర్ణముగా కార్యరంగములో ప్రవేశించెను. ఆయన హరిజనులతో ఏకాత్మమై పోయెను. హరిజనులతో ఏకాసనమున కూర్చుండుట, కలిసితిరుగుట, కార్యము లొనర్చుట మొదలగు కార్యములన్నియు గావించుచుండెను. హరిజనపల్లినే తనస్థిర నివాసముగా నేర్పాటు చేసుకొనెను. ఆయన మరల భారత వాసులకు తెలియజేసినవిషయము— "నేను మరల జన్మించిన యెడల హరిజనులలోనే జన్మించెదను. దానివలన నేను కష్టసుఖములనుగురించి గ్రహింపగలను, వారిముక్తికొరకు శ్రమపడి ప్రయత్నించగలను."

ఆయనకు కలిగిన యీహరిజనప్రీతి, హరిజనసాంగత్యము ఆయన జీవితములో అంత్యదినమువరకు నిలుపుకొనగలిగెను. ఆయనను సంపూర్ణముగా హరిజనుల కొరకు సమర్పించుకొనగలిగెను. ఆయన కార్యముల సందర్భమున యెప్పుడు యెచ్చటికిపోయినను అచ్చట అస్పృశ్యుల అంత్యజుల పల్లెలకుపోయి నివాసమేర్పాటు జేసికొనెను. అచ్చటి నుండి కార్యక్రమమును నడుపుకొనిరి.

ఆఫ్రికాకర్మక్షేత్రములో అనగా టాలస్టాయి ఆశ్రమములో అస్పృశ్యతావర్జనమను యేమహత్తరబీజము జన్మించెనో, ఆబీజము భారతదేశ అసహాయోద్యమ కర్మక్షేత్రము నందును ప్రవేశించి మహత్తరమైన విశాలమైన మహీరుహముగా పరిణమించినది. వివిధపతితశ్రేణులలోను ఆశాజ్యోతి ప్రజ్వరిల్లెను.

అస్పృశ్యతానివారణప్రయత్నముతోపాటు ఆయన భారతీయుల మహత్తరమైన జటిలతరమైన సమస్యలను పరిష్కరించుటకుపూనుకొనెను. ఆయన హిందూముసలమానాదుల సమ్మేళనసాధనలోకూడ ఉద్యుక్తులును, యత్నశీలురునైరి.

హిందువుల వివిధశ్రేణీలలో సమ్మేళనముకలుగుట యెంతప్రయోజనమో, భారతదేశ హిందూమహమ్మదీయ సంఘములలోకూడ అట్టిసమ్మేళనము, ఐక్యత చాలాఅవసరము. భారతదేశములోని యీరెండుసాంప్రదాయములవారు ఐక్యతాబద్ధులై, భారతదేశకల్యాణముకొరకు ఉన్నతికొరకు ఆత్మసమర్పణముగావించుకొనిన యెడల, ఆపౌన్నత్యము ఎంతనిశ్చితముగా, ద్రుతముగా జరుగునో వర్ణింపజాలము. భారతీయ హిందూమహమ్మదీయులు సమ్మిళితమై, ఏకమనస్కులై స్వాతంత్ర్యసంపాదనకొరకు ప్రయత్నించినయెడల అత్యల్పకాలములోనే భారతీయులు స్వాతంత్ర్యమును పొందగలరు. హిందూముసల్మానుల సమ్మిళితసంఘబద్ధప్రయత్నములను అడ్డుపెట్టుటకుగాని, హిందూమహమ్మదీయుల మిళితశక్తిని అణచియుంచుటకుగాని ప్రపంచములో ఇంగ్లీషు సర్కారువారికిగాని, మరియేసర్కారువారికిగాని, శక్తికిగాని సాధ్యముకాదు.

ఈసమ్మేళనకార్యములో సహాయముచేయుటకే ఆయన మహమ్మదీయసంప్రదాయమువారితో సహకారనీతిని అవలం

బించెను. ఖిలాఫత్ ఆందోళనమును జాతీయమహాసభాకార్యక్రమముతో సంయుక్తము చేయుటకు సంకల్పించుకొనెను. ఈ ఉద్దేశముతోనే ఆయన ఖిలాఫత్ పరిచాలకుల హృదయపూర్వకమైన ఆహ్వానమునకు జవాబొసంగెను. ప్రతిఖిలాఫత్ సమావేశములోను పాల్గొనుచుండిరి. ఆంగ్లేయులతో అసహాయోద్యమనీతిని ఖిలాఫత్ ఆందోళనకార్యక్రమములో భాగముగా గాంచెను.

ఇదిగాక యీరెండుసాంప్రదాయములలో సమ్మేళన, సద్భావముల అభిలాషను కలిగించుటకు యింకను అనేక విధములైన ప్రీతికరములైన ఉపాయములను అవలంబించెను. ఆయన భారతహిందూమహమ్మదీయులకు గోహత్యానివారించుటకై సలహాలనిచ్చెను. గోహత్యనివారించి యిది హిందువులను సంతోషపెట్టుటకు చేసితిమని మహమ్మదీయులు తలంపవలదని వారికి తెలియజేసెను. భారతీయుల ఆహార ఆరోగ్యౌన్నత్యముకొరకో, లేక ఆవులజీవన శాశనమునుండి విరమించుచున్నామనియో వారు తలంచవలయును. హిందువులకు తెలియజేసినదేమనగా—— తినుటకు హిందువులు గోహత్యచేయకపోయినను, గోవులనుఅనాదరముతో, అవజ్ఞతో చూచి ప్రకారాంతమున వారు కోటానుకోట్లగోవుల ప్రాణనాశనముకలిగించుచున్నారు. గోవుల ఆరోగ్యమును జీవితమును నష్టపరిచి వారు స్వదేశమును పుష్టికరమైన ఆహారమునుండియు సంపదనుండియు వంచితము చేయుచున్నారు.

దేశముయొక్క సమష్టిగతిమంగళముకొఱకే, దేశముయొక్క వ్యష్టికర ఆహారముకొఱకే వారు గోవులను అనాదరముతో ప్రవృత్తితో చూమటువిరమించుచున్నారని తలంచవలయును.

ఆయన యీవిధముగా మహమ్మదీయులను గోహత్య చేయవలదని నిషేధించెను. కాని దానికి బదులుయెట్టిషరతును ఆరోపించలేదు. దేశముయొక్క మంగళముకొఱకు మహమ్మదీయులు స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా గోహత్య విరమించవలయును. ఈకార్యమువలన సహజముగా హిందువుల ప్రేమ విశ్వాసములను సంపాదింపవలయును. హిందువులుకూడ దేశసేవవిషయములో మహమ్మదీయుల సహృదయతయందు విశ్వాసముంచి వారిఅభిమానఅభియోగములలో సానుభూతిని చూపింపవలయును. వారికోరికలను, ఆందోళనమును తమ స్వకీయమైనవిగాభావించి పోషింపవలయును. హిందువులు మహమ్మదీయుల సకలసంగ్రామములలోను, ప్రయత్నములలోను వారితో యేకీభవింపవలయును. మహమ్మదీయులు కూడ హిందువులసంగ్రామమును తమ జాతీయసంగ్రామముగా గ్రహింప నేర్చుకొనవలయును— ఇదియే గాంధిగారి ప్రయత్నము, సాధన.

ఈసాధనలో సాఫల్యతను పొందుటకు దృఢసంకల్పుడై వేదములు. ఉపనిషత్తులు, ఖురానులోగల ధర్మనీతిద్వారా, ఉపదేశములద్వారా ఉదారసందేశమును వివరించి సకల ధర్మములభావలు ఒకటేయనియు, ఆదర్శములు ఒకటే

యనియు హిందువులలోను [illegible] ప్రచార ముచేయ ప్రారంభించిరి. హిందువులు [illegible] ఉభయు [illegible] [illegible] ఉభయ [illegible] తమ [illegible] [illegible] చేయుచుండెను. [illegible] వుల [illegible] ముల [illegible] [illegible] చేయుచుండెను.

[illegible] అవా [illegible] ముల [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ముల [illegible] ప్రదాయములలో [illegible] [illegible] ముప్పై [illegible] [illegible] వారి [illegible] ఉభయసాంప్రదాయములవారును [illegible] [illegible] జాతీయ [illegible] ఉభయసాంప్రదాయములు [illegible] తము కావలయును. ఈ ఉద్యుక్తితో తమ [illegible] వారి స్వార్థము [illegible] సంకటములు [illegible] ఉభయసాంప్రదాయములలో సమైక్యతన అభిలాషకూడ సహజ ముగనుండెను. [illegible] ఖలీఫాను [illegible] ధర్మమును అవమాన పరచుటచేత మహమ్మదీయులు ఆంగ్లశాసకులపై విరక్తి చెందిరి. మరియొకవైపున దేశములో శోషణము, అత్యాచారములు, స్వాతంత్ర్యాపహార్యాలు— వీటివలన హిందువులు, యితర సంఘములవారు ఆంగ్లేయులకు విరుద్ధముగా సంక్షోభ పడుచుండిరి. సంక్షోభము ఏక దేశములో ఏకజాతివారికి విరుద్ధ

ముగా సమ్మిశ్రితమగుటకు మార్గము ఏర్పడెను. దానితో గాంధీగారి ఏకజాతీయతా ఆదర్శములు ప్రచారముకొరకు ఇది స్వదేశీయ, స్వజాతీయభావముతో కీర్తనము చేయబడెను. హిందూమహమ్మదీయుల సమ్మిశ్రితోద్యమములు ఆంగ్లశాసకుల అధికారసింహాసనమును చంచలము గావించెను. గాంధీగారి ప్రయత్నములు, సాధనసామగ్ర్యనుసరించి బాగుగా తెలుపబడెను.

అస్పృశ్యతాదూరీకరణ. గాంధీజాతీయక్రియాత్మక ప్రయత్నములతో స్వదేశప్రచారము. ఖాదీప్రచారకార్యములలో ఆయన యెట్లు అగ్రగామిగా సాగెనో దానినిగురించి ముచట గ్రహింతము.

విదేశవస్తుబహిష్కరణవిషయములో జాతీయమహాసభ, ఖిలాఫత్ సంఘముద్వారా దేశవాసులకు నివేదించుకొనెను. కాని విదేశవస్తువులకుబదులు స్వదేశవస్తువులనిచ్చి భారతీయుల అభావములను తొలగించుటకు తగినసామర్థ్యము అప్పుడు భారతీయవ్యాపారస్థులకు లేకుండెను. అందువలన విదేశవస్తువులకుబదులు భారతదేశములో స్వదేశవస్తువులను తయారుచేయించుటకును, ప్రచారము చేయుంచుటకును ఆయన విశేషప్రయత్నములు చేయుచుండెను. ఆయన యీ విషయములో భారతదేశములో ఉత్పన్నము చేయబడిన వస్త్రముల విషయమైన ఆలోచించుచుండెను. కాని భారత

దేశములో స్వాతంత్ర్యవాంఛ ప్రాముఖ్యము అప్పుడు అల్లను
గను. [illegible] దొరికెను.

కోటానుకోట్లుగల భారతీయులకొరకు ముతకయన్న
వస్త్రముల నుత్పాదన గావింపవలసియుండెను, విదేశవర్తకుల
ప్రలోభములనుండి ప్రజానీకమును రక్షించి సాధా
రణవస్త్రముల ద్వారా వారిదారిద్ర్యనివారణ గావించుకొనునట్లు
చేయవలసియుండెను. భారతదేశములో యథార్థమగు చైతన్య
[illegible].

[illegible] ఇంగ్లీషువర్తకులు వారితో
సంబంధము తెంచుకొనుటకు [illegible] పరిశ్రమాభివృద్ధిని మాయ
చేసి, స్వదేశవస్తువులను [illegible]. ఖాదీప్రచారమును భారత
దేశమునకు, స్వాతంత్ర్యమునకు ఏకమాత్రమార్గమని తలంచిరి.

కాని ఈ స్వదేశీవస్తువ్యాపారకార్యములో నిమ
గ్నమైయున్న అనేకబాధలకు, కష్టములకు లోనయ్యెను.
అని [illegible] పరిశ్రమకు అసహాయోద్యమము, సత్యాగ్రహ
సంగ్రామముకంటె అత్యంతముఖ్యమనియు, మరత్రిక్రమ
మనియు తలంచెను. భారతీయవస్త్రములకు నిర్మాణకర్తలును,
వారసత్వయులునైన భారతీయచేనేతకులమువారిని ఆంగ్లవణి
జులు ధ్వంసము గావించిరి. చవుకవిదేశవస్త్రములద్వారా
సమస్తభారతదేశమును నింపివేసెను. భారతీయనేతపారి
శ్రామికులు అధికమూల్యమునకు నూలు, మగ్గములను క్రయ
ముచేసి అంతకంటె అధికమూల్యమునకు విక్రయించుటకు

వృత్తిరోజ్గారులను గావించలేకపోయిరి. నవాబ్, ఉద్యోగస్థుల ని దేశీయములు, వస్త్రములు లభించుటచే అధికమూల్యముగల భారతీయచేనేతవస్త్రములను విసర్జించిరి. స్వల్పమూల్యము నకు అమ్మబడు స్వదేశవస్త్రములను విసర్జించి విదేశవస్త్రము లను స్వీకరించెను. తత్ఫలితముగా భారతీయచేనేతపనివారలు క్రమముగా విస్మృతమాయెను.

గాంధీజీ స్వదేశవస్త్రోత్పత్తికొరకు భారతదేశములోని చేనేతపరిశ్రమపై తనశక్తులన్నిటిని ప్రయోగించెను. ఆయన మగ్గములను సంపాదించి తన ఆశ్రమములో స్థాపించెను. ప్రథమమున ఆయన స్వయముగాను ఆయన అనుచరగణము వారును ఆయా శిల్పములు పునరుద్ధరించుటలో తనను సమర్పించుకొనుటకు ఉద్యుక్తులైరి. వీరు కీలకలాఘవము లను మార్చి దీనిని విస్తరింపజేయుటకు ప్రయత్నించవలెనని సంకల్పించుకొనిరి. ఆశ్రమములో మగ్గములు ఏర్పాటు చేయబడెను. కాని నేయుటకు నూలు ఏది? అప్పటికి ఒకటి రెండుమాత్రమే భారతీయవస్త్రయంత్రములు బొంబాయి ప్రదేశములో స్థాపింపబడెను. ఆయన ఆయంత్రశాలలనుండి నూలు క్రయముచేసి వస్త్రములు నేయుటకు ఏర్పాటు చేసిరి. కాని ఆయన మనస్సు సంతుష్టి చెందలేదు. మిల్లునుండి సంపాదింపబడిన అధికమూల్యముగల నూలుకొరకు వస్త్రము లమూల్యముకూడ అధికమగునని గాంధీజీ గ్రహించెను. ఆయంత్రములనూలుకూడ విదేశవ్యాపారస్థ లభించినదే.

అందువలన తద్వారా తయారుచేయబడిన వస్త్రము భారత దేశవాసుల స్వకీయవస్త్రమని చెప్పుకొనుటకు వీలులేదు. అందున స్వదేశవస్త్రములను తయారుచేయుటకై ప్రథమము నకే నూలు సంకటములో పడిపోయెను.

కాని సంకటమువలన ఆయన నిరాశ చెందువ్యక్తి కాదు. ఆయన దీనికి ప్రతీకారమార్గమును వెదక నారంభించెను. స్వదేశనూలుసంపాదించుటకు విశేషప్రయత్నములు గావించుచుండెను. నూలు తయారుచేయుయంత్రమువిషయ ఆయన జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనెను. మనదేశములో ప్రాచీన కాలపు మధ్యయుగమునాటి చరకావిషయము ఆయనకు జ్ఞాపకము వచ్చెను. ఈచరకాయే నూలుతీయుసమస్యను సంపూర్ణముగా పరిష్కరింపగలదని ఆయన తలంచెను. ఈచరకాయే అల్పసమయములో స్వల్పఖర్చులతో స్వదేశ ముతుకవస్త్రములకొరకు ముతుకనూలును తయారుచేయ గలదు. భారతదేశములో విస్మృతమై పరిత్యజింపబడిన చరకా మరల నేడు నవరూపమును ధరించి గాంధీజీప్రయత్నమువలన పునరుద్ధంతబడెను. భారతజాతిజనకుని ప్రయత్నమువలన గౌరవప్రదమైన భారతశిల్పము మరల తన ఆవిర్భావమార్గమును వెదకి కనుగొనెను. చరకా పునర్జన్మ ధరించెను,

కాని చరకావిషయము స్మరించుకొన్నను శ్రమపడక గాంధీజీ చరకాను సంపాదింపలేకపోయిరి. చరకా ఎచట

లభించగలదు? ఇదియే ప్రధానసమస్య. తంతువాయుతే ధ్వం సమై పోయినపుడు చరకా యెచ్చట లభించగలదు? కాని గాంధీజీ నిరుత్సాహపడలేదు. స్వయముగా తిరిగియు, ఇతరు లను పంపించి త్రిప్పియు చరకాకొరకు గ్రామగ్రామములలో వెదకుట కారంభించెను. ఆయన ఆశ్రమములోని సహచరులును, సహకారులును చరకాకొరకు నాలుగువైపుల వెదకుచుండిరి. తుదకు ఉద్యమము, పరిశ్రమ ఫలించెను. గుజరాతు దేశము నందు ఒకగ్రామములో 13 చరకాలున్నటుల వార్త తెలి సెను. ఆగ్రామములో కొందరు మహిళలు చరకాతో నూలు తయారుచేయుదురని తెలిసినది. దూదిపింజలు వారికి లభిం చినయెడల చరకాలద్వారా నూలు తయారుచేసి యిచ్చెద రని తెలియవచ్చెను. గాంధిగారికి స్వర్గదర్శనము లభించిన ట్లాయెను. ఆయన మిల్లులనుండి దూదిపింజలను సంపాదించి యిచ్చెను. రమణీమణులు నూలు తయారుచేసిరి. గాంధీజీ ఆశ్రమవాసులు నూలుతీయుపద్ధతిని ఉత్సాహముతో ఆనంద ముతో నేర్చుకొనిరి.

సమస్తజీవితములో ఆయన చరకావ్యాప్తికై ప్రచా రము గావించియుండిరి. దేశవాసులకు ఆదర్శములను, దృష్టాం తములను చూపించుటకు ప్రతిదినము సహస్రకార్యములలో

తాను స్వయముగాకూడ సమయమును నియమించుకొని చర కాతో నూలును తయూరు చేసియుండెను. ఆయన దృష్టాంత ముద్వారా చూపించిన దేమనగా—ప్రతిభారతీయుడును, అవ కాశమునుబట్టి కొంతనూలు తయూరు చేయగలిగిన యెడల, తనవస్త్రములకు కావలసిన నూలును తయూరుచేసినను, భార తీయులప్రయత్నములవలన భారత దేశములోని వస్త్రాభావము తొలగిపోవుట సేగాక భారత దేశములో అన్నాభావముకూడ తొలగిపోయెడిది.

గాంధీజీ చరకా సంపాదించెను. ఆయన ఆశ్రమములో చరకా స్థాపిత మాయెను. కాని ఈసారి నూలుతీయుటకు తగిన దూదిపింజలు దొరకుట దుర్లభమయ్యెను. మిల్లునుండి పింజలను క్రియముచేయనని గాంధీజీ సంకల్పించుకొనెను. అవి భారతీయదూదిచేత చేయబడినను, దానిద్వారా ఆయన ఆశ్రమవాసులుగాని, దేశవాసులుగాని స్వావలంబులగుటకు విద్య నభ్యసింపజాలరు. ఆయన యింతదూరము అగ్రేసరు డయ్యు హఠాత్తుగా సంభవించిన యీనూతనఆటంకమువలన విచలితుడు కాలేదు. అవిచలితఉద్దేశ్యముతో, ఉత్సాహ ముతో దూదినుండి పింజలను తయూరుచేయుటకు ప్రయత్నిం చెను. తుదకు పనుపులను తయూరుచేయు దూదేకులవానివిష

యము స్మరణకు వచ్చెను. ఆయన నూ దేశీలవానిని సంపా దించెను. అధికమజూరియిచ్చి ఆతనిద్వారా నూడితో పింజ లను తయారుచేయించెను. ప్రథమమున నూ దేశీలవాళ్లే ఆశ్రమమునకు ఆవశ్యకమగు పింజలను తయారుచేసి యిచ్చు చుండిరి. కాని స్వావలంబులగు ఆశ్రమవాసులు కేవలను సంతుష్టి చెందలేకపోయిరి. గాంధీజీ అనుచరులు అల్పకాలము లలోనే ఉత్సాహముతో పింజలను తయారుచేయుట నేర్చు కొనిరి. ఆశ్రమవాసులు నూదిని ఏకుచుండిరి. ఈవిధముగా గాంధిగారి ప్రయత్నములవలన, ఉద్యమమువలన, సహాను యతవలన భారత దేశములో సమృద్ధమైన, విస్తృతమైశిల్పము మగ్గము, చరకా, దూది పునరావిర్భూతము లయ్యెను. భారత దేశపు స్వకీయసంపద ఖాదీ జన్మించెను. భారత దేశ దారిద్ర్యమును తొలగించుటకును, స్వాతంత్ర్యమును సంపా దించుటకును ఒక అభినవఅస్త్రము ఆవిష్కరింపబడెను.

ఆశ్రమచరకాతో తయారుచేయబడిన నూలుతో, ఆశ్రమమగ్గముతో వస్త్రము తయారయ్యెను. ప్రథమమున వస్త్రము నికృష్టముగా నుండెను. కాని అనుభవము, సమ ర్థత అభివృద్ధియైనకొలదీ వస్త్రముల ఆకారము, స్వరూపము ఉత్కృష్టముగా నుండెను. గాంధీజీ ఆశ్రమములో తయా

దైనవస్త్రమును ధరించెను. ఆశ్రమవాసులుకూడ ఖద్దరు ధరించిరి. ఖాదీలోగల కౌశలమును గ్రహించి ఆయన ఖాదీప్రచారములో నిమగ్నుడాయెను. అచ్చటచ్చట సభలలోను సమావేశములలోను ఉపన్యాసము లిచ్చి, భారతదేశములోని ప్రాచీనచరకాను గురించియు, మగ్గమును గురించియు, శిల్పులముయొక్క శ్రేష్ఠత్వమును గురించియు, గుణమును గురించియు ప్రచారముచేయ మొదలుపెట్టిరి. చరకాయే దేశీయుల దుఃఖదుర్దశలను తొలగించుటకు మూలమంత్రమని ఆయన ఉద్ఘోషింప నారంభించెను. ఆయన, ఆయనసహకారులు చరకా త్రిప్పి దేశవాసులకు దృష్టాంతములను చూపించుచుండిరి. ఆయన 'యంగ్ ఇండియా' 'నవజీవనము' మొదలగు వార్తాపత్రికద్వారా చరకాఖాదీల అతీతయితిహాసమును, వర్తమానకార్యసాఫల్యతను గురించియు అనేకవ్యాసములను వ్రాసి ప్రకటించుచుండిరి.

ఈచరకాఖాదీల ప్రచారమువలన దేశములోని నాయకులదృష్టి దీనివైపుకు ఆకర్షింపబడెను. భారతదేశములోని జాతీయమైన, అర్థనైతికమైన జీవితములోగల తాత్పర్యమును గ్రహించి జ్ఞానులగు నాయకులుకూడ దీనిని ప్రచారము చేయుటకు శ్రద్ధవహించిరి. వారు ఖద్ధరు ధరించిరి. ముతక

నూలు ఖద్దరు వారిహృదయదేహముల పవిత్రపరచు వృత్తి చేసెను.

సాధారణప్రజలుకూడ ఖద్దరుయొక్క ప్రయోజనమును, ఉపకారమునుగురించి అనుభవమును సంపాదించి, విదేశమునుండివచ్చు సన్ననివస్త్రములను విసర్జించి "మాతయిచ్చిన ముతుకగుడ్డలకొరకు" పరితపించుచుండిరి. ప్రజలు చరకాతో దారితీయుటకు ఆరంభించిరి. అనేకస్థలములలో మగ్గములు స్థాపించబడెను. ప్రజలు విదేశశాసకుల అత్యాచారములవల్లను, శోషణవల్లను సంక్షోభము ననుభవించుచుండిరి. ఈసమయములో అత్యాచారములకు ప్రతీకారముగా వారు నూతనఅస్త్రములను వెదకి కనుగొనిరి. చరకా, ఖాదీలప్రచారము, దేశములో వివిధస్థానములలో 'సత్యాగ్రహసభ'కు చెందిన సత్యాగ్రహులు రాట్నముతో నూలుతీయు కేంద్రములను స్థాపించిరి. మనదేశములో సుమారు 20 లక్షల చరకాలు పనిచేయుచుండెను. చరకాలతో తయారుచేయబడిన నూలుతో నేయబడిన ఖాదీవస్త్రములను దేశమునందున్న సత్యాగ్రహసేవికలద్వారా అప్పటప్పట విక్రయింపబడుచుండెను.

అసహాయోద్యమ ఆందోళనకు పునాదిగా గాంధీజి అస్పృశ్యతావర్జన, సాంప్రదాయికసద్భావము, ఖాదీప్రచారముద్వారా దేశవాసులను అహింసాసత్యాగ్రహమునకు యోగ్యులనుగా గావింప నారంభించెను. దేశవాసులహస్తము లకు అస్త్రముల నందించి ఆయన ఇంగ్లీషుసర్కారువారిని యుద్ధమునకు ఆహ్వానించెను. భారతీయులు అసహాయోద్యమ సంగ్రామములో నిమగ్నులైరి. విదేశవస్త్రములు, వస్తువులు మహాడంబరముతో విసర్జింపబడుచుండెను. అనేకమంది భారత సర్కారువారి ఉద్యోగస్థులు సర్కారువారి ఉద్యోగములను విసర్జించిరి. విద్యార్థులు విద్యాలయములను, కాలేజీలను బహి ష్కరించిరి. అనేకస్థానములలో కార్మికులు మిల్లులలో పని చేయుట మానివైచిరి.

1921 వ సంవత్సరము నవంబరు 17 వ తేదీన ఇంగ్లాం డునుండి "ప్రిన్సు ఆఫ్ వేల్సు" యువరాజు భారతదేశమున కేతెంచిరి. ఆంగ్లేయుల పరిపాలనమునెడల, ఆంగ్లరాజు యెడల భారతీయులహృదయసంక్షోభమును వెల్లడిచేయుటకు ప్రిన్సు ఆఫ్ వేల్సుగారి ఆగమనదినమున సమస్తభారతదేశ మునందును హరతాళము అవలంబింపవలయునని జాతీయ మహాసభ ప్రకటించెను. మహాసభ ఆదేశమును భారతీయులు

అక్షరాలా పాలించిరి. నవంబరు 17 వ తేదీన భారతదేశ పట్టణములలోని ప్రతిమకాణము, ప్రతిబజారు, ఆఫీసులు, కర్మాగారములు, బండ్లరాకపోకలు మొదలగునన్నియు బంధింపబడెను. సంక్షోభితభారతీయులు హర్తాళ్పాలనమువలన ఆంగ్లరాజుగారిపై తమహృదయపూర్ణమైన క్షోభమును, అసమ్మోదమును, సుస్పష్టముగా తెలియజేసిన ట్లాయెను.

సర్కారువారు విశేషకోపావేశులైరి. విదేశవస్త్ర బహిష్కరణమువలన వ్యాపారస్తులగు సర్కారువారి వస్త్ర సామగ్రులు ధ్వంసము కాజొచ్చెను. సర్కారువారికి చెందినట్టి, చెందనట్టి కార్యములలో ప్రజల సహకారలోపమువలన పరిపాలనములో అనేకయిబ్బందులు, అనియమములు కలుగుచుండెను. దానిపైన రాజపుత్రునకు అవమానము కలుగుటచేత సర్కారువారిగౌరవమునకు భంగము కలిగెను. క్రోధావేశులైన సర్కారువారు విశేషముగా అరెస్టులు చేయ నాకాంక్షించిరి. పెద్దలును, గౌరవనీయులునైన నాయకులు కారాగారములలో త్రోయబడిరి. దేశబంధు చిత్తరంజన్, పండిత మతిలాల్ నెహ్రూ, సుభాష్ చంద్రబోసు మొదలగువారు కారాగారములో పెట్టబడిరి. నాయకులను బంధించుటయేగాక సాధారణ భారతీయప్రజలనుసహా సర్కారువారు గుంపులు

గుంపులుగా పట్టుబడుచుండిరి. సర్కారువారి శూన్యకారా గారములు అసంఖ్యాకములైన సత్యాగ్రహులద్వారా పరి పూర్ణము లగుచుండెను.

సర్కారువారి యీ దమననీతివలన విపరీతఫలితమే ఫలించుచుండెను. సర్కారువారి అత్యాచారములవలన విచ లితులై చంచలులై అనేకమంది భారతీయ ఉద్యోగస్థులు శాసనవిభాగమునుండి పదవులను విసర్జించిరి. తుదకు సర్కా రువారు విరక్తులై గాంధీజీవద్దకు రాజీప్రతిపాదనమును పం పించిరి. సర్కారువారు జాతీయమహాసభతో సమ్మిళితసంప్ర దింపులను చేయుటకు ఏర్పాట్లు గావించెను.

సర్కారువారు నాదేశీయులను లక్షలకొలది ప్రజలను అన్యాయముగా కారాగారములలో బంధించిరని గాంధీజీ వినమ్రముగా విస్పష్టముగా తెలియజేసెను. వారిని విడుదల చేయువరకు నాహృదయము అన్యాయముతో రాజీసంప్రదింపు లను జరుపజాలదు. సర్కారువారు హృదయపూర్వకముగా రాజీకుదుర్చుకొన నుద్దేశించినచో ముందు ఖైదీలనందరిని వినాషరతుతో విడుదలచేయవలయును. తమఅన్యాయమును, పొరపాటును అంగీకరింపవలయును. పిమ్మట రాజీబేరమునకు

ముందుకు రావలయును. అసత్యమును హృదయము నకు నిక్కొని
నచో న్యాయసత్యము లెన్నటికిని ప్రతిష్ఠింపబడజాలవు.

అసహాయోద్యమ ఆందోళనములో దేశవాసుల ఐక్యత
సమ్మిళితప్రయత్నములు పరికించి గాంధీజీ తత్వాన్వేషులైరి.
దేశములోని సామాన్యప్రజలు ఆందోళనముద్వారా అహింసా
ప్రతిఘటనయొక్క అర్థమును, కార్యక్రమమును గ్రహింప
గలిగిరని గాంధీజీ తలంచెను. హింసను త్యజించి శాంతిసత్యాగ్ర
హములతో ఆంగ్లపరిపాలనమును వికలముగావించుటకు క్రమ
శిక్షణమును, ప్రబోధమును పొందియుండిరి. ఈఅసహాయోద్య
మమునుండియే సత్యాగ్రహము సృష్టింపవలయునని ఆశా
న్వితుడైన గాంధీజీ తలంచెను. ఈసంక్షోభముద్వారానే
శాసనబహిష్కారకార్యక్రమమును సాగింప సమకట్టెను.

అందువలన గాంధీజీ యిట్లుల ఘోషించెను. సర్కారు
వారికి హృదయపరివర్తనము కలుగకున్నచో సంగ్రామమును
యింకను తీవ్రతరముగావింప సంకల్పించెను.

కాని రోజులు గడచిపోవుచుండెను. సర్కారువారికి
హృదయపరివర్తనము కలుగలేదు. అత్యాచారములు, దమన

సైతా అధికరించుచుండెను. కొన్ని కొన్ని స్థానములలో శాంత ముగా జరుపుకొనుచున్న సమ్మేదారులపై తుపాకిగుళ్ళను వర్షింపజేసిరి. విద్యార్థులపై లాఠీచార్జి చేయబడెను. స్త్రీలు అవమానింపబడిరి.

గాంధీజీ నిరాశజెంది సమస్తభారతదేశమునందును ప్రచారముచేసిన దేమనగా — పత్రికటనచేసిన ఏడుదినముల పిమ్మట బొంబాయిప్రదేశములోని బార్డోలితాలూకాలో గ్రామస్థులతోను, తనసత్యాగ్రహవ్రతధారులగు సహకారులతోను అహింసాపూర్వకమైన శాసనబహిష్కారాందోళనము ఆరంభించబడును. కాని శాసనబహిష్కరణకుముందు ప్రపంచములోని ప్రథముడును, శ్రేష్ఠుడునునైన సత్యాగ్రహి తనసత్యాగ్రహధర్మపాలనములో ఉద్యుక్తుడగును. భారత పరిపాలనాధికారులకు తనసంకల్పమువిషయమై విస్పష్టముగా ఉత్తరముద్వారా తెలియజేసెను. 'సర్కారువారు దుర్నీతి అన్యాయములచేత కళంకితమైయున్నారు. వారిపై నేనేమాత్రమును గౌరవమునుగాని, సానుభూతినిగాని ప్రదర్శింపను, నేడు సర్కారువారు సకలభ్రమప్రమాదములను సంస్కరించుటకు సమయము మేతెంచినదని యీశాసనబహిష్కారమువలన నేను సర్కారువారికి తెలియజేయ తలంచుచున్నాను. సర్కా

లావాసా ఘా మూచరించిన 'అన్యాయములకు ప్రతీకారముగా శాసన బహిష్కరణమును ఆరంభించుటకుముం దే ప్రతినిధు లను విచారించగావించి, వారితో రాజీప్రయత్నములు సలిపి అన్యాయములకు నష్టపూర్తి చేయవలయును.'

వినమ్రుడగు సత్యాగ్రహి గావించిన యీస్పష్టమైన ఆవేదనమువలనకూడ భ్రాంతులగు ఆంగ్లేయసర్కారువారిలో యెట్టిపరివర్తనము కలుగలేదు. గాంధీజీ శాసనబహిష్కరణ కినమూసన్నమాయెను. భారతదేశములోని యీఅపూర్వ మైన, అభినవమైన సంగ్రామమును దర్శించుటకై ప్రపంచ వాసులందరు తదేకదృష్టితో విస్మయదృష్టితో స్తబ్ధులై చూచుచుండిరి.

శాసకుల అత్యాచారములు, పీడనములకు విరుద్ధముగా గాంధీజీ తనకు ఆఫ్రికాలోకలిగిన అనుభవమువలన సత్యా గ్రహఅస్త్రములు ప్రయోగింప సంసిద్ధులైరి.

గమనింపు

ఈగ్రంథము వ్రాతకాపీని విడదీసి కొన్ని ముద్రణాలయములందు ముద్రింపవలసివచ్చుటచే పేజీల అంకెలు సరిపడలేదు. విషయము లన్నియు సక్రమముగా నున్నవని పాఠకులు గమనింతురుగాక !

1 వ పేజీ మొదలు 400 పేజీవరకు

మెజిస్టిక్ ప్రెస్ నందు

ముద్రితము

రాజమహేంద్రవరము.

చౌరీచౌరా—ఆందోళనవిరమణ.

అసహాయోద్యమ ఆందోళనములో అచ్చటచ్చట కొన్ని అల్పస్వల్పమైన హింసాయుతకార్యములు జరిగెను. ప్రజలలో అచ్చటచ్చట అనియమములు, నిగ్రహహీనత ఒకటిరెండుసారులు కానుపించెను. బొంబాయిలో ప్రజలకును, పోలీసులకును చిన్నసంఘర్షణ జరిగినటుల వినవచ్చెను. ఈవార్త వలన గాంధీజీ నిరుత్సాహము చెందలేదు. కాని విచారించెను. ఆయన బొంబాయిలో జరిగిన సంఘర్షణకొరకు 7 దినములు ప్రాయోపవేశమును అవలంబించెను. ఆయనఉపవాసము ఫలింపజొచ్చెను. ప్రజలు తమఅపరాధములకు పశ్చాత్తాప పడిరి. మరల నలువైపుల క్రమము, నిగ్రహము కానుపించెను. ఆయన ఆశాన్వితు డాయెను. వ్రతమును విరమించెను. దాని తరువాత ఆయన సత్యాగ్రహమునుగురించి సర్కారువారికి ఆఖరుపుత్తరము వ్రాసెను. కాని అకస్మాత్తుగా అచింత్యనీయమైన దుర్ఘటన ఆయనఆశలను, ఉద్యమములను చూర్ణవిచూర్ణము గావించి గభీరమైన నిరాశాసముద్రములో ఆయనను త్రోచివైచెను. యుక్తప్రదేశాంతర్గతమైన గోరఖ్‌పూరు జిల్లాలో చౌరీచౌరా అనుఒకగ్రామమునుండి హింసాప్రతిహింసాపూర్ణమైన దుఃఖవార్త సత్యాగ్రహశిబిరమునకుచేరెను.

అసహాయోద్యమవీరులు కొందరు ఒక ఊరేగింపుగా బయలుదేరి పోవుచుండిరి. పోలీసుసైన్యము వారిమార్గమునకు

ఆటంకమును కలిగించి వారి ఊరేగింపును భగ్నముచేయుటకు ప్రయత్నించెను. ఊరేగింపును చెదరగొట్టుటకు వారు ప్రజలపై లాఠీచార్జి ఆరంభించిరి కాని, ప్రజలు పోలీసుల దౌర్జన్యమువలన నిరాహారహీతులైరి, క్రమవిహీనులైరి, క్రోధోద్రిక్తులైరి. పగతీర్చుకొనుటకై ప్రజలు ఆపోలీసుదళమును సంఘబద్ధముగా ఆక్రమించిరి. మహాత్తరమైన జనసమూహాభయముచేత 21 మందిచేత నిర్మింపబడిన పోలీసులసైన్యము భీతిచెంది, తమ ప్రాణములను రక్షించుకొనుటకు పారిపోయి సమీపమునందున్న ఠాణాలో దాగుకొనిరి. ప్రజలు క్రోధావేశులై ఠాణాచుట్టు క్రమ్ముకొనిరి. పోలీసులు భయముచేత ఒకచిన్నగదిలో ప్రవేశించి లోపల గొళ్ళెము బిగించిరి. ప్రజలు బయటిగొళ్ళెమును బిగించివేసిరి. ప్రజలలో హత్యాప్రయత్నము చెలరేగెను. ఖైదీలైన పోలీసులు బయటికి వచ్చుటకు మార్గము లేకపోయెను. పిమ్మట పైశాచిక స్వభావముతో ఆగృహమునకు నిప్పంటించిరి. 21 మంది పోలీసులు సజీవముగా భస్మమైపోయిరి. ప్రతిహింసాపరాయణులగు జనులు హింసాపూర్ణ ఆనందములో నిమగ్నులైరి. ఈదుర్వార్త సమస్త భారతదేశములో వ్యాపించెను. ఈహింసాకాండవిషయము గాంధీజీకర్ణేంద్రియములలో ప్రవేశించెను. ఉద్యమశీలుడైన ఆమహాత్ముని ప్రతిభాశక్తి నశించిపోయెను. అహింసాపూజారిలోని ఉత్సాహాగ్ని అంతయు ఆరిపోయెను. గాంధీజీ నిరాశవలన, విషాదమువలన కుంగిపోయెను. క్రమము మెరుగని ప్రజలు అహింస

లోని అర్థమును గ్రహింపలేకపోయిరి దెబ్బలకుబడుచు ఇంత హీనమైన, నీచమైన ప్రతిహింసా కార్యమును గావించిరి.

గాంధీజీ అనుతప్తహృదయముతో, ప్రశాంతమనస్సుతో ఆలోచించుచుండిరి. విశేష ఆలోచన, చింతనములు గావించినపిమ్మట వివేకముద్వారా యీశ్వరుని మంగళాదేశము పొందెను. ఆయన భారతీయులకు స్పష్టముగా చెప్పినదేమనగా—శాసనబహిష్కరణ, సత్యాగ్రహము గావించుయేర్పాట్లు తాత్కాలికముగా విరమించెను. యుద్ధసేనానాయకుని ముఖతః ఆసమయములో యుద్ధవిరమణవార్తను విని భారతీయులందరును విస్మయమొందిరి. భారతీయులలో నిరుత్సాహము, అసంతోషము ప్రబలెను. నాయకులు, కార్మికులు ఫిర్యాదు చేయుచుండిరి సంగ్రామమును నిలిపివేయుటచే. ఆశాపూర్ణప్రజలు గాంధీజీపై దోషారోపణ చేయమొదలిడిరి.

గాంధీజీ అందరిఫిర్యాదులకు జవాబొసంగెను. దేశవాసు లింకను అహింసానిగ్రహములను స్వీకరింపలేకపోయిరి. నేను దేశాత్మకు అహింస, నిగ్రహము, ప్రేమనుగురించి బోధించుటకు అగ్రసరుడ నగుదును. దేశము అహింసకు యోగ్యమైనదిగా తలంచితినేని అప్పుడు మరల సత్యాగ్రహమును ఆరంభించెదను.

ఆయనయిచ్చిన యీ కైఫీదువలనకూడ నాయకులు, ప్రజలు సంతుష్టి చెందలేదు. దేశము ఉత్సాహములో నిమ

గ్నమై యున్నది. సగముదారిలో యీయుత్సాహాగ్ని ఆరిపోయినచో, దీనిని మరల రగుల్కొల్పుట కష్టసాధ్యమైన విషయము. ఒక్కస్థానములో జరిగిన హింసాయుతసంఘటన వలన సమస్తదేశములోని ఆందోళనమును ఆపివేయుట యుక్తియుక్తముగా నుండనేరదు. గాంధీజీ చలించలేదు. అనుతప్త శాంతస్వరముతో మరల యిట్లుల నాడెను— "సమరక్షేత్రములో సైనికులమనస్సులలో అహింసయే విరాజిల్లవలయును. ఒకమానవుని యందున్నహింస సయితము శాసనబహిష్కరణసంగ్రామమును కలుషితము గాను, పదభ్రష్టముగాను చేయగలదు. చౌరీచౌరాలో స్థానికమైన హింసకూడ నా హృదయమును అనుతప్తముగాను, వ్యధితముగాను గావించెను. ఈఅనుతాపము నాహృదయమును భగ్నము చేయకుండునట్లు నేను ఈసంగ్రామమును విరమించుచున్నాను. దేశవాసులింకను పూర్ణఅహింసామార్గమున నడచుటకు అలవాటు పడలేదని నేను తలంచుచున్నాను. సర్కారువారిరక్తనేత్రములకు భయపడువాడను కాను. కాని ప్రజలలో క్రమశిక్షణ లేకపోవుటచూచి నేను బాధపడుచుందును. అసహాయోద్యమసాఫల్యత పరిపూర్ణమైన నిగ్రహముపై ఆధారపడియుండును. క్రోధమునుండి క్రమశిహీనత యేర్పడుచున్నది. సత్యాగ్రహములో హింస లవలేశమున్నను జరుగనేరదు. అహింసాసంగ్రామములో హింస అనగా వెనుకకు నడచుట, జీవితమును నిరర్థకముగా వ్యర్థము చేసుకొనుట."

ఈ భ్రాంతి న శోచనవిషయమై 1922 వ సం॥ న్న రమునాటి 'యంగ్ ఇండియా' లో ఒకవ్యాసమును వ్రాసి యుండిరి. ఆయన వ్రాసిన విషయములు—— "భారత దేశ ములో ఇంకను సత్య అహింసలవాతావరణ తయారుకాలేదని భగవానుడు నన్ను జాగరూకునిగా గావించినాడు. సత్య, అహింసలే సత్యాగ్రహమును న్యాయసంగతముగా చేయ గలవు. ఈశాసనబహిష్కరణ శాంతరూపము, సత్యరూపము, వినమ్రము, జ్ఞానయుతమునై, స్వేచ్ఛాకృతమై, ప్రీతిపూర్ణమై, తృణీకారభావశూన్యమై, నిరపరాధమై విరాజిల్లిన పుడే Civil యని చెప్పుటకు వీలగును. ఈయుక్తిననుసరించి, నావిచారణననుసరించి భారతీయులు గొప్పపొరపాటు గావించి నారని అంగీకరించుచున్నాను. అందువలన నేను సాధారణ ప్రజలశాసనబహిష్కరణమును నిలిపివేయుటయేగాక, నేను స్వయముగా బహిష్కరించుట కూడ నిలుపుచేసితిని. భగవా నుడు బొంబాయిసంఘటనద్వారా నన్ను జాగరూకునిగా గావించినాడని నేను గ్రహింపగలుగుచున్నాను. ఆయన చౌరీ చౌరాదుర్ఘటనవలన ఆయన నాకు ప్రత్యక్షముగా చూపించి నాడు. అందువలన బార్డోలిలో జరుగవలసిన సత్యాగ్రహ మును నిలుపదలచేసితిని. దేశము దీనిద్వారా లాభమునే పొందగలదు. ఈవిషయములో నా కెట్టిసందేహము లేదు. ఆందోళనము ఆపివేయుటచే భారత దేశము సత్య, అహింస

లకు నిదర్శనముగా నుండగలను." గాంధీజీ విశేషమైన ఆలో చనలు గావించి సంగ్రామమును విరమించెను

దేశవాసులు కొందరు ఆయనను చపలుడని నిందించిరి. కొందరు గాంధివాదమునకు విరుద్ధవాదము నవలంబింప గోరుచుండిరి. సర్కారువారు ఇంతకాలము నిశ్శబ్దముగా నుండిరి. గాంధీజీకి విరుద్ధమైన ప్రతిక్రియలను చూచి, భ్రాంత భారతవాసుల అప్రియత్నములవలన గాంధీజీకి గలజనప్రియత అధికముగా తగ్గిపోవుచుండెనని గ్రహించిరి. ప్రజలలో గల యీవిరుద్ధ మనోభావమును సర్కారువారు అవకాశముగా గైకొనిరి. ఈనారి సత్యాగ్రహమునకు, అసహాయోద్యమమునకు నాయకశ్రేష్ఠులైన గాంధీజిని అరెస్టు చేయుటకు సంకల్పించుకొనిరి.

గాంధీజీ చౌరీచౌరాహింసకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసు కొన సంకల్పించుకొనెను. ఆయన మరల దేశవాసులకు తెలియజేసిన విషయము— "నేను శుద్ధిని పొందవలయును. నాసత్యములో గభీరతరమైన సత్యము, దీనత్వము ఉండు గాక. హింసాశుద్ధికై నేను నిరశనవ్రతము నవలంబించుట కంటె శ్రేష్ఠమైనదిలేదు. నావాదమును, సత్యమును, అవలంబించి, అసత్యమును, హింసను ప్రకటించినవారి అపరాధములతొలగుటకొరకే నేను ఉపవాసవ్రతము నవలంబించుచున్నాను. వారిపాపములకు శిక్షను నేనే అనుభవింపనిశ్చయించుకుంటిని. భావిఆందోళనము హింసాపూర్ణముగాను, హింసకు

అగ్రహాతగాను కాకుండునట్లు ర్వవిధములైన దీనత్వమును, ఉత్పీడనములను, దేశమును డీ గరిమి వేయుటకు మరణము ను సహించుటకు సంసిద్ధుడను" అనుతన్ప్రహ్యదయము తో 5 దినములు ఆహారమును గైకొనక తనకతనో పవాసవ్రతము వలన ఉన్మత్తులగు దేశవాసులకు మూర్గమును ప్రదర్శించెను.

ఈ స్వేచ్ఛాకృతో పవాసము గాంధీజీజీవితములో ఒక విశేషమైన వైశిష్ట్యము ఉపవాసముద్వారా ఆత్మశుద్ధిప్రశా శీక సత్యసంధాతయగు మహాత్మునికి అభినవ ఆచరణము!

ఇంతలో సర్కారువారుకూడ సిద్ధపడిరి అస్త్రధారు లగు పోలీసులు అహంకారపూర్ణ పదవిక్షేపముతో సబర్మతీ ఆశ్రమములోని హింసాశూన్యప్రశాంతనీరవత్వమును భంగ పరచిరి వారు ఆశ్రమమునకువచ్చి అహింసావిగ్రహమును అరెస్టుచేసిరి. 'యంగ్ ఇండియా' లో ఆంగ్ల పరిపాలనవిషయ ములో కొన్ని నేరారోపణములను గావించి ప్రకటించిన వ్యాస ములకు అరెస్టుచేయబడితిరని తెలియచేయబడెను.

నీరసమానవుడు హాస్యోజ్వలవదనముతో పోలీసులతో పోవుటకు సంసిద్ధుడాయెను. శలవుతీసుకొనుసమయములో ఆశ్రమవాసు లందరును ఆయనసముఖమున కేతెంచిరి. వారి జయముకొరకు ప్రార్థించిరి. అప్పుడు నాజీవితాదర్శము లే నాసందేశమని ఆయన నుడివెను. నన్ను అరెస్టుచేయుటవలన మీరు కోపగించవలదు. నాప్రియమైన దేశవాసులు కోప గించకూడదు. మీరు పరిపూర్ణమైన నిగ్రహము నవలంబించ

వలయును. క్రోధమునకు బదులు నా అరెస్టుదినము ప్రవ
దినముగా చేసుకొనుడి నేను అసహాయోద్యమమునకు మూల
మైయుంటున్నాను. అందువలన సర్కారువారు నన్ను ప్రజల
నుండి దూరముచేసి భారతదేశవాసుల శక్తిసామర్థ్యములను
గ్రహించుటకు ఉద్యుక్తులై యున్నారు. హింసాయుక్తమైన
యాపత్సందర్భములను భారతీయులు అహింసాయుతముగ స్వీక
రింపవలయును. నిశ్చలభావముతో పూర్ణశాంతితో నుండి
నా అరెస్టువలన ప్రజలు క్రోధమును ప్రకటింపక శాంతముతో,
ధైర్యముతో, నిర్మాణ కార్యక్రమమును పాలింపుడి కాని
ఎట్టి అల్లరులుగాని, హరతాళములుగాని, సర్కారువారితో
సహకారముగాని జరుగకుండ చూడవలయును నేను లేక
పోయినను పనులు చక్కగా నెరవేరగలవు సంపూర్ణశాంతితో,
క్రమపద్ధతితో పాలింపవలయును. ప్రజలు నా వాదమును
గ్రహించినయెడల జయమును పొందుదురు. లేనియెడల ఆప
దల నెదుర్కొనవలసివచ్చును. పోలీసులు గాంధిజీని తోడ్కొని
పోయిరి. కాని గాంధీజీసందేశము దేశమంతయు వ్యాపించెను.
సర్కారువారు ప్రపంచవాసులకు చూపించుటకై మహాడంబ
రముతో విచారణ ప్రహసనమునకు ఏర్పాట్లు గావించిరి.

మార్చి 18 వ తేదిన విచారణ జరిగెను. సర్కారు
వారిపక్షమునుండి వారిపై నేరారోపణ చేయబడెను. ఆయన
'యంగ్ ఇండియాలో' అభ్యంతరకరమైన మూడువ్యాసము
లను ప్రకటించిరి— దానిలో ఆంగ్లపరిపాలనము నాశనము

చేయువిషయమై ప్రజలలో ఉద్రేకము కలిగించునట్లు వ్రాయబడియుండెను. వారు వ్యాసములలో ఒకటిరెండుచోట్ల అత్యంత అపరాధజనకములని తమఅభిప్రాయమును తెలియజేసిరి. ఒకదానిలో గాంధీజీ వ్రాసిన విషయములు— "సర్కారువారు హత్యలు, అగ్నికాండలు, అత్యాచారములు నివారించుటకు అధికారులు. ఈఅధికారమును రుజువుచేయుటకు వారు సమగ్రదేశమును హత్యలు, అగ్నికాండలు, అత్యాచారములలో ముంచివేయ కోరుచున్నారు."

మరియొకవ్యాసములో ఆంగ్లేయఅధికారుల అహంకారపూర్ణఆజ్ఞలకు విరుద్ధముగా వ్రాసినది— "బ్రిటిషుసింహము మనముఖముపై తనరక్తమయగోళ్ళను ఆడించుచున్నయెడల దానితో మనకు రాజీ యెటు కుదరగలదు? బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము శారీరదుర్బలులను పీల్చివేయుచున్నది. పశుశక్తిని ప్రకటించి ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. విశ్వమునకు శాసనకర్తయని న్యాయవంతుడగు విధాతయున్నయెడల అది యెన్నటికిని నిలువజాలదు. 1920 వ సంవత్సరములో ఏయుద్ధ మారంభమాయెనో, ఆయుద్ధము నెలయైనను, సంవత్సరమైనను, లేక బహుసంవత్సరములైనను, ఆఖరువరకు జరుగును. ఇప్పుడు బ్రిటిషుప్రజలు దానిని గ్రహించుసమయ మేతెంచినది. తుదివరకు అహింసతో నుండుటకు తగినసమ్మతిని, శక్తిని భారతదేశమునకు ఉండుగాకయని ప్రార్థించుచున్నాను."

మరియొకవ్యాసములో వ్రాసిన విషయము— "మనకు స్వరాజ్యము కావలయును. సర్కారువారు ప్రజలవద్ద శిరములను నతము చేయవలయును."

గాంధీజీ రాజద్రోహనేరమును ప్రశాంతచిత్తముతో అంగీకరించెను. ఆయన అత్యంతవివేకముతోను, సంపూర్ణ శాంతముతోను సర్కారువారికి విరుద్ధముగా దేశమును అహింసా సంగ్రామములో ప్రవేశపెట్టుటకు ప్రోత్సాహపెట్టెనయ్యు. సర్కారువారి అత్యాచారములు, ఉత్పీడనములు అంతమొందనంతవరకు యీసంగ్రామమునకుకూడ అంతముండదని ఆయన తెలియజేసెను 'నేను నాకర్తవ్యమును నెరవేర్చితిని. అందువలన నేను ఎట్టిలఘుశిక్షను గాక కఠినతమమైన శిక్షనే స్వీకరించుటకు సిద్ధుడనై యున్నాను నేను మీదయను కోరుటలేదు, కఠినతమశిక్షను మహదానందముతో స్వీకరించుటకు సిద్ధపడియున్నాను."

గాంధీజీకి రాజద్రోహనేరమునకై 6 సంవత్సరముల కారాగృహవాసశిక్ష విధింపబడెను.

విచారణ అభినయము అంత మొందెను.

సత్యప్రేమాదర్శములపూజారిని ఆయనస్నేహితులు, అనుచరులు, సహచరులు, సహకారులు, అనురక్తులు కన్నీటితో ఆయనకు వీడ్కోలు నిచ్చిరి. సత్యాగ్రహియైన మహాత్మాజీ స్నిగ్ధహాస్యోజ్వలవదనముతో దేశవాసులవద్ద శలవు గైకొనిరి. స్థిర, ధీర, పదవిక్షేపములతో కారాగార అపరాధులయానములో నెక్కి కూరుచుండిరి. కారాగారలోహద్వారములు హింసాగర్జనములతో బంధింపబడెను.

కారాగారము—ధ్యాననిమగ్న మహాత్ముడు.

గాంధీజీ ప్రథమమున సబర్మతీజైలుకు పంపించబడిరి. ఆయన ఉండుటకు ప్రత్యేకగృహము ఒసగబడెను. ఆగృహముతో ఇతరఖైదీలకు ఎట్టిసంబంధము లేకుండెను. ఆగృహమునకు ఇతరఖైదీలు రాకపోకలు చేయుటకుకూడ అధికారము లేకుండెను.

గాంధీజీ దీనిని గ్రహించి తెలియజేసిన దేమనగా—మానవులనుండి వేరై నే నిచ్చట వసింపజాలనని నుడివిరి. కారాగారలోహపంజరములో బంధింపబడిన ఖైదీలవలెనే తనది కూడ ఒకేవిధమైన పరిస్థితి యైనప్పుడు తాను వేరుగా నుండవలసిన కారణ మేమని ప్రశ్నించెను? ఆయన అందరితో పాటు సాధారణఖైదీలతో సాధారణభావముతో వసించకోరెను.

ఆయనపట్టుదలయే ఫలించెను. ఆయన సాధారణఖైదీలలో వసించుటకు అంగీకారమును పొందెను.

భయంకరమైన బాధలతో నిండిన నరకము... నరకకష్టములవలన పాపులగు జీవగణము ఆర్తనాదములు చేయుచుండిరి.

నరకపురికి స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా దేవర్షి నారదులు ఏతెంచిరి. పాపులవద్దకు ఏతెంచెను, వారిని ఆదరించెను. మధురవీణాస్వరములతో హరినామమధురగానములను వారి కంఠములలో ప్రవేశపెట్టెను.

పాపులు అయిన పవిత్రస్పర్శచేత, హరినామమాహాత్మ్యముచేత పవిత్రులైరి.

వారు నరకమునందు వసించుచున్నను నరకమునుండి ఉద్ధరింపబడుటకు శక్తిని పొందిరి.

ఇంగ్లీషుసర్కారువారి బాధలకారాగారము, కారాగారలో హింస్ర ఖః ములచేత బంధింపబడిన ఖైదీలు ఆర్తనాదములు గావించుచుండిరి. కారాగారఖైదీలలో, స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా గాంధీమహాత్ముడవతరించెను.

సాధారణఖైదీల సంస్పర్శలోకి వచ్చిరి, వారిని ఆదరించిరి—

పవిత్రవర్తన, ఆచరణ, వాదములవలన వారికి నిగ్రహము, దుఃఖవరణమువిషయమును గురించి అపూర్వసందేశమును ప్రసాదించిరి.

పవిత్రఆచరణమువలన, పవిత్రసందేశములవలన వారు శుద్ధ చెందుచుండిరి. దుఃఖములను సహించు శక్తిమంత్రమును పొందిరి. కారాగారములో వసించినను కారాగారబాధలనుండి ఉద్ధరింపబడుశక్తిని సంపాదించుకొనిరి.

గాంధిగారి యీఆచరణమువలన కారాగారఅధికారులు భీతిచెందిరి. ఇట్లు తలంచిరి— "ఈయన సామాన్యమానవుడు కాదే! కారాగారములో దుష్టులును, పశుతుల్యులునగు ఖైదీలనందరిని మానవులనుగా చేయుచున్నారే!" భీతిచెందిన ధికారులు ఆయనను మరల వేరుచేసిరి. ఇతరసాధారణఖైదీ

లకుపహా రాజద్రోహమంత్రమును బోధించుచున్నారనియు, అందువలన వేరుగా నుంచవలయుననియు ఆయనకు తెలియ జేసిరి.

గాంధీజీ హాస్యోజ్వల, రహస్యమయ, శీర్ణశాంత మానవుని వారు వేరే గృహమునకు పంపించియు తృప్తిపొందక పోయిరి. వారు ఆయనను మరియొక కారాగారమునకు పంపిరి.

బాహ్యమానవు లెరిగిన ఆవరణములకు దూరమున అజ్ఞాతలోహా గారాంతరాళమున భారతదేశ అహింసా మంత్రఋషి అజ్ఞాతజీవనయాత్రను గడపుచుండెను

ఈఅజ్ఞాతవాసకాలముననే మహాత్మాగాంధీ తన "ఆత్మచరిత్ర" ను రచించిరి. ధ్యాననిమగ్నుడగు తాప సోత్తముడు తన జీవనసంఘటనములద్వారా సత్యముయొక్క యేపవిత్రాలోకము దర్శించెనో, ఆసత్యదర్శనేతిహాసమును తనజీవచరిత్రలో వర్ణించిరి.

కాని అత్యాచారులగు దానవులు ఎల్లప్పుడు దేవత లకు భయపడుచునే యుందురు. అందువలన దేవతలను పీడించుచుందురు. అత్యాచారులగు శాసకులు గాంధీజీకి— నిర్క్రోధుడు, శాంతుడు, సౌమ్యుడు నగు మానవునకు భయపడుచుండిరి. అందువలన ఆయనను పీడింపమొదలిడిరి. ఆయనను వారు అజ్ఞాతస్థానమునకు పంపియు నిశ్చింతగా నుండలేకపోయిరి. ఆయనను పీడించుచుండిరి. ఆయనను దస్యులకు తన్న-

రులకు యోగ్యమైనస్థానములో నుంచిరి. ఆయనను నికృష్టమైన, అనారోగ్యకరమైన స్థానములో బలవంతముగా నుంచిరి.

గాంధీజీ యీశిక్షను ప్రశాంతమనస్సుతో స్వీకరించెను. కాని ఆయన దేహము దీనిని సహింపలేకపోయెను. 1917 వ సంవత్సరము విరోచనములవ్యాధి కలిగినప్పటినుండి ఆయనశరీరము దుర్బలమగుచుండెను. అనవరతపరిశ్రమవలన యీదౌర్బల్యము తొలగిపోలేదు. అదిగాక కారాగృహములోని యీకష్టములు, అత్యాచారములు దేహమును దుర్బలపరచుచుండెను. దుర్బలశరీరమును రోగము సులభముగా ఆక్రమించెను. గాంధీజీ కష్టకరమైన, అపత్కరమైన 'అపెండిసైటిస్' అనుజబ్బుచే బాధపడుచుండిరి. ప్రథమమున సర్కారువారు ఎట్టిశ్రద్ధను వహించలేదు. రోగము క్రమముగా వృద్ధియగుచున్నప్పుడు సర్కారువారు భీతిచెందిరి. ఈవిషయము రహస్యముగా ఉంచినను, గాంధీజీపరిస్థితులు విషమించినను ప్రజలు క్రోధావేశపరు లగుదురని తలంచిరి. అందువలన భీతిచెందిన సర్కారువారు ప్రజలవిమర్శలకు భయపడి గాంధిగారివ్యాధిని గురించి ప్రకటన గావించిరి. అత్యాచారములు గావించిన పిమ్మట ఆడంబరముతో చికిత్సకు తగినయేర్పాటులు గావించిరి. విజ్ఞులగు వైద్యులద్వారా ఆయనకు అస్త్రోపచారము గావించిరి. గాంధీజీ వ్యాధివిముక్తు డయ్యెను.

దేశవాసులు చంచలులైరి. వారు గాంధీజీని త్వరలో, వినాషరతులతో విడుదలచేయుటకు భారతదేశ ఆకాశపాతా

శములను ముఖరితము చేయుచుండిరి. భారతదేశములోని వార్తాపత్రికలన్నియు గాంధీజీ బంధింపబడినందుకు విరుద్ధముగా తీవ్రమైన ప్రజాభిప్రాయమును ప్రకటించి ప్రచారము చేయ మొదలిడినవి.

సర్కారువారు ప్రజలకోరికలను అంగీకరింప బాధ్యులైరి.

గాంధీజీ 1924, ఫిబ్రవరి 5 వ తేదీన వినాపరతులతో విడుదల చేయబడిరి.

గాంధీజీని కొంతకాలము విశ్రాంతితీసుకోమని నాయకులందరును వేడుకొనిరి. విశ్రాంతి తీసుకుని ఆరోగ్యమును బడయనియెడల, హృతశక్తిని పునరుద్ధరణ చేసుకొననియెడల దేశవాసులకు ఏవిధమైన సేవను చేయజాలనని ఆయన గుర్తించెను. ఆరోగ్యము పొందునిమిత్తము బొంబాయిప్రదేశములోని 'జుహు' అనుఆరోగ్యకరమైన స్థానమునకు గాంధీజీ బయలుదేరిపోయెను.

'జుహు' భారతదేశములో తీర్థక్షేత్రముగా పరిణమించెను.

దేశబంధు చిత్తరంజన్‌దాసు, పండితమతిలాల్ నెహ్రూ, పండితమదనమోహనమాలవ్య, అలీసోదరులు, అబ్బాస్ తాయుబ్జీ మొదలగుభారతదిక్పాలకులందరు భావికార్యక్రమమును నిర్ణయించుటకు గాంధిగారివద్దకు రాకపోకలు చేయుచుండిరి.

గాంధీజీ, ఇతరకాంగ్రెసునాయకులు కారాగారములో ఉన్నప్పుడు దేశములో భయవాదము (Terrorism) ప్రారంభమెను. కొందరు హింసావాదులు విప్లవకారులు ఆయుధ హింసా విప్లవము, కుట్రలసహాయముతో ఆంగ్లేయులను తరిమివేయ తలపెట్టెను. కాని వారిప్రయత్నములు అనేకవిషయములలో వ్యర్థము లాయెను. వారిలో చాలామందిసేవకులును, నాయకులును పట్టుబడిరి.

ఈహింసావాదనాయకులకార్యములకు గాంధీజీ తన విచారమును ప్రకటించెను. కాని ఆయన వారి దేశప్రేమను హృదయపూర్వకముగా ప్రశంసించెను. కొందరు నాయకులపై సర్కారువారు గావించిన అత్యాచారములను, పశుతుల్యకార్యములను తీవ్రముగా ఆయన విమర్శించెను.

సర్కారువారు ఈహింసాకారులతో జాతీయమహాసభకు చెందిన అహింసాకారులైన నాయకులనుకూడ చుట్టబెట్టుచుండిరి. 'మీరట్ కుట్రకేసు,' 'లాహోరుకుట్రకేసు,' మొదలగు కొన్నికేసులను సృష్టించి అనేకవిశిష్టనాయకులను విప్లవకారులతోపాటు అరెస్టుచేసిరి. గాంధీజీసలహాతో జాతీయ మహాసభ ధనసంచయముచేసి యీకేసులో నేరస్థులైన వ్యక్తులపక్షమును వహించి పనిచేయుచుండెను. మహాసభ ఆదర్శములవలన సమస్తదేశమునందును విపులమైన ఉత్సాహము గాన్పించెను. భారతీయులు ఉదారహృదయములతో ధనమును వెచ్చించి నేరస్థులైన దేశప్రేమికులకు సహాయము చేయుచుండిరి.

గాంధీజీ లేమివలన దేశములో మరియొకప్రతిక్రియ కూడ కార్యము లొనర్చుచుండెను. శాసనబహిష్కరణ, అసహాయోద్యమములకొరకు దేశములో నాయకులు లేకపోవుట చేత, కొందరు సుయోగవాదులు దేశద్రోహులగు సర్కారు వారితో సహకరించుటకు విశిష్టసర్కారుపదవులను స్వీకరించిరి. అనేకమంది మితవాదులుకూడ సర్కారువారికార్యములలో సహాయముచేసి వారిశాసనవ్యవస్థలను దృఢతరముగాను, కఠోరముగాను కావింప ప్రయత్నించిరి. కాని గాంధీజీ నాయకులు విడుదలయైనతరువాతనుండి యీప్రతిక్రియాశీలరవిశ్వాసఘాతుకత సమూలముగా ధ్వంసమాయెను ప్రజలు వీరిస్వరూపమును గ్రహించి వీరిని వర్జించిరి. గాంధీజీకూడ మహోచ్ఛ ఆదర్శములవలన అనుప్రాణితుడై మరల నూతనకర్మమార్గములలో నిమగ్నుడయెను.

గాంధీజీఆదర్శములకు విరుద్ధమైన మరియొకధ్వంసాత్మకమైన ప్రతిక్రియకూడ ఆయన లేనికారణముచేత సామ్రాజ్యవాదులగు సర్కారువారు సమస్తదేశమునందును వ్యాపింపజేసిరి. హిందూమహమ్మదీయసాంప్రదాయముల సంఘర్షణమును గురించి యిచట వివరించుచున్నాము. భారతదేశ హిందూమహమ్మదీయులు ఐక్యతాబద్ధులై కార్యక్షేత్రమున అగ్రేసరులైనయెడల వారిసామ్రాజ్యమునకే ముప్పువాటిల్లునని సర్కారువారు అసహాయోద్యమ ఆందోళనమువల్ల స్పష్టముగా గ్రహింపగలిగిరి. అందువలన వారు ఖిలాఫత్, జాతీయ

మహాసభలసమ్మిళితకార్యక్రమమునందును, మహాత్మాగాంధీ గారి సమ్మేళన, ప్రేమసందేశములప్రచారకార్యకలాపముల యందును భీతిజెందిరి. భారతదేశములోని హిందూమహమ్మదీయులనెడి రెండుగరిష్ఠసాంప్రదాయములలో భేదములను, కలహములను సృష్టింపగలిగిన యెడల హిందుమహమ్మదీయులు పరస్పరద్వంద్వములలో, సంఘర్షణములలో మునిగిపోవుదురు అట్లైనయెడల భారతదేశములోని విశాలజనసంఘముయొక్క ఏకత్వత, సమ్మేళనములగ్రంధులు భిన్నమై పోగలవని గ్రహించిరి. ఒకస్వాతంత్ర్యకాముయగుజాతి సాంప్రదాయకద్వంద్వములలో ఉన్మత్తులైనయెడల వారు స్వాతంత్ర్యసంగ్రామమును విసర్జించి, ఆత్మఘాతుకమగు సంగ్రామములో ప్రవృత్తు లగుదురు. అట్లైనయెడల ఆంగ్లశాసనము ఆపదలనుండి విముక్త మగును. భారతదేశము స్వాతంత్ర్యమును పొందుఆశకూడ సుదూరపరాహతమగును. చతురులగుసర్కారువారు నాయకుడులేనిప్రజలలో యీ ద్వంద్వబీజములను నాటిరి. ప్రతిక్రియాశీలురును స్వార్థులును నైన సాంప్రదాయికనాయకులను, ప్రతిష్ఠానములను సృష్టిజేసిరి. హిందువులను మహమ్మదీయులకు విరుద్ధముగా ప్రేరేపించిరి. మహమ్మదీయులను హిందువులకు విరుద్ధముగా ఉద్రిక్తులను జేసిరి. మహమ్మదీయులు దేశమునకు ఎట్టిసేవ చేయకపోయిను, ఫలము లభించినపిమ్మట దానిని అనుభవించుటకే ఉన్నారని హిందువులకు బోధించిరి. భారతదేశము స్వాతంత్ర్యమును పొందినయెడల విశాలకష్టములకు,

ఆపదలకు మేరయుండదని మహమ్మదీయులకు ప్రబోధించిరి. అధికసంఖ్యాకులగు హిందూసంఘమువారు సకలఅధికారము లను, శక్తులను ఆక్రమించుకుని మిమ్ములను గులాములనుగా చేయుదురనికూడ తెలియజేసిరి.

ధనమునిచ్చి, గౌరవమునిచ్చి, విశిష్టపదవులనిచ్చి స్వార్థ పరులగు సర్కారువారు సాంప్రదాయికనాయకులను తయారు చేసిరి. ఈనాయకులు తమసంఘమునకు మంగళాకాంక్షిగను, త్రాణకర్తగను తలంచుకొనిరి. తమసంఘమును అన్యసంఘము నకు విరుద్ధముగా సందేహజనకముగాను, ఉద్రిక్తముగాను గావించిరి ఈసమయములో 'ముస్లిమ్‌లీగ్' అనుమహమ్మదీయ సాంప్రదాయికప్రతిష్ఠానము జాతీయమహాసభసంబంధమును తెగద్రెంపులు చేసుకొనెను. తమది ప్రత్యేకప్రతిష్ఠానమని ప్రచారము గావించెను. తమసంఘక్షేమముకొరకుమాత్రమే ప్రత్యేకముగా కార్యములొనర్చుచుండిరి. దేశస్వాతంత్ర్యము కొరకు 1917-1918 సంవత్సరములలో హిందూమహమ్మ దీయులు ఏకమై సర్కారువారి తుపాకిగుళ్ళవర్షమువలన జాలి యన్‌వాలాబాగులో రక్తదానము చేసియుండిరి. 1921-1922 సంవత్సరములలో అసహాయోద్యమములోకూడ హిందూ మహమ్మదీయులు సమ్మిళితభావములతో స్వాతంత్ర్యసంగ్రా మములో దుమికిరి. 1924-1925 సంవత్సరములలో ఆహిందూ మహమ్మదీయులు మరల భ్రాంతిచేత, ఈర్ష్యచేత వేరైపో యిరి. ఏకమైన, అఖండమైన జాతివారు శాసకులకుట్రలవలన

రెండుశాఖలుగా చీలి దూరమైపోయిరి. పరస్పరులలో రక్త పాతము గావించుకొనుటకు సంకల్పించుకొనిరి.

నీలాకాశమున తుఫాను చెలరేగుననుసూచనలు గాన్పించుచుండెను. నలువైపుల సాంప్రదాయికద్వంద్వములు, సంఘర్షణములు, తాండవనృత్యములు చేయమొదలిడెను. బొంబాయి, కలకత్తా, కోహాటునగరములలో హిందూమహమ్మదీయులకు కొట్లాటలు ఆరంభమాయెను నలువైపుల ఆత్మఘాతుకమైన పిశాచదైత్యదానవులదళము శిరములెత్తి నిలువబడెను. నాలుగువైపుల భాతృహత్యాభేరీలు మాఱుమ్రోగెను. మహమ్మదీయులు హిందువులను హత్యజేసిరి, హిందువులుకూడ మహమ్మదీయులను హత్యచేసిరి. హిందువులతో వ్యాపారముచేయుచున్న మహమ్మదీయులు హత్యగావింపబడిరి. మహమ్మదీయులను ఆత్మీయులను జ్ఞానముతో వారియెడల శ్రద్ధచూపినవారు నరుకబడిరి. దేశములోని ఆకాశపాతాళములన్నియు సాంప్రదాయికసంఘర్షణములచేత, ద్వంద్వములచేత విషాక్తమై, కలుషితమైయుండెను.

కారాగారమునుండి విడుదలయై బయటికివచ్చినపిమ్మట యీపరివర్తనము గాంచి గాంధీజీ అత్యంతవిచారగ్రస్తులయ్యెను. ఏమహమ్మదీయసాంప్రదాయ మొకప్పుడు జాతీయమహాసభయొక్క అసహాయోద్యమవిరమణవిషయము వినియు నిరుత్సాహపడక అసహాయోద్యమఆందోళనమును ద్విగుణతర తీవ్రము గావించిరో, ఏహిందుసాంప్రదాయ మొకప్పుడు

'రామ్‌రహీమ్‌నాజుదాకణ' అనుమంత్రముతో క్రైస్తవాది మహమ్మదీయసోదరులను ప్రక్కనిడుకొని స్వాతంత్ర్యసంగ్రామములో అగ్రేసరులై యుండిరో, ఏహిందూమహమ్మదీయులు ఇంతకాలము ధర్మమును మందిరములలోను, మసీదులలోను యుంచి, బాహ్యమున ఏకజాతీయతాభావముచేత దేశములో దురవస్థలను తొలగించుటకు మిశ్రితభావములతో అగ్రేసరులై యుండిరో, నేడు అట్టివారిలో అనైక్యమనోభావములు హెచ్చు పెరిగిపోయెను.

ఈసర్వనాశంకరమైన ఆత్మకలహములనుండి హిందూ మహమ్మదీయులను నివృత్తి చేయుటకు ఎట్టిప్రణాళిక లేదా, భ్రాంతిని తొలగించి చైతన్యమును కలిగించుటకు ఎట్టిమార్గము లేదా, సాంప్రదాయికకలహములవలన తమకు అవమానము, దురవస్థలు వృద్ధిచెందునని తెలియజేయుటకు ఎట్టియుపాయములు లేవా?

మహామానవునిహృదయములో అత్యంతకరుణాపూర్ణమైనవి, చరమమైనవి ఉపాయములు గాన్పించెను. భారతదేశములో హిందూమహమ్మదీయకలహములు, ద్వంద్వములు సమసిపోనియెడల, హిందూమహమ్మదీయసాంప్రదాయములలో సంఘర్షణములు, హత్యలు జరుగుచుండినయెడల, ప్రాయోపవేశముచేత ప్రాణమునువిసర్జించుదునని ఆయన ప్రకటన గావించెను: దేశములో కలహములు, సంఘర్షణములు చూచుటకంటె ఆయన మృత్యువు అత్యంతవరణీయమైనదని

తలంచెను. హిందూమహమ్మదీయులపాపములకొరకు ఆయన మరణహీనప్రాణమును ఎన్నియోసార్లు సమర్పించుటకొరకు సంసిద్ధుడాయెను. ఎన్నియోసార్లు నిరాశావ్యధలభారముతో ఆత్మదానమును గావించుకొన ఉద్యుక్తుడయ్యెను. అంధుల మైన మనము, స్వార్థపరులైన మనము, ఈర్ష్యాపరాయణుల మైన మనము, ఆయనపవిత్రత్యాగమాహాత్మ్యమును గ్రహింప జాలకపోతిమి.

గాంధీజీ అవిచలసంకల్పముతో ఢిల్లీకి వచ్చిరి ఢిల్లీలో మౌలానా మహమ్మద్ అలీగారిభవనములో ఆతిథ్యమును స్వీక రించిరి. తనసంకల్పములో స్థిరసంకల్పులై సెప్టెంబరు 22వ తేదినుండి (1924) నిరశనవ్రతమును ఆరంభించిరి.

భారతదేశసుదూరప్రాంతములనుండి నాయకులందరును మహమ్మదాలీభవనమునకు పరుగిడివచ్చిరి. మహమ్మదీయు లలో ఆత్మకలహముల భయంకరపరిణామమును కల్పించు కొనినవారు గాంధీజీప్రక్కకువచ్చి నిలువబడిరి హిందువులలో ద్వంద్వములధ్వంసకరచిత్రములను ఊహించుకొనినవారుకూడ మహామానవుని సన్నిధిని సమావేశమైరి. అందరును ఉపవాస మును విరమించమనియు, ఆహారమును స్వీకరించమనియు వినయపూర్వకముగా ఆయనను వేడుకొనిరి. హిందూమహమ్మ దీయులలో ద్వంద్వము లంతమొందనిది, యీవిభేదములకు ప్రతీకారము జరుగనిది యీజీవితమును ధరించియుండ నిష్ట ము లేదని కఠోరసంకల్పమును తెలియజేసిరి.

ఈద్వంద్వములను, విభేదములను, నివారించుటకు మార్గములను మాకు చూపుడి. దీని ప్రతీకారమున కుపాయములను బోధింపుడి. మే మానందచిత్తములతో, అత్యంతధైర్యముతో సాంప్రదాయికసమ్మేళనము, సద్భావ ముల సంస్థాపనకొరకు సాధ్యమైన యుపాయములనన్నిటిని అవలంబి చెదము? నాయకులు సడిగిరి. గాంధీజీ నుడివినవిష యము మీరు పూర్వమువలె హిందూమహమ్మదీయులలో సంప్రీతిని సద్భావమును కలిగించుడి. హిందూమహమ్మదీయుల మందిరముల, మసీదుల, ధర్మచర్చల సమస్యలవిషయములో పరిష్కారము చేయుడు. హిందూమహమ్మదీయులను ఏకము చేయు కార్యములో అగ్రేసరులు కండు. అటులైనచో నేను బ్రతుక నిచ్చగింతును. ఉపవాసమువలన ప్రాణత్యాగేచ్ఛను విరమింతును.

భారతదేశములో అనేకహిందూమహమ్మదీయనాయ కులు గాంధీజీఅభిప్రాయానుసారముగా మార్గము లారయుట కొరకు ఢిల్లీలో సెప్టెంబరు 26వ తేదివరకు ఒకవారమురోజులు హిందూమహమ్మదీయుల ఐక్యసమ్మేళనము జరుగునట్లు ఏర్పా ట్లుగావించి ఆహ్వానములు పంపబడెను. సమ్మేళనములో ఉభయసాంప్రదాయముల సద్బుద్ధిసంపన్ననాయకులు ధర్మ ద్వంద్వవిషయములో ఒకరాజీతీర్మానమును అంగీకరించిరి. మహమ్మదీయులనమాజుసమయములో హిందువులు బాజాలు మ్రోయించి మసీదుప్రక్కన పోకూడదనియు, మహమ్మ

దీయులకు ధర్మవిషయములో బాధలుకలుగునట్టి కార్యము లేవియు చేయకూడదని నిర్ణయింపజడెను. మహమ్మదీయులు హిందుఫాలమందిరములు, ఇతరపవిత్రస్థానములవద్ద గోహత్య లను చేయకూడదనియు, హిందువులమనస్సులలో ధర్మవిష యమై బాధలను కలుగజేయునట్టి కార్యము లేవియు చేయ కూడదనియు నిర్ణయింపబడెను. దేశమునందున్న చిన్నపెద్ద నాయకులందరును, సేవకులందరును, హిందూమహమ్మదీయు లలో సమ్మేళనముకొరకు సాధ్యానుసారముగా ప్రయత్న ములు చేయవలయునని నిర్ణయింపబడెను దేశములో పర్య టన గావించి సర్వత్ర సభాసమితుల నేర్పాటు చేసి రెండు సాంప్రదాయములలో సమ్మేళన, ఐక్యతా సందేశమును ప్రచా రము చేయవలయును. ప్రీతిబంధనముతో బంధించుటకు యావచ్ఛక్తితో ప్రయత్నించవలయును.

ఐక్యతాసమ్మేళనము ఏర్పాటుచేయుచున్నవారు తమసం కల్పములను, ప్రయత్నములనుగురించి మహాత్మున కెరుకపరి చిరి. మహాత్ముడు అంధకారములో జ్యోతిః దర్శింపగలిగెను. ఆశాన్వితహృదయముతో ఉపవాసమును విరమించెను.

కొన్నినెలలలో మరల దేశములో శాంతిభావము స్థాపిత మయ్యెను హిందూమహమ్మదీయులలో కలహములు యీర్ష్యలభావములు తగ్గిపోయెను. గాంధీజీ జీవనసమర్పణ సంకల్పమువలన అప్పటికి సాంప్రదాయికకలహములు నివారణ మాయెను.

చరకా—హరిజనులు—హిందూమహమ్మదీయుల సఖ్యత.

1924 డిశెంబరునెలలో బెల్గాంలో కాంగ్రెసుసమావేశము జరిగెను. ఈసమావేశమునకు భారతజాతీయమహాసభ వారందరును ఏకగ్రీవముగా గాంధీజీని అధ్యక్షునిగా ఎన్నుకొనిరి. దేశవాసులు ఆయన ఆదర్శములను స్వీకరించుటకు సంసిద్ధులై యున్నారని తెలిసికొనియు, అందరును అసహాయోద్యమ ఆందోళనములో సహకారము చేయుటకు ఉద్యుక్తులై యున్నారనియు గ్రహించి, దేశనాయకులకు ఆయన హృదయపూర్వకమైన ప్రీతిని తెలియజేసెను. స్వరాజ్యవాదులను అసహాయోద్యమములోకి ఆకర్షించుకొనెను. ఆయన వచించిన విషయము- 'నేడు ప్రత్యక్షకార్యముల బాధ్యతను, అహింసాసంగ్రామమును నడుపు భారమును మీరు గైకొనుడు. రాజనైతిక కార్యములనుండి కొంతకాలమువరకు నాకు విశ్రాంతి నొసగుడు. క్రియాపూర్వకమైన ఆందోళనములకంటె దేశములోని సాంప్రదాయిక, సామాజిక, ఆర్థికదురవస్థలు నాహృదయమును, వివేకమును అధికముగా ఆకర్షించుచున్నవి. ఈశ్వరుడు నన్నిటుల జాగరూకునిగా గావించుచున్నాడు-సోదరులు సోదరులు కలహించుకొనుటచేత దేశము దుర్బలమైనయెడల, దేశీయులు దుఃఖదారిద్ర్యములలోను, ఆర్థికదురవస్థలలోను పడిపోయి దీనహీనజీవితములను గడుపుచుండిన యెడల, సంఘములో అడుగడుగునకు శ్రేణీద్వేషములు, అస్పృశ్యతావిద్వే

షములు సంఘమును విభక్తము గావించి, కుంటుపరచినయెడల దేశవాసులు స్వదేశవస్తువులలేమిచే విదేశవస్తువులను, వస్త్రములను వాడుకొనుచున్నయెడల, నీవు కేవలము రాజనీతి, అహింసా ఆందోళనములు, గావించుటచేత కోటానుకోట్ల ప్రజలసేవ గావించుట ఎట్లగును? అసంఖ్యదరిద్రపీడిత ఆర్త మానవులకు మంగళము చేకూర్చుట ఎట్లగును?

నేను ఈశ్వరుని యాజాగ్రితవాణిని స్వీకరించుటకు సంకల్పించుకొంటిని. నేను ప్రత్యక్షరాజనీతిక్షేత్రమును విసర్జించి దేశముయొక్క ఆంతరికసేవలో అగ్రసరుడ నగుటకు సంకల్పించుకొంటిని?

హృదయములో యీజాగ్రితవాణిని విని అనుతాపము కలుగుచున్నది. నిజమే, దేశమునకు ప్రకృతకల్యాణమును సమకూర్ప గలిగితినా? నా దేశములోని సాధారణప్రజలే భ్రాంతిచే, దారిద్ర్యముచే, అవిద్యచే, మూఢాచారములచే ఆచ్ఛన్నులై యుండినయెడల స్వాతంత్ర్యమును బడసి ఏమిచేయగలను. నా దేశవాసులు ఐక్యతాబద్ధులును, ఉదారమనోవృత్తిసంపన్నులును నైనయెడల దేశమున కలిగిన యీపున ర్జాగరణమును నేను స్వాతంత్ర్యమునకంటెను అధిక కామ్యమైనదిగా, అధికశ్రేయమైనదిగా తలంచుచున్నాను. నేను శాశ్వతసత్యాగ్రహిని. సత్యమును స్వీకరించుటకు, అనుసరించుటకు దేశకల్యాణముకొరకు ఈశ్వరుడు చూపిన సత్యమార్గమును అవలంబించెదను.

మహాసభనాయకులు, ప్రతినిధులు యీదృశసంకల్పమును విని ఆశ్చర్యాన్వితులైరి. కాని తుదకు గాంధీజీకి ప్రస్తుత రాజనైతిక కార్యముల నుండియు, కర్తవ్యములనుండియు తాత్కాలికముగా సెలవు ఇయ్యవలసివచ్చెను. దేశములో యీ ఆంతరిక సంఘర్షణ సమయములో దరిద్రులు, విద్యావిహీనులు, అసహాయులునైన దేశవాసులకు గాంధీగారి మహోన్నత సంబంధమే అత్యావశ్యకమని అందరును సహృదయముతో గ్రహించిరి. ఏడులక్షల ధ్వంసోన్ముఖ గ్రామములలో గాంధీగారి సందేశముల ఆదర్శము ప్రచారము అత్యంతఅవసరము. నాయకులు మహత్తరనాయకునకు, మహాసేనాపతికి మహాప్రతిపాలనార్హమైన దుఃఖముతో సెలవొసంగిరి. మీ స్నేహమును నేను మరచిపోనని సెలవు తీసికొనుచున్నప్పుడు గాంధీజీ నుడివెను. మీ సహృదయత, సేవలను మరచిపోజాలను, నేను రాజనైతిక విషయములలో పాల్గొనుట ఎప్పుడు అవసరమని మీరు తలంచెదరో అప్పుడు నాకు ఆదేశమును పంపుడి. నా అవసరమున్నదని నేను గ్రహించిన తక్షణమే మీ ఆదేశానుసారముగా మరల మీతో కలియుదును. మరల మీ ప్రక్కన నిలువబడి అహింసకొరకు ప్రాణమును సమర్పించెదను. మరల సంగ్రామమును గావించి సర్కారువారొసగు ఏశిక్షనైనను వరింతును.

గాంధీజీ తాత్కాలికముగా రాజనైతిక క్షేత్రమును పరిత్యజించెను. దేశముయొక్క, సంఘముయొక్క సేవాక్షేత్రమున నిలువబడెను.

దేశములోని దుఃఖదురవస్థలను, దారిద్ర్యమును ప్రత్యక్షముగా చూచి సాధ్యానుసారము తన్నివారణకై భారతదేశమంతటను పర్యటన గావించెదనని సంకల్పించుకొనెను. దీనదరిద్రులు, దుఃఖార్తులు, పతితులునగు దేశవాసుల సాంగత్యమును పొంది, వారిహృదయములను గ్రహించి, వారివద్ద తన హృదయమును స్పష్టముగా తెరచివేయ సంకల్పించుకొనెను. వారిసుఖములలో సుఖ మనుభవించును. వారిదుఃఖములలో దుఃఖము ననుభవించును. సంకల్పము గావించుకొని ఆయన పర్యటనకు బయలుదేరెను.

భక్తుడు తీర్థయాత్రికుడు-తీర్థయాత్రికు బయలు దేరెను.

మందిరములలో, పుణ్యక్షేత్రములలో దైవదర్శనము గావించుకొని, దేవునిసేవచేసి, ధన్యులగుటకు అచంచలదృఢ పదవిక్షేపములచే యాత్ర సాగించెను—

భక్తుడు గాంధీజీ-తీర్థయాత్రికు బయలుదేరినారు.

గ్రామములలో, వీధులలో నరరూపము దాల్చిన దైవదర్శనము పొంది, మానవసేవద్వారా మానవహృదయాంతరాళమందున్న భగవానునిసేవ చేయుటకు బంధురమార్గములలో అచంచలదృఢతర పాదవిక్షేపములతో ప్రయాణము సాగించెను.

గాంధీజీ 1925వ సంవత్సరారంభమునుండియు ఒకప్రదేశమునుండి మరియొకప్రదేశమునకును ఒకగ్రామమునుండి మరియొకగ్రామమునకును తిరుగ నారంభించిరి.

ఆయన ఎచ్చటికి పోయినను ప్రధమమున అచ్చటి అస్పృశ్యుల పల్లెలో వసించుచుందురు. అస్పృశ్యావాసస్థలములో తనఆశ్రమమును స్థాపించుచుండును. వారిలో కలిసిపోవుచుండును. వారిపై స్నేహాప్రేమలను ప్రకటించుచుండును. వారి సేవ చేయుచుండును, వారితో ఏకమై పల్లెసేవలో పాల్గొనుచుండును, వారిదీనభావములను, అజ్ఞానమును తొలగించుటకు ఉపదేశములను, సలహాలను ఇచ్చుచుండును. అస్పృశ్యులు, అంత్యజులు, ఆయనసాంగత్యమును పొంది హిందూసంఘము యొక్క ప్రకృతదర్శము లెట్టివో. ప్రకృతవస్తానేమి ప్రేమ మన నెట్టిదో గ్రహింపగలిగిరి. తమదీనస్వభావమును పరిత్యజించి వారు మరల మానవులవలె శిరములెత్తి ఆదర్శములను ప్రబోధమును పొందిరి. ఆయన సాధ్యానుసారముగా గ్రామములలో వారివిద్యకొరకు విద్యాలయములను స్థాపించుటకు నేర్పాట్లు గావించిరి. వారిశ్రమకు గౌరవము ఒసంగబడెను. కార్యములు లేనపుడు అలసభావముతో కాలహరణము చేయుట మహాపాపమని రైతులు గ్రహించిరి. పరిశ్రమ లేని సమయములో కష్టార్జితధనమును వ్యసనముల, విలాసములకు వ్యయము చేయుట మహాఅన్యాయమని కార్మికులు అందరును అవకాశసమయములో పాటుపడి ధనసంపాదనకును, జీవికార్జనకొరకును ప్రయత్నించ నారంభించిరి.

సంఘములో పెద్దమనుష్యులలోను, ఉన్నతశ్రేణివారిలోను దీనిద్వారా సర్వత్ర ప్రతిక్రియ జరుగుచుండెను. విద్యా

వంతులుగు గిరుగులు సర్వత్రి గాంధీజీతో కలియుచుండిరి. హారిజనులుకూడ ఆయనతో కలిసిపోవుచుండిరి. తమసహృదయత, సేవ, ఆచరణములద్వారా శ్రేణీభేదముల దూరత్వమును తగ్గించుచుండిరి. విదిత్రావస్థలోనున్న, మహత్తరమైన సంఘముయొక్క ప్రతివరము గాను నూతన చైతన్యము మేల్కొనెను. గాంధిగారి అస్పృశ్యతానివారణ ప్రయత్నమే నేడు హిందూసంఘమును ధ్వంసము నుండి ఉద్ధరించినది.

ఆయన ఆనాడు గావించిన ప్రయత్నములఫలితము వల్లనే నేడు భ్రాంతిసంఘము చైతన్యమును బడసినది.

గ్రామములలో ఈకార్యములతో పాటు గాంధీజీ స్వదేశప్రచారము, ఖాదీప్రచారకార్యములుకూడ గావించుచుండెను. ఆయన ఎచ్చటికి పోయినను అచ్చటనే దేశవాసులకు చరకావలన కలుగు ఉపకారమునుగురించి తెలియజేయుటకును, బోధించుటకును ఆరంభించిరి. ఆయన స్వయముగా రాట్నముతో దారము తీసి గ్రామవాసులందరిలో చైతన్యమును కలిగించెను. ఆయనసహాకారులు ఇంటింటికి పోయి చరకాపై నూలుతీయుమని సలహాల నిచ్చిరి.

చరకాలమధురస్వరములతో గ్రామములు ముఖరితములయ్యెను. రైతులు అవకాశసమయములో చరకాలను త్రిప్పుచుండిరి. గృహస్థులు అవకాశసమయములో నూలు తీయుచుండిరి. నేతగాడు ఆనందముతో బట్టలు నేయుచుండెను. స్వదేశచరకాలతో తయారుచేయబడిన నూలుతో నేయబడిన

వస్త్రములను ధరించి దరిద్రగ్రామవాసులు లజ్జానివారణ చేసుకొనుచుండిరి.

గాంధీజీ ఉత్సాహితుడాయెను. సమగ్రభారతదేశములో స్వదేశప్రచారవ్రతములో దీక్షపొందిన సహకారులు, సేవకుల సహకారముతో ఒకసమావేశమును ఆహ్వానించెను. సమావేశసహకారులతో సంప్రదించి చరకాఖాదీల ప్రచారముకొరకు 'నిఖిలభారతచరకాసంఘమను' పేరుతో ఒకప్రతిష్ఠానమును స్థాపించెను. చరకాసంఘసేవకులు భారతదేశగ్రామములలో చరకాసంఘములను స్థాపించుటకును, సేవకదళము గ్రామములలో చరకా ఆదర్శములను, ఖాదీఆవశ్యకత విషయములోను ప్రచారము గావించుటకును, దానితోపాటు తామునూడ చరకాత్రిప్పి గ్రామవాసులకు నూలు వడుకుటకును, ఖాదీని వినియోగించుటకును ప్రబోధమును కలిగించుటకును నిర్ణయింపబడెను.

నిఖిలభారతచరకాసంఘసేవకదళమువారు సకలగ్రామములలో వ్యాపించిరి. వారిప్రయత్నములవలన, వారిశ్రమవలన ఇంటింటిలో చరకాలు తిరుగుచుండెను. ఇంటింటిలో ఖాదీ వినియోగించు సంకల్పములను స్వీకరించిరి.

వంగదేశములోని సాధారణప్రజలు ప్రథమఅహింసోద్యమమునుండియు ఖాదీమంత్రముచేత దీక్షితులైరి. ఇప్పుడు వారు ఇంకను అధికఉత్సాహముతో చరకాఖాదీల కార్యములను నడపుచుండిరి. జాతీయులను స్వదేశమంత్రము

తో ఉత్సాహితులనుగా చేయుటకు గానములను పాడుచు ప్రచారము గావించిరి.

చరకా ప్రచారము గుజరాతు, పంజాబు, వంగదేశములలో వ్యాపించెను. అందరును తమ పాదములపై నిలువబడ నేర్చుకొనిరి. స్వదేశవస్తువుపై ఆధారపడ నలవరచుకొనిరి. దేశములో నూతనప్రాణస్పందన కలిగెను. గాంధీజీ హృదయము శాంతి, స్వస్తి జ్యోతిచే మహోజ్వల రూపమును దాల్చెను

ఖాదీ, స్వదేశవస్తువులప్రచారముతో బాటు యంత్రశిల్పములపై గాంధీజీకిగల వీతరాగమును భారతదేశ ప్రజా బాహుళ్యమునకు ప్రచారము చేయ మొదలుపెట్టిరి యంత్రశిల్పములను విసర్జించి కుటీరశిల్పములను భారతదేశములోని ఆర్థిక, సామాజిక, నైతిక జీవితములకు అత్యంతావశ్యకమైన భాగముగా స్వీకరించమని ఆయన ఉపదేశించిరి. యంత్రముల మహాత్తరమైన, విశేషనష్టదాయకమైన ప్రభావ మేవిధముగా భారతదేశమునకు సర్వనాశనము కలుగజేయు చున్నదో, విశేషముగా వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసి, దేశములో నిరుద్యోగ సమస్య నెట్లు వృద్ధిచేయుచున్నదో, యంత్రదానవప్రభావము చేత మానవుని ఆత్మకూడ ఎట్లు దానవునిగా, పిశాచిగా పరిణమించుచున్నదో ఆయనవద్దనుండి విశేషముగా తెలుసుకొనకలిగితిమి. ఆయన అభిప్రాయానుసారముగా ఆధునిక నాగరికతయొక్క ఆత్మయే యంత్రము. యంత్రదానవునిహస్తము

నుండి భారతదేశమును రక్షింపవలెయును. దేశవాసులకు యంత్రములదాస్యమును పరిత్యజించమని బోధించెను. భారతదేశములో స్వదేశవస్తువులను పొందుటకు మిల్లుల సంఖ్య అధికము చేయుటకంటె మాంచెస్టరుకు డబ్బుపంపుటయే మంగళదాయకమని ఆయన నుడివెను. ఒక భారతీయ మిల్లుయజమాని శోషణనీతిలో అమెరికన్ మిల్లుయజమానికంటె ఏవిధముగాకూడ ఉత్తముడు కాడు. యంత్రము మానవులను దానవులనుగా తయారు చేయును.

యంత్రములద్వారముననే దరిద్రులను శోషించు ధనతంత్రము శిరమునెత్తి నిలువబడును. యంత్రములవల్లనే మానవుని దైహికశక్తి లోపించుచున్నది. యంత్రముక్రింద నలుగుటచేతనే మనుజుడు క్రమముగా దరిద్రుడగుచున్నాడు. స్వభావభ్రష్టుడగుచున్నాడు. ఇప్పటినుండి యంత్రములకు ఫలమును ప్రమాణముచేయుట ప్రచారముచేయుటయే గాంధీజీకి విశేషకార్యక్రమమయ్యెను. అందువలన ఆయన భారతవాసులను పలుమార్లు హెచ్చరించి నుడివినవిషయము-'ఎన్నియో సామ్రాజ్యములు పుట్టినవి, గిట్టినవి, కాని భారతదేశము ఏకాకిగా దానిలోనే వేలాదిసంవత్సరములనుండి అవిచలభావముతో నిలువబడియున్నది. అన్నియు గతించిపోయినవి, భారతదేశము ఆత్మగౌరవ అధికారమును బడయ గలిగెను. ఇది యంత్రములను కోరలేదు. ప్రాచీనచరకా, దేశీయకుటీరశిల్పమే దీనిని నిస్సందేహముగా జ్ఞానమునకు శుభములకు అధి

కారిగా గావించినది. అందువలన భారత దేశసమృద్ధిని యినుమ డింపచేయుటకు మరల ప్రాచీన కాలపరిస్థితులకు పోవలయును. ఈవిధముగా యంత్రశిల్పముల ధ్వంసకరవిషయములను ప్రకటించి భారతీయులను కుటీరశిల్పములపై అనురాగులగుటకు సలహాల నిచ్చెను. యంత్రమే సంఘశోషణ కారులగు ధనతంత్ర వాదులకు మూలకారణ మనువిషయము ఆయన విశ్వవాసు లకు తెలియపరచెను.

ఈవిధముగా యంత్రశిల్పములకు విరుద్ధముగా ప్రచార కార్యము చేయుచు ధనతంత్రవాదులకు విరుద్ధముగాకూడ ప్రచారము చేయసాగించెను. ధనసంచయములోగల నిషాయే దరిద్రభారతీయుల దుఃఖకష్టములకు కారణమని ఆయన విస్ప ష్టముగా ప్రకటించెను. ఈధనతంత్రవాద ప్రతీకారమునకు అహిం సనమార్గములనవలంబించుటకు ఆయన హేతువులను చూపిం చెను. ధనికులు దరిద్ర దేశవాసులధనమునకు రక్షకులుమాత్ర మేనని వారు జ్ఞాపకము చుకొనవలయునని ఆయన నుడివెను. వారు ధనముద్వారా సుఖభోగవిలాసములను సార్థకపరచుకొ నక దేశములో కృషివాణిజ్యములవ్యాప్తికొరకు, దరిద్రుల అన్నవస్త్రముల సహాయముకొరకు నవనవవస్తుసామగ్రుల వృద్ధి కొరకు, సంఘములో సర్వాంగీణకల్యాణముకొరకు ధనమును వ్యయముచేయు కోరికతో నుండవలయును. మిల్లుయజమా నులు కార్మికులవలె అనాడంబరజీవితమును గడుపవలయును. జమీందారులు సాధారణప్రజలవలె నుండవలయును. మిల్లు

యజమానులు కార్మికులను, జమీందారులు ప్రజలను తమ సహకారులని తలపవలయును. మిల్లుయజమానులవలె జమీందారులు కూడ ప్రజాశక్తికి జమీందారులుగా నుండవలయును. కేవలము తమశ్రమకొరకు మూలధనమును వినియోగించినందుకు పరిమితమగు కమీషనుమాత్రమే గైకొనవలయును. అట్లైనయెడల సంఘములో కార్మికులకు, యజమానులకు, జమీందారులకు, ప్రజలకు వివాదము లుండవు. ధనతంత్రములలో శోషణనీతి యుండదు. కూడబెట్టిన ధనము దేశములో దరిద్రులమంగళముకొరకు వినియోగింపవలయును.

నైతికవిషయము-దేశబంధుస్మృతి.

స్వదేశప్రచారము ద్వారమననే యంత్రశిల్పములకు విరుద్ధముగా గాంధీజీ ప్రచారకార్యమును నడపుచుండిరి. దానితోపాటు ధనతంత్రవాదమునందు గలహానికరవిషయములను ప్రకటించి సంఘములోని దరిద్రులకల్యాణముకొరకు ఆర్థికసామ్యఆదర్శములను ప్రచారము చేయుచుండిరి.

హరిజనబాంధవుడును, దరిద్రబాంధవుడు నైనమహాత్ముడు సేవాదర్శములను అంగీకరించి గ్రామగ్రామమునకు పర్యటన చేయుచుండిరి. మానవులలో సంఘవిభేదముల ప్రాచీరములను దుమ్ములో గలిపివేయుటకు యావచ్ఛక్తితో ప్రయత్నించుచుండిరి. గ్రంథవాదములవిషవృక్షమును సమూలముగా

నాశనము చేయగోరుచుండెను కుటీరశిల్పములజాగరణ, దరి ద్రులపై సానుభూతి భారతదేశఐశ్వర్యమునకు, శక్తికి మూల ప్రవాహము లనువిషయము ఆయన తెలియజేసెను.

పర్యటన గావించుచు ఆయన దక్షిణభారతదేశములో తిరువాన్కూరురాజ్యములోని వైకోమునగ్రామమునకు వచ్చిరి. కాని ఈగ్రామములో ఆతిహీనమైన సామాజికాచారము ఆయనసత్యప్రియహృదయమును అధికముగా నొప్పించెను, సంక్షుభితముగాను గావించెను. ఈగ్రామములో ఉన్నతశ్రేణి సంఘ కర్తలు జాత్యభిమానముచే మత్తులై హరిజనులను పశువు లనుగా చూచువారు. పశువులకంటెకూడ హీనులని వారిని చూచుచుండిరి. హరిజనులు ఉన్నతశ్రేణివారిపల్లెలనుండి దూర ముగా మూలలలో అణిగిమణిగి వసించుచుండిరి. ఉన్నతవర్ణ స్థులు పోవుమార్గములలోకూడ నడచుటకు వారి కధికారము లేదు. వారు ఉన్నతశ్రేణివారికి పనికిరాని మరియొకమార్గమున అపరాధులవలె రాకపోకలు చేయుచుండిరి.

గాంధీజీ యీదృశ్యమును అత్యంతఆవేదనముతో దర్శించెను. ఆఫ్రికాదేశములో గర్వాంధులగు శ్వేతజాతివారి ప్రవర్తనవిషయము ఆయనస్మరణకు వచ్చెను. ఆయన వేద నార్తు డయ్యెను. ఈఅనాచారము, మిథ్యాచారములకు ప్రతీ కారము చేయ దృఢసంకల్పము గావించుకొనెను. మట్టితో చేయబడిన మార్గములు ఈశ్వరుడు సృష్టించిన ప్రపంచము లోనిఅంశమేయని ఆయన తనసహకారులకు తెలియజేసెను.

ఆమార్గములో నడచు నధికారము కేవలము హిందువులకే గాక, హరిజనులకు చిన్న పెద్దలకు అందరికిని వున్నది. ఈమార్గములో సకలమానవులు జాతిధర్మ భేదములను పాటింపక నడచుటకు ఉపాయములను, వ్యవస్థలను అవలంబించవలయునని నిర్ణయించిరి.

సత్యాగ్రహులగు సేవకదళము సత్యస్థాపనాదర్శముతో ఉత్సాహితులైరి. వారు ఉన్నతశ్రేణివారి ద్వారముల వద్దకుపోయి చేతులు జోడించుకుని వినయపూర్వకముగా ప్రార్థించుకొనిన దేమనగా—హరిజనసోదరులను ఈనిషిద్ధమార్గములలో నడువనీయుడు, మానవులపై మానవు లాచరించు అత్యాచారములను తొలగింపుడు. ఈమూఢ, మూక, మూన పతితమానవులను మీవైపునకు ఆకర్షించుకొనుడు.

కాని వారిప్రార్థనలవలన విపరీతఫలములు ఫలించెను. ఉన్నతశ్రేణివారు హక్కులు పోవునను భయముతో జ్ఞానశూన్యులైరి. కోపావేశులై సత్యాగ్రహులను, హరిజనులను నిషిద్ధమార్గములలో నడచుటకు నిషేధించిరి. తిరువాన్కూరు ప్రతిక్రియాశీలసర్కారువారివద్ద శాసనములపేరుతో ఫిర్యాదు చేసిరి. స్వేచ్ఛాచారులగు దేశీయసర్కారువారు సామాజిక భేదాభేదముల మోహములతో అంధులై యుండిరి. వారు శాసనబహిష్కారము జరుగకుండుటకు సత్యాగ్రహులకు, హరిజనులకు రక్తచక్షువులను ప్రదర్శించి భయపెట్టిరి. హరిజనులు సర్కారువారిఆదేశములను తిరస్కరించి నిషిద్ధమార్గములలో నడచిన

యెడల సర్కారువారు బలప్రయోగమువలన ఆటంకము కలుగ చేయవలసియుండును. హరిజనులకు తగిన శిక్ష యొసంగబడును. అని వారు ప్రకటన చేసిరి.

కాని సత్యాగ్రహుల హింసాశూన్యమైన నిర్భయవ్యాజయములు దేశీయసర్కారువారిరక్తచక్షువులను గాంచి భీతిచెందలేదు. సత్యప్రతిష్టకు ఆటంకములున్నవని గ్రహించి మరింత ఉత్సాహితులైరి. వారిసంకల్పములు యింకాకఠోరరూపము దాల్చెను.

గాంధీజీ సత్యాగ్రహసేవకులను, సంఘసంస్కర్తల హరిజనులను వెంటనిడుకొని నిషిద్ధమార్గములలో ముందుకు సాగిపోవుచుండిరి. సర్కారువారిరక్తచక్షువులు, ఉన్నతశ్రేణిసంఘకర్తల ప్రతిహింసానేత్రములు వారిపై అగ్నివర్షమును కురిపించుచుండెను. పోలీసువారు హరిజనులను, సత్యాగ్రహులను పశువులవలె బాదుచుండిరి. నిర్దయతో పీడించుచుండిరి. సత్యాగ్రహిదళమువారు ప్రశాంతమనస్సుతో ఆఅత్యాచారములను సహించిరి. హరిజనులపై వేయబడిన లాఠీదెబ్బలకు తమశిరములనొగ్గి స్వీకరించిరి. అయినను వారు సంకల్పమునుండి విచ్యుతులు కాలేదు. గాంధిగారి యీసత్యసేవ, ఆదర్శనిష్టలక్షణములు సమస్తభారతదేశమునందును వ్యాపించెను. సత్యాగ్రహులదుఃఖస్వీకారచరిత్రను విని భారతీయులందరును చంచలులైరి, ఉత్తేజితులైరి. భారతదేశమంతటను తిరువాన్కూరు సర్కారువారి స్వేచ్ఛాచారములకు విరుద్ధముగా

ప్రబలమైన ఆందోళనము చెలరేగెను. తిరువాంకూరులో సంఘహితైషులగు ప్రజలు కూడ మూఢాచారములకు, అన్యాయఅత్యాచారములకు ప్రతివిధానము గావింప గాంధీజీ సమక్షమున నిలువబడిరి.

స్వేచ్ఛాచారులగు సర్కారువారు దీనిని చూచి భీతి జెందిరి. పరిణామమునుగురించి ఆలోచించి జాగ్రతవహించిరి. వారు ఉన్నతశ్రేణివారిపక్షమును త్యజించి తమఆదేశమును రద్దుజేసిరి. సకలమార్గములలో రాకపోకలు చేయుటకు అందరికిని సమానాధికారమున్నదని అంగీకరించిరి. ఆటంకములు తొలగిపోవుటచే మిథ్యాచారములను చూర్ణముజేసి గాంధీజీ హరిజనులను వెంటనిడుకొని, నిషిద్ధమార్గములలో రాకపోకలు జరిపిరి. విభేదముల ఆటంకములు తొలగిపోయెను.

గాంధిగారికార్యకలాపములవలన అనేకదేశముల పరివర్తనములు సంఘటిల్లెను. నానాదేశములలో హరిజనులపై ఆదేశి పబడిన నిషిద్ధఆచారముల అవరోధనియమములు రద్దు చేయబడెను. భారతదేశములో నవజాగ్రతతరుణదశమువారు గాంధీజీఆదర్శములవలన హరిజనసోదరులను తమతమ ఆసనములలో ప్రతిష్ఠితము గావించుటకు గ్రామములలో నగరములలో ప్రచారము చేయుటకు ఆరంభించిరి.

దక్షిణదేశములో పర్యటన పూర్తిచేసి గాంధీజీ వంగదేశమునకు వచ్చెను. వంగదేశగ్రామములలో నగరములలో పర్యటనచేసి అయన వంగదేశసంఘములో పరిచితులగు

చేసిరి. ఈసమయములో ఆయన మరల శాంతినికేతనమునకు పోయిరి. కవీంద్రరవీంద్రుని ఆశ్రమములో వసించి ఆయన భారతదేశముయొక్క శాశ్వతప్రకృతశాంతిని ఆస్వాదించిరి. కవీంద్రరవీంద్రుని మానవప్రీతి, ఈశ్వరోపలబ్ధి చూచి శ్రద్ధానతచిత్తముతో కవివరునకు నమస్కృతులను తెలియజేసిరి. గాంధీజీ, రవీంద్రుల మధ్య ప్రేమసంబంధము స్థాపితమయ్యెను.

ఈసమయములో శోకాంధకారము సమస్తభారతదేశమును, దానితోపాటు గాంధీజీహృదయమును ఆవరించెను. భారతదేశనాయకులలో ఒకరగు దేశబంధు చిత్తరంజన్‌దాసు అత్యంతరోగగ్రస్తులై యుండిరి. ఆయన విపులైశ్వర్యమునకు అధికారియైనను, దేశసేవకొరకు, దేశములోని దరిద్రులకు, దుఃఖార్తులకు, తనసమస్తైశ్వర్యమును సంపూర్ణముగా దానము చేసెను. దేశవాసులు దేశబంధుగారి అనారోగ్యమువలన అత్యంతవిషాదగ్రస్తులైరి. అశేషదేశవాసుల వినయపూర్వక ప్రార్థనలవలన ఆరోగ్యముకొరకు సర్వత్యాగియగు చిత్తరంజనుడు డార్జిలింగునకు బయలుదేరిపోయెను. కాని మృత్యువు ఆయనను దేశీయులనుండి నిర్దయతో విచ్ఛిన్నముగావించెను. దేశమును శోకసాగరములో నిమగ్నముచేసి 1925 జూన్ నెలలో దేశబంధు ఇహలోకమును త్యజించి మహాప్రయాణము గావించెను.

సమస్తభారతదేశము శోకసాగరమున మునిగిపోయెను. ఈదుఃఖవార్తను గాంధీజీ వినెను. గాంధీజీహృదయము అవ్యా

కలతతో నిండిపోయెను. అనాథయోద్యమ మందొకనాటి మహా ప్రత్యేకపరాకారిని స్మరించుకొని ఆయన పార్థివదేహమును దర్శించుటకు గాంధీజీ కలకత్తాకు పరుగిడిపోయిరి. దేశవాసుల వ్యాకులప్రార్థనల ననుసరించి దేశబంధుగారి మృతకళేబరమును డార్జిలింగునుండి కలకత్తాకు తీసుకువచ్చిరి. మహాదరమైన అపూర్వమైన ఊరేగింపుతో ఆయన పార్థివదేహము కేవ్రాతలా శ్మశానఘట్టమునకు కొనిరాబడెను. దేశబంధు చితాగ్నిచే అదృశ్యమై పోయినటుల గాంధీజీ దర్శించెను. గాంధీజీ ఇటు తనహృదయమును ప్రశ్నించుకొనిరి-దేశబంధుని సంస్మృతియు దేశవాసులకు ఆయన ఉదారసేవ, సుగుణగణములనుగురించి స్మరింపచేయునట్టిది యుండదా? దేశబంధు పుణ్య పవిత్రస్మృతి దేశవాసుల ధూపమువలె మధురసౌరభమును భవానీపూర్ లో గల భవనమునుసహా దేశవాసులమంగళము కొరకు దేశవాసులపేరుతో చనిపోవుటకుముందు దానప చేసినటుల తెలిసికొని గాంధీజీ తనహృదయములోని ప్రశ్నకు జవాబు వెదకి కనుగొనెను. ఆయన నాయకులతో సంప్రదించి నిర్ణయించిన విషయము—భవానిపూర్ భవనములో దేశములో దరిద్రులు, అనాథలు అగునారీమణులకు శిశువులకు చికిత్ససేవ జరుగు వైద్యాలయమును ప్రతిష్ఠించెదరు. కాని ఈ సేవాకార్యమునకు విశేషధనము కావలసియున్నది. నాయకులు చికిత్సాలయముయొక్క విశేషగురుభారమును గ్రహించి నిరుత్సాహితులైరి. గాంధీజీ యీసమస్యనుకూడ పరిష్కరిం

చిరి. 'దేశబంధువు దేశమునకు బంధువు, ఆయనస్మృతిని రక్షించుటకు కావలసినధనము దేశవాసులు దానము చేయవలయును. దేశవాసులనుండి ధనమును భిక్ష మెత్తి సర్వత్యాగియు, భిఖారియునైన శివునిమహిమను ప్రతిష్ఠింపవలయును. నేను స్వయముగా ఈధనమును భిక్ష మెత్తి సంపాదించెదను. దేశములో ఇంటింటివద్ద భిక్షాపాత్రను పట్టి పూర్ణము చేయుదును' అని నుడివెను.

కఠోరసంకల్పములను గావించుకొను గాంధీజీ తనసంకల్పములనుండి ఎన్నడును విరమించడు. ఆయన మూడునెలలు చేయిచాచి యింటింటివద్ద భిక్ష మెత్తెను. ఒకమహాత్ముని స్మృతి రక్షణార్థమై ధనికులు, దరిద్రులు నగు భారతీయులందరును మరియొకమహాత్ముని హస్తములో 10 లక్షలరూపాయల సహాయమును దానముగా సమర్పించుకొనిరి. గాంధీజీ సంపాదించిన ధనమును నాయకులహస్తములలో సమర్పించుకొనెను. ఆధనముద్వారా 'చిత్తరంజన సేవాసదనము' స్థాపింపబడెను. చిత్తరంజనుని అమరస్మృతి సేవాసదనసేవద్వారా అమరత్వమును పొందెను.

సైమన్ మోసము—నెహ్రూ రిపోర్టు.

గాంధీజీ సేవాసదనమును ప్రతిష్ఠింపజేసి మరల చరకా నిర్మాణ కార్యక్రమ కార్యములలో నిమగ్నులయ్యెను. మరల వివిధజిల్లాలలో సంచారము చేసి ఖాదీప్రచారము గావించుచుండిరి.

ఈసమయములో దక్షిణాఫ్రికాభారతీయుల సమస్యావిషయములో దక్షిణాఫ్రికాయూనియన్ సర్కారువారికి భారతదేశసర్కారువారికిమధ్య దీర్ఘాలోచనములు జరిగెను. ఆలోచనములపిమ్మట (1926-27 వ సంవత్సరము) ఉభయసర్కారులవారు ఈసమస్యను పరిష్కరించుటకు ఒకరాజీమీమాంసకు వచ్చిరి. వారు మీమాంసపషరతులు గాంధీజీకి తెలియజేసిరి.

నిర్ణయింపబడిన షరతులు—

(1) జీవనయాత్రలో ప్రతీచ్యులగౌరవమును అంగీకరించినయెడల ప్రవాసులగు భారతీయులు దక్షిణాఫ్రికాయూనియన్‌లో స్థిరనివాసులుగా వసింపవచ్చును. (2) ఈయేర్పాటుకు అంగీకరింపనివారిని యూనియన్ సర్కారువారు తమఖర్చుతో భారతదేశమునకు పంపివేయుదురు. (3) యూనియయన్‌లో క్రమముగా 3 సంవత్సరములు హాజరు కానియెడల అచ్చట వసించు అధికారము లోపించి పోవును. (4) ప్రతిస్థిరనివాసియు 1918వ సంవత్సరముయొక్క సామ్రాజ్యసమ్మేళన నిర్ణయమును శిరసా వహింపవలయును. (5) భారతీయులు ఏక

పత్నీవ్రతమునకు భంగకరమగును. ఏకవిధమ భార్యసంతానము శాసనసమ్మతమైనవారుగ పరిగణింపబడుదురు.

గాంధీజీ షరతులను విశేషముగా పర్యాలోచించెను. ప్రవాసభారతీయుల చెడుగులు మంచిగా భావించి గత్యంతరము లేక దీపిసి ఆఖరుమారుగా గ్రహించిరి. ఆఫ్రికాభారతీయుల స్వార్థరక్షణకు విశేషమైన శక్తిసామర్థ్యములు గల ఉద్యోగస్థుని నియమింపవలయునని ఆయన భారతసర్కారు వారికి తెలియజేసెను. గాంధీజీ మాట భారతసర్కారు వారు అంగీకరించిరి. శ్రీయుత శ్రీనివాసశాస్త్రిగారిని ఆఫ్రికలోని భారతీయులకు ప్రత్యేకోద్యోగస్థునిగా (ఏజంటుజనరల్) పంపించిరి. ఈవిధముగా గాంధీజీ ఆఫ్రికాసమస్యను పరిష్కారము గావించిరి.

అనంతరము గాంధీజీ స్వదేశీప్రచారమును, సంఘసేవాకార్యమును పూర్ణోత్సాహముతో నడపుచుండిరి. కాని ఆయన కార్యములను నిలిపివేయవలసివచ్చెను. దేశములోని రాజనైతిక పరిస్థితుల గురుతరపరిణామము వలన దేశములోని నాయకులు, దేశవాసులు మరల ఆస్వాతంత్ర్యసంగ్రామమును నడుపుటకు గాంధిగారిని విశేషముగా కోరియుండిరి. మరల రాజనైతికవిషయములలో పాల్గొను అవకాశము కలిగినదని గాంధీజీ గ్రహించెను. స్వదేశప్రచారము, సంఘసేవాకార్యము, చరకాసంఘము మొదలగుకార్యములను ఆయనవద్ద మంత్రదీక్షితసత్యాగ్రహులకు అప్పగించి రాజనైతికక్షేత్రమునకు మరల తిరిగి వచ్చిరి.

ఈసమయములో భారతరాజనీతిక్షేత్రమున సైమన్‌కమిషన్ ఆవిర్భావము భారతదేశప్రజలను ఉద్రేకులనుగా గావించెను. సైమన్‌కమిషన్‌విషయులో యించుక ఆలోచించిమరల మూలవిషయమునకు తిరిగి వచ్చెదము.

భారతీయుల సహాయోద్యమఆందోళనములో ఇంగ్లిషుసర్కారువారు కలవరపడినటుల ఆంగ్లవణిజులుకూడ విశేషనష్టములపాలైరి.

ఇంగ్లీషువారి వస్త్రశిల్పములకు మూలకేంద్రమైన మాంచెస్టరుయంత్రశాలలన్నియు కార్యాభావముచేత మూసివేయ వలసివచ్చెను; శ్రమికులు నిరుద్యోగులైరి; భారతదేశములో ఇతరవిదేశవస్తువుల సరఫరాకూడా మందగించెను. ఇంగ్లండులోని సాధారణఆంగ్లేయులు నష్టపడినవారై ప్రతీకారమునకు ఉపాయస్వరూపముగా భారతీయులను సంతుష్టిపరచుటకు బ్రిటిషుపార్లమెంటువారిని బలవంతపెట్టుచుండిరి. పార్లమెంటు, మంత్రిసభవారు గత్యంతరములేక భారతీయ పరిపాలనావిషయములో కొంతపరివర్తనమూ కలుగజేయ సంకల్పించుకొనిరి. పార్లమెంటువారి ఆదేశానుసారముగా ఆనాటిభారతదేశ వైస్‌రాయ్ లార్డుఇర్విన్ 1927, ఫిబ్రవరి 8 వ తేదీన భారతీయుల నుద్దేశించి ఒకప్రకటనమును గావించెను; ఈప్రకటనలోని విషయము—సర్ జాన్ సైమన్ అను ఒకవిశిష్టరాజనైతికనాయకుని నేతృత్వమున ఒకవిచారణసంఘము నిర్మింపబడును. ఈసంఘమువారు భారతదేశ

మంతటను పర్యటించి శాసన విషయములో వారిఅభావఅభియోగములను విందురు; విచారణద్వారా భారతీయులు శాసనాధికారమునకు ఎంతవరకు యోగ్యులో ఆవిషయముకూడ గ్రహింతురు. తుదకు వీరిఅనుభవపూర్వకమైన అభిప్రాయములు, విచారణఫలాఫలములు పార్లమెంటువారికే దాఖలు చేయుదురు. పార్లమెంటువారు కమిషన్‌వారిఅభిప్రాయములను, సిద్ధాంతములను స్వీకరించి భారతీయులకు శాసనవిషయములో తగినఅధికారము నిచ్చుటకు ఆలోచింతురు. ఈకమిషనులో సర్కారుకు చెందిన, చెందని ఏభారతీయసదస్యునికూడ స్వీకరింపబడదనియు, కేవలముఆంగ్ల రాజనీతినిపుణులద్వారా యీకమిషను నిర్మింపబడునని ఆప్రకటనద్వారానే భారతీయులకు తెలియజేయబడెను

ఈప్రకటనవలన భారతీయులు సంతుష్టి చెందకపోగా, అసంతుష్టియే చెందిరి. ఏకమిషనులో ఒక్కభారతీయుడైనను ఉండరో, ఆకమిషను భారతీయుల దుఃఖదారిద్ర్యములను, ఆశాఆకాంక్షలను ఎట్లు గ్రహింపగలరు? కమిషనులోని ఆంగ్లసదస్యులు భారతదేశరాజనైతిక ఆర్థికఅభావములు, అభియోగముల విషయము ప్రత్యక్షానుభవము లేకపోవుటవలన ఏ అభిప్రాయములను వెలిబుచ్చగలరు? ఇంగ్లీషుసదస్యులు ప్రాల్ సముద్రముల ఆవలితీరమునందుండి కేవలము కితాబువిద్యద్వారాను, ఆంగ్లఉద్యోగస్థులద్వారా

నువార్తలను తెలుసుకుని భారతీయుల యోగ్యతాయోగ్యతలనుగురించి ఏమి ప్రత్యక్షజ్ఞానమును పొందగలరు?

ఈకమిషనులో భారతీయసదస్యులను స్వీకరింపవలయునని అసంతుష్టులైన భారతీయులు కోరుకొనిరి. మూడవవంతైనా భారతీయసభ్యులను స్వీకరింపవలయును. భారతీయులఅభిప్రాయములు భారతీయులద్వారానే బ్రిటిషుపార్లమెంటువారి కర్ణగోచరము చేయవలయును. కొన్నిసామ్రాజ్యవాదులగు సర్కారువారి ప్రకృతఅధికారమును త్యజించుటకు అభిలాష లేదు, కేవలము ఆడంబరములద్వారా భారతీయులను మోసము చేయుటయే వారికోరికయై యుండెను. అందువలన వారు భారతీయులకోరికలను తీర్చుటగాని, ప్రార్థనలను వినుటకుగాని యిష్టపడలేదు. తమయిష్టానుసారముగా ఇంగ్లీషుఉద్యోగస్థులద్వారా నిర్మింపబడి కమిషన్ను పంపుటకు ఏర్పాటుగావించిరి.

ఆవేదననివేదనములు నిష్ఫలమగుటచే భారతీయులు ఈసారి చరమపంథా నవలంబించుటకు సంసిద్ధులైరి. భారతజాతీయమహాసభ విశేషనిర్ణయము గావించి యీకమిషన్ను సంపూర్ణముగా వర్జించుటకును, దీనితో సంపూర్ణముగా అసహాయోద్యమమును గావించుటకును సకలదేశవాసులకు నివేదించుకొనిరి. దేశవాసులు మహాసభసిద్ధాంతములను పరిపూర్ణముగా పాలించుటకు సంకల్పించుకొనిరి ఆసముద్రహిమాచలమువరకు సమస్తభారతదేశవాసులు ఈకమిషనును 'బాయ్కట్' చేయుటకు నవీనోత్సాహములోనిమగ్నులైరి.

నాయకులు తమ సంకల్పమునుగురించి గాంధీజీకి సంపూర్ణముగా వివరించిరి. గాంధీజీ వారిసంకల్పమును సమర్థించి తెలియజేసిన దేమనగా:- ఏకార్యములో భారతీయుల ఆత్మలపై శ్రద్ధ లేదో, భారతీయులకుకూడ ఆకార్యము లేక పోశాళికను సత్యరక్షణకొరకు వర్జించుట అత్యవసరమైనది. కమిషన్‌వారిని అహింసాభావముతో వర్జించి, 'మీతో మాకు పరిచయము లేదనియు, మీతో మా కెట్టిఅవసరము లేదనియు, వారికి తెలియచేయవలయును.

1928 వ సంవత్సరము, ఫిబ్రవరి 3వ తేదిన సర్ జాన్ సైమన్‌గారి నేతృత్వమున సైమన్‌కమిషన్ బొంబాయి రేవులో అవతరించిరి. బొంబాయిలో సర్వత్ర హరతాళము పాలింపబడెను. స్వేచ్ఛాసేవకులు రేవువద్దకుపోయి అయిష్టతను ప్రదర్శించి కేకలువేయుచు 'సైమన్' తిరిగిపొమ్ము' అని నుడివిరి.

కేవలము బొంబాయిలోనే కాదు, కమిషన్‌వారు ఎచ్చటికి పోయినను వారు తీవ్రతర అయిష్టతను ఎదుర్కొనవలసివచ్చెను. వారికి విరుద్ధముగా సంపూర్ణహరతాళము పాలింపబడెను.

కమిషన్‌వారివిచారణకార్యమునకు విశేషవిఘ్నములు సంభవించెను. సర్కారువారుకూడ యీవిషయమున క్రోధావేశులైరి. ప్రతిహింసాపరాయణులై తీవ్రమైన, అమానుషిక మైనదమనకార్యములనుగావించుచుండిరి. అచ్చ

ఇచ్చుట నిరాకరించిరి [illegible] పైన లాఠీలు, గా [illegible]
కొందరు [illegible] యోగించిరి. కొన్నిచోట్ల నాయకులు కూడ
దెబ్బలకు గురియైరి. పంజాబులో ప్రసిద్ధనాయకులు లాలా లజ
పత్ రాయి లాఠీదెబ్బలవలన తీవ్రముగా అస్వస్థులై కొలది
దినములు పీడాగ్రస్తులై దేహత్యాగము చేసిరి. ప్రజల
ధైర్యము లోపించెను. అయినను వారు అహింసాత్ములై కమి
షన్ వారిని విసర్జించుచుండిరి. కార్యములను ప్రారంభించి కమి
షన్ వారు ఇంగ్లాండుకు పోయిరి.

జాతీయమహాసభానాయకులు కమిషన్ వారిని బాయ్
కట్ చేయమని సలహాలను ఇచ్చుటతో విరమించి యుండలేదు.
వారు భారతీయుల అభావ అభియోగములనుగురించియు, అధి
కార అనధికారములనుగురించియు విచారణ సల్పి, భారతీ
యుల శాసనవిషయములో యోగ్యతనామర్థ్యమునుగురించి
నిర్దిష్ట అభిప్రాయములను సమకూరుటకు స్వదేశకమిషన్ వారిని
నియమింప సంకల్పించుకొనిరి. వారు పండిత మోతిలాల్
నెహ్రూగారిని యీకమిషన్ వారికి అధ్యక్షునిగా ఎన్నుకొనిరి.
పండితునినేతృత్వమున యితర భారతీయసదస్యులు విశేషముగా
విచారణములను, ఆలోచనములను గావించి ఒకఅభిమతమును
(Report) తయారు చేసిరి. ఈఅభిమతానుసారముగా భారతీ
యులకు స్వాయత్త శాసనాధికారమును సత్వరమే ఒసంగుట
యుచితమని తెలియచేయబడెను. బ్రిటిషువారి అధీనములో
నుండగానే భారతదేశము ఆత్మశాసనాధికారము ననుభవించు

టకు పూర్ణముగా అధికారులను విషయము స్పష్టముగా ప్రకటించబడెను.

1928వ సంవత్సరములో జరిగిన మహాసభ సాధారణ సమావేశములో అనేక అధిక ఓటులతో నెహ్రూకమిషన్ రిపోర్టు 'నెహ్రూరిపోర్టు' అని అంగీకరింపబడెను. పండితజవహర్‌లాల్, సుభాస్‌చంద్రబోసు మొదలగువారు పంధీయనాయకులు స్వాయత్త శాసనతీర్మానమునకు విరుద్ధముగా నిలువబడిరి బ్రిటిషుకర్తృత్వములేని పూర్ణస్వాతంత్ర్యప్రతిపాదనమును అంగీకరించమని ప్రార్థించుకొనిరి సర్కారువారిపై విశ్వాసము పోయినను బ్రిటిషుజాతివారిపై విశ్వాసము పోలేదని గాంధీజీ వారికి తెలియజేసెను. మనము స్వాయత్తశాసనాధికారము ద్వారానే బ్రిటిషువారినుండి పూర్ణస్వాతంత్ర్యమును పొందగలము. తుదకు గాంధిగారిఅభిప్రాయమునే మహాసభసదస్యులలో అనేకులు అంగీకరించిరి.

గాంధీజీ నురల రాజనైతికవిషయములలో ప్రవేశించినను దేశములోని దరిద్రులగు కృషికుల కూలీలవిషయము మరువలేదు. సహస్రకార్యములలో నిమగ్నులైయున్నను ఆయనహృదయము సర్వదా రైతుల కూలీల దురవస్థలను తొలగించుటకే ఉన్ముఖమై యుండెను.

ఈసమయములో నాయకులలో ఒకరగు సర్దార్ వల్లభాయిపటేల్ గాంధిగారి గ్రామసేవా ఆదర్శముల ననుసరించి గుజరాతుగ్రామములో సేవాకార్యములలో నియుక్తులైరి.

గాంధీజీ సర్దారుద్వారా ప్రజలవిషాదగాథలను విని అత్యంత హృదయావేదనము ననుభవించిరి. గుజరాతుప్రదేశములో ఒకశాసనముండెను. పంటలు పండని సంవత్సరము సర్కారు వారు ప్రజలనుండి పన్ను వసూలుచేయరు పన్ను స్తస్పిచే యరు. ఆసంవత్సరము గుజరాతుదేశములో అనేకగ్రామము లలో పంటలు పండలేదనియే నుడువవచ్చును. కాని ప్రీషి చు సర్కారువారు తమభాండాగారమును పూర్ణముచేయు అభి లాషతో శాసనమును లక్ష్యపెట్టలేదు. దుర్భిక్షపీడితకృషికుల, గ్రామవాసుల విచారపూర్వకమైన ప్రార్థనలనైనను ఆకర్ణించ లేదు. భయపెట్టి బలవంతముగా పన్ను వసూలు చేయుటకు ఉద్యుక్తులైరి. గుజరాతులోని బార్డోలిగ్రామమునుండి సర్దార్ పటేల్, ఇతరసంఘసేవకులు ఈవిషయమును గాంధీజీకి తెలి యజేసి యీఆపదలో సంతోషజనకమైన ప్రతీకారముకొరకు ప్రార్థించిరి.

విచారగ్రస్తులైన గాంధీజీ తెలియజేసిన విషయము:- 'అసత్యము అన్యాయమని తోచినవిషయములను ఎంతమా త్రము అంగీకరించవలదు. ఆఅసత్యమునకు విరుద్ధముగా సత్య మును ప్రతిష్ఠించుటకు నిర్భయముగా శిరమునెత్తి నిలువబడ వలయును, ఆఅసత్యముతో సంపూర్ణముగా సహాయనిరాకర ణము గావింపవలయును, ఆఅసత్యమును, అహింసద్వారా నిగ్రహముద్వారా, నిరుపద్రవముద్వారా ప్రతిఘటింపవల యును. సర్కారువారు పన్ను వసూలుచేయుట అసత్యము,

అన్యాయము అని తోచినయెడల, గ్రామవాసులు సర్కారు వారికిట్లు తెలియచేయవచ్చును. ఈ అన్యాయమైన పన్నును వారు స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా చెల్లింపరు. ఈపీడనము నివారింపజేయుటకును, సత్యమును ప్రతిష్ఠింపజేయుటకును, వారు సత్యాగ్రహము చేయుదురు.

గాంధిగారి ప్రేరణమువల్లను, ఉపదేశమువల్లను సర్దార్ జీ, లక్షలకొలది గ్రామవాసులును ఉత్సాహితులైరి సర్దార్ జీ గ్రామవాసులను సమకూర్చి సర్కారువారిపన్ను వసూలుకు విరుద్ధముగా వ్యాపకమైన మహత్తరమైన సత్యాగ్రహమును ఆరంభించిరి.

సర్కారువారుకూడ సర్వశక్తులను ప్రయోగించి సత్యాగ్రహులను అణచివేయుటకు ఉద్యుక్తులైరి. సర్కారుఉద్యోగస్థులు లక్షలకొలది కృషీవలులను కొట్టుట కారంభించిరి. రైతులయిండ్లలోని వస్తువులనన్నిటిని బయటికి లాగివేసిరి. బహిరంగవేలములో వాటిని విక్రయించుటకు మొదలిడిరి. కాని రైతులు అచలముగ స్థిరముగ నుండిరి. ఒకవైపున అహింసాత్మతో, దృఢసంకల్పముతో, ప్రశాంతక్రోధవిహీనహృదయముతో అత్యాచారములను పీడనములను సహించుచుండిరి. మరియొకవైపున హింసాయుతదురాత్ములదళము పీడనముల, శాసనముల దాంభికత్యముతో మదోన్మత్తులైరి.

బార్డోలిలో జరుగుచున్న కరుణపూర్ణ, వీరత్వపూర్ణమైన గాధలు సమస్తభారతదేశమును అల్లకల్లోలపరచెను.

భారతదేశములోని కోట్లప్రజలు క్షీణించి బాధపడు పోరాటము కో
రకు సహకరించలేదు. తుదకు అహింసాసత్యాగ్రహముల బ్రహ్మా
స్త్రము సర్కారువారి అగ్నేయాస్త్రము పరాజితమయ్యెను.
రైతుసోదరులు. మరణపర్యంతము సర్కారువారి
తో సహకరించక్కి విసుగుజెంది పన్నుభారమును తగ్గించిరి.
గాంధీగారి అహింసాశక్తి బీదరైతులకు సర్కారువారిశక్తి
కంటె శక్తివంతమైనవిషయము రుజువయ్యెను. విజయవంత
మగు గాంధీజీ రైతులదుఃఖము కొంతవరకు తొలగిపోయినట్లు
గాంచి సంతుష్టి జెందెను.

ఈ ప్రాంతికవిషయములలో లొంగిరినను సర్కారు
వారు భారతదేశములోని మూలకారణమైన మహత్తరమైన విషయ
ములలో ఎట్టిప్రతికారమును చేయలేదు. ఎట్టినిర్ణయము ప్రక
టింపలేదు. సైమన్ కమిషను రిపోర్టు ననుసరించి పార్లమెంటు
వారు శాసనసంస్కరణములను ప్రకటింతురో, భారతీయులు
వాటినే అంగీకరింపవలయునని సర్కారువారు గర్వముతో
ప్రకటించిరి. వారు ఇంతకంటె అధికముగా ఏమియు చేయ
జాలరు.

కాని సర్కారువారు ఏమియు చేయజాలకపోయినను
భారతదేశ ఆశాఆకాంక్షలకు మూర్తిభవించియున్న భారత
జాతీయమహాసభ ఏదియో యొకనిర్ణయము చేయుటకు సంసి
ద్ధమాయెను. సర్కారువారిసిద్ధాంతమును తెలుసుకొని మహా
సభ 1928వ సంవత్సరములో కలకత్తాలో ఒకప్రత్యేకసమా

వేశమును ఏర్పాటుచేసెను. ఆసమావేశములో 'నెహ్రూరిపోర్టే' భారతీయుల యేకైకవాంఛయని మగల ప్రతిపాదనము అంగీకరింపబడెను. 'నెహ్రూరిపోర్టు' ననుసరించి భారతీయులకు త్వరితముగా స్వాయత్తశాసనము నిచ్చుటకు ఇంగ్లీషు సర్కారువారికి తెలియచేయబడెను.

కలకత్తాలో గావింపబడిన ప్రతిపాదనమునందు సర్కారువారికి తెలియజేసిన విషయము- "రాష్ట్రీయపరిస్థితులగురుత్వముపై లక్ష్యముంచి బ్రిటిషుపార్లమెంటువారు, 1929 డిసెంబరు 31వ తేదీనాటికి ఈనిర్మాణతంత్రమునకు (నెహ్రూరిపోర్టు)స పూర్ణాంగీకారమును తెలియజేయకున్న యెడల, కాంగ్రెసు దీనిని అంగీకారయోగ్యమని తలంచును. కాని ఈతారీఖునగాని, ఇంతకుపూర్వముగాని యీనిర్మాణతంత్రమును అంగీకరించని యెడల కాంగ్రెసువారు అహింసాత్మకహాయోద్యమ ఆందోళనమును ఆరంభించి పన్నునిచ్చుట ఆపివేసి, ఇతరోపాయముల నవలంబించుటకు దేశవాసులకు ఆదేశింతురు."

కాని ఈసమయములో దీనితోపాటు జాతీయమహాసభ మరికొన్ని ఉపాయముల నవలంబించెను. దానివలన యీసారి వామపంథీదళమువారు విశేషముగా ప్రతిబంధకమును సృష్టింపలేదు. వారుకూడ యీసారి మహాసభప్రతిపాదనమును సమర్థించిరి. మహాసభ వామపంథీదళమువారి సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యాదర్శములను అంగీకరించెను. నెహ్రూరిపోర్టుతో సామంజస్యము కలిగియుండి ప్రయోజనానుసారముగా సంపూర్ణ

స్వాతంత్ర్యప్రచార కార్యమునకు ఏఆటంకము కలుగ చేయవల దని నిర్ణయించుకొనెను.

స్వాతంత్ర్యసంకల్పముగాక మహాసభ ఇంకొన్ని ప్రతిపాదనములను అంగీకరించెను. ప్రతిపాదనములో మహాసభ దేశవాసులను మారకద్రవ్యములను విసర్జించవలెనని కోరియుండెను విదేశవస్తువులను త్యజించుటకును, ఖద్దరుప్రచారము గావించుటకును స్వదేశవస్తువులను స్వీకరించుటకును. అస్పృశ్యతను వర్జించుటకును ప్రజలను వేడుకొనిరి దేశములో జరుగుచున్న సేవాకార్యములకొరకు కాంగ్రెసుసేవకులకు ధనసహాయము చేయుమని వారు నివేదించుకొనిరి.

ఈవిధముగా వివిధమతావలంబులగు రాజనైతికదళము వారు కుందకు గాంధీజీ ఆదర్శములద్వారానే ప్రబోధితులైరి. వివిధదళములతో నిర్మింపబడిన జాతీయమహాసభ సంపూర్ణముగా గాంధిగారి కార్యక్రమమును అంగీకరించెను. ఇంగ్లీషు వారికి ఆఖరుఉత్తరము వ్రాయబడెను కాని దానిఫలితము కొరకు గాంధీజీ, నాయకులు వేచియుండి కాలహరణముచేయ నిష్టపడలేదు. వారు ముందుగానే దేశమును సంగ్రామముకొరకు సంసిద్ధము చేయుచుండిరి. విదేశవస్తువుల బహిష్కరణము వలన, స్వదేశవస్తువులు, ఖాదీప్రచారమువలనను, భారతీయులమనస్సులు భావిసంగ్రామముకొరకు తయారగుచుండిరి.

సర్కారువారు భారతజాతీయమహాసభ ప్రతిపాదనమునకు ఎట్టిప్రత్యుత్తరము నొసగలేదు. శాసనములపీడనములపద్ధ

తుపాకుల ఇంకా వృద్ధిచేసిరి. రాజుగారికి ప్రతికూలముగా విప్లవము, కుట్రలు చేయునేరమును ఆరోపించి అనేకమంది గౌరవనీయులగు నాయకులగృహములను పరీక్షించుచుండిరి. నాయకులనేకులను కారాగారములో పెట్టిరి. సర్కారువారు కుట్రకేసులు అనేకములను సృష్టించిరి. దేశసేవకులగు యువకు లనేకమందిపై హత్యానేరములు మోపి, కుట్రలనేరములకు నేరస్థులనుగా గావించి వారికి మరణదండన విధించిరి.

లాహోరులో భగవత్ సింగు మొదలగువారు మరణదండన ననుభవించిరి. భారతదేశయువకులు చంచలులైరి. ఈయువకులను క్షమించమని గాంధీజీ వినయపూర్వకముగా వేడుకొనుచు వైస్రాయికి ఉత్తరమును వ్రాసిరి. కాని వైస్రాయి యీప్రార్థనమును తిరస్కరించెను. భగవత్ సింగ్ మొదలగువారు ఉరితీయబడిరి.

సర్కారువారి ఈకఠిన ప్రవర్తనమువలన గాంధీజీకి సర్కారువారియెడల గలఅంత్యవిశ్వాసముకూడ పోగా అత్యంతఆవేదనతో, స్థిరసంకల్పములతో తనసత్యమార్గమున నడచుటకు సంకల్పించుకొనెను.

ఈసమయములో మరియొకసంఘటనము జరిగెను. తత్ఫలితముగా గాంధీగారికిని, భారతీయప్రజలకును ఇంగ్లీషువారిపై గలక్షీణతవిశ్వాసరశ్మికూడ విలుప్తమాయెను.

1929 సంవత్సర మధ్యభాగములో భారతీయులను శాంతింపజేయుటకు, భారతీయుల ఆశాఆకాంక్షలను తృప్తిపర

చుటకు సత్వరమే బ్రిటిషుపార్లమెంటువారు న్యాయశాస్త్ర శాసన మూలకమైన శాసనచిత్రమును నిర్మాణముచేయుటకు సంకల్పించుకొనిరని వైస్‌రాయ్ ఇర్విన్ ప్రకటనము గావించిరి. కాని బ్రిటిషుపార్లమెంటువారు వైస్‌రాయ్ ప్రకటనను నిరాకరించుచు భారతీయులకొరకు త్వరితముగా యెట్టి స్వతంత్రమును యేర్పాటుగావించు అభిప్రాయము తమకు లేదని తెలియ జేసిరి.

ఆంగ్లేయుల మోసమునకు భారతాత్మ తలక్రిందులయ్యెను. భారతదేశక్రోధస్వరూపము 1929డిశంబరు నెలలో లాహారులో జరిగిన జాతీయమహాసభలో స్పష్టముగా ప్రకటితమయ్యెను. ఆజాతీయమహాసభ యీసమావేశములో న్యాయశాస్త్ర శాసనవిషయములో రాజీవిషయకమైన ప్రతిపాదనమును పరిత్యజించి పూర్ణస్వాతంత్ర్యప్రతిపాదనమును అంగీకరించెను. భారతదేశము అహింసయెడల ఆనుగత్యమును, విశ్వాసమును ఉంచి, పూర్ణస్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుటకు కోరుచున్నదని లాహారుసమావేశమునకు సభాపతియైన తరుణనాయకుడు పండిత జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ స్పష్టముగా తెలియజేసిరి. ఈ కోరిక నెరవేరనియెడల జాతీయమహాసభచే 1928 వ సంవత్సరపు కలకత్తాసమావేశములో గావింపబడిన తీర్మానము ననుసరించి త్వరితముగా మహత్తరమైన, వ్యాపకమైన, చరమమైన అహింసాసంగ్రామములో ప్రవేశించడ మగును.

ఈశాసనబహిష్కరణసంగ్రామ కార్యక్రమమును ఏర్పాటుచేయు భారమంతయు, బాధ్యతఅంతయు గాంధీజీపై సమర్పింపబడెననియు, యీశాసనబహిష్కరణపరిపాలనాశక్తియు, అధికారమును గాంధీజీకే అర్పింపబడెననియు జాతీయమహాసభవారు ప్రకటించిరి. దేశవాసులు ఆయనసత్యాహింసలను అనుసరించుటకు అభిలషించుచున్నారని గ్రహించి గాంధీజీ జాతీయమహాసభవారు ప్రసాదించిన యీబాధ్యతను ప్రశాంతమనస్సుతో స్వీకరించెను. ఆయన శాసనబహిష్కారము ఇంకను గభీరముగా ఆలోచించి ఉపాయములను నిర్ణయించుటకు1930 సంవత్సరము డిసెంబరు 14, 15, 16 తేదీలలో అహమదాబాదు సబర్మతీ ఆశ్రమములో జాతీయమహాసభకార్యపరిచారకసమితివారు ఒకసమావేశము జరుపుటకు ఆహ్వానములు పంపిరి.

ఇంతలో జాతీయమహాసభ ఆజ్ఞానుసారముగ జనవరి 26వ తేదీన భారతదేశమునందంతటను మహావైభవముతో ప్రథమస్వాతంత్ర్యదినము పాలింపబడెను. స్వాతంత్ర్యకాముయగు ప్రతిభారతీయుడును గాంధీజీ, నాయకులు రచించిన స్వాతంత్ర్యసంకల్పవాక్యమును పఠించి హృదయమును, వివేకమును సత్యఅధికారములకొరకు జాగరూకముగాను, సంసిద్ధముగాను చేసిరి.

మహాసభకార్యకారిసమితి భ్యులు గాంధీగారి వినయాహ్వానము నంగీకరించి అహమదాబాదు సబర్మతీఆశ్రమములో

సమ్మిళితమైరి గాంధీజీ తనఆశ్రమవాసులగు సత్యాగ్రహు లను వెంటనిడుకొని ప్రథమమున శాసనబహిష్కరణము గావింతురని విశేషఆలోచనములు గావించినపిమ్మట నిర్ణయిం పబడెను. తరువాత అవుసరమునుబట్టి సమస్తదేశవాసులు ఈశాసనబహిష్కరణములో పాల్గొందురు. గాంధీజీ, కార్యకా రులసమితివారు తమసిద్ధాంతములను మహాసభవారికి తెలియు జేసిరి. ప్రజలు పరిపూర్ణముగా యీశాసనబహిష్కరణాందో ళనములో పాల్గొనవలయుననికూడ తెలియజేసిరి. భారతీ యులు కేంద్రీయమైన, ప్రాదేశికమైన వ్యవస్థాపకసభలనుండి పదవులను విసర్జించిరి. సర్కారువారి ఉద్యోగములను, పదవు లను పరిత్యజించిరి.

భారతమహాసభవారందరును కార్యక్రమమును ఏకగ్రీ వముగా ఆమోదించిరి. మరల విశేషప్రతిపాదనముద్వారా శాసనబహిష్కరణప్రతిపాదనమును పరిపాలనముచేయు అధి కారము గాంధీజీకి సమర్పించబడెను.

1931వ సంవత్సరములో శాసనబహిష్కరణ సంగ్రామము.

సత్యాగ్రహి మహామానవుడు శత్రువునకు, ప్రతిద్వం ద్వికి నిష్కపటముగా హృదయములోని సత్యమును, సంకల్ప మును తెలియజేయుటకు సంసిద్ధుడాయెను. 1930 మార్చి 2వ

తేదీన గాంధీజీ వైస్‌రాయ్ ఇర్విన్‌కు ఉత్తరముద్వారా తెలియ చేసిన విషయము— "ఆంగ్ల సర్కారు వారిపీడనములు, ప్రవంచనములు సకలభారతవాసులహృదయములను నిరాశచే నింపివేసినవి. భారతీయులు తమ దేశమును పరిపాలించుకొను యోగ్యతను సంపాదించుకొనినారు. ఆయోగ్యతాబలముచేతనే వారు విదేశసర్కారువారిని దేశము వదలిపొమ్మని వేడుకొనుచున్నారు. ఆత్మశాసనాధికారమును పొందుటకు వారు సకల దుఃఖకష్టములను బాధలను ఆనందవదనముతో వర్తించుటకు సంసిద్ధులై యున్నారు. నిగ్రహయాతనలు వారిని అధికముగా పీడింపగలవా? దైనికశాసనముల అత్యాచారములు అనాచారములుద్వారా వారు అనుభవించుచున్న యాతనలకంటె జైలుశిక్ష అకించిత్కరమని తలంచుచున్నారు. దేశమంతయు ఒకజైలుఅని వారు నేడు గ్రహించినారు. శాసనబలముచేత యీదేశములో బ్రిటిషుశాసకులయిచ్ఛతప్ప మరేమియు జరుగనేరదు.

"ఆకారణముచేత భారతీయులు ఆత్మశాసనాధికారమును పొందుటకు ఇంగ్లీషువారు విధించిన శాంతిక్రమమును భంగపరచుట, శాసనబహిష్కరణచేయుట నైతికమైన పవిత్రమైన కార్యమని తలంచుచున్నారు. భారతవాసుల తరఫున నేను ఈకర్తవ్యమును మీకు తెలియజేసితిని"

ఏవిషయముతో శాసనబహిష్కారము ఆరంభించవల

యునో గాంధీజీయే నిర్ణయించెను. ఆయన ప్రథమమున ఉప్పు సత్యాగ్రహమును నెరవేర్చుటకు సంకల్పించుకొనిరి.

ఇంగ్లీషువారు విధించిన యిన్ని శాసనములలో వారు ఉప్పువిషయములో సత్యాగ్రహముచేయుటకు ఏల ఉద్యుక్తులాయెనని మనలో ప్రశ్న యుదయింపవచ్చును. ఈ ప్రశ్నకు జవాబుకొరకు వెదకుటకుముందు లవణశాసనములోని యితిహాససంఘటనమును ప్రథమమున తెలుసుకొందము.

ఇంగ్లీషుశాసనముల ప్రథమయుగములో ఆంగ్లేయవణిజులు భారతదేశవస్తువులను ఇంగ్లాండులోను, ప్రపంచములో యితరస్థలములలోను విక్రయించుటకు ఓడలలో తీసుకొనిపోవుచుండిరి. కాని సరుకు దింపివేసి ఓడ మరల తిరిగి వచ్చునప్పుడు ఖాళీఓడయే వచ్చుచుండెడిది. ఖాళీఓడ రావడమువలన అధికనష్టము కలుగుచుండె. అందువలన వణిజులు తిరిగి వచ్చుసమయములో ఓడను మట్టితో నింపి తెచ్చెడివారు. ఆ మట్టిద్వారా కలకత్తాలో నొకకాలువను నింపుచుండిరి. ఆకాలువను పూడ్చి ఒకరాస్తాగా తయారుచేసిరి. ఆరాస్తా రెక్ రోడ్డు అనిపిలువబడెను. కాని ఆమట్టి తెచ్చుటవలన వాణిజ్యమునకుగాని, ఓడకుగాని యెట్టిలాభకరమైనది కాదని వణిజులు గ్రహించిరి. అప్పుడు వ్యాపారస్థులందరును ఒకయుక్తిని పన్నిరి. భారతదేశములో విక్రయించుటకును, తద్వారా లాభమును పొందుటకును అనుకూలమైన వస్తువులను ఓడలో తేవలయునని అందరును నిర్ణయించుకొనిరి. ఓడలో విదేశలవ

ణమును భర్తీచేసి, దానిని భారదేశమునకు తెచ్చి చవుకగా విక్రయింపవలయునని సంకల్పించుకొనిరి.

వాణిజ్యనౌకలలో లవణమును తెచ్చి భారదేశబాజారులలో చవుకగా విక్రయించుచుండిరి. భారతీయులచే విదేశలవణమును కొనిపించునుద్దేశముతో భారతీయలవణముపై పన్ను విధించిరి. తత్ఫలితముగా స్వదేశలవణము ఖరీదు విదేశలవణముకంటె అధికమాయెను. దరిద్రభారతదేశవాసులు భాధ్యులై విదేశలవణమును కొనుచుండిరి.

గాంధీజీ లవణశాసనమును నిరసించుటకు కారణము ఆలవణశాసనేతిహాసముద్వారా తెలుసుకొనగలుగుచున్నాము. ఈవిషయములో గాంధీజీనుడివినదేమన—అన్నము, వస్త్రము, జలమువలె లవణముకూడ మానవుడు నిత్యము ఉపయోగించుకొను వస్తువులలో నొకటి. ఇది మానవునకు ప్రతిదినము అవుసరమైనదే, కాని యీదరిద్రదేశవుదరిద్రమానవులకు ప్రతిదినము ఆవశ్యకమగు ద్రవ్యములముపై పన్ను నిధించుట అమానుషిక ఆచరణము. కావున నేను ఈదరిద్రభారతీయులకు ప్రతినిధిగా యీఅసత్యఅన్యాయపీడాకరశాసనమును ముందు బహిష్కరించెదను. ఈశాసననిరసనకార్యమును దారిద్ర్యవిమోచనకు మరియొకమార్గముగా తలంచుచున్నాను అని గాంధీజీ సంసిద్ధుడాయెను. గాంధీజీఆదర్శముల ననుసరించుటకు భారతదేశప్రజలుకూడ సంసిద్ధులైరి. గాంధీజీ సహాకారులతో సంప్రదించి డాండిసముద్రతీరమునకుపోయి సముద్రజలమును

ఉడికించి లవణమును తయారుచేయుటకును, ప్రజలపై సర్కా
రువారు విధించిన నిషేధాజ్ఞను తిరస్కరించుటకును నిర్ణ
యించిరి.

సబర్మతినుండి డండీసముద్రతీరము దాదాపుగా 200 ల
మైళ్ళదూరము గాంధీజీ యీమహత్తరమార్గము నతిక్రమిం
చుటకు ఒకనూతనాదర్శము నవలంబించుటకు సంకల్పించుకొ
నిరి. ఆయనసహచరులగు సత్యాగ్రహులతో కాలినడకన
పోవుటకు సంకల్పించుకొనిరి. దీర్ఘమార్గము నతిక్రమించుసమ
యములో మార్గమధ్యమం దున్నగ్రామములలో విశ్రమిం
తురు. గ్రామములలోని దరిద్రులు, శాంతస్వభావులునైన
గ్రామవాసులకు అహింస, ప్రేమ, చరకాసందేశములను ప్ర
చారము చేయుదురు. సత్యాగ్రహాదర్శములను బోధింతురు.
గ్రామముల సంఘముల నిర్మాణమునుగురించి సలహాల నొసం
గెదరు. ఈశుభయాత్రకు దినము నిర్ణయింపబడెను.

మార్చి 12 వ తేది ప్రాతఃకాలము. సూర్యుడు తన
సువర్ణకిరణజాలములను ఆశ్రమము నలువైపుల ఆవరింపజే
సెను. ఆశ్రమములో మంగళశంఖము మ్రోయించబడెను.
శుభ్రఖద్దరుతో భూషితులై ముండితమస్తకధారి, అహింసా
పూజారి, ముక్తిసంగ్రామసేనాపతి, మందగమనముతో ఆశ్ర
మమునుండి బయలుదేరిరి. మృదుమందహాసవదనముతో, నిగ్ర
హజ్యోతితో బయటికి వచ్చిరి.

ఆయన వెనుక 79 మంది ఆశ్రమవాసులగు సత్యాగ్రహులు నేత్రములలో ఆనందజ్యోతిని, హృదయములలో దుర్జయసంకల్పములను నిడికొని బయలుదేరిరి. వీరితో గాంధీజీ సుదూరడాండీసముద్రతీరమునకు బయలుదేరిరి

సత్యాగ్రహుల దళమువారు అగ్రేసరులగుచుండిరి. మార్గమునందెన్నియో గ్రామములుండెను. ప్రతిగ్రామమునందున్న ప్రజలు గుంపులుగుంపులుగా మార్గమునకిరు ప్రక్కల మూగి అహింసాసందేశమును విని, సత్యమంత్రమును ఆకర్ణించి, సత్యాగ్రహసంగ్రామకౌశలమును తెలుసుకొనకోరిరి.

మందహాసవదనముతో గాంధీజీ నుడివిన విషయము- 'ఇంగ్లీషువారు నిర్మించిన శాసనములను అంగీకరింపవలదు. కాని ఆంగ్లేయులను ప్రేమింపుడి. అధికారుల నిషేధాజ్ఞలను పాటింపవలదు. కాని అధికారులను శ్రద్ధతో చూడండి ఏశాసనము మనలను పీడించి పిప్పిచేయుచున్నవో ఆశాసనములను నాశనము చేయుటకు ప్రతిజ్ఞను బూనుడు. అహింసాపూర్వక నిరోధమువలన, అహింసాపూర్వకనిరసనవలన, యీశాసనములను ధ్వంసముచేయుదమని ప్రతిన బూనుడు. సంగ్రామము చేయుటకు సత్యమను అస్త్రమును ధరింపుడు. సత్యన్యాయధర్మములే తుదకు అసత్యఅన్యాయఅధర్మములను జయింపగలవని జ్ఞాపక ముంచుకొనుడు. శాసన, శోషణములకు విరుద్ధముగా సంగ్రామక్షేత్రమునందవతరించి యాతవలను, దుఃఖ

ములను, కష్టములను ముందు వరింపుదు, యాతనలను సహిం చి యాతనలను అనుభవించుటకు సంసిద్ధులు కండు. విశుద్ధ మైన, నిష్కపటమైన, హృదయముతో మీ ఆదర్శములలో, కార్యములలో దృఢముగను. అచంచలముగను నుండవల యును. అప్పుడే ప్రపంచములోని పాశవికశక్తి తమఆత్మవద్ద పరాజిత మగును. ఆత్మసమర్పణము చేయ సిద్ధ మగును."

అపూర్వమైన ఈయుపదేశము, మధురమైన దీసందే శము రాజనీతిలో ధర్మసమ్మేళము గాంధీవాదమును ప్రపం చదృష్టిలో మహోత్తరముగాను అభినవముగాను గావించెను. గాంధీజీశ్రేష్ఠత్వ మిచ్చుటనే యున్నది. రాజనీతిలో ధర్మము యొక్క అపూర్వమైన సహజమైన సమ్మేళనము గావించుట లోనే యున్నది.

భారతదేశము హింసాయుత అస్త్రముతో విదేశశాసన విముక్త మగుటకు తయారగుచుండ ఆయంధకారముహూర్త ములో భారదేశగర్భమున యీమహాపురుషుడు ఆవిర్భవిం చెను. హింసద్వారా శాసకులను విమారము చేయుటకు ప్రయ త్నించినయెడల శాసకులుకూడ హింసాత్మకఅస్త్రమును విసరి ప్రతిక్రియ గావింతురని ఆయన భారతీయులకు బోధించెను. కాని అహింసాశక్తిద్వారా, సత్యధర్మములద్వారా శాసకుల నాఘాతపరచినయెడల శాసకులహస్తములందున్న శాహాస్త్రె షులు, ఆగ్నేయాస్త్రములు, హింసాత్మకఅస్త్రములు తమం తటతామే జారి పడిపోవును. శాసకులు అస్త్రఘాతములు

వేయుచు అవసన్నులగుదురు. క్లాంతి జెందుదురు. భారతీయులను కష్టపెట్టుటచే వారిమనస్సులలో దుఃఖము కలుగును. అప్పుడు శాసకులు పరాజయమును వరించి భారతదేశమును త్యజించి పోవుదురు — యనసాధనలో, ఆయనఆదర్శములలో ఎట్టిఅపూర్వమైన భవిష్యవ్యాప్తి నిహితమై యున్నదో భారతీయులు నేడు గ్రహింపగలిగినారు.

రాజనీతిలో యీధర్మభావమును సంచరింపచేయుటచేతనే అసంఖ్యాకులగు ఆంగ్లేయులు ఆయనపై శ్రద్ధాగౌరవములను ప్రదర్శించిరి. ఒకవైపున ఇంగ్లీషుసర్కారువారు ఆయనను అణచివేయుటకు ప్రయత్నించుచుండిరి. మరల ఆసమయములోనే సర్కారుసంబంధములేని ఆంగ్లవిద్వజ్జనులు, పండితశ్రేణ్యులు ఆయనదర్శనలాభముకొరకు, ఆయనసందేశమును ఆకర్ణించుటకొరకు భారతదేశమునకు పరుగిడి వచ్చుచుండిరి. స్వదేశమునకు తిరిగిపోయినపిమ్మట సర్కారువారి దమననీతిని ఖండించుచుండిరి. గాంధిగారిరాజనీతిలో ధర్మనీతి సన్నివేశితమై యుండెను. అందువలన ఆయనరాజనీతి విశ్వాసుల విస్మయమును, శ్రద్ధను ఆకర్షించెను. ఆయనయొక్క యీ రాజనీతిని వ్యాఖ్యానము చేయుచు పండితశ్రేణ్యుడు గోమెన్ రోలాండు వ్రాసినవిషయము— 'ఆయన రాజనీతికు దగుట గత్యంతరము లేక.'

మహాత్ముడు తనరాజనీతిని ధర్మబలముచే బలవత్తరముగ వించి ప్రతిగ్రామవాసిని, ప్రతిభారతీయుని సంసిద్ధునిగ

టకు ఆహ్వానించెను. గ్రామప్రజలు తమధార్మిక సేనాపతిని వరించుటకు, అభినందనములు తెలియజేయుటకు శంఖములను మ్రోయించిరి పుష్పమాలలను సమర్పించుకొనిరి. 'గాంధీజీ జయ్' అని సమున్నాదములతో ప్రతిధ్వనింపజేసిరి.

మందహాసవదనముతో గాంధీజీ శిరమును వంచుకొనెను. అభివందనములకు జవాబిచ్చుచు:—'భారతవర్షమునకు జయ్' అని కేవలము ఈ జయధ్వానములను సమవేతకంఠముతో ఘోషించినంతమాత్రమున స్వాతంత్ర్యమును పొందజాలము. ఈ స్వాతంత్ర్యముకొరకు మనము సమవేతభావముతో పరిశ్రమయు, ప్రయత్నములను సాగింపవలయును. మనగ్రామ పునర్నిర్మాణమునకు అగ్రేసరులము కావలయును. సంఘములోనున్న నీచమగు అస్పృశ్యత యనుపాపమును తొలగింపవలయును. గృహములలో చరకాఖాదీలను ప్రతిష్ఠితము చేయవలయును. భారతదేశములో ఉత్పన్నమైన ద్రవ్యములతోనే మనజీవనయాత్రను నిర్వహించుకొనవలయును. మనసనాతనధర్మమును మరల గౌరవాసనమున స్థాపింపవలయును."

భారతవాసులు పవిత్రులైరి. మార్గములను కనుగొనిరి. శక్తిని సంపాదించుకొనిరి. సేనాపతి ఆదేశపాలనముకొరకు నలువైపుల ప్రజలు సంసిద్ధులగుచుండిరి.

ధర్మముతో పాశవికశక్తికి ప్రతిద్వంద్వ మారంభమయ్యెను. ఈసంఘర్షణలో ధర్మము మరింత ఉజ్జ్వలముగాను

శక్తివంతముగాను కాజొచ్చెను. గాంధిగారిసందేశమువలన జ్రిజలలో ఆత్మచైతన్యప్రబోధము జాగరిత మయ్యెను.

సత్యమార్గపరివ్రాజకుడు గ్రామములపై గ్రామముల నతిక్రమించి అగ్రేసరు డగుచుండెను. 25 దినములు నడచిన పిమ్మట ఏప్రిల్ 5వ తేదినాటికి డాండిసాగరతీరమునకు వచ్చెను.

గాంధీజీ నుడివిన విషయము- "బ్రిటిషుశాసనములు సర్వవిధముల భారతభూమికి సర్వనాశనము సమకూర్చినవి. మననీతి, మనవిద్య, మనజాతీయత, మనధర్మనీతి, సమస్తమును ధ్వంసము గావించెను. నేడు ఈశాసనములను అభిశాపములని నుడువుచున్నాను. అందువలన భారతజాతీయతకు హానికర మైన యీఅభిశాపములను భారతక్షేత్రమునుండి తుడిచివే యుటకు యాత్ర ఆరంభించితిని. ఈసత్యాగ్రహజీవితమును ధరించితిని. ఈశాసననిరసనసంగ్రామము అభిశాపమోచనసంగ్రామము"

గాంధీజీ ప్రథమమున సాగరములో దిగెను. పాత్రతో జలము నింపుకొని బయటికి వచ్చిరి. అగ్ని వెలిగించి ఉప్పు తయారుచేసిరి. 79 సత్యాగ్రహులుకూడ లవణము తయారు చేసిరి.

స్వాతంత్ర్యయుద్ధసేనాపతి ప్రథమమున శాసనబహిష్కరణ సంగ్రామము నారంభించెను.

ఈసారి సేనాపతిఆదర్శములతో భారత దేశములో సర్వత్ర శాసనబహిష్కరణసంగ్రామము ఆరంభమాయెను. భారతదేశములో ప్రతిస్థానమునందును కోటానుకోట్లుప్రజలు నలువైపుల లవణశాసనమును తిరస్కరించుట కారంభించిరి. సర్వత్ర ఉత్సాహము, ధైర్యము, తితిక్షలుఃరీక్షలు ఆరంభమాయెను. వంగదేశమునందును ఉత్సాహము ఉద్యమము బ చెలరేగెను. దేశములోని నారీమణులుకూడ సంగ్రామములో ప్రవేశించిరి. లవణము తయారుచేసి యింటింటిలో పంచిపెట్టుచుండిరి. విక్రయించుచుండిరి. నాయకులు ఒకరితరువాత ఒకరు అరెస్టు చేయబడిరి. పండితమోతిలాలు, పండిత జవహర్లాలు, పండితమాలవ్య, సర్దార్ వల్లభాయ్, శ్రీరాజేంద్రప్రసాద్, శ్రీరాజగోపాలాచారి, శ్రీయతీంద్రమోహనగుప్త మొదలగువారు శాసకుల లోహ కారాగారాంతరాళములకు పంపబడిరి. సాధారణప్రజలపై అత్యాచారములు జరుగుచుండెను. సత్యాగ్రహులు కొట్టబడిరి. బెయ్‌నెట్ లపోటులకు గురియైరి. పదాఘాతములను వరించిరి. స్త్రీలు అవమానింపబడిరి. కొట్టబడిరి. కాని భారతదేశము అహింసాదర్శములలో దృఢముగను స్థిరముగను ఉండెను. భారతదేశమింకను దృఢసంకల్పముతో లవణశాసనమును తిరస్కరించుచుండెను. లవణశాసనము బహిష్కరింపబడెను.

ఈసారి గాంధీజీ యింకను వ్యాపకసంగ్రామమునకు మార్గములు కనిపెట్టెను. ఆయన సర్కారువారిలవణరాసులను

ఆక్రమించ సంకల్పించుకొనెను. ప్రజలకు నిత్యము ఆవశ్యక మైన సామగ్రిని ఆక్రమించుకుని ప్రజలను శోషించు నైతికాధికారము సర్కారువారికి లేదు.

నియమితదినమున గాంధీజీ గుజరాతులోని ధరసానా, చరస్‌వా అను రెండుగ్రామములలో సర్కారువారి లవణాగారములను ఆక్రమించుటకు సంకల్పించిరి. కాని ఆక్రమించుటకు ముందు మరల ఆయన అహింసాసత్యాగ్రహ ధర్మమును పాలించుచుండిరి. ఆయన ఆక్రమణోద్దేశ్యము, సమయము పత్రముద్వారా స్పష్టముగా వైస్‌రాయ్‌కి తెలియజేసిరి.

గాంధీజీ సంసిద్ధులై సర్కారువారు అరెస్టు చేసినను సత్యాగ్రహకార్యము నిలిచిపోకుండునట్లు తగినయేర్పాట్లు గావించెను. నూతననాయకుడు వచ్చి సంగ్రామవరిచాలనాభారమును వహించును.

సర్కారువారుకూడ యీసారి స్థిరసంకల్పులైరి. లవణాగారములను ఆక్రమించుటకుముందే మే 5 వ తేదీన భారత సత్యాగ్రహసంగ్రామసర్వాధినాయకుడు అరెస్టు చేయబడిరి. కాని సత్యాగ్రహము ఆగిపోలేదు. నాయకులు అబ్బాస్ తయెబ్జీ గాంధీజీస్థానమును ఆక్రమించుకొనిరి. సత్యాగ్రహులకు లవణాగారములను ఆక్రమించమని ఆదేశించిరి. వారు ముక్తిగానము చేయుచు నగ్రసరులైరి. తాయేబ్జీకూడా అరెస్టయినను యాత్ర ఆగిపోలేదు. శ్రీమతి సరోజినినాయుడుగారువచ్చి యాత్రను సాగించుచుండిరి.

ఆమెకూడ అరెస్టు చేయబడెను. కాని సత్యాగ్రహయాత్ర, అహింసాయాత్ర పూర్ణవేగముతో సాగిపోవుచుండెను. సత్యాగ్రహదళమువారు నూతననాయకులను ఎన్నుకొనుచుండిరి. నవీనోత్సాహముతో అత్యంతవేగముతో యాత్ర సాగిపోవుచుండెను పోలీసులు కోపగించిరి. చరమమార్గము నవలంబించ తలంచిరి. సత్యాగ్రహులను అరెస్టుచేసిరి. జ్ఞానశూన్యులై లాఠీచార్జి చేయుచుండిరి. బెయనెట్ ద్వారా ఆఘాతములు వేయుచుండిరి సత్యసేవకులు కొట్టబడిరి, ఆహతులైరి, కాని తాము అఘాతములను వేయలేదు. మందహాసముతో నిర్వికారముగా నిర్భయహృదయముతో 'వందేమాతరం' గానమును పాడుచు లవణాగారములవైపునకు నడచుచుండిరి. అహింసాసత్యముల యీ అపూర్వసంగ్రామచరిత్రను విని సమగ్రప్రపంచము స్తంభిత మయ్యెను. విస్మితమయ్యెను.

ప్రపంచములో గలవివిధస్థానములవారు ఈసంగ్రామమును చూచుటకు ధరసనకు పరుగిడివచ్చిరి. విదేశవార్తాపత్రికల రిపోర్టరులు ఈదృశ్యమును గాంచి అభిభూతులైరి. వారి రిపోర్టులను సత్యాగ్రహకార్యములను, మాహాత్మ్యమును ప్రపంచవాసులందరును అత్యుత్సాహముతో చదువ నారంభించిరి. ఇంగ్లీషురిపోర్టరు వెబ్‌మిల్లర్ యీదృశ్యమును చూచి వ్రాసినవిషయ మిది— "ధరసనానమకమున నిలువబడి ఆలవణాగారముల ఆక్రమణదృశ్యమును చూచుచుంటిని. అప్పుడప్పు డది అత్యంతవేదనాదాయకముగా నుండుటచే దానిని

చూడలేకున్నాను. ముఖమును మరియొకవైపునకు త్రిప్పుచున్నను. స్వేచ్ఛాసేవకులు పోలీసుల చేతులలో దెబ్బలు తినుచున్నారు, కాని వారు దానికి లవలేశమైన క్రోధము గాని, హింసనుగాని ప్రకటించుటలేదు. గాంధీజీ అహింసాశక్తిలో వీరికి గలవిశ్వాసమును చూచి ఆశ్చర్యాన్వితుడ నగుచున్నాను."

జార్జి స్లోకాంబ అను మరియొక రిపోర్టరు వ్రాసిన విషయము-"వాదలాకు నలువైపుల చుట్టబడియున్న పర్వతపంక్తులలో నొకదానిపై నేను నిలువబడి చూచుచుంటిని. నాలువైపుల ఇంకను అనేకమంది భారతీయులు నిలువబడియుండిరి. కాని వారిముఖములవైపునకు చూచుటకే నేను సిగ్గుపడుచుంటిని.

నా దేశవాసులు శాసనముల పేరుతో జరుపుచున్న వ్యవహారములను గాంచి నేను ఇంగ్లీషువాడనని తలంచుకొనుటచే సిగ్గుచే నాశిరము వంగిపోవుచున్నది. ఇంగ్లీషుసర్కారువారు అత్యాచారములను గావించుచున్నారు. కాని సాధారణముంగ్లీషువారి శిరములు సిగ్గుచే వంగిపోవుచున్నవి. అహింస తనప్రభావమును మానవులహృదయములలో విస్తరింప చేయుచున్నది. ధరసనాలోనిశక్తి సమస్త భారతదేశమును శక్తివంతముగా గావించెను. అత్యాచారములనువరించి కార్యము లోనయ్యుసాధన జయప్రద మయ్యెను. అహింసామార్గములవలన శాసనమును బహిష్కరించు ప్రబలవాంఛ సమస్త భారతదేశములో వ్యాపించెను. వంగదేశమునందున మహిమ బొధాన్,

మేదినీపూర్, ఇతర అనేక స్థలములలో పన్నులు నిరాకరింపబడెను. కేవలము పన్నులు గాక, జాతీయమహాసభ పూర్వాదేశానుసారము భారతీయ బ్రిటిషు శాసనములను, ఆదేశములను బహిష్కరించు కార్యములలో కూడ ప్రవృత్తులైరి. స్వేచ్ఛాసేవకులు స్వతంత్ర గుంపులుగా విదేశవస్త్రముల దుకాణములలోను, విదేశవ్యాపారపు షాపులలోను పికెటింగు చేయ మొదలిడిరి. గ్రామవాసులు పన్నులను చెల్లించుట మానివైచిరి. బొంబాయి, బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సా దేశవాసులు ఒక్కదమ్మిడీపన్నుకూడా చెల్లించమని ప్రతిజ్ఞ గావించుకొనిరి. గుజరాట్, మహారాష్ట్రము, కర్ణాటకము, ఆంధ్ర, పంజాబు దేశవాసులు అత్యాచారులగు సర్కారువారికి పన్ను చెల్లించుటకు నిరాకరించిరి. బేరారు, అస్సాం గ్రామవాసులు మనశాసనమును తిరస్కరించి సర్కారువారిచే సంరక్షింపబడిన అరణ్యములనుండి చెట్లను నరికి తెచ్చుకొనుచుండిరి. శాసనబహిష్కారతరంగములు భారతదేశమునందంతటను విపులముగా వ్యాపించెను. కారాగారములన్నియు సత్యాగ్రహులతో నిండిపోయెను. ప్రజలు ధనమును పోగొట్టుకొనిరి. ప్రాణములను పోగొట్టుకొనిరి, అత్యాచారములచే పీడింపబడిరి, అవమానింపబడిరి. కాని స్వాతంత్ర్య సంగ్రామముయొక్క దివ్యజ్యోతిని గాంధీజీ భారతీయులలో వెలిగించెనో యది శతసహస్రావమానములు అత్యాచారములవలనకూడ ఆర్పబడ లేదు.

గాంధి-ఇర్విన్ మరతు.

ఆ ఆందోళనమును అణచివేయుటకు వైస్రాయ్ ఇర్విన్ ఒకదాని వెనుక ఒకటి ఆర్డినెన్సులను జారీ చేయుచు మొత్తం 13 ఆర్డినెన్సులను ప్రకటించెను. భారత దేశములో సాధారణశాసనము లోపించి ఆర్డినెన్సులు రాజత్వము చేయుచుండెను.

వైస్రాయ్ జాతీయవాదుల వార్తాపత్రికలను ప్రకటించుట రద్దుచేసెను. భారత దేశములో నున్న 131 వార్తాపత్రికల నుండి 2 లక్షల 40 వేల రూపాయలు జామీను క్రింద వసూలు చేయబడెను. సర్కారువారు జాతీయమహాసభ శాఖలను కేంద్రీయ, ప్రాదేశిక ప్రతిష్ఠానములను శాసనవిరుద్ధమైనవిగా ప్రకటించిరి. జాతీయమహాసభకు చెందిన ఆఫీసుల నన్నిటిని ఆక్రమించుకొనిరి. ఆఫీసులకు తాళములు వేయబడెను. కాని అహింసాసంగ్రామములో ప్రజలు ప్రతిహతులు కాలేదు. సీమాంతప్రదేశముల పఠానుల హృదయములలో కూడ యూహింప తనప్రభావమును విస్తృతము గావించుకొనెను. పఠానులు గాంధిగారి అహింసామంత్రములో దీక్షను బొందిరి. గుంపులుగుంపులుగా శాసనధిక్కారసంగ్రామములో దుమికిరి. అత్యాచారులు, క్రూరులు నగు సర్కారువారి క్రోధాగ్నికి ఆత్మాహుతుల నర్పించుకొనిరి.

క్రమముగా సర్కారువారి భారతీయ సైనికులు కూడ అహింసాప్రభావముచే చంచలులైరి. అధికారులు ఈనాటి అస్త్రధారులును, అహింసాపరాయణులును అగు పఠానుల సభలో తుపాకులు పేల్చుమని భారతీయ సైనికులకు ఆదేశముల నిచ్చిరి. కాని సైనికులు ఆదేశములను నిరాకరించిరి. అమాయికప్రజలను కాల్చజాలమని జవాబిచ్చిరి. ఈ ఆదేశనిరాకరణ

ణకు బదులు సర్కారువా రిచ్చుశిక్షను మేము స్వీకరింతుమని సమాధాన మిచ్చిరి.

సర్కారువారు జ్ఞానశూన్యులైరి, భ్రాంతిచెందిరి. ఇన్ని అరెస్టులు, ఇన్ని దెబ్బలు, ఇన్ని హత్యలు— అయినను వీరు ఏశక్తి వలన శక్తిశాలు రగుచున్నారు?

ఉపాయహీనులగు సర్కారువారు అలసిపోయిరి. తుదకు అస్త్రశక్తి అహింసాశక్తితో రాజీకుదుర్చుకొన వాంఛించెను. పశుబలము ఆత్మబలమువద్ద పరాజయమును వరించెను. వైస్రాయి విశేషప్రతినిధులను పంపించి గాంధీజీ, ఇతరనాయకులతో రాజీవిషయములను గురించి యాలోచనములను జరుపు చుండెను. కాని గాంధీజీ యితరనాయకులు చెప్పిన దేమనగా, 'ఒక్క షరతుతో రాజీబేరము కుదురగలదు, మాదేశశాసన శక్తి మాకే ఒసగవలయును, ఈవిషయమును అంగీకరించుట ద్వారానే కార్యము లోనర్పవలయును.'

కాని సర్కారువారు శక్తిని త్యజించుటకు అంగీకరించ లేదు. స్వాతంత్ర్యమనే పొగను చూపించి, పద్భ్రష్ట పది చ్ఛలనే నెపముతో ప్రజలను మోసముచేయ ప్రయత్నించిరి. భారతీయులకు ఎట్టిది, ఎంతవరకు శాసనాధికారములను ఇవ్వ వచ్చునో యనుసమస్యను గురించి బహిరంగాలోచనములను గావించుకొనుటకు సర్కారువారు భారతీయనాయకులతో ఒక 'గుండ్రనిబల్లసమావేశమును' (Round Table Conference) ఏర్పాటుచేసిరని వైస్రాయి ప్రకటించెను.

సమావేశమునకు ప్రతినిధులను ఎన్నుకొనుటలో సర్కారువారు సంపూర్ణస్వేచ్ఛాచారమును ప్రదర్శించిరి. జాతీయవాదులగు భారతీయులను వదలివేసియే సమావేశమును

నిర్మాణమును చేసిరి. 1930, నవంబరు 12వ తేదిన ఇంగ్లాండులో ప్రథమసమావేశము జరిగెను. 9 వారములు సమావేశములో ఆలోచనలు, సంభాషణములు జరిగెను కాని ఎట్టి మీమాంసయు జరుగలేదు.

మీమాంస చేయువా రెవరు? సర్కారువారి కనుసన్నలగు ప్రభావలోభులగు ప్రతినిధిదళమువారా? భారతదేశము ఆత్మగౌరవమును, స్వాతంత్ర్యమును, కోరుచున్నదని సాహసముతో ఆత్మవిశ్వాసముతో చెప్పగలిగెడివా రెవరు?

ఆలోచనములు వ్యర్థము లయ్యెను. భారతదేశములో ఆందోళనములు, సంగ్రామము తీవ్రరూపము దాల్చుచుండెను. తుదకు సర్కారువారు గత్యంతరము లేక కారాగారమందున్న గాంధీజీ, నాయకుల శరణుజొచ్చిరి. కారాగారబద్ధ వాతావరణములో రాజీఆలోచనములు చెప్పినందున గాంధీజీని బేషరతుతో విడుదలచేసిరి గాంధీజీతోపాటు ఇతరనాయకులు ముక్తినిపొందిరి. గాంధీజీ బయటికివచ్చిరి. అహింససత్యాగ్రహి అనుతపులను క్షమించుటకు సంసిద్ధుడైయున్నాడు. సర్కారువారి హృదయమెంత మార్పుజెందినదో చూతమనిగాంధీజీనుడివెను.

వైస్రాయ్ రాజీబేరములను సాగించుటకు గాంధీజీని తనప్రాసాదమునకు ఆహ్వానించిరి. శాంతిమాత అశాంతినుండి శాంతిని సంపాదించుటకు వైస్రాయి ఆహ్వానమును అంగీకరించెను. 1931 ఫిబ్రవరి 17వ తేదీన గాంధీజీ వైస్రాయిగారి ప్రాసాదమునకు పోయిరి.

ఈగ్రంథమును పలుతావులందు ముద్రించుటచే పేజీలసంఖ్యలు క్రమముగా నుంచబడలేదు. విషయములు అన్నియు సక్రమముగా నున్నవి. పాఠకులు గమనింపవలెను.

15 దినములు ఆంగ్లప్రతినిధులకును, భారతదేశప్రతినిధులకును సంప్రదింపులు జరిగెను. శాసనధిక్కారమును పరిష్కరించుటకు ముందు సర్కారువారు సర్వవిధములైన దమననీతిని, దుష్టశాసనములను విరమించుకొనవలయునని గాంధీజీ పలికెను. సర్కారువారు సద్బుద్ధిసదిచ్ఛలనెపమును విడనాడి ప్రకృతసదిచ్ఛలను కార్యరూపమున పరిణమింప చేయవలయును.

వైస్రాయి గాంధీజీషరతుల ననుసరించి కార్యములు గావింప నంగీకరించెను, కాని జాతీయమహాసభ, గాంధీజీ శాసన నిరసనఆందోళనమును విరమింపవలయునని సర్కారువారి పక్షమునుండి ఆయన కోరెను.

గాంధీజీ తెలియజేసిన దేమనగా- జాతీయమహాసభ వారికి ఈవిషయములో తెలియజేయుదును. మహాసభవారు నావాక్యమును అంగీకరింపవచ్చును. మహాసభవారు నాకు సర్వాధినాయకశక్తి నిచ్చిరో, ఆశక్తిబలముతోనే వైస్రాయిగారితో సంధి గావించుకొందును. పిమ్మట మహాసభలో అంగీకరింపబడును.

ఉభయపక్షములవారు రాజీకి అంగీకరించిరి. ఉభయుల అభిప్రాయానుసారముగా 1931 మార్చి 4 వ తేదీన సంధిషరతులు రచింపబడెను. ఆషరతులననుసరించి సర్కారువారు దమననీతిని విరమించుకొనిరి. ఆర్డినెన్సులను విరమించుకొనిరి. నాయకులను, సత్యాగ్రహులను విడుదల గావించిరి. జాతీయమహాసభకు చెందిన సకలప్రతిష్ఠానములపైగల నిషేధాజ్ఞలను రద్దు

సమావేశమైరి. మహాసభ విశేషాలోచనములను కావించిన పిమ్మట గాంధీగారిసంధిషరతులను అంగీకరించెను. రెండవ గుండ్రనిబల్లసమావేశములో పాల్గొనుటనుగురించి సర్కారు వారిప్రతిపాదనలో ఆమోదింపబడెను. మహాసభకు మహాత్మా గాంధీజీని ఏకైకప్రతినిధిగా ఎన్నుకొనిరి. మహాసభతరఫున రౌండ్ టేబిల్ కాన్ఫరెన్సులో పాల్గొనుటకు ఆయనను వేడుకొనిరి. గాంధీజీ మహాసభప్రతినిధిగా ఇంగ్లాండు పోవుటకు సంసిద్ధులైరి.

ఇంతలో జాతీయమహాసభకు చెందిన వామపక్షదళము వారు గాంధిగారిద్వారా శాసనబహిష్కరణ ఆందోళనమును విరమించుటవలన గాంధిగారి సంధిషరతులను తీవ్రముగా విమర్శించిరి.

స్వభావసిద్ధమైన ప్రశాంతధైర్యముతో సంధికి కారణము గాంధీజీ వారికి తెలియజేసెను. దేశము దరిద్రమైనది. దాదాపు రెండువందలసంవత్సరములనుండి విదేశపరిపాలనము పీడింపబడుచున్నది. వంచింపబడుచున్నది. ప్రస్తుతసత్యాగ్రహమువలన దేశీయులు నేడు విశేషముగా పీడింపబడుచున్నారు. సంధిద్వారా, సంభాషణములద్వారా, ఆలోచనములద్వారా, దేశవాసులలో రక్తపాతము లేకుండ స్వాతంత్ర్యము సంపాదింపగలిగినయెడల, అహింసాసేవకులు ఆమార్గమును అవలంబించుట ఉచితము. సత్యాగ్రహికి తనసత్యమే అన్నిటికంటె ప్రియమైనది. సర్కారు వారు ప్రకృతశాంతిని కోరకయున్నయెడల, భారతీయులకు అధి

కారముల నిచ్చుటకు ఉద్దేశించనియెడల, మరల సత్యాగ్రహము ఆరంభించుటకు ఎట్టిసందేహము లేదు.

సత్యాగ్రహిగా ఆయన యీసమయములో మరియొక మార్గము నవలంబించెదనని తెలియజేసిరి. ఆయన ఇంగ్లాండు ప్రజలకు భారతీయులసందేశములను వినుపింతురు. భారతీయుల వాంఛలను తెలియజేయుదురు. సర్కారువారి అసత్యఅన్యాయముల అత్యాచారములవిషయము ఇంగ్లాండులో ప్రచారము చేయుదును. అని ఆయన తెలిపెను. సత్యముద్వారా అచ్చటిప్రజలకుసర్కారువారి అన్యాయములనుగురించి తెలియజేసి ప్రతీకారమునకు విజ్ఞప్తి చేయుదురు.

వామపక్షమువారు నిరుత్తరులైరి. గాంధీజీ అవలంబించిన ప్రణాళికపరిణామము పరిశీలించుటకు ఆయనను విమర్శించుట విరమించిరి.

గాంధీజీ 1931 సం॥ము ఆగస్టునెల అంతములో బొంబాయి రేవులో స్టీమరుపై నెక్కిరి. ఇంగ్లాండుమార్గములో యాత్ర నారంభించిరి.

—:రౌండుటేబులు మోసము:—

విశ్వాసులు భారతఋషీశ్వరుని అహింసాసందేశమును ఆకర్షించిరి. సత్యాగ్రహములో అపూర్వసంగ్రామవిషయము గుర్తెరింగిరి. నిష్క్రియప్రతిఘటనవిషయము గ్రహిం

చేరి. సమస్తప్రపంచములోని పీడితప్రజ గాంధిగారిఅహింసా ఆందోళనములో ముక్తిమార్గమును కనుగొనిరి. ఆశాజ్యోతిని దర్శించిరి.

అందువలన గాంధిగారిఓడ అచ్చటచ్చట రేవులలో నిలువబడుచున్నప్పుడు ప్రతిదేశమునుండియు గుంపులుగుంపులుగ ప్రజ రేవుస్థానములకు పరుగిడివచ్చిరి. లక్షలాదికంఠములతో జయధ్వనిని గావించిరి. 'అసహాయోద్యమనాయకునకు జయము కలుగుగాక! గాంధీజీకి జయము కలుగుగాక!'

ప్రాచ్యదేశశాంతివినయములకు అవతారమూర్తియైన గాంధీజీ స్నిగ్ధవదనముతో, నతమస్తకముతో మహత్తరజనసంఘమునకు అభివాదనములు తెలియజేసిరి. ఓడ మిశరదేశమునకు చేరెను. మిశరవాసులు ఖిలాఫతుసమర్థనకారులును, సహాయకారులును అగు సాధారణప్రజలకు ప్రియనాయకునకు స్వాగత మిచ్చుటకు ఏర్పాటులు గావించిరి. మిశరదేశగౌరవనీయనాయకుడు నాహాస్ పాసా ఓడలో ప్రవేశించి ప్రజాపక్షమున సత్యాత్మునకు స్వాగతమిచ్చిరి. అభినందనమువలన లజ్జ చెందిన గాంధీజీ చేతులు రెండును జోడించుకుని పలుమార్లు క్షమాపణ కోరుకొనెను. 'నేను సాధారణప్రజలసేవకుడనుమాత్రమే. నేను దీనికి యోగ్యుడను కాను, అని నుడివెను.'

ఓడ మార్సెల్సు రేవులో నిలువబడెను. గాంధీజీ ఓడనుండి క్రిందికి వచ్చెను. ఫ్రాన్సుదేశనాయకులు, మహానుభావులు గాంధీజీని దర్శించుటకు పరుగిడివచ్చిరి. ఫ్రాన్సుదేశవిశిష్టుడును,

మహాజ్ఞానియు, పండితుడును, జగత్ప్రసిద్ధసాహిత్యవిశారదుడును అయిన రోమెన్‌రోలెండు వచ్చి శ్రద్ధావనతచిత్తముతో స్వాగతపత్రము నర్పించెను. అందిట్లు నుడివెను. 'నలుబదికోట్ల ప్రజలను కర్మప్రబోధములచే మేల్కొల్పినవాడవు నీవు, సమస్తబ్రిటిషు సామ్రాజ్యమును కదల జేసినది నీవు, మానవుని రాజనైతిక వ్యాపారములలో రెండువేల సంవత్సరములలో అన్నిటికంటె శక్తివంతమైన నైతికఆందోళనాదర్శములను ప్రవర్తింపజేసినది నీవు, పండితవరేణ్యుడు రోమెన్‌రోలండు గాంధిగారి ఆదర్శములను, ప్రణాళికలను గాంచి విముగ్ధుడయ్యెను. గాంధీజీ ఆయనతో కొన్నిరోజులు గడపిరి. ఇద్దరుమహానుభావులు పరస్పరులను గ్రహించుటకు అవకాశము కలిగెను. గాంధీజీ ఆనందవదనముతో రోలెండును ఆలింగనము గావించుకొనెను.

స్నేహము దీనబంధు ఆండ్రూసు గాంధీజీకి స్వాగతమిచ్చుటకు కాచుకునియుండిరి. ఆండ్రూసుగారు ఆఫ్రికాసంగ్రామములో గాంధీజీకి సహకారిగా నుండెను. భారతదేశములో నిర్మాణకార్యక్రమములో ఆయన గాంధీజీకి విశేషసహాయము చేసియుండిరి. మలబారువిప్లవసమయములో ఆయన గాంధీజీసలహాలు ఉపదేశముల ననుసరించి నిపీడితహిందూమహామ్మదీయులకు అనేకవిధముల సహాయము చేసియుండిరి. గాంధీజీనిగురించి ఆండ్రూసుగారు ఒసగిన సందేశములు భారతదేశమహామానవునియొకల సత్యమైన సవ్యమైన శ్రద్ధాగౌరవములకు నిదర్శనములై యున్నవి. ఆండ్రూసు నుడివిన విష

యములు— 'నామనోజగత్తునందు మహాత్మాగాంధీ రవీంద్ర నాథుల సమావేశము ఎట్లు సంఘటిల్లినది? దరిద్రులును, అభాగ్యగ్రస్తులును. పీడితులును అయినవారియెడల, దుర్దశాగ్రస్తమానవులయెడల గంభీరమైన, హృదయపూర్వకమైన అనేకనిదర్శనములు వీరుభయులమధ్యను దర్శించితిని.

'మహాత్మాగాంధిగారి జీవితములో ప్రథమగంభీరతమ అనుభూతి దుర్గశాగ్రస్త, దరిద్రనిపీడితమానవులను కేంద్రముగా గావించుకొని వికసించినది. దక్షిణాఫ్రికాలో ఆయనతో ప్రవాసకాలమందున్నప్పుడు ఆయనయందుగల యీమహత్తరసానుభూతినిగురించి గ్రహించితిని. జాతివర్ణభేదములేక దరిద్రులపై ఆయనకారుణ్యము ప్రవాహమువలె ప్రవహించినది. అసహాయోద్యమఆందోళనసమయములో తమిళశిశువులు ఎల్లప్పుడు ఆయనచుట్టూ ఉన్నటుల అనేకసారులు గాంచితిని. కూలీలపై ఆయనకు గలఆంతరికప్రేమ ఎంతో గభీరమైనది. ఆర్తమానవులపై ఆయనకారుణ్యము అపారమైనది. దారిద్ర్యనిపీడితులపై ఆయనకు గలప్రేమనిష్ఠల నిదర్శనములు విస్మయకరమైనవి. భారతదేశములో ప్రవేశించినదిమొదలు ఆయనయందు గల యీవిషయములు ప్రకటితమగుచుండెను. వాక్యములకంటె కార్యములద్వారముననే పీడిత, బాధిత, అసమర్థ, రుగ్ణ, అసహాయప్రజలపై ఆయన అపారకారుణ్యము అనంతముగా ప్రవహించెడిది.

"అస్పృశ్యతానివారణ ప్రధమకర్తవ్యమని ఆయన ఏల తలచెను? మత్తుపదార్థములు, పానీయములు విసర్జించుటకు బల వంత మేల పెట్టుచున్నారు? చరకాపై నూలువడికి వస్త్రములను నేయునేర్పాటుచేయుట, కుటీరపరిశ్రమలను ప్రవర్తింపచేయుట ఆయనకర్మ పద్ధతులలో శిరస్థానమేల పొందినది? దీనికొరకు ఆయన అర్థనీతిపై నేరము వేయలేదు. రాజనైతిక కారణములు కూడ ఆయనకు ప్రధానమైనవిగా నగపడలేదు. నిజముగా దీనిప్రయోజనములు సంపూర్ణముగా ఆయనకు ధర్మమూలక మైనవిగా కనుపించెను. దరిద్రతమ భారతీయగ్రామవాసులను దారిద్ర్యపాశములనుండి విముక్తి పరచుటకు ఇదియే ఉత్తమమా ర్గమని ఆయన గ్రహించెను. ఈమార్గములవలన వారు తమ కుటుంబములకు అవసరమైన అన్నవస్త్రములను సంపాదించు కొనగలరు. అర్ధాహారముతో, నిరాహారముతో, సంపూర్ణ ముగా అనాహారులై యున్నవారు దుఃఖదారిద్ర్యములనుండియు ఋణభారములనుండియు ముక్తిని పొందుదురు."

"అస్పృశ్యతానివారణ ప్రాధాన్యత వహింపక జాతీయ ఆందోళనము ముఖ్యోద్దేశముగా పరిణమించుచున్నదనియు, రాజనైతికఉద్దేశ్యమే ప్రాధాన్యత వహించుచున్నదనియు నేను ఉత్తరము ద్వారా గాంధీజీకి తెలిపియుంటిని. ఈఆందోళన ముతో ఆయనకు సంబంధమున్నంతవరకు ఇట్టి శంకకు ఎట్టి కారణము లేదని ఆయన ప్రత్యుత్తరము వ్రాసెను. ఆయన జీవితములో నిగూఢతమసత్తా యీసమస్యలతో కేంద్రీ

కృతమై యున్నది. ఈవిషయములో ఆయనకు అత్యంతగభీర మైన అనుభూతి యుండుటచేతనే అంతగా ఖానాడంబరము చేయుట లేదు.

"నేను వ్రాసిన ఉత్తరములో మరియొకవిషయమును వ్రాసియుంటిని- మత్తుపదార్థములు, సురాపానమునుగురించి మహాత్మాగాంధి పానదోషవిసర్జనవిషయములోకూడ సమాన గురుత్వమునే ఆరోపించెను. సురా, మత్తుపదార్థములు ఉపయోగించుటవలన భారతదేశము త్వరితగతిని అధోమార్గమున అగ్రేసర మగుచున్నది. మహాత్మాగాంధీజీ సాధ్యమైనంతవరకు ఈదురవస్థనుండి విముక్తికొరకు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఈపానదోషము, మత్తుపదార్థములవిషావలన దరిద్రులు ఏ విధముగాకూడ దుఃఖదైన్యములనుండి విముక్తిని పొందజాలరు. మహాత్మాగాంధీవంటి దరిద్రబాంధవుడు ప్రపంచములో నేను ఎరుగున్నంతవరకు ఎచ్చటను లేరు. ఆయనవలె దరిద్రులకొరకు జీవితకాలమంతయు వారెవరును ప్రయత్నించలేదు".

(ఆంట్రూసుగారి వ్యాసము.)

ప్రజల, మహానుభావుల శ్రద్ధాగౌరవములను బడసి గాంధీజీ రైలుబండిలో ప్రవేశించెను. రైలు నడచుచు ఏయే స్టేషనులలో నిలువబడుచుండెనో, ఆయాస్థానములలో ప్రాంసు దేశప్రజలు గుంపులుగుంపులుగా సమావేశ మగుచుండిరి. గాంధీజీకి మహదానందముతో అభినందనములను తెలియజేసిరి. రైలు బొలోస్టేషనుకు చేరెను. గాంధీజీ 'ఇంగ్లీష్‌చానల్'

దాటుటకు రైలునుండి దిగిరి. యువకులు, వృద్ధులు, శిశువులు, స్త్రీలు ఆయనచుట్టూ మూగిరి. ఆయనకు హృదయపూర్వకశ్రద్ధా గౌరవములను తెలియజేసిరి.

తుదకు భారతశాంతిమాత సెప్టెంబరు 12వ తేదీన ఆంగ్ల భూమిపై అడుగు పెట్టెను.

అత్యాచారులగు శాసకదళమువారుగాక, సానుభూతి గల ఆంగ్లప్రజలు వచ్చి గాంధీజీకి నలువైపుల మూగిరి. గాంధీజీ స్నిగ్ధవదనముతో వారిపై హృదయపూర్వకప్రీతిని తెలియ జేసెను.

ధనికులగు ఆంగ్లేయులు, సద్వంశజులగు ఆంగ్లేయులలో పోటీ ఆరంభమాయెను. గాంధీజీని ఎవరు తీసుకొని పోవుదురు, తమమహత్తరభవనములలో ఆతిథ్యము నెవరిత్తురు?

కాని అందరిని నివృత్తిచేయుటకు గాంధీజీ ఒసగిన జవాబు: 'నాభారతదేశము నేడు పీల్చబడి దారిద్ర్యదశలో నున్నది. నేను ఆదరిద్రదేశమునకు చెందిన దరిద్రభారతప్రతినిధిని. నాదరిద్ర దేశవాసుల అభావఅభియోగములనుగురించి మీకు తెలియ జేయుటకు వచ్చితిని. నాదేశమును మరచి మీప్రాసాదముల ఐశ్వర్యములలో నేను వసింపజాలను. నేను దరిద్ర ఆంగ్లసోదరీ సోదరులతో వసించెదను'. గాంధీజీ తనసంకల్పములనుగురించి వినయపూర్వకముగా నివేదించుకొని ఇంగ్లాండులోని సాధారణ ప్రజల పల్లెగ్రామములో వసించుటకు పయనమైరి. మిస్ మురి

మెల్ లిస్టర్ అను ఆంగ్లమహిళయొక్క 'కింగ్స్లేహాల్' అను గృహములో ఆయన తిరిగి వచ్చువరకు వసించిరి.

గాంధీజీస్వభావము, ఆచరణ, సంభాషణములవలన ఇంగ్లాండులోని పల్లిగ్రామములవారందరును అత్యంతానందభరితులైరి. వారు గాంధీజీని తమఆత్మీయునిగా భావించుచుండిరి. చిన్నచిన్నపిల్లలుకూడ ఆయనను ప్రేమించుచుండిరి. నలువైపుల నున్నపల్లిగ్రామములనుండి చిన్నచిన్నపిల్లలు వచ్చి సకలసమయములలో ఆయనవద్ద కూరుచుని కథలను వినుచుండువారు. శిశువువంటి సరళహృదయముగల గాంధీజీ శిశువులదళముతో మనసార కలిసిపోవుచుండిరి.

'మిస్ మురియల్లిస్టారు' యొక్క 'కింగ్స్లెహాలు' కు తలిదండ్రులతోపాటు కుమారులు కుమార్తెలుకూడ వచ్చుచుండువారు. వీరు గాంధీజీని ఏదృష్టితో చూచుచుండువారో తెలియజేయుటకై ఒకటి రెండు దృష్టాంతములను చూపుచున్నాను. గాంధీజీని చూచినప్పటినుండి పిల్లలమనస్సులు ఆయననుగురించిన భావములతోనే నిండియుండెను. ఒకసారి ఒకపిల్లవాడు యింటికి వచ్చి తనతల్లిని యిటుల ప్రశ్నించెను.

అమ్మా, గాంధీ ఏమి తిందురు? ఆయన కాళ్ళకు చెప్పులు వేసుకొనడేమి?

గాంధి అనుమాటవిని, 'గాంధీ' అని ఎప్పుడును పిలువకుము' అని తల్లి నుడివెను. గాంధీ చాలామంచివారు అని చెప్పెను.

'పక్కే నమ్మ, ఈనాటినుండి ఆయనను 'గాంధిబాబయ్య' అని పిలిచెదను' అని చెప్పెను.

ఈవిధముగాగాంధీజీ ఇంగ్లీషుపిల్లలలో 'గాంధీబాబయ్య' యని పరిచితులైరి.

గాంధీజీజన్మదినమున ఆయనకు ఆంగ్లపిల్లలు అనేకబహుమానములను పంపియుండిరి. కొందరు పరమాన్నమును, కొందరు ఆటవస్తువులను సమర్పించుకొనిరి. గాంధీబాబయ్యా, నీజన్మదినమున పాటలు పాడి వినిపించెదమని కొందరు నుడివిరి. మైనపువత్తులను వెలిగించి ఉత్సవము చేసుకొందుము అని మరి కొందరు వచించిరి. అందరికంటె ఒకబాలుడు తమాషా చేసి యుండెను. ఆతడు ఒకరోజున తనతల్లిపై దెబ్బలు వేయు చుండెను. తల్లి నివారింప ప్రయత్నింపగా ఆతడు చెప్పినవిషయము:— అమ్మా, తిరిగి నన్ను కొట్టకుము, ఎందుకనగా దెబ్బలు తిని తిరిగి కొట్టవద్దని గాంధీజీ చెప్పియున్నాడుకదా.

ఆయనజన్మదినమున ఒకబాలుడు ఒకవ్యాసమును వ్రాసెను. దానిలో రచించిన విషయము:— 'మిస్టర్‌గాంధీ భారతదేశస్థుడు, రౌండుటేబిల్‌కాన్ఫరెన్సులో పాల్గొనుటకు ఆయన ఇంగ్లాండుకు వచ్చియున్నారు. భారతదేశస్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుటకు ఆయన వచ్చియున్నారు. తనసర్వస్వమును త్యాగము చేసియున్నారు. దరిద్రతమభారతీయులలో ఒకరుగా ఉండుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఆయనఆహారము మేకపాలు, ఫలములు. గాంధీజీ, చేపలు మాంసము భుజించరు.

జీవహింసలో ఆయనకు నమ్మకము లేదు. గాంధీజీ ఉత్తమక్రైస్త వుడని తోచుచున్నది. గాంధీజీ భారతీయులకొరకు సుఖస్వచ్ఛందముల జీవితమును త్యజించినారు.

ఈవిధముగా మహాత్మాజీ ఐంద్రజాలికదండస్పర్శచేత ఇంగ్లాండులోని శిశువుల మనస్సులలోకూడ ప్రేమమంత్రమును ప్రయోగించెను.

గాంధీజీ ఆవాసగృహము ఇంగ్లాండుప్రజలకు తీర్థస్థానమువలె నుండెను. గాంధీజీదర్శనమువలన ఆంగ్లదేశసాధారణ ప్రజలు తన్మయులైపోయిరి. ఈనిత్యప్రశాంత మధురభాషియగు మనుజుడు భారతభూమినుండి ఆంగ్లశాసనమును కూకటివేళ్ళతో సహా పెకలించుటకు తహతహ లాడుచున్నాడనియు, ఈ జీర్ణదేహఅర్ధనగ్నసాధారణమనుజుడే అసాధారణకార్యక్రమముతో ఆంగ్లేయులను భారతదేశమునుండి తరిమివేయుటకు ప్రతిజ్ఞాబద్ధుడైనాడనియు వారు గ్రహించిరి. వారు గాంధీజీవద్దకు వచ్చిరి. గాంధిగారిముఖతః భారతదేశ దుఃఖదారిద్ర్యములవిషయము ఆకర్ణించిరి. భారతదేశమహత్వము, శ్రేష్ఠత్వమునుగురించి సవిస్తరముగా గ్రహించిరి. వారు భారతీయుల సుఖదుఃఖములను గురించి వినుటకు శ్రోతలైరి. దుఃఖార్తుల, నిపీడితుల భారతీయుల క్షేమమునే కోరిరి.

మహామానవుని మాహాత్మ్యమువిషయము బకింగ్‌హామ్‌ప్రాసాదములోని తాహతోరణముల నతిక్రమించి బ్రిటిషు సమ్రాట్టు కర్ణగోచరము అయ్యెను.

స్రమాటు విస్మయ మొందెను. ఆశ్చర్యాన్వితు డాయెను. ఆయన కోటానుకోట్ల భారతీయులను ప్రపంచవ్యాప్తమగు బ్రిటిషు శాసనములకు ప్రతికూలముగా విప్లవము సృష్టింపగల శక్తి ఆమానవునిలో నిహితమై యున్నది. అదెంతటి మహాత్తర మైనదోగదా! అహింసా అసహాయోద్యమమంత్రములో ఎంత మహాత్తమైన శక్తి యున్నదోగదా! దానిఇంద్రజాలమువల్లనే ఆంగ్లేయుల తుపాకులు, ఫిరంగులు, నిశ్శబ్దమై పోయినవి. ఆ ఆడం బరశూన్యమగు శూద్రమానవునిలో ఎంతఐశ్వర్య మున్నదో గదా? తత్ఫలితముగానే ఆంగ్లేయప్రజలు ఆయనగుణగణము లను గాంచి విముగ్ధులైరి. పంచమజార్జి తనవిస్మయనివారణకు భారత దేశఅర్ధనగ్నఫకీరుని తనరాజప్రాసాదమునకు ఆహ్వా నించెను.

గాంధీజీ స్రమాటుని అహ్వానము నంగీకరించెను. రాజ ప్రాసాదమునకు పోయిరి

భారత దేశదరిద్రుల అవతారమూర్తి స్రమాటుని ద్వార మువద్దకు హాజరయ్యెను. పాదములకు చెప్పులు, నడుమునకు లజ్జానివారణకు వస్త్రఖండమును దేహమున శుభ్రవస్త్రము, నగ్నమస్తకముతో అచ్చటి కేతెంచెను.

ఏమియు లేదు, కాని సమస్తమును ఉన్నట్లే యుండెను.

శూన్యమూర్తి, అయినను రాజైశ్వర్యముతో నలంక రింపబడినట్లుండెను. మృదుమంద ప్రశాంతహాసము, వదనమండల మున స్వర్గజ్యోతి వెలుగుచుండెను.

పంచమజార్జి, సమ్రాజ్ఞి మేరి ఆయన ప్రథమదర్శనము వల్లనే విముగ్ధులైరి. అగ్రసరులైవచ్చి మహామానవునిహస్తము ను పట్టుకొనిరి. శ్రద్ధాపూర్వకముగా 'షేక్ హ్యాండు' నిచ్చిరి. భారతదేశ సాత్విక ఆత్మప్రభావము బ్రిటను తామసిక, రాజ సిక ఆత్మపై జయస్తంభమును స్థాపించెను. ఇంగ్లాండులో విశిష్ట వ్యక్తులు అప్పుడప్పుడు గాంధిగారిని దర్శించుచుండిరి. సుప్ర సిద్ధలేఖకుడును, పండితుడునైన జార్జిబర్నార్డుషా ఆయనను దర్శించిరి. మహానుభావుడగుషా గాంధిగారిమహత్తరప్రయత్న ములకు హృదయపూర్వకసానుభూతిని ప్రకటించిరి. ప్రసిద్ధలేఖ కుడును, కార్మికనాయకుడునైన హారోల్డులాస్కీవచ్చి భారత స్వాతంత్ర్యమునుగురించి ఆయన అనేకాలోచనలను గావించిరి. విశేషగౌరవనీయులగు అమెరికా, జర్మనీవారుకూడ వచ్చి ఆయనతో వివిధములైన ఆలోచనములను గావించి ప్రీతి చెందిరి. గాంధీజీ తనమధురమైన, నిష్కపటమైన ప్రవర్తనవలన అంద రిని విమోహితులనుగా గావించెను.

కాని సాధారణ అసాధారణమైన సకలశ్రద్ధాగౌరవ ముల కంతరాళమున సామ్రాజ్యవాదులగు శాసకగోష్ఠివారి కుటిల, కౌశలపూర్ణమైన మాయ ఆలోచనములు ఫల్గునది గుప్తధారలవలె ప్రవహించి పోవుచున్నది.

శాసకులు సమావేశమునకు ఏర్పాట్లు గావించిరి. సెప్టెంబరుఆఖరున సమావేశము జరిగెను. గాంధీజీగాక బ్రి సర్కారు భారతీయులపక్షమున మదనమోహనమాలవ్యా,

శ్రీమతి సరోజినీనాయుడు, ఈ సమావేశములో పాల్గొనిరి. పండిత మదనమోహనమాలవ్యా హిందూప్రజలలో పురుషుల ప్రతినిధిగాను, సరోజినీనాయుడు స్త్రీలకు ప్రతినిధిగాను వచ్చియుండిరి.

సమావేశములో బ్రిటిషు ప్రతినిధులు, భారతదేశ సర్కారు, బేసర్కారుదళమువారు సమావేశమైరి. 11 వారములు సంప్రదింపులు జరిగెను. గాంధీజీ ఆవేగపూర్ణభాషలో బ్రిటిషువారి శుభబుద్ధికి నచ్చునట్లు నివేదన గావించుకొనిరి. 'దాదాపు 200 సంవత్సరములు భారతదేశమును పరిపాలించి మీరు భారతదేశమునుగురించి, భారతసభ్యత, సంస్కృతివిషయములనుగురించి విశేషముగా గ్రహించితిరి. మేముకూడ మిమ్ములనుగురించి చాలవిషయములను తెలుసుకొంటిమి. అందువలన నేడు నేను వినయపూర్వకముగా నివేదించుకొనుచున్నాను. భారతదేశమంగళముకొరకు భారతదేశమునకు ముక్తినిండు. స్వతంత్ర, శక్తిశాలియగు భారతదేశశుభేచ్ఛలను, స్నేహమును, ప్రీతిని పొంది ఫల మనుభవించుటకు భారతదేశమును తనగౌరవస్థానమున ప్రతిష్ఠితము చేయుటకు సహాయము చేయుడు. భారతదేశము మీవిషయమును శాశ్వతముగా జ్ఞాపకముంచుకొనును. చిరకాలము మీస్నేహమును కాంక్షించును. చిరకాలము మీకు సహాయము చేయును. భారతదేశము యొక్క యీబాంధవ్యమును తృణీకరింపవలదు.'

గాంధీజీ రౌండుటేబిల్ కాన్ఫరెన్సు వివిధసమావేశము లలో ఉపన్యాసములను గావించిరి. వాటినుండి విశేషభాగ ముల నిట ఉదహరించుచున్నాను- "ప్రథమమున భారత జాతీయమహాసభాపరిస్థితులవిషయము మీకు నివేదింప ఆతురత జెందుచున్నాను. పరిపూర్ణసహకారభారముతోనే యీరౌండు టేబిల్ సమావేశములో పాల్గొనుటకు లండను వచ్చితిని. పరి ష్కారమార్గములను వెదకి కనుగొనుటకే నేను సర్వవిధముల ప్రయత్నించుచుందును. ఈసమావేశములో ఎట్టిపరిస్థితులలో నైనను అధికారులకు తొందర కలిగించునట్టి అభిప్రాయము నాకు లేదని నాసహకారులుగా ఇచ్చటికి వచ్చినవారికిని, సమ్రాటుని సర్కారువారికిని అభయదాన మొసంగుచున్నాను. మనమనస్సులలో ఎట్టిభేదాభిప్రాయము లేర్పడినను నేను వాటిని ఆటంకపరుపను. నేను ఈసమావేశకార్యములలో ఉపయోగ పడుట లేదని గ్రహించినప్పుడు, యీసమావేశమునుండి తొలగి పోవుటకు ఎంతమాత్రము సందేహింపను. అందువలన నీసమా వేశపరిచాలనాభారమును వహించినవారికి నేను నివేదించు చున్న దేమనగా- అట్టిపరిస్థితులు సంభవించినప్పుడు నేను ఈసమావేశములో నుండుట అనావశ్యకమని గ్రహించునట్లు వారు చేయవలెను. నేను ఆవిషయమును గ్రహించిన ముహూర్తముననే నిస్సందేహముగా ఈసమావేశమునుండి తొలగిపోవుదును.

"నేను ఈవిషయమును నుడువుటకు కారణము— సర్కారువారు, కాంగ్రెసువారిలో మూలగత అభిప్రాయభేదము లున్నవని గుర్తించుటనే నెరుగుదును. నాసహకారుల అభిప్రాయములకు, నాఅభిప్రాయములకు విశేషభేదము లుండవచ్చును. అదిగాక ఇష్టానుసారముగా ప్రవర్తించుటకుకూడ నాకు అధికారము లేదు. భారతజాతీయమహాసభకు నేను ఒక క్షుద్రప్రతినిధినిమాత్రమే. కాంగ్రెసు అనగా నేమియో, కాంగ్రెసు ఏమి చేయగోరుచున్నదో యిచ్చట తెలియజేయ గోరుచున్నాను. అట్లైనయెడల తమసానుభూతిని పొందగలనుకూడ. నాపై మోపబడిన భారము అత్యంతగురుతరమైనది.

"కాంగ్రెసు ఏవాంఛను కోరుచున్నదో దానికి యోగ్యతనుకూడ సంపాదించినదని కాంగ్రెసునుగురించి ఉదాసీనులు కానివారు గ్రహింపగలరు. కోరికప్రకారము కార్యము లొనర్పబోయి అది పలుమార్లు వ్యర్థమాయెను. కాని కాంగ్రెసు యితిహాసమును చక్కగా పరిశీలించి చూచినయెడల దాని యితిహాసములో సాఫల్యతయే అధికమని నేను దృఢముగా చెప్పగలను. వ్యర్థత కాదు— క్రమముగా అది సాఫల్యతవైపునకే నడచుచున్నది. భారతదేశమందలి లక్షలాదిగ్రామములలో వ్యాప్తమైయున్న వ్యధితులు, క్షుధార్తులునైన లక్షలకొలది ప్రజలకు ప్రతినిధిత్వమునే కాంగ్రెసు వహిస్తున్నది.

వారు బ్రిటిషుభారతీయులా లేక భారతీయసామంత రాజ్యప్రజలా అనువిషయములో దాని కెట్టిలక్ష్యమును లేదు. బాహ్యకముగా స్వార్థమునందు కొన్నిఆఘాతములు సర్వదా దృష్టిగోచర మగుచుండును. ఈఆఘాతములు ప్రకృతఆఘాతములు కానియెడల, కాంగ్రెసు వధిర, మహావ్రతుల స్వార్థరక్షణ కొరకు సమస్త స్వార్థమును విసర్జించుటకు సందేహింపదని నేను కాంగ్రెసుపక్షమున నిస్సంకోచముగా నుడువుచున్నాను. కాంగ్రెసుసందేశమును నేను మీవద్ద పఠించునప్పుడు బహుశా మీకు ఆశ్చర్యము కలుగదు. మీకర్ణేంద్రియములకు కఠోర ముగాకూడ నుండదు. కాని కాంగ్రెసు కోరుచున్న కోరికలు నిలువజాలవు అని మీరు తలంపవచ్చును. కాని నేను అత్యంత దృఢత్వముతో కాంగ్రెసుపక్షమునుండి యీకోరికలను మీవద్ద హాజరుపరుచుచున్నాను. మీరు నాఅభిప్రాయములు భ్రమ పూర్ణమైనవనిగాని, భారతీయమూగప్రజల స్వార్థప్రూర్ణమైనవని గాని, నిర్ణయించినయెడల, నేను నాఅభిప్రాయములను మార్చు కొనుటకు సంసిద్ధుడనై యున్నాను. అటులైన ఏపావర్తనమై నను గావించుటకు ముందు నన్ను యిచ్చటికి పంపించినవారి అనుమతిని పొందవలసియున్నది. భారతజాతీయమహాసభసమి తిలో అంగీకరింపబడిన తీర్మానమును ఇచ్చట పఠించుచు న్నాను— "సర్కారువారికి, కాంగ్రెసువర్కింగుకమిటీవారికి మధ్య తాత్కాలికపరిష్కారమునకు గావింపబడిన వ్యవస్థలను గురించి ఆలోచించి కాంగ్రెసువారు స్పష్టముగ చెప్పదలచిన

దేమనగా— కాంగ్రెసుయొక్క పూర్ణస్వరాజ్యఆదర్శము అవ్యా హతమై యున్నది. బ్రిటిషుగవర్నమెంటుప్రతినిధులు, కాంగ్రెసు ప్రతినిధులు ఏసమావేశములోనైన, ఎన్నడైన సమకూడినయెడల కాంగ్రెసుప్రతినిధి యీఆదర్శముల సాఫల్యతకొరకే ప్రయ త్నింపవలయును. ఆయుధములవలన భారతదేశమును పరాధీ నము చేసియుంచుట సాధ్యమనుమాట నిజము. కాని గ్రేట్ బ్రిటను ఔన్నత్యమునకును, దాని ఆర్థికస్వాతంత్ర్యమునకును అత్యంతావశ్యకమైన దేది? పరాధీనమైన విద్రోహాకరమైన భారతదేశమా, లేక శక్తిశాలియైన సమభాగముగల భారత దేశమా?"

సామ్రాజ్యాకాంక్షచేతను, శోషణమోహముచేతను అంధులైన మదోన్మత్తులైన ఆంగ్లశాసకుల కఠోరహృదయములు శాంతకాముడగు మహాత్ముని, మహామానవుని ప్రార్థనవలన విగళితములు కాలేదు.

రసహీనప్రస్తరస్తూపములు జలసేచనవలన సిక్తము లగునా? స్వార్థపరులగు శాసకగణమువారు తమకౌశలము, కుటిలబుద్ధిద్వారా ప్రేరేపితులై తమకోరికలను మధురవాక్య ములద్వారా ఆవృతముచేసి భారతీయులపై బరువుమోప కోరెను. మహామానవునిసందేశమును నిరాకరించెను. మహా మానవుని నిరాకరించి భారతదేశకోటానుకోట్లప్రజల ఆశా ఆకాంక్షలను నిరాకరించిది.

బ్రిటిషుఅధికారులు భారతపరిపాలనముకొరకు సంయుక్తరాష్ట్రనిర్మాణమునుగురించి ప్రతిపాదన గావించిరి. కేంద్రీయశాసనాధికారముతోసహా సకలప్రదేశముల స్వాయత్తశాసన నిర్మాణమునుగురించి ప్రకటన చేసిరి. కాని అన్నిటికి పైఅధికారము బ్రిటిషువారికే ఉండవలెనని చంక్రాంతము గావించిరి. గవర్నరు, గవర్నరుజనరలు ఆధిపత్యమును స్థిరముగా నుంచునీతిని అవలంబించిరి. ఇదిగాక హిందూమహమ్మదీయుల అధికారిఅనధికారములను ప్రశ్నలను లేవదీసి సాంప్రదాయిక భేదముల అగ్నిలో ఆహుతి నర్పింప సంకల్పించిరి. హిందువులలోకూడ కాల్పనిక, ఉన్నత, అనున్నతశ్రేణీభేదములను సృష్టించి అఖండహిందూసంఘములో వివాదములను, అనైక్యతను సృష్టింప ప్రయత్నించిరి.

గాంధీజీ విచలితు డయ్యెను. భారతదేశమునకు యథార్థస్వాతంత్ర్యము నొసంగుటకు ఆంగ్లేయుల కెట్టిఅభిప్రాయము లేదని ఆయన గ్రహించెను. వారు గుండ్రనిబల్లసమావేశ మను పేరుతో ధూమమును సృష్టించి కాలమును గడుపకోరుచున్నారు. మధురవాక్యములద్వారా తమశాసనాధికారమునే రకరకములుగా మార్చి భారతీయులమెడపై మోప ప్రయత్నించుచున్నారు. బ్రిటిషువారిసదిచ్ఛలపై గాంధీగారికి అవిశ్వాసము వృద్ధిచెందెను. సత్యాగ్రహియగు మహాత్ముని సత్యదీక్ష అంతమొందెను. ఇంగ్లాండువ్యవహారములు పరిసమాప్తి చెందెను. నేను అధికఆశతో వచ్చితిననియు, ఆవేదనముతో తిరిగి

పోవుచున్నాననియు ఇంగ్లాండులోని ప్రజలకు తెలియబరచెను. అయినను నేను సత్యాగ్రహి పాలించవలసిన న్యాయసత్యధర్మములను ఆంగ్లభూమిలో పాలించితిని. మరల భారతక్షేత్రమందును వానిని పాలింపబోవుచున్నాను. గాంధిజీ దుఃఖభారాక్రాంతహృదయముతో డిశంబగు నెలలో ఇంగ్లాండునుండి భారతదేశమునకు తిరుగుముఖము పెట్టిరి.

కాని అహింసావ్రతధారియైన మహామానవుడు బ్రిటిషు పరిపాలకులపై విశ్వాసము పోగొట్టుకొన్నను, బ్రిటిషుసాధారణ ప్రజలపై విశ్వాసమును పోగొట్టుకొనలేదు. అందువలన ఆయన ఇంగ్లాండు వదలిపోవునప్పుడు ప్రజల నుద్దేశించి స్నేహాపూర్ణ వీడ్కొలుసందేశమును తెలియజేసిరి. "మానవస్వభావముపై నాకు అపారమైన విశ్వాసము గలదు. ఈవిశ్వాసమే ఆంగ్లప్రజలపై నున్నవిశ్వాసమును దృఢపరచెను. మీవార్తాపత్రికలలో వార్తలు అత్యంతవికృతరూపమును ధరించుచుండును. ఆంగ్లస్త్రీపురుషులు వాటిని చదువుచుందురు. అయినను వారు నాపై మరొకవిధముగా ప్రవర్తించలేదు. విదేశవస్త్రములను విసర్జించమని నేను భారతదేశమునకు సలహాల నిచ్చి నేను విదేశయంత్రశాలలకార్మికులను నిరుద్యోగులనుగా చేసితిని. వార్తాపత్రికలద్వారా వారిని ఉత్తేజితులనుగా చేసినను కార్మికులు నాపై కోపగించలేదు. కార్మికస్త్రీపురుషులు నన్ను ఆదరించినారు. తమఆత్మీయునివలె నన్ను గౌరవించినారు. నేను ఆంగ్లదేశమును వీడిపోవునప్పుడు ఈవిషయమును ఎంతమాత్రము

మరువజాలను. జాతీయుల పితృదేవుడు జాతీయులకు మార్గమును చూపించుటకు మరల భారతదేశమునకు వచ్చిరి.

—: నిర్మాణ కార్యక్రమములో నిమగ్నులగుట :—

ఆంగ్లేయులకుటిలాలోచనములవలన వ్యర్థులై గాంధీజీ స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చెను. ఆంగ్లేయుల సత్యసంధత విశ్వసించి గుండ్రనిబల్లసమావేశములో పాల్గొనుటకు ఆయన ఇంగ్లాండు పోయిరి. భారతస్వాతంత్రసత్తా అంగీకరింపబడునని ఆశించెను. కాని నిరాశజెంది శూన్యహస్తముతో స్వదేశమునకు మరలెను. అట్లు వచ్చి భారతసర్కారువారు విరమించిన ఆర్డినెన్సుల నన్నిటిని యింతలోనే పునర్జీవింపజేసినటుల ఆయన గ్రహించెను. 1931 వ సంవత్సరములో 'గాంధి–ఇర్విన్ సంధి' ఫలితముగా విరమింపబడిన ఆర్డినెన్సుల నన్నిటిని బెంగాలు, సంయుక్త రాష్ట్రము, సీమంతప్రదేశము మొదలగు రాష్ట్రములలో మరల జారీ చేయబడెను. దేశములో స్వేచ్ఛాచారులశాసనము ప్రవర్తింప జేయబడెను.

భారతసర్కారువారిఆచరణములకు గాంధిజీ విచారమనస్కుడయ్యెను. కాని ఆయన వెంటనే తనకార్యక్రమమును ఆరంభించక ఒకసారి వైస్‌రాయితో మాట్లాడి ఆర్డినెన్సుల పునర్జన్మకు కారణమును తెలుసుకొనగోరెను. కాని వైస్‌రాయి ఆయనప్రార్థనను అంగీకరింపలేదు.

పిమ్మట కాంగ్రెసుసమావేశమై మహాత్మాగాంధిగారి ప్రార్థననుగురించి మరియొకసారి ఆలోచించమని వైస్రాయిని ప్రార్థించవలెనని, ఆసమావేశములో నిర్ణయింపబడెను. వైస్రాయి గాంధీజీతో మాట్లాడుటకు నిరాకరించినను, ఆర్డినెన్సు ద్వారా దేశపరిపాలనకు తగిన కైఫీదు నివ్వలేకపోయినను దేశీయులను మరల శాసనబహిష్కారణోద్యమమునకు ఆహ్వానింపబడును.

జాతీయమహాసభవారు గావించిన యీనిర్ణయమునకు భారతసర్కారువారు భీతిచెందిరి. వారు తమదౌర్బల్యమును ఎరుగుదురు. అందువలన ప్రత్యేకఆర్డినెన్సులను, శక్తిని, ప్రయోగించి గాంధీజీని అరెస్టుచేసి యరవాడజైలుకు తీసుకొనిపోయిరి.

ఇంతలో ఆంగ్లసర్కారువారు నూతనశాసనతంత్రములను నిర్మించి భారతదేశముపై ప్రయోగించ కుట్రలు పన్నిరి. ఈనూతనశాసనతంత్రముల ఉద్దేశము గాంధిగారు విన్నపుడు శాసకులనిగూఢదురభిప్రాయములను గ్రహించిరి. భారతదేశ ప్రజలను విభజించుటకును, భారతదేశమును దుర్బలపరచుటకును ఈశాసనము నిర్మించబడినదని తెలుసుకొనిరి.

గాంధీజీ చిరకాలము భారతదేశఅఖండత్వమును విశ్వసించిరి. హిందూమహమ్మదీయుల, ఉన్నతఅనున్నతజాతులను సమ్మిళితముజేసి అఖండ, అవిభక్త, స్వతంత్రభారతదేశమును రచింప స్వప్నము చూచుచుండిరి. కాని హరిజనులకొరకు ప్రత్యేకఎన్నికలయేర్పాటు చూచి గాంధీజీహృదయము విప్లవ

రూపము దాల్చెను. ఇంతకుపూర్వము హిందూమహమ్మదీయు లను నీరెండుసాంప్రదాయములవారు సామ్రాజ్యవాదులకుట్రల వలన విభక్తులై భారతజాతీయఆందోళనమును దుర్బలపరచిరి. ఇప్పుడు భారతదేశప్రజలనే విభక్తమొనర్చుటకు చేయబడిన పన్నాగములను చూచి గాంధీజీ దీనికి ప్రతికూలముగా ప్రబల ప్రతిఘటన తెలియజేసెను. కారాగారములో బంధింపబడి యుండియే నిరశనవ్రత మారంభించెను. "నాదేశనిర్భాగ్యులను విభక్తము చేయుప్రయత్నమునకు విరుద్ధముగా నేను ఉపవాస వ్రతమువలన జీవితమును విసర్జింప సంకల్పించుకొంటిని" అని ప్రకటన గావించిరి.

గాంధీజీ గావించిన యీనిర్ణయమువలన భారతీయులకు కండ్లు తెరచినట్లాయెను. ప్రతివారును సాంప్రదాయకత్వమునకు, అనున్నతశ్రేణివారిప్రత్యేకతకు విరుద్ధముగా జాగ్రత వహించిరి. భారతదేశములోని ప్రతినగరములోను, ప్రతిపల్లెలోను నవ చైతన్య ముదయించెను. ఇంతకాలము అస్పృశ్యులని ఎవరు దూరము చేయబడి తృణీకరింపబడిరో వారిని ఆదరించి సంఘ ములో స్థానమిచ్చుటకును, వారిని గౌరవించుటకును భారత దేశ మంతటను నవజాగరణ ముద్భవించెను. తుదకు గాంధీగారి యీఉపవాసప్రభావఫలితముగానే అనున్నతశ్రేణివారిని ప్రత్యే కించు ప్రయత్నము వ్యర్థమైపోయెను. ఆయన సెప్టెంబరు 20వ తేది 12 గంటలకు ఉపవాసవ్రతమును ఆరంభించిరి. అనున్నత శ్రేణివారిని వేరుపరచినయెడల దేశము దుర్బలమైపోవునని

నాయకులందరును ఏకాభిప్రాయము గలవారైరి. సర్కారు వారుకూడ జాతీయులను విడదీయునీతిని తొలగించిరి. అప్పుడు దేశనాయకుల, దేశవాసుల ప్రార్థనలవలన సత్యపూజారియగు గాంధీజీ సెప్టెంబరు 26వ తేదీన సౌందర్యపూజారియగు రవీంద్ర కవీంద్రుని సమక్షమున ఉపవాసవ్రతమును విరమించెను.

గాంధీజీ ఉపవాసవ్రతమును విరమించినను, అస్పృశ్యులను ప్రత్యేకముచేయు సర్కారువారి ఆదేశము రద్దుచేయబడినను, భారతదేశమునం దంతటను అస్పృశ్యులకు సంపూర్ణగౌరవమునిచ్చి హిందూసంఘములో స్వీకరించుట లేదు. దీనివలన గాంధీజీహృదయము మరల ఆవేదనాపూర్ణ మయ్యెను. ఆత్మశుద్ధికొరకును, సహకారులశుద్ధికొరకును, మే 8వ తేదీన ఉపవాస మారంభింతుననియు, ఆ ఉపవాసమును 21 దినములవరకు పాలింతుననియు సంకల్పించుకొనినటుల 1933 మే 1 వ తేదీన ఆయన ఒకప్రకటనము గావించిరి.

హరిజనులఉన్నతికొరకు ఆయన యీఉపవాసవ్రతమును అవలంబించ నిర్ణయించుకొనుటవలన మే 8 వ తేదీన ఆయనను విడుదలచేసిరి.

విముక్తులై మూడువారములవరకు శాసనబహిష్కరణోద్యమమును నిలుపుదల చేయుమనికోరిరి. మే 29 వ తేదీన గాంధీజీ ఉపవాసమును విరమించిరి. ఈ 21 దినములలో భారతదేశములో నలుమూలల హరిజనసేవాకార్యములు తృప్తికరముగా జరిపింపబడెను. గురువాయుమందిరము మొదలగు

ప్రసిద్ధదేవమందిరముల ద్వారములు హరిజనులకొరకు తెరువబడెను. అచ్చటచ్చట హిందూసంఘములో పంక్తిభోజనము కూడ యేర్పాటు చేయబడెను.

ఈసారి ఉపవాసప్రథమమున ఆయన శాసనబహిష్కరణఆందోళనమును నిలుపుదల చేయుటచేత దేశనాయకు లనేకమంది అసంతుష్టిచెందిరి. విఠల్ భాయ్‌పటేల్, సుభాస్ చంద్ర బోసు అనారోగ్యమువలన అప్పుడు వియెన్నానగరములో వసించుచుండిరి. వారుకూడ గాంధిగారి యీనిర్ణయమును అంగీకరింపలేదు. ఆయనకార్యప్రణాళికను తీవ్రముగా నిరసించి ఒకప్రకటనము గావించిరి. కాని గాంధీ సుభాస్‌చంద్రుల రాజనైతికచింతాప్రవాహములు, కర్మమార్గములు భిన్నరూపమైనను గాంధీజీయెడల సుభాస్‌చంద్రునకు అపారశ్రద్ధాగౌరవము లుండెను. సుభాస్ చంద్రుడు భారతదేశమునుండి విదేశములకుపోయి భారతముక్తిసాధనకొరకు ఆజాద్‌హింద్ సైన్యమును నిర్మించి సింగపూర్ నుండి ఒకఉపన్యాసములో గాంధిగారియెడల ఆయన కున్నగౌరవమును విశదీకరించిరి. దానిసారాంశము— "భారతదేశస్వాతంత్ర్యముకొరకు మహాత్మాగాంధీజీ ఆరంభించిన సంగ్రామము అసాధారణమైనది, అతులనీయమైనది. మనజాతీయేతిహాసములో ఆయననామము స్వర్ణాక్షరములతో లిఖితమై యుండును.

ప్రథమమహాసమరాంతమున భారతీయనాయకులు బ్రిటిషుసర్కారువారివద్ద వారు వాగ్దానముచేసినప్రకారము స్వాతం

త్ర్యముకొరకు వేచుకొన ప్రయత్నించగా ఆంగ్లేయులు తమ యెడల విశ్వాసఘాతుకత గావించిరని నాయకులు గ్రహించిరి. వారియీ ప్రార్థనకు బాధ్యులుగా 1919 వ సంవత్సరమునాటి రౌలట్ శాసనము ఆవిర్భవించెను. ఉన్న సామాన్యమైన స్వాతంత్ర్యముకూడ యీశాసనఫలితముగా చేజారిపోయెను. ప్రజలు దానిని ప్రతిఘటించబోగా దానికిబదులు జాలియన్ వాలా బాగు హత్యాకాండ ఆరంభించబడెను. ప్రథమమహాసమరములో భారతీయుల అపూర్వఆత్మత్యాగమునకు ప్రతిఫలము రౌలట్ శాసనము, జాలియన్ వాలాబాగు హత్యాకాండ.

1919లో జరిగిన యీఘోరసంఘటనలతరువాత భారతీయులు కొంతకాలమువరకు విమూఢులై యుండిరి. స్వాతంత్ర్య సంపాదనకు చేయబడిన ప్రయత్నముల నన్నిటిని బ్రిటిషువారు సామరికశక్తిద్వారా అణచివైచిరి. శాసనతంత్రఆందోళనము, బ్రిటిషువస్తువిసర్జన, అస్త్రసహితవిప్లవము మొదలగునవన్నియు స్వాతంత్ర్యసంపాదనలో వ్యర్థము లయ్యెను. ఏదిక్కునకూడ ఆశాజ్యోతి కాన్పించుట లేదు. భారతీయులు ఆందోళనమునకు, నూతనఅస్త్రసంపాదనకు అంధకారములో వెదకుచుండిరి. ఇట్టిసంధిక్షణములో భారతరాజనైతికక్షేత్రములో మహాత్మాగాంధీ అసహాయోద్యమము, సత్యాగ్రహము, శాసనబహిష్కరణము నను నూతనఅస్త్రములతో అవతరించెను. ఈశ్వరుడు భారతీయులకు మార్గములను చూపించుటకే ఆయనను పంపియుండెనని తోచెను. చూచుచుండగల సకలదేశవాసులు

త్రియనపతాకతలమున సమావేశమైరి. భారతదేశము రక్షింప బడెను. ప్రతిభారతీయుని ముఖమండలము ఆశావిశ్వాసముల జ్యోతితో దీప్తివంత మయ్యెను. అంత్యవిజయమునుగురించి వారు నిశ్చింతులైరి.

ఇరువదిసంవత్సరములనుండి మహాత్మాగాంధి, వారితో పాటు భారతీయులు భారతదేశస్వాతంత్ర్యముకొరకు సంగ్రామము గావించుచుండిరి. గాంధీజీ తననూతనఅస్త్రముతో ముందుకు నడుపనియెడల భారతదేశము ధూళిలోనే పడియుండెడిది. భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామములో ఆయనశక్తిసంపదలు అపూర్వములైనవి, అతులనీయములైనవి. ఇట్టిపరిస్థితులలో ఏవ్యక్తియు తనజీవితకాలములో యింతసాఫల్యతను పొంది యుండలేదు.

1920 వ సంవత్సరమునుండి భారతదేశస్వాతంత్ర్యము కొరకు అత్యవసరమైన రెండువిషయములు భారతదేశము గాంధీజీవద్ద జాతీయులగౌరవరక్షణకొరకును, తమపై విశ్వాసము కలిగియుండుటకొరకును నభ్యసించెను. దీనిపరిణామ ఫలితముగానే నేడు వారిహృదయములలో విప్లవాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను. వారు ప్రతిష్ఠించిన ప్రతిష్ఠానములద్వారా ఆయనసందేశము సుదూరప్రాంతమందున్న పల్లిగ్రామముల నిభృతప్రదేశములకుకూడ వ్యాపించెను. మహాత్మాగాంధీజీ మనలను స్వాతంత్ర్యరాజమార్గమున నిలువబెట్టెను.

మనము మరల మనపూర్వప్రసంగమునకు తిరిగిపోవుదము. గాంధీజీ ఉపవాసవ్రతము విరమింపబడినపిమ్మట కాంగ్రెసు తాత్కాలికాధ్యక్షులైన మిస్టర్ ఆనే యింకను 6 వారములవరకు శాసనబహిష్కరణాందోళనము నిలుపుదల చేసెను. కారాగారమునకు బయటనున్న నాయకులతో సంప్రదించి భావికార్యక్రమమును నిరూపించుటకు పూనాలో తిలకమందిరములో ఒకసమావేశమును ఏర్పాటుగావించిరి. భారతదేశములో వివిధస్థానములనుండి దేశనాయకులు వచ్చి సమ్మేళనములో పాల్గొనిరి. నాయకులు మహాత్మాగాంధీజీతో సంప్రదించి వ్యాపకభావముతో శాసనబహిష్కరణాందోళనము ఆపివేయబడునని సమ్మేళనములో నిర్ణయింపబడెను. కాని యోగ్యులగువారు వ్యక్తిగతబాధ్యతతో వ్యక్తిగతముగా శాసనబహిష్కరణ చేయవచ్చును. కాంగ్రెసుకార్యములలో గోపనీయతనుకూడ విసర్జింపవలయునని యీసమయములో ఆదేశింపబడెను.

ఈసమ్మేళనము జరిగినపిమ్మట మహాత్మాజీ వైస్రాయితో సంభాషించుటకు అవకాశ మిప్పించమని నివేదించుకొనిరి. కాని శాసనబహిష్కరణఆందోళనము సంపూర్ణముగా విరమించకపోవుటచేత ఆయన గాంధీజీప్రార్థనను నిరాకరించెను. ఆయనకు దర్శనమీయ లేదు.

పిమ్మట గాంధీజీ వ్యక్తిగతముగా శాసనబహిష్కరణముకొరకు సంసిద్ధు డయ్యెను. ఆయన సబర్మతీఆశ్రమమును

భగ్నపరచి, అచ్చటి గంథాగారమును, వస్తుసామగ్రిని హరిజన సేవకసంఘమునకు దానము చేసెను. అనాసక్తయోగిపురుషుడు తనప్రాణమునకంటె ప్రియమైన ప్రతిష్ఠానమునుండి యీ విధముగా తనను నిమిషములో విచ్ఛిన్నము గావించుకొని దేశసేవకొరకు తయారయ్యెను. దేశసేవకొరకు సమస్తమును త్యజించి రిక్తహస్తుడై సన్యాసవ్రతమును స్వీకరించుటకు ఎట్టి సందేహమును వెలిబుచ్చలేదు.

గ్రామవాసులలో నిర్భయముకుగురించి ప్రచారము చేయుటకును, వారిని వ్యక్తిగతశాసనబహిష్కరణాందోళనములో ప్రబోధితులను గావించుకొనుటకును, గాంధీజీ బార్డోలి తాలూకాకు చెందిన రాస్ గ్రామమువైపునకు బయలుదేరెను. శ్రీమతి కస్తూరిబాయి, ముప్పదిముగ్గురు ఆశ్రమసహకారులును ఆయనతో బయలుదేరిరి. కాని వారు పట్టుబడి ఒకసంవత్సరము కారాగారశిక్ష విధింపబడిరి. వారిదృష్టాంతము ననుసరించి దేశములో శాసనబహిష్కరణాందోళనములో అనేకమంది పాల్గొనుచుండిరి. నలువైపుల అరెస్టులుకూడ జరుగుచుండెను. శ్రీయుత రాజగోపాలాచారి, మిస్టర్ అనే మొదలగువారుకూడ అరెస్టు చేయబడిరి. వ్యక్తిగతశాసనబహిష్కరణాందోళనములోకూడ ఎట్టిఅనంతమైన శక్తి దాగియున్నదో దేశవాసులు దానిని అవలోకించి నూతనసంగ్రామపద్ధతులలో దీక్ష స్వీకరించిరి.

బంధితుడై గాంధీజీ హరిజనసేవ గావించుటకు అవకాశము కలిగించమని ప్రార్థించెను. ఇంతకుపూర్వమునకూడ అనేకసార్లు కారాగారమునందుండియు హరిజన ఉన్నతకార్యములు గావించుటకు సర్కారువారు ఆయనకు అవకాశములు కలిగించిరి. కాని ఈసారి సర్కారువారు కారాగారమునందుండి హరిజనసేవ గావించుటకు అనుమతి యిచ్చినను ఆయనపై కొన్ని విధినిషేధములను ఆరోపించిరి. అందువలన ఆయన స్వతంత్రఆత్మ విద్రోహము దాల్చెను. ఆయన దానిప్రతీకారముకొరకు మరల నిరశనవ్రతము నారంభించెను. గత్యంతరము లేక వారు గాంధీజీని విడుదలచేసిరి.

పిమ్మట గాంధీజీ హరిజనసేవాకార్యములో ఆత్మసమర్పణ గావించుకొన సంకల్పించుకొని భారతదేశభ్రమణము చేయ నిర్ణయించుకొనిరి.

—: మ హా భా ర త యు గ ము :—

సత్యాశ్రయుడగు యుధిష్టురుడు రాజసూయయజ్ఞమును గావించుచుండెను. ఆయజ్ఞములో జాతిధర్మవిభేదములు లేక అతిధిబృందమువారి పదయుగళము ధౌతము గావించుకార్యము స్వయముగా శ్రీకృష్ణుడే స్వీకరించెను.

ఈదృష్టాంతమెంత మహత్తరమైనదో, ఆధునికయుగములో శ్రేష్ఠమానవుడు, మానవోత్తముడు అయిన ఋషీశ్వ

రుని హరిజనసేవాకార్యసంకల్పస్వీకారము, నిజముగా వారి యౌన్నత్యముకొరకు గౌరవప్రదానముకొరకు జీవితకాలమంతయు ప్రయత్నించుటకూడ అంత మహత్తరమైనది.

ఆయుగమునాటి మహామానవుల ఆదర్శములచే ప్రబోధితులై యాయుగములోని మహామానవుడు సంఘములో లాంఛిత, అవమానిత, అవహేళిత, పదదళిత ప్రజలకు గౌరవము నొసంగుటకు మహావ్రతమును స్వీకరించినారు.

1933, నవంబరు 7 వ తేదీన ఆయన యీయాత్ర నారంభించెను. ఆయన ఎడారులనుదాటి, గ్రామముల నతిక్రమించి, గ్రామోన్నతి, కుటీరశిల్పములప్రతిష్ఠ, అస్పృశ్యతానివారణవిషయములలో ఉపదేశముల నిచ్చి తిరుగుచుండిరి. ఆయనఉత్సాహము, ఉద్యమము, ఉత్సాహకరమగు సందేశములు భారతదేశగ్రామములలోను, వివిధప్రదేశములలోను నవచైతన్యమును సంచరింపజేసెను. స్వాతంత్ర్యము సంపాదించుటకు ముందు భారతదేశములో నిర్మాణమూలకమైన కార్యముల ఆవశ్యకత ఎంతగలదో, గాంధీజీయాత్రవలన ఆయన సందేశములవలన స్పష్టము చేయబడినది.

రెండవసారి గుండ్రనిబల్లసమావేశమునుండి తిరిగి వచ్చిన తరువాత శాసనబహిష్కరణాందోళనమును వ్యాపకముగా సాగించుట నిలుపుదల చేయుటకు సలహాల నిచ్చుచుండిరి ఎట్టి నియమిత అభియోగ అన్యాయముల ప్రతీకారము నిమిత్తము వ్యక్తిగతముగా శాసనబహిష్కరణ సాగించవచ్చునని ఆయన

అనేకవిధములుగా అనుభవించుచుండిరి. కాని స్వరాజ్యసంపాదనకు వ్యాపకభావముతో శాసనబహిష్కరణ గావింపక జాతి నిర్మాణమూలకమైన కార్యక్రమమును అవలంబించినయెడల అది భారతదేశమునకు అధికలాభప్రదమైనదిగా యుండును. ఈవిధముగా ఆయన ఆలోచించి యీసమయములో ఒకప్రకటనలో శాసనబహిష్కరణ నిలుపుదలచేయు ప్రతిపాదనమును గావించిరి. దానితోబాటుగనే కాంగ్రెసులోనున్న దుర్నీతిని తొలగించుటకు కొన్నిసలహాలనుకూడ సూచించిరి. భారతస్వాతంత్ర్యముకొరకు నిర్మాణమూలక కార్యములగురుత్వమును గ్రహించియే భారతదేశవివిధప్రదేశములలో మంత్రిపదవులను స్వీకరించి దేశశాసనవిషయములో లభించిన సామాన్యశక్తిసామర్థ్యములను సద్వినియోగము గావించుకోవలయునని కాంగ్రెసు సహకారులకు సలహాల నిచ్చియుండిరి. దేశీయులను సంఘబద్ధము గావించుటకును, నిర్మాణమూలక కార్యములలో, హరిజనుల ఉన్నతివిషయములో, హిందూమహమ్మదీయుల సమ్మేళనవిషయములో తమను సంపూర్ణముగా సమర్పించుకొనిరి.

1934 వ సంవత్సరము సెప్టెంబరు 26వ తేదీన బొంబాయిలో జరిగిన కాంగ్రెసు 48 వ సమావేశములో గాంధీజీ కాంగ్రెసునుండి విశ్రాంతి గైకొనిరి. అనంతరము ఆయన కాంగ్రెసులో 4 అణాల సదస్యుడుగాకూడ యుండలేదు. ఆయన గావించిన యీనిర్ణయమునకు సమస్తభారతదేశము

స్తంభీభూత మయ్యెను. కారణ మేమనగా, ఆయన ప్రస్తుత జాతీయమహాసభకు నిర్మాత, పరిచాలకుడు. ఆయననాయకత్వముక్రిందనే కాంగ్రెసు భారతవిమోచన సంగ్రామము నడుపబడుచుండెను. అందువలన ఆయన నిర్ణయమునకు అందరును విచారగ్రస్తులై ఆనిర్ణయమునుగురించి పునర్విచారణ గావించుకొనవలయునని ఆయనను వేడుకొనిరి. కాని గాంధీజీ ఆయననిర్ణయములో స్థిరసంకల్పుడై యుండెను. కాంగ్రెసునకు బయట ఉన్నప్పటికిని దేశసేవ చేయుదునని ఆయన ప్రజలకు తెలియజేసెను. అందువలన ఆయననిర్ణయమువలన దేశవాసులు కలవరము చెందవలసిన దేదియును లేదు.

కాంగ్రెసుసదస్యపదవిని విసర్జించినను కాంగ్రెసుతో ఆంతరికసంబంధము దృఢతరముగా యుండెను. అనంతరము ఆయన కాంగ్రెసుకు ప్రధానసలహాదారుగా యుండి పనిచేయుచుండిరి. ఆయనసలహా ప్రకారము కాంగ్రెసుచరిత్రలో యీసమయమునం దొకవిశేషపరివర్తనము సంఘటిల్లెను.

కాంగ్రెసు బహుకాలమునుండి ప్రజలకు ప్రతినిధియై యున్నమాట నిజము. కాని గ్రామవ్యవహారములలో కాంగ్రెసుకు అనుష్ఠానికసంబంధము అప్పటి కింకను కలుగలేదు. గాంధిగారి సలహాననుసరించి గ్రామవాసులకును కాంగ్రెసుకును 1936వ సంవత్సరములో సంఘటిల్లెను. సాధారణదేశవాసులకును, కాంగ్రెసుకును సంబంధము కలుగజేయు ఉద్దేశముతో గ్రామసీమలలో కాంగ్రెసుసమావేశమును జరుపమని సలహా

నొసగియుండిరి. 1936, డిశెంబరు 27, 28 తేదీలలో మహా రాష్ట్రాంతర్గతమైన ఫైజ్‌పూర్ గ్రామములో గాంధీజీసలహా ప్రకారము కాంగ్రెసుసమావేశము జరుపబడెను. ఆసమావేశమునకు జవహరలాల్ నెహ్రూ సభాధిపత్యము వహించిరి.

రాజకీయకిని, దేశీయులకును, సాధారణప్రజలకును సంబంధము స్థాపింపబడుట యిదియే ప్రథమము. లక్షాధిక గ్రామవాసులు నేలపై కూర్చుని నిశ్శబ్దముగా కాంగ్రెసుకార్యక్రమమును శ్రద్ధతో ఆలకించుచుండిరి. గంటలకొలది కూరుచుని నాయకుల వాదోపవాదములను, వితర్కములను, ఉపన్యాసములను శ్రద్ధతో వినుచుండిరి. ఈదృశ్యము కాంగ్రెసుచరిత్రలో నిజముగా నవీనమైనది.

గ్రామసీమలలో జరిగిన ప్రథమకాంగ్రెసుప్రదర్శనము గాంధీజీయే ప్రారంభించెను. 'ఝూండాచౌకీ' లో జాతీయపతాకమునకు ఆయన వందనసమర్పణము గావించిరి. తద్వారా సకల భారతదేశవాసులకు ఆయన ప్రణతుల నర్పించెను.

గాంధిగారి ఆదేశానుసారముగా గ్రామసీమలో ఆహ్వానింపబడిన కాంగ్రెసుసమావేశము విశేషతాత్పర్యపూర్ణమై యున్నటుల తోచెను. గ్రామోన్నతికార్యములకు తనజీవితమును సమర్పించుకొనియుండిరి. దానికి పోషణకర్తగా ఆయనద్వారా యీనీతి ఆవిష్కరింపబడెను. ప్రతిసంవత్సరము ఈవిధముగా పల్లిగ్రామములలో కాంగ్రెసుసమావేశములు జరుపుచుండిన యెడల పల్లిగ్రామములలో నిభృతస్థానములలోకూడ జాతీయ

చైతన్యము కలుగుననియు, పల్లెగ్రామవాసులుకూడ నవజీవిత మును పొంది సమృద్ధులగుదురని ఆయన తలంచెను. గాంధీజీలో దృష్టకు ఉండవలసిన దూరదృష్టి యుండుటచేతనే ఆయన దేశ మును ప్రబోధితము గావించుటకు ఎన్నియో అభినవ ఉపాయ ములను కనిపెట్టెను.

—: ఖైదీలవిముక్తి-ఆందోళనము-సత్యాగ్రహవసంరక్షణము :—

1937వ సంవత్సరము, ఏప్రిల్ 1వ తేదీన నూతన శాసనతంత్రము ప్రవర్తింపబడినపిమ్మట దేశములో రాజకీయ ఖైదీలవిముక్తికొరకు ప్రచండఆందోళనము ఆరంభించబడెను. దేశమును ప్రేమించిన అపరాధమునకు అసంఖ్యాకభారతీయులు కారాగారముల లోహద్వారముల చాటున బంధింపబడియున్నా రని దేశవాసులీసమయములో విస్మయము ననుభవించుచుం డిరి. రాజకీయఖైదీలవిముక్తికొరకు దేశమునందొకఆందోళ నము ఆరంభమయ్యెను. ఈవిముక్తిఆందోళనములో గాంధిజీ అగ్రనాయకులై యుండిరి. ఆయన బెంగాలుసర్కారువారితో రాజకీయఖైదీలవిముక్తివిషయములో సంభాషణములను నడుపు చుండిరి. ఈసందర్భమునుగా 1937, అక్టోబరు 26వ తేదీన కలకత్తాలో నిరసనవ్రతము నవలంబించిరి. కలకత్తాలో వసించు చున్నప్పుడు ఆయన బెంగాలుగవర్నరు ఆండర్సన్‌తో రాజ

కీయఖైదీలవిడుదలవిషయము సమాలోచనములను గావిం చిరి. ఆయన ఆలీపూర్ సెంట్రల్ జైలు, ప్రెసిడెన్సీజైలు, హౌరా జైలుకు పోయి రాజకీయఖైదీలను సందర్శించిరి.

ఎవనిఆదర్శములవలన, ఎవనిసందేశములవలన ప్రబోధితులై ప్రజలు అసత్య, అన్యాయములతో సంగ్రామమున ప్రవృత్తులై కారాగారమును వహించియుండిరో, వారు సత్యపూజారియొక్క సాక్షాద్దర్శనము పొంది నూతనశక్తితో, కార్యప్రణాళికలతో ప్రబోధితులైరి.

ఆయనపరిభాషణములవలన, ఆయనవాదోపవాదములవలన బెంగాలుసర్కారువారు 1107 గురురాజకీయఖైదీలను విడుదల చేసిరి.

మరల రాజకీయఖైదీలవిషయములో సంభాషణములను జరుపుటకొరకు 1938 సం॥రములో గాంధీజీ మరియొకసారి కలకత్తాకు వచ్చెను. కారాగారలోహద్వారము వెనుకనుండి అమోఘఆకర్షణముచేత, ఆయనమంత్రముచేత దీక్షపొందిన సత్యాగ్రహులు ఆయనను ఆకర్షించుచుండిరి. ఆయన ఆహ్వానమును, ఆయాకర్షణమును ఉపేక్షింపలేకపోయిరి.

ఈసారి నెలరోజులకుపైగా కలకత్తాలో వసించి ఆయన బెంగాలుగవర్నరు బ్రెబర్నుతో ఖైదీలవిముక్తివిషయము సంప్రదింపులను గావించిరి.

ఖైదీలవిముక్తికొరకు ప్రయత్నము చేయుటతోపాటు సత్యగౌరవమును సంరక్షించుటకుకూడ గాంధీజీ మరియొక అన

శనవ్రతమును అవలంబించిరి. రాజకోటరాజ్యశాసనసంస్కరణ విషయములో సర్దార్ పటేల్ గారితో ఠాకూరుసాహెబు ఒక సంధిని గావించుకొనిరి. కాని ఠాకూర్ సాహెబ్ ఆసంధిని పాలించకపోవుటచేత ఠాకూర్ సాహెబ్ ప్రతిజ్ఞాభంగమునకు ప్రాయశ్చిత్తరూపముగా గాంధీజీ నిరశనవ్రతమును అవలంబించిరి. రాజకోటసమస్యవిషయములో వైస్‌రాయ్‌వద్దనుండి వాగ్దానము పొందుటచే గాంధీజీ నిరశనవ్రతమును విరమించెను.

సత్యపూజారి సత్యమునకు అగౌరవము జరుగుచున్నటుల యెచ్చట గాంచినను అచ్చటనే ఎదురుతిరిగినారు. అనుశాస్త్రహృదయముతో నిరశనవ్రతమును అవలంబించినారు. ఈనిరశన వ్రతము అవలంబించుటచేత తనను శుద్ధిచేసుకొనుటయేగాక, విరుద్ధపక్షమువారి అజ్ఞానమును, అంధకారమును తొలగించి వారిలో జ్ఞానోదయము కలుగునట్లు గావించినారు.

—: ద్వితీయమహాయుద్ధము–కాంగ్రెసుకు గాంధీజీ నేతృత్వము :—

1939 వ సంవత్సరములో సమస్తయూరోపునందును ద్వితీయమహాసమరదావానలము ప్రజ్వరిల్లెను. యూరోపులోని సకలదేశములు ఒక్కొక్కటే యీయుద్ధములో ప్రత్యక్షముగానో, పరోక్షముగానో పాల్గొనుచున్నవి.

పరాధీనభారతదేశము–సామ్రాజ్యవాదులు, సామ్రాజ్యలోలుపులు, స్వార్థాన్వేషులునగు ఆంగ్లేయులకు వారిఅభిప్రా

యములతో యెట్టి అవసరము లేకుండెను. ఆకారణముచేత దురదృష్టులగు భారతీయులు యుద్ధములోపాల్గొనినారని బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారు ప్రకటనచేసిరి. యుద్ధములోనికి బలవంతముగా భారతదేశమును దించడమైనది. ఈవిషయములో భారతీయుల అభిప్రాయములను తెలుసుకొనలేదు.

బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారు యుద్ధములో ప్రవేశించిన 48 గంటలలోనే భారతదేశములో భారతరక్షణశాసనము ప్రవర్తితము చేయబడెను. విశేషశక్తిసామర్థ్యములతో భారతదేశ శాసనకార్యములను పరిపాలన గావించుటకు భారతసర్కారు వారు సంకల్పించుకొనిరి. యుద్ధమునకు అనుకూలముగా లేని ప్రయత్నములను, ఆందోళనములను అణచివేయుటకు భారత సర్కారువారు దృఢసంకల్పులైరి. భారతసర్కారువారి యీ స్వేచ్ఛాచారమునకు గాంధీజీ కలవరము చెందెను. విచారగ్రస్తుడయ్యెను. ఆయన యీసారి మరల కాంగ్రెసునేతృత్వమును స్వీకరించెను. బలవంతముగా యుద్ధభారమును భారతీయులపై పడవేయుటకు ప్రతికూలముగా గాంధీజీ ఆదేశానుసారముగా కాంగ్రెసు మంత్రిపదవులను విసర్జించెను. గాంధీజీ స్వయముగా సత్యాగ్రహముచేసి యుద్ధమునకు విరుద్ధముగా ప్రచారకార్యములు సాగించుటకు సలహాల నిచ్చిరి.

ఇట్టిపరిస్థితులలో వార్ధాలో కాంగ్రెసువర్కింగుకమిటి జరిగెను. వ్యాపకభావముతో సత్యాగ్రహఆందోళనమును చేయక యుద్ధమునకు విరుద్ధముగా దేశీయులప్రాతికూల్యమును

ప్రచారము చేయుటకు సత్యాగ్రహమును ప్రవర్తింపచేయవల యునని గాంధీజీ ఆదేశానుసారముగానే నిర్ణయింపబడెను. గాంధీజీ సత్యాగ్రహులనుగా ఎన్నుకొనినవారే సత్యాగ్రహము చేయవలయునని నిర్ణయింపబడెను. శ్రీవినోబాభావే ప్రథమ సత్యాగ్రహిగా గాంధీజీ ప్రకటించిరి. వినోబా యుద్ధమునకు విరుద్ధముగా ఉపన్యాసములనిచ్చి సత్యాగ్రహసంగ్రామమును ఆరంభించిరి. తత్ఫలితముగా ఆయన అరెస్టు చేయబడిరి.

తరువాత రెండవ సత్యాగ్రహిగా పండిత జవహర్ లాలును ఏర్పాటుచేసిరి. ఆయనకూడ అరెస్టు చేయబడిరి. మౌలానా అబుల్ కలామ్ ఆజాద్ యుద్ధమునకు ప్రతికూలముగా ఉపన్యాసములనిచ్చి ఖైదీ అయిరి.

అనంతరము ద్వితీయమహాయుద్ధములో సహాకారము చేయగూడదని నిర్ణయించుకుని పరివ్రాజకులగు సత్యాగ్రహ దళమువారు దేశమునం దంతటను వ్యాపించిరి. తత్ఫలితముగ ఒక్కొకరే కాంగ్రెసువర్కింగుకమిటీసదస్యులును, కాంగ్రెసు నాయకులును, కాంగ్రెసుసేవకులును కారారుద్ధము గావింప బడిరి. మహాత్మాగాంధిగారి అభిప్రాయానుసారముగా భారతీయవ్యవస్థాపరిషత్తు, రాష్ట్రీయపరిషత్తు, ప్రాదేశిక వ్యవస్థాపక సభాసదస్యులును, మంత్రులును, పార్లమెంటు కార్యదర్శులును, యుద్ధమునకు ప్రతికూలముగా అభిప్రాయములను వెల్లడిచేసి కారాగారమును వరించిరి. దీనిఫలితముగా బ్రిటిషుగవర్న మెంటువారి యుద్ధప్రయత్నములలో భారతదేశప్రజలకు మెట్టి

సానుభూతి లేదని సమస్త విశ్వవాసులకు స్పష్టముగా ప్రచారము చేయబడెను.

సంఘటనలచక్రము యీవిధముగా తిరుగుచుండెను. ఇంతలో 1941 వ సంవత్సరము డిశెంబరు నెల ప్రథమభాగములో జపాను యుద్ధములో ప్రవేశించెను. దానితో యుద్ధ పరిస్థితులు అత్యంతశోచనీయముగా పరిణమించెను. యూరోపులో జర్మనివారిఆక్రమణవలన బ్రిటిషువారిశక్తి సంపదలు నశించిపోవుచుండెను. ప్రాచ్యదేశములో జపాను దానికి విరుద్ధముగా నిలువబడి అస్త్రములు ధరించుటచే బ్రిటిషుశక్తి సమక్షమున సంకటములు అధిక మయ్యెను. తుఫానువలె, దుర్నివార వేగముతో ఇండోచైనా, మలయ, సింగాపూర్ మొదలగు దేశములు జపానుద్వారా ఆక్రమింపబడెను. జపాను బర్మాను ఆక్రమించుకుని భారతదేశపూర్వసీమాంతమునకు వచ్చి కాచుకొని యుండెను.

ఈసంఘటపరిస్థితులలో బ్రిటిషుసామ్రాజ్యవాదులును, చర్చిలువంటి అతిజాగరూకులును, రక్షణశీలురునుకూడ చంచలులైరి. ఈద్వితీయమహాయుద్ధములో భారతదేశము హృదయపూర్వకముగా బ్రిటిషువారియుద్ధోద్యమములలో సహాయము చేయుటకు తగినమార్గములను వారు కనిపెట్టుచుండిరి. భారతదేశముతో ఒకవిధమైన రాజీ కుదుర్చుకొనుటకు బ్రిటిషువారు సుముఖులైరి. వారు స్వాతంత్ర్యకాములగు భారతీయులకు

శాసనసంస్కరణవిషయములో ప్రతిపాదనముచేసి సర్ స్టాఫోర్డ్ క్రిప్సును భారతదేశమునకు పంపియుండిరి.

మిస్టర్ క్రిప్సు భారతదేశమునకువచ్చి స్వాతంత్ర్యకాము లగు భారతీయులకు శాసనసంస్కరణవిషయములో సూచించిన ప్రతిపాదనములో స్వాతంత్ర్యమును గురించి సూచనమాత్ర మైనను లేదు. భారతదేశవాసుల ఆశాఆకాంక్షలను నెరవేర్చునట్టి సుమారతమ ఉద్దేశముకూడ అందు లేదు. భావికాలమును గురించి వివిధస్తోకవాక్యములుమాత్రమే యుండెను. ఈప్రతిపాదనములో దేశరక్షణ మొదలగుగురుతరవిషయము లన్నియు వారిహస్తములందే యుండునట్లు నిర్ణయింపబడెను. కాంగ్రెసు వారు హిందూమహమ్మదీయుల అఖండభారతదేశమునుగురించి నుడువుచున్న విషయముకూడ ప్రతిపాదనలో సూచింపబడ లేదు. అందువలన గాంధీజీ అసహ్యముచేత క్రిప్సుప్రతిపాదనమును తిరస్కరించి నుడివిన దేమనగా- ఇది దివాళా తీసిన బ్యాంకువారికి చెక్కు యిచ్చినట్లున్నది. దానినుండి ఎన్నటికిని ఏమియు లభించు ఆశమాత్రమైనను ఉండదు.

క్రిప్పుదొరగారు స్వదేశమునకు తిరిగిపోయిరి. ఆయన రాయబారము వ్యర్థ మయ్యెను. ఈసారి భారతీయకాంగ్రెసు వారికిని బ్రిటిషుసర్కారువారికిని ప్రత్యక్షసంగ్రామము ఆరంభ మయ్యెను.

గాంధీజీ 'హరిజన' పత్రికలో బ్రిటిషు శాసకుల నుద్దేశించి వ్రాసిన దేమనగా—ఓ ఆంగ్లేయులారా, మీరిక భారత దేశమును వదలి పొండు. దీనివలన మీకు మంచి చేకూరును. భారత దేశమునకుకూడ శుభము సమకూరును.

భారత దేశములో మూలమూలల గాంధిగారి యీ స్పష్టమైన, నిర్భయమైన వాక్యము వ్యాప్తి చెందెను. సర్వత్ర ఆ యొకకంఠముతో కంఠము కలిపి భారత దేశమంతటను ధ్వనించు చుండెను. 'ఓ బ్రిటిషురాజా! మీరు భారత దేశమును త్యజింపుడి!'

కాంగ్రెసు నుడివిన విషయము—'ఆంగ్లేయులు ఈఘోర దుర్దినములలో భారత దేశసహాయమును కోరుచున్నారు. కాని అది బానిసలసహాయము. భారత దేశము ఈబానిసత్వమును వరించి యుద్ధములో ఆంగ్లేయులకు సహాయము చేయుజాలదు.

—: ఆగ స్టువిప్లవము—భారత దేశవిసర్జన ఆందోళనము :—

సామ్రాజ్యవాదులగు ఆంగ్లేయుల ఉత్పీడనములను అత్యాచారములను అవలోకించి, భారతస్వాతంత్ర్యసత్తాను నిరాకరించి, దానిపై యుద్ధభారమును పడవైచువైఖరిని గాంచి గాంధీజీఅత్యంతదృఢత్వముతో ఆంగ్లేయులను భారత దేశము వదలిపొమ్మని ఆదేశించెను. ఇట్టిఅనుభూతి భారతభూమిలో బహుకాలమునుండి ధూమాయిత మగుచుండెను. 1938 వ

సంవత్సరములో బెంగాలు ప్రాదేశిక కాన్ఫరెన్సులో నేతాజీ సుభాస్ చంద్రుని నాయకత్వమున సామ్రాజ్యవాదులగు ఆంగ్లేయులను 6 నెలలలో భారతదేశమును త్యజించి పొమ్మని తెలియజేయబడెను.

దీనితరువాత సంవత్సరము సుభాస్ చంద్రుడు త్రిపుర కాంగ్రెసు సభాపతిగా 'భారతదేశమును త్యజించి పొండు' అను యీప్రతిపాదనము చేసినప్పుడుకూడ గాంధీగారికిని, మరికొందరు దేశనాయకులకును ఆంగ్లేయులసదిచ్ఛపై విశ్వాసముండెను. అందువలన అప్పుడు సుభాస్‌చంద్రుడు ప్రతిపాదించిన 'భారతదేశమును త్యజింపుడు' అనుసూత్రమును గాంధీజీ వంటి ప్రముఖనాయకులు సమర్థించలేదు. కాని తుదకు భారతదేశ ఆశాఆకాంక్షలను, భారతస్వాతంత్ర్యసాధనను సామ్రాజ్యవాదులగు ఆంగ్లేయులు క్రమముగా పదదళితము చేయుట గాంచి గాంధీజీ ఆంగ్లేయులపై నున్నఆసామాన్యవిశ్వాసమును కూడ పోగొట్టుకొనెను. భారతీయులు విశేషధైర్యముతో, సహనశీలముతో ఆంగ్లేయుల శుభబుద్ధి, సద్బుద్ధిపై ఆశనుంచి తుదకు గత్యంతరము లేక 'భారతదేశమును త్యజింపుడు' అనునీ చరమసందేశమును ఆంగ్లేయులకు ప్రసాదించినట్లు గాంధీజీ సమస్తప్రపంచమునకు తెలియజేసెను.

1942, ఆగస్టు 8 వ తేదీన కాంగ్రెసు గాంధిగారి యీ 'భారతదేశమును త్యజింపుడు' అనుప్రతిపాదనమును సమర్థించి కోరిన దేమనగా—ఆంగ్లేయులు భారతీయులయొక్క ప్రపంచ

వాసులయొక్క మంగళముకొరకు భారతదేశస్వాతంత్ర్య
యిచ్చను అంగీకరింపవలయును. లేనియెడల భారతదేశము
స్వాతంత్ర్యముకొరకు వ్యాపకసంగ్రామమును ఆరంభించవల
యును. దేశనాయకులలో గాంధీజీ వివిధములైన సంప్రదింపు
లను గావించెను. సకలసంగ్రామములకు అధినాయకుడైన
గాంధీజీనే కాంగ్రెసు సేనాపతిపదవిలో ప్రతిష్ఠితము చేసెను.
అనేకదినములనుండి ఆయన భారతీయులను స్వాతంత్ర్యసంగ్రా
మములో నియమితము చేయుచుండెను. వారిలో జాతీయతా
ప్రబోధమును కలిగించుచుండెను. స్వాతంత్ర్యముకొరకు
నిర్మాణమూలకమైన కార్యముల ఆవశ్యకతనుగురించి భారతీ
యులకు బోధించుచుండెను అందువలన ఈచరమముహూర్త
మునందును ఆయన దేశముల కర్తవ్యనిరూపణముకొరకును,
సంగ్రామపద్ధతిని నిర్ణయించుటకొరకును భారమును వహించెను.

ఈసారి స్వతంత్రసంగ్రామములో కాంగ్రెసు విజ
యమో, వీరస్వర్గమో పొందవలయునని ఆయన దృఢముగా
వచించెను. ప్రపంచములోని రక్తచక్షువులను గాంచి భారత
దేశము వెనుకకు నడువదు. ముందునకే నడచిపోవును. గాంధి
గారి యీప్రకటనవలన భారతీయులలో పరాధీనదాస్యవిమో
చనాకాంక్ష ప్రబలరూపము దాల్చెను.

భారతదేశము ఆయనఅగ్నిమంత్రములో దీక్షను పొంది
సంగ్రామముకొరకు సంసిద్ధమై యుండెను. దీర్ఘకాలము దాస
త్వశృంఖలములచే బంధింపబడి, సామ్రాజ్యవాదులగు సర్కారు

వారి అత్యాచారములవలన, నిష్పేషణవలన పీడితులై దేశ వాసులదేహము గాయపడియుండెను. కాని మానసికశక్తులు అప్పటికిని దుర్జయమై, శక్తిశాలులై యుండెను అందువలన గాంధీజీ వజ్రకంఠము విని[?]ప్పుత 'భారత దేశమును వదలుము' అను ప్రతిపాదనము భారతీయుల హృదయములలో అగ్నిని రగు ల్కొల్పెను. భారతీయులు అపారశక్తితో ప్రబోధితులైరి. భారతీయులలో నిద్రాశక్తిని, ఉల్లాసమును గాంధీజీ అనతి కాలములోనే గ్రహించెను.

గాంధిగారి యీనిర్ణయమువలన బ్రిటను అమెరికాలు క్రోధమును, విరక్తిని వెలిబుచ్చి కాంగ్రెసును భయపెట్టుట కారంభించెను. కాంగ్రెసు యిట్టిభయములకు భయపడునది కాదని తెలియజేసెను. ఈహిస్టీరియారోగభయముగాని, కేకలుగాని భారత దేశహృదయములో స్వతంత్రత కొరకు జ్వలించిన యీజ్యోతిని ఆర్పజాలవు. విశ్వయుద్ధములో స్వతం త్రభారతము గౌరవమయభూమికనే స్వీకరించును. అని గాంధీజీ వ్యక్తపరచెను.

గాంధీజీ ఆగస్టుప్రతిపాదనమును భారతసర్కారువారికి తెలియబరచెను. ఆంగ్లేయులు భారత దేశమును విడిచి పోవల సినదే యని దానిలో స్పష్టముగా వర్ణించిరి. భారత దేశము నకు పూర్ణస్వాతంత్ర్యమును ఈయవలయును. ఈయిచ్ఛ నెర వేర్పనియెడల దేశమంతటను వ్యాపకభావముతో అహింసా

ఆందోళనము ఆరంభించబడును. ఆయాందోళమునకు నేతృత్వము ఆయన స్వాయముగా వహింతురు.

గాంధిగారి యీప్రకటనవలన సామ్రాజ్యవాదులగు ఆంగ్లేయులు విచలితులైరి. ఆగస్టు 8 వ తేదీ రాత్రి 10 గంటలకు కాంగ్రెసుకమిటీసభ సమాప్తి జెందెను. కాని ఆరాత్రి తెలవారకముందే మహాత్మాగాంధీజీ అరెస్టు చేయబడిరి. వారితో పాటు భారతరక్షణశాసనబలముతో కాంగ్రెసువర్కింగుకమిటీ సభ్యులందరును ఖైదీలుగా చేయబడిరి.

ఆగస్టు 9 వ తేది ఉదయమునుండియే సర్కారువారు చండశాసనములను ప్రయోగించుట కారంభించిరి. దేశము భారతరక్షణశాసన నాగపాశముచే బంధింపబడెను. కాంగ్రెసు నాయకుల నందరిని ఒక్కొకరినే అరెస్టు చేయుచుండిరి. కాంగ్రెసునాయకులను బంధించినయెడల జాగరిత భారత స్వాతంత్ర్య ఆందోళనతరంగములను నిలుపవచ్చునని వైస్రాయి లిన్‌లిత్‌గో తలంచెను. కాని ముక్తిపిపాసులగు భారతీయులు శాసనశక్తికిగల సహస్ర అత్యాచారములవలనకూడ ఉద్యమవిరతులు కాలేదు. వారు గాంధిగారి మంత్రమును కంఠమున ధరించి 'మంత్రసాధనమో, లేక శరీరపతనమో' యని దృఢ సంకల్పులై యుండిరి.

స్వాతంత్ర్య ఆకాంక్షమూలచ్ఛేదమునకే అమానుషిక అత్యాచారములు ఆరంభించబడెను కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠానము లన్నియు శాసనవిరుద్ధమైనవని ప్రకటింపబడెను. వార్తాపత్రికలపై

అనేకవిధములైన విధినిషేధములను ఆరోపించిరి. ప్రతికూల మును తెలియజేయుచు అనేకపత్రికలు నిలిపివేయబడెను. అయినను స్వాతంత్ర్యసంపాదనకొరకు దార్ఢ్యశక్తితో ప్రజలు ప్రబోధితులై యుండుటచే వారిలో యెట్టి లొంగుబాటుభావము కనుపడలేదు. సర్కారువారిహింసలు, బంధనములు ఎంతకఠి నము లగుచుండెనో, దేశవాసుల హృదయములలో ఆహింసల నుండి ముక్తి పొందుటకును, ఆబంధనములను భిన్నము చేయు టకును కోరిక లంతప్రబలము కాజొచ్చెను.

మహాత్మాగాంధీజీ ఆదేశానుసారముగా భారతీయులు అహింసాపద్ధతిప్రకారమే 'భారతదేశమును వదలిపొమ్ము' అను ఆందోళనమును సాగించుటకు సంసిద్ధులై యుండిరి. కాని విచా రణ లేకుండా హఠాత్తుగా దేశనాయకులను అరెస్టు చేయుట వల్లను, అచ్చటచ్చట సర్కారువారి అహేతుకమైన అత్యా చారములవల్లను, భారతీయుల రోషముచేత, క్షోభముచేత, అవమానముచేత గర్జించుచుండిరి. విదేశశాసనములకు విరుద్ధ ముగా భారతదేశహృదయములో కలవరము చెలరేగుచుం డెను. ఈసమయములో అది ఆగ్నేయగిరివలె అగ్నిని వెడల గ్రక్కుచుండెను.

భారతదేశమునుండి బ్రిటిషుశాసనమును అంత మొం దించుటకు సమస్తభారతదేశములో తీవ్రమైన ఆందోళనము ఆరంభ మాయెను. భారతేతిహాసములో 1857 వ సంవత్సర ములో జరిగిన సిపాయివిప్లవానంతరము దేశమంతట

ను

వ్యాపించి ఇంతమహత్తరమైన ప్రజావిప్లవము యెన్నడును జరిగియుండలేదు.

అనేకస్థానములలో బ్రిటిషుశాసనము అంతమొందెను. వంగదేశములో మేదినీపురాంతర్గతమైన కొన్నిప్రదేశముల లోను, యుక్తప్రదేశ బాలియాలోను, ఛత్రపతి శివాజీ లీలా భూమియైన సాతారాలోను, సామ్రాజ్యవాదులగు బ్రిటిషువారి పరిపాలనము అంతమొందెను. ఆస్థానములలో యూనియన్ జాక్‌కు బదులు భారతీయ త్రివర్ణరంజిత జాతీయపతాకము ఎగురవేయబడెను. ఆస్థానములలో రెండుసంవత్సరములవరకు జాతీయసర్కారువారు ప్రతిష్ఠితులై యుండిరి.

సర్కారువారు భారతీయులలో కలిగిన స్వాతంత్ర్య ఆకాంక్షను అణచివేయుటకు అనేకవిధముల అత్యాచారములు గావింప నారంభించిరి. లాఠీచార్జి, తుపాకులు ప్రేల్చుట, ప్రజల గృహములను కాల్చివేయుట, స్త్రీలపై క్రూరహింసలు గావించుట, శిశువులను నిర్దాక్షిణ్యముగా చావమోదుట మొదలగు క్రూరకృత్యములు గావించి సర్కారువారు భారతదేశములో బ్రిటిషుపరిపాలనమును గాయపరచుటకు ప్రయత్నించుచుండిరి. కొన్నికొన్ని స్థానములలో విమానములనుండి ప్రజలపై బాంబులవర్షము కురిపించిరి.

కాని సర్కారువారి అత్యాచారములు పెచ్చుపెరిగి పోయినకొలది భారతీయులలో విప్లవజ్వాలలు అధిక మగు చుండెను. విప్లవకారులు, సర్కారువారిఠాణాలను, పోస్టాఫీసు

లను, కోర్టులను, రైలుబళ్ళను, రైలుస్టేషనులను తగులబెట్టిరి. రైళ్ళరాకపోకలకు ఆటంకము కలుగజేసిరి. టెలిగ్రాఫ్, టెలిఫోన్, విద్యుచ్ఛక్తులను స్తంభింపచేసిరి. అమానుషిక అత్యాచారములు గావించినను ముక్తికాములగు భారతీయుల స్వాతంత్ర్యాకాంక్షను సర్కారువారు అణచివేయ లేకపోయిరి. ఈఆందోళనసమయములో ఆబాలవృద్ధవనితలు సామరికసైన్యమువారి గుళ్ళవర్షమునుసహా ఎదిరించి వీరదర్పముతో సర్కారువారి హస్తములనుండి అధికారమును బలత్కారముగా గైకొనుటకు ముందుకు నడచి పోవుచుండిరి. దీనివలన వేలకొలది ప్రజలు మృత్యువును వరింప వలసివచ్చినది. కాని స్వాతంత్ర్యమును పొందునిషాలో ఆనందవదనముతో మృత్యువునుసహా వరించిరి.

గాంధిజీ స్వాతంత్రమంత్రములో దీక్షనిచ్చిన అనేకదేశప్రేమికులు వీరులు వీరాంగనలు ఆత్మహుతి గావించుకొని దేశవాసులకు స్వాతంత్రిస్వర్ణరథమును చూపించిరి.

కాంగ్రెసువాదులు ఆక్రమించుకొనిన సకలస్థానములలో జాతీయప్రభుత్వము స్థాపించబడెను. ఈజాతీయప్రభుత్వమును నడపుటకు ఒకసర్వాధినాయకుడు నియమింపబడెను. ఆయన అధీనములో శాసనము, క్రమపద్ధతి, ఆరోగ్యము, విద్య, శాసనవిచారణ, కృషి, ప్రచారవిభాగములకు మంత్రులు నియమింపబడిరి. వివిధములైన విచారణము లన్నియు జాతీయ

సర్కారువారే గావించుచుండిరి. జాతీయసర్కారువారు సామ రిక సైన్యమునుకూడ తయారుచేసిరి.

దేశములో విప్లవాగ్నిజ్వాలలను వెలిగించి భారతీయులు అంతటితో విరమించలేదు. విదేశశాసనవ్యవహారములను స్తంభింపజేసి వారు నిర్మాణమూలకమైన కార్యములలో నిమగ్నులైరి. శాసనము, క్రిమపద్ధతి, ఆరోగ్యము, విద్య, కృషి, ప్రచారము మొదలగు సకలకార్యములయెడల వారు శ్రద్ధ వహించిరి.

ఈఆందోళనమువలన గాంధీజీ భారతదేశములో కేవలము స్వాతంత్ర్యమును పొందుటకు దీక్షను కలుగజేయుటయే గాక, స్వాతంత్ర్యమును పొంది దానిని సుప్రతిష్ఠితము గావించుటకు కావలసిన చైతన్యమునుకూడ కలిగించెను.

1942 వ సంవత్సరములో ఆరంభింపబడిన ఆందోళనము శివుడులేని యజ్ఞమువలె గాంధీవిహీనమైనది, నాయకవిహీనమైనది దీనివలన అచ్చటచ్చట జరిగిన సంఘటనలకు గాంధీజీ, కాంగ్రెసువారు బాధ్యులని సర్కారు ప్రకటించిరి. అహింసా మూరువేషము ధరించి యింతకాలము యీదేశములో విప్లవ బీజములను నాటుచుండిరనియు, సర్కారువారు ప్రచారము చేసిరి.

సర్కారువారి యిట్టిఅసత్య ప్రచారమునకు గాంధీజీ కారాగారముచాటుననుండియే ఘోరతరమైన ప్రతివాదమును వెలిబుచ్చుచేసిరి. అసత్యప్రచారమునకు విరుద్ధముగా ఆయన

సత్యపూర్ణహృదయము విప్లవరూపము ధరించెను. ఆయన అప్పుడు అనారోగ్యముగా యుండెను. కాని ఆఅనారోగ్య అవస్థయందే ఆయన ఆగాఖాన్ ప్రాసాదములో 21 దినముల ఉపవాసవ్రతమును ఆరంభించిరి. సర్కారు వారు చండశాసనము నకు విరుద్ధముగా ప్రతిఘటనము తెలియజేయుటకు నిరశనవ్రత మారంభించుటకుముందు వైస్‌రాయ్‌కి ఒకఉత్తరముద్వారా తెలియజేసిన దేమనగా- 1942లో, ప్రజలలో విప్లవజ్వాలలు కలుగుటకు స్వేచ్ఛాచారులైన బ్రిటిషుసర్కారువారే బాధ్యులు.

ఆసమయములో కొన్నిషరతులతో గాంధిగారికి ముక్తి నియ్యగోరెను. కాని ఆయన నిరాకరించెను.

1944 మే 6 వతేదీన ఆయన బేషరతులతో విడుదల చేయబడిరి. కారాగారములో వసించుచున్న సమయములో ఆయన తనసతీమణి కస్తూరిబాయ్, ప్రియతమభక్తుడు, అనుగత శిష్యుడు మహాదేవదేశాయిగార్లను కోల్పోయిరి.

గాంధిగారు విడుదలయినపిమ్మట యితర దేశనాయకులు కూడ ఒకొక్కరే విడుదల చేయబడిరి. పండిత జవహరలాల్ నెహ్రూ కారాగారమునుండి విడుదలయినవెంటనే ఆగస్టువిప్లవ వాదులకు అభినందనము తెలియజేసిరి— "1942లో జరిగిన సంఘటనలకు నేను గర్వము ననుభవించుచున్నాను. నాయక విహీనులగుటచే సర్కారువద్ద నతి స్వీకరించినయెడల నేను అత్యంతదుఃఖితుడ నయ్యెడివాడను. దానివలన పిరికితనమే ప్రకాశించెడిది. నాయకుడు లేడు, సంఘశక్తి లేదు, ఎట్టిఉద్యమములు

లేవు, ఎట్టిఅస్త్రబలము లేదు, ఎట్టిసరంజామ లేదు, అయినను అసహాయ దేశీయులు ఆంతరిక ప్రేరేపణచే కర్మశక్తిద్వారా ప్రబల పరాక్రాంత శాసనవ్యవస్థలకు విరుద్ధముగా విప్లవము నారంభించిరి. ఇది నిజముగా అత్యంత విస్మయవిషయము.''

గాంధిగారి 'భారత దేశము వదలి పొండు' అను ఆందోళనమునకు అనంతర అధ్యాయము భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామ సాఫల్యత అధ్యాయము. తత్ఫలితముగా భారత దేశములో 200ల సంవత్సరముల నుండియున్న బ్రిటిషుశాసనముల గట్టి పునాదులన్నియు శిధిలములై పోయెను. నేడు భారత దేశము పొందిన స్వాతంత్ర్యమునకు మూలమున 1942 వ సంవత్సరము నాటి 'భారత దేశమును వదలిపొండు' అను ఆందోళనము నిహితమై యున్నది.

దక్షిణాఫ్రికాలో కృష్ణకాయులగు భారతీయులపక్షమును వహించి నిష్క్రియ ప్రతిఘటన సంగ్రామము, అసహాయోద్యమ ఆందోళనము, శాసనబహిష్కరణ ఆందోళనము, మహత్తరమైన, వ్యాపకమైన 'భారత దేశమును వదలిపొండు' ఆందోళనము. ఇవి అన్నియు గాంధిగారివిశేషదానములు, పరాధీన జాతీయులు గౌరవమును, స్వాతంత్ర్యమును పొందుటకు గాంధీజీ ద్వారా ఆవిష్కరింపబడిన యీసకల ఉపాయములు విశ్వవాసుల విస్మయమును, గౌరవమును ఆకర్షించినవి. భారతీయులు తమస్వాతంత్రసంగ్రామ అధినాయకుని దానములనుగురించి ఎన్నటికిని మరువజాలరు.

—: ఆగస్టు ఆందోళన అనంతరము :—

ఆగస్టువిప్లవాగ్ని అప్పటి కింకను సంపూర్ణముగా ఆరి పోలేదు. విప్లవజ్వాలలు అచ్చటచ్చట మండుచునే యుండెను. సర్కారుఅత్యాచారములచేతను, ఉత్పీడనములచేతను దేశ వాసులు ఇంకను మృతావస్థయం దుండిరి. వారిదేహములు అవసన్నములైనను, మానసికశక్తులు తేజోవంతములై యుండెను. ఆమనోబలమును నష్టముచేయుటకు సర్కారువారు అనేకవిధ ముల కుట్రలు పన్నుచుండిరి. జపానువారియొక్క, సుభాస్ చంద్రుని ఆజాద్‌హింద్ సైన్యముయొక్క భయముచేత సర్కారు వారు దేశములో నున్నసైన్యముల నన్నిటిని ఎచ్చటనో దాచి యుంచిరి. దేశములో దొంగవ్యాపారము ప్రబల మయ్యెను. సర్కారువారిలో దుర్నీతి వృద్ధి కాజొచ్చెను. దానితోపాటు మేదినీపుర ప్రాంతములలో ప్రాకృతికదురవస్థలు సమ్మిళితము లయ్యెను. తత్ఫలితముగా బెంగాలులో భయంకరదుర్భిక్షము ఆరంభ మయ్యెసూచనలు కానుపించెను. సర్కారు ఈవిషయ ములో ముందుజాగ్రత వహించలేదు. సర్కారువారిదుర్నీతి పరాయణత్వమువలన కాటకము ఆరంభ మాయెను. దీనివలన అన్నాహారమువలన, ఆధివ్యాధులవలన లక్షలకొలదిప్రజలు మరణించిరి. దుర్భిక్షము, వ్యాధులు, అనంతరము సాంప్రదా యికభేదములు అత్యంతభీషణాకారము దాల్చెను. దుర్భిక్షము, సాంప్రదాయికపైశాచికనృత్యములవలన దేశము కళంకిత మయ్యెను.

అప్పటి కింకను కాంగ్రెసునాయకు లందరును కారాబద్ధమై యుండిరి. వారు లేనిసమయము కనిపెట్టి ముస్లిమ్‌లీగ్ ద్వారా కాంగ్రెసు హిందూప్రతిష్ఠానమనియు, హిందూరాజ్యము స్థాపించుటయే దానియుద్దేశమనియు భారతదేశ మంతటను ప్రచారము జరుగుచుండెను. అందువలన మహమ్మదీయులకొరకు పాకిస్థానము లేక స్వతంత్రరాష్ట్రము ప్రతిష్ఠింపబడుట అవసరము. ఇంతకంటె మహమ్మదీయులరక్షణకు వేరు మార్గము లేదు. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యవాదులు భారతదేశములో తమఅధికారమును స్థిరపరచుటకొరకే దేశములో యిట్టివిభేదములను అతిజాగ్రతతో సృష్టించిరి. ఈవిభేదములసృష్టికి అంతరాళమున వా రుండిరి.

దేశములో యిట్టిసంకటజనక పరిస్థితులు వ్యాపించియున్నప్పుడు గాంధీజీ కారాగారమునుండి విడుదల అయిరి. రుగ్ణశరీరముతో ఆయన విడుదలయై బయటికి వచ్చెను. కాని విముక్తి చెందినపిమ్మట దేశముయొక్క కళంకితదృశ్యమును చూచి ఆయన ఆవేదన చెందెను. ఆగస్టువిప్లవమువలన బ్రిటిషు సర్కారువారి దానవఅత్యాచారములవలన, దుర్భిక్షమువలన, అనారోగ్యములవలన భారతదేశము దుర్భరావస్థయం దుండెను. ఇదిగాక సాంప్రదాయకకలహములు సృష్టింపబడెను. ఆయన ఆరంభించిన కార్యములు సర్కారువారిదుర్నీతిమూలకమైన కార్యకలాపములచేత ఎంత నష్టపడెనో దానిని గాంధీజీ అవలోకించి అత్యంతవిషాదగ్రస్తు డయ్యెను. ఇతరకాంగ్రెసునాయ్యు

కులు కారాగారములనుండి విముక్తిచెందిన ఆగస్టువిప్లవము కొరకు దేశవాసులకు అభినందనములను తెలియజేసిరి. గాంధీజీ హృదయము చిరకాలము హింసాకార్యములకు ప్రతికూలమై యుండెను. అందువలన ఆయన ప్రజలహింసామూలకమైన కార్యములను సమర్థించలేదు. సత్వరముగా సాంప్రదాయక విద్వేషమును నిరోధించి దేశస్వాతంత్ర్య ఆందోళనమును మరల శక్తివంతముగా గావించుటకును, హింసామాలిన్యమును విముక్త పరచుటకును ప్రయత్నములు గావించుచుండిరి.

రుగ్నశరీరముతోనే ఆయన కార్యములలో ప్రవేశించెను. జీవితకాలమంతయు అక్లాంతసాధనచే స్వతంత్రభారత దేశములో ఏస్వప్నసౌధమును ఆయన నిర్మించియుండిరో యని సామ్రాజ్య వాదులు, కుటిలనైతికుల చక్రాంతమునబడి ధూళిలో కలసి పోవుటకు సిద్ధమై యుండుటచూచి ఆయన స్థిరముగా నుండలేక పోయెను.

భారతదేశమునకు ఆనాడు లార్డు వేవెల్ వైస్‌రాయిగా నుండెను. ఆశాజ్యోతిని హృదయములో వెలిగించుకుని వేవెల్ గారిని దర్శించి భారతసమస్యలనుగురించి ఆలోచించ కోరెను. కాని ఆయనప్రియత్నము వ్యర్థరూపముదాల్చెను. పిమ్మట సాంప్రదాయికసమస్యలసందర్భములో ఆయన జిన్నాగారిని దర్శించెను. ఆయాలోచనములుకూడ వ్యర్థములయ్యెను. జిన్నా రెండుజాతులవారినిగురించి వెలువరచిన నీతినిషయములో

ఆయనతో ఏకీభవింపలేకపోయెను. ఏలననగా, ఆయన చిర కాలము అఖండభారతజాతిని విశ్వసించినవారు.

1945 వ సంవత్సరము మేనెలలో కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు ముక్తినిబడసిరి. ఇంతలో ద్వితీయమహాయుద్ధము అంత మొందెను. యుద్ధానంతరము భారతదేశముయొక్క సర్వాంగ సుందరఔన్నత్యముకొరకు గాంధీజీ ఒకపరికల్పనను తయారు చేసెను. 'గాంధీపరికల్పన' అను పేరుతో పరిచితమైన యీచిత్తు యొక్క ఉద్దేశమేమనగా గ్రామములను కేంద్రముగా చేసుకుని కృషి, శిల్పము, విద్య, ఆరోగ్యము మొదలగుసకలవిషయము లలో ఉన్నతిని సాధించుట.

1945 వ సంవత్సరములో కాంగ్రెసునాయకులు విముక్తి చెందినపిమ్మట భారతేతిహాసములో సత్వరపరివర్తనములు సంఘు టిల్లెను. ఈసంవత్సరము జూన్ నెలలో లార్డువేవెల్ భారతదేశ ములోని అచలపరిస్థితులను అంతమొందించుటకు సిమ్లాలో దేశనాయకుల సమావేశమును జరుప నుద్దేశించి ఆహ్వానించిరి.

బ్రిటిషుప్రతిపాదనమునుగురించి అచ్చట ఆలోచింప బడెను. కాని ప్రతిక్రియాశీలశక్తుల చక్రాంతమువలన యీఆలో చనములు వ్యర్థమయ్యెను. ఆసమావేశసమయములో మహాత్మా గాంధీజీ హాజరై యుండెను. సమావేశము వ్యర్థమగుటచే స్రామాజ్యవాదుల శోషణబారినుండి భారతదేశము విముక్తి చెందలేదని వ్యథితు డాయెను. కాని ఆయన లక్ష్యభ్రష్టుడు

కాలేదు. భారతదేశసర్వాంగికవిమోచనాకాంక్ష ఆయన హృదయమంతటను వ్యాపించియుండెను.

ఈసంవత్సరము డిశంబరు 24వ తేదిన మేదినీపురము పోవుచు కలకత్తాకువచ్చి మేదినీపురమునకు పోయిరి. కలకత్తాలో బెంగాలుగవర్నరు ఆర్. జి. కేసీగారిని, వైస్ రాయి లార్డు వేవెల్ గారిని గాంధీజీ దర్శించిరి. వీరు భారతదేశ రాజకీయపరిస్థితులను గురించి సంప్రదింపులు గావించిరి.

మేదినీపురమునకు గాంధీజీ పోయి డైమండుహార్బరు, తమలుకు కాంథిప్రాంతములలో దుర్భిక్షము, రోగముల ధ్వంస లీలలను ప్రత్యక్షముగా దర్శించిరి. అచ్చటిఆగస్టుఆందోళన మును, స్వాతంత్ర్యఆందోళనము అణచివేయుటకు సర్కారువారు గావించిన భయంకరఅత్యాచారములనుకూడ ప్రత్యక్షముగా దర్శించిరి.

గాంధీజీ యీమేదినీపురములో నున్నసమయములోనే ప్రప్రథమమున ప్రార్థనసభలను ప్రవర్తింపజేసెను. ఆయన చిర కాలము మానవజీవితములో ప్రార్థనావశ్యకతను గ్రహించి యుండిరి. ఆయన తనవ్యక్తిగతజీవితములో ప్రార్థనద్వారముననే ఈశ్వరుని సాన్నిధ్యమును అనుభవించిరి. ఆపత్కాలములో ఈశ్వరునిఆదేశమును హృదయాంతరాళములో అనుభవించి తనకార్యక్రమమును నిరూపించుకొనువారు. ఈసమయము నుండి ప్రార్థనవలన ఆయన యేసంపదకు అధికారి కాగలిగెనో,

ఆసంపదలో సాధారణప్రజలను, దేశవాసులను సమృద్ధిశాలురను గావించుటకు వ్యాకులాత్ములైరి.

మానవజీవితములో ప్రార్థనావశ్యకతనుగురించి ఆయన నుడివిన విషయము– "ప్రార్థనద్వారా మానవునిజీవితము శాంత పడుచుండును. విశ్వబ్రహ్మాండ మంతటను యేమహత్తరశక్తి వ్యాప్తమై యున్నదో, మానవుడు శాంతపరిస్థితులలో నున్న పుడు ఆశక్తితో సన్నిహితత్వమును అనుభవించును."

వివిధధర్మములలో నున్నశ్రేష్ఠమైన సందేశములను ఆయన సంపాదించి ప్రార్థనసభలో పఠించుచుండిరి. సంకుచిత హృదయము, మూఢాచారములుగల వ్యక్తులు ధర్మగ్రంథముల నుండి ఉత్తమసందేశములను పఠించుటకుకూడ అనేకసార్లు ఆటంకములను కలుగజేసియుండిరి. కాని వారు హిందూధర్మము యొక్క యథార్థస్వరూపమును మరచిపోయి సంకీర్ణహృదయ మును ప్రకటించిరి. హిందూధర్మములో భగవానుని విభూతి ఎచ్చటినుండి ప్రకాశించినను దానిని స్వీకరించువిధానము గలదు. అంధత్వము, మూఢత్వము యథార్థజీవితవిషయము కాదు. ఈవిషయము సంకుచితహృదయముగల హిందువులు గ్రహించు వారు కారు. మూఢత్వములో సచలత్వము కాన్పించదు. దానిలో స్థాణుత్వము ప్రకటిత మగును.

దానిలో ధ్వంసబీజములు దాగియుండును. కాని గాంధీజీలో ఎట్టిసంకుచితము ఎన్నడును ప్రకటితము కాలేదు.

ఆయన బహుకాలమునుండి వారమున కొకసారి మౌనవ్రతమును అవలంబించువారు. ధ్యానస్థులై ప్రార్థన చేయువారు. దీని ద్వారా ఆయన శాంతజీవితసంధానమును పొందగలిగిరి. గీతలో నిర్దేశింపబడిన స్థితప్రజ్ఞపరిస్థితికి చేరుకొనిరి. ప్రార్థనసభానంతరము సమావేశమైన ప్రజలలో న్యాయఅన్యాయప్రబోధమును కలిగించుటకు, సత్యఅసత్యములచైతన్యమును ఉద్బోధితము గావించుటకు, రాజనైతికక్షేత్రములో ఉచితఅనుచితనీతివిషయములో ఆయనఅమూల్యమైన సందేశములను ప్రచారము చేయువారు. ఇవి అన్నియు మేదినీపురములో వసించుసమయమునుండియే ఆరంభించబడెను.

మేదినీపురమునుండి కలకత్తాకుపోయి అచ్చటినుండి గాంధీజీ అస్సాముప్రదేశమునకుపోయిరి. అస్సామునుండి మరల కలకత్తాకువచ్చి అచ్చటినుండి మద్రాసుకు పోయిరి. అచ్చట పారిశ్రామికులసభలో ఉపన్యసించుసమయములో కార్మికులే కార్ఖానాలకు ప్రకృతయజమానులు అని నుడివిరి. ఈవాక్యమును ప్రవచించి గాంధీజీ ఆనాడు నిపీడితమానవులతరపున వేలునెత్తి గ్రంథవాదులను లక్షాధికారులనుశాసించియుండిరి.

ఇంతలో ఇంగ్లాండులో సాధారణయెన్నికలలో రక్షణశీలదళమువారికి పరాజయము సంభవించెను. కార్మికదళమువారు గవర్నమెంటుపరిచాలనాభారమును వహించిరి. ఈనూతనగవర్నమెంటువారు కాంగ్రెసుకు విరుద్ధముగా నున్నశాసనముల నన్నిటిని విరమించుకొని కాంగ్రెసు న్యాయసమ్మతమైన

దని అంగీకరించిరి. వైస్రాయ్ లార్డువేవెలును భారతీయసమ స్యలను పరిష్కరింపజేయుటకు సంప్రదించుటకు ఇంగ్లాండుకు ఆహ్వానించిరి. భారతదేశమందంతటను వ్యవస్థాపకసభల నూతన యెన్నికలు జరుపవలసినదని ఆదేశములు జారీ చేయబడెను.

భారతదేశములో జరిగిన యీనూతన ఎన్నికలఫలిత ముగా కాంగ్రెసు అనాయాసముగా యెనిమిదిప్రదేశములలో అధికసంఖ్యను సంపాదించి మంత్రిసభను నిర్మించెను.

అనంతరము 1946 వ సంవత్సరము మార్చినెలలో ఆఖరున ఇంగ్లాండుప్రధానమంత్రి మిస్టర్ అట్లీప్రకటనప్రకా రము మంత్రులకమిషను భారతదేశభావిశాసనతంత్రమును రచించుఉద్దేశముతో భారతదేశమునకు వచ్చెను. ఈసభములో భారతసచివుడైన లార్డుపెథిక్ లారెన్సు, సర్ స్టాఫోర్డు క్రిప్సు, మిస్టర్ ఎ వి. ఆలెగ్జాండరు ఉండిరి. ఈమంత్రులకమిషను భారతరాజనైతికపరిస్థితులనుగురించి భారతీయనాయకబృంద ముతో సంప్రదింపులు జరుపుటకు వచ్చియుండిరి.

సిమ్లాలో 'మహాత్మాగాంధి' కాంగ్రెసునాయకబృం దము, వైస్రాయి బ్రిటిషుమంత్రిసభాసదస్యులు కలిసి సభ జరిపిరి. మహాత్మాజీ ఆయనసహజసిద్ధమైన ఔదార్యముతో యీసారి బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారిఔదార్యము, సదిచ్ఛను గురించి విశేషముగా ప్రశంసించిరి. మంత్రులకమిషను ప్రతి పాదనమును అంగీకరించి భారతీయులు గర్వమునసుభవింపగల రని 'హరిజన' పత్రికలో ఒకవ్యాసమును వ్రాసి ప్రకటించిరి.

బహుదినములు మంత్రులకమిషను, కాంగ్రెసు, ముస్లిమ్ లీగ్ వారికి జరిగిన సంప్రదింపులలో ఆయన సలహాదారుగా పనిచేసెను. మంత్రుల ప్రస్తావనును ఆయన చాలావరకు సమర్థించెను. అయితే భారతదేశమునుండి బ్రిటిషు సైన్యమును త్వరలో తొలగించమని కోరుచు ఒక వ్యాసమును వ్రాసి 'హరిజన' పత్రికలో ప్రకటించిరి. దీనిద్వారా ఆయన భారతీయుల స్వపరిపాలనమునే కోరియుండిరి. మంత్రులతో గావించినసంప్రదింపులలో భారతదేశములోని రెండు ప్రధానరాజనైతికదళములు జాతీయతావాదులగు కాంగ్రెసువారు, సాంప్రదాయికతావాదులగు లీగువారు ఏకాభిప్రాయమునకు రాలేకపోయిరి. కాంగ్రెసువారికిని, గాంధిగారికిని అఖండభారతదేశమును నిర్మించు ఆదర్శము యుండెను. భారతవర్షమును హిందు, మహమ్మదీయ, శిఖ్కు, పార్శి మొదలగు సకలసాంప్రదాయములకు మిలనతీర్థక్షేత్రముగా పరిణమింప చేయవలెనని గాంధీజీ, కాంగ్రెసువారు జీవితకాలమంతయు సాధన గావించియుండిరి.

మేనెలలో మంత్రుల ప్రతిపాదనము ప్రకటింపబడెను. దీనిలో ముస్లిమ్‌లీగువారి రెండుజాతులనీతిని ప్రత్యక్షముగా అంగీకరింపకపోయినను, పరోక్షముగా అంగీకరించుటే అయినది. ఇదిగాక భారతదేశభావిశాసనతంత్రమును రచించుటకు ప్రజాపరిషత్తును నిర్మించవలసినదిగా ప్రస్తావన చేయబడెను. నూతన శాసనతంత్రము రచింపబడునంతవరకు మధ్యకాలములో కాం

గ్రెసువారిని, ముస్లిమ్‌లీగువారిని సమ్మిళితముగా మధ్యవర్తి సర్కారును నిర్మించమని వేడుకొనబడెను.

గాంధిజీసలహాప్రకారము కాంగ్రెసు స్వాతంత్ర్యవిషయములో బ్రిటిషుసర్కారువారి వాగ్దానమును పురస్కరించుకుని పండిత జవహార్‌లాల్ నెహ్రూ మధ్యవర్తిసర్కారును నిర్మించెను. లీగువారు ప్రథమమున మధ్యవర్తిసర్కారువారితో కలియలేదు. కాని తుదకు వారు పాల్గొనిరి. కాని అధికారమును ఆక్రమించుకొనుటకు మనోమాలిన్యము ఆరంభమయ్యెను. ఇదియే భారతవిచ్ఛేదమునకు మార్గము సిద్ధపరచెను. కలకత్తా, నవఖాళి, బిహారు మొదలగుప్రదేశములలో సాంప్రదాయిక అల్లరులు ఆరంభమయ్యెను. ప్రపంచము హింసాపూర్ణమైయున్నదని గాంధీజీ విచారగ్రస్తుడయ్యెను.

—: శాంతియాత్ర :—

మహామానవమహాత్మాగాంధి ఢిల్లీలో వసించుచు స్వాతంత్ర్యద్వారమున ప్రవేశించిన దేశీయులమార్గమును నిర్దేశించుచున్నప్పుడు భారతదేశసాంప్రదాయికమనోమాలిన్యము తీవ్రరూపము దాల్చెను. మహాత్మాజీ జీవితకాలమంతయు గాంచినస్వప్నము ధూళిలో కలసిపోవుటకు ఉపక్రమించునట్లుండెను. 1946, ఆగస్టు 16వ తేదిన ముస్లిమ్‌లీగుద్వారా ప్రకటింపబడిన 'ప్రత్యక్షసంగ్రామ' దినమున కలకత్తానగరమధ్యమున

ఆరంభమైన నారకీయసాంప్రదాయికకల్లోలములు గాంధీజీకి ఆవేదన కలిగించెను. కాని గాంధీజీ చిరకాలము ఆశావాదియై యుండెను. అన్యాయము, అసత్యము, అశాంతి, అత్యాచారములు, అవిచారములునుండి న్యాయము, సత్యము, శాంతి, క్షేమము మొదలగునవి వికసించునని ఆయన విశ్వసించెను. దేశవాసులు ఆలోకరశ్మిని దర్శించునప్పుడు ఆత్మఘాతుకమగు హత్యలు జరుగనేరవని ఆయన బహుదినములనుండి చెప్పుచుండిరి. స్వతంత్రభారతదేశములో సంకుచితసాంప్రదాయికతాబుద్ధినుండి ఉద్భవించిన హింసాఉన్మాదము ఉండజాలదు. అప్పుడు విరోధములన్నియు, సర్వవిధములైన వివాదములన్నియు విస్మరించి సమ్మేళనమహామంత్రములో దీక్షపొంది ఏకజాతీయతాజ్ఞానముచే ప్రబోధితమై అందరును మాతృభూమిసేవలోనే ఆత్మసమర్పణ గావించుకొందురు.

కాని కలకత్తాలో జరిగిన తరువాత సాంప్రదాయిక అల్లరులు నవఖాలిప్రాంతములలో ఆరంభమాయెను. కలకత్తా అల్లరులు మహానగరసీమలలోనే అబద్ధమై యుండెను. కాని నవఖాళిఅల్లరులు సమస్తజిల్లాలలో వ్యాపించెను. ఈవిశాల ప్రదేశములో అల్పసంఖ్యగల హిందూసాంప్రదాయముపై దుర్మార్గులు, హింసాపరాయణులు, ధర్మాంధులు, అమానుషికఅత్యాచారములను, ఉత్పీడనములను గావించిరి. అనేకమంది స్త్రీపురుషులును, శిశువులును హింసానలములో దగ్ధమైరి. అనేకమందిస్త్రీలు అపహరింపబడిరి. బలత్కారముగా

ధర్మాంతరము చేయించిరి. దుర్మార్గుల అత్యాచారములచేత అనేకగృహములు భస్మీపటలము లయ్యెను.

దీనివలన నాలుగువైపుల భయము, సందేహములు చెలరేగెను. విశాలమైన నవఖాళీజిల్లానుండి గుంపులుగుంపులుగా అల్పసంఖ్యగల సాంప్రదాయికులు ప్రాణవిత్తములను రక్షించుకొనుటకు వివిధస్థానములలో ఆశ్రయప్రార్థులై వచ్చుచుండిరి.

మానవునకు ప్రతికూలముగా మానవుడు గావించిన పాశవికహింసల తాండవలీలల ఇతిహాసమును విని, మానవత్వమునకు కలిగిన యీఅసహ్యాలవమానమువలన గాంధీజీ అంతరాత్మ ఆక్రందనము గావించెను. అవమానితులు, లాంఛితులును అగు నారీమణుల ఆవేదనాపూర్ణఅశ్రుపూర్ణనిగ్రహములు ఆయనమానసనేత్రములలో ప్రకాశిత మగుచుండెను. వ్యధితుల హృదయభేద్యమగు ఆర్తనాదములు అవ్యక్తఆకర్షణముచే ఆయనను ఆకర్షించు చున్నట్లుండెను.

ఢిల్లీలో ఒకప్రార్థనసభలో నుడివినవిషయము— "ఏదినము నుండి నేను నవఖాళివిషయము వింటినో, ఆనాటినుండియే నాకర్తవ్యమునుగురించి ఆలోచించుచుంటిని. ఈశ్వరుడు నాకు మార్గమును ప్రదర్శించునుగాక!"

ఈశ్వరునిపై చిరనిర్భరశీలుడగు యీమహామానవుడు చిరకాలము ఆయనహృదయాంతరాళములో ఈశ్వరాదేశమును అనుభవించుచుండెను. అందువలన భారతజాతీయజీవితములో

సంభవించిన యీసంకటకాలములోకూడ ఆయన యీశ్వరా దేశముకొరకు నిరీక్షించుచుండిరి.

1946, అక్టోబరు 27వ తేదీన గాంధీజీ తనప్రార్థనాంతిక ప్రసంగములో నవఖాళికి పోవుసంకల్పమును ప్రకటించిరి. ఆయన ఉపన్యాసములో నుడివిన విషయము— "నేను రేపుఉదయమున కలకత్తాకు బయలుదేరుచున్నాను. అచ్చటినుండి నవఖాళీకి పోవ సంకల్పించుకొంటిని."

గాంధీజీఆరోగ్య మప్పుడు సరిగా లేకుండెను. ఈదురూ హావ్రితపాలనమునుండి, దీర్ఘయాత్రనుండి ఆయనను తన స్నేహితు లొకరు నివృత్తి చేయ ప్రియత్నించెను. గాంధిగారు ఆయనతో నుడివిన విషయము— 'వంగదేశమునకు పోయి నేను ఏమి చేయగలనో యెరుగను. నేను వంగదేశమునకు పోని యెడల నాహృదయములో నాకేమాత్రమును శాంతి యుండ దని నే నెరుగుదును.'

ప్రార్థనాంతరప్రసంగములో వచించిన విషయము— 'నాయాత్రాపథము ఎంతమాత్రమును సహజమైనది, సుగమమైనది కాదు. నాఆరోగ్యముకూడ సరిగ లేదు. కాని నాకర్తవ్యము నేను నెరవేర్పవలసినదేకదా! ఈశ్వరునియందు విశ్వసింపవలయును. ఆయనకుకఠోరపరిశ్రమ గావించుశక్తికూడ నొసంగును. ఎవరివిచారణ జరుపుటకును నేను వంగదేశమునకు పోవుటలేదు. ప్రజల సేవకునివలె నేను వంగదేశమునకు పోవుచున్నాను. అచ్చటికి వెళ్ళి నేను హిందుమహమ్మదీయ, సకలసంప్రదాయ ములవారిని దర్శించెదను. జాతిధర్మభేదములు పాటింపక సకల

దేశవాసులును నాఆత్మీయు లనుభావమును నా 17 వ సంవత్స రమునుండియే నేను నేర్చుకుంటిని. ఈశ్వరుని సేవకులము గావల నన్నచో ఆయన సృష్టించిన జీవులసేవకులము కావలయును. నేను ఆసేవకునిఅధికారముతోనే వంగదేశమునకు పోవు చున్నాను. నేను అచ్చటికి పోయి హిందుమహమ్మదీయులసమ్మే ళనవిషయమే ప్రచారము చేయుదును. హిందుమహమ్మ దీయులు వారిలో వారికి శతృవులు కాకూడదు. ఏక దేశమందు ఈరెండుసాంప్రదాయములు లాలితపాలితము లగుచున్నవి. ఏక దేశమందే వారు జీవనయాత్రను గడపుకొనుచున్నారు. ఏక దేశమునందే వారు దేహయాత్రను చాలింతురు. తూర్పు బెంగాలుస్త్రీలదురవస్థలచరిత్రను విని నాహృదయము కరగి పోయినది. నేను వారికన్నీటిని తుడిచివైచుటకు పోవుచున్నాను. వారిభగ్నహృదయములలో ఆశాసంచారమును గావింప పోవు చున్నాను."

ఇట్టికఠోరసంకల్పము, దుర్జయ ఆత్మశక్తిపై ఆధారపడి మహాత్మాజీ జీవితకాలమంతయు అసత్యఅన్యాయఅధర్మము లతో సంగ్రామము గావించియున్నారు. ఇట్టిస్థిరవిశ్వాసముపై నిలువబడియే ఆయన దక్షిణాఫ్రికాసత్యాగ్రహాఆందోళనమును నడపియుండిరి. దుర్నివారవేగముతో దాండియాత్రలో అగ్ర సరులైరి. చంపారణసత్యాగ్రహమును నడపినారు. ఆవిశ్వాస ప్రబోధమే నవఖాళినిభృతతమ పల్లీప్రాంతములకు యాత్రను సాగింప ప్రేరణము కలిగించెను.

ఇంతకుపూర్వము మహాత్మాగాంధి అన్యాయఅసత్యము లకు విరుద్ధముగా అనేకసారులు యాత్రను సల్పియున్నారు, కాని ఆయాత్రలకును నవఖాళిశాంతియాత్రకును కొంతప్రభే దము గలదు. దేశవాసులయెడల సర్కారువారు గావించిన అత్యాచారములప్రతీకారమునకు ఆయన పూర్వమునం దనేక సారులు అహింసాఅస్త్రముతో సంగ్రామక్షేత్రమున ప్రవేశిం చినమాట సత్యము, కాని అప్పుడు ప్రతిపక్షుల అన్యాయ రూపము ఆయనకు స్పష్టముగా కనుపించెను. ఇంతకుపూర్వము దేశవాసులయెడల ఎట్టిఅన్యాయముగాని, అత్యాచారముగాని జరుపబడినయెడల, ఆయన ఆవిశేషఅన్యాయప్రతీకారమునకు అహింసాశక్తుల నన్నిటిని ప్రయోగించి దానిని ప్రతిఘటించు టకు ప్రయత్నించుచుండిరి. కాని గాంధీజీ యీసారి ఆరంభిం చినయాత్ర దేశవాసులయెడల సర్కారువారు గావించిన అత్యాచారములకు ప్రతికూలముగా కాదు. ఈసారి ఆయన అహింసాపూర్వకఅంతిమపరీక్షకు వచ్చినారు. ఈయాత్రతాత్ప ర్యము అనంతమైనది. ఈసారి యీయాత్రనుగురించి ఆయన నుడివిన విషయము— "ఈసారి నాపరీక్ష కఠోరమైనది, నాబాధ్యత అపారమైనది. ఇంతకుపూర్వము నేను ఎన్నిసారులు సత్యా గ్రహము చేసినను ప్రతిసారి నాసమక్షమునం దొకసుస్పష్ట అన్యాయమూర్తి నిలువబడియుండెడిది. సర్కారువారికి విరుద్ధ ముగా నాకు ఫిర్యాదు లుండెను. నేను ఆఅన్యాయమునకు ప్రతీ కారముకొరకే అహింసాసంగ్రామమును గావించితిని. ఆసం

గ్రామములో నేను పురోభాగమునకు పోయి నిలువబడియున్నను నానలువైపుల పీడితభారతీయులు వచ్చి నిలువబడిరి.

'నేను సంపూర్ణముగా భగవంతునకు ఆత్మసమర్పణము గావించుకొన్నను వీరిసందర్శనము నాకు అత్యంతశాస్త్వన మును, శక్తిని, కలుగజేసెను. దాని నేడు నేను ఆరంభించిన సత్యాగ్రహముయొక్క రూపము సంపూర్ణముగా భిన్నమైనది. నేను సర్కారువారు అనుష్టించిన యేఅత్యాచారమునకు ప్రతీ కారము చేయబోవుటలేదు ఎవరికిని విరుద్ధముగాను ఎట్టిఅభి యోగము లేదు. నేను నాజీవితకాలమంతయు యేఅహింసా సాధన గావించితినో, ఆఅహింసద్వారా నేను మానవుని మన స్సునందున్న అమానుషికత్వమును దూరము చేయగలనో లేదో పరీక్షించిమాత్రమే చూచెదను. మానవులయందుగల క్రూరభావములు, హింసాద్వేషములు, భయవిరాగములు, మానవమనస్సులనుండి తొలగించుటకు నాఅహింసామంత్రము ఎంతవరకు ప్రయోజనకారిగా నుండగలదో, దానినే నేను నాజీవనసాయాహ్నములో పరీక్షించ గోరుచున్నాను. ఈకా ర్యము అనేకులద్వారా జరుగునది కాదు. అందువలన నేను ఒక్కడనే దీనిని పరీక్షింపవలయును. నేడు నేను ఒంటరిగా బయలుదేరుచున్నాను. నేడు నాప్రక్కన, నావెనుక, శతసహస్ర అనుచరుల ఆవశ్యకత లేదు. కేవలము ఈశ్వరుడు ప్రసాదిం చిన శక్తిమీదనే ఆధారపడి యుందును. హింసాద్వేషరహిత హృదయముతో నేను ప్రజలలో ముందుకు నడిచి పోవలసి

యున్నది. నాహృదయములో యెట్టికాలుష్యమున్నను నాసాధన వ్యర్థమై పోవును. అందువలన నామనస్సునుండి సమస్త కళంకమును తొలగించి, నాకు శక్తి నిచ్చుగాకయని నేను ఈశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాను.

'ఇదియే నాతీర్థయాత్ర. సకలసంస్కారవిముక్తుడనై సర్వస్వమును దానము చేయుచు, దీనభావముతో నగ్నపదములతో తీర్థస్థానము వైపునకు అగ్రసరమగుటయే భారతదేశతీర్థయాత్రికుల ఆదర్శము. నాతీర్థయాత్రకు నేను నగ్నపదములతో బయలుదేరుచున్నాను"

మానవునిన్యాయఅన్యాయముల జ్ఞానముపైన, తనఆంతరికశక్తిపైన అవిచలితవిశ్వాసము లేకుండినయెడల మహాత్మాజీకి యీనవఖాలీయాత్ర సాధ్యమయ్యేదే కాదు. ఏమనుష్యత్వము పశుత్వముగా మారిపోయినదో దానిని మనుష్యత్వమునకు మరల మరల్చుటకు వీలగునో కాదో తెలుసుకొనుటయే మహాత్ముడు నవఖాళియాత్రలో గావించ దలచినపరీక్ష. ఆయన యీపరీక్షకు 'హరిజన' పత్రికలో 'అహింసకు కఠోరతమఅగ్నిపరీక్ష'యని నామమిడెను. మానవునినీతిబోధముపై మహాత్మునకు అవిచలితశ్రద్ధ యుండెను. దానిపై ఆధారపడి ఆయన విశ్వాసము పరీక్షలను సహింపగలదో లేదో పరీక్షించు కోరిక కలవారై అహింసాపూర్వకమైన, కఠోరతమమైన అగ్నిపరీక్షలో ప్రవృత్తు డయ్యెను. నవఖాళిపల్లి భ్రమణకాలములో యీప్రయత్నమునకు తగిన ఆపదలుకూడా ఉన్నవని ఆయనను ఒకరు

జాగ్రతపరచి నుడివిన దేమనగా— 'గాంధీజీ హేతువాదము ద్వారా క్రూరమానవుల హృదయాంతరాళములయందు న్యాయాన్యాయజ్ఞానమును కలిగించుటకు పోవుచున్నారు. కాని రక్తపిపాసులగు నరహంతకుల హృదయములలో హేతువాద ప్రభావముచేత యెట్టిపరివర్తనమును కలిగించుట సాధ్యము కాదు. కారణమేమనగా, హేతువాదనువైపునకు వారు పోనే పోరు.' భావికాలమున జరుగబోవువిషయమును అంగీకరించియే మహాత్ముడు నుడివిన దేమనగా— మానవునిలోగల అహింసా ప్రవృత్తులను జయించుటకొరకే యీయాత్ర ఆప్రవృత్తులను అణచివేయుటకే యీసాధన. ఆయన యీసాధనను భారత స్వాతంత్ర్యముకొరకు అనుకూలమైనదనియు, పరిపూర్ణమైనదనియు తలంచిరి.

తూర్పుబెంగాలులో మతకలహములచేత ఉద్భవించిన సమస్యలు స్థానికసమస్యలని గాంధీజీ తలంచలేదు. ఆయన దీనిని అఖిలభారతసమస్యగా అంగీకరించుటచేతనే దానిని పరిష్కరించుటకు ఈవ్యాకులత్వమును అనుభవించుచుండిరి. పరిష్కారమునకు తక్షణచర్యను గైకొనుచుండిరి. భారతదేశభవిష్యత్తు నిర్మాణమునకు ముందు తూర్పుబెంగాలులో సంభవించిన మత కలహములనివారణకు ఆయన సాంగ్రెస్సులను వినియోగించిరి. ఈసమస్య పరిష్కారము కానిది భారతదేశమునకు లభించనున్న స్వాతంత్ర్యము వ్యర్థమై పోవునని ఆయన గ్రహించెను.

ప్రేమస్పర్శచేత క్రూరప్రవృత్తులు విలుప్తించంకనియెడల, సత్య స్పర్శచే మనుష్యత్వమును పునరుద్ధరింపనియెడల దానిపరిణామము భయానవహమగునని ఆయన నవఖాళీయాత్ర సాగించుటకు ముందుగానే గ్రహించియుండెను. ప్రతిహింసాప్రవృత్తులే జయించినయెడల ఒకసంఘములోని పాశవిక, క్రూరఆచరణములవలన యితరసంఘములవారి పాశవికప్రవృత్తులు వృద్ధిపొందును. హింసాద్వేషములే జాగరితమగును. కాని తరువాత? తరువాత తూర్పుబెంగాలులో ఒకజిల్లాలో జరుగుచున్న హింసాకాండలే సమస్తభారతదేశమందును యింకా భయంకరముగా యింకా క్రూరముగా, యింకా పైశాచికముగా హత్యాకాండలు జరుగుచుండును. తత్ఫలితముగా సంఘమునకు, దేశమునకు సర్వనాశనముసంభవించును. దేశీయులకు ఆపదలు, మనుష్యత్వమునకు మృత్యువు సంభవించును. భారతదేశమును ధ్వంసాత్మకముఖమునుండి రక్షించుటకొరకే ఆయన యీమతసమ్మేళనసాధనకొరకు కఠినతపస్సు ఆరంభించిరాను జీవితములో అంత్యదినమువరకు ఆయన యీతపస్సును ఆచరించి యుండెను.

ఉభయసాంప్రదాయములలో విరోధభావములను అంతమొందించుటకు ఆనాడు ఆయన యేసాధనలో నిమగ్నులై యుండిరో దానివలన ఆయనహృదయములో సంకల్పముల దృఢత్వమును సంపాదింపగలిగిరి. హింసాపహామ్మదీయసాంప్రదాయముల అనైక్యత, విద్వేషములు, హత్యలు ఫలితముగా వ్యాపించిన విషము సమస్త భారతదేశమును ఆచ్ఛన్నము చేయ

ఉపక్రమించెను. ఆయన యీవిషయమును సంపూర్ణముగా పానముచేసి నీలకంఠుడు కావలయునని ప్రతిజ్ఞ గావించుకొనిరి. లేనియెడల యీవిషముచే బాధపడి మృత్యువును వరింప సంసిద్ధులై యుండిరి. భ్రాతృఘాతకయుద్ధమువలన భయంకర పరిణామమును పరిణతిని ఆయన తనమానసనేత్రముల సమక్షమున దర్శించెను. దానికి ప్రతివిధానముగా మహాత్ముడు దీనిని ఆశ్రయించుటతప్ప గత్యంతరము లేదు.

అత్యాచారిత నిపీడిత స్త్రీ పురుషులదుఃఖకష్టములను సానుభూతితో విమోచనచేయుటకును, ప్రేమచేత హింసా ప్రవృత్తులను అణచివైచి, మానవునిలోగల నైతికప్రబోధమును మేల్కొల్పుటకును ఆయన నవఖాళీఅభిముఖమున యాత్ర నారంభించెను. హృదయమునందు ఆశాఆశ్వాసములను, కంఠమునందు మానవధర్మసందేశములను ధరించెను. మార్గమందు దర్శనప్రార్థులగు ప్రజల నుద్దేశించి నుడివిన దేమనగా— 'దురవస్థలపాలై అవమానితులైనవారి అశ్రుమోచన గావించి శాంతి నొసగుటకు నేను నవఖాళీకి పోవుచున్నాను. హిందూ మహమ్మదీయులు ఏకాత్ములై నేను అచ్చట ఉండవలసిన ప్రయోజనము లేదని చెప్పునంతవరకు అచ్చటనే యుందును.' మరియొకచోట సమావేశమైన ప్రజల నుద్దేశించి నుడివిన విషయము— 'నేను తొందరతొందరగా నవఖాళీలో సంచరించి తిరిగిపోవుటకు రాలేదు. నేను మీతోకూడ వసించుటకే వచ్చి

యుంటిని. అవుసరమునుబట్టి నేను ఇచ్చుటనే దేహమును త్యజించెదను.'

గాంధీజీ ఒకగ్రామమునుండి మరియొకగ్రామమునకు నడచి తిరుగుటకు సంకల్పించుకొనినారని విని నవఖాలీమహమ్మదీయులు ప్రథమమున భీతిచెందిరి. గాంధీజీ పోలీసులచే పరివేష్టితులై గ్రామములలో ప్రవేశించుచున్నప్పుడు వారిని అరేస్టు చేయుటకు పోలీసుసైన్యమును తీసుకుని వచ్చినారని సాధారణ పల్లీవాసులగు మహమ్మదీయులు తలంచిరి. గాంధీజీ పల్లీవాసులగు మహమ్మదీయులకు సర్వదా అభయ మిచ్చుచుండెను. వారితో సన్నిహితసంబంధము గలిగియుండుటకు ప్రయత్నించిరి. ఆత్మరక్షణకొరకు ఆయన పోలీసులను కోరి తీసుకుని రాలేదని ఆయన పలుమార్లు తెలియజేసిరి. కాని బెంగాలుసర్కారు వారు ఆయనని రాపదకొరకు పోలీసులను ఆయనతో పంపించిరి. ఆయనసంరక్షణకొరకు పోలీసులప్రయోజనము లేదని ఆయన విశ్వాసము. మహమ్మదీయసోదరులవిశ్వాసముపై ఆధారపడియే ఆయన తననవఖాలీ యాత్ర నారంభించెను. ఎవరియెడలను సామాన్యమైన అవిశ్వాసముకూడ ఆయనహృదయములో లేదు.

ఈవిధముగా అభయ మొసంగబడినను నవఖాలీగ్రామవాసులగు మహమ్మదీయులు ప్రథమమున గాంధీజీని తప్పించుకొనియే తిరుగుచుండిరి. కాని మహమ్మదీయులహృదయమును తెలుసుకొనుటకు ఆతురత, అపారధైర్యము ఆఖరువరకు సఫలీ

కృత మగుచునే యుండెను. అప్పుడు మహమ్మదీయులు గుంపులు గుంపులుగా ప్రార్థనసభకు హాజరగుచుండిరి. అనేకమహమ్మదీయులగృహములలో ఆయన ఆతిథ్యమును స్వీకరించిరి. అనేకమందిగృహములకు ఆయన పోయియుండుటచే తాము ధన్యులమైతిమని తలంచిరి.

గాంధీజీ ప్రార్థనసభలలో 'రామధున్' పాడుచుండెడివారు. కొరానునుండికూడ పఠింపబడుచుండెడిది. ఆయన ప్రార్థనసభలో కొరాను చదువుటకు ఆటంకములుకూడా కొన్నిసారులు కలుగజేయబడెను. గ్రామవాసులలో నాయకులగు మహమ్మదీయులు గాంధీజీని దర్శించి ప్రార్థనసభలో ఆయన కొరాను పఠించుట మహమ్మదీయులకు అధర్మమైన నీతియని తెలియచేయ ప్రయత్నించిరి. వారిఅందరియొక్క ఉద్దేశ మేమనగా— హిందువులప్రార్థనసభలో మహమ్మదీయులు పాల్గొనుట ముస్లిమ్ సంస్కృతికి, ధర్మమునకు విరుద్ధమైనపని. వారు గాంధీజీని హిందువులకు అవతారమని తలంచుచుండిరి. అందువలన హిందువులైయుండి మహమ్మదీయులధర్మగ్రంథమగు కొరాను పఠించి మహమ్మదీయులకు వినిపించుట అనధికారచర్చ యనిరి.

గాంధీజీ యీవాదముల నన్నిటిని అత్యంతసహనముతో వినిరి. ఏసంకోచము లేకుండా మహమ్మదీయులు వారి హృదయములో మూగియున్న ఫిర్యాదులనన్నిటిని ఆయనవద్ద సుస్పష్టముగా వ్యక్తము చేయుటకు మహమ్మదీయులకు అవకాశ మిచ్చుచుండిరి. ఆయన మహమ్మదీయుల ఆంతరికపరిచయ

మును పొందగోరుచుండెను. వారిహృదయమును గ్రహింప కున్నయెడల వారిని జయించు టెట్లు?

మహమ్మదీయులఫిర్యాదుకు జవాబుగా గాంధీజీ నుడి విన దేమనగా— 'నేను అవతారమునుగాని, ధర్మగురువునిగాని కాను. రక్తమాంసములతో నిర్మింపబడిన సామాన్యమానవు డనుమాత్రమే. గాంధీజీ యింకా యిటుల నుడివెను. వివిధధర్మ గ్రంథములనుండి ధర్మోపదేశములను నేను ప్రార్థనసభలలో పఠించుచుందును. వివిధధర్మములలో భేదములున్నను నిజము నకు ఈశ్వరుడు ఒక్కడే. ఎవరు ఖోదాయో ఆతడే రాముడు. ఒక్క ఈశ్వరునికిగల పేరులు లెక్కించి అంతము చేయజాలము. అందువలన ప్రార్థనసభలో పాల్గొనినంతమాత్రమున మహమ్మ దీయులు ధర్మభ్రష్టు లగుదురనుట కెట్టిఅవకాశములు లేవు. హిందువులు యథార్థహిందువులును, మహమ్మదీయులు యథార్థమహమ్మదీయులును కావలయుననియే నేను కోరు చున్నా ననెను.

గాంధిగారి యీజవాబుకు ముసల్మానుమేలలీలు, నాయ కులు కొందరుకొందరు సంతుష్టి జెందిరి. కాని కొందరు సం తుష్టి చెందలేకపోయిరి. ధర్మాంధులగు మేల్వీలందరిహృదయ ములను ఆయన జయింపలేకపోయినప్పటికిని క్రమముగా ఆయన విద్యాగ్రంథములేని పల్లెవాసులగు మహమ్మదీయులహృదయ ములను జయింపగలుగుట ఆశ్చర్యకరమైన విషయము.

దరిద్రులు, విద్యావిహీనులునగు హిందూమహమ్మదీయులు గ్రామములకు వెన్నెముకవంటివారు. ఈ ఉభయసాంప్రదాయములవారు స్నేహబంధనముచే బంధింపబడి గ్రామములలో వసించుచుండిరి స్వార్థపరవ్యక్తుల దురాలోచనలు, దురభిప్రాయములవలన మానవుని అంతర్నిహితపశుత్వము జాగరిత మాయెను. మానవునిహృదయమునందున్న యీపశుభావము గాంధిగారిద్వారా క్రమముగా తొలగిపోవుచుండెను. ఆయన జాతిధర్మములు పాటింపక సకలమానవులకు బాంధవుడయ్యెను. ప్రతిమానవునికి శుభాకాంక్షి యయ్యెను. నవఖాళీ మహమ్మదీయులు దానిని స్పష్టముగా గ్రహించిరి.

గాంధీజీ యేగ్రామమునకు పోయినను అచ్చటివారితో యథేచ్ఛగా కలిసిమెలసి యుండిరి. ఈపల్లీభ్రమణకాలమున మహమ్మదీయులగృహములలో ఆయనకు ఆహ్వానములసంఖ్య పెరిగిపోవుచుండెను. ఆయన ఎవ్వరిని యెన్నడును నిరాకరించలేదు. అత్యంతఆనందముతో వారిఆహ్వానములను అంగీకరించినారు. మహమ్మదీయగృహములలోకి పోయి వారిదుఃఖకష్టముల వార్తలను తెలుసుకొనెను. పరమఆత్మీయునివలె వారితో సంభాషణలు గావించెను. గృహములోని శిశువులతోను, బాలబాలికలతోను సరససల్లాపములాడి వారికి ఆనందము ప్రసాదింప గలిగెను. ఆయన కొసంగబడిన ఫలములను వారికే పంచిపెట్టి పరమానందము ననుభవించిరి.

పల్లివాసులగు మహమ్మదీయులు గాంధిగారిసానుభూతి పూర్ణమైన హృదయపరిచయమును పొంది క్రమముగా ఆయన వైపునకు ఆకర్షింపబడిరి. వారు ఆయనను ఆంతరంగికబాంధవుడని తలంచుచుండిరి. ఈవిధముగా గాంధిగారిప్రేమ, అహింస మహమ్మదీయులపై ప్రభావము విస్తృతి మాయెను. ప్రార్థన సభలలో మహమ్మదీయులు అధికముగా పాల్గొనుచుండిరి. ప్రార్థనసభలలో, గాంధిగారిభ్రమణమార్గములలో 'రామ్-రహీమ్', 'కృష్ణ-కరీమ్', 'ఈశ్వర-అల్లా' మొదలగు నామములు యేకముగా కీర్తించబడుచుండెడివి. ప్రథమమున మహమ్మదీయులు దీనికి అభ్యంతరము కలుగజేసిరి. క్రమముగా వారి తీవ్రత క్షీణించిపోయెను.

గాంధీజీ నవఖాలీయాత్ర గావించి సత్యమును ప్రతిష్ఠితముచేయుటకు ప్రయత్నించినారు. కృచ్ఛ్రసాధన గావించి సమ్మేళనాసందేశములను గ్రామగ్రామాంతరములకు ప్రచారముచేసి పోయియున్నారు. ఇట్టిదృష్టాంతములు ప్రపంచేతిహాసములో లభించుట దుర్లభము. ఆయన యీయాత్ర ప్రపంచేతిహాసములో తులనారహితమైనది. దీనిలో ఏమతమును ప్రతిష్టించు అభిప్రాయము లేదు. ఏధర్మప్రచారము గావించు అభిలాషయును లేదు. చిత్తాకర్షకమగు యెట్టియేర్పాటులును లేవు. సత్యమును గ్రహించుటకును, ఆచరించుటకును ఆతురత మాత్రమే యుండెను.

ఈపల్లిభ్రమణకాలమందు ఆయన హిందువులు నిర్భయులగుటకు ఉపదేశముల నిచ్చియుండిరి. పునరావాసముకొరకు సాహసము సంపాదించుకోమని ఆదేశించెను. అక్లాంతపరిశ్రమచే పునర్వసతికి అనుకూలవాతావరణమును సృజించెను. మహమ్మదీయులలో మానసికపరివర్తనము కలుగజేసెను. హిందువులలో సాహసము, విశ్వాసము సంచరింపజేసెను.

ఈసమయములో గాంధీజీ విచిత్రములైన, వివిధములైన కర్తవ్యములను నెరవేర్పవలసివచ్చెను. ఆయన శాంతిసందేశమును ప్రచారము చేసెను. గ్రామవాసులపరిస్థితులు ఉన్నతి చెందు మార్గమును, ఉపాయమును కనిపెట్టెను. గ్రామోన్నతి కొరకు అనేకసత్సలహాల నిచ్చెను. ఆయనఆదేశానుసారముగా ఆయనఅనుగతశిష్యులు గ్రామగ్రామాంతరములలో వ్యాపించి గ్రామములలోనిమార్గములను, వీధులను సంస్కరించిరి. చెరువులు శుభ్రపరచిరి. అసహాయప్రజలధాన్యము కోసి వారికి సహాయము చేసిరి. నవఖాళీజిల్లాలో త్రాగుడునీటిఅభావము ఆయనకు బాధ కలిగించెను. త్రాగుడునీటికి తగినయేర్పాటులు గావించుటకుకూడ సలహాలొసంగబడెను. చరకాఖాదీలప్రచారముకూడ యీసమయములోనే గావించెను. నవఖాళీభ్రమణ కాలములో కేవలము సాంప్రదాయికసంప్రీతిని స్థాపించుట కొరకే మహాత్మాజీ తనశక్తుల నన్నిటిని వినియోగించలేదు. పల్లిసమాజమును క్లేదవిముక్తముగాను, శుభసుందరముగాను నొనర్చుటకు ఆయన సాధనలో అంశముగా గ్రహించెను.

మహాత్మాజీ తనయాత్రకాలములో హిందూసంఘము నుండి జాతిభేదదురాచారమును నిర్మూలి పచేయుటకుకూడ ఉపదేశము లొసగియుండిరి. హిందూధర్మము బ్రతికియుండవలె నంటే యీసంఘమునుండి జాతిభేదమును విలుప్తము చేయవల యును. ఆయన తనవిషయమును ఉదహరించి చెప్పిన విషయము— 'నేను హిందూసంఘములో ఏజాతికి చెందియుంటినో ఆవిష యము బహుకాలక్రితమే మరచిపోతిని. ప్రస్తుతము నేను 'భంగీ' నని తెలియచేయుటకును, తదనుసారముగా పనిచేయుటకును ఆనందించుచున్నాను. స్వతంత్రభారతములో ఇది అతీతచరిత్రగా పరిగణింపబడును. నేను యిట్టిజాతిభేదమునే ఆశించుచున్నాను.'

గాంధిగారిద్వారా మంత్రదీక్షితులైన మహానాగులుకూడ ఆయనఆదర్శములవలన అనుప్రాణితులై గ్రామవాసులనుండి జాతిభేదమును తొలగించుటకు విశేషప్రయత్నములను గావించు చుండిరి. ఒకసారి సర్వజాతులవారిని కలిపి విందొకటి యేర్పాటు చేయబడెను. ఏఉత్సవసందర్భమునను కాదు, పంక్తిభోజనోద్దే శముచేతనే. ఈభోజనములో స్త్రీపురుషులు ఏకముగా భుజిం చిరి. వంటచేసినది, వడ్డించినది తోటమాలీలు. మహాత్ముడు ఈవిధముగా అస్పృశ్యతానివారణకు దృష్టాంతములను, సలహా లను ప్రసాదించెను. జాతిభేదముయొక్క అర్థహీనతయు, యీఆచారమువలన హిందూసంఘమునకు కలిగిన అక్షమత నముగురించియు హిందువులలో అనేకులు గ్రహించిరి.

పల్లీభ్రమణకాలములో గాంధిగారి కార్యక్రమము- నూతనగ్రామమునకు పోయి పాదములబురదను వేడినీటితో కడుగుకొనువారు. కఠోరశీతకాలప్రభాతమున పాదరక్షలు లేక లేక బంధురపల్లిగ్రామమార్గములలో నడచుచున్నసమయములో ఆయనపాదములు చలిచేత ముడుచుకునిపోయెను. కొంచెముసేపు వేడినీటిలో పాదములు ఉంచువారు. ప్రతిరోజు ఈసమయములో ఆయన బెంగాలీభాష నేర్చుకొనెడివారు. స్థానికప్రజలతో సంభాషించుటకును, వారిహృదయములో గల విషయములను గ్రహించుటకును యిబ్బందిగా యుండుటచే ఆయన బెంగాలీభాష నేర్చుకొనుటకు ఆరంభించెను. ప్రతిరోజు ఆయన బెంగాలీ చదువువారు, కొంత వ్రాయువారు. నే నిప్పుడు నవఖాళీవాసిని, బెంగాలివాడిని అని ఆయన తరుచుగా నుడువుచుండువారు.

ఆయన యీవృద్ధాప్యములో సంపూర్ణముగా నూతన భాషను నేర్చుకుని గ్రామగ్రామాంతరములలో భ్రమణము చేయునప్పుడు గ్రామవాసులనోటినుండి వారిమాతృభాషలో వారివిషాదగాథలు విని దీనదరిద్రులదుఃఖవిమోచనకొరకు జీవితమును సమర్పించుకొనుట గాంధిగారివంటి మహామానవునకే సాధ్యము. అల్పదినములలోనే అర్థమును గ్రహించునంతటి బెంగాలీభాష ఆయన నేర్చుకొనెను. సాధురఖిలాలో స్థానిక మహమ్మదీయులు వంగభాషలో ఆయనకు అభినందనపత్రము

సమర్పించినప్పుడు గాంధిజీ యీ అభినందనపత్రములోగల ప్రతి ప్రశ్నకును సరియైన జవాబొసగియుండిరి.

ప్రతిరోజు ఆయన ½ గంటసేపు బెంగాలి చదువు వారు. పిమ్మట ఆయా గ్రామవాసులు వారికష్టసుఖములను చెప్పుకొనుటకు వచ్చినవారితో మాట్లాడుచుండువారు.

మధ్యాహ్నము 11 గంటలకు ఆయన భోజనము చేయు వారు. ఒకచపాటి, కొంచెముపాలు, కారంలేకుండా ఉడికించిన కూరలు, గ్లుకోజ్ ఆయన పుచ్చుకొనువారు. చపాటి, కూరలు, గోధుమపిండి, లవణము, సోడాతో తయారుచేయ బడెడిది.

12 గంటలకు శరీరముపై తైలమర్దన చేసుకొనువారు. ఈసమయములోకూడ చూడవచ్చినవారితో మాట్లాడుచుండు వారు.

స్నానము ముగించి కొంచెము కొబ్బరికాయనీటిని త్రాగుచుందురు. 2 గంటలనుండి పరుండునంతవరకు విశేష కార్యములలో నిమగ్నులైయుండి కాలము గడుపుచుందురు. 3 గంటలసమయములో మహిళాసభలో ఉపన్యాసము లిచ్చు వారు. గ్రామోన్నతి, నిర్మాణకార్యక్రమమునుగురించి గ్రామ సేవకులకు, అనుచరులకు ఉపదేశముల నొసంగువారు.

4 గంటలకు ప్రార్థనసమావేశమునకు హాజరగుచుండు వారు. సరిగా 5 గంటలకు ప్రార్థన ఆరంభించబడెడిది. ప్రార్థ

నానంతరము స్థానికప్రజలు ప్రశ్నలు వేసినయెడల వాటికి జవా బొసంగువారు. వివిధవిషయములలో ఉపన్యాసము నొసంగు వారు. ఆయన ప్రతిదినప్రార్థనసభలలో 'నేను ఎవరిని శిక్షించు టకుగాని, కష్టపెట్టుటకుగాని రాలేదని' నుడువుచుండువారు. శాంతిని మైత్రిని స్థాపించుటకును, హృదయములలో సమ్మేళ నము కలిగించుటకును వచ్చితినని నుడివెడివారు.

సభ ముగిసినవెంటనే సభాస్థలమునుండియే సాంధ్య భ్రమణకు బయలుదేరి గ్రామములో అచ్చటచ్చట తిరిగి వచ్చు వారు. సాంధ్యభ్రమణసమయములో ఆయన హిందూ, మహ మ్మదీయులగృహములకు పోవుచుండువారు.

రాత్రి ౮ గంటలకు వార్తాపత్రికలు చదివి వినిపించబడె డివి. దీనితరువాత పరుండబోవువరకు ఆయన స్థానికఅధివాసు లతో సంభాషణలు జరుపుచుండువారు. రాత్రి 9 గంటలకు శయనించువారు. సూర్యోదయమునకుపూర్వమే అతిప్రత్యూష ముననే నిద్రనుండి మేల్కొనువారు.

నవఖాళికి వచ్చినతరువాత దాదాపుగా రెండునెలలు గడచినవి. ఈకాలము నవఖాళీవివిధగ్రామములలో, ఆఖరున శ్రీరామపురంగ్రామములో గడపెను. ఈశ్రీరామపురం గ్రామములో నున్నప్పుడే పండిత జవహరలాల్ మొదలగు కాంగ్రెసు ప్రముఖులు, నాయకులు ఆనాటిభారతదేశరాజకీయ పరిస్థితులలో కాంగ్రెసుకర్తవ్యములనుగురించి నిర్ణయించుటకు

గాంధీగారిని దర్శించిరి. ఆయన ఉపదేశములను పొంది తిరిగి వచ్చిరి.

దాదాపు రెండునెలలనుండి మహాత్మాజీ నవఖాలీలో శాంతియాత్రను జరుపుచున్నారు. కాని ఆయనమనస్సునకు తృప్తి కలుగుటలేదు. ఆయనసాధన అభీష్టసిద్ధిని బడయుటలేదు. ఈసమయములో ఆయన శాంతిమైత్రీలసందేశములను ప్రచారము చేయుచున్నారు. గ్రామోన్నతినిగురించి నూతనోత్సాహమును కలుగజేయుచున్నారు. గ్రామవాసులలో అస్పృశ్యతా కళంకము, హృదయసంకుచితత్వమును తొలగించుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు, కాని అగాధమైన అతృప్తిని ఆయనహృదయాంతరాళములో అనుభవించుచుండెను.

ఈరెండునెలలలో నవఖాళీపీడనకారులచిత్తములుఆశానురూపముగా పరివర్తనము చెందుచున్నటుల లేదని గాంధిజీ గ్రహించి అత్యంతవిచారగ్రస్తు డయ్యెను. కాని ఏకాంత శ్రద్ధతో మానవుడు సత్యఅహింసలపూజారి అయినయెడల, కార్యములలో నిష్ఠనియమముల అభావము లేకున్నయెడల మానవునకు పరాజయము కలుగుట అసంభవము. అందువలన ఆయన ఇటుల ప్రకటించిరి— 'సత్యఅహింసల సార్థకతనుగురించి నేను ఇంతకాలము చెప్పుచుంటిని, విశ్వసించుచుంటిని. కాని నేడు సమస్తమును వ్యర్థమగుచున్నటుల తోచుచున్నది. నిజముగా అది వ్యర్థమగుచున్నదా లేదా అనువిషయము పరీక్షించుటకు

నన్ను నేను పరీక్షించుకొనుటకు నేను నాసహచరులనందరినీ వదలిపోవుచున్నాను.'

అంధకారములో ఆయనఅంతరాత్మ కర్తవ్యములసూచనములను పొందుఆకాంక్షతో తహతహలాడిపోవుచుండెను. ఈసమయములో ఆయన భగవానునివద్దనుండి కర్తవ్యముల ఆదేశముకొరకు నిరీక్షించుచుండెను. గభీరఅభినివేశముతో ఆయన మార్గమును వెదకుచుండెను.

తుదకు ఆయన కర్తవ్యముల ఆదేశమును పొందెను. ఆయన ఒంటరిగా గ్రామగ్రామాంతరములకు యాత్రను సాగింప సంకల్పించుకొనెను. ఆయన తనఆశ్రమసేవకులను నవఖాలీజిల్లాలో కల్లోలితప్రాంతములకు ఆత్మశక్తిని ఆధారముగా జేసికొని పంపించ నిర్ణయసంకల్పమును గావించుకొనెను. తాను స్వయముగాకూడా ఆసంకల్పమునే స్వీకరించెను. ఆయన నుడివినవిషయము— 'నాఆశ్రమవాసులగు స్త్రీలుపురుషులు ఒంటరిగా ఒక్కొక్క కల్లోలితగ్రామములకు పోయి అచ్చటిఅల్ప సంఖ్యాకులగు ప్రజలప్రాణమానముల రక్షకులవలె వసింపవలయును. అవసరమునుబట్టి తమజీవితములనుసహా సమర్పించి రక్షింపవలయును. ఈదుర్భగబాధ్యతను ఎవరేనిస్వీకరింప అంగీకరింపకపోయినయెడల తాము స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా నిర్మాణకార్యక్రమములో పాల్గొనవచ్చును. తనవిషయమై మహాత్మాజీ దృఢమైన నిర్ణయమైన కంఠముతో నుడివెను— 'నేను నా ఉద్దేశ సాధనకొరకు యేకాకిగా సత్యాగ్రహమును సఫలీకృతము

గావించుటకు కృతసంకల్పుడను. నేను నా లక్ష్యమును సాధింప నైనా సాధింపవలయును. లేనియెడల ఇచ్చటనే దేహత్యాగ మునైనా చేయవలయును.'

ఏకాకిగా కఠినమైన వ్రతమును నెరవేర్చుకొనుసంకల్పము—ఏకాకిగా సత్యాగ్రహసంగ్రామసంకల్పము వార్తాపత్రికలలో ప్రకటింపబడినప్పుడు సమస్తదేశము విచారగ్రస్తమాయెను. ఆయన శుభాకాంక్షులగు స్నేహితులు, అనురాగముగల అనుచరులు, ఆంతరంగికులు యిట్టియాత్ర ఆపత్కరమైనదిగా పరిణమించవచ్చునని తెలియజేసిరి. కాని ఆయన యీసత్యాగ్రహసిద్ధాంతము అపరివర్తనీయమైనదని నుడివెను.

ఆత్మశక్తియందు సంపూర్ణవిశ్వాసముగల యీమహామానవుడు తనఆత్మశక్తిని ఆధారముగా గైకొని నిస్సందేహచిత్తముతో ఏకాకిగా యాత్ర నారంభించ ఉద్యుక్తుడయ్యెను. ఇట్టిభయంకరమైన, ఆపదసంకులమైన ప్రదేశములవైపునకు ప్రయాణము సాగించసమకట్టెను. అచ్చటి దుర్గమత్వము, భీషణత్వము గాంచి అస్త్రధారులగు సైనికులుకూడ స్తంభించిపోయిరి. ముందుకునడువ సాహసింప లేకపోయిరి.

1947 వ సంవత్సరము జనవరి 1 వ తేదిన మహాత్మాజీ శ్రీరామపురంలో వసించుదినము అంతమొందెను. ఆరోజు సాయంకాలము ఆయన ప్రార్థనసభలో నుడివిన విషయము— 'ఇప్పటినుండి నేను ఏకాకిగా గ్రామగ్రామాంతరములకుపోయి ఇంటింటిలో ప్రజలతో సంబంధము కలుగజేసికొందును.'

ఈ ఏకాకియాత్రలో ఆయనకు సహకారులుగా నున్న వారు— ద్విభాషలు తెలిసిన అధ్యాపకుడు నిర్మలకుమారబోసు, షార్టుహాండు లేఖకుడు శ్రీపరశురాము, మహాత్ముని కార్యకలాపములలో సహాయము చేయుటకు శ్రీరామాచంద్రన్, వ్యక్తిగతకార్యకలాపములలో సహాయము చేయుటకు కుమారి మనుగాంధీ.

ఆయనతోకూడ నవఖాళీలోయున్న యితర సేవకుల నందరిని నవఖాళీలో వివిధప్రాంతములకు ఏకాకిగా సంగ్రామ బాధ్యతను వహింపమని ఆదేశించి పంపించెను. సేవకుల కొసంగిన ఉపదేశము— మీమనస్సులనుండి మరణభయమును తొలగింపవలయును. మీతో విరోధము పెట్టుకున్న వారిచిత్తములను జయింపవలయును. ఈప్రయత్నములో కొందరు ప్రాణములను కూడ పోగొట్టుకొనవలసియుండును. ప్రేమద్వారా శత్రువును జయింపవచ్చునని గాంధీజీకి దృఢవిశ్వాస ముండెను.

జనవరి 2 వ తేదీన గాంధీజీ యీఅపూర్వమైన సత్యాగ్రహమును ఆరంభించెను. ప్రపంచేతిహాసములో శాంతిస్థాపన కొరకు ఇట్టిఅభినవకార్యక్రమము తులనారహితమైనది. పల్లెగ్రామములలో యింటింటికి తిరిగి అత్యాచారిత, లాంఛితమానవుల గాయములకు అమృతరసమును ప్రలేపముగా పూయుటకు ఏమహానుభావుడును అగ్రసరమైనటుల మానవేతిహాసమునందింతకుపూర్వ మెన్నడును గానిపించ లేదు.

గాంధీజీ కాలినడకతో పల్లెగ్రామములయాత్రకు బయలుదేరెను. ఆయన యీయాత్రను తీర్థయాత్రయని నిర్ణయించుటచేతనే ఆయన కాలినడకతో యాత్ర నారంభించినారు. తీవ్రమైన శీతలగాలి, దుర్గమమైన పల్లిగ్రామములు, బంధురమైన గ్రామమార్గములు, అభ్యాసములేని వ్యక్తికి ఆపజ్జనకమైన వెదురువంతెనలు గాంధిగారిసమక్షమున ప్రసారితమైయుండెను. కాని సమస్తవదనమండమలో కఠోరకృచ్ఛ్రసాధన దీప్తి, హృదయములో దృఢతరమైన ప్రతిజ్ఞ— సాంప్రదాయిక విషమును నాశనమైనా చేసెదను, లేదా నవఖాళీభూమిపై ప్రాణమునైనా విసర్జించెదను— యీదుర్జయసంకల్పముతోనే ఆయన యాత్ర నారంభించెను హిందూమహమ్మదీయులు అను పేయుభయసాంప్రదాయములలో శాంతిమైత్రీబంధనములు విచ్ఛిన్నమై దుర్లంఘ్యవ్యవధానములు సృష్టింపబడినవి. మానవుని యెడల మానవునకు గలసహజసంబంధము కలుషితమైపోయినది. భారతాకాశము మసిచే మలినమైపోయినది. దానిలో స్వాభావికస్వరూపమును కలిగించుటకు గాంధిగారియాత్ర ఆరంభించబడెను.

కంఠమునందు శాంతిమైత్రీలసందేశము, హృదయమున సాఫల్యతయొక్క ఆశావిశ్వాసములు దేదీప్యమానములు, ముఖమండలమున కఠోరసంకల్పముల తేజోమయరూపము. కఠోర పరిశ్రమ గావించినను ఆయనకు అలసటలేదు సర్వదా ఆనందమయుడై, సదా మందహాసవదనుడు.

రాజశక్తిదాంభికత, అన్యాయఅత్యాచారఉత్పీడనములకు విలుప్తి కలిగించి అసహాయభారతీయులదురవస్థల ప్రతీకారము కొరకు ఈక్షీణకాయుని సత్యాగ్రహయాత్రను సమస్తవిశ్వవాసులు అవలోకించుచుండిరి. అప్పుడాయన ఏకాకి కాడు. ఆనాడు ఆయనవెనుక శతసహస్రఅహింసాపూర్ణపదాతికు లుండిరి. కాని ఈసారి యీసత్యాగ్రహములో మహాత్ముడు ఏకాకియై, నిస్సంగుడై, వాస్తవపటభూమికపై అజన్మసాధనయొక్క చరమపరీక్షను చేయ యాత్ర నారంభించినాడు.

పల్లెలలో యాత్ర సల్పునపుడు రవీంద్రుని "ఏక్‌లా చలోరె" అనుగానము ఆయనప్రేరణమునకు శ్రోతస్వినివలె నుండెను.

రోషహీన, క్షోభహీన, భయలేశహీన, ఉదారమనస్కుడు మహాత్ముని తీర్థయాత్ర ఆరంభ మాయెను. మానవునితో మానవునకు సమ్మేళనకలుగుజేయుసాధన, మానవహృదయములోని క్రూరప్రవృత్తులను విలుప్తము గావించు తపస్సు మహాత్ము డారంభించినాడు. తృణముకంటె నిరహంకారి, విశాల వనస్పతులవలె సహిష్ణుడు, సంకల్పములలో దృఢచేతస్కుడు, మహామానవుని జీవితములో కఠినతమపరీక్ష ఆరంభమాయెను. ఈపరీక్షలో ఆయన జయకిరీటము ధరించును, లేదా మృత్యువును వరించును. హింసా ఉన్మత్తమైన ప్రపంచములో వసించుటకు ఆయనకు కోరిక లేదు.

శ్రీరామపురమునుండి మహాత్మాగాంధి చండీపుర గ్రామమువైపునకు యాత్రనారంభించెను. పిమ్మట 30 గ్రామములు భ్రమణము గావించి ఫిబ్రవరి 3వ తేదీన యీతీర్థయాత్రలో ప్రథమపాదమును పూర్తిజేసెను.

ఇంతలో జనవరి 23 వ తేదీన నేతాజి సుభాస్‌చంద్రుని జన్మదినోత్సవసమయమున గాంధీజీ ప్రార్థనసభలో హిందూ మహమ్మదీయులసమ్మేళనముగురించి ప్రచారము చేయబోయి బోసుగారికీర్తివిషయము నివేదించెను. నేతాజీకి హిందూ మహమ్మదీయులను భేదములేదని నుడివెను. హిందూమహమ్మదీయులు, వివిధధర్మానలంబులు భారతీయులఐక్యతపై పునాది గట్టి వీరసైనికదళమును నిర్మించుసంకల్పము ఆయన కుండెను. సకలసాంప్రదాయముల ఐక్యతపై పునాదివేసి ఆయన సేనాదళమును నిర్మించుటచేత వారు శక్తిశాలురగు విరుద్ధపక్షమువారిని ఎదుర్కొన గలిగిరి.

నవఖాళీయాత్ర ముగిసినపిమ్మట ఆయన త్రిపురరాజ్యములో కల్లోలితపల్లిప్రాంతములను పర్యవేక్షించి సోద్‌పూర్ ఆశ్రమమునకు తిరిగివచ్చిరి. ఇంతలో బిహారులో కల్లోలములు చెలరేగెను. అచ్చట కల్లోలపీడితప్రజల నోదార్చి కలహాకారులలో శుభబుద్ధిని కలిగించుటకు ఆయన నవఖాళీని పరిత్యజించెను.

నవఖాళీ, త్రిపురలలోగల గ్రామములలో యాత్ర సలుపుటవలన గాంధీజీ జీవితములో అత్యుజ్వలమైన దివ్యరూపము వికసించెను. విదేశశాసనమువలన నిష్పేషితులై జాతీయులు తమఆత్మగౌరవమును, మనుష్యత్వమును విసర్జించియుండిరి. గాంధిగారి యాతీర్థయాత్రవలన దేశవాసులలో ఆవిలుప్తమను ష్యత్వబోధమును జాగ్రతపరచు సాధనయే, అత్యాచారితులగు మానవులదుఃఖమును తనహృదయములోకి స్వీకరించు ప్రయత్నమే యీయాత్రయొక్క పరమోద్దేశము. నవఖాళీలో ఆయన ఆరంభించిన యీయేకాకిసత్యాగ్రహాఫలము అపూర్వభావముతో హిందూమహమ్మదీయ ఉభయసంప్రదాయకుల మనస్సులలో ప్రతిక్రియ గావించెను. ఏపరీక్షయందాయన వ్రతుడై యుండెనో ఆపరీక్షలో ఆశ్చర్యకరముగా కృతార్థుడై బయటికి వచ్చుటచే గాంధీజీ తృప్తిజెందెను. సత్యాగ్రహాముదయొక్క యీఅపూర్వమైన సాఫల్యతను గాంచి ఆయున, విశ్వవాసులు విముగ్ధులైరి.

గాంధీజీ నవఖాళీలో వసించుచున్నప్పుడు బిహారులో కూడ కల్లోలములు చెలరేగెను. పరిస్థితులను పరికించి గాంధీజీ హృదయము పరితాపానలముచే దగ్ధమై పోయెను. బీహారులో కల్లోలపీడితప్రజలకు శాంతి నొసంగవలయునని ఒకటిరెండు సారులు గాంధీజీ ఆహ్వానింపబడిరి. ప్రథమమున ఆయన ఆ యాహ్వానమువలన బిహారువైపుకు ప్రయాణమగుట కెట్టిఆవశ్యకతను అనుభవించలేదు. కాని ఆయాహ్వానమువలన తుదకు

స్థిరముగా నుండజాలక పోయిరి. ఆయన బీహారుకు పరుగిడి పోయిరి. నవఖాళీలో అత్యాచారిత అల్పసంఖ్యాకులు ఆయనను పొంది యెట్లు ఆశాన్వితులైరో, బీహారులో అల్పసంఖ్యాకులు కూడ అటులనే ఆయనను పొంది ఆశాన్వితులైరి.

ఇచ్చటకూడ ఆయన శాంతిమైత్రీలసందేశమునే ప్రచారము చేసిరి. నవకాళీలో ఏకాకిగా ఏసత్యాగ్రహపరీక్షయందాయన ప్రత్యక్షఫలమును పొందియుండిరో, ఆ ఉపాయముల వల్లనే బిహారులోకూడ శాంతిప్రతిష్ఠితము గావించుటకు బిహారుప్రదేశముల గ్రామములలో భ్రమణము గావించిరి. సీమాంతగాంధి ఖాన్ అబ్దుల్ గఫర్ ఖాన్ యీశాంతియాత్రలో ఆయనకు సహకారిగా నుండిరి.

ఇంతలో భారతరాజకీయములలో సత్వరపరివర్తనములు సంభవించుచుండెను. అందువలన శాంతిఅహింసల సందేశమును ప్రచారము చేయుటగాక భారతదేశరాజనైతికజీవనసంధిక్షణములో గాంధీజీ కాంగ్రెసుకు నానావిధములైన సలహాలను యివ్వవలసివచ్చెను. రాజనైతికకార్యకలాపములలోను ఆయన విశేషముగా తత్పరుడై యుండవలసివచ్చెను.

1947 ఫిబ్రవరి 20వ తేదీన బ్రిటిషుప్రధానమంత్రి అట్లీ, యీసంవత్సరము జూన్ నెలలో భారతదేశమునుండి బ్రిటిషు శాసనకర్తృత్వము తొలగింపబడునని ప్రకటన గావించెను. భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము లభించును. ఈఘోషణవలన గాంధీజీ ఆరంభించిన స్వాతంత్ర్యసంగ్రామమునకు జయమే

ఘోషితమయ్యెను. ఆయన ప్రసరింపజేసిన 'భారతదేశమును వీడి పొమ్ము' అనుమంత్రముకూడ జయింప గలిగెను. పరిస్థితుల భారముచేత బ్రిటిషుశక్తి తుదకు భారతదేశమును పరిత్యజించి పోవుటకే సంకల్పించుకొనెను.

కాని గాంధీజీ యీవిజయోత్సవములో ఆనందము ననుభవింపలేకపోయెను. ఆయన ఆదర్శములచేత ప్రబోధితమై దేశము యేస్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుకొనెనో దానిని సంపాదించుకొనుట కంటె దానిని సంరక్షించుకొనుటకు సంగ్రామము గావించుట అత్యంతకఠినమైన విషయముగా గాంధీజీకి తోచెను.

సాంప్రదాయికహింసాబీజములు సామ్రాజ్యవాదులగు శాసకులకుట్రాలోచనములవలన దేశమునం దంతటను నాట బడెను. భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము నొసగినప్రకటనలో కూడ సాంప్రదాయికభేదనీతిని సృష్టించువిషము ప్రచ్ఛన్నమై యుండెను. దానిని గాంచి గాంధీజీ ఆనందింపలేకపోయెను.

వైస్‌రాయి లార్డు మౌంటుబాటెన్ బ్రిటిషుపార్లమెంటు వారితో సంప్రదించి భారతదేశమును యుక్తరాష్ట్రమని, పాకీస్థానమని రెండుగా విభజింపబడునని 1947 జూన్ 3 వ తేదీన ఒకప్రకటనము గావించిరి. ఈప్రకటనలోగల భారతవిభజన నిర్ణయమునకు గాంధీజీ అంగీకరించిరేగాని, నలువైపుల ఘోరరూపముదాల్చిన మతకలహముల అశాంతి ఆయనను వ్యాకులపరచెను. దేశములో మతకలహముల నణచి నూతనముగా లభించినస్వాతంత్ర్యమును చిరస్థాయియైనదిగా చేయుటకు ఆయన

సంకల్పించుకొనెను. సాంప్రదాయికవిషయములు తొలగించి స్వాతంత్ర్యసంరక్షణ సంగ్రామములో జాతీయజీవితములో అమృతధారలను ప్రవహింపజేయు సాధనలో గాంధీజీ తనజీవి తాంతమువరకు నిమగ్నమైయుండెను. బీహారులోకల్లోలములు జరిగినపిమ్మట కలకత్తాలో ఆరంభ మయ్యెను. కలకత్తాలోని కల్లోలముల విషయము తెలుసుకొని గాంధీజీ కలకత్తాకు పయనమాయెను. కలకత్తాకువచ్చి నగరములో అధికకల్లోలితప్రాంతములో వసించు సంకల్పమును ప్రకటించెను. బెలియఘాటాలో హిందు మహమ్మదీయులు నివసించుప్రాంతములో పరిత్యజింపబడిన ఒక మహమ్మదీయుడి గృహములో ఆయన ఆగస్టు 3 వ తేదీన ఆశ్రయమును స్వీకరించెను. మహాత్మాజీ ఆరంభించిన యీ శాంతియాత్రలో బెంగాలు మాజీప్రధానమంత్రి సురావర్ది కూడ పాల్గొని నగరములో శాంతిస్థాపనకొరకు ప్రయత్నించుచుండిరి.

చూచుచుండగనే భారతస్వాతంత్ర్యదినము ఆగస్టు 15 వ తేది ఏతెంచెను. ఆరోజున హిందూమహమ్మదీయుల స్వేచ్ఛాపూర్వకమైన ప్రీతిసమ్మేళనమువలన గాంధిగారి శాంతి ప్రయత్నము సఫలీకృతమైనట్లు తోచెను. మహానగరములో ఒక సంవత్సరమునుండి జ్వలించుచున్న హింసాకాండలు శాంతిదూత పాదస్పర్శవలన హింసాపూర్వకఉద్రేకము కొంతవరకు ఉపశమించెను. హిందూమహమ్మదీయులు నిస్సంకోచముగా స్నేహభావములో సమ్మిళితమై ఆనందదాయకమైన ఉత్సవదినమును సార్థకపరచెను. దేశీయులు మహాత్ముని అలౌకికశక్తిప్రభావము

వలన కలకత్తాలో వీధులలో, పల్లెగ్రామములలో భేదవిభేదము లను మరచి నగరవాసులు తమసమ్మిళితానందాశ్రువులచేత రక్తపుతిలకమును తుడిచివైచిరి. అనుతప్తనగరవాసులు హింసాత్మకఅస్త్రశస్త్రములను గాంధిగారివద్ద సమర్పించుకొనిరి. కఠోర శాసనములను, అస్త్రశస్త్రములను ప్రయోగించి, సైనికులను నియమించుటచే ఏది సాధ్యముకాలేదో, మహాత్మునివ్యక్తిత్వ ప్రభావము ముహూర్తములో దానిని సంఘటింపజేసెను. సమస్తవంగదేశమునుండి మతకలహముల లజ్జాకరమైన తీవ్రిత అంధకారములో అణగి మణగి పోయెను. ఐక్యతాభానుడు అభ్రభేధ్యుడై ఆవిర్భవించెను. భారతవాసులు ఆశాన్వితులైరి. మహాత్మునకు శిరములు వంచి నమస్కరించి వంగదేశస్త్రీపురుషు లెల్లరును ఆశ్చర్యచూనసులైరి.

మహామానవుడు ఆయనసాధన ఫలితమైన అపూర్వసిద్ధిని గాంచి ఆనందపరవశులైరి. ఈప్రీతి చిరస్థాయియై యుండుగాక యని ఆశీర్వదించిరి.

కాని కొద్దిరోజులకే మరల మహానగరములో సామాన్యముగు అశాంతి చెలరేగెను. హింసామహమ్మదీయులకు సమ్మేళనము కలిగినను విద్వేషవిష మెచ్చటనో దాగియున్నదని గాంధీజీ గ్రహించెను. దానిఅంత్యబిందువుతోసహా శోషింపజేయు సంకల్పముతో బెలియాఘాటాఆశ్రమములో 1947, సెప్టెంబరు 1 వ తేదీన నిరశనవ్రతమును ఆరంభించెను. మహానగరమంతయు ఒక్కముహూర్తములో స్తంభీభూతమైపోయెను,

కలకత్తాలో శాంతి స్థాపించెదమని హిందూమహమ్మదీయులు సమ్మిళితభావముతో వాగ్దానము గావించిరి. గాంధీజీ నిరశన వ్రతమును విరమించిరి.

కలకత్తాలో శాంతిస్థాపనవిషయములో వాగ్దానమును బడసి గాంధీజీ ఢిల్లీకి పరుగిడిపోయెను. ఇంతలో పంజాబుకాశ్మీరములలో జరిగిన మతకలహములసంఘర్షణవలన అనేకమంది నిరాశ్రయులై ఢిల్లీఆశ్రయమును పొందిరి. అచ్చటకూడ సాంప్రదాయికసంఘర్షణవలన హత్యలు జరిగెను

గాంధీజీ మరల దృఢసంకల్పముతో అచ్చటికి పోయెను. ఈసాంప్రదాయికహింసల ఉన్మాదమును అంతమొందించవలెను లేదా, ప్రాణమును త్యజించవలెను అని ప్రతిజ్ఞ చూనిరి. శాశ్వతమైన అదే ప్రతిజ్ఞ- 'మంత్రసాధన, లేక శరీరత్యాగము' ప్రతిదినము ఆయన ఢిల్లీలో వివిధప్రాంతములలో సంచారము గావించెను. నిరాశ్రయులైన వేలకొలదిప్రజలశిబిరములలోకి పోయిరి. శాంతికి, శాంత్వనమునకు అవతారమైన దివ్యపురుషుని సాన్నిధ్యమును పొంది దుఃఖార్తులు ఓదార్పును బడసిరి.

కాని రాజధానిలో అచ్చటచ్చట సాంప్రదాయిక హింసాత్మకకార్యకలాపములు సంపూర్ణముగా విరమింపబడ లేదు. సమస్తదేశవాసులమనస్సులు సందేహవిషయముచేతను, భ్రాతృవిరోధముల హింసాగ్నిచేతను, నరికరూపము దాల్చినవని గ్రహించినపుడు, దేశీయులపాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తము

గావించుకొను సుద్దేశముతో 1948, జనవరి 13వ తేదీన నిరశన వ్రతము నారంభించెను. ఆయన ఆరంభించిన యీనిరశనవ్రతము చేత సమస్తభారతదేశము నివ్వెరపడెను. భారతదేశనాయకు లందరును ఢిల్లీలో సమావేశమైరి. హిందూమహమ్మదీయులు సమ్మిళితభావముతో ఆయనకు వాగ్దానము చేసిరి. దేశీయులలో సాంప్రదాయికశుభబుద్ధిని తిరిగి కలిగించుటకు యావచ్ఛక్తిని ధారపోసెదమని ప్రతిజ్ఞగైకొనిరి. ఈనిరశనవ్రతము 6 దినములు పాలింపబడెను. 6 దినములపిమ్మట ఉభయసాంప్రదాయముల సమ్మిళితవాగ్దానము లభించినపిమ్మట వ్రతమును విరమించిరి.

నవఖాలీ పల్లిగ్రామములయాత్ర మొదలు జీవితములో అంత్యదినమువరకు గాంధీజీ యీవిధముగా సాంప్రదాయిక మైత్రిస్థాపనార్థమై యావచ్ఛక్తితో సాధన గావించవలసి వచ్చెను. భారతదేశములో అచ్చటచ్చట జరుగుచున్న సాంప్రదాయికహింసల ఉన్మాదమును గాంచి ఆయన భారతదేశభావిని గురించి ఆలోచించి విచారగ్రస్తులైరి. కాని నిరుత్సాహ మెంతమాత్రమును చెందలేదు. హిందూమహమ్మదీయులలో శుభబుద్ధిని జాగరితము గావించి ఆయన యీసమయములో దేశములో వివిధప్రాంతములలో సంచారము గావించెను. సాంప్రదాయికశుభబుద్ధిని మేల్కొల్పుటకు ఆయనయందున్న అపారశ్రద్ధ, అనంతశక్తి, సాధనసిద్ధి సమస్తప్రపంచమును స్తంభింపజేసెను. విస్మయ మొందునట్లు గావించెను.

—: జీవితములో అంత్యదృశ్యము :—

మహాత్ముని జీవననాటకములో అంత్యదృశ్య మత్యంత హృదయవిదారకమైనది.

1934 వ సంవత్సరమునాటివిషయము. అప్పుడు గాంధీజీ భారతదేశములో వివిధప్రదేశములలో హరిజనఆందోళనము, అస్పృశ్యతానివారణసందేశములనుగురించి ప్రచారము చేయుచుండిరి. అస్పృశ్యతావిషమును సంఘదేహమునుండి తొలగించువిషయము ప్రచారము చేయుటకై జూన్ 25 వ తేదీన పూనావెళ్ళిరి. ధర్మాంధులగు కొందరు వ్యక్తులు బాంబువిసరి గాంధిగారిజీవననాశనము చేయప్రయత్నించిరి. 'అస్పృశ్యతా నివారణకు అవసరమైనయెడల నాజీవితమును సహాసమర్పించెద' నని హరిజనులకు నేను వాగ్దానము చేసియుంటిని. నేడు నాజీవితము నాశనమై పోయియుండినయెడల నా శపథము సక్రమముగా పాలింపబడి యుండెడిది.

గాంధీజీ ఎప్పు డేనిర్మాణకార్యక్రమములో నిమగ్నమై యున్నను స్థూలదృష్టిసంపన్నులగు కొందరు ఆయనకార్యములకు విరుద్ధముగా ప్రచారము గావించినారు. ఇట్టిది ఆయనజీవితములో అనేకసారులు సంభవించినది. అస్పృశ్యతాపాపమును తొలగింపబోయి విరుద్ధవిమర్శనములకు సమ్ముఖీనమైనట్లు, సాంప్రదాయికసమస్యలను పరిష్కరింపబోయికూడ ఆయన అట్లే విరుద్ధవిమర్శనములను ఎదుర్కొనవలసివచ్చెను. ఆయన యీప్రయత్నము ఆరంభించినప్పటినుండియు, ఈఆందోళనము

మహమ్మదీయుల పక్షపాతపూర్ణమైనదనియు, మహమ్మదీయులతో రాజీ చేసుకొనువిషయమనియు అనేకులు తలంచిరి. తత్ఫలితముగా 1948 జనవరి 20 వ తేదీన ప్రార్థనసభలో ఆయనజీవననాశనోద్దేశముతో ఒకబాంబు విసరబడెను. అప్పుడు గాంధీజీ ప్రార్థనారతుడై యుండెను. ప్రార్థనసభలో సమ్మేళనా సందేశమును ప్రచారము చేయుచుండిరి. అదృష్టవశమున ఆయన కెట్టిహానియు కలుగలేదు. అవిచలితుడై యుండి ఎట్టి చాంచల్యమును ప్రదర్శింపక ప్రార్థనసభాకార్యమును ఆనాడు మామూలుగానే సమాప్తి చేసిరి. మరునాడు ప్రార్థనసభలో మహాత్ముడు ఆబాంబు విసరినవానివిషయము ఉదహరించి చెప్పిన విషయము— 'ఎవరు యెట్టికార్యము గావించినను నేను ఆతని క్షేమమునే కోరుచున్నాను. ఆతనికి సదొబ్ధలుచేసి ఆతనిని సన్మార్గమునకు దెచ్చుట ఉత్తమమైన కార్యము'. ఆయన యీవాక్యముద్వారా ఎంత అవిచలితధైర్యము, అపారక్షమాగుణమును ప్రదర్శింప గలిగిరి!

తదనంతరము ఆయన శాంతిస్థాపనకార్యమును, సమ్మేళన ప్రయత్నములును గావించుచుండిరి. పాకిస్థాన్ రాష్ట్రమునకు అంతర్గతమైన పంజాబుప్రాంతములకుపోయికూడ ఆయన అచ్చటి హింసాఉన్మాదములు విలుప్తము గావించు సాధనవ్రతమును స్వీకరింప కృతసంకల్పులై పాకిస్థాన్‌సర్కారువారి అనుమతి కొరకు ప్రార్థించియుండిరి. కాని ఆఅనుమతి లభించుటకుముందే

హఠాత్తుగా అప్రత్యాశితముగా 1948 జనవరి 30 వ తేదీన ఆయనజీవననాటకము పరిసమాప్తి జెందెను.

జనవరి 30 వ తేది తెలవారుఝామునే నిద్రనుండి మేల్కొను ఆఅలవాటుప్రకారము తెలవారకముందే ఆయన నిద్రనుండి మేల్కొనెను. ప్రాతఃకృత్యములు నెరవేర్చుకొని నారు. ప్రశాంతముగా ప్రార్థన గావించుకొనెను. ప్రక్కనున్న సహకారుని పిలిచి జరూరైన ఉత్తరముల నన్నిటిని తెమ్మని, ఇవాళరోజంతా ఆపని పూర్తిచేసెదను, అని నుడివెను.

కార్యతత్పరతయందు రోజంతయు గడచిపోవుచుండెను. అమెరికాదేశప్రసిద్ధలేఖకుడు మార్గరెట్టు ఆయనదర్శనప్రార్థియై వచ్చియున్నాడని ఆయనకు తెలియచేయబడెను.

మార్గరెట్టు వచ్చినారు. ఆయన భక్తితో గాంధిగారి నిటుల ప్రశ్నించెను—"మీరు 125 సంవత్సరములు బ్రతికియుందు రని మీరు అనేకసార్లు చెప్పుచుందురు, మీకు ఇట్టి ఆశ ఏల కలిగినది?"

'ఆయాశను నేను త్యజించితి' నని ఆయన విషాదవదన ముతో జవాబొసంగెను.

విస్మయమొందినమార్గరెట్టు ప్రశ్నించెను—

'ఏమి, ఎందువలన?'

గాంధీజీ జవాబొసంగెను—'సమస్తవిశ్వముననిందు నేడు భయంకరపరిస్థితులు సంఘటిల్లుచున్నవి. అంధకారములో బ్రతికి యుండుటకు నాకు ఇష్టము లేదు' ఆయనకంఠములో

ఆవేదనము, వాక్యములలో అభిమానము ఆచ్ఛన్నమై యున్న టుల తోచెను. క్షణకాలము మౌనము వహించి మరల నుడివిరి— 'నాసేవయే అవుసరమున్నయెడల నేను 125 సంవత్సరములు బ్రతికియే యుందును'

జాతీయజీవనసంధిక్షణములో ఆయనసేవ, ఆయనసలహాలు, ఆదేశమును నిజముగా అత్యంతప్రయోజనములై యున్నవి. కాని దూరదృష్టిలేని, స్థూలదృష్టిసంపన్నునకు మహాత్మునిజీవితము భారతదేశమునకు ఎంతఆవశ్యకమై యుండెనో తెలియలేదు. ఆదినమే (30 జనవరి 1948) సాయంకాలము 5–30 లకు ప్రార్థనసభకు పోవుచున్నసమయములో ఒకనరహంతకునిద్వారా పిస్తోలు ప్రేల్చబడి ఆమహాత్త్రరపురుషుడు మహాప్రయాణము గావించెను. సమస్తప్రపంచమునందు శోకాంధకారము వ్యాపించెను.

బుద్ధదేవుని అహింస, చైతన్యుని ప్రేమ, ఏసుక్రీస్తు క్షమ— అన్నియు యీమహామానవునిలో రూపము ధరించి మూర్తిభవించెను. అహింస, ప్రేమ, క్షమాగుణములకు అవతారమూర్తియు, సత్యాశ్రయుడునైన యీమానవదేవత క్రూరనరహంతకుని హస్తములలో తనదేహలీలలను చాలించెను. ఈవార్త సమస్తవిశ్వవాసులను శోకవిహ్వాలులను గావించుటయేగాక స్తంభీభూతులనుగాకూడ గావించెను.

సముద్రమథనమువలన ఉత్పన్నమైన విషమును పానము చేసి మహాదేవుడు నీలకంఠుడై సమస్తప్రపంచమును ప్రళయ

మునుండి సంరక్షించెను స్మృత్యువును వరించి మహాత్ముడు ఆమార్గమునే అనుసరించెనా? ఆయన హింసావిషమును పూర్తిగా స్వీకరించెనా?

గాంధిగారిజీవనావసానము భారతదేశవర్తమానకాలమును అతీతకాలములో ఏకసూత్రమున బంధించివైచెను. మహాభారతయుగములో ధర్మరాజ్యసంస్థాపనకొరకు ఎవరు శరీరమును ధరించి యుండిరో, ఆయన జీవనఅపరాహ్ణకాలమున స్వజనులు పరస్పరవిధ్వంసకకలహములలో మత్తులై యుండుట గాంచి మర్త్యలీలలను చాలించుకొనుటకు సంకల్పించుకొని యోగమగ్నుడయ్యెను. ఆస్థితిలో బాణవిద్ధుడై మహాప్రయాణము గావించెను. గుర్జరదేశములో ద్వాపరయుగమున సంఘటిల్లినది. యుగాంతరగుర్జరదేశయుగావతారజీవితములో అదియే మరల సంఘటిల్లెను. దాదాపు 2000 ల సంవత్సరముల క్రితము క్షమప్రేమలఆదర్శములను ప్రచారము చేయబోయి, ప్రీతిమమతలసందేశములను బోధించబోయి, శిలువపై చిత్రవధచేసి శోచనీయమైన సంఘటన సంఘటిల్లెను. ప్రపంచేతిహాసములో మహాత్ముని జీవనావసానమువలన మరల అదియే పునరావృత్తిచేయబడినది.

1920 వ సంవత్సరమునుండి యింతవరకు భారతేతిహాసమునందు విచిత్రసంఘటనల ఘాతప్రతిఘాతములు జరిగియుండెను. ఈఘాతప్రతిఘాతములలో, ఉత్థానపతనములలో, సంశయసంకటములలో భారతీయులు ఆయనఆదేశములకొరకు

చేచుకొనియుండిరి. దృఢవిశ్వాసముతో ఆయనవైపునకు చూచు చుండిరి. ఆయన ప్రతిసారియు సత్యఅహింసల జ్యోతిని వెలిగించి భారతీయులకుమార్గములనుప్రదర్శించెను. నేడు ఆ ఒక్క వ్యక్తి లేమిచే మహత్తరమైన విపులమైన శూన్యత్వమె సృష్టింపబడినది.

కాని ఈశూన్యతవలన మనము నిరాశ చెందిన ప్రయోజనము లేదు. గాంధీజీ బోధించిన దేమి— దుఃఖ, విరోధ, విపద, విఘ్నములకు ఆత్మసమర్పణ చేయకుము. ఆ ఉపదేశముతో ప్రబోధితమై ఆయన ఆదర్శములతో అనుప్రాణితమై, భారత దేశము తనభావిసంశయములలో, సంకటములలో మార్గమును దర్శింప వలయును. తనఆదర్శములజ్యోతిఅతీతకాలమున బహు సంకటసంశయములను విమోచనము గావించెను. భవిష్యత్తు నందును ఆఅహింస, క్షమ, ప్రేమ, మైత్రి, సత్యనిష్ఠ మొదలగు ఆదర్శములు మనము అనుసరించినయెడల, మనము అసమాప్త కార్యములను సమాప్తముజేసి ఆయనయెడల యోగ్యమగు భక్తిగౌరవములను ప్రదర్శింపగలము. భారతీయనాగరికతాఅమృతరూపమును వికసితము చేయగలము.

స ం పూ ర్ణ ము.

Sri Krishna Devaraya Andhra Bhasha Nilayam,
Sultan Bazar, Hyderabad.

మహాత్ముని
మహావాక్యములు

విషయసంపుటి

మ హా వా క్య ము లు.

1. నేను నిమ్న జాతీయుడైన పాకీవాని పాదధూళిని స్వీకరించగలను, కాని సమ్రాటునివద్ద శిరమును వంచి నిలువ నొల్లను.

2. హింసవలన హింస తొలగిపోదు. అహింసయే హింసను అంత మొందించగలదు.

3. ఈశ్వరునికి స్థానములేని రాజనీతిని నేను అంగీకరింప జాలను.

4. సత్యమే ధర్మము- సత్యమే ఈశ్వరుడు.

5, ఏవ్యక్తి స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా తనదోషవిషయములను స్పష్టముగా యితరులవద్ద వ్యక్తపరచునో, మరిచేయనని ప్రతిజ్ఞ చేయునో, ఆవ్యక్తి అందరికంటె పవిత్రమైన ప్రాయశ్చిత్తమును గావించుకొనును,

6. నాజీవితములో రహస్యమనునది ఏదియు లేదు, నాజీవన గ్రంధములోని ప్రతిపుటయు అందరికొరకును తెరువబడి యున్నది.

7. సత్యమార్గమున నడచుచుండుటచేత నాయందున్న భయంకరభ్రమప్రమాదములుకూడ నాకు క్షుద్రములనియే తోచును.

8, కేవలము సత్యమే యున్నది- ఇదిగాక ప్రపంచమునందు మరి ద్వితీయవస్తువు ఏదియు లేదు. ఈవిశ్వాసమే నాకు ప్రతిదినము దృఢతరమగుచున్నధి.

9. 'మహాత్మా' నామమును బడసి నేను ఎన్నడును అహంకారపడినట్లు తోచదు.

10. నావంటి శతసహస్రవ్యక్తులు నశించుగాక, సత్యమునకు జయము కలిగితీరును.

11. నాస్తికుడు బ్రతికిపోయినపుడు అదృష్టమువలన బ్రతికితినని నుడువును, ఆస్తికుడు ఆపరిస్థితులలో ఈశ్వరుడు రక్షించినాడని నుడువును.

12. మానసిక మాలిన్యమును తొలగించుటకు ఉపాసనయే ఔషధము.

13. సత్యము వజ్రముకంటెకూడ కఠినమైనది. కమలమునకంటెకూడ కోమలమైనది.

14. ప్రతిపక్షులకు న్యాయము కలుగజేసినయెడల తనకు న్యాయము సహజముగా కలుగును.

15. గురువుకొరకు వెదకుటలోనే సఫలత్వ మున్నది. శిష్యుని యోగ్యత ననుసరించియే గురువులభించుచుండును.

16. సత్యము ఒక విశాలమైన వృక్షము, దానిసేవ చేయగలిగినయెడల దానినుండి అనేక ఫలములు లభించును. సత్యమునకు అంతులేదు. దానిలోతునకు ప్రవేశించినకొలది, దానినుండి రత్నములు లభించును. సేవచేయుక్షేత్రమింకను విశాల మగుచుండును.

17. ప్రజాసేవకులు విలువైన వస్తువును దేనిని స్వీకరించవలదు.

18. భీమా చేయుటలో కొంతవరకు పిరికితనము, ఈశ్వరునియందు అవిశ్వాసము ఉన్నవి.

19, మానవుడు, ఆతనికార్యములు రెండు భిన్నమైన వస్తువులు, మంచికార్యములపై అనురాగము, చెడుకార్యములపై విరాగము కలుగుట సహజము.

20. అహింసను ప్రయోగించనిచో సత్యము లభించదు. సత్యమును వెదకుటకు మూలమున అహింసయున్నది.

21 మానవునిలో అనంతశక్తి యున్నది. మానవుని అనాదరమువలన, తిరస్కారమువలన ఆశక్తినే అగౌరవించుట యగును. దానివలన ఆతనికి హానికలిగినటుల సమస్తప్రపంచమునకుకూడ హాని కలుగును.

22, నాకు ఆత్మీయులని, అనాత్మీయులని, దేశీయులని, విదేశీయులని, హిందువులని, మహమ్మదీయులని, క్రైస్తవులని, పారసీకులని, యూదులని యేవిధమైన భేదభావము లేదు.

23, ఏవిషయములోనైనను సంపూర్ణవిచారణ గావింపక ఆవిషయములో యితరులకు విశ్వాసము కలిగించుట సత్యమును అవమానపరచుటయే యగుచున్నది.

24. స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా నిగ్రహమునకు వశీభూతు డగుటయందే మానవుని మనుష్యత్వము ఇమిడియున్నది.

25. చింతనములను నిగ్రహశక్తిద్వారా బంధించు తాళముచెవి మానవునివద్దనే యున్నది. ఆతాళముచెవిని ప్రతివారును వెదకి కనుగొనవలయును.

26. మలినమనస్సు ఉపవాసములద్వారా శుద్ధికాదు. మనోమాలిన్యము విమర్శవల్లను, ఈశ్వరచింతనమువల్లను, ఈశ్వరుని ఆశీర్వాదములద్వారమునను తొలగిపోవును.

27. శరీరముతోపాటు మనస్సునకుకూడ ఉపవాసము లేని యెడల ఉపవాసమునకు ఫలితము అహంకారము.

28. సత్యమును అనుసరించుప్రయత్నములో క్రోధము, స్వార్థపరత్వము, యీర్ష్య మొదలగుదుర్గుణములు సహజముగా శమించును, అట్లు శమించనియెడల సత్యము లభించదు.

29. రాగద్వేషములుగల వ్యక్తిసరళమనస్కుడు కావచ్చును. మాటలలో సత్యపాలనము చేయవచ్చును, కాని శుద్ధసత్యమును పొందజాలడు.

30. విశుద్ధసత్యమునుగురించి జ్ఞానము వికసించినచో రాగ ద్వేషములనుండి విముక్తుడగును.

31. యుద్ధసైనికుడు తుపాకులు పేల్చుట నేర్చుకొనినటుల, అహింసాసైనికుడు నిర్మాణకార్యమును నేర్చుకొనవలయును.

32, వ్యక్తి గ్రామముకొరకు, గ్రామము జిల్లాకొరకు, జిల్లా ప్రదేశముకొరకును, ప్రదేశము దేశముకొరకు మరణించ వలయును, ఇదియే దేశప్రేమయొక్కవిద్య.

స్వ దే శ వా సు ల కు

1, నాజీవితమే నాసందేశము,

2. నాజీవితము భ్రమప్రమాదములతో, అసంపూర్ణతతో, ఉద్యమములతో, సంగ్రామములతో సంపూర్ణమైయున్నది,

3. నేను సత్యమునువినా ఏకుటిలనీతిని ఎరుగను, అహింసా అసహాయోద్యమముతప్ప మరియే అస్త్రమును నాకులేదు.

4. నేను కోమటినని అనేకులు నన్ను నిందింతురు, అది నాప్రతిభకు సర్టిఫికేట్టుగా భావింతును. నాకుగల అమూల్యరత్నము 'అసహాయోద్యమము'. స్వాతంత్ర్యము లభించినను దీనిని త్యజింపజాలను,

5. నేను నాజీవితములోని సర్వోత్తమభాగమును ఆత్మనిర్భరశీలమునకు మార్గమును చూపించుటలోను, ఏస్థితియందైనను మనుజుడు తనను సమర్థించుకొనుటకు శక్తి నార్జించుకొనువిద్యను నేర్పుటలోను వినియోగించితిని.

6. కరెంగె ఇయె మరెంగె- మంత్రమును సాధించుట లేక పడిపోవుట.

7. నేను భారతదేశములోని స్త్రీపురుషులకు ఈశ్వరనిర్ధారిత సత్పథమునుగురించి బోధించుటకే సర్వప్రయత్నములు చేసితిని.

8, నేను వచింపదలచిన విషయములను నిస్సందిగముగను, నిష్కపటముగను ప్రకటింతును, చాతుర్యమునకు నాజీవితములో స్థానములేదు.

9. ఆత్మవంచకు డగుటకంటె ప్రపంచములో హాస్యాస్పదు డగుట లక్షరెట్లు మేలు.

10. నేను నాకార్యములతో అభిన్నుడను.

11. అఖండభారతదేశమే నాప్రాణరాజ్యమునందు దృఢతర విశ్వాసవస్తువు.

12. ఏసాంప్రదాయమును నిర్మించుటకు నాకు కోరికలేదు.

13. సహజముగా నేను దుర్బలపక్షమును సమర్థించుచుందును.

14. నేను భారతీయులకేగాక సమస్తమానవజాతికిని అధమ సేవకుడను.

15. నేను ఇతరులవలెనే రక్తమాంసాములచే నిర్మింపబడిన సాధారణమానవుడను, నాశక్తిసామర్థ్యములన్నియు నీరవములును కర్తవ్యనిష్ఠితములును, సమర్థములును, పవిత్రవంతములు నిర్దోషములునై స్త్రీపురుషులనుభేదము లేక సహకర్మల అవర్ణనీయమైన శ్రమసేవలపై ఆధారపడియున్నవి. ఆవిషయము ప్రపంచములోని మానవులకు ఎక్కువగా తెలియదు.

16. సాధువేషముతో నుండియు అనేకులుఘోరరాజనైతికులుగాయుందురు. కాని నేను రాజనైతికవేషము ధరించినను అంతరమున ధర్మపరాయణుడను.

17, 21-1-48 తేదీన (ప్రార్థనసభలోనివిషయము) బాంబువేసిన యువకుఁడు సిక్కుమతస్థుడు కాడని నే నెరుగుదును. శిక్కుఅయినా, ముసల్మాన్ అయినా, మరెవరయినను దానిలో నష్టమేమిటి? ఎవరు చేసినను నేను ఆతనిక్షేమమునే కోరుచున్నాను. ఆయువకుని బాధించవలదని పోలీసుపై అధికారికి నేను చెప్పియుంటిని, ఆతనికిబోధించి సన్మార్గమునకు తెచ్చుటయే ఉత్తమమైన విషయము. యువకుడు, ఆతనిసలహాదారులు తమ తప్పును గ్రహింపగలరు. ఏలననగా, ఈ అన్యాయము హిందూ ధర్మమునకు, హిందూదేశమునకు విరుద్ధముగా చేయబడినది. ఆయువకునిపై కోపము చూపుట కూడ తగనిపని. ఆతడు ఎట్టి అన్యాయము చేసెనని తలంచుట లేదు. అతడు అందరికరుణకు పాత్రుడు.

18. నా అంత్యోపవాసమువలన దేశవాసులైన తమకు ఆగ్రహము కలిగినయెడలను, తద్వారా యథార్థశాంతికొరకుగాక ఒక వృద్ధ దేశసేవకుని బ్రతికించుటకుమాత్రమే మీరు శాంతిషరతుకు అంగీకరించియున్నను, ఆనేరము ఓడిగాని బాంబువిసరిన యువకునిది కాదు నిజముగా హృదయపూర్వకముగా శాంతిషరతుకు అంగీకరించియుండరేని. అయినను మార్గములందరు తుది వరకు మీనీతినే తప్పక అవలంబింతురు.

బాంబు విసరిన దుర్మార్గుడు విద్యాహీనురాలైన నారీమణి ద్వారా పట్టుపడెనని విని సంతోషించితిని, అంతరము సబలమై యున్నను, చింతనములు విశుద్ధమై యున్నను, విద్య లేనంతమాత్రముచేత నష్టమేమియు లేదు. విద్యాగంధము లేని సోదరియొక్క సహజసత్సాహసముకొరకు ఆమెను అభినందించుచున్నాను.

స్వతంత్రత

1. నాకు స్వతంత్రత, మనుష్యత్వము అభిన్నములైనవి.

2. నేను స్వాతంత్ర్యకామిని, ఏలననగా, నేను మానవుడను, మానవ హితైషిని.

3. స్వాతంత్ర్యము అనగా మనలోనున్న హీనతములు, దరిద్రతములు నైనవారిదుర్గతిని తొలగించుటయే యని నేను గ్రహించుచున్నాను.

4. ఏది సర్వసాధారణప్రజలకు వినియోగింపబడదో అది నాకు అస్పృశ్యమైనది.

5. ఉత్తరాధికారసూత్రములో దనధాన్యములటు పొందువిష యములో నాకు వ్యక్తిగతముగా ఎట్టినమ్మకము లేదు. స్వోపార్జితధనమే యథార్థమైన ధనము, ప్రతివ్యక్తికి తనశ్రమఫలితముగా యథోచితధనప్రాప్తికి హక్కు గలదు.

6. సామ్రాజ్యవాదుల, ధనికవాదుల దస్యువృత్తియే ఆధునిక ప్రపంచములో మహాపాపము, అది ప్రపంచములోని దుర్బల జాతులస్వాతంత్ర్యఅస్తిత్వమును, అభివ్యక్తిని భయావహముగా నొనర్చుచున్నది.

7. శాసకులహింసలద్వారా దాసులనుగా చేసి యుంచుటకంటె హింసలవలన భారతదేశము స్వతంత్రమైనను అదియును ఉత్తమమైనదేకాని ఇది అసాధ్యకల్పనమాత్రమే. కారణమేమనగా, హింసలవలన భారతదేశము ఎప్పుడును స్వాతంత్ర్యము బడయనేరదు. కేవలము ఆత్మశక్తివల్లనే స్వరాజ్యమును పొందగలదు, ఇదియే భారతదేశమునకు ఆయుధము. ఈ ఆయుధముప్రేమతో, శక్తితో, సత్యముతో పరిపూర్ణమై యున్నది. ఇదియే యథార్థమైన సత్యాగ్రహము.

8. నేను భావించుచున్న స్వతంత్రభారతదేశములో వివిధ ధర్మావలంబులైన భారతీయు లందరును యథార్థస్నేహితులవలె వసింతురని ఆశించుచున్నాను. లక్షాధికారు లెవ్వరు ఉండరు. దీన దరిద్రులుకూడ ఎవ్వరు ఉండరు. సమస్తము రాష్ట్రమున కధీనమై యుండును, రాష్ట్రమునం నందరికిని సమానమైన అధికారము లుండును. ఈ స్వప్నమును కార్యరూపమున సఫలీకృతము

చేయుటకు మరణమునుసహా వరించుటయే శ్రేయమని నేను భావించుచున్నాను. గృహయుద్ధములచే శతవిధముల భిన్నమైన భారతదేశమును చూచుటకు నేను జీవించి యుండకోరను.

9. భారతదేశములోని దీనతమ వ్యక్తికూడ యీదేశము నాది అనుకొనునట్లుగా నేను యీభారతదేశమును తయారు చేయగోరు చున్నాను. ఈ దేశమును నిర్మించుటలో వారియభిమతములుకూడ కార్యరూపమును ధరించగలవు. ఇచ్చట ఉచ్చనీచములను శ్రేణీ భేదము ఉండవు. సకలసంప్రదాయములు పరస్పరమైన, దృఢమైన సంపర్కములతో మెలగుచుండవలయును. అస్పృశ్యతారూపమైన అభిశాపమునకు స్థానముగాని, ఉత్తేజకర పానీయములు, మాదకద్రవ్యసేవనములకుగాని, ఆశ్రయ ముండదు. స్త్రీలు కూడ పురుషులవలె సమానాధికారములను అనుభవింతురు. ఇదియే నేను ధ్యానించుచున్న భారతదేశము.

10. కాంగ్రెసు రాజనైతికముక్తిని సంపాదించినది. కాని ఇంకను అది దాని ఆర్థనైతికముక్తి, సాంఘికముక్తి, నైతికముక్తులను సంపాదించుటకు యుద్ధము సలుపవలసియున్నది. ఈ ముక్తి రాజనైతికముక్తికంటేకూడ అధికతర ఆయాససాధ్యమైనది. ఏలననగా ఇది యథార్థమైన నిర్మాణకార్యక్రమము, దీనిలో ఉద్రేకముగాని, ఆడంబరముగాని లేదు.

11. మనకు నలువైపుల విస్తరించుచున్న గుండాలరాజ్యమును అణచివేయుట ఎటులనా యనియే నామనస్సు విచారముచే భారాక్రాంతమై యున్నది. సమస్తభారతదేశమునుగురించియే

నేను లిఖించినదంతయు సమ్మతించినాను. సమస్త విషయముల గురించియు నిది అల్పముగనో అధికముగనో చెప్పఁబడిన సత్యము.

12. విదేశీయులను అంతమొందించుట ద్వారా స్వతంత్ర రాజ్యమును ప్రతిష్ఠించుట కాదు.

13. కాంగ్రెసు శక్తిసామర్థ్యములను సంపాదించుటకుముందు చేయవలసినపని, ఆత్మత్యాగము. అనావశ్యకముగను సహించిన ఆపదలనే ప్రవర్తించినది. విదేశీయుల సమయములో ధనము వ్యయమగుచుండునట్లు ఇప్పటికిని కూడా వ్యయము చేయబడునా; మననాయకులు, రాజకీయులు స్వతంత్రదేశముల మర్యాదననుసరించి జీవనయాత్రప్రణాళికను అవలంబింపవలయుననియు, వారివలెనే ధనవ్యయము చేయవలయుననియు అనేకుల అభిప్రాయము. స్వతంత్రమైన అమెరికా, ఇంగ్లాండుల పద్ధతులతో నడవవలయునని నుడువుచుందురు. లేనియెడల నడవకపోయినచో భారతదేశ గౌరవముకూడా మ్లానమగునని తలచుచుందురు. నేనట్లు తలంచుటలేదు. స్వాతంత్ర్యమనగా వేషభాషలు, ఆడంబరము కాదు. దారిద్ర్యమును దాచిపెట్టుటకు ప్రయత్నించుట ప్రశంసార్హమైన విషయము కాదు. నిష్క్రియప్రతివిధానఫలితముగా భారతదేశము సంపాదించిన నైతికసాధనమూలముననే భారతదేశము ప్రపంచముచేత గౌరవింపబడినది, ఈ విషయములో భారతదేశము అద్వితీయమైనది, కారణమేమనగా చిన్నవిగాని, పెద్దవిగాని ప్రపంచములోని జాతులన్నియు అస్త్రశస్త్రములచేతను సామరికబలముచేతను గర్వించుచున్నవి. అవి

యే వారికిమూలధనము. భారతదేశమునకు నైతికమూలధనమే యున్నది, ఈధనము ఖర్చు అయినకొలది వృద్ధి యగుచుండును. కాంగ్రెసు యీమూలధనమును పరిత్యజించినను, అధికారములు పొంది భిన్నదృక్పథములలో కార్యము లారంభించినను, విజాతీయజీవితాదర్శములను అమూలాగ్రిముగా పరివర్తనమునుచేయున కల్పము అసత్యముగా నిరూపితము కాగలదు......... మంత్రులు మొదలగువారు అధికారము పొందినపిమ్మట ఇదివరకు ఉన్నరాబడికంటె అధిక వేతనములను ఆశించుట కాంగ్రెసు, కాంగ్రెసేతరవ్యక్తులకు సహజమై పోయినది. రు 150 లు సరిపోవునట్టివారు 500 లు అడుగుటకుగాని, ఆశించుటకుగాని వెనుదీయుట లేదు. అధిక వేతనము లేకపోయినను, పురాతన సివిలుసర్వీసువారిపద్ధతులప్రకారము నడువకున్నను, వారివలె దుస్తులు ధరింపకున్నను, ప్రజలు వారిని గౌరవింపరని తలంచు చుందురు. ఇది భారతదేశములో సేవామార్గము కాదని నేను తలంచుచున్నాను. ధనార్జనను బట్టి మానవునిమూల్యము నిర్ధారితము కా దనువిషయము మరచిపోగూడదు. అందరును ఆత్మశుద్ధికి ప్రియత్నించవలసినదే. దీనికొరకు సత్యమగు మనోవృత్తులు, యదార్థమైన క నిష్ఠ కావలయును.

ఐ క మ త్య ము.

1. ఐక్యతను పొందుటకు ప్రార్థింపనిదినము ఒక్కటియైనను నాజీవితములో గడపి యుండలేదు.

2. మనము హిందూముస్లిముల ఐక్యతను కోరుచున్నాము. అది బాహ్యాకమైన ముద్రవేయబడిన ఐక్యత కాదు. అంతరిక మైన, దృఢమైన, శాశ్వతమైన, అవిచ్ఛేద్యమైన ఐక్యత లేక పోయినచో స్వరాజ్యము లభించుట అసంభవమైన స్వప్నము వంటిది.

3. సాంప్రదాయిక ఐకమత్యముయొక్క సాధనకైనయిక ఆదర్శములు నూతనమైనవి కావు. జాతీయస్వాతంత్ర్య స్తంభ ములుగా యీయాదర్శములే దేశపురోభాగమున సర్వదా దేదీ ప్యమానములై యుండును. సాంప్రదాయికఐకమత్యము లేకపో యినచో స్వాతంత్ర్యము స్థిరరూపమును దాల్చి యుండనేరదు.

4. ఐకమత్యసౌధము కేవలము నిర్మాణమూలకకార్యము లపై సుప్రతిష్ఠితమై యున్నదను విషయము స్మరణయం దుం చుకొనుట అత్యంతావశ్యకము. ఏయుపాయముచేత దీనిని పొం దవగును అనునదియే ప్రశ్న. ఐకమత్యమునందు విశ్వాసముగల ప్రతికర్మియు ఈఆదర్శమును తన జీవితములో ఒకఅంశముగా అంగీకరింపవలయును. పొరుగువారి చిత్తములలోకూడ యీ చైతన్యమును కలిగించవలయును.

5. భయముచేతనే మనము పరస్పరుల కంఠములను నులిమి వేయుచుందుము. హిందువులు తమలోనున్న పిరికితనమువల్లనే మహామ్మదీయులను నమ్మజాలరు. ముసల్మానుల అవిశ్వాస మూలమునకూడ హిందువులను గురించి సమానమైన పిరికిత

నము, కాల్పనిక సందేహము లున్నవి. ఉభయు_భయములు సమానముగా అగౌరవనీయములే.

6. తనదోషములను గొప్పవిగను, పరులదోషములను చిన్నవిగాను చూచుటయే సర్వోత్తమమైన మార్గము. ఆత్మశుద్ధికి అది ఒక్కటియే యుపాయము.

7. ప్రేమాగ్నిలో అన్నిటికంటె కఠినమైన వస్తువుకూడ కరిగిపోవును. కరుగకపోయినచో యథార్థప్రేమయొక్క శక్తివంతమైన అగ్ని సమకూర్చబడలేదని గ్రహింపవలయును.

8. హిందుముసల్మానులు పరస్పరుల ధర్మములపై సమానముగా శ్రద్ధావంతులై ఆదర్శమును స్వీకరింపక పోయినచో యథార్థమైన ఐకమత్యము కుదురనేరదు.

9. తప్పుగా గ్రహించుటచేతనే మనలో అనేకులకు దుఃఖదుర్దశలు సంభవించినవి. వెనుకముందు లాలోచించి మాట్లాడుట ఉత్తమమైన విషయము. అనవసరముగా ఒక్కమాట మాట్లాడుటయైనను తగదు. మనఆలోచనములు యథార్థవాక్యములుగా ప్రకాశితమై కార్యరూపమున వినియోగింపవలయును.

10. సాంప్రదాయసమూహములలో విభేదములను స్థిరముగా నుంచుటకు కోరుచున్న బ్రిటిషుశక్తి మనలోనుండి తొలగిపోయినపుడే మతకలహము లన్నియు సమసిపోగలవు.

11. హిందుముసల్మానులు భ్రాతలవలె, సుహృదులవలె వసింతురుగాక! భగవానుడు నాయీస్వప్నమును సార్థకపరచునుగాక! లేనిచో భారతదేశమునం దొకభాగమునందు మహా

త్మీయులును, మరియొక భాగమునందు హిందువులును వసిం తురనునట్టిభయంకరపరిస్థితులు చూచుటకు ముందుగానే నన్ను పరమేశ్వరుడు తనవద్దకు పిలుచుకొనునుగాక!

దేశసేవ, చరకా విషయము.

1. గ్రామసేవయే యథార్థముగు దేశసేవ.

2. దీర్ఘమైన శెలవుదినములలో విద్యార్థులు గ్రామములలోకి పోయి సేవాకార్యములో తమఅమూల్య అవకాశమును వినియోగించెదరుగాక. విద్యావ్యాప్తికి తాత్కాలికవిద్యాలయములు నడపించవలయును. ఆరోగ్యవిధానములను నేర్పవలయును. రోగాక్రాంతస్త్రీపురుషులసేవచేయవలయును.

3. విద్యార్థులు తమశరీరములను వంచి శ్రమపడి గ్రామములోని అడవిప్రదేశములను, చెత్తచెదారములను శుభ్రముచేసి, కాలువలను త్రవ్వి, బావులను చెరువులను బాగుచేసి, సులభసాధ్యమైన కోనేరులను కట్టించి, వీధులను, బాటలను పరిశుభ్రముచేయుచు నైతికవిషయములలోకూడ ఎక్కువశ్రద్ధ వహించవలెను. అస్పృశ్యత, బాల్యవివాహములు, అసమానదాంపత్య సమ్మేళన, దోషణీయపానాహారములు, స్థానికములగు బహువిధమూఢాచారములు మొదలగువానిని క్రమముగా విసర్జించుటకు గ్రామస్థులకు ప్రబోధము గావింపవలయును.

4. అనేకవిధములైన, దారుణమైన లోటుపాటులే మనయంతరాత్మను హతమార్చుచున్నవి,

5. సాధారణప్రజలలో జాతీయకల్యాణసాధనకు ఉత్సాహము, ఉద్రేకము కలిగించి స్థిరముగా నుంచవలెనన్నచో రాటముపై నూలు తీయుటయే అవలంబనీయమైనది.

6. మనదేశమునుండి అనర్థకమైన భోగలాలసను తొలగించవలెనన్నను యీరాట్నము మొక్కటే అనుకూలమైన పరికరము.

7. ఉదారహృదయము, సందేహాతీతమైన పవిత్రప్రవర్తనయే యీశుభకర్మలకు ఆశ్రయము.

8. సత్యసాఫల్యము శాసనముల సూక్ష్మజ్ఞానమువలనగాని, జమాఖర్చుల విచక్షణవలనగాని, కూటనీతివలనగాని, అవజ్ఞఅవిశ్వాసములవలనగాని లభించదు. సత్సాహసము, త్యాగము, సత్యము, ప్రీతి, విశ్వాసములద్వారా సత్యసాఫల్యత లభించును.

జాతి-ధర్మము

1. నేను హిందువునని గర్వింతును.

2. నేను నాసహధర్మిణిని గురించిన జ్ఞానమును ఎంత వర్ణింపగలనో అంతకంటె అధికజ్ఞానమును హిందుధర్మమునుగురించి వర్ణింపజాలను, ఆమెయే ప్రపంచమునందు దతులనీయమైన రమణీమణివలె నన్ను నడపుచుండును.

3, ఈజీవితములో రహస్యముగా నుంచదగినది నా కేమియు లేదు.

4. ఎవనివిశ్వాసము ఎంత ప్రబలముగా యుండునో, ఆతనివాదముకూడ అంతదృఢతరమై యుండును.

5. ఈశ్వరారాధనయొక్క ఆశ్రయములో ఉండకపోయినచో నేను పిచ్చివాడనై పోయెడివాడను.

6. నాజీవితములోని ప్రతిస్పందనసమయమునందును ఈశ్వరానుభూతిని అనుభవించుచుందును.

7. దారుణసంకటసమయములలోనహ శ్రీగీతయే నాకిదార్వుకు ఆశ్రయము.

8. ప్రతిధర్మముయొక్క గౌరవము ఆధర్మవిశ్వాసుల ఆచరణములద్వారా ప్రకటిత మగును.

9. వివేకము లేకపోయినచో వాదోపవాదములకు స్థానము లేదు.

10. ఆంతరికసౌహార్ద్యము లేనివాగాడంబరములకంటె మౌనముతో కూడిన ఆంతరికతయే ఆరాధనకేంద్రమునందును, సకల కర్మలయందును అధికముగా ప్రయోజనమైనది.

11 భగవానుడు వివ్యాతనములచేత బాధింపబడి, హీనరూపము దాల్చిన ధరిద్రనారాయణుడుగా మనసమీపమునకు వచ్చుచుండును.

12. నా ఆంతర్యామి నేను గ్రహించియున్నదానికంటెకూడా నాకు అధికసత్యమైనది.

13. నానీతి, నావాదములు నాలంతరము ననుసరించి యుండును.

14. చీపురుకట్టలచేత గృహమునందున్న మలినమంతయు తొలగింపబడినటుల అపరాధములను అంగీకరించుటచేత మానవహృదయము నిర్మలముగాను, పవిత్రముగాను ప్రకాశించును.

15. తుపాకుల, ఫిరంగుల, గుళ్ళదెబ్బల సమక్షమునందైనను నిర్భయముగా మనము సత్యమును చెప్పవలయును.

16. నేను స్వయముగా నాప్రియజనులతోపాటు ధర్మమును రాజనీతి విషయములలో ప్రవేశపెట్టి పరీక్షలో నిమగ్నమై యున్నాను.

17. జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరీయసీ-అందుచేత దేశసేవ ధర్మమునను సరించియే చేయవలసియుండును ధర్మమునాకు అత్యంతప్రియమైనది. కాని భారతదేశము క్రమముగా అధర్మ మార్గమున నడచుచున్నదని నాభయము.

18. భగవానుడు పరిపాలకుడు అని దృఢవిశ్వాస మున్నచో మనభయమునకు ఎట్టికారణము ఉండదు.

19. భగవానునకు భయపడుచుండిన యెడల మానవుని భయము దనంతట తానే తొలగిపోవును.

20. ఈశ్వరానుగ్రహమే నాకు ఏకైకశక్తి. నిరవప్రార్థనయే నాకు సర్వప్రధానమైన రక్షకకవచము. న్యాయముయొక్క క్షీణతమమైన వెలుగుకూడా భావికాలఆశలచేతను, విశ్వాసముచేతను, ఆనందముచేతను నాహృదయమును పూర్ణము చేయును.

21. పావిత్రీలగుడి నిరవగాంభీర్యమైన అత్యుత్తమ సౌందర్యముతో పరిపూర్ణమై యున్నది: మసీదు దృఢతరనిష్ఠానియమము లచే నిండియున్నది, మందిరము సర్వధర్మాధిపతియైన ఆభగవానుని అపారఆనందములచేత నిత్యము దేజరిల్లుచున్నది: ఆయన సర్వమునందును, సర్వము ఆయనయందును వసించుచున్నాము.

అహింసా సాధనము

1. భారతదేశమునందేగాక ప్రపంచమునందున్న దోషముల నన్నిటిని తొలగించుటకొరకు భగవానుడే నన్ను అహింసాప్రచారమునకు యంత్రరూపముగా నియమించినాడు.

2, భారతదేశము ప్రపంచములో హాస్యాస్పదవిషయముగా పరిణమించినది. నీఅహింస ఎక్కడ అని నేడు ప్రపంచవాసులు అడుగుచున్నారు-ఏఅహింసవలన నీవు స్వాతంత్ర్యమును ఆర్జించితివో అది ఏది? ఈప్రశ్నవలన సిగ్గుచేత నాతల బ్రద్దలైపోవుచున్నది. స్వతంత్రభారతదేశము ప్రపంచమునకు శాంతిమంత్రమును వినిపించునా? లేక ఏహింసాద్వేషములచేత ప్రపంచము మృతప్రాయమై యున్నదో ఆభయంకరవిషయములనే భారతదేశముకూడ ప్రపంచమునకు వినిపించునా?

3. అహింసయైనను హింసయైనను పిరికితనము లేనిదై యుండవలయును.

4. కష్టసహనములు మనుజులధర్మము. యుద్ధవిగ్రహములు పశుజాతిధర్మము.

5 స్త్రీ పురుషులెవరైనను ఏ దుర్మార్గునిద్వారానైనను ఆక్రమింపబడినపుడు హింసా అహింసలవిషయము ఆలోచించక సర్వవిధముల ఆత్మరక్షణ గావించుకొనుటయే ప్రథమకర్తవ్యము.

6. పరాజయ మొందుటకంటె వినాశముపొందుటయే శ్రేయము.

7. నేనువృద్ధుడను, జరాగ్రస్తుడను, దంతహీనుడను, ఇట్టిపరి

స్థితిలో అహింసను సమర్థించవో ము ఏసోదరియెడలనైనా జరుగు చున్నపాశవిక అత్యాచారములను సహించియుందునేని నామహాత్మగిరి తిరస్కృతమగును, అవమానిత మగును, వినష్టమగును. ఏవిధముగానైనను అత్యాచారియొక్క కబళముసుండి ఆసోదరిని విడిపింపవలయును, లేనియెడల జీవితఅవస్థలో యిట్టివిషయము లకు సాక్షినై యుండజాలను.

8. సంపూర్ణమైన అహింస వజ్రముతో సమానమైన హృదయమునుసహా కరగించును.

9. యథార్థ అహింసగలవ్యక్తి అత్యాచారిద్వారా మరణమును చెందినను ఆతనిఅంతరమునందున్న ఆనందమును పోగొట్టుకొనజాలడు. అందుచేత ఆతనివదనమండలమున ఆనందజ్యోతి సదా ప్రకాశించుచునే యుండును.

10. నాపై నేరారోపణములు చేయుచున్నవారిపై నేను కోపపడకుందునుగాక. వారిచేతులలో నాకు మరణము సంభవించినను వారికి హాని కోరకుందునుగాక! ఈశ్వరుడు నా కట్టిమానసిక శక్తిని ప్రసాదించుగాక.

11. మనుజునకు మనుజునకుమధ్య ఎన్నియో పోరాటములు. ఎన్నియో హింసాద్వేషములు, ఎన్నియో భయములు,— యీ వికారముల నన్నిటిని మనస్సులనుండి తొలగించుటకు అహింస ఎంత సహాయకారియైనదో నాజీవనసాయాహ్నమందు దానినే పరీక్షించి చూపెదను. ఈపని అనేకులు ఏకమై చేయవలసినది

కాదు. [illegible] ఒక్కడనే చేయవలసియున్నది. కావున ఈనాడు [illegible]లగు హింసాద్వేషముల విమిత్రాంతరముతో నడచుచున్నాను. [illegible] డిచ్చినశక్తిమీద ఆధారపడియే నడచుచున్నాను

12. నేను దే[illegible]సంగ్రామములో రతుడనైన దీనహీనప్రాణిమాత్రమే. [illegible]ములలో, కార్యములలో, వాక్యములలో సంపూర్ణనిర్దోషిని, సత్యపరుని, అహింసాపరుని అగుటయే నాకు గలప్రబలమైన ఆకాంక్ష.

మృత్యువు

1. జన్మ, జీవితము ఆత్మయొక్క చిరగతిశీలముగల క్రమవికాసము. మృత్యువు దానికి ఉచితమైన, పరిపూర్ణమైన విప్లవము, ఆత్మవికాసమునకు జీవితమువలెనె మృత్యువుకూడ సమానావశ్యకమైనదే.

2. విశ్వప్రకృతినియమానుసారముగా మృత్యువు ఎంత ప్రయోజనీయమైన సుందరమైన వ్యవస్థయో గ్రహింపగలిగినయెడల నది మన కెప్పుడు లభించినను యిక భయంకరమైనదిగా కనుపడదు.

3. మృత్యువు శత్రువు కాదు, యథార్థమైనమిత్రుడు. దుఃఖకష్టములనుండి యీమృత్యువే మనకు ముక్తిని ప్రసాదించును. మృత్యువు జీవితములోని సకలవిరుద్ధప్రయత్నములను దాటించి జ్ఞాననేత్రమును తెరచివేయును, నూతనసుయోగములను దాన

ము చేయును. నూతన ఆశలను గలిగించుచుండును. నిద్రివలె క్లాంతిని హరింపజేసి నవసంజీవనమును ప్రసాదించును. మన ఆత్మీయులమృత్యువునందు శోకమును ప్రకటింపజాలక ఉండలే మనుట తథ్యము. కాని అత్యల్పాసలైన వీరులవిషయములో అట్లుచేయుట అనుచితము.

4. అనివార్యమైనదానివిషయములో అధికముగా శోకించుట అనుచితము. సృష్టింపబడిన సకలజీవులకు మృత్యువు అత్యంపరి ణామము. మృత్యువును శోచనీయమైన దుర్ఘటనగా భావించు టయు అన్యాయము. యథార్థముగా ఆలోచించిచూచినచో మృ త్యువే ముక్తి.

5. స్వర్గీయులైన ప్రియజనుల జీవితములయందు ఉత్తమ మములయిన విషయములను మనజీవితములయందు కార్యరూప ముగ స్వీకరించి భావికాలమున వారు శాంతి పొందుటకు మనము సహాయము చేయవచ్చును, ఇచ్చటివిషయంబుల నన్నిటిని వారు గ్రహింపగలిగినయెడల వారుకూడ శాంతిపొందురు, వారినిగు రించి అమూల్యమైన స్మృతిచిహ్నాలుకూడ రక్షింపబడగలవు.

6.నేను ఆత్మయొక్క అమరత్వమునందువిశ్వాసిని, సముద్రము విషయము ఆలోచించినపుడు అది అనేకబిందువుల జలముతో తయారుచేయబడినటుల తోచును. ప్రతిబిందువు ఒక్కొక క్షుద్ర మైన సత్తారూపముదాల్చినది, మరియు సముద్రముయొక్క మహ త్తర స్వరూపమునకు అంశము కూడనైయున్నది. ఏకమైనది. మరియు బహువు, ఈజీవన మహాసముద్రములో ప్రతిజీవియు క్షుద్రమైన జలబిందువులు మాత్రిమే, నేను విశదీకరించునదేమ

మనగా—సమగ్రజీవితమునకు—సమ్మిళిత జీవమహాసముద్రము నకు—అపార మహిమాన్విత అపారమహిమాన్విత సార్వభౌమ ఈశ్వరశక్తి అస్తిత్వమునకు లయము ఎప్పుడును సంభవింపదు, క్షుద్రమైన వైయక్తిక సత్తాకు లయము సంభవింపవచ్చును.

7. జీవన మృత్యువులు ఒకనాణ్యముయొక్క వెనుకముందు దృశ్యములవలె ఒక్కవస్తువుయొక్క రెండుదిక్కులై యున్నవి, సుఖభోగము, జీవనముల కంటెను దుఃఖభోగముమృత్యువులనే నేను మహత్తరమైనవిగా భావించుచున్నాను. పరీక్షలు, దుఃఖకష్టములు సత్యమైన సుఖమయమైన జీవితముయొక్క మాధుర్యమును అనుభవింపజేయును. ఇదిలేనియెడల జీవితములోని మూల్యమే గ్రహించుటకు వీలుండెడిదికాదు. సీతారాములలో పరీక్షలు, దుఃఖకష్టములు, తపస్సువిషయము లేకుండినయెడల రామాయణములో దేనివిషయము వ్రాయబడియుండెడిది? మృత్యువు, దుఃఖభోగము జీవితముకంటెఅమూల్యమైననిగా గ్రహింపవలయును, అవి మానవుని పవిత్రునిగాను, నిర్మలునిగాను గావించునని గ్రహింపవలయును.

8. మృత్యువు జీవితమునకు రూపాంతరముమాత్రమేనని చాలకాలమాలోచించినపిమ్మట గ్రహించితిని, కనుక మృత్యువు ఎప్పుడు సమీపించినను దానిని కౌగలించుకొందును.

9. ఈశ్వరుడు తన నియమిత కార్యములను నెరవేర్చుటకు నాకు యీజీవితమును దానము చేసియున్నాడు. అసమర్థులుగను అనారోగ్యముగాను జీవితమునుగడపుటకంటెమృత్యువే శ్రేయము.

కార్యదక్షుడనై యుండగలిగినపుడే బ్రతికియుండుటలో సార్థకత గలదు. లేనిచో ఒక్కనిమిషమైనను బ్రతికియుండు ఆపేక్ష లేదు.

10. ఇంతకు పూర్వము కూడ నాజీవన నాశనమునకు ప్రయత్నము చేయబడెను. కాని భగవానుడు నన్ను రక్షించెను. ఘాతకుడు తాను గావించిన పాపకర్మకు పశ్చాత్తప్తుడయ్యెను. ప్రపంచమునుండి ఒకపాపిని తొలగించుటకొరకు ఏఘాతకుడైన నాపై గుండ్లు విసరినచో ఆగుండ్లవలన అసలు గాంధిమరణించడు. ఘాతకుని నేత్రములకు ఎవరు పాపిష్ఠుడని తోచునో ఆగుళ్ళవలన ఆతడుమాత్రమే నిహతుడగును.

11. నేను వీరునివలె మరణింపవలెనని నా జాతకములో వ్రాయబడియున్నది. డిరివలనగాని, గుళ్ళదెబ్బలవలనగాని నాకు మరణము సంభవించును. అట్టి మృత్యువు నిజముగా వీరునికి గౌరవప్రదమైన మృత్యువే! రోగమువలనగాని, అనాహారము వలన శయ్యపై పరుండుటవలనగాని సంభవించిన మృత్యువు వీరుని మృత్యువుకాదు!

జీవన పంచాంగము

1869 అక్టోబరు 2 వ తేదీన, పోర్ బందరులో కరంచందుని ఔరసమున పుత్లీబా గర్భమున జన్మించెను.

1881 లో కస్తూరి బాగారితో వివాహము జరిగెను.

1884 లో పితృవియోగము కలిగెను.

1887 లో మెట్రిక్ పరీక్షలో కృతార్థుడాయెను.

1888 సెప్టెంబరు లో ఇంగ్లాండు ప్రయాణము.

1891 లో బ్యారిష్టరు పరీక్షలో కృతార్థుడయి జూన్ నెలలో భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చెను. దీనికి కొద్ది రోజులకు ముందు మాతృవియోగము కలిగెను.

1893 లో ఏప్రిల్ నెల దక్షిణ ఆఫ్రికా ప్రయాణము.

1894 నెటాలులో భారతజాతీయకాంగ్రెసునిర్మాణము.

1899 లో బోయరు యుద్ధములో బ్రిటిషువారికి సహాయము చేయుట.

1901 లో భారతదేశమునకు తిరిగివచ్చుట, కలకత్తా కాంగ్రెసు సమావేశములో భారతీయ కాంగ్రెసులో ప్రథమమున చేరిరి.

1904 లో 'ఇండియన్ ఒపినియన్' ప్రకటించిరి. డర్బాన్ సమీపమున ఫినిక్సు సమీపములో భూమిని క్రయము చేసి సహజ సరళ జీవనయాత్ర గడపుటకు గృహమును నిర్మించుకొనిరి.

1906 లో నెటాలులో జులు విప్లవములో సేవాకార్యము గావించిరి. సెప్టెంబరు 11 వ తేదీన ట్రాన్సువాలులోకి భారతీయుల ప్రవేశమును నిషేధించుచు చేయబడిన శాసనమునకు విరుద్ధముగా ప్రథమమున సత్యాగ్రహ నీతిని అవలంబించిరి. ఏషియాటిక్ ఆర్డినెన్సుప్రకారము దక్షిణ అఫ్రికాలో భారతీయుల అధికారమును తగ్గించుటచే 3000 భారతీయులు నేతృత్వమును స్వీకరించి సత్యాగ్రహము చేసిరి. 2000 సత్యాగ్రహులతో చెరసాలలో బందీగా చేసిరి.

1907 జనవరి 30 వ తేదీన స్మట్సుతో చేసుకొనిన సంధిఫలితముగా అందరును విడుదలచేయబడిరి.

1908 లో సంధి రక్షింపబడకపోవుటచే జోహాన్సు బర్గులో మరల సత్యాగ్రహము ఆరంభమయ్యెను. సత్యాగ్రహులకు కారావాసము, జరిమానా, గని యిలాకాలో బెత్తపుదెబ్బలు, షూటింగు జరుగుచుండెను.

1913 లో మనిషికి 3 పౌనులు పన్ను విధింపబడుటచే నెటాలు గనిలోని పారిశ్రామికులందరును సమ్మె చేసిరి. ఆయన సమ్మెకారులను, వారి పరిజనులను వెంటబెట్టుకొని ట్రాన్సువాలుకు ప్రయాణమై పోవుచుండగా అందరును కారాగారమున బంధింపబడిరి. స్మట్సుద్వారా అందరును విడుదలచేయబడిరి, పన్ను రద్దుచేయబడెను

1914 లో ట్రాన్సువాలులోకి భారతీయులం ప్రవేశమును నిషేధించుచు చేయబడిన శాసనము రద్దుచేయబడుటచే సత్యాగ్రహమునకు జయము కలిగెను.

1915 లో అహమ్మదాబాదులోని కోచరవ అను గ్రామములో ఆశ్రమము స్థాపించిరి.

1917 లో సబర్మతికి ఆశ్రమమును స్థానాంతరితము గావించిరి.

1919 లో యంగ్ ఇండియా (ఇంగ్లీషు) నవజీవన్ (హిందీ) అను పత్రికల సంపాదక భారమును వహించిరి. రౌలట్ శాసనమునకు విరుద్ధముగా సమ్మె చేయుటచే భారతదేశమునందు సర్వత్ర వ్యాపించెను. జాలియన్ వాలా బాగ్‌లో డయర్ హత్యాకాండను ఆరంభించుటచే అమృతసర్ కాంగ్రెసులో నాయకత్వమును స్వీకరించిరి.

1920 లో కలకత్తా కాంగ్రెసు సమావేశములో అసహాయోగ ఉద్యమమునుగురించి తీర్మానము పెట్టబడెను.

1921 లో అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసు నమావేశములో అహింసా పూర్వకముగా శాసన తిరస్కార ఆందోళనమును గురించిన తీర్మానము ఆమోదింపబడెను, విదేశవస్త్ర విసర్జన, అసహాయోద్యమ ఆందోళనము, వస్త్రోత్పాదనము. దారిద్ర్య విముక్తికి చరకా అమలులో పెట్టుట.

1922 లో మార్చి 10 వ తేది రాజకీయనేరము క్రింద అరెస్టు. 6 సంవత్సరముల కారావాసశిక్ష.

1924 లో కారాగృహమునుండి విడుదల బెల్గాం కాంగ్రెసు మహాసభకు సభాధిపతి యగుట.

1925-29 వరకు నిర్మాణ కార్యక్రమములో నిమగ్నులై యుండిరి.

1930 లో జనవరి 26 వ తేదీన స్వాతంత్ర్య దినముగా ప్రకటింపబడిన పిమ్మట మార్చినెలలో గవర్నమెంటు అంత్యలేఖను వ్రాసి శాసన ధిక్కార ఆందోళనము ఆరంభము చేసిరి. ఏప్రిల్ 6 వ తేదీన దాండీలో ఉప్పు సత్యాగ్రహమును ఆరంభించిరి. మే 4 వ తేదీన యెరవాడ జైలులో ఖైదీగా పెట్టబడిరి.

1931 మార్చి 4 వ తేదీన లార్డు ఇర్విన్‌తో షరతు యేర్పాటు చేసుకొనిరి. మార్చి 25 వ తేదీన కారాగృహమునుండి విడుదల, మే 29 వ తేదీన 'రాజపుతానా' యను ఓడలో రౌండుటేబులు సమావేశమునకు ప్రయాణము డిశంబరు 28 వ తేదిన 'పిలసనా' అను ఓడలో భారత దేశమునకు తిరిగి వచ్చుట.

1932 లో మరల యరవాడ జైలులో ఖైదీగా బంధింపబడిరి. కులభేదముల సంఘముల రద్దు ప్రాయోపవాసము.

1933 ఆగస్టు 1 వ తేదీన ధర్మపత్నితో సహా సబర్మతి జైలులో ఖైదీగా నుంచబడిరి ఆగస్టు 23 వ తేదీన విడుదల చేసిరి.

1934 లో బొంబాయి కాంగ్రెసు మహాసభలోలో కాంగ్రెసు సంబంధమును విసర్జించుట జూన్ 25 వ తేదిన పూనా పట్టణములో విసరబడిన బాంబునుండి రక్షింపబడుట.

1935 మార్చి 21 వ తేదీనుండి ఏప్రిల్ 19 వ తేదివరకు మౌన వ్రతమును అవలంబించిరి.

1936 జులై 7 వ తేదీన మంత్రిపదవులను స్వీకరించమని కాంగ్రెసుకు ఆదేశించిరి. ఆసంవత్సరము గావించిన ప్రయత్నముల ఫలితముగా వేయిమందికి పైగా రాజకీయ ఖైదీలకు ముక్తి నియ్యబడెను.

1939 లో కాంగ్రెసు సభాపతి సుభాస్ చంద్రుడు కాంగ్రెసు వర్కింగ్ కమిటీని నిర్మించుటకు కోరిరి, కాని ఆయన తన అసమర్థతను తెలియజేయుటచే సుభాస్‌బోసు సభాపతి పదవిని త్యజించిరి. కాంగ్రెసు మంత్రులను వారి పదవులను త్యజించమని ఆదేశించెను. నవంబరులో జిన్నా జవహార్‌లాల్‌తో ఆలోచించుట.

1940 లో పూనా షరతు తిరస్కరింపబడుటచే మరల కాంగ్రెసు నేతృత్వమును అంగీకరించుట అక్టోబరులో వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహమును ఆరంభించమని ఆదేశించుట

1941 డిశంబరులో ఆయన ప్రయత్న ఫలితముగా 5000 సత్యాగ్రహులు కారాగారమునుండి విముక్తిని పొందిరి.

1942 ఆగస్టు నెలలో గణ ఆందోళనము కొరకు కాంగ్రెసు కమిటీ ఆయనకు సలహా నిచ్చిరి. భారత దేశమును

వదలి (Qiut India) పొమ్మని ఆంగ్లేయులకు స్పష్టముగా ఆదేశించుట, ఆగస్టు 9 వ తేదీన ఆయన సకల సదస్యులతో బొంబాయిలో అరెస్టు చేయుబడిరి.

1944 లో పూనా కారాగారమునందు ఆయనధర్మపత్ని మహా ప్రయాణము, ఏషరతు లేకుండా మె 6 వ తేదీన ఆయన విడుదల, హిందుముస్లిముల ఐకమత్యముకొరకు జిన్నాతో వ్యర్థ ఆలోచనములు.

1945 జూన్ నెలలో సిమ్లాలో జరిగిన నాయకుల సమావేశమునకు వేవెల్ పంపిన ఆహ్వానముపై వెళ్ళి. కలకత్తాలో డిశెంబరు నెలలో వెళ్ళారాయి, వంగదేశ గవర్నరు గారితోను దేశపరిస్థితులను గురించి ఆలోచనములు జరిపిరి.

1946 జనవరిలో అస్సాము, కలకత్తా చూచుకుని మద్రాసునకు వెళ్ళిరి. అచ్చట శ్రమికుల సభలో కార్మికులే కార్ఖానాలకు నిజమైన యజమానులని ప్రకటించి యుండిరి. ఫిబ్రవరి 10 వ తేదిన అహమ్మదాబాదులోని నవజీవన ప్రెస్సునుండి ప్యారీలాల్ సంపాదకత్వమున హిందీలో హరిజనవారపత్రిక ప్రచురింపబడెను, పిబ్రివరి 24 వ తేదిన కలకత్తానుండి హరిజనవారిపత్రిక ప్రకటింపబడెను. ఏప్రిల్ నెలలో మంత్రులమిషన్ వారిలో ఢిల్లీలో ఆలోచనములు జరిపిరి. సిమ్లా సమావేశమునకుహాజరైరి బ్రిటిషు సైన్యమును తొలగించు విషయము ఆలోచిం

చబడెను. నవఖాళీలో జరిగిన దురంతములను గురించి
విని మహాత్ములవారు, కలకత్తాకు పోయి అచ్చటినుండి
యాత్ర ప్రారంభించిరి.

1947 మార్చి నెలలో అబ్దుల్ గఫూర్ ఖాన్ గారితో కూడ
బిహారులో కలహములచేత ధ్వంసమైన ప్రాంతములను
దర్శించిరి మౌంట్ బాటన్ గారి ఆహ్వానముపై ఢిల్లీకి
పయనమైపోయిరి ఆసియా మహాసమ్మేళనములో ఉప
న్యాసము నిచ్చిరి. జూన్ 3 వ తేదిన బ్రిటిషు సర్కారు
వారు భారతదేశమును రెండుగా విభజించి ఆగస్టు తేది
నుండి హిందుస్థాన్, పాకిస్థాన్ అను నామములతో రెం
డు డొమినియనులుగా నిర్మించనున్నారని విని ఏకకాల
మునందు ఆనందమును, దుఃఖమును వెలిబుచ్చిరి.
దేశమంతయు వ్యాపించిన తమకలహములను నివారిం
చు నుద్దేశముతో సంకల్పము గావించుకొనిరి. స్వాతం
త్ర్యము ఖండనములుగా లభించినను ఇంగ్లీషువారి
కుటిల నీతివలన కలిగిన విషవాయువులు దేశమును
దగ్ధము చేయుటచేత, కలకత్తాలో జరిగిన భయంకర
కలహములను గురించి విని అచ్చటికి పోయిరి. స్వాతం
త్ర్యము ప్రకటితమైన ఆగస్టు 15 వ తేదికి పూర్వదినము
నుండి హిందూ మస్లిముల పరస్పరప్రీతి శాంతిస్థాప
నలో సాఫల్యత నొందుటగాంచి ఆనందించిరి. మరల
ఢిల్లీలో బిర్లాభవనమునందు వసించుచు ఆశ్రియ ప్రార్థి

తుల మరల కలుపుటకును. హిందుముస్లిములలో ఐకమత్యమును స్థాపించుటకును విశ్వప్రయత్నములు చేసెను.

1948 జనవరి 20 వ తేది మంగళవారమునాడు ప్రార్థనాసభలో 15 గజముల దూరమున విసరబడిన బాంబునుండి క్షితము రక్షింపబడుటచే నిర్భయముగా సభాకార్యములను నెరవేర్చుట, జనవరి 30 వ తేది శుక్రవారమునాడు ప్రార్థనసభావేదికవద్దకుపోవు సమయములో 5 గం॥ ౧౭ ని షములకు నీచఘాతకుని తుపాకి దెబ్బచే ఆహతుడై హా రామ! హారామ యనుచు చైతన్యహీనుడయ్యెను. 35 నిమిషములలో బిర్లాభవనమునందే మహాప్రయాణము పొందిరి.

జనవరి 31 వ తేది శనివారమునాడు ఢిల్లీ యమునా నదీతీర రాజఘట్టమునందు అంత్యక్రియలు జరుపబడెను. 15 మణుగుల చందన కాష్టములు. 4 మణుగుల నెయ్యి, 2 మణుగుల సుగంధద్రవ్యములు, 1 మణుగు నారికేళములు, 15 శేరుల కర్పూరములతో చితినమర్చబడెను. తృతీయపుత్రుడు రామ్‌దాస్ గాంధి అగ్ని సంయోగము గావించెను,

ఫిబ్రవరి 12 వ తేది గురువారమునాడు భారతదేశమందే కాక సమస్త విశ్వప్రపంచమునందును అంత్య శ్రాద్ధము జరుపబడెను. అస్తికల నిక్షేపముకూడ జరిగెను.

ఉపవాసవ్రతముల పట్టిక.

1. 1918. మార్చినెలలో అహమ్మదాబాదులో మిల్లు యజమానుల అత్యాచారాములకు విరుద్ధముగా సమ్మె జరుగుచున్న కాలములో సమ్మెకారుల చాచ్ఛల్యముచేత సమ్మె చెడిపోవునని గ్రహించి కొన్నిదినములు నిరాహార దీక్షను అవలంబించి తత్సాధనలో సాఫల్యతను పొందగలిగెను.

2, 1919. ఏప్రిల్ నెలలో నదియాద్‌లో దుర్మార్గులు కొందరు రైలులైను తీసివేయుటచే అపాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగా కొన్నిరోజులు సబర్మతీ ఆశ్రమములో నిరాహారదీక్షను అవలంబించి యుండిరి. దుర్మార్గులచేతనేరమును ఒప్పించుటకు అందరును నిరశన వ్రతమును అవలంబించవలెనని దేశవాసు లందరిని హెచ్చరించెను.

3. 1921, నవంబరు నెలలో ప్రిన్సుఆఫ్‌వేల్సు భారతదేశమునకు వచ్చిన సందర్భములో బొంబాయిలో జరిగిన అల్లరులను నిరసించుచు 9 వ తేది నుండి 13 వ తేదీవరకు ఉపవాసవ్రతము అవలంబించిరి.

4, 1922. ఫిబ్రవరినెల, రెండవ వారములో బార్డోలీ చౌరా చౌరీలో జరిగిన దురంతముల ఫలితముగా 5 రోజులు నిరశన వ్రతధారులై యుండిరి.

5.. 1924. సెప్టెంబరు నెలలో కోహాట్‌లో జరిగిన మతకలహాములకొరకు పశ్చాత్తప్తుడై ఢిల్లీలో 21 దినములు ఉపవాస ముండిరి.

6. 1925. నవంబరు నెలలో తన కతంత్రప్రియమైన సబర్మతీ ఆశ్రమములోని అధివాసుల దుర్నీతి కొరకు అను తప్పుడై తన్ని వారణార్థమై ఒకవారము రోజులు ప్రాయోపవాసన ముండిరి.

7. 1932 సెప్టెంబరులో సాంప్రదాయిక రోయరులకు విరుద్ధముగా యరవాడ జైలులో నున్నపుడు ఆమరణ నిరశన వ్రతమును ఆరంభించిరి. కాని సెప్టెంబరు 25 వ తేదిన సర్కారువారు స్థిరమైన వాగ్దానము నిచ్చుటచే దానిని విరమించిరి.

8. 1932, డిశంబరు నెలలో యరవాడ జైలులో నున్నపుడు అప్పాసాహెబ్ పట్టువర్ధనుగారియెడల చూపించిన అగౌరవమును ప్రతిఘటించుటకు నిరశన వ్రతమును పూనిరి. రెండు రోజులలోనే విరమించిరి.

9. 1933. మేనెలలో తన ఆత్మశుద్ధికొరకు యరవాడజైలులో నున్నపుడు మూడువారముల నిరశన వ్రతమును అవలంబించిరి. ఆస్థితిలో జైలునుండి బయటికి వచ్చి పూనాపర్ణకుటీరములో మె 29 వ తేదిన సమాప్తి చేసిరి.

10. 1933, అగస్టునెలలో హరిజన ఆందోళన సందర్భము జరిగిన అన్యాయమును ప్రతిఘటించి యరవాడజైలులో కొన్నిరోజులు నిరశనవ్రతము అవలంబించిరి.

11. 1934 ఆగస్టునెలలో హరిజనోద్యమములోని విరోధుల కొట్టుటచే ఒకావారమునకు ... ... ముండిరి.

12. 1937 అక్టోబరుమాసమునకై ... ... కలకత్తాయందు నిరశనవ్రతదారులకై ... ...

13. 1939 మార్చినెలయందు ... ... శాసనసంస్కరణముల విషయమై చేసిన వాగ్దానమును భంగము చేయుటచే దానికి విరుద్ధముగా 5 దినములు ఉపవాసముండిరి.

14. 1943, ఫిబ్రివరి నెలలో ఆగస్టు విప్లవముయొక్క భాధ్యత నంతను భారతగవర్నమెంటు కాంగ్రెసుపై నేరముగా వేయుటచేతను, దీనిని ప్రతిఘటించు అవకాశమును మహాత్మునకు యియ్యకపోవుటచేతను ఆయన బొంబాయిలో ఆగాఖాన్ ప్రాసాదములో 22 రోజులు ప్రాయోపవేశనము చేసిరి.

15. 1947, సెప్టెంబరునెలలో కలకత్తాలో దారుణమైన భాత్రుహత్యలనివారణకై 73 గంటలు ఉపవాసముండిరి.

16, 1948 జనవరిమాసమున ఢిల్లీవంటిమహానగరమందును, అఖండభారతదేశమందంతటను జరుగుచున్నమతకలహములు, నారీహరణములు, సర్వవిధ్వంసకారకమగు హింసాకాండములను నిర్మూలించు సంకల్పముతో 123 గంటలు నిరాహారులై యుండిరి.

1948, పాకిస్తాన్ గవర్నమెంటు వారికి 55 కోట్లు యిచ్చువరకు నిరాహారదీక్ష నవలంబించిరి.

Sri Krishna Devaraya Andhra Bhasha Nilayam,
Sultan Bazar, Hyderabad,

పఱచిరి. భారతదేశములో శాంతివాతావరణము అలముకొనెను. సముద్రతీరవాసులు లవణమును తయారుచేసుకొనవచ్చుననియు, విక్రయించుకొనవచ్చుననియు, సాధారణభారతీయులు తమవ్యక్తిగతోపయోగములకు లవణమును తయారుచేసుకొనవచ్చుననియు సర్కారువారు షరతులప్రకారము తెలియజేసిరి.

ఈవిధముగా దరిద్రభారతీయులు ఉప్పు తయారుచేసుకొను కోరికను నెరవేర్చిరి. గాంధిగారి లవణసత్యాగ్రహగౌరవము రక్షింపబడెను.

గాంధిజీ ప్రాణమంతయు దరిద్రులమీదనే యుండెను. స్వాతంత్ర్యమును పొందినపిమ్మటకూడ 1947 సంవత్సరము చివరిభాగములో దరిద్రులకు నిత్యము అవుసరమగు లవణముపైనుండి పన్నులన్నిటిని రద్దుచేయమని స్వతంత్రభారతసర్కారువారిని వేడుకొనిరి. జీవితములో అంత్యదినమువరకు దరిద్రభారతీయులకు సులభముగా అన్నము, వస్త్రము, లవణము సమకూర్చువిషయము ఆయన మరచిపోలేదు. నాయకులను విడుదలచేసి సర్కారువారు జాతీయమహాసభకు తెలియజేసినదేమనగా— శాసనవిషయములో సిద్ధాంతములను నిర్ణయించుటకు వారు మఱియొక 'రౌండుటేబిల్ కాన్ఫరెన్సు' యేర్పాటు చేయుటకు కోరుచున్నారు, దీనిలో మహాసభవారు పంపినప్రతినిధులను అంగీకరించుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

ఇంగ్లీషువారి ప్రతిపాదనవిషయమై యేర్పాటు గావించుటకు నియమితసమయమునకు జాతీయమహాసభకార్యకర్తలు